

CONFERENCE BOOK

aserc.org

ASERC 1. ULUSLARARASI İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ KONGRESİ

1 - 3 Aralık 2024
İstanbul

- Doçentlik
- Akademik Teşvik
- Yüksek Lisans -
Doktora Mezuniyet

YÜZYÜZE ve ONLINE

Son başvuru : 24 Kasım
Kitap yayın tarihi : 25 Aralık

aserc.org

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL
SCIENCES
DECEMBER 1 - 3, 2024
İSTANBUL

ISBN:978-625-97509-5-8

ACADEMY GLOBAL PUBLISHING HOUSE

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
DECEMBER 1 - 3, 2024
ISTANBUL

Edited By
PROF. DR. DODY HARTANDO

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Conference : Prof. Dr. Ali Bilgili
Prof. Dr. Hülya Çiçek
Prof. Dr. Naile Bilgili
Prof. Dr. Başak Hanedan
Prof. Dr. Hajar Huseynova
Prof. Dr. Dwi Sulisworo
Prof. Zain Musa
Prof. Dr. Sameer Jain
Prof Yakup Babayev
Prof. Dr. Suyatno
Assoc. Prof. Dr. Dhiesi Ari Astuti
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran
Assoc. Prof. Dody Hartanto
Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn
Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi
Assoc Prof. Dr. Feran Aşur
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti
Assoc. Prof. Ivaylo Staykov
Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş
Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova
Assoc. Prof. Dr. Doğan Çiloğlu
Assist. Prof. Ihwan Ghazali
Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Sərafxan oğlu
Assist. Prof. Dr. Mahruqhi Dovlatzade
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Dr. Dadash Mehravari
Dr. Gültekin Gürçay
Aynur Əliyeva
Khorram Manafidizaji

All rights of this book belong to Academy Conferences Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Global–2024 ©

CONFERENCE ID

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

DECEMBER 1 - 3, 2024

ISTANBUL

ORGANIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Malaysia – Bangladesh - Malaysia – Japan – Egypt - Czech Republic – Bangladesh- India- China – USA – Taoyuan – Romania – Portugal – Estoni – Latvia- Taiwan,- Greece- Norway - Kazakhstan – Nigeria – Thailand- Bahrain- Saudi Arabia - Qatar- Australia- Lebanon - South Africa.- Serbia-

PRESENTATION

Oral presentation

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :

**41 papers presented by participating from Turkey and 65 papers from other Countries
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an
"official assignment letter"**

Issued: 25.12.2024

ISBN: 978-625-97509-5-8

Scientific & Review Committee

- Prof. Dr. Ali BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Türkiye
Prof. Dr. Emine KOCA – Türkiye
Prof. Dr. Fatma KOÇ – Türkiye
Prof. Dr. Bülent KURTİŞOĞLU – Türkiye
Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
Prof. Dr. Akbar VALADBİGİ – Iran
Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Türkiye
Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Türkiye
Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Türkiye
Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Türkiye
Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan
Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFARI – Iran
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Türkiye
Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Türkiye
Assist. Prof. K. R. PADMA – India
Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia
Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria
Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania
Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Türkiye
Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDİBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Türkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Türkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Veteriner Fakültesi Dekanlığı

Sayı : E-36643897-000-2300315795
Konu : Görevlendirilme.

05.10.2023

KLİNİK BİLİMLER BÖLÜMÜ BAŞKANLIĞINA

İlgi : 04.10.2023 tarihli ve E-36643897-000-2300313904 sayılı belge.

İlgide kayıtlı yazıda belirtildiği üzere, Bölümünüz Veterinerlik İç Hastalıkları Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Başak HANEDAN'ın, "Academy Global Conferences & Publishing tarafından önümüzdeki tarihlerde düzenlenecek olan uluslararası kongrelerde; kongre başkanı, kongre düzenleme ve bilim kurulu üyesi olarak görevlendirilmesi Dekanlığımızca uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof.Dr. Yavuz Selim SAĞLAM
Dekan

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Do rulama Kodu: c147f559-545f-45be-8400-8ecc2b215b38
Atatürk Üniversitesi Veteriner Fakültesi 25240 Erzurum
Tel: +90 442 2317222
Elektronik A : <http://www.atauni.edu.tr/#!birim=veteriner-fakultesi>
Kep Adresi: atauni@hs01.kep.tr

Do rulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/aturk-universitesi-ebys>

Bilgi: Derya FİNDİK
Faks: +90 442 2317244
E-Posta: vetfak@atauni.edu.tr

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND
SOCIAL SCIENCES
ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH,
ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS
December 1 - 3, 2024
ISTANBUL

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1>

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderatör olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmasını moderatörler temin edecektir.
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.
- Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması söz konusu olamaz.
- Katılımcı, kendi oturumunda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr. Öğr. Üyesi Emre YILMAZ	1	AN INVESTIGATION OF PRESCHOOL TEACHERS' USE OF OUT-OF-SCHOOL LEARNING ENVIRONMENTS AS EDUCATIONAL SETTINGS	Assistant Professor, GÜLSÜM HOŞ Research Assistant, YAHYA ATEŞPOLAT
		2	The Effectiveness of the Psychoeducation Program Prepared to Increase Attachment to School	Dr. Şeyma MIZRAK
		3	Career Decision Making Difficulties The Effect of Psychoeducation Program on Secondary School Students' Career Decision Making Difficulties	Dr. Şeyma MIZRAK,
		4	THE FUNCTIONALITY OF STORIES IN SHAPING CHILDREN'S CONCEPT OF GOD: (EXAMPLE OF ESMA-I HÜSNA WITH STORIES)	Dr. Öğr. Üyesi Emre YILMAZ
		5	THE CONTRIBUTION OF "STORIES WITH FORTY HADITH" TO VALUE ACQUISITION PROCESSES	Dr. Öğr. Üyesi Emre YILMAZ

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Prof. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI	1	ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS IN ÂŞIK İMAMOĞLU'S POEMS	Doç. Dr. TUBA ALPTEKİN, Doç. Dr. MEHMET ALPTEKİN
		2	FINDINGS ON GENDER ROLES IN DIGITAL CHILDREN'S BOOKS	Doç. Dr. TUBA ALPTEKİN, Doç. Dr. MEHMET ALPTEKİN
		3	REFLECTION OF MOLLA CAMI'S VIEWS ON POETRY IN OTTOMAN FIELD TEZKİRES	Prof. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI
		4	THE SEMANTIC DIMENSIONS OF SWORD IN NEF'İ'S POEMS	Prof. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI
		5	ROSE TREMAIN'İN ROMANINDA MEKÂN VE YER: EDWARD RELPH'İN KURAMI IŞIĞINDA THE ROAD HOME	Dr. Öğrt. Üyesi Ajda Baştan
		6	RACHEL DE-LAHAY'İN ROUTES ADLI TİYATRO OYUNUNDA GÖÇMENLİK SORUNU: DEPORT VE İRKÇİLİK İLİŞKİSİ	Dr. Öğrt. Üyesi Ajda Baştan
		7	CEMİL MERİÇ: FELSEFDEN EDEBİYATA, TOPLUMDAN KÜLTÜRE BİR ENTELEKTÜEL YOLCULUK	Prof. Dr. Muammer CENGİL
		8	MEDYA, SUÇ VE ŞİDDET: ETKİLEŞİM, TEMSİL VE TOPLUMSAL YANSIMALAR	Prof. Dr. Muammer CENGİL

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Doç. Dr., PERO DUYGU DUMANGÖZ	1	INVESTIGATION OF SPORTS PARTICIPATION MOTIVATIONS OF CHILDREN 9-17 AGE GROUP PLAYING FOOTBALL AND VOLLEYBALL	Prof. Dr. Tamer KARADEMİR Gözde DUMAN Cansel ATMACA
		2	INVESTIGATION OF THE EMPATHIC TENDENCIES OF WOMEN WHO EXERCISE REGULARLY	Prof. Dr. Tamer KARADEMİR Gözde DUMAN
		3	ANTRENÖR-SPORCU İLETİŞİMİ: İLETİŞİM TARZLARI VE İLETİŞİM ENGELLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	Doç. Dr., PERO DUYGU DUMANGÖZ
		4	SPORDA ETİK YARGILAR: CİNSİYET DEĞİŞKENİNE İLİŞKİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA	Doç. Dr., PERO DUYGU DUMANGÖZ
		5	Analysis of Psychological Well-Being Levels of Exercising Adults	Prof. Dr. Tamer KARADEMİR Mehmet OKUMUŞ

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Assoc. Prof. Dr. ABDULLAH ÖMERCİOĞLU	1	THE EFFECT OF TALENT MANAGEMENT ON INDIVIDUAL JOB PERFORMANCE IN HEALTH INSTITUTIONS	BÜLENT AKALAN Dr. Öğr. Üyesi M. Adil SALEPÇİOĞLU
		2	THE ROLE OF ARTİFİCİAL İNTELLİGENCE AND DİGİTAL HEALTH TECHNOLOGİES İN PHARMACY	Furkan KARAHÜSEYİNOĞLU
		3	THE İMPACT OF RARE DİSEASES AND ORPHAN DRUGS ON HEALTH ECONOMİCS	Furkan KARAHÜSEYİNOĞLU
		4	EXAMİNİNG THE SPATİAL DİSTRİBUTİON OF FİNANCE İN THE TOURİSM SECTOR İN TERMS OF COVID-19	Dr. Öğr. Üyesi HİLAL OK ERGÜN
		5	RİSK ANALYSIS SYSTEMS İN TAX AUDİTS	Assoc. Prof. Dr. ABDULLAH ÖMERCİOĞLU
		6	EVALUATİON OF TAX AUDİT METHODS AND THEIR EFFİCİENCY İN THE UNİTED STATES AND TURKİYE	Assoc. Prof. Dr. ABDULLAH ÖMERCİOĞLU
		7	THE RELATİONSHİP BETWEEN İNTEREST RATES AND İNFLATİON: THE CASE OF ARGENTİNA	ŞERİFE HALICI Assoc. Prof. Dr. MESUT ŞÖHRET
		8	THERMAL TOURİSM POTENTIAL AND CURRENT SİTUATİON ANALYSIS OF ARTVİN PROVINCE WİTHİN THE SCOPE OF HEALTH TOURİSM	MUHAMMET EMİN BİLGİN Prof. Dr. MERAL YILMAZ

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK	1	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN DISABILITY AND SPINE MOBILITY IN PEOPLE WITH CHRONIC MECHANICAL LOW BACK PAIN	Lecturer Specialist Physician Elif UZUN Lecturer Prof. Dr. Seher ÖZYÜREK Lecturer Prof. Dr. İ. Engin ŞİMŞEK Öğretim Görevlisi Ömer AKÇALI
		2	AMELİYATHEDE HASTA GÜVENLİĞİ KÜLTÜRÜ	Seray DİNLER Ferhat ÖZER Dr.Öğr.Üyesi, Hatice ERDOĞAN
		3	EPİLEPSİ HASTALARINDA KETOJENİK DİYET VE YAŞAM KALİTESİ: HEMŞİRELİĞİN ROLÜ	Yüksek Lisans Öğrencisi Neslihan SARIMSAKCI Doç. Dr. Makbule TOKUR KESGİN
		4	DOĞUM SONU DÖNEMDE KADINLARDA GÖRÜLEBİLEN DİSFORİK SÜT ÇIKARMA REFLEKSİ HAKKINDA NE BİLİYORUZ?: BİR DERLEME ÇALIŞMASI	Dr. Öğr. Üyesi, Feyza AKTAŞ REYHAN EBE, Fatma Hamiyet TÜRKHAN
		5	DOĞUM ÖNCESİ BAKIM HİZMETLERİNDE KANITA DAYALI UYGULAMALAR	Fatma Hamiyet TÜRKHAN Birgül ŞENLİK Dr. Öğr. Üyesi, Feyza AKTAŞ REYHAN
		6	ATRİAL FİBRİLASYONLU HASTALARDA İNME RİSKİNİ AZALTMADA ORAL ANTİKOAGÜLAN KULLANIMINDA HEMŞİRELERİN İLAÇ EĞİTİMİ ROLÜ	Yüksek Lisans Öğrencisi, FATMA TUBA SABAH Doç. Dr. MAKBULE TOKUR KESGİN
		7	PLV TREATMENT IN PATIENTS WITH CLASS I, CLASS II, AND CLASS III MALOCCLUSION	Araş.Gör. Şima Ahmetzade Prof.Dr.Murat Yenisey
		8	THE MEDICAL USES OF SCORPION VENOM: NATURE'S HIDDEN POTENTIAL	Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK Doç. Dr. Adile AKPINAR
		9	BROMELAIN: BIOCHEMICAL MECHANISMS AND THERAPEUTIC POTENTIAL	Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK Dr. Rumeysa DUYURAN

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Prof. Dr. Prakash Singh	1	COOPERATIVE LEARNING: A CASE STUDY ON TEAMWORK THROUGH COMMUNITY SERVICE PROJECT	Priyadharshini Ahrumugam
		2	CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF UTILIZATION OF SOCIAL MEDIA BY BUSINESS EDUCATION STUDENTS IN NIGERIA UNIVERSITIES	Titus Amodu Umoru
		3	MOBILE COLLABORATION LEARNING TECHNIQUE ON STUDENTS IN DEVELOPING NATIONS	Amah Nnachi Lofty, Oyefeso Olufemi, Ibiam Udu Ama
		4	COMPLEXITY LEADERSHIP AND KNOWLEDGE MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION	Prabhakar Venugopal Gantasala
		5	EDUCATIONAL PLAN AND PROGRAM OF THE SUBJECT MAINTENANCE OF ELECTRIC POWER EQUIPMENT	Rade Ciric, Sasa Mandic
		6	TEACHERS' PERCEPTIONS OF THEIR PRINCIPALS' INTERPERSONAL EMOTIONALLY INTELLIGENT BEHAVIOURS AFFECTING THEIR JOB SATISFACTION	Prof. Dr. Prakash Singh
		7	DESIGNING SOCIAL MEDIA INTO HIGHER EDUCATION COURSES	Assis. Prof. Dr. Thapanee Seechaliao
		8	TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT–CURRENT PRACTICES IN A SECONDARY SCHOOL IN BRUNEI DARUSSALAM	Dr. Shanthi Thomas
		9	CREATING ENTREPRENEURIAL UNIVERSITIES: THE SWEDISH APPROACH OF TRANSFORMATION	Fawaz Saad, Hamid Alalwany

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Dr. Nidhi Gadura	1	RELATIONSHIP BETWEEN GENDER AND PERFORMANCE WITH RESPECT TO A BASIC MATH SKILLS QUIZ IN STATISTICS COURSES IN LEBANON	Dr. Hiba Naccache
		2	VOICES AND PICTURES FROM AN ONLINE COURSE AND A FACE TO FACE COURSE	Eti Gilad, Shosh Millet
		3	LEARNERS' PERCEPTIONS OF TERTIARY LEVEL TEACHERS' CODE SWITCHING: A VIETNAMESE PERSPECTIVE	Assis. Prof. Dr. Hoa Pham
		4	IMPLEMENTING LEARNER-CENTERED TEACHING APPROACH IN HIGHER EDUCATION	Iman Ali Ahmed Al-Rashed
		5	INTEGRATING HOTS ACTIVITIES WITH GEOGEBRA IN PRE-SERVICE TEACHERS' PREPARATION	Wajeeh Daher, Nimer Baya'a
		6	A FLIPPED CLASSROOM APPROACH FOR NON-SCIENCE MAJORS	Dr. Nidhi Gadura
		7	THE TECHNO-PEDAGOGICAL PIVOT: DESIGNING AND IMPLEMENTING A DIGITAL WRITING TOOL	Justin D. Olmanson, Katrina S. Kennett, Bill Cope
		8	ANALYSIS OF SUITABILITY OF ONLINE ASSESSMENT BY MAINTAINING CRITICAL THINKING	Mohamed Chabi, Mohammad Shahid Jamil, Mahmoud I Syam
		9	FACTORS OF ENGLISH LANGUAGE LEARNING AND ACQUISITION AT BISHA COLLEGE OF TECHNOLOGY	Khalid Albishi

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND AMTHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assoc. Prof. Dr. Faisal Kalota	1	OPEN EDUCATIONAL RESOURCE IN ONLINE MATHEMATICS LEARNING	Haohao Wang
		2	MEANINGFUL GENERAL EDUCATION REFORM: INTEGRATING CORE CURRICULA AND INSTITUTIONAL VALUES	Michael W. Markowitz
		3	APPLICATIONS OF BIG DATA IN EDUCATION	Assoc. Prof. Dr. Faisal Kalota
		4	USING FACEBOOK AS AN ALTERNATIVE LEARNING TOOL IN MALAYSIAN HIGHER LEARNING INSTITUTIONS: A STRUCTURAL EQUATION MODELING APPROACH	Ahasanul Haque, Abdullah Sarwar, Khaliq Ahmad
		5	FOCUSING ON THE UTILIZATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY FOR IMPROVING CHILDREN'S POTENTIALS IN SCIENCE: CHALLENGES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN NIGERIA	Osagiede Mercy Afe
		6	TRANSNATIONAL HIGHER EDUCATION: DEVELOPING A TRANSNATIONAL STUDENT SUCCESS 'SIGNATURE' FOR PRE-CLINICAL MEDICAL STUDENTS – AN ACTION RESEARCH PROJECT	W. Maddison
		7	COLLABORATIVE TEAM WORK IN HIGHER EDUCATION: A CASE STUDY	Swapna Bhargavi Gantasala
		8	THE ANALYSIS OF TEACHER TALK IN "LEARNER-CENTERED" TEACHING MODE	Dr. Haiyan Wang
		9	ON THE CONSTRUCTIVIST TEACHING OF EXTENSIVE READING FOR ENGLISH MAJORS	Dr. Haiyan Wang

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Dr. Chaiwat Waree	1	ACCESS TO HIGHER EDUCATION IN NIGERIA: THE UNIVERSITY OF CALABAR PRE-DEGREE PROGRAM EXPERIENCE	Eni I. Eni, James Okon, Ashang J. Ashang
		2	THE COOPERATIVE LEARNING MANAGEMENT IN THE COURSE OF PRINCIPLES OF MATHEMATICS FOR GRADUATE LEVEL	Dr. Komon Paisal
		3	RELATIONSHIP OF ARM ACUPRESSURE POINTS AND THAI TRADITIONAL MASSAGE	Boonyarat Chaleephay
		4	RUBRIC IN VOCATIONAL EDUCATION	Azmanirah Ab Rahman, Jamil Ahmad, Ruhizan Muhammad Yasin
		5	DRUG USE KNOWLEDGE AND ANTIMICROBIAL DRUG USE BEHAVIOR	Assis. Prof. Dr. Pimporn Thongmuang
		6	THE USE OF PROJECT TO ENHANCE LEARNING DOMAINS STATED BY NATIONAL QUALIFICATIONS FRAMEWORK: TQF	Duangkamol Thitivesa
		7	A DEVELOPMENT OF ONLINE LESSONS TO STRENGTHEN THE LEARNING PROCESS OF MASTER'S DEGREE STUDENTS MAJORING IN CURRICULUM AND INSTRUCTION AT SUAN SUNANDHA RAJABHAT UNIVERSITY	Dr. Chaiwat Waree
		8	COLLABORATIVE ONLINE LEARNING FOR LECTURERS	Lee Bih Ni, Emily Doreen Lee, Wee Hui Yean
		9		

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assoc. Prof. Dr. Songül MOLLAOĞLU	1	MUSIC ICONS AND SOCIAL PERCEPTION IN POPULAR CULTURE	Dr. Öğr. Üyesi Cihan TABAK Gülşah KENDİRCİ
		2	PAUL KLEE'S WORKS IN MUSIC ASSOCIATION	Assoc. Prof. Dr. Songül MOLLAOĞLU
		3	VISUAL ARTS AND MUSIC INTERACTION ACCORDING TO WASSILY KANDINSKY	Assoc. Prof. Dr. Songül MOLLAOĞLU
		4	EBRU SANATINDA ÇİÇEK MOTİFLERİNİN DÜNÜ BUGÜNÜ	Dr. Öğr. Üyesi Aliye YILMAZ

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Prof. Dr. MURAT AKTAŞ	1	TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLER VE YÖNETİŞİM	Doç. Dr.Hatun Korkmaz
		2	YEREL YÖNETİMLERİN KARAR ALMA SÜREÇLERİ ÜZERİNE DEMOKRASİ PENCERESİNDEN BİR DEĞERLENDİRME	Doç. Dr.Hatun Korkmaz
		3	UKRAYNA SAVAŞI VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KOMŞULUK POLİTİKASI	Prof. Dr. MURAT AKTAŞ
		4	AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEME POLİTİKASI VE UKRAYNA SAVAŞI	Prof. Dr. MURAT AKTAŞ
		5	A STUDY ON KAHRAMANMARAS METROPOLITAN MUNICIPALITY IN THE CONTEXT OF CITY CULTURE AND CITY CONSCIOUSNESS	Assoc. Prof. Dr. AZİZ BELLİ Assoc. Prof. Dr. Dr. ABDULLAH AYDIN
		6	ANALYSIS OF SOCIAL MEDIA POSTS OF LOCAL GOVERNMENTS IN THE CONTEXT OF DISASTER COMMUNICATION THE CASE OF ADANA METROPOLITAN MUNICIPALITY	Assoc. Dr. ABDULLAH AYDIN Assoc. Dr. AZİZ BELLİ
		7	AFET GÖÇMENLERİ LİTERATÜRÜNÜN BİBLİYOMETRİK VE TEMATİK ANALİZİ	Dr. Zekiye GÖKTEKİN

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Doç.Dr. Ercan ŞAHBUDAK	1	Bilişsel Davranışçı Terapinin Romantik İlişkideki Güvensiz Bağlanma ile Ele Alınması: Bir Olgu Sunumu	Psk. EMİNE AYTAN Doç. Dr. MERYEM KARAAZİZ
		2	DISCUSSION ON THE CONTEXT OF ABROGATION BETWEEN VERSES 183 AND 187 OF SURAH AL-BAQARAH	Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman Ensari
		3	YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA CEMAAT YURTTAŞLIĞI	Doç.Dr. Ercan ŞAHBUDAK

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Doktora Öğrencisi Dilara YILMAZ	1	(s, t) –Pell Fark Dizileri	Şükran Uygun Ozan Haklıdır Uğur Aslan
		2	ADAPTIVE HEADLIGHT TECHNOLOGY FOR ROAD LIGHTING	MEHMET SAİT CENGİZ ŞAKİR PARLAKYILDIZ
		3	ROAD LIGHTING WITH POINT LIGHT BEAMS	MEHMET SAİT CENGİZ ŞAKİR PARLAKYILDIZ
		4	THE EXAMINATION OF ANKARA'S CULTURAL LAYERS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE PALIMPSEST APPROACH	Prof. Dr., Mehmet Emin BARIŞ Arş. Gör., Seher Simay KUŞOĞLU
		5	PREFERENCE OF WATER EFFICIENT LANDSCAPE DESIGN IN MASS HOUSING AREAS	Prof. Dr., Mehmet Emin BARIŞ Dr. Öğr. Gör., Nihan ŞENSOY Arş. Gör., Seher Simay KUŞOĞLU
		6	A SUSTAINABLE SPACE DESIGN FOR QUALITY CAMPUS ENVIRONMENTS: THE CASE OF KASTAMONU UNIVERSITY	Prof. Dr., Sevgi ÖZTÜRK Lisans Öğrencisi Muhammed IRMAK Doktora Öğrencisi Dilara YILMAZ
		7	AN OVERVIEW AT CAMPUS AREAS FROM THE PERSPECTIVE OF AESTHETIC QUALITY AND RECREATIONAL PREFERENCES: EVALUATION OF LANDSCAPE FEATURES OF KASTAMONU UNIVERSITY CAMPUS	Prof. Dr., Sevgi ÖZTÜRK Doktora Öğrencisi Dilara YILMAZ
		8	MİMARLIKTA YARATICILIK VE 21.YY'DA DİĞER DİSİPLİNLERİN MİMARLIKTA YARATICILIĞA ETKİSİ	Meryem BULUT KAHRAMAN Danışman Prof. Dr., Nazan KIRCI
		9	FARKLI HAVALİMANLARINI KULLANAN UÇAKLARDAN KAYNAKLANAN EMİSYONLARIN KARŞILAŞTIRILMASI	Yüksek Lisans Öğrencisi Yusuf YILMAZ Prof.Dr. Rasim BEHÇET
		10	KÜTAHYA HAVALİMANINI KULLANAN UÇAK EMİSYONLARININ ÇEVRESEL ETKİLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Yusuf YILMAZ Prof.Dr. Rasim BEHÇET
		11	FARKLI AÇILARDAKİ ALÜMİNYUM BORULARDA SU AKIŞININ CFD ANALİZİ	Furkan KİRAZLI Mehmet Yavuz MOLLA Mustafa BUĞDAY

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Assoc. Prof. Dr. Chaiwat Tantarangsee	1	DEVELOPING STUDENT TEACHERS TO BE PROFESSIONAL TEACHERS	Suttipong Boonphadung
		2	A TRAINING COURSE DEVELOPMENT TO PROMOTE LEARNING ACTIVITIES OF 2ND YEAR, FACULTY OF EDUCATION STUDENTS USING MULTIPLE INTELLIGENCES THEORY	Chaiwat Waree, Kalanyoo Petcharaporn
		3	LEARNING STYLES OF UNIVERSITY STUDENTS IN BANGKOK: THE CHARACTERISTICS AND THE RELEVANT INSTRUCTIONAL CONTEXT	Assoc. Prof. Dr. Chaiwat Tantarangsee
		4	THE LINK BETWEEN DISTRIBUTED LEADERSHIP AND EDUCATIONAL OUTCOMES: AN OVERVIEW OF RESEARCH	Dr. Maria Eliophotou Menon
		5	THE EFFICACY OF NEUROLOGICAL IMPRESS METHOD AND REPEATED READING ON READING FLUENCY OF CHILDREN WITH LEARNING DISABILITIES IN OYO STATE, NIGERIA	Dr. A. O. Oladele
		6	E- CAMPUS AS AN ENVIRONMENTAL AND PEDAGOGICAL TOOL FOR ONLINE SUPPORT	Shireen Panchoo
		7	CONFIRMING THE IDENTITY OF THE INDIVIDUAL USING REMOTE ASSESSMENT IN E-LEARNING	Olaf Hallan Graven, Lachlan MacKinnon
		8	THE ROLE OF INTRINSIC MOTIVATION IN EXPLAINING STUDENTS- WILLINGNESS TO USE SOFTWARE APPLICATIONS	Anne Sorebo, Oystein Sorebo
		9	ARABIC AND ISLAMIC EDUCATION IN NIGERIA: THE CASE OF AL-MAJIRI SCHOOLS	Abdul Ganiy A. S. Oladosu

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND AMTHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Dr. Akitoshi Uchida, Assoc. Prof. Dr. Kazuo Mori	1	THE TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF THE MANAGEMENT IN THE EDUCATION SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	Altynai Zhaitapova, Aizhan Satyvaldiyeva
		2	REAL TIME CONTROL LEARNING GAME - SPEED RACE BY LEARNING AT THE WHEEL - DEVELOPMENT OF DATA ACQUISITION SYSTEM	Konstantinos Kalovrektis, Chryssanthi Palazi
		3	ANALYSIS AND CATEGORIZATION OF E-LEARNING ACTIVITIES BASED ON MEANINGFUL LEARNING CHARACTERISTICS	Arda Yunianta, Norazah Yusof, Mohd Shahizan Othman, Dewi Octaviani
		4	EXPLANATORY OF RELATIONSHIP BETWEEN LEARNING MOTIVATION AND LEARNING PERFORMANCE	Chih Chin Yang
		5	TECHNOLOGY INTEGRATED EDUCATION – SHAPING THE PERSONALITY AND SOCIAL DEVELOPMENT OF THE YOUNG	R. Ramli, S. Sameon
		6	THE EFFECT OF CONTRIVED SUCCESS IN CALCULATION TASKS ON THE SELF-EFFICACY OF JUNIOR HIGH SCHOOL STUDENTS	Dr. Akitoshi Uchida, Assoc. Prof. Dr. Kazuo Mori
		7	IMPROVING TEACHER PROFESIONALISM THROUGH CERTIFICATION PROGRAM: AN INDONESIA CASE STUDY	Triyanto
		8	STRUCTURE OF DOCTORAL STUDENTS- RESEARCH COMPETENCES IN SUSTAINABILITY CONTEXT	I. Bolgzda, E. Olehnovica
		9	SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONTRIBUTIONS AMONG UNIVERSITY OF MADEIRA (PORTUGAL) STUDENTS	Dr. Hélder Spínola

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND AMTHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assoc. Prof. Dr. Nicoletta Adamo-Villani	1	ENHANCING LEARNING EXPERIENCES IN OUTCOMEBASED HIGHER EDUCATION: A STEP TOWARDS STUDENT CENTERED LEARNING	K. Kumpas
		2	KEY FACTORS OF CURRICULUM INNOVATION IN LANGUAGE TEACHER EDUCATION	Dr. Liliana Mățã
		3	IMPROVING THE QUALITY OF E-LEARNING COURSES IN HIGHER EDUCATION THROUGH STUDENT SATISFACTION	Susana Lemos, Neuza Pedro
		4	THE DEVELOPMENT OF A TEACHERS- SELF-EFFICACY INSTRUMENT FOR HIGH SCHOOL PHYSICAL EDUCATION TEACHER	Yi-Hsiang Pan
		5	CREATIVITY: A MOTIVATIONAL TOOL FOR INTEREST AND CONCEPTUAL UNDERSTANDING IN SCIENCE EDUCATION	Thienhuong Hoang
		6	A VIRTUAL LEARNING ENVIRONMENT FOR DEAF CHILDREN: DESIGN AND EVALUATION	Assoc. Prof. Dr. Nicoletta Adamo-Villani
		7	DIGITAL NARRATIVE AS A CHANGE AGENT TO TEACH READING TO MEDIA-CENTRIC STUDENTS	Robert F. Kenny
		8	THE EFFECTS OF THE IMPACT OF INSTRUCTIONAL IMMEDIACY ON COGNITION AND LEARNING IN ONLINE CLASSES	Dr. Glenda A. Gunter
		9		

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Aralık / Dec 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Dr. Mauricio Otaíza Morales	1	DEVELOPMENT, DISPLACEMENT AND REHABILITATION: AN ACTION ANTHROPOLOGICAL STUDY ON KOVVADA RESERVOIR IN WEST GODAVARI AGENCY OF ANDHRA PRADESH, INDIA	Ram Babu Mallavarapu
		2	TRUSTWORTHY IN VIRTUAL ORGANIZATION	Abdolhamid Fetanat, Mehdi Naghian Feshaareki
		3	THE EPISTEMOLOGICAL CRISIS IN THE THEORY OF VITTORIO GUIDANO	Dr. Mauricio Otaíza Morales
		4	MARITAL DURATION AND SEXUAL FREQUENCY AMONG THE MUSLIM AND SANTAL COUPLES IN RURAL BANGLADESH: A CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE	Md. Emaj Uddin
		5	MOBILITY ANALYSIS OF THE POPULATION OF RABAT-SALÉ-ZEMMOUR-ZAER	Assis. Prof. Dr. F. Ghaiti
		6	STUDY ON DIVERSIFIED DEVELOPMENTS IMPROVING ENVIRONMENTAL VALUES-IN CASE OF UNIVERSITY CAMPUS -	Kuriko Iwai, Michihiro Kita
		7	SPATIAL THINKING ISSUES: TOWARDS RURAL SOCIOLOGICAL RESEARCH AGENDA IN THE THIRD MILLENNIUM	Assoc. Prof. Dr. Abdel-Samad M. Ali
		8	IN SEARCH OF EXCELLENCE – GOOGLE VS BAIDU	Linda, Sau-ling LAI
		9	APPRECIATING, INTERPRETING AND UNDERSTANDING POSTERS VIA LEVELS OF VISUAL LITERACY	Dr. Mona Masood, Dr. Zakiah Zain

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 2 Aralık / Dec 2, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Prof. Dr., LALE KABADAYI	1	SIYASAL İLETİŞİMDE ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK POLİTİKALARI VE DÖNGÜ (SPİN) DOKTORLUĞU	Doç. Dr. SELİN BİTİRİM OKMEYDAN
		2	ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİKTE EKOLOJİK FARKINDALIK VE AYAK İZİ KAVRAMI	Doç. Dr. SELİN BİTİRİM OKMEYDAN
		3	BİR AİLENİN (KENTSEL) DÖNÜŞÜMÜ: BOURDIEU’NÜN KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE FARUK FİLMİNİN ANALİZİ	Prof. Dr., LALE KABADAYI
		4	NEW CONCEPTS IN URBAN/RURAL SOCIOLOGY: METAPHORICAL USE OF CLIMATE CHANGE AND SINKHOLES IN THE EXAMPLE OF THE MOVIE ‘BURNING DAYS’	Öğretim Görevlisi Damla PİRLİ Doktora Öğrencisi Atakan PİRLİ
		5	ANALYSIS OF THE MOVIE DEAD POETS SOCIETY IN THE CONTEXT OF CRITICISM OF TRADITIONAL EDUCATION	Prof.Dr. Aslı YURDİGÜL Prof.Dr. Yusuf YURDİGÜL
		6	EDUCATIONAL FILMS AS A DOCUMENTARY GENRE IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CINEMA AND EDUCATION	Prof.Dr. Yusuf YURDİGÜL Prof.Dr. Aslı YURDİGÜL

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 2 Aralık / Dec 2, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Doç. Dr. CANAN BİRİMOĞLU OKUYAN	1	TANDEM EMZİRME HAKKINDA NE BİLİYORUZ?: GELENEKSEL DERLEME ÇALIŞMASI	Feyza AKTAŞ REYHAN Havva YEŞİLDERE-SAĞLAM
		2	ANNELER NEDEN ERKEN DÖNEMDE EMZİRMEYİ BIRAKIYOR?: DERLEME ÇALIŞMASI	Havva YEŞİLDERE SAĞLAM Feyza AKTAŞ REYHAN
		3	OLDER ADULTS, PSYCHOLOGICAL WELL-BEING, and NURSING	Doç. Dr. CANAN BİRİMOĞLU OKUYAN Doç. Dr. ÇİÇEK EDİZ
		4	CLIMATE CHANGE AND AGE: A TWO-WAY CHALLENGE	Doç. Dr. CANAN BİRİMOĞLU OKUYAN Doç. Dr. ÇİÇEK EDİZ
		5	FEAR OF BIRTH IN PREGNANT WOMEN AND MIDWIFERY CARE	Arş. Gör. Sıla GÜL Arş. Gör. Demet GÜNEY
		6	HYPNOBREASTFEEDING AND ITS RESULTS	Arş. Gör. Demet GÜNEY Arş. Gör. Sıla GÜL
		7	MÜLTECİLERDE PREKONSEPSİYONEL BAKIM VE AİLE PLANLAMASI	FADİME ALTINKAYA FEYZA AKTAŞ REYHAN
		8	DOĞUM ÖNCESİ BAKIM HİZMETLERİNİN ÖNEMİ	FADİME ALTINKAYA FEYZA AKTAŞ REYHAN
		9	Rehabilitation of a Single Anterior Tooth Replacement: Three Treatment Alternatives	Research assistant ,Esra ÖZKAN Prof.Dr.,Tolga KÜLÜNK

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 2 Aralık / Dec 2, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Doç. Dr. Tuğçe TEZEL	1	HASTANELERDE ENGELLİ BİREYLERİN ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİ ARTIRMAYI SAĞLAYAN AJAN TABANLI BİR SİSTEMİN TASARLANMASI	Prof.Dr.AHMET KÜRŞAD TÜRKER Doç.Dr.GÜLESİN SENA DAŞ Yüksek Lisans Öğrencisi DUYGU KAYA
		2	AN ASSESSMENT OF İNFLUENCE OF PRODUCTION PROCESSES ON THE ENERGY PERFORMANCE OF A BIOGAS FACILITY	DR, SEYHMUS TUMUR
		3	PRODUCTION OF STAINLESS-STEEL IMPLANTS USING FUSED DEPOSITION MODELING TECHNOLOGY AND ENHANCEMENT OF BIOCOMPATIBILITY THROUGH SECONDARY PROCESSES	Doç. Dr. Tuğçe TEZEL Prof. Dr. Volkan KOVAN
		4	THE EFFECT OF STEREOLITHOGRAPHY PRODUCTION PARAMETERS ON PART SIZE AND SURFACE QUALITY	Doç. Dr. Tuğçe TEZEL Prof. Dr. Volkan KOVAN
		5	Analysis of Wind Speed and Direction Relationships Using K-Nearest Neighbor (KNN) Algorithm for Wind Turbine Power Forecasting	Dr. Emrah ASLAN Dr. Yıldırım ÖZÜPAK
		6	Using Convolutional Neural Networks for Power Prediction in Wind Turbines with Deep Learning Approach to Improve Renewable Energy Efficiency	Dr. Emrah ASLAN Dr. Yıldırım ÖZÜPAK
		7	OTOMOBİL RADYATÖRLERİNDE FARKLI TİP NANOAKIŞKANLARIN KULLANIMININ ISI TRANSFERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN HESAPLAMALI AKIŞKANLAR DİNAMİĞİ (HAD) YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ	Semih TEMEL Prof. Dr. Adnan TOPUZ Dr. Öğr. Üyesi Beytullah ERDOĞAN
		8	EFFECT OF FREQUENCY CONTENT OF GROUND MOTION ON SEISMIC RESPONSES OF STRUCTURES	Doç. Dr., Onur ARAZ
		9	ASSESSMENT OF ACCELERATION RESPONSES OF STRUCTURES SUBJECTED TO GROUND MOTIONS WITH DIFFERENT FREQUENCY CONTENT	Doç. Dr., Onur ARAZ

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 2 Aralık / Dec 2, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Prof.Dr. Mehmet ÇİFTÇİ	1	BAZI ÖN UYGULAMALARIN FESLEĞEN TOHURLARININ ÇİMLENME KRİTERLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ	Doç. Dr. Özlem ÜZAL Prof. Dr. Fikret YAŞAR
		2	KIVIRCIK YAPRAK SALATA (<i>Lactuca sativa var. crispa</i>)’DA KADMİYUM STRESİNE KARŞI PROLİN UYGULAMALARININ MAKRO ELEMENT ALIMINA ETKİSİ	Doç. Dr. Özlem ÜZAL Prof. Dr. Fikret YAŞAR
		3	Effect of Spirulina platensis and Noni Extract on Performance and Intestinal Health in Broilers	Dr. Ferhat ŞEKERCİ Veteriner Hekim Berkay ÇELEBİ Prof.Dr. Mehmet Kemal KÜÇÜKERSAN
		4	<i>Astragalus gevehensis</i> (FABACEAE)’İN TOPLAM FENOLİK, TOPLAM FLAVONOİD MİKTARLARI VE METAL ŞELATLAMA AKTİVİTESİ	Dr. Öğr. Üyesi Deniz İRTEM KARTAL MSc. Zafer YAREN MSc. Yağmur MERİÇ Prof. Dr. Fevzi ÖZGÖKÇE
		5	<i>Eryngium billardieri</i> (APIACEAE)’İN KISIRLIK TEDAVİSİ ÜZERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI	Prof. Dr. Fevzi ÖZGÖKÇE MSc. Asya GÜNDEŞ Dr. Öğr. Üyesi Deniz İRTEM KARTAL MSc. Zafer YAREN
		6	BAZI ANTİBİYOTİKLERİN KOYUN KALP DOKUSUNDAN SAFLAŞTIRILAN GLUTATYON REDÜKTAZ ENZİMİ ÜZERİNE İN VİTRO ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Prof.Dr. Mehmet ÇİFTÇİ Cansu BULAK
		7	FARE SÜPEROKSİT DİSMUTAZ (SOD) ENZİMİ İÇİN cDNA PRİMERLERİNİN DİZAYN EDİLMESİ	Prof.Dr. Mehmet ÇİFTÇİ

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND AMTHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 2 Aralık / Dec 2, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Assis. Prof. Dr. Vu Ngoc Pi	1	ASYMPTOTIC STABILIZATION OF AN ACTIVE MAGNETIC BEARING SYSTEM USING LMI-BASED SLIDING MODE CONTROL	Abdul Rashid Husain, Mohamad Noh Ahmad, Abdul Halim Mohd. Yatim
		2	DESIGN OF A 5-JOINT MECHANICAL ARM WITH USER-FRIENDLY CONTROL PROGRAM	Amon Tunwannarux, Supanunt Tunwannarux
		3	OPTIMAL CALCULATION OF PARTIAL TRANSMISSION RATIOS OF FOUR-STEP HELICAL GEARBOXES FOR GETTING MINIMAL GEARBOX LENGTH	Assis. Prof. Dr. Vu Ngoc Pi
		4	FUZZY WAVELET PACKET BASED FEATURE EXTRACTION METHOD FOR MULTIFUNCTION MYOELECTRIC CONTROL	Rami N. Khushaba, Adel Al-Jumaily
		5	VIBRATION BASE IDENTIFICATION OF IMPACT FORCE USING GENETIC ALGORITHM	R. Hashemi, M.H.Kargarnovin
		6	FRACTURE TOUGHNESS CHARACTERIZATION OF CARBON-EPOXY COMPOSITE USING ARCAN SPECIMEN	M. Nikbakht, N. Choupani
		7	UNIFIED FUSION APPROACH WITH APPLICATION TO SLAM	Xinde Li, Xinhuan Huang, Min Wang
		8	AN EXAMPLE OF OPEN ROBOT CONTROLLER ARCHITECTURE - FOR POWER DISTRIBUTION LINE MAINTENANCE ROBOT SYSTEM -	Yingxin He, Kyouichi Tatsuno
		9	GENERALIZATION OF SGIP SURFACE TENSION FORCE MODEL IN THREE-DIMENSIONAL FLOWS AND COMPARE TO OTHER MODELS IN INTERFACIAL FLOWS	Afshin Ahmadi Nadooshan, Ebrahim Shirani

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND AMTHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 2 Aralık / Dec 2, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Dr. Tadatsugu Kitamoto	1	INTER-PHASE MAGNETIC COUPLING EFFECTS ON SENSORLESS SR MOTOR CONTROL	Assis. Prof. N. H. Mvungi
		2	T-DOF PI CONTROLLER DESIGN FOR A SPEED CONTROL OF INDUCTION MOTOR	Tianchai Suksri, Satean Tunyasritut
		3	USING FUZZY CONTROLLER IN INDUCTION MOTOR SPEED CONTROL WITH CONSTANT FLUX	Hassan Baghgar Bostan Abad, Ali Yazdian Varjani, Taheri Asghar
		4	A METHOD FOR QUALITY INSPECTION OF MOTORS BY DETECTING ABNORMAL SOUND	Dr. Tadatsugu Kitamoto
		5	INFORMATION SYSTEM FOR DATA SELECTION AND NEW INFORMATION ACQUISITION FOR RECONFIGURABLE MULTIFUNCTIONAL MACHINE TOOLS	Sasho Guergov
		6	PERFORMANCE EVALUATION OF POWDER METALLURGY ELECTRODE IN ELECTRICAL DISCHARGE MACHINING OF AISI D2 STEEL USING TAGUCHI METHOD	Naveen Beri, S. Maheshwari, C. Sharma, Anil Kumar
		7	KINEMATIC MODELING AND WORKSPACE ANALYSIS OF A SPATIAL CABLE SUSPENDED ROBOT AS INCOMPLETELY RESTRAINED POSITIONING MECHANISM	Jahanbakhsh Hamedi, Hassan Zohoor
		8	MODELING PARAMETRIC VIBRATION OF MULTISTAGE GEAR SYSTEMS AS A TOOL FOR DESIGN OPTIMIZATION	Lec. James Kuria, Dr. John Kihiu
		9	FREE VIBRATION ANALYSIS OF SMART FGM PLATES	F.Ebrahimi, A.Rastgo

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND MATHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 2 Aralık / Dec 2, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Dr. Miloš Šeda	1	OPTIMIZING OF GAS CONSUMPTION IN GAS-BURNER SPACE HEATER	Saead Negahdari, Davood Jalali Vahid
		2	A SUPERVISORY SCHEME FOR STEP-WISE SAFE SWITCHING CONTROLLERS	Fotis N. Koumboulis, Maria P. Tzamtzi
		3	FLEXIBLE HEURISTICS FOR PROJECT SCHEDULING WITH LIMITED RESOURCES	Dr. Miloš Šeda
		4	CLASSIC AND HEURISTIC APPROACHES IN ROBOT MOTION PLANNING A CHRONOLOGICAL REVIEW	Ellips Masehian, Davoud Sedighzadeh
		5	STABILIZER FILLET WELD STRENGTH UNDER MULTIAXIAL LOADING (EFFECT OF FORCE, SIZE AND RESIDUAL STRESS)	Iman Hadipour, Javad Marzbanrad
		6	INTELLIGENT ABS FUZZY CONTROLLER FOR DIVERSE ROADSURFACES	Roozbeh Keshmiri, Alireza Mohamad Shahri
		7	A VARIABLE STRUCTURE MRAC FOR A CLASS OF MIMO SYSTEMS	Ardeshir Karami Mohammadi
		8	NEURO-HYBRID MODELS FOR AUTOMOTIVE SYSTEM IDENTIFICATION	Assis. Prof. Dr. Ventura Assuncao
		9	AN EXPERT SYSTEM FOR CAR FAILURE DIAGNOSIS	Ahmad T. Al-Taani

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND AMTHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 2 Aralık / Dec 2, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Jianwei Wu	1	A TWO-STAGE MULTI-AGENT SYSTEM TO PREDICT THE UNSMOOTHED MONTHLY SUNSPOT NUMBERS	Mak Kaboudan
		2	STEPSIZE CONTROL OF THE FINITE DIFFERENCE METHOD FOR SOLVING ORDINARY DIFFERENTIAL EQUATIONS	Davod Khojasteh Salkuyeh
		3	GROEBNER BASES COMPUTATION IN BOOLEAN RINGS IS P-SPACE	Quoc-Nam Tran
		4	A MULTI-PERIOD PROFIT MAXIMIZATION POLICY FOR A STOCHASTIC DEMAND INVENTORY SYSTEM WITH UPWARD SUBSTITUTION	Soma Roychowdhury
		5	OPTIMAL CONTROL OF VISCOELASTIC MELT SPINNING PROCESSES	Shyam S.N. Perera
		6	A COMPLETED ADAPTIVE DE-MIXING ALGORITHM ON STIEFEL MANIFOLD FOR ICA	Jianwei Wu
		7	BOUNDARY-ELEMENT-BASED FINITE ELEMENT METHODS FOR HELMHOLTZ AND MAXWELL EQUATIONS ON GENERAL POLYHEDRAL MESHES	Dylan M. Copeland
		8	A MULTIVARIATE MOVING AVERAGE CONTROL CHART FOR PHOTOVOLTAIC PROCESSES	Chunchom Pongchavalit
		9		

ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ASERC 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING, ARCHITECTURE AND AMTHEMATICS December 1 - 3, 2024 ISTANBUL Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 2 Aralık / Dec 2, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Dr. Farzaneh Ahmadzadeh	1	AREAS OF LEAN MANUFACTURING FOR PRODUCTIVITY IMPROVEMENT IN A MANUFACTURING UNIT	Hudli Mohd. Rameez, K.H.Inamdar
		2	AI APPLICATIONS TO METAL STAMPING DIE DESIGN– A REVIEW	Vishal Naranje, Shailendra Kumar
		3	SPAM E-MAIL: HOW MALAYSIAN E-MAIL USERS DEAL WITH IT?	Yanti Rosmunie Bujang, Husnayati Hussin
		4	INTER-ORGANIZATIONAL KNOWLEDGE TRANSFER THROUGH MALAYSIA E-GOVERNMENT IT OUTSOURCING: A THEORETICAL REVIEW	Nor Aziati Abdul Hamid, Juhana Salim
		5	USING MULTI-OBJECTIVE PARTICLE SWARM OPTIMIZATION FOR BI-OBJECTIVE MULTI-MODE RESOURCE-CONSTRAINED PROJECT SCHEDULING PROBLEM	Fatemeh Azimi, Razeeh Sadat Aboutalebi, Amir Abbas Najafi
		6	A ROUGH-SET BASED APPROACH TO DESIGN AN EXPERT SYSTEM FOR PERSONNEL SELECTION	Prof. Dr. Ehsan Akhlaghi
		7	SCHEDULING A PROJECT TO MINIMIZE COSTS OF MATERIAL REQUIREMENTS	Amir Abbas Najafi, Nima Zoraghi, Fatemeh Azimi
		8	DIAGNOSING THE CAUSE AND ITS TIMING OF CHANGES IN MULTIVARIATE PROCESS MEAN VECTOR FROM QUALITY CONTROL CHARTS USING ARTIFICIAL NEURAL NETWORK	Dr. Farzaneh Ahmadzadeh
		9	AN MCDM APPROACH TO SELECTION SCHEDULING RULE IN ROBOTIC FLEXIBE ASSEMBLY CELLS	Khalid Abd, Kazem Abhary, Romeo Marian

Contents

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİN OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINI EĞİTİM ORTAMI OLARAK KULLANMA DURUMLARININ İNCELENMESİ	1
Okula Bağlanmayı Arttırmaya Yönelik Hazırlanan Psikoeğitim Programının Etkililiği	4
Kariyer Karar Verme Güçlüğü Psikoeğitim Programının Ortaokul Öğrencilerinin Kariyer Karar Verme Güçlüklerine Etkisi	6
ÇOCUKLARDA TANRI TASAVVURUNUN ŞEKİLLENMESİNDE HİKAYELERİN İŞLEVSELLİĞİ.....	8
(HİKAYELERLE ESMA-İ HÜSNA ÖRNEĞİ)	8
DEĞER KAZANIMI SÜREÇLERİNE KATKISI YÖNÜYLE	17
HİKAYELERLE KIRK HADİS.....	17
DİJİTAL ÇOCUK KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN TESPİTLER.....	23
ÂŞIK İMAMOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE ÇEVRE BİLİNCİ	35
NEF'Î'NİN ŞİİRLERİNDE ŞEMŞİR'İN ANLAMSAL BOYUTLARI.....	44
MOLLA CAMÎ'NİN ŞİİRE DAİR GÖRÜŞLERİNİN OSMANLI SAHASI ŞU'ARA TEZKİRELERİNE YANSIMASI.....	52
ROSE TREMAIN'İN ROMANINDA MEKÂN VE YER: EDWARD RELPH'İN KURAMI İŞİĞİNDE <i>THE ROAD HOME</i>	59
RACHEL DE-LAHAY'IN <i>ROUTES</i> ADLI TİYATRO OYUNUNDA GÖÇMENLİK SORUNU: DEPORT VE İRKÇILIK İLİŞKİSİ.....	69
CEMİL MERİÇ: FELSEFDEN EDEBİYATA, TOPLUMDAN KÜLTÜRE BİR ENTELEKTÜEL YOLCULUK	75
MEDYA, SUÇ VE ŞİDDET: ETKİLEŞİM, TEMSİL VE TOPLUMSAL YANSIMALAR	84
DÜZENLİ EGZERSİZ YAPAN KADINLARIN EMPATİK EĞİLİMLERİNİN İNCELENMESİ	95
9-17 YAŞ GRUBU FUTBOL VE VOLEYBOL OYNAYAN ÇOCUKLARIN SPORA KATILIM MOTİVASYONLARININ İNCELENMESİ	102
ANTRENÖR-SPORCU İLETİŞİMİ: İLETİŞİM TARZLARI VE İLETİŞİM ENGELLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	113
SPORDA ETİK YARGILAR: CİNSİYET DEĞİŞKENİNE İLİŞKİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA	123
EGZERSİZ YAPAN YETİŞKİNLERİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ.....	135
SAĞLIK KURUMLARINDA YETENEK YÖNETİMİNİN BİREYSEL İŞ PERFORMANSINA ETKİSİ.....	144
ECZACILIKTA YAPAY ZEKA VE DİJİTAL SAĞLIK TEKNOLOJİLERİNİN ROLÜ	169
NADİR HASTALIKLARIN VE YETİM İLAÇLARIN SAĞLIK EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	180
TURİZM SEKTÖRÜNE İLİŞKİN FİNANSMANIN MEKÂNSAL DAĞILIMININ COVID-19 AÇISINDAN İNCELENMESİ	194
AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE TÜRKİYE'DE VERGİ DENETİM YOLLARI VE ETKİNLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	205
VERGİ DENETİMLERİNDE RİSK ANALİZİ SİSTEMLERİ	216
FAİZ VE ENFLASYON İLİŞKİSİ: ARJANTİN ÖRNEĞİ.....	226

SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA ARTVİN İLİ TERMAL TURİZM POTANSİYELİ VE MEVCUT DURUM ANALİZİ	249
POPÜLER KÜLTÜRDE MÜZİK İKONLARI VE TOPLUMSAL ALGI	264
WASSILY KANDINSKY'E GÖRE GÖRSEL SANATLAR VE MÜZİK ETKİLEŞİMİ	274
MÜZİK BİRLİKTELİĞİNDE PAUL KLEE'NİN ÇALIŞMALARI	287
EBRU SANATINDA ÇİÇEK MOTİFLERİNİN DÜNÜ BUGÜNÜ.....	300
YEREL YÖNETİMLERİN KARAR ALMA SÜREÇLERİ ÜZERİNE DEMOKRASİ PENCERESİNDEN BİR DEĞERLENDİRME	301
TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLER VE YÖNETİŞİM.....	306
UKRAYNA SAVAŞI VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KOMŞULUK POLİTİKASI.....	315
AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEME POLİTİKASI VE UKRAYNA SAVAŞI	328
KENT KÜLTÜ VE KENTLİLİK BİLİNCİ BAĞLAMINDA KAHRAMANMARAŞ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	341
YEREL YÖNETİMLERİN AFET İLETİŞİMİ BAĞLAMINDA SOSYAL MEDYA PAYLAŞIMLARININ ANALİZİ ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ.....	350
AFET GÖÇMENLERİ LİTERATÜRÜNÜN BİBLİYOMETRİK VE TEMATİK ANALİZİ	358
BAKARA 183 İLE 187. ÂYETLER ARASINDA NESİH İLİŞKİ BAĞLAMINDA BİR TARTIŞMA	366
YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA CEMAAT YURTTAŞLIĞI	378
SİYASAL İLETİŞİMDE ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNE	406
DÖNGÜ (SPİN) DOKTORLUĞU	406
ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİKTE EKOLOJİK FARKINDALIK VE AYAK İZİ KAVRAMI	417
BİR AİLENİN (KENTSEL) DÖNÜŞÜMÜ:.....	430
BOURDIEU'NÜN KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE <i>FARUK</i> FİLMİNİN ANALİZİ.....	430
KENT/TAŞRA SOSYOLOJİSİNDE YENİ KAVRAMLAR: 'KURAK GÜNLER' FİLMİ ÖRNEĞİNDE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE OBRUKLARIN METAFORİK KULLANIMI.....	443
ÖLÜ OZANLAR DERNEĞİ FİLMİNİN GELENEKSEL EĞİTİM ELEŞTİRİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ... 454	
SİNEMA VE EĞİTİM İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA BİR BELGESEL TÜRÜ OLARAK EĞİTİM FİMLERİ.....	468
COOPERATIVE LEARNING: A CASE STUDY ON TEAMWORK THROUGH COMMUNITY SERVICE PROJECT	483
CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF UTILIZATION OF SOCIAL MEDIA BY BUSINESS EDUCATION STUDENTS IN NIGERIA UNIVERSITIES	484
MOBILE COLLABORATION LEARNING TECHNIQUE ON STUDENTS IN DEVELOPING NATIONS	485
COMPLEXITY LEADERSHIP AND KNOWLEDGE MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION.....	486
EDUCATIONAL PLAN AND PROGRAM OF THE SUBJECT MAINTENANCE OF ELECTRIC POWER EQUIPMENT	487
TEACHERS' PERCEPTIONS OF THEIR PRINCIPALS' INTERPERSONAL EMOTIONALLY INTELLIGENT BEHAVIOURS AFFECTING THEIR JOB SATISFACTION	488

DESIGNING SOCIAL MEDIA INTO HIGHER EDUCATION COURSES 489

TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT–CURRENT PRACTICES IN A SECONDARY SCHOOL IN BRUNEI DARUSSALAM 490

CREATING ENTREPRENEURIAL UNIVERSITIES: THE SWEDISH APPROACH OF TRANSFORMATION..... 491

RELATIONSHIP BETWEEN GENDER AND PERFORMANCE WITH RESPECT TO A BASIC MATH SKILLS QUIZ IN STATISTICS COURSES IN LEBANON..... 492

VOICES AND PICTURES FROM AN ONLINE COURSE AND A FACE TO FACE COURSE 493

LEARNERS’ PERCEPTIONS OF TERTIARY LEVEL TEACHERS’ CODE SWITCHING: A VIETNAMESE PERSPECTIVE..... 494

INFORMATION CONSTRUCTION OF HIGHER EDUCATION IN TEACHING PRACTICE..... 495

INTEGRATING HOTS ACTIVITIES WITH GEOGEBRA IN PRE-SERVICE TEACHERS’ PREPARATION 496

A FLIPPED CLASSROOM APPROACH FOR NON-SCIENCE MAJORS 497

THE TECHNO-PEDAGOGICAL PIVOT: DESIGNING AND IMPLEMENTING A DIGITAL WRITING TOOL 498

ANALYSIS OF SUITABILITY OF ONLINE ASSESSMENT BY MAINTAINING CRITICAL THINKING .. 499

FACTORS OF ENGLISH LANGUAGE LEARNING AND ACQUISITION AT BISHA COLLEGE OF TECHNOLOGY..... 500

OPEN EDUCATIONAL RESOURCE IN ONLINE MATHEMATICS LEARNING 501

MEANINGFUL GENERAL EDUCATION REFORM: INTEGRATING CORE CURRICULA AND INSTITUTIONAL VALUES..... 502

APPLICATIONS OF BIG DATA IN EDUCATION 503

USING FACEBOOK AS AN ALTERNATIVE LEARNING TOOL IN MALAYSIAN HIGHER LEARNING INSTITUTIONS: A STRUCTURAL EQUATION MODELING APPROACH 504

FOCUSING ON THE UTILIZATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY FOR IMPROVING CHILDREN’S POTENTIALS IN SCIENCE: CHALLENGES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN NIGERIA 505

TRANSNATIONAL HIGHER EDUCATION: DEVELOPING A TRANSNATIONAL STUDENT SUCCESS ‘SIGNATURE’ FOR PRE-CLINICAL MEDICAL STUDENTS – AN ACTION RESEARCH PROJECT 506

COLLABORATIVE TEAM WORK IN HIGHER EDUCATION: A CASE STUDY 507

THE ANALYSIS OF TEACHER TALK IN "LEARNER-CENTERED" TEACHING MODE..... 508

ON THE CONSTRUCTIVIST TEACHING OF EXTENSIVE READING FOR ENGLISH MAJORS 509

ACCESS TO HIGHER EDUCATION IN NIGERIA: THE UNIVERSITY OF CALABAR PRE-DEGREE PROGRAM EXPERIENCE 510

THE COOPERATIVE LEARNING MANAGEMENT IN THE COURSE OF PRINCIPLES OF MATHEMATICS FOR GRADUATE LEVEL 511

RELATIONSHIP OF ARM ACUPRESSURE POINTS AND THAI TRADITIONAL MASSAGE 512

RUBRIC IN VOCATIONAL EDUCATION 513

DRUG USE KNOWLEDGE AND ANTIMICROBIAL DRUG USE BEHAVIOR 514

COLLABORATIVE ONLINE LEARNING FOR LECTURERS..... 516

A TRAINING COURSE DEVELOPMENT TO PROMOTE LEARNING ACTIVITIES OF 2ND YEAR,
 FACULTY OF EDUCATION STUDENTS USING MULTIPLE INTELLIGENCES THEORY..... 517

LEARNING STYLES OF UNIVERSITY STUDENTS IN BANGKOK: THE CHARACTERISTICS AND THE
 RELEVANT INSTRUCTIONAL CONTEXT 518

THE LINK BETWEEN DISTRIBUTED LEADERSHIP AND EDUCATIONAL OUTCOMES: AN
 OVERVIEW OF RESEARCH 519

THE EFFICACY OF NEUROLOGICAL IMPRESS METHOD AND REPEATED READING ON READING
 FLUENCY OF CHILDREN WITH LEARNING DISABILITIES IN OYO STATE, NIGERIA 520

E- CAMPUS AS AN ENVIRONMENTAL AND PEDAGOGICAL TOOL FOR ONLINE SUPPORT 521

CONFIRMING THE IDENTITY OF THE INDIVIDUAL USING REMOTE ASSESSMENT IN E-LEARNING
 522

THE ROLE OF INTRINSIC MOTIVATION IN EXPLAINING STUDENTS- WILLINGNESS TO USE
 SOFTWARE APPLICATIONS 523

THE TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF THE MANAGEMENT IN THE EDUCATION SYSTEM OF
 THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN 524

REAL TIME CONTROL LEARNING GAME - SPEED RACE BY LEARNING AT THE WHEEL -
 DEVELOPMENT OF DATA ACQUISITION SYSTEM 525

ANALYSIS AND CATEGORIZATION OF E-LEARNING ACTIVITIES BASED ON MEANINGFUL
 LEARNING CHARACTERISTICS..... 526

THE EFFECT OF CONTRIVED SUCCESS IN CALCULATION TASKS ON THE SELF-EFFICACY OF
 JUNIOR HIGH SCHOOL STUDENTS 529

STRUCTURE OF DOCTORAL STUDENTS- RESEARCH COMPETENCES IN SUSTAINABILITY
 CONTEXT 530

SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONTRIBUTIONS AMONG UNIVERSITY OF MADEIRA (PORTUGAL)
 STUDENTS 531

ENHANCING LEARNING EXPERIENCES IN OUTCOMEBASED HIGHER EDUCATION: A STEP
 TOWARDS STUDENT CENTERED LEARNING..... 532

KEY FACTORS OF CURRICULUM INNOVATION IN LANGUAGE TEACHER EDUCATION 533

IMPROVING THE QUALITY OF E-LEARNING COURSES IN HIGHER EDUCATION THROUGH
 STUDENT SATISFACTION 534

THE DEVELOPMENT OF A TEACHERS- SELF-EFFICACY INSTRUMENT FOR HIGH SCHOOL
 PHYSICAL EDUCATION TEACHER 535

A VIRTUAL LEARNING ENVIRONMENT FOR DEAF CHILDREN: DESIGN AND EVALUATION 536

DEVELOPMENT, DISPLACEMENT AND REHABILITATION: AN ACTION ANTHROPOLOGICAL
 STUDY ON KOVVADA RESERVOIR IN WEST GODAVARI AGENCY OF ANDHRA PRADESH, INDIA
 539

TRUSTWORTHY IN VIRTUAL ORGANIZATION..... 540

THE EPISTEMOLOGICAL CRISIS IN THE THEORY OF VITTORIO GUIDANO 541

MOBILITY ANALYSIS OF THE POPULATION OF RABAT-SALÉ-ZEMMOUR-ZAER 542

STUDY ON DIVERSIFIED DEVELOPMENTS IMPROVING ENVIRONMENTAL VALUES-IN CASE OF
UNIVERSITY CAMPUS - 543

Spatial Thinking Issues: Towards Rural Sociological Research Agenda in the Third Millennium 544

IN SEARCH OF EXCELLENCE – GOOGLE VS BAIDU 545

Appreciating, Interpreting and Understanding Posters via Levels of Visual Literacy..... 546

MARITAL DURATION AND SEXUAL FREQUENCY AMONG THE MUSLIM AND SANTAL COUPLES IN
RURAL BANGLADESH: A CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE..... 547

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİN OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINI EĞİTİM ORTAMI OLARAK KULLANMA DURUMLARININ İNCELENMESİ

Doktor Öğretim Üyesi, GÜLSÜM HOŐ¹, Araştırma Görevlisi, YAHYA ATEŐPOLAT²

¹ Munzur Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü,
ghos@munzur.edu.tr- 0000-0002-5335-6778

Munzur Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü,
yahyaatespolat@munzur.edu.tr- 0000-0002-7329-7584

ÖZET

Okul dışı öğrenme ortamları çocukların geleneksel okul sınıflarının dışında öğrenme fırsatları bulabilecekleri yerler olarak tanımlanmaktadır. Bu ortamlar çocukların farklı öğrenme tarzlarını keşfetmelerine, gerçek dünya deneyimleri kazanmalarına ve kendilerini yeni durumlara uyarlamalarına olanak tanımaktadır. Kendini gerçekleştirme serüveni içinde çocuğun benlik kazandığı ve kendisi olabildiği okul dışı ortamlar bir diğer ifade ile açık alanlar eğitimin vazgeçilmez bir parçası olmaktadır. Okul dışı eğitim ortamları, çocuklara harekete geçme motivasyonu kazandıran, onların bilme, keşfetme ve öğrenme eylemlerine aktif olarak katılmasına olanak sunan eşsiz ortamlardır. Bu bağlamda sınıfın dışında başlayan, okulun bahçesi ve çevresi ile okulun sınırları dışında kalan, çocuğun deneyimlerine öncelik veren, yaparak yaŐayarak öğrenmenin sağlandığı, tüm duyuların sıklıkla kullanıldığı, doğal ve toplumsal konularda disiplinlerarası anlayışın benimsendiği aktif öğrenme yöntemlerinden biri olan okul dışı öğrenme, eğitim programlarının tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak mevcut çalışmanın amacı, okul öncesi öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarını eğitim ortamı olarak kullanma durumlarını incelemektir. Araştırma modeli nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak desenlenmiŐtir. Araştırmanın çalışma grubunu, Tunceli il merkezinde faaliyet gösteren resmi okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan 15 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılarak belirlenmiştir. Veri toplama sürecinde, “genel bilgi formu” ve araştırmacılar tarafından oluşturulmuş “yarı yapılandırılmış görüşme formu” kullanılmıştır. Görüşme formları, okul öncesi öğretmenlerine yüz yüze veya çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Öğretmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sonucunda; (a)okul öncesi öğretmenlerinin okul dışı öğrenme

ortamlarını kullanma durumu, (b) okul dışı öğrenme ortamlarının türleri ve kullanım alanları, (c) öğretmenlerin karşılaştığı zorluklar ve engeller ve (d) okul dışı öğrenme ortamlarının öğrenci öğrenmesi üzerindeki etkisi olmak üzere dört ana temaya ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, ilgili literatür doğrultusunda tartışılarak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul dışı öğrenme ortamları, okul öncesi eğitimi, okul öncesi öğretmenleri

AN INVESTIGATION OF PRESCHOOL TEACHERS' USE OF OUT-OF-SCHOOL LEARNING ENVIRONMENTS AS EDUCATIONAL SETTINGS

ABSTRACT

Out-of-school learning environments are defined as places where children can find learning opportunities outside traditional school classrooms. These environments allow children to explore different learning styles, gain real-world experiences, and adapt to new situations. Out-of-school environments, or open spaces, where children embark on a journey of self-realization and self-discovery, have become an essential part of education. These learning environments provide unique settings that motivate children to take action and actively engage in knowing, exploring, and learning. In this context, out-of-school learning, which begins outside the classroom, extends to the school garden, surrounding areas, and spaces beyond the school boundaries, prioritizing children's experiential learning. It is a form of active learning that promotes learning through hands-on experiences, utilizes all senses frequently, and adopts an interdisciplinary approach to natural and social topics. As such, out-of-school learning programs are viewed as a complement to educational programs. Based on this information, the purpose of the current study is to examine preschool teachers' use of out-of-school learning environments as educational settings. The research model is designed as a case study, which is one of the qualitative research methods. The study group consists of 15 preschool teachers working in official preschool education institutions in Tunceli city center. Participants were selected using criterion sampling, one of the purposive sampling methods. During the data collection process, a "general information form" and a "semi-structured interview form" created by the researchers were used. The interview forms were administered to preschool teachers face-to-face or online. Data obtained from semi-structured interviews with teachers were analyzed using descriptive analysis. The analysis revealed four main themes: (a) preschool teachers' use of out-of-school learning environments, (b) types and applications of out-of-

school learning environments, (c) challenges and obstacles teachers face, and (d) the impact of out-of-school learning environments on student learning. The findings were discussed and interpreted in line with the relevant literature.

Keywords: Out-of-school learning environments, early childhood education, preschool teachers

OKULA BAĞLANMAYI ARTTIRMAYA YÖNELİK HAZIRLANAN PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ ETKİLİLİĞİ

Dr. Şeyma MIZRAK

Milli Eğitim Bakanlığı, symaa.akgull@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5277-9480

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, öğrencilerin okula bağlanmalarını artırmak için hazırlanan psikoeğitim programının sonuçlarının değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada "4. sınıf öğrencilerinin okula bağlanmalarını artırmaya yönelik olarak hazırlanan psikoeğitim programı öğrencilerin okula bağlanmalarını artırmada etkili midir?" problemine cevap aramaktadır. Araştırmada, yarı deneysel desen kullanılmıştır. Öğrencilerin okula bağlanmalarını artırmak için hazırlanan psikoeğitim programı uygulanarak bu programın değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırma deseni, tek gruplu öntest-sontest modeli şeklinde belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini 2018-2019 eğitim öğretim yılı Gaziantep ili Şahinbey ilçesinde yer alan bir ilkokulda bulunan 20 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın verilerinin toplanmasında "Çocuk ve Ergenler İçin Okula Bağlanma Ölçeği" kullanılmıştır. Katılımcıların okul doyumunu ölçeceğinden aldıkları öntest ve sontest puanlarının grup içi karşılaştırılmasının yapılabilmesi amacıyla "İlişkili Ölçümler İçin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi" kullanılmıştır. Katılımcılar ile haftanın 1 günü 40 dakikalık oturumlar halinde 6 hafta boyunca araştırmacı tarafından geliştirilen psikoeğitim program etkinlikleri uygulanmıştır. Araştırma sonuçları, araştırmaya katılan öğrencilerin okul bağlanma ölçeğinden aldıkları ön-test, son-test puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z = 2.810, p < .05$). Gözlenen bu farkın pozitif sıralar, yani son-test puanları lehine olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin okula bağlanmalarını artırmaya yönelik oluşturulan psikoeğitim programının, deney grubu öğrencilerinin okula bağlanma düzeylerini artırmada önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Yürütülen program öğrencilerin hem sosyal hem de akademik açıdan kendilerini ve çevrelerini tanıyarak farkındalık düzeylerini arttırmaya katkıda bulunabilir.

Anahtar Kelimeler: Okula bağlanma, psikoeğitim, ilkokul.

The Effectiveness of the Psychoeducation Program Prepared to Increase Attachment to School

ABSTRACT

The purpose of this research is to evaluate the results of the psychoeducation program prepared to increase students' attachment to school. For this purpose, in this research "4. Is the psychoeducation program prepared to increase the attachment of first grade students to school effective in increasing their attachment to school?" is looking for an answer to the problem. A quasi-experimental design was used in the research. The psychoeducation program prepared to increase students' attachment to school was implemented and this

program was evaluated. The research design was determined as a single-group pretest-posttest model. The sample of the research consists of 20 students in a primary school in Şahinbey district of Gaziantep province in the 2018-2019 academic year. "School Attachment Scale for Children and Adolescents" was used to collect the data of the study. "Wilcoxon Signed Rank Test for Related Measurements" was used to make intra-group comparisons of the participants' pretest and posttest scores from the school satisfaction scale. Psychoeducational program activities developed by the researcher were implemented with the participants in 40-minute sessions once a week for 6 weeks. The research results show that there is a significant difference between the pre-test and post-test scores of the students participating in the study from the school attachment scale ($z = 2.810, p < .05$). It is seen that this observed difference is in favor of positive ranks, that is, post-test scores. According to these results, it can be said that the psychoeducation program designed to increase students' attachment to school has a significant effect on increasing the school attachment levels of the experimental group students. The program can contribute to increasing students' awareness levels by getting to know themselves and their environment both socially and academically.

Key Words: School attachment, psychoeducation, primary school.

KARİYER KARAR VERME GÜÇLÜĞÜ PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN KARİYER KARAR VERME GÜÇLÜKLERİNE ETKİSİ

Dr. Şeyma MIZRAK,

Milli Eğitim Bakanlığı, symaa.akgull@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-5277-9480

ÖZET

Bu araştırma ile ortaokul öğrencilerinin ilgi, yetenek ve değerleri konusunda farkındalık oluşturmak ve kariyer karar verme güçlüklerini azaltmak amaçlanmaktadır. Araştırmada tam deneysel desen kullanılmıştır. Araştırma, Malatya ili Yeşilyurt ilçesinde bir ortaokulda yürütülmüştür. Araştırmada; deney grubunda 10, kontrol grubunda 10 olmak üzere toplam 20 öğrenci yer almıştır. Araştırmanın deney grubunda yer alan üyelerle, program öncesinde iki ön görüşme gerçekleştirilmiş ve altı oturumdan oluşan psikoeğitim programı uygulanmıştır. Araştırmada, deney ve kontrol grubunda yer alan bireylerin ilgi, yetenek ve mesleki değerlerini belirleyebilmek amacıyla “Kendini Değerlendirme, Mesleki Değer ve Mesleki Kişilik Tipleri Envanterleri” ve kariyer karar verme güçlüklerini ölçmek için “Kariyer Karar Verme Güçlükleri Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizi için normallik, uç değerler ve varyansın homojenliği varsayımları incelenmiş ve karışık ölçümler için “İki Yönlü Varyans Analizi” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda hazırlanan psikoeğitim programının öğrencilerin kariyer karar verme güçlüğü azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kariyer karar verme güçlüğü, Psikoeğitim, Ortaokul.

Career Decision Making Difficulties The Effect of Psychoeducation Program on Secondary School Students' Career Decision Making Difficulties

ABSTRACT

This research aims to raise awareness about the interests, abilities and values of secondary school students and to reduce their career decision-making difficulties. A full experimental design was used in the research. The research was conducted in a secondary school in Yeşilyurt district of Malatya province. In the research; There were a total of 20 students, 10 in the experimental group and 10 in the control group. Two preliminary interviews were held with the members of the experimental group of the research before the program, and a psychoeducation program consisting of six sessions was implemented. In the research, "Self-Assessment, Vocational Values and Vocational Personality Types Inventories" were used to determine the interests, abilities and professional values of the individuals in the experimental and control groups, and the "Career Decision Making Difficulties Scale" was used to measure career decision-making difficulties. For the analysis of the data, the assumptions of normality, extreme values and homogeneity of variance were examined and "Two-Way Analysis of Variance" was used for mixed measurements. As a result of the research, it was concluded that the psychoeducation program reduced students' career decision-making difficulties.

Key Words: Career decision making difficulty, Psychoeducation, Secondary School.

ÇOCUKLARDA TANRI TASAVVURUNUN ŞEKİLLENMESİNDE HİKAYELERİN İŞLEVSELLİĞİ

(HİKAYELERLE ESMA-İ HÜSNA ÖRNEĞİ)

Dr. Öğr. Üyesi Emre YILMAZ¹,

¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,

emre.yilmaz@bilecik.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-1684-9821

ÖZET

Bu çalışma, 7-15 yaş arası çocuklara yönelik hazırlanan “Hikayelerle Esmâ-i Hüsnâ” isimli hikâyeye kitabında yer alan hikaye ve isimlerin çocukların Tanrı tasavvurlarının oluşumuna etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya konu olan hikaye dizisi, çocuklara hitap eden 40 hikayeden oluşmaktadır. Her bir hikayede “Esmâ-i Hüsnâ” olarak bilinen 99 isimden bir isim konu edilmek suretiyle toplamda 40 isme yer verilmiştir.

Araştırmada, belge tarama, betimsel ve içerik analizi yöntemi kullanılmış olup araştırmaya konu olan hikaye dizisinde yer alan diyaloglar, karakterlerin davranışları ve öğretici mesajlar üzerinden çocukların tanrı tasavvurunun oluşumuna etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Her bir hikaye, karakterlerin deneyimleri üzerinden Tanrı'nın varlığı, çeşitli isimleri, sıfatları, nitelikleri ve insan yaşamındaki rolü hakkında derinlemesine düşünceler sunarak çocukların Tanrı'yı farklı açılardan daha derin bir anlayışla kavramalarını sağlayarak Tanrı'nın çeşitli sıfatlarının günlük yaşamda nasıl tezahür ettiğini göstermekte ve insanın Tanrı ile olan ilişkisini ve O'na duyduğu güveni pekiştirerek olumlu bir Tanrı tasavvuru geliştirmelerinde önemli bir etkiye sahiptir.

İçerik ve kurgu açısından bakıldığında, hikayelerde çocukların anlayabileceği basit ve anlaşılır bir dil kullanıldığı, hikayelerde yer alan karakterlerin çocukların günlük hayatta gözlemleyebileceği ve rol-model olabilecek türden yakın kişiliklerden oluştuğu; hikayelerin içeriğe uygun görsellerle zenginleştirilerek muhatap kitlenin dikkatini çekebilecek özellikte olduğu, kısa cümleler ve tanıdık kavramlar kullanılarak çocukların metni takip etmeleri ve dikkatlerini verilmek istenen mesajlara odaklayabilmelerini sağlayacak nitelikte ve çocukların bilişsel, duygusal, sosyal, dini ve ahlaki gelişim düzeyleri dikkate alınarak hazırlanmış olduğu, özetle hikaye dizisinin çocukların dini-ahlaki gelişiminde ve olumlu Tanrı tasavvurunun oluşumuna katkı sağlayabilecek özelliğe sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gelişim, Dini Gelişim, İnanç Gelişimi, Tanrı Tasavvuru, Çocukta Tanrı Tasavvurunun Gelişimi.

THE FUNCTIONALITY OF STORIES IN SHAPING CHILDREN'S CONCEPT OF GOD: (EXAMPLE OF ESMA-I HUSNA WITH STORIES)

ABSTRACT

This study aims to determine the impact of the storybook titled "Names of Allah Through Stories," designed for children aged 7-15, on the formation of children's concepts of God. The series consists of 40 stories, each focusing on one of the 99 names known as "Esmâ-i Hüsna," featuring a total of 40 names.

The research employs document scanning, descriptive analysis, and content analysis methods. It investigates how the dialogues, characters' behaviors, and educational messages in the stories influence the development of children's concepts of God. Each story provides profound reflections on the existence of God, His various names, attributes, and roles in human life through the characters' experiences. This approach enables children to comprehend God from multiple perspectives and illustrates how God's various attributes manifest in daily life, thereby reinforcing their relationship with God and their trust in Him, contributing significantly to the development of a positive concept of God.

From a content and narrative perspective, the stories employ simple and understandable language suitable for children. The characters are relatable figures that children can observe in their daily lives and look up to as role models. The stories are enriched with visuals appropriate to the content, capturing the target audience's attention. They utilize short sentences and familiar concepts, enabling children to follow the text and focus on the intended messages. Additionally, the stories are prepared considering children's cognitive, emotional, social, religious, and moral development levels. In summary, the story series has been found to contribute positively to children's religious and moral development and the formation of a constructive concept of God.

Keywords: Development, Religious Development, Faith Development, Concept of God, Development of Children's Concept of God.

GİRİŞ

İslam geleneğinde, “Esmâ-i Hüsnâ” olarak bilinen Allah'ın 99 ismi, O'nun farklı yönlerini ve özelliklerini yansıtır. Bu isimlerin öğretilmesi, çocukların Allah'ın varlığına dair zihinlerinde olumlu imgeler oluşturmalarını, her bir isim sayesinde Allah'ı daha derin bir şekilde tanımalarını ve anlamalarını sağlar.

Bağlanma ve güvenlik hissi, dini inançların temelleridir. Tanrı'nın, insanlara her daim yardım eden, koruyup kollayan bir varlık olarak tanıtılması, çocukların Tanrı ile olan ilişkilerini güçlendirmelerine, Tanrı'ya karşı güven duygusu ile pozitif bir Tanrı tasavvuru oluşturmalarına yardımcı olur. Çocukların küçük yaşta olumlu bir Tanrı Tasavvuruna sahip olmalarının pek çok faydası olacaktır. Olumlu bir Tanrı tasavvuru, çocuklara huzur ve güven kaynağı sağlar. Tanrı'nın her zaman yanlarında olduğunu düşünmeleri, zor zamanlarda dayanma güçlerini artırır, çocukların stresli ve belirsiz durumlarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Düşünsel olarak bir üst güce başvurmak, kaygıları azaltabilir. Tanrı'nın onları sevdiğini düşünmeleri, olumlu bir Tanrı tasavvuru, çocukların kendilerini değerli ve önemli hissetmelerini sağlayarak öz-saygılarını güçlendirir. Küçük yaşta olumlu bir Tanrı tasavvuru geliştiren çocuklar, hem psikolojik olarak daha sağlıklı bir birey olma yolunda ilerler hem de değerler açısından zengin bir yaşam sürerler (Hayta, 2018: 128; Hayta, 2006: 57). Bu durum, onların gelecekte daha duyarlı, sorumlu ve ahlaki değerleri güçlü bireyler olmalarını destekler.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışma, çeşitli hikayeler aracılığıyla çocuklara Allah'ın isimlerini ve anlamlarını öğretmeyi amaçlayan “Hikayelerle Çocuklara Esmâ-i Hüsnâ” isimli eserin çocukların Tanrı tasavvurlarının oluşumuna etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma modeli ile tasarlanan bu çalışmada “doküman inceleme” yöntemi kullanılmıştır. Araştırma konusu hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesini içeren doküman incelemesi, araştırmalarda veri toplamak amacıyla kullanılan bir tekniktir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 188,189). Bu çerçevede, araştırmaya konu olan hikaye dizisinde yer alan diyaloglar, karakterlerin davranışları ve içeriğinde yer alan Esmâ-i Hüsnâ'nın metin içerisindeki işlenişinden çocukların tanrı tasavvurunun oluşumuna etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda hikaye dizisinde yer alan bütün hikayeler öğrenciye yönelik ilkesi bağlamında analiz edilerek değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın Bulguları ve Yorumlar

Hikaye dizisi, çocuklara hitap eden 40 hikayeden oluşmakta olup her bir hikayede “Esmâ-i Hüsnâ” olarak bilinen 99 isimden bir isme yer verilmek suretiyle toplamda 40 ismin tanıtımı yapılmıştır. Bu çerçevede hikaye kitabında Esmâ-i Hüsnâ’dan “Zâhir, Rahmân, Rahîm, Selâm, Müheymin, Mütekebbir, Bârî, Musavvir, Gaffâr, Vehhâb, Rezzâk, Fettâh, Alîm, Bâsıt, Semî, Basîr, Adl, Latîf, Habîr, Halîm, Şekûr, Hafîz, Mukît, Hasîb, Kerîm, Mucîb, Vedûd, Bâis, Vekîl, Muhsî, Hamîd, Samed, Kadîr, Berr, Tevvâb, Mâlikü’l-Mülk, Ğanî, Nûr, Bedî, Allah” esmalarına yer verilmiştir. Kitapta yer alan bazı hikayeler ve hikayelerin analizlerine aşağıda yer verilmiştir.

“Kar” isimli hikayede, soğuk bir kış günü, Suat’ın gökyüzünden yağın kar tanelerini izlerken annesinin, kar tanelerinin her birinin farklı şekillerde olduğunu ve bunu büyüteçle görebileceğini söylemesi ve meraklanan Suat’ın, büyüteci alıp kar tanelerine baktıktan sonra gerçekten de her bir kar tanesinin şeklinin farklı olduklarını görmesini ve ardından annesinin, “Allah’ın “Zâhir” olduğunu, yarattıklarına bakarak onun varlığını anlayabileceğini, varlığını gösteren sayısız delil olduğunu, gördüğü bu eşsizliklerin yüce bir yaratıcının eseri olduğunu ve Allah’ın büyüklüğünü gösterdiğini belirten konuşmasına yer verilmiştir (Arvas, Hikayelerle Çocuklara Esmâ-i Hüsnâ, 2016: 8,9). Doğanın güzellikleri ve Allah’ın yaratıcılığı üzerine düşünme, çocuklarda Tanrı’ya olan hayranlığı artırır. Hikayede kar tanelerinin her birinin benzersiz oluşu, Yaratıcı’nın büyük bir ustalıklarla yarattığına dair bir kanıt olarak sunulmaktadır. Annesinin Tanrı’nın Zâhir (görünür) olduğunu belirtirken, doğadaki çeşitliliğin Tanrı’nın varlığının bir delili olarak sunması çocukların Tanrı’nın yaratıcılığına ve eserlerine bakarak Tanrı’nın varlığının somut delillerle anlaşılabilirliği fikrine ulaşmalarını sağlar. Bu hikaye, doğadaki çeşitliliğin ve güzelliklerin Tanrı’nın varlığının bir delili olarak sunulmasıyla, insanın Tanrı ile olan ilişkisini güçlendirici bir etki meydana getirmektedir.

“Kirpi” hikayesinde Halil’in teyzesiyle bir anısına yer verilmiştir. Halil, bir gün teyzesiyle pikniğe gitmiştir. Birlikte oyunlar oynadıktan sonra etrafta dolaşmaya çıkarlar. Teyzesi, yerdeki dikenli bir şeyi gösterince Halil merakla yaklaşır ve bunun bir kirpi olduğunu öğrenir. Kirpinin sivri dikenlerine dokununca canı acır. Teyzesi, kirpinin annesi tarafından “Yumuşak Yavrum” diye sevildiğinden bahsedip annelik sevgisinin Tanrı’nın merhametinin bir yansıması olduğunu belirtir (Arvas, 2016: 10,11). Teyzenin, annelik sevgisinin Tanrı’nın merhametinin bir yansıması olduğunu söylemesi, çocukların Tanrı’yı daha anlayışlı ve sevgi dolu bir varlık olarak görmelerini sağlar. Sevgi dolu bir Tanrı tasavvuru nihayetinde bireylerin başkalarına karşı sevgi beslemelerine yol açacaktır.

“Özür” başlığıyla kitapta yer bulan hikayede, Dilek ve arkadaşı arasında yaşanan bir olaya yer verilmiştir. Dilek, en sevdiği arkadaşı Hale ile evcilik oynarken, Hale Dilek’in oyuncak bebeğine istemeden zarar verir. Dilek ağlayarak annesine koşup Hale’yi şikayet eder. Hale, hata yaptığını kabul edip özür diler ancak Dilek özrünü kabul etmez. Hale boynu bükük evine döner. Dilek’in annesi, Dilek’in bebeğini tamir ederken, Allah’ın çok bağışlayıcı olduğunu ve onun gibi olanları sevdiğini söyler. Bu konuşmanın ardından Dilek, Hale’yi çağırır

ve annesinin yaptığı kekin tadını birlikte çıkarırlar (Arvas, 2016: 12,13). Hikayede, bağışlamanın ve affetmenin önemi vurgulanmaktadır. Dilek'in, annesinin “Allah çok bağışlayıcıdır, Rahîm'dir” şeklinde belirtmesi, Tanrı'nın merhametini ve affediciliğini öğretir. Bu özellikler, çocukların Tanrı'ya dair olumlu ve sevgi dolu bir tasavvur oluşturmalarına katkı sağlar. Tanrı'nın merhameti ve affediciliği, bireylerde bu duyguların gelişmesine katkıda bulunur. Hikayede bu bağlamda **hem Tanrı'nın affedici olduğu hem de affedici olmanın Tanrı'nın sevdiği bir haslet olduğu vurgulanarak bu duygular ve değerler kazandırılmaya çalışılmıştır.**

“Kedi Yavrusu” başlıklı hikaye, Ebru isimli küçük bir kızın kendi bahçelerinde yavrulayan Minnoş isimli kedinin yavrularının doğar doğmaz annelerindeki sütüne erişmelerinin Allah'ın bir lütfu olduğunu annesinin ona anlatmasını konu edinmektedir. (Arvas, 2016: 28,29). Hikaye, Allah'ın Rezzâk ismini vurgulayarak, Allah'ın dünyaya gelen her canlıya rızkını verdiği mesajı aktarılmaktadır. Yüce Allah'ın her canlıyı koruduğunu ve ihtiyaçlarını karşıladığını düşünmek, Tanrı'ya güven duygusunu pekiştirerek çocukların inançlarını geliştirir.

“Ev” isimli hikayede, Hümeýra'nın başından geçen üzüntü veren bir olaya yer verilmiştir. Hümeýra'nın babasının işleri bozulmuştur. Oturdıkları evi eşyaları ile birlikte satmak, kiraya çıkmak zorunda kalırlar. Hümeýra buldukları yerden taşınacakları için çok üzülmemektedir. Bir hafta sonra yeni evlerine geçerler. Küçük bir evdir burası. Hümeýra, yeni evin küçüklüğünden ve yetersizliğinden dolayı üzgün ve şikayetçidir. Babası Hümeýra'nın başını okşar ve bu durumun geçici olduğunu “Bir süre burada yaşayacaklarını söyledikten sonra, Allah Bâsî'tır. Dilediğini dilediğince genişletir. Biz de evimize, imkânlarımıza şükredelim ki Rabbimiz genişletsin,” der. Başlarda Hümeýra o küçük evde çok sıkılacağını düşünmüştür ama kısa sürede hayatında hiç olmadığı kadar mutlu olur o daracık yerde. Annesi ve babasıyla doyasıya vakit geçirir. Çocukluğunun en güzel günlerini Hümeýra o mini minnacık evde yaşar (Arvas, 2016: 34,35). Hümeýra'nın babasının, Allah'ın Bâsî ismini anarak durumu değerlendirmesi, çocuğa inanç ve teslimiyet duygusunu aşılar. Bu durum, zorluklar karşısında Tanrı'ya güvenin önemini öğretir. Hikaye, olumsuz bir durumu pozitif bir deneyime dönüştürme becerisini gösterir. Hümeýra'nın başlangıçtaki olumsuz düşünceleri, zamanla arkadaşlar edinmesi ve ailesiyle güzel anılar biriktirmesiyle değişir. Bu, Tanrı'nın planlarının her zaman hayra çıkabileceğini anlamalarına yardımcı olur. Hikayede geçen “Allah Bâsî'tır” ifadesi, Tanrı'nın her durumda yardımcı olabileceği ve dilediğini genişletebileceği fikrini çocuklara öğretir. Bu, aynı zamanda bireyin zorluklarla başa çıkma yeteneğini artırır.

“Birinci” isimli parçada, Yahya, okul çıkışı annesi evde olmadığı için anneannesinin evine gider. Yemeğini yedikten sonra televizyona dalar. Dayısı odaya girer ve Yahya'nın dersleri hakkında konuşur. Yahya, televizyondan gözünü ayırmadan okul birincisi olmayı düşündüğünü söyler, ancak dayısı bunun yeterli olmadığını, sadece düşünmenin değil gayret etmenin de önemli olduğunu belirtir. Yahya, yine televizyona bakarak sadece düşünmediğini, aynı zamanda dua da ettiğini, Allah'ın duaları kabul eden “Mucib” isminin olduğunu ve duasını kabul edeceğine inandığını söyler. Dayısı ona, Allah'ın “Mucîb” ismini anarak duaların kabul olacağına dair güven vermesinin güzel olduğunu fakat, Allah'ın Adl isminin de olduğunu ve

gayret gösteren ve çalışan kimseye emeğinin karşılığını vereceğini belirtir ve O'nun adaletine dikkatini çeker. Bu uyarı üzerine Yahya, ders çalışmaya karar verir (Arvas, 2016: 40,41). Yahya'nın dua etme isteği, Tanrı ile iletişim kurma arzusunu gösterir. Dayısının vurgusu, dua etmenin yanı sıra çaba sarf etmenin de gerekliliğini anlamasına yardımcı olur. Bu, çocuklara Tanrı'nın yardımının eylemlerle desteklenmesi gerektiğini öğretir. Dayısının "Mucîb" ve "Adl" isimlerine yaptığı referans, Tanrı'nın hem merhametli hem de adaletli olduğunu gösterir. Bu iki özellik, **Tanrı'nın isimleri ve sıfatları üzerinden** Tanrı tasavvurunun daha derin bir anlayışla şekillenmesine katkıda bulunur. Çocuk, sadece duaların değil, aynı zamanda adaletin de önemini kavrar. **Tanrı'nın merhametli, adil ve her zaman doğru olanı yapan bir varlık olduğu fikri, çocukların ahlaki değerlerini şekillendirmede önemli bir rol oynar** Yahya'nın dayısı aracılığıyla aldığı mesaj, çaba göstermenin gerekliliğidir. Bu, çocukların hedeflerine ulaşmaları için sorumluluk almayı öğrenmelerine yardımcı olur. Aynı zamanda, başarıya ulaşmanın sadece istemekle değil, çalışmakla mümkün olduğunu gösterir.

"Leblebi" isimli metinde, Adnan, elinde bir kese kâğıdı dolusu leblebiyle maç izlemektedir. Dayısı kendisine leblebi ikram eden yeğenine, yaptığı ikramın küçük olmasına rağmen elde edeceği karşılığın çok büyük olduğunu, iyilik yapmanın Allah tarafından kat kat karşılık bulduğunu, Allah'ın "Şekûr" ismiyle iyilik yapanları ödüllendirdiğini, yaptığı iyiliklerin cennette ona köşkler kazandıracakını belirtir (Arvas, 2016: 48,49). Dayısının "Allah Şekûr'dur" açıklaması, Tanrı'nın iyilikleri ödüllendiren bir niteliğe sahip olduğunu belirtir ve çocuklara iyilik yapmanın önemini ve bunun Tanrı tarafından nasıl değerlendirildiğini öğretir. Bu, Tanrı'nın adalet anlayışını ve insan davranışlarına olan tepkisini anlamalarına yardımcı olur. Adnan'ın küçük leblebiler üzerinden büyük nimetler kazandığına dair örnek, çocuklara dünyevi ve uhrevi (ahiretteki) ilişkiler arasında bir köprü kurar. Bununla birlikte, cennetteki köşkler gibi soyut kavramlar, çocuklar için zorlayıcı olabilir. Bu tür kavramların daha somut ve günlük yaşamda örneklerle açıklanması, anlaşılmasını kolaylaştırabilir.

"Üzüm Dalı" başlığıyla anlatılan olayda, Mustafa ve ailesi kış mevsiminde şehirler arası yolculuk yaparken arabalarının lastiği patlar. Babası tamir etmek için dururken, Mustafa dışarı çıkar ve soğuk havada ısınmak için çalı çırpı toplamayı önerir. Babası ise, Mustafa'nın gösterdikleri dalların kuru çubuk değil, üzüm dalları olduğunu, baharda bu dalların yeşereceğini ve üzümler vereceğini açıklar (Arvas, 2016: 62,63). **Bu hikaye, hayatın sürekli bir yenilenme süreci olduğunu anlatmaktadır. Mustafa'nın babası, doğanın döngüselliğini ve Allah'ın yaratmadaki rolünü açıklayarak, çocuklara doğa ile Tanrı arasındaki bağlantıyı öğretir.** Tabiatın kışın ölü gibi görünüp baharda yeniden canlandığını vurgularken, Allah'ın yaratmasındaki (Bâis) mükemmellik ve diriltme gücünden bahseder. Doğadaki değişimler, Tanrı'nın yaratma ve yeniden diriltme gücünün bir yansıması olarak sunulur.

"Tabiat" ismiyle yer alan olayda, Efe, babası tarlada çalışırken toprakla oynar ve çeşitli doğa unsurları hakkında "Toprak neden kahverengi?", "Ağaçlar niye yeşil?", "Arılar neden iğneli?", "Kelebekler niye renkli?" gibi sorular sorar. Babası her seferinde "Allah öyle yaratmış" yanıtını verir. Efe, babasının cevaplarından memnun kalmaz ve daha açıklayıcı yanıtlar bekler. Babası ise Allah'ın Kadîr olduğunu ve her şeyi dilediği gibi yarattığını belirtir ve toprağı kahverengi istemiş, kahverengi yaratmış. Ağaçları yeşil istemiş, yeşil yaratmış.

Arılara iğne koymak istemiş, iğneli yaratmış. Kelebekler renkli olsun istemiş, renkli yaratmış” şeklinde yanıtlar verir (Arvas, 2016: 72,73). Hikayede, Efe’nin doğayı sorgulaması, merak ve keşfetme arzusu, Tanrı ile ilgili derin düşüncelere yönlendirebilir. Efe’nin babasıyla yaptığı diyaloglar, Allah’ın yaratıcılığını ve her şeyin bir nedeni olduğuna dair anlayışını geliştirir. Doğadaki her şeyin Allah tarafından yaratıldığı fikri, çocukların Allah’ın kudretini ve yaratma gücünü anlamalarına yardımcı oluyor. Fakat, babasının, doğadaki unsurların nedenlerini sadece “Allah öyle yaratmış” diyerek yanıtlaması, Efe’nin merakını tam olarak gideremeyebilir. Tanrı’nın yaratıcılığı üzerine daha derin bir anlayış sunmak, çocukların inançlarını daha kapsamlı bir şekilde şekillendirebilir. Babası, doğal olayları açıklarken bilimsel bilgilere yer vermemektedir. Doğa olaylarının bilimsel açıklamalarıyla Tanrı’nın yaratıcılığı arasında bir denge kurmak, çocukların hem dini hem de bilimsel perspektifi kavramalarına yardımcı olabilir.

“Böcek” başlığıyla verilen öyküde, Rumeysa, böcekler hakkında bir kitap okumaktadır ve annesi odaya girdiğinde kitapla meşguldür. Rumeysa, kitaptaki ilginç bilgileri annesi ile paylaşır. Annesi Allah’ın Bedî olduğunu, birbirinden değişik ve hayret verici nice âlemler yarattığını belirtir (Arvas, 2016: 84,85). Hikayede, Rumeysa’nın böceklerle ilgili ilginç, şaşırtıcı bilgiler öğrenmesi ile bu duruma hayranlığı, çocuklarda evrendeki yaratılışa dair bir merak uyandırabilir. Yine doğadaki çeşitli canlılar ve onların ilginç özelliklerinin ele alınması, çocukların Tanrı’yı doğanın yaratıcı gücü olarak algılamalarına, Tanrı’nın her şeyi nasıl ustalıkla yarattığına dair bir farkındalık geliştirmelerine, yaratıcıya hayranlık duymalarına ve çocukların Tanrı’nın kudretini anlamalarına katkıda bulunabilir.

“Tablo” ismiyle yer verilen olay örüntüsünde, Selim, okuldan döndükten sonra hattat olan halasının evinde ödev yaparken, halası bir hat tablosu üzerinde çalışmaktadır. Halası, "Allah" kelimesini büyük bir çalışma ile yazdığını ve bunu evin girişine asacağını söyler. Selim, halasının evdeki her yere "Allah" yazdığını dile getirmesi üzerine, Rabbimizin adını yazmayı çok sevdiğini ve hayatının O’nun ismiyle dolu olduğunu ifade eder. Selim, “Senin hayatın zaten O’nun adıyla dolu halacığım,” der. Halası bir an duraksar. “Allah Allah, o ne demek?” diye sorar. Selim, “Baksana her sözünden biri Allah. Allah’a şükür, Allah saklasın, Allah nasip ederse, Allah Allah... Sürekli O’nu anıyorsun.” “Aaa” der halası. “Allah hakkı için doğru söylüyorsun. Allah dilimden eksik etmesin adını!” der (Arvas: 2016, 86,87). Hikayede halanın sürekli "Allah" kelimesini anması, Tanrı’nın hayatın merkezinde olduğu bir anlayışı yansıtır. Bu, Tanrı’nın her yerde var olduğu ve insan hayatının her anına dokunduğu inancını pekiştiriyor. Tanrı tasavvuru olarak sevgi, saygı ve O’na olan bağlılığın yanı sıra, günlük hayatta inanç pratiğinin nasıl yer bulduğunu da güzel bir şekilde sergiliyor. "Allah" kelimesinin her yerde yer alması, Tanrı’nın her an hayatlarında bulunduğunu ve O’na olan derin bağlılıklarını simgeliyor. Bu, Tanrı’nın günlük yaşamın bir parçası olarak algılandığını ortaya koyuyor. Sonuç olarak, hikaye, Tanrı’nın sürekli hatırlanması ve sanat aracılığıyla yüceltilmesiyle birlikte, inanç ve yaşamın iç içe geçmişliğini gösteriyor.

SONUÇ

Bu çalışmada, çocukların Tanrı tasavvurunun oluşumunda hikayelerin ve Allah'ın isimlerinin rolü ele alınmıştır. Araştırmaya konu olan “Hikayelerle Çocuklara Esmâ-i Hüsnâ” isimli kitapta 40 adet hikaye eşliğinde 40 adet Esma'ya yer verilmiştir. Bu çerçevede kitaptaki hikayelerde Allah'ın; varlığı çok açık (Zâhir), merhameti sonsuz (Rahmân), çok bağışlayıcı (Rahîm), koruyup kollayan, her türlü tehlikelerden selamete çıkararak (Selâm), her şeyi görüp gözetken, her varlığın yaptığından haberdar olan (Müheymin), büyüklük yalnızca kendisine yaraşan (Mütekebbir), her şeyi birbirine uygun (Bârî) ve en güzel surette yaratan (Musavvir), af dileyen herkesi bağışlayan (Gaffâr), çeşit çeşit nimetler lütfeden (Vehhâb), bütün canlılara rızkını veren (Rezzâk), kullarını sıkıntılardan kurtaran (Fettâh), her şeyi en ince noktasına kadar bilen (Alîm), dilediğini dilediğince arttıran, bollaştıran (Bâsıt), her şeyi işiten (Semî), her şeyi gören (Basîr), hiçbir işinde adaletsizlik, dengesizlik olmayan, adil olan (Adl), kullarına karşı lütfkâr olan (Latîf), hiçbir şey kendisine gizli olmayan, her şeyden haberdar olan (Habîr), kendisine karşı gelinmesini dahi sabırla ve yumuşaklıkla karşılayan (Halîm), iyiliklerin karşılığını kat kat veren ve minnet duyulmaya en çok layık olan (Şekûr), kendisine sığınanları her türlü kötülüklerden, kazalardan, belalardan, afetlerden koruyan (Hafîz), her türlü rızkı yaratan (Mukît), kullarının hesabını en iyi gören (Hasîb), hiç karşılık beklemeksizin ikramlarda bulunan (Kerîm), dilek ve dualara cevap veren, hiçbir dileği karşılıksız bırakmayan (Mucîb), Kalpleri birbirine ısıdıran (Vedûd), uykudan uyandıran ve ölümden sonra tekrar diriltecek olan (Bâis), her işte güvenilecek olan ve kendisine güvenenleri asla darda bırakmayan (Vekîl), her şeyin sayısını bilen (Muhsî), her şey için kendisine teşekkür edilen ve edilmesi gereken (Hamîd), bütün ihtiyaçları karşılayan, yaratılmış her şey kendisine muhtaç olan ama hiçbir şeye asla muhtaç olmayan (Samed), her istediğini, istediği gibi, belirli ama mükemmel ölçüde yaratan (Kadîr), iyilik edenleri seven, iyilik edenlere bol bol mükafatını veren (Berr), tövbe ve pişmanlıkları kabul eden, tövbe edenleri çok seven (Tevvâb), bütün kâinatın sahibi olan (Mâlikü'l -mülk), hiçbir şeye muhtaç olmayıp çok zengin olan (Ğani), âlemleri aydınlatan (Nûr), yarattıklarına bakılınca insanı hayretler içinde kalmasına sebep olacak şekilde büyüleyici güzellikte ve mükemmellikte yaratan (Bedî) olduğu vurgulanarak Tanrı'nın varlığı, sıfatları ve insan yaşamındaki rolü hakkında derinlemesine bilgilerle çocukların olumlu Tanrı Tasavvuru geliştirmelerinde önemli bir katkı sağlamak hedeflendiği kanaatine ulaşılmıştır. Bununla birlikte şunu belirtmek gerekir ki, kitap 7-15 yaş arası çocuklara yönelik olarak hazırlanmıştır. Hikayelerin dil, içerik ve kurgu bakımından çocukların bilişsel gelişim düzeylerine hitap edecek düzeyde ve içerikte olması önemlidir. Genel olarak hikayeler 7-15 yaş arası çocuklar için uygun unsurlar taşımakla birlikte, hikayelerde yer alan bazı soyut kavramlar (Tanrı, Melek, dua, ibadet, cennet gibi) soyut düşünme yeteneği gerektirmesi sebebiyle 7 yaşındaki bir çocuk, bu kavramları tam anlamıyla kavrayamayabilir. Bu doğrultuda 7-11 yaş arası çocuklar ile 11 ve üstü yaş çocuklara yönelik hazırlanan eğitici-öğretici kitapların ayrı ayrı hazırlanmasının çocukların anlama düzeyini destekleyecek olması bakımından daha pedagojik olacaktır. Sonuç olarak, hikayelerin ve Allah'ın isimlerinin, çocukların Tanrı tasavvurunun şekillenmesinde kritik bir rol oynadığı açıktır. Dolayısıyla, eğitim süreçlerinde bu öğelerin dikkate alınması, sağlıklı bir dini gelişim ve olumlu bir Tanrı Tasavvuru için önem arz etmektedir. Bu kapsamda çocuklara yönelik din eğitimi programlarında hikayelerin ve Esma-i Hüsnâ'nın etkin kullanımı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Arvas, Selcen Yüksel, *Hikayelerle Çocuklara Esmâ-i Hüsnâ*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016.

Hayta, Akif, *Bağlanma Kuramı ile Allah Tasavvuru*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2020.

Hayta, Akif, *Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru*, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 4, No 12, 29 - 63, İstanbul, 2006.

Yıldırım, Ali & Şimşek, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

DEĞER KAZANIMI SÜREÇLERİNE KATKISI YÖNÜYLE HİKAYELERLE KIRK HADİS

Dr. Öğr. Üyesi Emre YILMAZ¹

¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

emre.yilmaz@bilecik.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-1684-9821

ÖZET

Bu çalışma, “Hikayelerle Çocuklara 40 Hadis” isimli kitabın çocuklara ahlaki ve dini değerleri kazandırmadaki rolü ve etkisini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada, ilgili eserde yer alan bütün hikayeler ve her bir hikayeye **referans kaynağı olarak sunulan** konu ile ilişkili hadisler kurgusu, içeriği ve çocukların dini ve ahlaki değerleri kazanmalarındaki etkisi açısından analitik bir yaklaşımla incelenerek değerlendirilmiştir.

"Hikayelerle Çocuklara 40 Hadis" kitabı, 7-15 yaş arası çocuklara temel ahlaki değerleri öğretmeyi amaçlayan, onların bilişsel gelişim düzeylerine uygun şekilde seçilmiş 40 hikaye ve her bir hikayenin sonunda konuyu destekleyici nitelikte 40 Hadis-i Şerif içermektedir.

Kitapta yer alan hikayelerdeki karakterler ve olaylar günlük hayatta karşılaşılabilen ve çocukların kolayca özdeşleşebileceği türden olup, hikaye içeriği muhatap kitlenin anlayabileceği bir dil ve görsellerle de desteklenerek dini ve ahlaki değerlerin çocuklara eğlenceli bir şekilde öğretilip yaşamlarına entegre etmeleri hedeflenmiştir.

Bu çalışmaya konu olan kitaptaki hikayeler, hikayelerde referans olarak yer verilen Hadis-i Şerifler, hikayelerdeki karakterler arasındaki etkileşimler ve olaylar üzerinden okuyucuya evrensel değerler kazandırmak amaçlanmaktadır. Bu çerçevede kitapta en sık vurgulanan değerlerin “Merhamet”, “Yardımlaşma”, “Dayanışma”, “Dürüstlük”, “Saygı”, “Sabır ve Alçakgönüllülük”, “Öz-Disiplin”, sonra sırasıyla “Fedakarlık”, “Cömertlik”, “Cesaret”, “Empati”, “Adalet”, “Öz-eleştiri”, “Bağışlama” ve “Hoşgörü” değerleri olduğu tespit edilmiş ve kitabın içeriğinde yer verilen hikayelerin akıcı dili, anlaşılır yapısı ve çocuklara hitap eden temaları yönüyle temel ahlaki değerleri öğretmek için etkili bir kaynak olduğu kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hikaye, Değerler, Değerler Eğitimi, Ahlaki Gelişim, Bilişsel Gelişim.

THE CONTRIBUTION OF "STORIES WITH FORTY HADITH" TO VALUE ACQUISITION PROCESSES

ABSTRACT

This study aims to reveal the role and impact of the book titled "Stories with Forty Hadith" in imparting moral and religious values to children. The analysis focuses on all the stories included in the work, along with the relevant hadiths presented as references for each story, examining their structure, content, and effects on children's acquisition of religious and moral values.

The book "Stories with Forty Hadith" aims to teach fundamental moral values to children aged 7-15, featuring 40 stories selected according to their cognitive developmental levels, with each story concluding with a supporting hadith. The characters and events in the stories are relatable and reflective of daily life, designed for children to easily identify with. The content is supported by language and visuals that the target audience can understand, aiming to teach religious and moral values in an engaging manner, facilitating their integration into the children's lives.

The stories in the book, along with the hadiths referenced, and the interactions and events among the characters, aim to impart universal values to the readers. The most frequently emphasized values in the book are identified as "Compassion," "Cooperation," "Solidarity," "Honesty," "Respect," "Patience," "Humility," "Self-Discipline," followed by "Sacrifice," "Generosity," "Courage," "Empathy," "Justice," "Self-Criticism," "Forgiveness," and "Tolerance." The fluid language, comprehensible structure, and child-friendly themes of the stories suggest that the book serves as an effective resource for teaching fundamental moral values.

Keywords: Story, Values, Values Education, Moral Development, Cognitive Development.

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Amacı:

Bu çalışma, "Hikayelerle Çocuklara 40 Hadis" isimli kitabın çocuklara ahlaki ve dini değerleri kazandırmadaki rolü ve etkisini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi metodu kullanılmıştır. Bu kapsamda, ilgili eserde yer alan bütün hikayeler ve her bir hikayeye **referans kaynağı olarak sunulan** konu ile ilişkili hadisler kurgusu, içeriği ve çocukların dini ve ahlaki değerleri kazanmalarındaki etkisi açısından analitik bir yaklaşımla incelenerek değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Bu başlıkta araştırmaya konu kitapta yer verilen hikayelerin değerlendirmeleri yer almaktadır.

Kuşlar: Bir avcı, dere kenarına kuş avlamak amacıyla ağ kurmuş. Avcının tuzağına yakalanan kuşlar, güç birliği yaparak ağ ile birlikte uçmuşlar. Avcı, kuşların peşinden koşarken bir adam ona, "Havada uçan kuşlara yetişebileceğini mi sanıyorsun?" demiş. **Avcı: -Evet, demiş. Ağda bir kuş olsaydı yetişip tutamazdım ama göreceksin, bunları yakalayacağım demiş ve dediği**

gibi de çıkmış.Akşam olunca kuşların hepsi, kendi yuvalarına gitmek istemişler. **Bir kısmı ağı, ormana doğru, bir kısmı göle doğru, bir kısmı dağlara doğru gitmek istemişler ama durum böyle olunca hiç birinin de dediği olmamış. Hepsi birlikte yere düşmüşler. Avcı da hepsini yakalamış (Kandemir, Hikayelerle Çocuklara 40 Hadis, 2014: 8,9).** Bu hikaye, toplumsal dayanışmanın, birlikte hareket etmenin ve dayanışmanın önemini vurguluyor. Avcı tarafından yakalanan kuşlar, birlikte hareket ederek özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Ancak, farklı yönere gitme çabası, onları tehlikeye atmıştır. Peygamber Efendimizin "Birbirinizden ayrılmayın, çünkü sürüden ayrılan koyunu kurt kapar." (Nesâî, İmâmet, 48) hadisi ile hikayedeki tema pekiştirilmek istenmiştir.

"Gaddar" isimli hikayede, çocuklar arasında yaşanan akran zorbalığı ve bir arkadaşın cesaretiyle bu zorbalığa karşı durması konu edilmiştir (Kandemir, 2014: 16,17). Hikaye ve hikayede yer verilen **"Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona fenalık yapmadığı gibi fenaların eline de bırakmaz."** (Buhârî, Mezâlim, 3) hadis ile, toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın, iyiliğin ve cesaretin, zorbalığa, haksızlığa karşı durmanın önemi ve insanın din kardeşine sahip çıkmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Diş İlaçı: Bu hikaye, dolandırıcılığın ve aldatmanın sonuçlarını anlatmaktadır (Kandemir, 2014: 22,23). Hikaye, aldatmanın sonuçlarını anlatıyor ve dürüst olmanın önemine işaret ediyor. Peygamber Efendimizin "Bizi aldatan bizden değildir" (Müslim, İmân, 164) sözü, hikayenin ana temasını oluşturmaktadır. Hadis, aldatmanın ve dolandırıcılığın insanı nasıl dışlayacağını ifade ediyor.

Öfke: Hikayede, Halit isimli bir çocuğun öfkesini kontrol edememesi sonucu başına gelenler anlatılmıştır (Kandemir, 2014: 30,31). Halit, arkadaşına öfkelendiği için başını belaya sokmuş. Öğretmeni ona, "Güçlü adam, güreştiği insanları yenen değil, öfkelendiği zaman öfkesini yenen kimsedir." (Buhârî, Edeb, 76) hadisini hatırlatmıştır.

Para: Ethem, bir Ramazan akşamı iftara doğru pide almak için fırına gider. Fırının önünde uzun bir kuyruk vardır ve iftar saati yaklaştıkça insanlar sabırsızlanmaya başlar. Fırıncı, yoğunluktan dolayı sırasıyla gelen müşterilerine pidelerini verirken, bir hata yaparak Ethem'e fazla para verir. Ethem, fırıncının yanlışlıkla verdiği parayı alır, ancak daha sonra aldığı paranın fazla olduğunu fark eder. Evde, iftar sofrasında bu olay üzerine düşünmeye başlar. Yatarken, vicdanı onu rahatsız eder ve gece rüyasında kâbuslar görür. Sabah uyandığında, hala içinde bir huzursuzluk olduğunu hisseder. Duvar takviminin yaprağını koparıp, okumaya başlar. Takvimde, Peygamber Efendimizin "Günah, içini tırmalayan ve başkalarının bilmesini istemediğin şeydir." (Müslim, Birr, 5) hadis-i şerifini okur ve bu sözler, vicdanındaki sıkıntıyı daha da artırır. Ethem, nihayetinde doğru olanı yaparak, hakkı olmayan parayı özür dileyerek fırıncıya geri verir (Kandemir, 2014: 40,41). Hikaye, bireyin vicdanıyla yüzleşmesi, doğruluk ve dürüstlük gibi etik değerler üzerine odaklanır. Ethem'in içsel çatışması ve sonunda doğruyu yapma kararına varması, bireysel sorumluluk, vicdan azabı ve pişmanlık temalarını işler. Ayrıca, Peygamber Efendimizin hadisinin de vurgulandığı bu hikaye, insanın doğruyu yapma sorumluluğu ve içsel dürüstlük üzerine bir öğüt sunar. Hadis, haksız kazançtan kaçınmanın önemi vurgulanıyor.

Aracı: Soğuk bir kış günü, İsa, okula giderken fakir bir çocukla karşılaşır. Çocuğun sırtında palto yoktur ve ayakkabısı yırtıktır. İsa, bu durumu görünce üzülür ve çocuğa yardım edebilmek için bir çözüm arar, ancak kendi maddi durumu da yetersizdir. Öğle tatilinde, fakir çocukla tanışıp onunla kaynaşır ve ona kendi beslenme kutusundaki bisküvilerinden ikram eder.

Çocuğun babası birkaç yıl önce vefat etmiş, annesi ve iki küçük kardeşiyle birlikte yaşamaktadır. İsa, ertesi gün, okuldan sonra fakirlere yardım eden bir vakıf kuruluşuna giderek, arkadaşına yardım edilmesi için talepte bulunur. Vakıf yetkilisi, İsa'nın bu davranışını takdir eder ve onu kutlar ve İsa'ya Peygamber Efendimizin "Hayır yapılmasına aracı olan, hayır yapmış gibi sevap kazanır" (Tirmizî, İlim, 14) hadisini hatırlatarak, İsa'nın doğru bir yolda olduğunu belirtir (**Kandemir, 2014: 42,43**). Hikaye, empati, yardımseverlik ve toplumsal sorumluluk gibi temaları işler. İsa'nın içsel dürtüsü, yardım etme arayışı ve sonunda doğru bir şekilde yardım yapma çabası, bireysel sorumluluk ve toplumsal dayanışmanın önemini vurgular.

Plastik Tabak: Yaşlı marangoz, elleri titrediği için kaşığı tutmada zorlanmakta ve yemeği sofraya örtüsüne dökmektedir. Oğlu ile gelini dikkatli davranmadığı gerekçesiyle ona kızmaktadırlar. Bu sebeple yemek zamanı ona ayrı bir sofraya hazırlama kararı alırlar. Küçük torun Hasan, dedesinin bu durumuna çok üzülmemekte; yemek yerken onun kolundan tutarak, dökmeden yemesine yardım etmeye çalışmaktadır. Bir gün yaşlı adam, elindeki yemek tabağını düşürüp kırar. Oğlu ve gelini daha çok öfkelenir ve kalbini kıracak sözler sarf ederler. O günden sonra da yemeğini plastik tabakla vermeye başlarlar. Hasan plastik tabaklardan iki tanesini ayırarak bunların ileride kendisine lazım olacağını söyler. Babası merakla ne yapacağını sorduğunda Hasan, yaşlandıklarında kendilerine bu kaplarla yemek vereceğini belirttiğinde yaşlı amcanın oğlu ve gelini çocuklarına yanlış örnek olduklarını ve hatalı davrandıklarını fark ederler ve ihtiyar adama yaptıklarına çok utanıp onu tekrar sofraya alırlar (**Kandemir, 2014: 56,57**). Hikaye sonunda, Marangozun oğlu ile gelini, Peygamber Efendimiz'in "Allah'ın rızası, Anne-babayı memnun etmekle kazanılır. Allah'ın gazabı, Anne-babayı öfkelenmekle çekilir." (Tirmizî, Birr, 3) hadisini bilselerdi, her halde böyle davranmazlardı." denilerek yaşlılara saygının ve onlara yardımcı olmanın önemi vurgulanmıştır.

Ayakkabı: Sadi, soğuk kış günlerinde yırtık ayakkabıları nedeniyle üşümekte ve ailesinin maddi yetersizlikleri yüzünden zor durumda olduğundan yakınmaktadır. Bir gün okuldan eve dönerken, Büyük Cami'nin yanında ikindi ezanı okunmaya başlar. Sadi, camide cemaatle namaz kılmak amacıyla hemen cami avlusuna girer. Abdest almak üzere şadırvana yönelir. Çevresinde, birçoğunu tanıdığı diğer namaz kılacak kişiler abdest alırken, Sadi de abdest almak için ayakkabısını çıkardığında ayakkabısının yırtık olmasından dolayı çorabının yine kirlenmiş olduğunu görünce ayakkabısını öfkeyle yere atar. Tam bu sırada, yanında abdest alan bir adamın bir ayağını yıkayıp kalktığını fark eder. Adamın öteki ayağının olmadığını görünce, Sadi, kendi yırtık ayakkabıları yüzünden duyduğu üzüntüsünden utanır. Ayaksız bu adamın, belki de birçok ayakkabı alacak parası olabileceği halde, paranın her şeyi çözmediğini anlar. Namaz sonrası Sadi, ellerini kaldırarak Allah'a şükreder ve sağlam bir ayağı olduğu için minnettarlık duyar (**Kandemir, 2014: 70,71**). Hikaye sonunda Peygamber Efendimiz'in: "Kanaatkâr ol! İşte o zaman en iyi şükreden sen olursun." (İbn Mâce, Zühd, 24) hadisine yer verilerek kanaatkar olmak gerektiği vurgulanmıştır. Hikaye, maddi yetersizlik ve zorluklar karşısında duyulan şikâyetlerin, başkalarının daha büyük sıkıntılarla karşılaştıkları görüldüğünde anlam kazandığını vurgular. Bu durum, insanların sahip oldukları nimetler için şükretmeleri gerektiğini hatırlatmanın yanında sosyal empatiyi ve minnettarlığı pekiştiren bir ders içermektedir.

Otomobil: Hikmet, başarılı bir öğrenci olup, ortaokuluna evinden uzak bir yerdeki bir okula devam etmektedir. Her gün otobüsle okula gidip gelirken, otomobil markalarına olan ilgisi nedeniyle gördüğü araçların marka ve modellerini arkadaşlarına ezbere anlatmaktadır. Ancak, kendi ailesinin bir otomobili olmadığı için de bir yandan da üzülmemektedir. Bununla birlikte anlayışlı da bir çocuk olan Hikmet, ailesinin maddi durumu nedeniyle bu isteğini hiç dile

getirmemektedir, çünkü babası bir memur olup ailesinin geçimini zor sağlayabilmektedir. Hikmet, kendisiyle aynı mahallede yaşayan ve aynı okulda okuyan arkadaşı Ahmet'in okula yaya gidip geldiğini, yağmurlu havalarda dahi otobüse binmediğini fark eder ve bu durumu merak eder. Bir gün annesine Ahmet'in neden otobüse binmediğini sorar. Annesi, Ahmet'in babasının birkaç yıl önce vefat ettiğini, Ahmet ile birlikte geride altı çocuk bıraktığını ve annesinin temizlik yaparak çocuklarını geçindirdiğini söyler. Ahmet'in otobüse binmemesinin nedeni, maddi yetersizlikleridir. Hikmet, kendi durumu ile ilgili yakınmalarının ne kadar yersiz olduğunu fark eder ve Ahmet'in yaşadığı zorlukları düşünerek büyük bir vicdan azabı duyar. Sonuç olarak, sahip olduğu nimetler için Allah'a şükreder (**Kandemir, 2014: 72,73**). Hikaye sonunda, otomobili yok diye üzülen Hikmet, Peygamber Efendimizin "Kendinizden aşağıdakilere bakın, daha yukarıdakilere değil." (Müslim, Zühd, 8,9) hadisini daha önce bilseydi, herhâlde bu kadar üzülmeydi (**Kandemir, 2014: 72,73**) denilerek sahip olunan nimetlere şükür ve başkalarının mahrumiyetlerine karşı empati sahibi olunması gerekliliği vurgulanmıştır.

Kanlı Ege: Hikaye, Âdem adında bir karakterin gündelik yaşamındaki bir olayın, ironik bir biçimde trajik bir sonla nasıl şekillendiğini konu edinmektedir. Âdem, alışveriş yapmak üzere sabah erken saatlerde çarşıya gider ve kasaptan biraz ciğer, nalburdan da bir ege satın alır fakat satın aldığı egenin, ciğer paketini deleceğini hiç düşünmeden hepsini aynı pazar çantasına yerleştirir. Eve gelince, sivri uçlu egeyi çantadan çıkardığında ciğerin de kanlandığını görür ve kanları yıkamak için egeyi dış kapının önüne bırakır. Bir müddet sonra geri döndüğünde, ciğer kokusuna gelen bir kedinin, iştahla egeyi yalayıp durduğunu görür. Egeye bulaşan kan azalacağı yerde, gittikçe çoğalmaktadır. Çünkü ege kedinin dilini kesmiş, kedinin yaladığı kan ciğerin kanı değil, kendi kanıdır. Kedi farkında olmadan taze kanı artan bir iştahla yalamaya devam etmektedir. Olanları fark eden Âdem, zavallı kediye acır ve onu kovalar fakat kedi rızıkına engel oldu diye, Âdem'e kızgın kızgın bakmaktadır. Kanlı egenin dilini kestiğini, büyük bir iştahla yaladığı kanın, kendi kanı olduğunu zavallılık bilmemektedir. Âdem, olup bitenleri babasına anlatınca babası: "-Bazı insanlar senin kedicik gibidir, oğlum. Yaptıkları kötülüğün, kendilerine zarar vereceğini düşünemezler. Kötülüklerine engel olmaya çalışanlara da tıpkı kedicik gibi kızarlar", der. Âdem: "-Onların kötülüğüne engel olmamalı. Yaptıkları işin kötü olduğunu kendileri anlamalı", diye söylenince babası: "-Onları, yaptıkları kötülükle baş başa bırakmak bize yakışmaz, evlâdım. Bizim görevimiz, insanları kötülükten vazgeçirmeye çalışmaktır. Böylece hem onlara, hem de topluma iyilik etmiş oluruz" der (**Kandemir, 2014: 82,83**). Sonra da Peygamber Efendimizin: "Kötülük yapıldığını gören, ona eliyle engel olsun. Eliyle engel olamazsa, diliyle engel olsun. Bunu da yapamazsa, kötülükten nefret etsin." (Müslim, İmân, 49) hadisini okuyarak konuyu dini referansla pekiştirir.

Köpek: Memiş dayı, eşiyile birlikte tarlada ekin biçmektedir. Küçük yavruları ise, köpekleri Karabaş'la birlikte tarladaki bir ağacın altında uyumaktadır. Bir müddet çalıştıktan sonra dinlenmek için ağacın yanına vardıklarında, korkunç bir manzara ile karşılaşır. Yavruları kundakta kanlar içerisinde ve hareketsiz şekilde yatmakta, Karabaş da kanlar içinde sızlanıp durmaktadır. Memiş dayı çılgına döner ve Karabaş'ın bebeği parçaladığını zannederek, elindeki tırpanla köpeğini öldürür. Karısı kundaktaki bebeğini kucağına aldığı anda, bebeğin sağlıklı olduğunu ve mışıl mışıl uyduğunu söyleyince şaşırırlar. Etrafı kontrol ettiklerinde az ileride kocaman bir yılanın cansız vaziyette yattığını görünce, Karabaş'ın yılanla boğuşurken yaralandığını, yavrularını ölümden kurtardığını anlarlar ve büyük bir pişmanlık içerisinde derin bir üzüntüye kapılırlar (**Kandemir, 2014: 84,85**). Hikaye sonunda Memiş dayı, Peygamber Efendimizin "İhtiyatlı davranmak Allah'tan, acele etmek şeytandandır." (Tirmizî, Birr, 66.) hadisine göre davransaydı böyle üzüntü verici bir durumla karşılaşmayacağı belirtilerek acele

karar vermemek, olayların iç yüzünü öğrenmeden fevri hareket etmemek, sabır ve vakarla olaylara yaklaşmak gerektiği vurgulanmıştır.

SONUÇ

"Hikayelerle Çocuklara 40 Hadis" kitabı, hadisleri anlaşılır bir dille ve somut örneklerle pekiştirerek çocuklara ahlaki değerleri öğretmeyi hedeflemektedir. Kitap, dinin temel değerlerini çocuklara eğlenceli bir dille ve hikayeler aracılığıyla öğretmek bu süreci keyifli hale getirir ve çocukların bireysel ve sosyal gelişimlerine destek olur.

Hikayeler, yaşamda karşılaşılabilecek çeşitli durumları ve bu durumlara karşı nasıl bir tutum takınılması gerektiğini öğretmektedir. Bu doğrultuda hikayelerde olumlu davranışların pekiştirilmesi, çocukların bu davranışları benimsemelerine, hikayelerde olumsuz sonuçların paylaşılması ise, çocukların kötü davranışların sonuçlarını anlamalarına yardımcı olarak istenmeyen davranışların önlenmesine ve böylelikle çocukların karakter gelişimlerine ve toplumsal uyumlarına olumlu katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Hikayelerdeki karakterler, çocukların kolayca özdeşleşebileceği, günlük hayatta karşılaşılabilecek türde gerçekçi figürlerdir. Hikayelerdeki karakterlerin davranışları, çocuklar için rol model oluşturur. Bu, çocuklara empati kurma fırsatı sunar. Hadislerin özünde yer alan duygusal ve sosyal öğrenme unsurları, hikayelerdeki olaylarla harmanlanarak çocukların empati kurmasını ve sosyal ilişkilerini güçlendirmesini sağlar. Bu uyum sayesinde, çocuklar hem dini bilgilerini pekiştirir hem de bu bilgilerin günlük yaşamda nasıl uygulanacağını öğrenirler. Bu yaklaşım, hikayelerin etkisini artırır ve çocukların hadisleri daha kalıcı bir şekilde hatırlamalarına yardımcı olur.

Her hikaye, bir hadisle ilgili bir hadisle desteklenmektedir ve o hadisin öğretisini pratik bir senaryo içinde somutlaştırarak çocukların hadisleri kavramalarına ve günlük yaşamlarına uygulamalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Hikayelerde, Yardımseverlik, Sorumluluk, Dayanışma, Yardımlaşma, Dürüstlük, Vefa, Saygı (Ebeveyn Saygı ve İtimat), İyi niyet, Merhamet, Sabırlı olmak, Alçakgönüllülük, Hoşgörü, Sabır, Adalet (Ölçülü olmak-Mutedil), Cesaret, Fedakarlık, Sevgi, Doğru Sözlü Olmak, Güvenilirlik, Güzel Söz söylemek, Empati, Paylaşmak, Cömertlik, Misafirperverlik, Dostluk, (Din kardeşliği), Öz eleştiri, Öz disiplin, İyilik gibi dini, ahlaki ve evrensel değerleri işlenmiş olup kitabın içeriğinde yer verilen hikayelerin akıcı dili, anlaşılır yapısı ve çocuklara hitap eden temaları yönüyle temel ahlaki değerleri öğretmek için etkili bir kaynak olduğu kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

Kandemir, M. Yaşar, Hikayelerle Çocuklara 40 Hadis. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara, 2014.

Kandemir, M. Yaşar; Çakan, İ. Lütfü; Küçük, Raşit, *Riyâzü's-Sâlihîn Şerhi*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1996.

DİJİTAL ÇOCUK KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN TESPİTLER

Doç. Dr. TUBA ALPTEKİN, Doç. Dr. MEHMET ALPTEKİN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilisli Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi, alptekint6@gmail.com-
ORCID ID: 0000-0002-7813-0679

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, mehmetalptekin@kilis.edu.tr.
ORCID ID: 0000-0003-2387-2576

ÖZET

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte insanların hayatlarında birtakım değişiklikler olmuş ve internetin de hayatımıza girmesiyle birlikte yaşadığımız dönem dijital çağ olarak adlandırılmıştır. Dijital çağ, yalnızca yetişkinlerin hayatını değil, çocukların da hayatını etkilemektedir. Çocuğun hayatında etkili olan teknolojiden eğitimde de faydalanılmaktadır. Çocuk, okul çağında akıllı tahtalar, videolar, yansıtıcılar, çeşitli materyalleri, e-kitaplar, dijital sınav ve konu anlatımı vb. birçok şeyle tanışmaktadır. Günümüz çağında çocuk, bu seçimleri yapabileceği birçok dijital içeriğe kolaylıkla ulaşabilmektedir. Bahse konu olan bu mecralarda çocuklar, daha önce yaşlıları tarafından okunan ya da tecrübe edilen ilgili içeriğe ilişkin farklı bakış açılarından ve deneyimlerinden kolayca faydalanabilmektedir.

Çocuğun aynı yaş grubundaki arkadaşları tarafından beğenilen içeriğe hızlı bir şekilde ve yorulmadan ulaşabilmesi onların okumaya olan ilgisinin de artmasını sağlamaktadır. Dijital çocuk kitapları çocuğa geniş bir yelpazede seçme şansı verdiği için kimi zaman basılı kitaplardan daha büyük ilgi görmektedir. Dijital kitaplar, çocukların okuryazarlık becerilerini geliştirmekte, okuma sevgisi aşılamakta ve kelime dağarcıklarını geliştirmektedir. Dünyanın dört bir yanından çocuklar için hazırlanan dijital kitaplara ulaşan çocuk, farklı kültürleri tanıma fırsatı yakalamaktadır. Aynı zamanda ilgili eserler, çocuğun eğlenceli vakit geçirmesinin yanı sıra hayal gücünü de geliştirmekte ve empati kurma becerisi kazandırmaktadır.

Çocukların hayatı deneyimleme ve bilgilenmelerinde bu denli önemli yeri olan kitaplarda çocukların yaş gruplarına göre birçok türde (öykü, fabl, masal vb) ve konuda içerikler yer almaktadır. Bu çalışmada Ata Yayıncılık tarafınca ilkokul 1 ve 2. Sınıflar için e-kitap olarak hazırlanan 11 çocuk kitabı incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinde doküman analizi deseni tercih edilmiş ve kitapların kurgusundaki insanların toplumsal cinsiyet rolleri belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Toplumsal cinsiyet, çocuk, çocuk kitabı.

FINDINGS ON GENDER ROLES IN DIGITAL CHILDREN'S BOOKS

ABSTRACT

With the development of technology, there have been some changes in people's lives, and with the introduction of the internet into our lives, the period we live in has been called the digital age. The digital age affects not only the lives of adults but also the lives of children. Technology, which is effective in the child's life, is also used in education. At school age, children can use smart boards, videos, reflectors, various materials, e-books, digital exams and lectures, etc. He gets acquainted with many things. In today's age, children can easily access many digital contents from which they can make these choices. In these media, children can easily benefit from different perspectives and experiences regarding the relevant content previously read or experienced by their peers.

The child's ability to access content liked by friends in the same age group quickly and without getting tired also increases their interest in reading. Digital children's books sometimes attract greater attention than printed books because they give the child the opportunity to choose from a wide range of options. Digital books improve children's literacy skills, instill a love of reading and increase their vocabulary. Children who access digital books prepared for children from all over the world have the opportunity to get to know different cultures. At the same time, the relevant works not only allow the child to have fun, but also develop his imagination and gain empathy skills.

Books, which have such an important place in children's experience and knowledge of life, contain content in many types (stories, fables, fairy tales, etc.) and topics according to the age groups of children. In this study, 11 children's books prepared as e-books for primary school 1st and 2nd grades by Ata Publishing were examined. In the study, document analysis pattern was preferred in qualitative research methods and the gender roles of the people in the fiction of the books were determined.

Key words: gender, child, children's book.

GİRİŞ

Teknolojik araçlar, bilgiyi somut hâle getirmiştir ve bundan dolayı da çocuklar tarafından büyük ilgi görmektedir. Öyle ki çocuk dünyaya geldiği andan itibaren dijital dünyanın içerisinde. Annesi tarafından dinletilen ninnilerle uyumakta dijital kanallardan öğretici videolar izleyerek keyifli zaman geçirmekte ve evinden çıkmadan dış dünyaya kolaylıkla açılabilir.

Çocuğun aynı yaş grubundaki arkadaşları tarafından beğenilen içeriğe hızlı bir şekilde ve yorulmadan ulaşabilmesi onların okumaya olan ilgisinin de artmasını sağlamaktadır. Dijital çocuk kitapları çocuğa geniş bir yelpazede seçme şansı verdiği için kimi zaman basılı kitaplardan daha büyük ilgi görmektedir. Dijital kitaplar, çocukların okuryazarlık becerilerini geliştirmekte, okuma sevgisi aşılamakta ve kelime dağarcıklarını geliştirmektedir. Dünyanın dört bir yanından çocuklar için hazırlanan dijital kitaplara ulaşan çocuk, farklı kültürleri tanıma fırsatı yakalamaktadır. Aynı zamanda ilgili eserler, çocuğun eğlenceli vakit geçirmenin yanı sıra hayal gücünü de geliştirmekte ve empati kabiliyeti kazandırmaktadır.

Çocuk kitapları çocukları gerçek dünyaya hazırlarken toplumsal rollere olan bakış açısını da yansıtır. "Toplumsal cinsiyet, bireyin belli bir cinsten olduğuna ilişkin bilgiye, bu bilgi dâhilinde olmak üzere toplumsal düzlemde bireyden beklenenlere ve toplumda bireye biçilen konuma işaret eder." (Vatandaş, 2007, s. 29). Toplumsal cinsiyet daha insan doğmadan başlar ve bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılıkta da devam eder. Ancak bireyler üzerinde en etkili olduğu dönem ergenlik dönemidir (Bayraktar, 2020, s. 32). Çocuğun küçük yaşlarda çevresinden daha kolay etkilendiği düşünülmüş ve bu çalışmanın amacı bu doğrultuda belirlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı çocuklar için hazırlanmış dijital çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerini belirlemektir. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Cinsiyetlere göre mesleklerin dağılımı nasıldır?
2. Cinsiyetlere göre olumlu kişilik rolleri nasıldır?
3. Cinsiyetlere göre olumsuz kişilik rolleri nasıldır?
4. Aile içi roller ne şekildedir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Çalışma doküman analizi deseniyle kurgulanmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi veren yazılı ve görsel materyallerin analizini içermektedir (Yıldırım vd. 2011). Çalışmanın amacı dijital çocuk kitaplarındaki karakterleri toplumsal cinsiyet rollerine göre incelemek olduğu için doküman analizi deseni tercih edilmiştir.

İncelenen Dokümanlar

Çalışmada dijital çocuk kitabı olarak hazırlanan *Ata-ekitap* internet sitesindeki öykü ve masal türünde on bir kitap incelenmiştir. İncelenen dokümanlara ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir:

Çizelge 1. İncelenen Eserlere İlişkin Bilgiler

Kitabın adı	Yazar	Yayınevi	Basım Tarihi	Kısaltma
Küçük Karasinek Dozdoz	Şükran Uzun	Ata Yayıncılık	-	E1
Şaşkın Palyaço	Hatice Tekmile Doğan	Ata Yayıncılık	-	E2
Beklenen Misafir	Emine Delimehmet	Ata Yayıncılık	2016	E3
Trafik Kurallarına Uyalım! Uymayanları Uyaralım!,	Emine Delimehmet	Ata Yayıncılık	2021	E4
Baba Öğüdü	Emrullah Özgül	Ata Yayıncılık	2019	E5
Muti'nin Okulda Bir Günü	Ali Murat Karabağ	Ata Yayıncılık	-	E6
Ayakkabıcı ile Cüceler	-	Ata Yayıncılık	-	E7
Akıllı Oğlan	-	Ata Yayıncılık	-	E8

Akıllı Keloğlan	Zihni Yıldırım	Ata Yayıncılık	-	E9
Deniz Fenerinin Öyküsü	Leyla Fidanay	Ata Yayıncılık	2017	E10
Ah Masalı	Samed Behrengi	Ata Yayıncılık	2018	E11

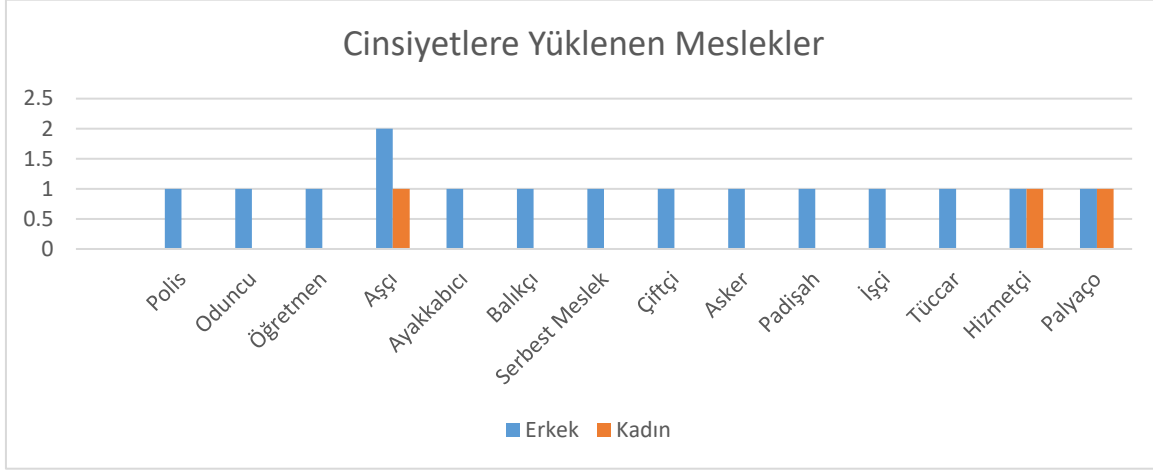
Çizelge 1’de incelenen dokümanlara ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Çalışmada aynı yayınevinden 1. ve 2. Sınıflar için hazırlanmış dijital on bir eser incelenmiştir. Metin içerisinde incelenen dokümanların kısaltmaları çizelgede gösterilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Dijital çocuk kitapları “toplumsal cinsiyet rolleri” odağında betimsel analize tabi tutulmuştur. Daha sonra ise elde edilen veriler içerik analiziyle incelenmiştir. Araştırmanın güvenilirlik hesaplaması için Miles ve Huberman’ın (1994) önerdiği güvenilirlik formülü kullanılmıştır. (Güvenirlik= Görüş Birliği/ (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)) hesaplama sonucunda kodlayıcılar arasındaki uyum oranı %78 olarak belirlenmiştir. Güvenirlik hesaplarının %70’in üzerinde çıkması, araştırma için güvenilir kabul edilmektedir (Miles vd. 1994). Burada elde edilen sonuç, araştırma için güvenilir kabul edilmiştir.

Bulgular

Cinsiyetlere Yüklenen Meslek Rollerini

Grafik 1. Cinsiyetlere Yüklenen Meslekler

Grafik 1’de “Cinsiyetlere Yüklenen Meslekler” alt temasına ait bilgiler yer almaktadır. Kadın karakterlerin erkeklere oranla sayıca daha az olduğu görülmektedir. Kadınlara atfedilen meslekler “aşçılık, hizmetçilik ve palyaçoluk ”tur. Erkek kahramanların ise “polis, oduncu, öğretmen, aşçı, balıkçı, serbest meslek, çiftçi, asker, padişah, işçi, tüccar” mesleklerini icra ettiği görülmektedir. Bu bilgiler ışığında erkek kahramanların, kadınlara nazaran daha fazla mesleklerde rollerinin olduğu söylenebilir.

Bu bilgiler ilgili eserlerde şöyle geçmektedir:

E2 numaralı eserde Ada’nın annesinin arkadaşının alışık olunan mesleklerden farklı bir mesleği üstlendiği görülmektedir:

Ada’nın annesinin arkadaşı Yeşim, palyaçodur (E2, s.10).

Polislik mesleği erkekler tarafından yapılmaktadır:

Sürücüler kaza yapınca olay yerine polisler geldi ve erkekti (E3, s.11).

Odunculuk mesleği fiziksel güç isteyen bir meslektir ve erkek kahraman tarafından yapılmaktadır:

Çok eski zamanların birinde yüksek dağların arasında oduncu ailesi yaşarmış (E5, s.2).

Eserdeki kahramanın en büyük destekçisi öğretmendir, mesleğini en iyi şekilde yapmaktadır ve erkektir:

Delikanlının okulundaki öğretmeni erkektir ve delikanlıyı da akademik başarısından dolayı başka bir okula öğretmen olarak görevlendirir (E5, s.17).

Yemek yapma görevi incelenen eserlerde yalnızca kadınlara atfedilmemiş, aşçılık mesleğini hem kadın hem erkek kahramanlar yapmaktadır:

Muti’nin Okulda Bir Günü kitabında okulun yemekhanedeki aşçılarda biri kadın diğeri ise erkektir (E6, s.11).

Ayakkabı yapma işi kimi zaman fiziksel güç gerekmektedir ve genellikle erkekler tarafından icra edilmektedir. İncelenen eserlerde erkekler tarafından yapılmaktadır:

Bir varmış bir yokmuş. Yıllar önce bir ayakkabıcı yaşarmış (E7, s.1).

Balıkçılık olumsuz hava şartlarına dayanıklı, uzun yolculuklara uyum sağlayabilen ve sabır gerektiren bir meslektir. Bu özelliklerinden dolayı genellikle erkekler tarafından tercih edilmektedir ve eserlerde de erkeklerin yaptığı görülmektedir:

Küçük erkek kardeş balıkçılık yapmaktadır (E8, s.4).

Belli bir mesleği olmayan ve önüne hangi bir iş gelirse yapan kişilere serbest meslek erbabı denilmektedir. Eserde ise kahramanın ilgili mesleği icra etmesinin gerekçesi maddi imkânların yetersiz olması gösterilmektedir:

Keloğlan yoksul oldukları için ne iş bulursa çalışmış (E9, s.1).

Çiftçi yetiştirdiği ürünlerle hem kendi geçimini yapmakta hem de şehirde yaşayan insanların temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır:

Keloğlan, tarlada çalışan bir adam görmüş ve ona akıllılar ülkesini sormuş (E9, s.5).

Askerlik çoğunlukla erkekler tarafından tercih edilen bir meslektir ve ilgili mesleği incelenen eserlerde erkekler icra etmektedir:

Keloğlan saraya varmış ve kapıda bekleyen iki asker ona burada ne yaptığını sormuş (E9, s.6).

Masallar ülkesinde ülkenin yönetimini padişahlar üstlenmektedir ve cinsiyetleri erkektir:

Padişah, Keloğlan'a ülkesine neden geldiğini sormuş (E9, s.8).

Yorucu bir meslek olan kömür işçiliği incelenen eserde bir tehdit unsuru olarak görülmektedir ve erkekler tarafından yapılmaktadır:

Padişah, Keloğlan'ı sınava tabi tuttu ve soruları bilemezse kömür ocağında işçi olacağını söylemiş (E9, s.9).

Tüccarlar diyar diyar gezdikleri için ve gittikleri yerlerde çeşitli tehlikelerle karşılaşma ihtimallerinden dolayı erkekler tarafından yapılmaktadır:

Çok eski zamanlarda, ülkenin birinde zengin bir satıcı varmış (E11, s.3).

Ev işleriyle en iyi kadınların ilgilenebileceği fikrinden dolayı bu mesleğin kadınlar tarafından yapıldığı incelenen esere şöyle yansımıştır:

Ah, kızı bir yere hizmetçi olarak göndermiş (E11, s.14).

Cinsiyetlere Yüklenen Kişilik Roller

Olumlu Kişilik Roller

Çizelge 2. Cinsiyetlere Yüklenen Olumlu Kişilik Roller

Olumlu Kişilik Roller	Erkek	Kadın
Adil	X	
Cömert	X	X
Çalışkan	X	
Disiplinli	X	
Dürüst	X	
Güler yüzlü	X	
İyi yürekli	X	X

İyiliksever	X	X
Kadirşinas		
Kanaatkâr	X	
Maharetli		X
Merhametli	X	X
Paylaşımçı	X	
Titiz	X	
Uyanık		X
Vefalı	X	
Yardımsever	X	X
Yol gösterici		X
Yufka yürekli		X
Zeki		X

Çizelge 2’de görüldüğü üzere incelenen eserlerde olumlu kişilik rolleri daha çok erkeklerle yüklenmiştir. Olumlu erkek rolü sayısı 14 iken, kadın sayısı 10’dur. İncelenen eserlerde olumlu kişilik rollerine ilişkin örnekler şöyledir:

Öğrenci için öğretmenin sakin ve güler yüzlü olması okula alışma sürecinde önemli bir etkidir. İlgili eserde öğretmenin kişilik özellikleri şöyle geçmektedir:

Muti’nin öğretmeni çok iyi, güler yüzlü (E6, s.1).

Okullarda öğrencilerden beklenen şey kurallara uymasındır ve incelenen eserde kahraman, disiplinli olmasıyla ön plana çıkarılmaktadır:

Muti, zil çalınca oynamaya gideceğini ve zil tekrar çalınca derse gideceğini öğrendi. Derse zamanında girmek için oyalanmıyor (E6, s.2).

Öğretmenin görevi yalnızca ders anlatmak değildir, olumlu kişilik özellikleriyle öğrenciler için rol model olma özelliği taşırlar. İlgili eserde öğretmen yardımseverlik özelliği ile dikkat çekmektedir:

Öğretmeni Muti’yi “Ayakkabı bağcıklarını bağlamazsan takılıp düşebilirsin.” diye uyarıyor ve ayakkabısının bağcıklarını bağlamayı bilmediğini söyleyince öğretmeni bağcıklarını bağlıyor (E6, s.10).

Kişisel bakım ve temizlik gibi alışkanlıkların küçük yaşlarda kazandırılması gerekmektedir. İlgili eserde kahraman yaşının küçük olmasına rağmen bunu davranış biçimine dönüştürmesi ile dikkat çekmektedir:

Muti, yemek yemek için yemekhaneye gitti. Öğle yemeği sırasına gireceklerdi. Önce ellerini yıkamaya gitti, sonra da sıraya girdi. (E6, s.11).

Çocuk kitaplarında çocuklara doğrudan ya da dolaylı olarak çeşitli iletiler verilmektedir. Bunlardan birisi de çocuğun elindekilerle yetinip kanaatkâr olmasıdır. İlgili eserde bu mesaj şöyle geçmektedir:

Muti, bütün yemekleri severdi. Hiçbir yemeği ayırt etmezdi (E6, s.12).

Çocuğu okula giden aileler çocuklarından ders çalışıp sorumluluklarının bilincinde olmasını beklemektedir. Eserdeki kahraman da bu özelliğiyle yansıtılmıştır:

Muti, öğretmeninin gösterdiği şekilleri boyadı, şarkılar söyledi. Ders çalışmak güzeldi (E6, s.14).

Okur kitlesinin küçük olmasından dolayı ilgili eserde kahramanların özellikleri direkt verilmiştir:

Ayakkabıcı, iyi yürekli bir adammış (E7, s.2).

Yapılan iyiliğin farkında olmak ve karşılık vermek gerektiği incelenen eserlerde verilmek istenen iletilerden bazılarıdır. Maharetli olan ayakkabıcını hanımı aynı zamanda da merhametlidir:

Ayakkabıcının hanımı, “Bu cüceler bizi varlıklı yaptı. Biz de onlara yardım edelim.” der ve ekler “Gördüğümüz cücelerin ikisinin de giysileri inceikti. Bu soğuklarda üşüyorlardır. Bak aklıma ne geldi biliyor musun? Onlara pantolon ve ceket diksem iyi olur. Ayrıca çorapla kazak da örebilirim.” der (E7, s.10-11).

Karısının iyilikseverliğinin yanında kocasının da ondan kalır yanı yoktur:

“Ben de bir çift ayakkabı yaparım.” der adam (E7, s.12).

İnsanlardan çalışkan olmalarının yanında iyi birer insan olmaları beklenmektedir:

İyi yürekli karı koca tüm gün çalışmışlar (E7, s.13).

Aile içinde huzuru sağlayan unsurlardan birisi de bireylerin birbirlerine karşı adil olmalarıdır:

Bir zamanlar varlıklı bir adam varmış. Adam, bir gün paralarını karısına ve oğullarına eşit paylaşmış (E8, s.1).

Kardeşlerden beklenen birbirlerine her koşulda yardım etmeleri ve maddi ve manevi imkânlarını paylaşmalarıdır. İncelenen eserde küçük kardeş bu özelliğiyle dikkat çekmektedir:

Küçük oğlan para kazanmak için balıkçılığa başlamış. Öteki kardeşlerinin ne işi varmış ne yiyecek bir şeyleri. Oğlan ağabeylerini de yanına almış (E8, s.2).

“İyilik yap denize at, balık bilmezse halik bilir” atasözünde insanların her koşulda iyilik yapmaları gerektiği mesajı verilmektedir. Çocuk kitaplarında da bu atasözünün yansıması olarak iyilik yapan kahramanın mutlaka ödüllendirildiği görülmektedir. İlgili eserde bu durum şöyle işlenmiştir:

Suyun içinden bir peri çıkmış ve “Sen annene ve kardeşlerine iyilik yaptın. Ben de sana yardım edeceğim.” demiş (E8, s.4).

İlgili eserde kahramanların olumlu kişilik özellikleri şöyle geçmektedir:

Keloğlan, hem çalışkan hem de dürüst biriymiş (E9, s.2).

Görevlendirildikleri yerdeki asayiş ve güvenliği sağlamakla yükümlü askerler ilgili eserde merhametli ve yardımsever kişilik rolleri ile de dikkat çekmektedir:

Sarayda bekleyen asker, Keloğlan aç olduğunu söyleyince ona yemek vermiş ve giymesi için güzel giysiler vermiş (E9, s.7).

Ebeveynlere saygı duyulması ve değer verilmesi gerektiği ilgili eserlerde verilmek istenen iletilerdendir. Keloğlan, annesine karşı kadirşinas olma özelliği ile dikkat çekmektedir:

Padişahın sınavında başarılı olunca Keloğlan'a padişah ülkesinde kalmasını söylemiş. Keloğlan ise yaşlı anasını bırakamayacağını söylemiş (E9, s.14).

İnsanların olası durumlara ve tehlikelere karşı uyanık olması gerektiği mesajı incelenen eserlere de yansımıştır:

Yeğenin kocasında bir gizem olduğunu fark eden hala, yeğenine şöyle akıl verir "Gittiğinde verdikleri çayı bu sefer içme. Ama onlar sorunca sen onlara içtiğini söyle. Sabaha kadar da uyuma. Neler olup bittiğini o zaman anlarsın" der ve yeğeni bu olayı büyük bir ustalıkla çözer (E11, s.10).

Olumsuz Kişilik Roller

Çizelge 3. Cinsiyetlere Yüklenen Olumsuz Kişilik Roller

Olumsuz Kişilik Roller	Erkek	Kadın
Kıskanç	X	-
Kibirli	X	-
Müsrif	X	-
Sinirli	X	-
Tembel	X	-
Yalancı	X	-

Çizelge 3'te görüldüğü üzere incelenen eserlerde olumsuz kişilik rollerinin tamamı erkeklere yüklenmiştir. Olumsuz kişilik rollerinin kadınlara hiç yüklenmediği görülmektedir. Olumsuz erkek rolü sayısı 6'dır.

İncelenen eserde trafik kazasının ardından sürücülerin sakin olmaları gerektiği mesajı olumsuz kişilik rolü üzerinden verilmeye çalışılmıştır:

Kırmızı arabadan kocaman göbekli, yaşlı bir adam indi. Kızgınlıktan kaşlarını o kadar çatmıştı ki neredeyse gözleri görünmüyordu. Yaşlı adam, kendi arabasına yandan çarpan beyaz arabaya doğru yaklaştı.

-Zaten kazalar sizin gibi acemi şoförler yüzünden oluyor. Kör müsün? Kocaman arabayı görmedin mi? (E4, s.7-8).

Sorumluluklarının bilincinde olmayan kahramanın gününü nasıl geçirdiği şöyle işlenmiştir:

Atacan, televizyon izlemekten başka bir şey yapmayan bir çocuktur (E1, s. 4).

Gerek ailesine gerekse de karşılaştığı insanlara karşı dürüst olunması gerektiği mesajı incelenen eserdeki kahraman üzerinden şöyle verilmiştir:

Atacan, biblo olan fili düşürdü ve annesi neler olduğunu sorunca atçılık oynadığı yalanını söyledi (E1, s.10).

Elindekileri ölçsüz bir şekilde harcayan insanların karşılaşacakları olası durum eserde şöyle geçmektedir:

Oğulları, babalarının onlara miras olarak bıraktığı parayı kısa sürede harcıyıp bitirmişler, yoksul olup çıkmışlar (E8, s.1).

Kıskançlık durumunun aile bireyleri arasında da yaşanabileceği ilgili eserde şöyle geçmektedir:

Küçük kardeşlerini kıskanan öteki oğlanlar “Bundan sonra aynı yoldan gitmeyeceğiz. Sen şu eski yola git, biz diğerine. Kente varınca başının çaresine bak.” diyerek ayrılmışlar (E8, s.7).

Çevresindeki olumsuz durumların bilincinde olup sorunları çözmek yerine insanlara tepeden bakmak ilgili eserde Keloğlan üzerinden şöyle verilmiştir:

Keloğlan, köyünü pek beğenmemiş. “Herkes deli, akıllı biri yok. Bu nedenle yoksul kalıyoruz. Azıcık kafayı çalıştırsak daha iyi yaşarız. Kimse okumuyor, herkes bilgisiz.” demiş (E9, s.2).

Cinsiyetlere Yüklenen Aile İçi Roller

Eş Rolü

İncelenen kitaplarda eşlerin birlikte çalıştıkları, birbirlerinin sözlerini önemsedikleri, birbirlerini olumlu yönde etkiledikleri, aile birliği içerisinde adil davrandıkları görülmektedir:

Yeni evli çiftten kadın, ailesini özlediğini söyleyince eşi karısının sözlerine kulak verir ve onu ailesine götürür:

Kız, kocasına ailesini çok özlediğini söylemiş. Kocasına ise hemen onu ailesini ziyarete götürmüştü (E11, s.8).

Aile birliği içerisinde kadın ve erkeğin birbirlerini destekledikleri ve beraber çalıştıkları görülmektedir:

Karı-koca yeni evlidir ve tarlada birlikte çalışmaktadır (E5, s.23).

Aile içinde huzuru sağlayan unsurlardan birisi de bireylerin birbirlerine karşı adil olmalarıdır:

Bir zamanlar varlıklı bir adam varmış. Adam, bir gün paralarını karısına ve oğullarına eşit paylaştırmış (E8, s.1).

Anne Rolü

İncelenen kitaplarda, anne rolünü üstlenen kişilerin çocuklarına karşı kibar, ilgili oldukları ve onları kıramadıkları tespit edilmiştir. Çocuk, annesini ve çevreyi rahatsız edecek gürültü çıkarsa da annesi onu azarlamak yerine kibar bir dille uyarmaktadır:

Atacan'ın annesi gürültü yapan çocuğunun sessiz olmasını rica etti (E1, s.10).

Çocuğuna karşı oldukça ilgili olan anne aynı zamanda çocuğunu onu bunaltmadan kontrol etmektedir:

Annesi Muti'yi kapıda karşıladı ve gününün nasıl geçtiğini sordu (E6, s.16).

Bazı durumlarda annenin onayının alınması gerektiği mesajı verilen kitapta, anne de çocuğun açıklamasını mantıklı bulmuş ve onaylamıştır:

Keloğlan “Ana bana izin ver de akıllılar ülkesine gideyim.” demiş ve anası da oğlunu kırmamış, izin vermiş (E9, s.3).

Baba Rolü

İncelenen kitaplarda baba rolündeki kişilerin çocuklarına değer veren, mantıklı düşünen ve dürüst olmalarını çabalayan kişiliklerde oldukları belirlenmiştir. Baba, çocuğunu hangi şartlarda olursa olsun dürüstlükten taviz vermemesi ve insanlara karşı yaklaşımının nasıl olması gerektiğine ilişkin uyarmıştır:

Genç oğluna baba “Sakin yalan söyleme, birinci görevin insanlara yardım etmek olsun. Bunu sakın unutma.” demiş (E5, s.4).

Yolculuk yapacak olan baba, çocuklarına hediye olarak ne istediklerini sorarak onların tercihlerine saygı duymuştur:

Çok zengin olan satıcı yakın bir zamanda mallarını satmak için ülke dışına gideceğini söylemiş ve kızlarından ne istediklerini sormuş (E11, s.3).

Baba, kızını istemeye gelen adama kızını nasıl vereceği konusunda tereddüt edip düşünmektedir:

Adam, satıcıya gül verdiği kızını götürmeye geldiğini söyler ve satıcı hiç tanımadığı adama kızını nasıl vereceğini düşünür (E11, s.6).

Kardeş Rolü

İncelenen kitaplarda kardeş rolünün yer aldığı bir eser vardır ve onda da büyük kardeşlerin küçük kardeşi kıskandığı görülmektedir:

Küçük kardeşlerini kıskanan öteki oğlanlar “Bundan sonra aynı yoldan gitmeyeceğiz. Sen şu eski yola git, biz diğerine. Kente varınca başının çaresine bak.” diyerek ayrılmışlar (E8, s.7).

SONUÇ

Çalışmada Ata Yayıncılık tarafından ilkökul 1 ve 2. Sınıflar için e-kitap olarak hazırlanan 11 çocuk kitabı incelenmiştir. Araştırma sonucunda şunlara ulaşılmıştır:

- “Cinsiyetlere Yüklenen Meslekler” alt temasında kadın karakterlerin erkeklere oranla sayıca daha az olduğu görülmektedir. Kadınlara atfedilen meslekler “aşçılık, hizmetçilik ve palyaçuluk”tur. Erkek kahramanların ise “polis, oduncu, öğretmen, aşçı, balıkçı, serbest meslek, çiftçi, asker, padişah, işçi, tüccar” mesleklerini icra ettiği görülmektedir. Bu bilgiler ışığında erkek kahramanların, kadınlara nazaran daha fazla mesleklerde rollerinin olduğu söylenebilir. Bu sonuç Çeçen (2015) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Araştırmacı çalışmasında erkeklerin temsil oranının kadınların iki katından daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.

- Olumlu kişilik rolleri daha çok erkeklere yüklenmiştir. Olumlu erkek rolü sayısı 14 iken, kadın sayısı 10’dur.

- Olumsuz kişilik rollerinin tamamı erkeklere yüklenmiştir. Olumsuz kişilik rollerinin kadınlara hiç yüklenmediği görülmektedir. Olumsuz erkek rolü sayısı 6’dır.

- Cinsiyetlere yüklenen aile içi rollerde eşlerin birlikte çalıştıkları, birbirlerinin sözlerini önemsedikleri, birbirlerini olumlu yönde etkiledikleri, aile birliği içerisinde adil davrandıkları görülmektedir.

- Anne rolünü üstlenen kişilerin çocuklarına karşı kibar, ilgili ve onları kıramadıkları tespit edilmiştir.

- Baba rolündeki kişilerin çocuklarına değer veren, mantıklı düşünen ve dürüst olmalarını çabalayan kişiliklerde oldukları belirlenmiştir.
- Kardeş rolüne bir kitapta yer verilmiştir ve onda da büyük kardeşlerin küçük kardeşi kıskandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar

Bayraktar, E., Toplumsal cinsiyet rollerini etkileyen faktörler. *Toplumsal Cinsiyet*. (İçinde s. 21-34, Ed. Fatma Başar), Akademisyen Yayınevi /Ankara, 2020.

Çeçen, M. A., Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri. *Prof. Dr. Murat Özbay'a Armağan*. (İçinde s. 211-227, Ed. Duygu Uçgun ve Ahmet Balcı.) Pegem Akademi / Ankara, 2015.

Miles, M. B. and Huberman, M. A., *Qualitative Data Analysis*. Sage Publication, 1994.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *İstanbul Journal of Sociological Studies*. (35), 29-56.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/iusoskon/issue/9517/118909> (Erişim Tarihi: 10.10.2024).

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık / Ankara, 2011.

Elektronik Kaynaklar

Behrengi, S. (2018). *Ah Masalı*. Ata Yayıncılık. <https://ataekitap.com/> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).

Delimehmet, E. (2016). *Beklenen Misafir*. Ata Yayıncılık. <https://ataekitap.com/> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).

Delimehmet, E. (2021). *Trafik Kurallarına Uyalım! Uymayanları Uyaralım!* Ata Yayıncılık. <https://ataekitap.com/> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).

Doğan, H. T. (?) *Şaşkın Palyaço*. Ata Yayıncılık. <https://ataekitap.com/> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).

Fidanay, L. (2017). *Deniz Fenerinin Öyküsü*. Ata Yayıncılık. <https://ataekitap.com/> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).

Karabağ, A. M. (?) *Muti'nin Okulda Bir Günü*. Ata Yayıncılık. <https://ataekitap.com/> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).

Özgül, E. (2019). *Baba Öğüdü*. Ata Yayıncılık. <https://ataekitap.com/> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).

Uzun, Ş. (?) *Küçük Karasinek Dozdoz*. Ata Yayıncılık. <https://ataekitap.com/> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).

Yazarı Bilinmiyor (?) *Akıllı Oğlan*. Ata Yayıncılık. <https://ataekitap.com/> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).

Yazarı Bilinmiyor (?) *Ayakkabıcı ile Cüceler*. Ata Yayıncılık. <https://ataekitap.com/> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).

Yıldırım, Z. (?) *Akıllı Keloğlan*. Ata Yayıncılık. <https://ataekitap.com/> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).

ÂŞIK İMAMOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE ÇEVRE BİLİNCİ

Doç. Dr. TUBA ALPTEKİN, Doç. Dr. MEHMET ALPTEKİN

¹ Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilisli Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi, alptekint6@gmail.com-
ORCID ID: 0000-0002-7813-0679

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimler Fakültesi, mehmetalptekin@kilis.edu.tr.
ORCID ID: 0000-0003-2387-2576

ÖZET

Günümüzde çevre sorunları insanlar için küresel bir tehdit hâlini almaya başlamıştır. Çevre sorunları insanlık için önemli bir tehdit olup hem evrensel hem de toplumsal boyutta küçük yaşlardan itibaren bireylere çevre bilincinin kazandırılmasıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Çevre sorunları insanlık için önemli bir tehdit olup hem evrensel hem de toplumsal boyutta küçük yaşlardan itibaren bireylere çevre bilincinin kazandırılmasıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Bu konuda bilinçlendirilme ilk önce ailede daha sonra da okullarda gerçekleştirilmektedir. Çevre bilinci konusu ders kitapları, çizgi filmler, çocuk kitabı, çocuk şarkıları, çocuk tiyatroları vb. türlerde ele alınmaktadır. Sonraki dönemlerde de ve farklı disiplinlerde de işlenerek bu bilinç pekiştirilmektedir. Bu disiplinlerden biri de edebiyattır. Toplumsal hayatın aksayan yönlerini ortaya koyan edebi ürünler bir nevi toplumun sözcüleri durumundadır. Halk edebiyatının bir türü olan âşık edebiyatında âşıklar sözcüsü oldukları toplumun sevinçlerini, dertlerini, mutluklarını, üzüntülerini, sıkıntılarını vb. çeşitli şekillerde dile getirmişlerdir.

Mersin'in Silifke ilçesinde yaşayan Âşık İmamoğlu mahlasıyla şiirler yazan günümüz halk şairlerinden İsmail Alptekin de şiirlerinde çeşitli konular yanında toplumun sıkıntılarını işlemiştir. Bu sıkıntıların başında insanların çevreye karşı duyarsızlığı yer almaktadır. İmamoğlu, küçüklüğünden beri doğayla iç içe olmasından dolayı tabiata insanların vermiş olduğu tahribatı yakından fark etmiş ve şiirlerinde çevre bilinci konusuna değinmiştir. İmamoğlu'nun şiirlerinin hedef kitlesi sadece yetişkinler olmayıp kullandığı dilin sade olması ve iletileri doğrudan vermesi yönüyle çocuk okurlara da hitap ettiği anlaşılmaktadır. Çalışmada Âşık İmamoğlu'na ait şiirler nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiziyle incelenmiş ve elde edilen veriler betimsel analizle yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda Âşık İmamoğlu'nun şiirlerinde okurlarında çevre bilinci oluşturacak, çevreye karşı hassasiyet kazandıracak ve okuyucularına doğa sevgisini aşılacak iletilerin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Çevre bilinci, doğa sevgisi, şiir, âşık edebiyatı, İmamoğlu.

ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS IN ÂŞIK İMAMOĞLU'S POEMS

ABSTRACT

Nowadays, environmental problems have become a global threat to humans. Environmental problems are an important threat to humanity and efforts are being made to eliminate them both on a universal and social scale by raising environmental awareness in individuals from an early age. Environmental problems are an important threat to humanity and efforts are being made to eliminate them both on a universal and social scale by raising environmental awareness in individuals from an early age. Awareness raising on this issue is

first carried out in the family and then in schools. The subject of environmental awareness is covered in textbooks, cartoons, children's books, children's songs, children's theaters, etc. are considered in species. This awareness is reinforced by being processed in later periods and in different disciplines. One of these disciplines is literature. Literary works that reveal the disruptive aspects of social life are, in a way, the spokespeople of society. In minstrel literature, which is a type of folk literature, minstrels express the joys, troubles, happiness, sadness, troubles, etc. of the society of which they are the spokespersons have expressed it in various ways.

İsmail Alptekin, one of today's folk poets who writes poems under the pseudonym of Âşık İmamoğlu, living in the Silifke district of Mersin, also deals with the problems of society as well as various topics in his poems. The most important of these problems is people's insensitivity towards the environment. Since İmamoğlu has been in touch with nature since his childhood, he has closely noticed the damage caused by humans to nature and touched upon the issue of environmental awareness in his poems. It is understood that the target audience of İmamoğlu's poems is not only adults, but also appeals to child readers, as the language he uses is simple and his messages are delivered directly. In the study, poems belonging to Âşık İmamoğlu were examined with document analysis, one of the qualitative research methods, and the obtained data were interpreted with descriptive analysis. As a result of the study, it was determined that there are messages in Âşık İmamoğlu's poems that will create environmental awareness in his readers, make them sensitive to the environment and instill love of nature in his readers.

Key words: Environmental awareness, love of nature, poetry, minstrel literature, İmamoğlu.

GİRİŞ

Sanayi devrimiyle birlikte insanoğlu, refah düzeyini belli seviyeye ulaştırırken üzerinde yaşadığı doğaya süreç içerisinde zarar vermeye başlamıştır. Başta küresel ısınma ve buna bağlı olarak aşırı yağış, sel baskınları, kuraklık, şiddetli rüzgârlar ve kavurucu yaz sıcakları gibi doğal afetler ortaya çıkmıştır. Bütün bunlar, dünya üzerinde birçok mal ve can kaybına neden olmuş ve üzerinde yaşadığımız dünyayı yaşanmaz hâle getirmeye başlamıştır. Dünya üzerinde meydana gelen bu olumsuz durumlar sürpriz bir gelişme olmayıp insanoğlunun doğaya karşı sorumluluğunu tam olarak yerine getirmemesinin ve çevre bilincinin farkında olmamasının sonucudur.

Özellikle günümüzde bilim ve teknolojiye hızlı ilerlemeler, sanayileşme, hızlı nüfus artışı, kentleşme gibi etkenler çevre sorunlarına neden olmaktadır. İnsanoğlu her ne kadar çevreye zarar verse de diğer yandan çevresel sorunlarla başa çıkmanın veya doğal ortamı şekillendirip kendi yararına kullanmanın çabası içindedir (Özcan, 2015, s. 180). Bunun için insanoğlu çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Çevrenin korunması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesi konularında gösterilen çabanın amacı bireylerin daha sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamasını sağlamaktır. Bunu sağlayacak olan da bireyin kendisidir. Çünkü çevreye zarar veren de çevreyi koruyup geliştiren de bireyin kendisidir (Erkal vd. 2011, s. 145).

Çevre sorunları insanlık için önemli bir tehdit olup hem evrensel hem de toplumsal boyutta küçük yaşlardan itibaren bireylere çevre bilincinin kazandırılmasıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Bu konuda bilinçlendirilme ilk önce ailede daha sonra da okullarda gerçekleştirilmektedir. Çevre bilinci konusu ders kitapları, çizgi filmler, çocuk kitabı, çocuk şarkıları, çocuk tiyatroları vb. türlerde ele alınmaktadır. Sonraki dönemlerde de ve farklı disiplinlerde de işlenerek bu bilinç pekiştirilmektedir.

Mersin'in Silifke ilçesinde yaşayan Âşık İmamoğlu mahlasıyla şiirler yazan günümüz halk şairlerinden İsmail Alptekin de şiirlerinde çeşitli konular yanında toplumun sıkıntılarını işlemiştir. Bu sıkıntıların başında insanların çevreye karşı duyarsızlığı yer almaktadır. İsmail Alptekin'in çocukluğu Toroslarda konargöçer Yörük ailede geçmiştir. Bu nedenle hayatının ilk dönemleri doğayla iç içe geçmiş ve doğayı yakından tanıma fırsatı bulmuştur. 13-14 yaşlarından itibaren şiirler yazmaya başlayan İmamoğlu şiirlerinde birçok konuya temas etmesine rağmen konularının çoğunluğunu köy hayatı, tabiat sevgisi, çevre bilinci, insan-bitki ve hayvan ilişkisi oluşturmaktadır.

Âşık İmamoğlu, 27 yaşından sonra iş için şehre gittiğinde şehirle köy hayatı arasındaki farkı anlamış, köy ve doğal yaşama olan özlemi artmıştır. Şiirlerinde ekosistem içerisinde insan, bitki ve hayvan üçlemesine vurgu yapan İmamoğlu doğal dengenin bozulmasında en büyük payın insana ait olduğunu dile getirmiştir. Her fırsatta doğal dengenin yine insanlar sayesinde düzeleceğini ifade ederken bunun da küçük yaşlardan itibaren bireylerin çevre konusunda bilinçlendirilmesiyle gerçekleşeceğini vurgulamaktadır.

İlgili çalışmada Ali Berat Alptekin tarafından hazırlanan *Âşık İmamoğlu* (2002) ve Mehmet Alptekin tarafından hazırlanan *Silifke'de Âşıklık Geleneği ve Âşık İmamoğlu* (2020) adlı çalışmalarda 322 şiir incelenmiştir. Âşığın çevre bilincine değindiği şiirleri *Tabiatın Doğal Yapısı, Çevrenin Doğal Yapısının Bozulma Sebepleri, Çevrenin Doğal Yapısının Bozulmasının Olası Sonuçları ve Çevre Bilinci Kazandırılması* olmak üzere dört başlıkta değerlendirilmiştir. Veriler şiirlerden alınan örnek dördük ve dizelerle desteklenmiş ve yorumlanmıştır.

1. Tabiatın Doğal Yapısı

Üzerinde yaşadığımız dünyanın kendine has kuralları olup devinim hâlinde yenilenmektedir. Doğadaki bütün varlıkların ise bu devinimde bir görevi söz konusudur. Yaşadığı çevreyi çok iyi gözlemleyen İmamoğlu, doğadaki her canlının ekosistemde bir görevi olduğunun bilincindedir. Doğa üzerindeki canlılar yaşamak için uğraş verirken aslında doğal dengenin bir ögesi olarak görevini yerine getirmektedir. Âşık, şiirlerinde bu durumu şu şekilde işlemiştir:

Şu dünyada canlı olan varlıklar,
Hep uğraş verirler yaşamak için.
Yerdeki çimenler dalda yapraklar,
Hâlden hâle döner yaşamak için.

....

Göçmen kuşlar göçer hep katar katar,
Örümcek çalıya tuzağın açar,
Şahini gören kuş gör nasıl kaçar,
Kaçışlar kovuşlar yaşamak için. (Alptekin, 2020, s. 243).

Âşık, bizim bazen sebebini açıklayamadığımız tabiatdaki doğa olaylarının bir sebebe bağlı olarak gerçekleştiğini şöyle ifade eder:

Güneş her gün doğar her gün batıyor
Dünyanın düzeni yürüsün diye
Şimşekler süzülür yağmur yağıyor
Şu ölü toprak dirilsin diye (Alptekin, 2002, s. 67).

İnsanların doğaya hem olumlu hem de olumsuz etkisi vardır. Avcılar, tabiatdaki hayvanları avlayarak ekosistemde azalmalara neden olurken çiftçiler tarlaları işleyerek toprağı havalanmasını sağlamaktadır. Böylece toprak verimli hâle gelmektedir. İmamoğlu, tabiatın doğal yapısında insanoğlunun rolünü şöyle açıklamaktadır:

Avcı yapar avcılığı,
Bağcı yapar bağcılığı,
Var dağların inceliği,
Sezen var mı benim gibi? (Alptekin, 2020, s. 85).

İnsanoğlu için toprak, ölümün, yeniden doğumun, kök salmanın, değişim ve dönüşümün mitolojik mekânıdır (Şenocak, 2017, s. 507). İmamoğlu şiirlerinde dünyanın devinimine dikkat çekerken değişim ve dönüşüm içerisinde toprağın önemine ve temizleyici rolüne şu şekilde vurgu yapmaktadır:

İmamoğlu dünya yerinde durur,
O yeşil ağaçlar gün gelir kurur,
Demir olsa bile toprakta çürür,
Toprağa her cisim dayanmaz imiş. (Alptekin, 2020, s. 259).

Evrendeki doğal dengede mevsimlerin ayrı bir önemi vardır. Mevsimler birbiri ardınca ilerlerken aslında tabiattaki düzene yön vermektedir. İmamoğlu, mevsim geçişlerinin ardından doğadaki değişime dikkat çekerek bu değişimi şöyle açıklamaktadır:

Yine bahar geldi karlar eridi
Dağlardan sellerin aktığı zaman
Sıcaklar başladı, soğuk kurudu
Ağaçların yaprak açtığı zaman (Alptekin, 2002, s. 101).

Doğayla iç içe bir yaşam geçiren İmamoğlu'nu mevsimlerin değişmesiyle birlikte meydana değişmeler biraz daha doğaya bağlar. Bu değişim içerisindeki cümbüş onun şiirlerinde şu şekilde kendine yer bulur:

Bahar gelse kelekler uçuşur,
Güller açar burcu burcu kokuşur,
Çamların üstünde gük gük ötüşür,
Dağlardan ayrılıp kopamadım ki! (Alptekin, 2020, s. 180).

Tabiat ile iç içe yaşamış, zengin bir kültüre sahip Türk milletinin, edebiyatında, folklorunda, mitolojisinde, askeri, sosyal ve ekonomik hayatında hayvanların ayrıcalıklı bir yeri olup hayvanlara karşı ayrı bir sevgi beslemişlerdir (Menekşe, 2022, s. 85). İmamoğlu'nun doğasever kişiliği yanında hayvan sever bir kimliğe sahip olduğu da şiirlerine yansımıştır:

Şu karşı dağlarda ötüşen keklik
O güzel sesleri öldürür beni
Bahar yaz ayında açılan kekik
Güzel kokuları öldürür beni (Alptekin, 2002, s. 79).

İmamoğlu, doğal denge içerisinde hayvan, bitki ve insanoğlunun bu dönüşüme olan katkısına şiirlerinde şöyle değinmektedir:

Dağların eteği çalır çalı
Arı desen desen yapıyor balı
Bülbül avaz avaz arıyor gülü
Dallarda uçuşu öldürür beni (Alptekin, 2002, s. 79).

....

Dilsiz kuşlar birer birer dillenir
Çiçekler de birbiriyle dölleniir
Tarlalar sürülür bağlar bellenir

Köylerin işe daldığı zaman (Alptekin, 2002, s. 101).

İmamoğlu şiirlerinde tabiattaki dengede insanoğlu, bitki ve hayvanların kısacası bütün canlıların ortak rolü olduğuna temas etmektedir.

2. Çevrenin Doğal Yapısının Bozulma Sebepleri

Çevre sorunlarının başında özellikle sanayi devriminden sonra insanoğlunun çevrede oluşturduğu tahribat akıllara gelmektedir. Sanayileşmeyle ortaya çıkan küresel ısınma, ozon tabakasının incilmesi ve bunların sonucu olarak hava ve su kirlilikleri, toprak erozyonu ve ormanların yok olması doğal yapının bozulmasına neden olmuştur (Alınacak vd. 2009). Çevrenin doğal dengesinin bozulmasının ve çeşitli sorunların ortaya çıkmasının en büyük sebebi insanoğludur.

İnsanoğlunun çevreye vermiş olduğu zarardan zaman içerisinde yine en çok kendisi etkilenmiştir. Değişim içerisinde insanlar köylerden şehre göç ederken hem şehrin hem de köylerin yapısının bozulmasına neden olmuştur. İmamoğlu şehir hayatına alışmamış, köye olan hasretini ve sevgisini dörtlüklerinde şöyle dile getirmiştir:

Köylerden şehre akın olunca,
Şehrin tadı kaçtı, köye dönelim.
Teknoloji çıktı işler azaldı,
Şehrin tadı kaçtı, köye dönelim

Harap oldu köyde kalan varımız,
Şehirde bal yapmaz oldu arımız,
Gurbet elde ölür kalır yarımız,
Şehrin tadı kaçtı, köye dönelim. (Alptekin, 2020, s. 218).

İnsanların kırsaldan kente göçü sadece kentlerde değil, kırsalda da değişiklikleri meydana getirmiştir. İmamoğlu kendi yaşadığı coğrafyada yakın zamanda meydana gelen köyden kente göçün sonuçlarını şiirlerinde şöyle işlemiştir:

Gençlerimiz şehre kaydı,
Çalışanlar sanki beydi,
Benim köyüm geri saydı,
Köy boşaldı şehir doldu,
Benim köyüm yurda döndü.

Bilmem böyle ne olacak?
Köyde kimse kalmayacak,
Tarlalar orman olacak,
Köy boşaldı şehir doldu,
Benim köyüm yurda döndü. (Alptekin, 2020, s.140).

Şehre göçle birlikte bir kültür ve yaşam tarzı olan Yörüklük de kaybolmuştur. Esası Orta Asya kültür yapısından alan Yörüklük yaylak ve kışlaklar arasında küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini Anadolu'da, Akdeniz ve Ege kıyılarındaki icra şeklidir. Günümüzde özellikle kırsaldan kente olan göç, Yörüklüğü de sonlandırmıştır. İmamoğlu Yörüklerin dağları terk etmesiyle oraların sahihsiz ve viran yerler olduğunu şöyle dile getirmektedir:

İmamoğlu gez de dolan,
Geçen yıllar oldu yalan,
Yörük ölmüş dağlar viran,
Yurdum beni tanımaz mı? (Alptekin, 2020, s. 82).

İmamoğlu şiirlerinde tabiattaki doğal dengenin bozulmasında insan kaynaklı sebeplerden köyden kente göçe dikkat çekmiştir. Göçle birlikte hem şehirlerde hem kırsalda doğal dengenin bozulduğuna değinmektedir.

3. Çevrenin Doğal Yapısının Bozulmasının Olası Sonuçları

“İnsan faaliyetleri nedeniyle doğanın zarar görmesi ve ekolojik dengenin bozulması dikkatleri doğaya çekmiştir.” (Kırışık, 2013, s. 279). Dünya üzerinde ekolojik dengenin bozulması doğada yıkıcı tahribatlara neden olmuştur. Küresel ısınmayla beraber bazı hayvanların nesli tükenmiş ve bazılarının da türleri azalmıştır. Bunun yanında dünya üzerinde birçok yerde mevsimsel hareketlilikler ortaya çıkmış sıcaklıkların artması ya da azalması ve çöl tozu taşınımı vb. bunun olası sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ormanların yok edilmesi ve yeşil alanların azalmasıyla atmosferdeki oksijen oranının azalmış ve üzerinde birçok çok canlıya ev sahipliği yapan dünyamızı canlılar için birçok açıdan yaşanmaz hâle getirmiştir.

Çevre bilinci konusunda duyarlı olan İmamoğlu tabiatta meydana gelen değişimleri şiirlerinde işlemiştir. Şiirinde birçok canlı türüne ev sahipliği yapan ormanların bilinçsizce kesilmesinin olası sonuçlarına şöyle değinmektedir.

Ormanı kesersen dağlar çöl olur,
Çok gider gelersen dağlar yol olur (Alptekin, 2020, s. 260).

İmamoğlu sadece kendi ülkesinde meydana gelen çevre tahribatından rahatsız olmamış dünyanın birçok yerinde meydana insan kaynaklı afetlere değinmiştir. Dünya üzerindeki afetler İmamoğlu'na göre dünyanın sonunu hazırlamaktadır. Bu durumu *Acep Dünya'nın* isimli şiirinde dünya üzerindeki afetlerin ortaya çıkardığı sonuçlardan şöyle bahsetmektedir.

Zaman bir su gibi akıp gidiyor,
Bilmeden ömrümüz dolup gidiyor,
Afatlar her yeri yıkıp gidiyor,
Sonu mu geliyor acep Dünya'nın?

Güney Asya sular ile boğuştu,
Amerika rüzgâr ile tokuştu,
Pakistan da deprem ile buluştu,
Sonu mu geliyor acep Dünya'nın?

Bazı felaketler boyumuz aşar,
Ne olduğun bilmez insanlar şaşar,
Caddede sokakta hep zulüm koşar,
Sonu mu geliyor acep Dünya'nın? (Alptekin, 2020, s. 239).

Doğada meydana gelen değişimlerle beraber hayvan, bitki ve insanların yaşam şekillerinde birtakım farklılıklar olmuştur. Bu üçlünün bahsi geçen sonuçlardan etkilendiği aşğın şiirine şöyle yansımaktadır:

Rüzgârım esmiyor, selim akıyor,
Çiçeğim açmıyor, arım uçmuyor,
Şahinim konmuyor, keklük kaçmıyor,
Eve mahkûm oldum, oturuyorum. (Alptekin, 2020, s. 231).

Tabiatta meydana gelen değişimler genel anlamda ekolojik dengeden toplum hayatına kadar birçok değişimi meydana getirmiştir. İmamoğlu tabiatta meydana gelen değişimler olmadan önceki dönemleri özlemle hatırlamaktadır:

Köpekler havlardı koyak içinde

Kurtlar uluşurdu dağlar başında
Avcılar koşardı her gün peşinde
Onlar da tarihe karışıp gider

....

Deve yük çekerdi oradan oraya
Öküz dayanırdı kara toprağa
Beygir koşar idik yazın harmana
Onlar da yerini terk edip gider (Alptekin, 2002, s. 120).

Doğanın dengesinin bozulmasında en büyük etkenlerden biri insanoğludur. İnsanoğlu bilinçli bilinçsiz çevreye zarar vermekte ve bazen telafisi mümkün olmayan bazen de telafisi çok uzun yıllar sürecektir tahribatlara neden olmaktadır. İmamoğlu, bazen şiirlerinin tamamında bazen bir dördlüğünde bazen de dizeleri arasında bir mesaj niteliğinde doğaya sahip çıkılması konusunda bilgi vermektedir. Aşağıdaki dizelerde ormanı yakmanın dünyanın genelini ilgilendiren bir durum olduğunu dile getirmektedir:

Ormanlıkta yakmayasın ateşi
Dünya için yapmayasın telaşı (Alptekin, 2002, s. 132).

Doğanın dengesinin değişmesiyle birlikte güzel ve bakir dünyamız birçok tehdiye maruz kalmış ve bunun sonucunda temiz doğamız kirlenmiştir. Çevre kirliliğinin ise olası sonucu hastalıkların artmasıdır.

Hava temiz idi dağlar güzeldi,
Kirlenince hastalıklar çoğaldı,
Aylar yıllar süren yollar kısaldı,
Binekler değişti, koşu değişti. (Alptekin, 2020, s. 190).

4. Çevre Bilinci Kazandırılması

Çevre bilincinin halka kazandırılmasında yasalar önemlidir. Bu görevi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı aldığı kararlarla yasalastırmaktadır. Bunun yanında çevre bilimi, çevre mühendisliği, biyoloji gibi bilimler de insanları uyarmaktadır. Çevre bilincinin kazandırılmasını kendine görev bilen İmamoğlu gibi halk şairlerimiz de saz, söz ve kalemleriyle bunu icra etmişlerdir. İmamoğlu dere yatağı üzerine ev yapmanın zararlarını dile getirirken yasalara uymanın önemine dikkat çekmektedir:

Sakın düşme karalara!
Karşı koyma yasalara,
Ev yapma sen derelere,
Su dolup da göllenmesin. (Alptekin, 2020, s. 128).

Tabiattaki birçok canlının barınağı ve yaşam kaynağı olan oksijeni üretmesiyle bilinen ormanların korunması gerektiğine İmamoğlu şiirinde şöyle dikkat çekmektedir:

Çalı sürünmesin baştan,
Kürek çekilmesin boştan,
Orman kesilmesin kökten,
Güzel yurdum çöllenmesin. (Alptekin, 2020, s. 128).

Doğayı korumak kadar çevrenin temiz tutulması gerektiği de İmamoğlu'nun şiirlerine yansımıştır.

Boşa harcama gününü,
Hesap eyle iş sonunu,
Süpürelim ev önünü,
Cadde sokak kirlenmesin. (Alptekin, 2020, s. 128).

İmamoğlu doğada meydana gelen birçok olumsuz gelişmenin toprak sayesinde giderileceğine inanmaktadır. Bu nedenle toprağa seslenerek bir ana gibi kendisini sarmasını istemektedir. Nitekim Âşık Veysel'in şiirlerinde toprak, "Allah'ın rahmet ve bereketinin neticesi olarak tabiatın dengesini kurar, ürün verir, yedirir, içirir. Çalışkan insana kollarını açarak onu bağrına basar, emeğine karşı cömert davranır ve alın teri ile kazanılan kazancın helal olmasını sağlar." (Tikdemir, 2023, s. 349).

Aşım sende suyum sende gül sende,
Balım sende zehrim sende şal sende,
Yaşam sende ölüm sende sal sende,
Ana ol da kucağına sar beni. (Alptekin, 2020, s. 184).

"Bireylerin çevrenin önemi hakkında bilinçlendirilmesi ve çevreye karşı sorumluluklarının geliştirilmesinde en etkili yol eğitimidir." (Erökten, 2015, s. 169). Tabiiatta meydana gelen tahribatın bireylerin eğitilerek onlara bilinç kazandırılarak giderileceğine inanan İmamoğlu, alttaki dörtlüğünde el ele verilerek, doğaya sevgiyle yaklaşılması sonucunda bundan olumlu sonuçlar alınabileceğini dile getirmektedir.

El ele tutuşup birlik eylesek
Yüce dağlar bile yol verir bize
Severek bahçeyi tımar eylesek
Dikenli ağaçlar gül verir bize (Alptekin, 2002, s. 68).

SONUÇ

Âşık İmamoğlu mahlasıyla şiirler yazan Silifkeli halk şairi İsmail Alptekin 13-14 yaşlarından beri çeşitli konularda şiirler yazmaktadır. Şiirlerinde temas ettiği konulardan biri de son zamanlarda dünya genelinde meydana gelen çevre sorunlarıdır. Âşık şiirlerinde bu sorunların nedeni olarak insanoğlunu görürken yine bu yıkımların insanoğlu tarafından düzeltilebileceğine inanmaktadır. Bunun da çocukların ve yetişkinlerin çevre konusunda bilinçlendirilmesiyle gerçekleşeceğini dile getirmektedir.

İmamoğlu'na göre insanoğlu bilinçli bilinçsiz çevreye zarar vermekte ve bazen telafisi mümkün olmayan bazen de telafisi çok uzun yıllar sürecek tahribatlara neden olmaktadır. Bu nedenle İmamoğlu, bazen şiirlerinin tamamında bazen bir dörtlüğünde bazen de dizeleri arasında bir mesaj niteliğinde doğaya sahip çıkılması konusunda bilgi vermektedir.

İmamoğlu'nun şiirlerinde özlemle bahsettiği çevre kendi çocukluğunun geçtiği Toroslar üzerinde yer alan İmamuşağı köyüdür. Günümüzde doğada meydana gelen değişimlerin buradaki bitki örtüsü ve hayvanlar üzerindeki tahribatı onu çok üzmemekte ve âşık geçmiş dönemleri özlemle yâd etmektedir.

İmamoğlu, üzerinde yaşadığımız dünyanın sadece insanoğluna ait olmadığını; buranın insan, bitki ve hayvan üçlüsü etrafında şekillendiğini ifade etmektedir. Bu üçlünden herhangi birisinin biraz daha ön plana çıktığında ekolojik dengenin bozulacağını şiirlerinde dile getirmektedir.

Âşık İmamoğlu'nun şiirlerinde ele aldığı çevre bilinci konusu hemen hemen bütün âşıkların ele aldığı konulardan biridir. Bu konuda âşığın çevresinde meydana gelen çevresel değişimleri gözlemleyip kaleme alması yeterlidir. Sonuçta âşıklar her konuda olduğu gibi çevre bilinci oluşturma konusunda halkın sözcüsü durumundadır.

KAYNAKÇA

Alnaçık, Ü. ve Koç, F., *Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği İle Üniversite Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi*. Bölgesel Kalkınma Kongresi (14-16 Kasım), Balıkesir, 2009.

Alptekin, A. B., *Âşık İmamoğlu*, Taşeli Ofset /Silifke, 2002.

Alptekin, M., *Silifke'de Âşıklık Geleneği ve Âşık İmamoğlu*. Kömen Yayınları /Konya, 2020.

Erkal, S., Şafak, Ş. ve Yertutan, C. (2011). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre bilincinin oluşturulmasında ailenin rolü. *Sosyo-Ekonomi*. (1), 145-158.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosyoekonomi/issue/21074/226896> (Erişim Tarihi: 10.10.2024).

Erökten, S. (2015). Bölgelere göre öğrencilerde çevre bilincinin karşılaştırılması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (38), 169-179.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/pauefd/issue/33866/375151> (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

Kırışik, F. (2013). Ekolojik sorunların çözümünde derin ekoloji yaklaşımı. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9 (2), 279-301.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/esad/issue/6062/81553> (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

Menekşe, M. (2022). Osmanlı medeniyetinde hayvan sevgisinin mesleğe dönüşümü: Mancacılık. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (55), 84-101.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/69783/935157> (Erişim Tarihi: 11.10.2024).

Özcan, S. (2015). Türk atasözlerinde iklim, mevsimler, hava olayları ve halk takvimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8 (36), 179-187.

www.sosyalarastirmalar.com. (Erişim Tarihi: 28.10.2024).

Şenocak, E. (2017). Âşık Veysel'in şiirlerinde toprak ana. *Journal of Turkish Studies*. 12 (21), 503-518.

https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=20688

Tikdemir, H. (2023). Âşık Veysel'in şiirlerinde dinî tasavvufi bir unsur olarak toprak. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (12), 349-362.

<https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1348092> (Erişim Tarihi: 19.11.2024)

NEF'Î'NİN ŞİİRLERİNDE ŞEMŞİR'İN ANLAMSAL BOYUTLARI

Prof. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, [0000-0001-7493-3872](https://doi.org/10.1501/0000000174933872)

Özet

Düşüncenin dil aracılığıyla somut hayattaki karşılığı olan sözcük, içerdiği anlam katmanları itibarıyla fikir ehline kendini ifade etme esnasında birçok olanaklar verir. Sözcüğün anlam dünyasına hükmeden şair de kabiliyetinin el verdiği oranda elindeki malzemeyi (sözcük) mana ve şekil araçlarıyla düzenleyip onlara yeni bir soluk getirmeye çalışır. Şairin ilham kaynaklı mana dünyasından evirerek gerçek hayata aktardığı bu yeni ifadeler topluluğuna şiir denilmiştir. Hazreti Peygamber'in "Allahu Tealâ'nın arşın altında birtakım hazineleri vardır, bunların anahtarları da şairlerin dilleridir" hadisinden anlaşılacağı gibi bu hazinelerden kasıt tam olarak manadır. Köklü bir geleneğe sahip olan klasik Türk edebiyatı da bu mana hazinelerine hükmeden birçok şair yetiştirmiştir. Bu şairlerin başında gelen 17. yüzyılın ve klasik Türk şiirinin en önemli kaside şairlerinden olan Nef'î, şiirlerinde sözcükleri, içerdikleri mana bakımından farklı anlam formlarında kullanan nadir şairlerden biridir. Şair kabiliyetinin yanı sıra belagat ilmine olan vukufu ve şiir dili olarak bilinen Farsçanın estetik hususlarına olan hâkimiyeti sayesinde devrin birçok Osmanlı hükümdarı tarafından desteklenmiştir. Bu çalışmada Nef'î'nin en önemli eserlerinden olan *Divân*'ında bulunan şiirlerde geçen "Şemşir" sözcüğünün şair tarafından kullanılan farklı anlam formları üzerinde durulacaktır. Evvela "Şemşir" sözcüğünün lügatî ve ıstılahî anlamı üzerinde durulacak akabinde ise bu sözcüğün Nef'î divanında kullanıldığı anlamlar, başlıklar halinde ele alınacak ve bunlarla ilgili örnek beyitler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nef'î, Şemşir, Anlamsal Boyut, Divan Şiiri.

THE SEMANTIC DIMENSIONS OF SWORD IN NEF'Î'S POEMS

Abstract

The word, which is the concrete equivalent of thought through language, provides many opportunities for the intellectual to express himself in terms of the layers of meaning it contains. The poet, who dominates the world of meaning of the word, organizes the material (word) in his hand with the tools of meaning and form to the extent his ability allows and tries to bring a new breath to them. This group of new expressions that the poet translates from the world of meaning derived from inspiration and transfers to real life is called poetry. As can be understood from the hadith of the Prophet Muhammad, "Allahu Teala has some treasures under the throne, the keys to which are the tongues of the poets," what is meant by these treasures is exactly meaning. Classical Turkish literature, which has a deep-rooted tradition, has also produced many poets who dominate these treasures of meaning. Nef'î, one of the most important poets

of the 17th century and classical Turkish poetry, is one of the rare poets who uses words in different meaning forms in his poems in terms of the meaning they contain. In addition to his talent as a poet, he was supported by many Ottoman rulers of the period thanks to his knowledge of rhetoric and his mastery of the aesthetic aspects of Persian, known as the language of poetry. This study will focus on the different meaning forms used by the poet of the word “Sword” in the poems in his Divan, one of Nef’î’s most important works. First, the lexical and terminological meanings of the word “Sword” will be emphasized, and then the meanings used in Nef’î’s Divan will be discussed under headings and sample couplets related to these will be given.

Keywords: Nef’î, Sword, Semantic Dimension, Divan Poetry.

Giriş

Toplumda genellikle insanlar arasındaki iletişimi sağlama aracı olarak dilin temel yapı taşı sözcüklerdir. Geçmişten bugüne kadar başta toplumsal yapıyı şekillendiren dinsel metinler olmak üzere birçok düşünsel yapının, sözcükleri öncelleyen ve hayata değer katmaları babında onları önemli bulan bir yaklaşım sergiledikleri görülür. Semavi dinlere ait, elimizde en eski yazılı metinlere sahip olan Kutsal Kitap’ta (Tevrat-İncil), “Başlangıçta söz vardı ve söz Tanrı ile birlikteydi.” (Yuhanna, 1:1), şeklinde sözün mazisini Tanrı’ya kadar götüren ifade ile Kur’an-ı Kerim’de geçen “ İnsanı yarattı, ona beyanı öğretti.” (Rahman, 3-4) ayeti ile insanın varoluşu esnasında ona bahşedilen ilk vasfın konuşma oluşu, sözün İlahi hikmetteki önemini ortaya koyması bakımından önemlidir. Öte yandan şiir, şair ve şiir teorisiyle uğraşan ilk dönem İslam biyograflarının yazmış oldukları eserlerinin mukaddimelerinde çeşitli yönleriyle sözün önemine atıfta buldukları görülür. Nitekim 15. yüzyılın önemli tezkirecilerinden olan Devletşah, ünlü eseri *Tezkiretü’ş-şu’arâ*’nın ön sözünde “Hakikat hazinelerinin anahtarı ve en ince bilgi remizlerinin hazinedarı olan konuşma kuvvetini o topluluğun geniş cebine emanet bıraktı.” (Devletşah, 1977: 20), ifadesiyle insana İlahi hikmet tarafından verilen en büyük mükâfatın konuşma yani söz olduğunu belirtmektedir.

Tabii mevzu şiir olunca sözcüğün kıymeti bir kat daha artar. Bir taraftan şiiri, ahenkli ve ölçülü bir güzel olarak tarif eden Molla Camî, (Camî, 1990: 205), diğer taraftan onu irfan ve fazilet sahiplerinin garip manaları ve ince bilgileri bir gelin gibi tasavvur ettiğini belirten Devletşah’ın (Devletşah, 1977: 25), görüşünün dayandığı temel nokta güzelliştir. Molla Camî, bu güzelliğin sınırlarını çizerken ölçü ve ahengi yani şiirin şekilsel yapısını ön plana çıkarırken Devletşah ise manaya yani güzelliğin anlamsal boyutuna atıfta bulunmaktadır. Diğer taraftan Fars tezkirelerini örnek alarak kaleme alınan ilk dönem Osmanlı sahası tezkirelerinde de şiirin temel vasıflarından birinin ölçülü söz olduğu belirtilir. Âşık Çelebi ve Latifî’nin tezkire mukaddimelerinde bu durum açıkça görülür. Bir yönüyle şiir münekkiti sayılan tezkirecilerin şiire dair bu ifadeleri klasik Türk edebiyatı sahasında şiir yazmış şairleri derinden etkilemiş ve bu durum paralelinde bir edebiyat geleneği ortaya çıkmıştır.

Hazreti Peygamber’in “Allahu Te’ala’nın arşın altında birtakım hazineleri vardır. Bunların anahtarları da şairlerin dilleridir.” hadisinde de görüleceği üzere şairleri diğer insanlardan farklı kılan en önemli tarafları sözcüklere verdikleri yeni anlamlardır. Şairler,

yazmış oldukları şiirlerde aslında herkesin günlük dilde kullandıkları sözcüklere yer verirler. Ancak şiir atmosferinde kullanılan sözcükler, gerek birbirleriyle olan ilişkileri, gerekse içerdikleri farklı anlamların şiir içerisindeki değişik formları açısından günlük iletişimde sahip oldukları kimlikten sıyrılırlar. Devletşah, bu durumu ifade babında tezkiresinin mukaddimesinde Şeyh Ârif-i Âzerî'nin şu ifadelerine yer verir: “Bütün şairler şiir söylemek hususunda söz toplantısında bir kadehten sarhoş oldular.” (Devletşah, 1977: 34). Şiirde kullanılan ve kendine özgü bir anlam dünyası olan bu sözcükleri anlamlandırmak amacıyla özellikle Osmanlı edebiyatında birçok şerhler yazılmış ve bu şerhlerde izah edilip yorumlanan şiirlerdeki sözcüklerin önce lügat anlamlarına daha sonra ise ıstılahi manalarına yer verilmiştir. Bu çalışmada 17. yüzyılın en önemli söz ustalarından olan Nef'î'nin divanındaki şiirlerde kullandığı “Şemşîr” (kılıç) sözcüğünün anlamsal boyutları üzerinde durulacak ve elde edilen sonuçlar çeşitli beyitlerle örneklendirilecektir.

1. Nef'î Divanında “Şemşîr”

17. yüzyılın önemli şairlerinden olan Nef'î, genellikle kasideciliği ve başta padişah ve devlet adamları olmak üzere çeşitli kesimlere mensup önemli kişilere yazmış olduğu hicivleriyle tanınır. Şiirlerinde dostlarını hatta babasını tenkit etmekten geri durmayan Nef'î, yaratılış itibarıyla sert ve asi bir mizaca sahiptir. Bu mizacın bütün tonlarını şiirlerinde görmek mümkündür. Nef'î'nin kaleme aldığı şiirlerden hareketle ciddi bir belagat bilgisine sahip olduğu ve yine Farsça yazdığı divanındaki şiirlerden iyi derecede Farsça bildiği ortaya çıkmaktadır. Fars dili ve edebiyatı ile olan ilgisini şiirlerinden de takip etmek mümkündür. Nitekim İran'ın büyük şairlerinden Enverî, Urfî, Hâfız, Hakânî, Sadî ve Attâr, şiirlerinde isimlerini sıkça zikrettiği ve kendi şairlik kudretini karşılaştırdığı şairlerdendir. Hatta bazen şiir kabiliyeti açısından bu şairlere meydan okur.

Nezâketde metânetde kelâmım benzemez aslâ

Ne Urfî'ye ne Hâkânî'ye bu bir tarz-ı âherdir (Akkuş, 2018: 9)

Nef'î'nin klasik bir şair olarak dikkati çeken en önemli özelliklerinden biri de kasidelerinin methiye ve fahriye kısımlarında göstermiş olduğu başarıdır. Kasidelerin fahriye bölümlerinin yanı sıra değişik nazım türleriyle kaleme alınan şiirlerinde Nef'î, her fırsatta kendi şairliğini ve şiir hususundaki kabiliyetini övmüş ve bu yönüyle de devrin şairlerine meydan okumuştur. Sözcüklerin tabii oldukları manaları en yüksek tonda kullanabilen Nef'î, şiirlerinde en çok mübalağa sanatını kullanmıştır. Nef'î, yalnız kaside ustalığına değil, tümüyle şiir sanatındaki başarısına güvenir, divanında kasidelerle birlikte, mesnevî, musammat, gazel, kıta ve rubai nazım şekillerine de örnekler vermiştir (Akkuş, 2018:12).

Şiir yazmak hususunda büyük bir kabiliyeti olan Nef'î, söz ve sözün kendine sağladığı olanakları sonuna kadar kullanan nadir şairlerden biridir. “Söz, kalem, sühan, zebân” gibi sözcüklerin Nef'î tarafından sıkça kullanılması şiir vadisinde kendine olan güveniyle ilgilidir. Nef'î'nin şiirlerinde sıkça kullandığı diğer bir sözcük ise “Şemşîr” yani kılıçtır. Şairin yaşadığı devir olan 17. yüzyıl ve dünyanın en büyük ordularından birine ev sahipliği yapan Osmanlı devletinde yaşaması, bu ve buna benzer savaş aletlerini günlük hayatında sık sık görmesine vesile olmuştur. Nef'î dışında Osmanlı dönemi şiirlerinden müteşekkil olan klasik Türk şiiri

sahasında kaleme alınan şiirlerin önemli bir kısmında savaş aletleri çeşitli vesilelerle kullanılmıştır. Bu tutumun ortaya çıkmasında elbette şairlerin önemli bir kısmının asker kökenli olmasının büyük bir etkisi vardır. Nefî, şiirlerinde “Şemşîr” sözcüğünü hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanmıştır. Mecaz anlamda kullandığı alt anlamlar ise sevgilinin uzuvları ve davranış özellikleri, dil, dalga ve kader şeklinde sıralanabilir. Nefî'nin şiirlerinin önemli bir kısmının kaside olması ve söz söyleme konusunda kendine olan güveni “şemşîr” sözcüğünün sık sık gerçek anlamı ve dil manalarında kullanılmasına sebebiyet vermiştir. Öte yandan Nefî de her klasik Türk şairi gibi sadece “şemşîr” değil birçok savaş aletini sevgilisinin çeşit vasıflarını tanıtmak için kullanmıştır. Şimdi Nefî'nin şiirlerinde yer verdiği “şemşîr”in anlamlarını çeşitli başlıklar halinde inceleyelim.

1.1. Gerçek Manada Şemşîr

İslam geleneğinde cahiliye dönemi Arabistan'ındaki “Muallakat-ı Seb'a” geleneğinden başlayarak iyi şiir yazar şairlerin taltif edildiği herkesin malumudur. İslam öncesi gelenekte dahi şiirin sahip olduğu bu güçlü konum, kendisini belagatin zirvesi olarak niteleyen Kur'an-ı Kerim'in nüzulünden sonra da güçlenerek devam etmiştir. Özellikle 1000 yılından sonra siyasetname ve nasihatname tarzında Farsça kaleme alınmış ve devletin idari erkânı ile protokolünü anlatan bazı eserlerde hükümdarların en yakınlarında bulundurması gereken kişiler içerisinde şairlerin isimleri de zikredilir. Emir Keykavus, nasihatname olarak kaleme aldığı meşhur *Kâbûsnâme*'sinde her padişahın nedimlere sahip olması ve bu nedimlerin genellikle şairlerden seçilmesi gerektiğini (İnalçık, 2010: 18) belirtirken Nizâmî-i Arûzî ise *Çehâr Makâle*'sinin mukaddimesinde kâtip, şair, müneccim ve tabibin padişahın has adamları olduğunu ve özellikle padişahın isminin ölümsüzlüğünü şairin sağladığını (Nizâmî, 2016: 22) söyler.

Emevi ve Abbasi halifeliklerinden sonra hem Fars hem de Türkler tarafından kurulan ve İslam dininin hükümleriyle yönetilen bu devletlerde hükümdarlar, her ortamda şairleri desteklemiş hatta birçok saltanat erkânında “sultanu'ş-şu'ara” adını taşıyan bir mevki bulundurulmuştur. Şairler de kendilerini himaye eden bu hükümdarlara onları öven şiirler yazmış ve bir anlamda hamilerine şiir kabiliyetlerini göstererek onlardan maddi destek talep etmişlerdir. Nefî, dört ayrı padişahın saltanatına tanıklık etmiş ve devlet erkânının takdirini kazanmıştır (Akkuş, 2018: 5). Osmanlı sultanlarına sunduğu kasideler karşılığında hem maddi destek hem de mevki elde etmiştir. Nefî'nin şiirlerinde kaside yazdığı hükümdarlar sırasıyla Sultan I. Ahmet, IV. Murat ve II. Osman'dır. I. Ahmet için yazdığı ilk kasidelerinde sultanın gücü ve kudreti üzerinden kılıcı övülür. Öte yandan hüküm sürdüğü dönem yine isim benzerliğinden dolayı Hazreti Peygamber'e, kılıcı ise Hazreti Ali'nin kılıcına benzetilir.

Vasf-ı şemşîrine had yok turalım bir demde

Peyk-i endîşe ne Hind'i koya ne Kirmân'ı (Nefî, 2018: 32)

Devri zamân-ı Ahmed-i Muhtâr'ı andırır

Şemşîri Zülfikâr-ı Alî'den nişân verir (Nefî, 2018: 36)

Eger hem kan döküp şemşîri hem pâk etmese dehri

Kalırdı hûn-ı fitne dâmen-i âhır zamân üzre (Nefî, 2018: 39)

Nefî'nin en çok desteğini gördüğü ve onu gücünün zirvesine ulaştıran hükümdar IV. Murat'tır. Bu yüzden şairin divanında en çok kaside yazdığı hükümdar IV. Murat'tır. Nefî, Sultan IV. Murat için yazdığı kasidelerde “şemşîr” sözcüğü üzerinden benzetme yoluyla sultanın gücünü, fatihliğini ve adaletini aktarır.

Ne pâşâ âlem-ârâ âfitâb-ı matla-ı nusret

Ki bir şemşîr ile baştan başa feth etti dünyâyı (Nefî, 2018: 106)

Geh İstanbûl ola gâhî Edirne cevân-gehi

Geh çekip adâya şemşîr eyleye azm-ı cihâd (Nefî, 2018: 103)

Ede munzam yine evvelki gibi kişver-i Rûm'a

Çekip sağa sola şemşîr-i bürrân-ı serendâzı (Nefî, 2018: 92)

Nefî'nin “şemşîr” sözcüğünü kullanarak kaside yazdığı diğer iki kişi ise Veziriazam Nasuh Paşa ve Ali Paşa'dır. Ancak Nasuh Paşa'ya yazdığı kasidesinde kılıcı güç ve büyüklük simgesi olarak göstermekten ziyade, övgüyü kılıcın kendisine yapmıştır. Nefî'nin Sultan Murat'a ait atlar için yazdığı rahşiyeye göz önünde bulundurulduğunda bu durumun mümkünatı gözden kaçmaz.

Vasf-ı şemşîrini ki yazsa mürekkebe yerine

Dökülür kâğıda nevk-i kaleminden hûn-âb (Nefî, 2018: 124)

2. Sevgilinin Uzuvarları ve Davranış Özellikleri

Klasik Türk şiirinde sevgiliye dair kimi fiziki ve davranışsal özelliklerin savaş aletleri üzerinden benzetmeler kurularak anlatıldığı bilinen bir husustur. Divan şiirinde –özellikle kasidelerde- savaş aletleriyle geliştirilen ve şairin sanatını, hünerini, becerisini anlatan oldukça fazla söz, ibare, benzetme ve hayale rastlanmaktadır (Duman, 2021: 192). Şairin savaş aletlerini kullanarak sevgiliye dair özellikleri ön plana çıkarmasında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bahsettiği “Saray İstiaresi”nin muazzam bir etkisi vardır. “Bütünü ile bakılınca bu hayal ve sembollerin bu aşk tarzının ve sevgili tipinin alalade bir belagat oyununda kalmadığını asırlar boyunca süren bir çalışmanın neticesi olsa bile şairin hayat şartlarıyla olduğu kadar içtimai nizamla da alakalı bir sistemi ortaya koydukları inkâr edilemez. Böylece hükümdara dolayısıyla güneşe benzeyen sevgili, onun unvan ve vasıflarını, kudretini elbette ki taşıyacaktır. Sevgilinin bütün davranışları hükümdarın davranışlarıdır.” (Tanpınar, 1988: 5-6).

Hükümdara benzetilen ve hükümdarın tüm vasıflarını bünyesinde barındıran sevgilinin ön planda tuttuğu temel özelliklerinden biri de savaşçı kimliğidir. Ömer Faruk Akün'ün bu durumla ilgili tespiti de kayda değerdir. “Divan şiirinde sevgilinin fiziki güzelliğinin tesirini belirten imajlarda, onu bir savaşçı hüviyetinde ve öldürücü silahlarla donanmış gösteren tasavvurların yer alması çok dikkat çekici ve arka planı olan bir meseledir. Bu imaj sistemine göre onun gözü, bakışları, kirpikleri ve kaşları sırasıyla kılıç, hançer, ok, zülüfleri de bir kementtir. Kaşları ayrıca okunu fırlatmaya hazır bir yaydır. Hepsi birer silah tasavvuruna bağlı bu teşbihler ona vurucu ve kan dökücü bir portre çizer.” (Akün, 1994: 416). Savaş aletlerinin klasik Türk şiirinde yer alan imge dünyasındaki genel çerçevesini çizen Ömer Faruk Akün'ün

bu yaklaşımındaki hususların tamamı Nef'î'nin şiirlerindeki “şemşîr” sözcüğünün kullanımında görmek mümkündür. Nef'î'nin şiirlerinde başta sevgilinin kaşı olmak üzere gözü, kirpiği ve bakışlarının kılıca benzetildiği beyitlere rastlanır.

Temâşâyâ nice tâkat getirsin yâ dil-i âşık

Ki her ebrûsu bir şemşîr ü her müjgânı bir hançer (Nef'î, 2018: 87)

Dilbeste esîrân-ı ham-ı zülfüne gerçi

Ebrûlarının çektiği şemşîr-i cefâdı (Nef'î, 2018: 129-30)

Çeşm-i mesti tîg çekmiş gamzeden bir Kahramân

Ebrû-yı müşkini bir şemşîrden hâlî kırâb (Nef'î, 2018: 200)

Çekdikçe çeşmi hışm ile şemşîr-i gamzesin

Uşşâka dehşet-i gazab-ı Kahramân verir (Nef'î, 2018: 35)

Nef'î'nin şiirlerinde sevgilinin davranışsal özelliklerinden en çok aşığa karşı gösterdiği naz ve istiğnası “şemşîr” sözcüğü üzerinden anlatılmaktadır. Bilindiği üzere klasik Türk şiirinde sevgilinin en temel vasıflarından birisi de aşığa karşı gösterdiği naz ve umursamazlıktır.

Gerçi ki her göz yumup açınca yüz bin âşıkın

Küşte-i şemşîr-i nâz u nâvek-i müjgân bulur (Nef'î, 2018: 48)

Katl-ı uşşâk etmeden âr eylemezdi gamzesi

Olmasa şemşîr-i istiğnası ger şâdâb-ı nâz (Nef'î, 2018: 259)

1.3. Dil (Zebân)

Daha önce de ifade edildiği gibi Nef'î' başta kasideleri olmak üzere şiirlerinin önemli bir kısmında kendisini her seferinde “söz üstadı” olarak tarif etmiştir. Söze bu denli hükmettiğini ifade eden Nef'î'nin yine söze bağlı olarak şiirlerinde en çok işlediği diğer bir sözcük ise dil (zebân)'dır. Nef'î'nin şiirlerinde dil manasında kullandığı “şemşîr” sözcüğünün geçtiği ilk beyitte İslam devletlerinin fetih anlayışlarında geçen bir gelenekten bahsedilmektedir. Kılıçla fethedilmiş yerlerdeki kiliseler camiye tahvil edilirse bu camilerin imamaları hutbe okumak için minbere kılıç ile çıkarılmış (Pala, 281: 2002). Nef'î de ilgili beytinde kendi dilini hatibin minberde tuttuğu kılıca, şiiri de fethedilen ülkeye benzetmiştir.

Dönse şemşîr-i hatîbe nola şemşîr-i zebân

Mülk-i nazmın hutbe-i emn ü amânıdır sözüm (Nef'î, 2018: 29)

Şiirine ve sözcüklerin mana dünyasına olan hükmüne son derece güvenen Nef'î, kılıca benzettiği diliyle, bir taraftan dostlarına güven telkininde bulunurken diğer taraftan düşmanlarını tehdit etmekten geri durmaz.

Eser-i lutf-ı kelâmımla ahibbâ hoş dil

Yâd-ı şemşîr-i zebânımla adû pür gam ü bîm (Nef'î, 2018: 46)

Sînesin çâk eyledim çarhın değıldir kehkeşân

Zahm-ı şemşîr-i zebân-ı kînsitânımdır benim (Nef'î, 2018: 60)

Şemşîr-i zebânımla cezâsını bulurlar

Bahteklik ederlerse ahibbâ-yı zamâne (Nef'î, 2018: 155)

Tabım ol gamze-i şûh-ı büt-i manâdır ki

Hûn-ı şemşîr-i zebân ile verir fitneye reng (Nef'î, 2018: 143)

1.4. Kader

Kader ya da klasik Türk şiirinde sıkça kullanılan ifadesiyle kazâ, genellikle olacağı önceden belli olan olayların vuku bulması hali şeklinde tarif edilir. Alın yazısı ve İlâhi yazgı şeklinde de adlandırılan bu mefhumlar, insanın doğumundan itibaren yaşayacaklarının belli olduğu ve dolayısıyla bunları yaşayacağı anlayışına dair inançtır. “Kader” klasik Türk şiirinde daha çok ok (sihâm, tîr) ve kılıç (tîğ) ile birlikte tamlama biçiminde kullanılmasıyla yaygındır (Pala, 2002: 276). Nef'î de aşağıdaki beytinde gamze ve kader sözcüklerinin kalbi acıtan yönlerini kılıcın kesici sıfatı üzerinden aktarmaya çalışmıştır.

Gamzenden emîn olmak mümkün mü dil-i âşık

Gamze diyemem zîrâ şemşîr-i kazâdır bu (Nef'î, 2018: 279)

1.5. Dalga

Dalga ve dalganın olduğu deniz, klasik Türk şiirinde kullanılan diğer bir kelimedir. Özellikle tezkireciler, şiir ve şairle ilgili değerlendirmelerde bulunurken şiirdeki manayı, denize benzetirler. Bazen de denizdeki inci, manaya, onu oradan çıkaran dalgıç ise şaire benzetilmiştir. Nef'î de aşağıdaki beytinden anlaşılacağı üzere feyz dolu gönlü denize, onun içindeki kılıcın keskinliğini ise o denizin dalgasına benzetmektedir.

Dil-i pür feyzi ki deryâ-yı himmettir meyânında

O bahrin pür güher bir mevcidir şemşîr-i bürrânı (Nef'î, 2018: 59)

Sonuç

Bütün dünya edebiyatlarında sözcükler, özellikle şairlerin kabiliyetlerini sergilemek amacıyla onlara büyük fırsatlar veren temel enstrümanlardır. Sözcüklerin anlam dünyasına hükmeden şair, onlara, barındırdıkları mana itibarıyla farklı bir hüviyet katarak şiir denilen manzumeyi ortaya koyar. Klasik Türk edebiyatı geleneği içerisinde yetişen şairler de özellikle Osmanlı Türkçesi gibi üç farklı dilin sunduğu sözcük dağarcığından istifade etmişlerdir. 17. yüzyılın ve klasik Türk şiirinin en önemli kaside şairlerinden olan Nef'î de şiirlerinde sözcüklerin kendisine tanıdığı imkânı sonuna kadar kullanmış söz erbablarından biridir. Kendisi de şiirlerinde söze olan hâkimiyetinden dolayı şiir ehline sık sık meydan okumuştur. Nef'î'nin şiirlerinde anlam katmanlarından istifade ederek sıkça kullandığı sözcüklerden biri

de “şemşîr”dir. Türkçe, kılıç anlamına gelen “şemşîr”, Nef’î’nin şiirlerinde başta güç, kuvvet ve egemenlik kudretini ifade etmesi babında gerçek anlamında, sevgilinin fiziki ve davranışsal özellikleri, dil (zebân), kader ve dalga anlamlarında kullanılmıştır. Şairin ince hayalleriyle çoğunlukla benzetme sanatı üzerinde kurduğu bu sanatsal etkinlikler, Nef’î’nin sanatçı kudretini ortaya koymasından da önemlidir.

Kaynakça

Akkuş, Metin (2018). *Nef’î Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0>

Akün, Ö. Faruk (1994). “Divan Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 389-427

Devletşah (1977). *Tezkiretü’ş-Şu’ara*, (Çev. Necati Lügal), İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.

Duman, Ali (2021). Klasik Türk Şiirinde Kılıç (15-16. Yüzyıl Divanlarına Göre, *International Journal of Filologia*, 4/6, 164-202

İnalçık, Halil (2010). *Has Bağçede ‘Ays u Tarab*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Nizâmî-i Aruzî (2016). *Çehâr Makâle*, (Çev. Esin Eren Soysal), İstanbul: Demavend Yayınları.

Kur’an-ı Kerim Meali (2011). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kutsal Kitap (Eski ve Yeni Antlaşma) (2014). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

Molla Camî (1990). *Bahâristân*, (Çev. M. Nuri Gençosman), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Pala, İskender (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: L&M Yayınları.

Tanpınar, A. Hamdi (1988). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

MOLLA CAMÎ'NİN ŞİİRE DAİR GÖRÜŞLERİNİN OSMANLI SAHASI ŞU'ARA TEZKİRELERİNE YANSIMASI

Prof. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 0000-0001-7493-3872

Özet

15. yüzyılın en önemli fikir insanlarından biri olan Abdurrahman-ı Camî, din ve tasavvuf alanında kaleme aldığı onlarca manzum ve mensur eseriyle kendi döneminde ve kendi döneminden sonra yetişen birçok kişi üzerinde derin tesirleri olan bir kişiliktir. Özellikle tasavvuf ve tasavvufu anlattığı edebî eserleri ile ilk dönem Fars edebiyatının biyografik kaynaklarından olan *Bahâristân* adlı eserinin yedinci bölümü, Osmanlı sahası şairlerini, biyografî (tezkire) yazarlarını ve tasavvufî eserleri şerh eden şarihleri ciddi manada etkilemiş ve bu eserleri kaleme alan müelliflerin çoğu eserlerinde sık sık yeri geldiğinde Molla Camî'nin ismini zikretmelerine vesile olmuştur. Mutasavvıf kimliğinin yanı sıra iyi bir şair de olan Molla Camî, *Bahâristân*, *Divân*, *Heft Evreng* ve *Silsiletü'z-zeheb* adlı eserlerinde şiir sanatı ile ilgili görüşlerini açıklamıştır. 16. yüzyıl Osmanlı sahası tezkirecilerinden bazıları da eserlerinin dibacelerinde bir taraftan Molla Camî'nin *Bahâristân* adlı eserini örnek aldıklarını belirtirken diğer taraftan şiir ve şairle ilgili fikir beyan etmişlerdir. Molla Camî'nin eserini örnek alan bu tezkirecilerin onun *Bahâristân*'da şiirle ifade ettiği görüşlerinden habersiz olduklarını söylemek güçtür. Bu çalışmada 16. yüzyıl tezkirelerinden *Meşâ'irü's-şu'arâ* (Âşık Çelebi) ve *Tezkiretü's-şu'arâ* (Latîfî) ile 17. yüzyıl tezkirelerinden *Riyâzü's-şu'arâ*'nın (Riyâzî) mukaddimelerinde yer alan şiir ve şairle ilgili görüşler, Molla Camî'nin *Bahâristân* ve *Silsiletü'z-zeheb* eserlerinde geçen şiir görüşü ile kıyaslanacaktır.

Anahtar Kelimeler : Şiir Sanatı, Molla Camî, Şu'arâ Tezkireleri, Dibaceler.

REFLECTION OF MOLLA CAMI'S VIEWS ON POETRY IN OTTOMAN FIELD TEZKİRES

Abstract

Abdurrahman-ı Camî, one of the most important intellectuals of the 15th century, is a person who had a deep influence on many people who grew up in his time and after his time with his dozens of works in verse and prose in the field of religion and sufism. Especially the seventh section of his work *Bahâristân*, which is one of the biographical sources of early Persian literature with his literary works in which he describes sufism and sufism, has seriously influenced Ottoman field poets, biographers and annotators who comment on sufism works, and has been the reason why most of the authors who wrote these works frequently mentioned Molla Camî's name in their works when necessary. In addition to his identity as a sufi, Molla

Camî, who was also a good poet, explained his views on the art of poetry in his works Bahâristân, Divan, Heft Evreng and Silsiletü'z-zeheb. Some of the 16th century Ottoman field anthologists stated in the prefaces of their works that they took Molla Cami's work Bahâristân as an example, while on the other hand they expressed their opinions about poetry and poet. It is difficult to say that these anthologists who took Molla Cami's work as an example were unaware of the views he expressed in poetry in Bahâristân. In this study, it is included in the introductions of Meşâ'irü's-şu'arâ (Âşık Çelebi) and Tezkiretü's-şu'arâ (Latifi), which are among the 16th century biographies, and Riyâzü's-şu'arâ (Riyâzî), which is one of the 17th century biographies, opinions about poetry and the poet, Molla Camî's Bahâristân and It will be compared with the view of poetry in the works of Silsiletü'z-zeheb.

Key Words: Poetry Art, Molla Cami, Tezkires, Prefaces.

Giriş

Şiir ve şaire dair görüşler, başta Batı toplumu olmak üzere edebi eser vücuda getiren her toplulukta çeşitli şekillerde ortaya konulmuştur. Toplumların kendi kültürel normları ve edebi kanonlarının belirlediği şiirin estetik normları bazen şair bazen filozof bazen de devrin din adamı gibi farklı meslek guruplarına mensup kişiler tarafından dile getirilmiştir. Platon'un *Devlet* ve *İon* diyalogunda şiir ve şairle ilgili verdiği bilgileri onun öğrencisi Aristo, *Poetika* adlı eserinde daha sistematik hale getirmiştir. İslam kültüründe de şiir ve şaire dair görüşlerin çeşitli eserler aracılığıyla ifade edildiğini görmekteyiz. Özellikle 1000 yılından sonra siyasetname ve nasihatname tarzında Farsça kaleme alınmış bir kısım eserlerde devleti idare eden bir hükümdarın en yakınında bulundurması gereken kişilerden birinin şair olması gerektiği ifade edilmiştir. Emir Keykavus, nasihatname olarak kaleme aldığı meşhur *Kâbûsnâme*'sinde her padişahın nedimlere sahip olması ve bu nedimlerin genellikle şairlerden seçilmesi gerektiğini (İnalçık, 2010: 18) belirtirken Nizâmî-i Arûzî ise *Çehâr Makâle*'sinin mukaddimesinde kâtip, şair, müneccim ve tabibin padişahın has adamları olduğunu ve özellikle padişahın isminin ölümsüzlüğünü şairin sağladığını (Nizâmî, 2016: 22) söyler.

Kur'an ve Hazreti Muhammed'in hikmetli şiire karşı olan tutumu, tarihin farklı dönemleri ve coğrafyaları ile farklı etnik unsurların kurduğu İslam devletlerini idare eden iktidar kadrolarının şiire olan ilgileri ve fesahat ile belagat çatısı altında farklı dillerin edebi ve estetik imkânlarını kullanan şiir ilminin bireysel ve toplumsal düzeydeki tesiri, şu'ara tezkirelerinin varlığını zaruri kılmıştır. Esas itibarıyla ilk örneklerini Arap kültüründeki tabakat geleneğinden alan şair tezkirelerinin Fars ve Türk edebiyatındaki ilk örnekleri de yine tabaka esasına dayanır. Nitekim ilk dönem Farsça yazılmış şair tezkireleri (*Lübâbü'l-elbâb*, *Devletşah Tezkiresi*) veya şair biyografilerine yer veren yapıtlar da (*Çehâr Makale*, *Bahâristân*), yine tabaka sistemine göre tertip edilmiştir. Öte yandan ilk ürünlerini Fars edebiyatı tezkirelerini örnek alarak ortaya koyan Türk edebiyatına özgü tezkirelerin de şekilsel formları, Latifi tezkiresine kadar tabaka esasına göre yazılmıştır.

Yine ilk dönem Fars tezkirelerinin düzenlenme tarzına bakıldığında eserlerin sırasıyla mukaddime, şairlere ait biyografilerin yer aldığı tabakalar kısmı ve hatimedden oluştuğu görülmektedir. Bu eserlerin özellikle mukaddime kısımlarında müelliflerin hem şiiri hem de

şairi çeşitli sanatsal perspektiflerden ele aldıkları ve şiir ile şair hakkında öne sürdükleri savlarını hadis ve ayetlerle destekledikleri görülmektedir. Fars edebiyatının ilk dönem şair biyografilerinden bahseden Nizâmî-i Arûzî'nin *Çehâr Makale*'si (1156) ile ilk tezkiresi olan Avfi'nin *Lübâbü'l-elbâb*'ı (1221), tarihsel çizgide bu geleneğin devamı niteliğindeki Molla Câmî'nin *Bahâristân*'ı (1478) ve Devletşah'ın *Tezkiretü's-şu'arâ*'sının ön sözlerinde şiir ve şairle ilgili bazen benzer bazen de farklı yaklaşımlar sergilenmektedir. Tezkirelerin mukaddimelerinde şiir ve şairle ilgili değerlendirme yapma anlayışı Anadolu sahasında yazılan Türkçe tezkirelerde de devam etmiştir. Bu çalışmada Anadolu sahası klasik Türk edebiyatı şairleri ve tezkirecileri üzerinde önemli etkisi olan Molla Camî'nin bazı eserlerinden hareketle ortaya koyduğu şiire dair görüşlerinin Anadolu sahasında yazılan bazı tezkirelerin mukaddimelerindeki şiir anlayışına nasıl yansıdığı ile ilgili bir karşılaştırma yapılacaktır.

1. Molla Camî'ye Göre Şiir ve Şair

15. yüzyıl İran'ının büyük âlimlerinden olan Molla Camî, çocukluğundan itibaren çok iyi bir eğitim almış, başta dinî ilimler olmak üzere devrin önemli âlimlerinden dersler almış, Nizamiye ile Uluğ Bey Medreselerinde müderrislik yapmıştır. Akabinde Hüseyin Baykara'nın kendisi için yaptırdığı medresede Arapça, hadis ve tefsir dersleri veren Camî'yi, devrin Osmanlı hükümdarı Fatih de İstanbul'a getirtmek için çok uğraşmıştır. Kaynaklarda Camî'ye ait Arapça ve Farsça yazılmış 45'in üstünde eseri olduğu söylene de bunların önemli bir kısmı elimizde mevcut değildir. Camî'nin mazmun ve mensur kaleme aldığı eserler, genel itibarıyla tasavvuf, edebiyat ve din bilimleri ile ilgilidir. İslamî dönem, şiirle iştil eden çoğu şair gibi Camî de eserlerinin bir kısmında şiir ve şairle ilgili görüşlerini dile getirmiştir.

Daha önce de ifade edildiği gibi Molla Camî, şiire ve şaire dair görüşlerini *Bahâristân*, *Divân*, *Heft Evreng* ve *Silsiletü't-zeheb* eserlerinde dile getirmiştir. Örneğin *Divân*'ında (s. 61, 72, 789, 797, 800) ve mesnevilerinde (*Heft Evreng*, s. 62-65, 300-301, 437-438, 465-467, 747-748) nazmın nesirden daha üstün olduğunu, iyi ve kötü şiirin niteliklerini, şiirin nasıl olması gerektiğini açıklamış, günümüz anlayışına uygun "şiir tenkidi" metodunu kullanarak isabetli değerlendirmeler yapmıştır (Okumuş, 1993: 95). En önemli eseri olan ve yedinci bölümde ilk dönem Fars şairleri hakkında bilgi veren *Bahâristân*'da yer alan şiirle ilgili görüşlerin önemli bir kısmı 1221 tarihinde Muhammed Avfi tarafında kaleme alınan ve Fars edebiyatının ilk tezkiresi olan *Lübâbü'l-elbâb* adlı eserin mukaddimesinde verilen bilgilerle örtüşmektedir. Müellifin şiire dair görüşleri genel itibarıyla şiirin iç ve dış yapısıyla ilgilidir. Resimde olduğu gibi şiirin genel yapısı ile ilgili çizilen sınır, Kur'an ve hadislerin ön gördüğü hükümlere uygunluk doğrultusundadır. Camî'nin eserlerinden hareketle şiire dair görüşlerini kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Camî'ye göre şiir yazabilmek için üç temel hususa ihtiyaç vardır. Bunlar, okuma yazma ve ölçülü söz (vezin)'dir. Bu hususlardan ilk ikisi şiirin ihtiyaç duyduğu alt yapıyı oluştururken sonuncusu ise şiirin kendisi olarak nitelenmiştir. Ölçülü sözün ise kafiye ve vezinden oluştuğu belirtilmiştir. Bu ifade akla, Fuzulî'nin Farsça divanının dibacesinde iyi şiir için ilim tahsil etmenin zorunlu olduğu görüşünü getirir (Camî, 1990: 203).

2. Camî, kendi görüşleri dışında tezkiresine aldığı şairlerin şiire dair görüşlerini ifşa ederken bunları eski ve yeni şairler şeklinde iki guruba ayırır. Eski dönem şairlerine göre şiir, hayal unsurlarından meydana gelen bir sözdür ve bu sözün büyüğü ile şiirin kötüyü iyi, iyiyi ise kötü göstermek gibi bir kudreti vardır (Camî, 1990: 204).

3. Camî, yeni dönem şairlerinin ise şiirde vezin ve kafiyeyle itibar etmediklerini belirttikten sonra şiirin kendisine ve o dönemki halkın ortak kanaatine göre vezinli ve kafiyeyle söz olduğunu ve onda hayalin olup olmamasının da çok önemli olmadığını ileri sürer. Camî'ye göre şiir, sihir ve büyüden daha keskin bir fazilettir (Camî, 1990: 204).

4. Şiirin tanımını yaparken dahi onu bir güzele benzeten Camî'ye göre şiir, ahenkli ve ölçülü bir güzeldir, vezin onun süslü elbisesi, kafiye etekleri, redif ayağına taktığı halhallardır. Öte yandan şiirde kullanılan sanatları ise sevgilinin yüzündeki benlere benzetir. Bunlar teşbih, cinas, tarsi, iham ve mecazdır (Camî, 1990: 205).

5. Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerîm'in Şu'arâ suresinde, şairlere dair olumsuz ifadeler yer almaktadır: "Şairlere gelince, onlara da yoldan sapanlar uyar. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıklarını söylediklerini görmez misin? (Şu'ara, 224-225-226). Camî, bu ayetlere atıfta bulunarak ayetlerin Kur'an'daki yüksek nazım ve ahengi şiir sanmaları ve pek ileri giden bazı inatçıların Peygamber'in değerini küçültmek için onu şairler zümresinden saymaları nedeniyle şiirin eleştirildiğini belirtmektedir. (Camî, 1990: 206).

6. Camî'ye göre şiir, kaside, gazel, mesnevî, kıt'a ve ruba'i gibi türlerden oluşmaktadır ve şairlerin bazıları kaside ve gazel gibi şiir türlerini seçerken son dönem şairleri genellikle mesnevi nazım şeklini tercih etmişlerdir. Camî'nin kendi eserlerine bakıldığında onun da tercihini mesnevîden yana kullandığı görülür (Camî, 1990: 207).

7. Camî'ye göre şiir açık ve anlaşılır olmalıdır. Bu görüşünü "şiir berrak bir pınar gibi incilerle dolup taşmalıdır, onun suyu mücevheri gizlemez, böyle pınarda mücevher arayamazsın bilakis ondan elini çekmen gerekir." şeklinde dile getirmektedir (Kırlangıç, 2001: 27).

8. Son olarak Camî, şiiri anlayabilmek için onun üzerinde yoğun bir şekilde düşünülmesi gerektiğini ve böylece sonuca varılabileceğini belirtir. Bu anlayışını da şu şekilde açıklar: "Onun sözü kara, anlamı karanlık, onun sözünden anlama giden yol inceciğdir, düşünce düşünce kalbini sıkıntıya sokmadıkça, onu kolaylıkla anlayamazsın." (Kırlangıç, 2001: 27).

2. Osmanlı Sahası Şair Tezkireleri ve Molla Camî

Şair tezkireleri, özellikle Osmanlı devletinin kuruluşundan sonra hem Fars edebiyatına özgü tezkirelerin örnek alınması, hem de devletin kültür birikimi açısından yüzlerce şair yetiştirmesi bu eserlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sehî Bey'in 1538 tarihinde yazdığı *Heşt Behişt* adlı eserin ortaya çıkışıyla Osmanlı devletinde ilk tezkire yazılmış ve bu gelenek XX. yüzyıla kadar devam etmiştir. İlk dönem Osmanlı sahası tezkireleri Molla Camî'nin *Bahâristân*'ı, Devletşah'ın *Tezkiretü's-şu'arâ*'sı ve Ali Şir Nevâyî'nin *Mecâlisü'n Nefâyis*'i örnek alınarak yazılmışlardır. Nitekim 16. yüzyılda yazılmış Osmanlı sahası

tezkirelerin birçoğunun mukaddimesinde yukarıda isimleri zikredilen eserlerin isimleri doğrudan zikredilir.

İlk dönem Osmanlı sahası tezkirelerinin tertip tarzları genellikle birbirine benzemektedir. Tezkireci ilk olarak tezkirenin yazılma sebeplerini, kime ithaf edildiğini, tezkiresini oluştururken hangi kıstasları esas aldığı vb. hususları eserinin mukaddime yani giriş bölümünde dile getirir. Eserin ikinci kısmı, şair biyografilerinin yer aldığı tabakalardan, üçüncü kısmı ise tezkirecinin eserini ithaf ettiği kişiye dua ettiği ve okuyanlardan dua talep ettiği hatime kısmından oluşmaktadır. Tezkirecilerin eserin mukaddime kısmında bahsettikleri konulardan diğer biri de şiirin ne, şairin ise kim olduğudur. Bu tarz bir bahis, müellifin eserine alacağı şairlerin niteliklerine dair de genel bir çerçeve oluşturur. Molla Camî'nin şiire ve şaire dair bahsettiği görüşleri, Osmanlı sahası tezkirelerin dibacelerinde yer alan bilgilerden hareketle şöyle sıralayabiliriz:

a. Şiiri Oluşturan Unsurlar

Molla Camî'nin şiirin unsurlarına dair yaklaşımı iki türdür. Bunlardan ilki dış, ikincisi ise iç unsurlardır. Dış unsurunu ölçülü söz (vezin, kafiye, redif) oluştururken iç yapısını ise mana (edebi sanatlar) oluşturur. 16. yüzyıl tezkirecilerinden Latifi iyi şairi tarif ederken onun orijinal manaları ve vezinli sözleri yazan kişi olduğunu belirtir. Hatta ilk şair olarak nitelediği Hazreti Âdem'den bahsederken onun vezinli söz söyleyen ilk kişi olduğunu vurgular. Yani bir bakıma bir sözün şiir olmasındaki ilk şart mevzun yani ölçülü olmasıdır. "...Hazreti Adem nebî ve ebü'l-beşer safî ki mescûd-ı melâ'ike-i mukarrebîn ve menhbit-i lugat-ı evvelîn ü ahirîndür ki kelâm-ı mevzûn evvel ondan sâdır oldu." (Canım, 2018: 46). Âşık Çelebi ise tezkiresinin mukaddimesinde kafiye ve vezni olmayan şiirin tamamlanamayacağını ve bunun yarım kalacağını ifade eder. "Bu iki fasl yani vezn ü kafiye mer'i olmayacak şi'r kâmil olmaz ve bir mısra ki nısf-ı beytten ibaretdür ta'rif-i şi'r ana şamil olmaz." (Kılıç, 2013: 54). Riyâzî de tezkirenin hemen girişinde yine ölçülü sözden hareketle ona bir olağanüstülük atfeder. "Lâ-cerem kelâm-ı mevzûn ki bî-tekellûf nüzl-i âsmâni belki fihrist-i nüsha-i kitâb-ı kün-fe-kânîdür." (Açıkgöz, 2017: 21).

b. İlim Tahsilinin Şiir İçin Zarureti

Camî'ye göre şiir için her ne kadar vezinli söz önemliyse vezinli söz için de okuma ve yazma şarttır. İlk dönem Fars şairlerinin okumaktan kastettikleri genellikle şiir ilmine (belagat-fesahat) dair ilimlerin tahsilidir. İlim tahsilinin akabinde ise bunları yazıya geçirip şairlik alıştırmaları yapmak evlâdır. Latifi, şairin sahip olması gereken hususları sayarken bunlardan birinin de şiirden anlamak şiirin güzelliğini ve sanatını bilmek şeklinde bir şart koşmaktadır. "Ve biri dahî budur ki şi're heves iden kimesne evvelâ şi'r-şinâs ola ve şi'rün şanâyî' u bedâyî'in bile. Dimişlerdür ki evvel suhandânlık sonra suhanverânlık zirâ suhan-fehm olmayan suhanver olmak ba'iddür. Lâbüd şi'r-sinâslık şâ'irlige pâye ve tettebbu'-ı mâde ve mevâd şâ'ire bidâ'at u sermâyedür. Şâ'ir-i bî-ma'rifet bidâ'atsuz hâceye benzer. İttifâk-ı suhanverân olur ki degme bir şâ'irden şi'r-şinâs evlâ ve efdaldür." (Canım, 2018: 396).

c) Şiirin Kutsallık Dayanağı

Daha önce de ifade edildiği gibi Kur'an-ı Kerim'in Şu'ara suresinde şairlere yönelik olumsuz eleştiriler söz konusuydu. Molla Camî de şairlere yönelik yapılan bu eleştirinin şiirin kendisine değil, Hazreti Peygamber ve Kur'an'ı şiirle ilintili görmeye çalışanlara yönelik bir tenkit olduğunu söylemiştir. Yine bu doğrultuda Latifi de Hazreti Âdem'den bu yana şiir söylendiğini, Hazreti Peygamber'in yanında şiir söyleyenlere müdahale etmediğini ve şairlerin de peygamber olmadıklarını ifade ederek Molla Camî'nin bu görüşünü savunmuştur. "Hattâ sultân-ı enbiyâ ve bürhân-ı asfiyâ ya'ni Hazret-i Muhammed Mustafâ'ya (S.A.V) ashâbun şu'arâsı ve asbâbun bülegâsı feyz-i ilhâm ile mevzûn u manzûm na'tler ve mahmidet ü midhatler diyüp 'ızz-i huzûr-ı fâyizü'n-nûrında okurlardı. Hiçbirine reddidüp vech-i imtinâ'dan bu memnû'dur giderün ve okuman bunı nâ-meşrû'dur dimesdi ve kasîde ve eş'âr ileden şu'arâya incinüp veya kimseye anlardan şikâyet itmeyüp belki hezâr ihsân u istihsân ile her birine cevâyiz ü 'atâyâdan mücâzât u mükâfât idüp muğtenim gönderürdi." (Canım, 2018: 47). Âşık Çelebi de yine bu doğrultuda Hazret-i Peygamber'in şiirin revaçta olduğu bir dönemde İslam'ın esasını bildirmekle yükümlü olduğunu fakat Kur'an-ı Kerim'in şiir, Hazreti Peygamber'in de şair olmadığını ayet ve hadislerle ispata çalışır (Kılıç, 2013: 55). Aynı durumu Riyâzî tezkiresinin dibacesinde de görmek mümkündür. "Eserinin Salvele bölümünde "Biz ona (Hz. Muhammed) şiir öğretmedik. Zaten gerekmezdi" (Kur'an-ı Kerîm, Yasin Suresi 69/36) ayetini zikreder; fakat devam eden satırlarda, ölçülü sözün gökten inme ve varlık kitabının bir fihristi olduğunu söyler. Ayrıca şairliğin çok saygı değer bir sanat olduğunu, Farsça beyitler vererek belirtir." (Açıkgöz, 2017: 8).

d. Şiirin Anlaşılır Oluşu

Camî, özellikle *Silsiletü'z-zeheb* adlı eserinde şiirin açık ve anlaşılır olması gerektiğini yine benzetmeler üzerinden aktarır. Osmanlı sahası tezkirecilerinden Latifi de şiirin açık ve anlaşılır oluşu için "sade-gûy ve bî-meze" ifadelerini kullanmaktadır. Tezkireciye göre bu tarz şiiri tercih eden şairlerin şiirleri daha güzel ve daha alımlıdır. Bu iddiasını da Farsça bir şiir örneğiyle ispat etmeye çalışmaktadır. "Ve şâ'ir-i sâde-gûy-ı bî-mezedden suhan fehm ü hoş-şab olanlar ahsen ü ecmeldür. Niteki buyurmuşlardır.

Şi'r-goften gerçi dür soften bûd

Lîk fehmîden bih ez-goften bûd" (Canım, 2018: 397)

Sonuç

Molla Camî, gerek şiir gerekse düz yazı olarak kaleme aldığı eserlerle hem Fars hem de Türk edebiyatına ciddi tesiri olan bir münevverdir. Din, edebiyat ve tasavvuf alanlarındaki birikimi ve bu birikimin doğal bir neticesi olarak zuhur etmiş olan yapıtları birçok kez Osmanlı entelektüelleri tarafından şerh edilmiş ve anlam dünyası çözülmeye çalışılmıştır. İlmi ve hikmetiyle devrin sultanlarının da ilgisini çeken Molla Camî, Fatih tarafından birçok kez İstanbul'a davet edilmiştir. Molla Camî'nin özellikle yedinci bölümünü tezkire halinde kaleme aldığı önemli eseri *Bahâristân*, Osmanlı sahasında 16. yüzyılda kaleme alınan şair tezkirelerini derinden etkilemiştir. Hatta 16. yüzyılda yazılmış bazı tezkirelerin mukaddimelerinde tezkirecilerin Camî'nin bu eserinden doğrudan bahsettikleri ve Sehî Bey gibi bazı tezkirecilerin ise tezkirelerini *Bahâristân*'a göre tertip ettikleri görülmektedir. Şiir ilmine olan vukufiyeti

Molla Camî'nin kimi eserlerinde şiir ve şaire dair görüşlerini ortaya koymasına sebebiyet vermiştir. Bu eserlerden en önemli ikisi olan *Bahâristân ve Silsiletü'z-zeheb*'de Camî'nin şiire dair kimi görüşlerine rastlamak mümkündür. Camî'ye göre şiir ölçülü olmalı yani vezin ve kafiye şiirin olmazsa olmazıdır. Kur'an-ı Kerim'in şiire dair olumsuz yaklaşımlarını o dönem müşriklerinin Peygamber'e şair Kur'an'a ise şiir denilmesini engellemek için olduğunu belirten Camî, şiirin kaside, gazel, mesnevi ve ruba'i gibi türlerle kaleme alındığını belirtir. Şiiri yazacak kişilerin ilim erbabı olması gerektiğini savunan Camî, açık ve anlaşılır şiiri tercih eder. Osmanlı sahası şura tezkirelerinden *Tezkiretü's-şu'arâ* (Latifi), *Meşâ'irü's-şu'arâ* (Âşık Çelebi) ve *Riyâzü's-şu'arâ* (Riyâzî) tezkirelerinin mukaddimelerinde de şiire dair Camî'ye benzer görüşlerin yer aldığı görülür. Bunlar, şiiri oluşturan unsurlar (ölçü-mana), şiir için ilmin gerekliliği, şiirin dayandığı kutsallık anlayışı ve şiirin anlaşılır oluşu gibi hususlardır.

Kaynakça

Açıkgöz, Namık (2017). *Riyâzî, Riyâzü's-şu'arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0>

Aristoteles. *Poetika*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987.

Browne, Edward- Kazvîni, M., Muhammed (1906). *The Lübâbu'l-Albâb (First Part) of Muhammad Awfî*, London: Brill Leiden Publication.

Canım, Rıdvan (2018). *Latifi, Tezkiretü's-şu'arâ Tabsıratu'n-nuzamâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0>

Cevizci, Ahmet (2010). *Platon, İon*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul: Say Yayınları.

Devletşah (1977). *Tezkiretü's-Şu'ara*, (Çev. Necati Lugal), İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.

İnalçık, Halil (2010). *Has Bağçede 'Aş u Tarab*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kılıç, Filiz (2013). *Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri: Tezkire Önsözleri, Klasik Türk Edebiyatının Peşinden*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Kırlangıç, Hicabi (2001). *Camî'nin Şiir Görüşü, Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 19-32

Kur'an-ı Kerim Meali (2011). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Molla Camî (1990). *Bahâristân*, (Çev. M. Nuri Gençosman), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Nizâmî-i Aruzî (2016). *Çehâr Makâle*, (Çev. Esin Eren Soysal), İstanbul: Demavend Yayınları.

Okumuş, Ömer (1993). "Camî, Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, 94-99

ROSE TREMAIN'İN ROMANINDA MEKÂN VE YER: EDWARD RELPH'İN KURAMI IŞIĞINDA *THE ROAD HOME*

Dr. Öğrt. Üyesi Ajda Baştan

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ajdabastan@gmail.com, ORCID ID 0000-0001-8171-8644

ÖZET

Bu çalışma, Rose Tremain'in *The Road Home* adlı romanında mekân ile yer arasındaki ilişkiyi Edward Relph'in kuramı doğrultusunda ele almaktadır. Romanın ana karakteri Lev, otobüs, bodrum katı, kiralık oda, çalıştığı restoran gibi mekân veya yerlerde bulunur. Relph ise mekânı fiziksel olarak var olan bir alan olarak tanımlar ve yerin, bireylerin bu mekânla kurduğu anlamlı ve duygusal bağları temsil ettiğini ifade eder. Tremain'in romanı, bir göçmenin yeni bir şehirdeki kimlik arayışını, aidiyet sorunlarını ve mekân ile yer arasındaki dönüşümü derinlemesine işler. Doğu Avrupa'dan Londra'ya göç eden Lev, başlangıçta Londra'yı kendisi için herhangi bir anlam taşımayan, soyut bir fiziksel alan olarak deneyimler. Ancak zamanla Lev, yaşadığı deneyimler, kurduğu ilişkiler ve anılar sayesinde bu mekânı anlamlı bir "yer" haline getirmeye başlar. Lydia ve Sophie ile kurduğu arkadaşlık ve duygusal bağlar, Lev'in Londra'ya aidiyet duygusu geliştirmesinde önemli bir rol oynar. Özellikle Sophie ile olan ilişkisi, ona Londra'da bir aidiyet duygusu kazandırmaya çalıştığı bir dönemdir. Fakat ilişkilerin bitmesi ve Sophie'nin Lev'i terk etmesi, Lev'in aidiyet hissini yeniden sarsar ve onu "yersizlik" duygusuyla yüzleştirir. Relph'in mekân-yer kuramı, özellikle göçmenlerin yabancı bir şehirdeki aidiyet arayışını anlamada önemli bir perspektif sunar. Lev'in yaşadığı kimlik arayışı ve mekânla kurduğu duygusal bağlar, onun fiziksel bir mekânda var olmasından öteye geçmesine ve bu mekânda kendine bir yer inşa etmesine yol açar. Lev'in memleketine dönmesi ve burada kendi restoranını açarak kökleriyle bağ kurması, kaybettiği "yer" duygusunu yeniden kazandığı önemli bir dönüm noktasıdır. Sonuç olarak, *The Road Home* romanı, mekân ve yer arasındaki farkları derinlemesine ele alarak, göçmenlerin aidiyet arayışlarını ve bu süreçteki duygusal bağlarını irdeler. Lev'in Londra'daki deneyimleri ve memleketine dönüşü, yerin anlamını ve kimlik kazandırma sürecini vurgular. Tremain'in eseri, göçmenlerin mekânla kurdukları bağlar üzerinden, bireysel ve toplumsal aidiyetin ne denli karmaşık bir süreç olduğunu gözler önüne serer.

Anahtar Kelimeler: Edward Relph, Göçmenlik, Mekân, Rose Tremain, The Road Home, Yer

PLACE AND SPACE IN ROSE TREMAIN'S NOVEL: *THE ROAD HOME* THROUGH THE LENS OF EDWARD RELPH'S THEORY

ABSTRACT

This study examines the relationship between space and place in Rose Tremain's novel *The Road Home* through the lens of Edward Relph's theory. The novel's protagonist, Lev, finds himself in various settings such as buses, basements, rented rooms, and the restaurant where he works. Relph defines space as a physical, tangible area, while place represents the meaningful and emotional connections that individuals establish with that space. Tremain's novel deeply

explores the themes of a migrant's search for identity, issues of belonging, and the transformation of space into place. Lev, who migrates from Eastern Europe to London, initially perceives the city as a mere physical space, devoid of any personal significance. However, over time, through his experiences, the relationships he forms, and the memories he creates, Lev begins to transform this space into a meaningful "place." His friendships and emotional connections with characters like Lydia and Sophie play a crucial role in his development of a sense of belonging in London. His relationship with Sophie, in particular, marks a period where he strives to cultivate a sense of belonging in the city. Yet, the end of this relationship and Sophie's departure shatter Lev's sense of belonging, confronting him once more with feelings of "placelessness". Relph's place-space theory offers a valuable perspective, especially in understanding migrants' quests for belonging in a foreign city. Lev's journey of self-discovery and the emotional ties he builds with his surroundings go beyond merely existing in a physical space, leading him to construct a place for himself. Lev's return to his homeland, where he opens his own restaurant, symbolizes a significant turning point where he reclaims the sense of "place" he had lost. Thus, *The Road Home* explores the distinctions between space and place, shedding light on migrants' quests for belonging and the emotional bonds they develop throughout this process. Lev's experiences in London and his eventual return home highlight the importance of place in shaping identity. Tremain's work reveals the complex nature of individual and communal belonging through the connections that migrants form with the spaces they inhabit, underscoring the intricate process of turning space into a place.

Keywords: Edward Relph, Immigration, Space, Rose Tremain, *The Road Home*, Place

1. GİRİŞ

Araştırmacılar, yer ve mekân kavramlarının insan deneyimindeki rolünü vurgulayarak bireylerin yaşadıkları alanlarla kurdukları bağları inceler. Mekân ve yer ayrımını derinlemesine ele alan düşünürlerden biri olan Kanadalı coğrafyacı Edward Relph, bu konudaki çalışmalarıyla öne çıkar. Alman filozof Heidegger'in düşüncelerinden ilham alarak geliştirdiği kuramında, insanların mekân ve yer kavramlarıyla çeşitli bağlar kurduklarını savunur (Gürkaş & Barkul, 2012: 4). Relph 1976'da yayımladığı *Place and Placelessness* (Yer ve Yersizlik) adlı eserinde, yerin insanların anlam yüklediği ve duygusal bağ kurduğu mekânlar olduğunu; mekânın ise soyut ve fiziksel bir yapı olarak değerlendirilebileceğini belirtir (Relph, 1976: 45; 2009: 25). Bu bağlamda Yi-Fu Tuan (1977: 9) da yerin kök salma duygusuyla ilişkili olduğunu vurgularken, David Seamon (1979: 7) mekânın sosyal ilişkiler ve insan deneyimleri aracılığıyla anlam kazandığını ileri sürer. Relph'in mekân-yer kuramı, 20. yüzyılın son çeyreğinde mimarlık ve edebiyat gibi alanlarda yankı bulmuş, bireylerin mekân ve yer algısı üzerine tartışmalar yaratmıştır. Yer kavramı, bireylerin kişisel deneyimleri ve sosyal etkileşimleriyle şekillenirken, mekân nesnel bir çerçevede incelenir (Relph, 1976: 3; Smale, 2010: 369). Relph'e göre, insanların mekânlarla kurdukları duygusal, kültürel ve toplumsal bağlar, o mekânı bir "yer" haline getirir (Usta, 2020; Özgür & Yakar, 2022; Lee & Choi, 2023). Yer, yalnızca fiziksel bir konum olmanın ötesine geçer; insanların toplumsal kökenleri, gelenekleri ve bireysel hikâyeleriyle anlam kazanır. Modern yaşamda bireylerin aidiyet hissini azalması, mekânların geçiciliği ile ilişkilendirilebilir. Relph (2015: 21), bu durumun modern yaşamda

kök salma çabalarını zorlaştırdığını savunur. Mekân ve yer kavramlarını analiz etme biçimi, insanların yaşam alanlarını deneyimleme süreçlerini duygusal ve bilişsel bir çerçevede sunar. “Yer bağlılığı” (place attachment), bireylerin bir mekânı sahiplenme ve duygusal bağ kurma sürecidir (Relph, 1976: 29). Bu bağlılık, kişisel geçmiş, kültürel kimlik ve sosyal ilişkilerle şekillenir. Griffiths & Barbour (2016) ve Tohjiwa (2022) da bireylerin çevreleriyle kurdukları duygusal bağların önemini vurgular. Modern dünyada küreselleşme, teknoloji ve kültürel değişimlerle birlikte mekân ve yer anlayışları karmaşıklaşmıştır. Relph (1976: 78), şehirlerin değişen yapıları karşısında bireylerin mekân algısını yeniden değerlendirmeleri gerektiğini belirtir. Bu durum, bireylerin yaşadıkları yerlerle kurdukları bağların, toplumsal aidiyet ve kültürel kimlik kavramlarını yeniden tanımlamalarına yol açar.

Çizelge 1. Edward Relph’in Mekân-Yer Kuramı

Kavram	Mekân (Space)	Yer (Place)
Tanım	Fiziksel bir alan, geometrik bir boşluk.	İnsan deneyimiyle anlam kazanan mekân.
Nitelik	Soyut, nötr, genelde kimliksiz.	Anlamlı, duygusal bağlarla dolu.
Özellikler	- İşlevsel ve ölçülebilir. - Anonim ve genelleştirilmiş.	- Kimlik taşıyan ve benzersiz. - Kültürel ve toplumsal bağlarla şekillenir.
Örnekler	Alışveriş merkezleri, otobanlar.	Memleket, ev, park.
İnsan Etkileşimi	İnsanlar için geçici bir alan.	İnsanların duygusal bağ kurduğu bir alan.

Bağlam	Genellikle evrensel standart. ve	Yerel ve özel anlamlarla yüklü.
---------------	----------------------------------	---------------------------------

Relph'in kuramını değerlendirirken, modern hayatın değişen dinamiklerini de göz önünde bulundurmak önemlidir. Bireylerin hareketli yaşam tarzları, yer değiştirme süreçleri ve küresel etkilerle yer kavramı da dönüşmektedir. Relph (1976: 1), bireylerin mekânlarla kurdukları ilişkilerin deneyimlerle şekillendiğini vurgular. Özellikle "kimlik" kavramı, mekân-yer etkileşiminin merkezinde yer alır. Kişisel ve toplumsal kimlikler, mekânın sunduğu sembolik anlamlarla iç içe geçer. Geçmiş hatırlama, deneyimleri paylaşma ve toplumsal bağlar kurma süreçleri, bu mekânların anlamını pekiştirir. Relph'e (1976: 3) göre mekânların işlevi, bireylere derin bir duygusal ve sosyal bağlam sunar. Bu kapsamda, Relph'in mekân-yer kuramı, bireylerin dünyayı algılama biçimlerini ve bu dünyayı toplumsal ve kültürel bağlamda anlamlandırmalarına katkıda bulunur. Mekânlarla kurulan ilişkileri analiz etmek, toplumsal aidiyet ve kimlik inşası açısından önemlidir. Dahası, mekânların değişen doğası, bireylerin yerle kurdukları bağları sorgulamalarına neden olur. Bu çerçevede, Tremain'in *The Road Home* romanı, Relph'in mekân-yer kuramının bir örneği olarak değerlendirilebilir.

2. THE ROAD HOME (MEMLEKETE DÖNÜŞ YOLU) ROMANI

İngiliz yazar Rose Tremain'in 2007 yılında yayımlanan *The Road Home* adlı romanı, göçmenlik temasını çarpıcı bir şekilde işleyerek 24 bölümde derinlikli bir anlatı sunar. Roman, göçmenlerin yeni bir ülkede karşılaştıkları uyum sorunlarını ve toplumsal dışlanmayı gözler önüne sererken, bireyin kendini yeniden inşa etme sürecini ve yerle kurduğu duygusal bağları derinlemesine inceler. Tremain, Lev'in hikâyesi aracılığıyla, modern göçmenlik deneyimlerinin toplumsal yansımalarını eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirir. Böylece, *The Road Home* yalnızca bir göç hikâyesi olmanın ötesine geçerek, kimlik, aidiyet ve mekân arasındaki karmaşık ilişkileri edebi bir dille sorgular.

Roman, ekonomik nedenlerle Doğu Avrupa'dan Londra'ya yeni bir hayat kurmak ve memleketinde bıraktığı kızı Maya ve ailesine düzenli para göndermek umuduyla göç eden, kırklı yaşlardaki Lev adlı bir adamın hikâyesini merkezine alır. Eşini kanserden kaybettikten sonra yaşadığı işsizlik nedeniyle memleketini terk eden Lev, başlangıçta Londra'yı geleceğini kurtaracak bir yer olarak hayal eder. Ancak, Londra'daki yaşamın zorlukları ve karşılaştığı engeller, onun hayallerinden çok daha fazlasını sorgulamasına neden olur (Harasztos, 2015). Roman, Lev'in yaklaşık bir yıl boyunca Londra'da göçmen olarak hayatta kalma mücadelesini işlerken, onun içsel çatışmalarına ve yerle kurduğu ilişkilere odaklanır. Bu süreçte, Lev'in yeni bir çevrede kendini yeniden bulma çabası, geçmişiyile olan bağlarını sürekli olarak sorgulamasına yol açar. Tremain, Lev'in mücadelesini ayrıntılı bir şekilde aktararak, göçmenlik deneyiminin toplumsal ve kültürel boyutlarını empatik bir yaklaşımla ele alır. Lev'in karşılaştığı kültürel farklılıklar ve toplumsal sınırlar, onun kimlik arayışını derinleştirir; bu da Relph'in yer-mekân kuramının temel argümanlarıyla örtüşür (Relph, 1976: 29).

Lev'in yaşadığı mekânsal ve duygusal çatışmalar, Kavatzis ve Kalandides'in (2015) belirttiği gibi, mekân kimliğinin bireylerin toplumsal bağları ve deneyimleri üzerindeki etkisini vurgular. Roman boyunca Lev'in Londra'da karşılaştığı zorluklar, yer bağlılığı kavramının bireyin kimliği üzerindeki etkisini gözler önüne serer. Tremain, göçmenlerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda duygusal ve kültürel bir yolculuğa çıktıklarını vurgulayarak, Lev'in karakterini ayrıntılı ve incelikli bir şekilde işler. Yazarın anlatımı, Lev'in içsel dönüşümünü ve yeni bir ülkede var olma mücadelesini işlerken, modern toplumun karmaşık yapısını da eleştirir. Lev'in Londra'da hissettiği yabancılaşma ve geçmişe özlemi, Relph'in yer-mekân ayrımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, onun aidiyet ve kimlik arayışlarının toplumsal aidiyet ve mekân ilişkisi üzerine önemli çıkarımlar sunduğu görülür (Tremain, 2007: 21).

3. ROMANDA MEKÂN VE YER

Tremain'in *The Road Home* adlı romanı, göç, aidiyet ve kimlik temalarını işlerken Edward Relph'in mekân-yer kuramı üzerinden derinlemesine bir inceleme sunar. Yukarıda belirtildiği gibi Relph'in kuramı, bir yerin yalnızca fiziksel bir alan olmaktan öte, insan deneyimlerine, duygusal bağlara ve kimlik oluşumuna dayandığını savunur. Romanda başkahraman Lev Doğu Avrupa, otobüs, Londra, çalıştığı restoran, bodrum katı, kiraladığı oda gibi çeşitli mekân veya yerlerde bulunur. Roman, modern dünyada bireyin toplumsal sınırlar ve önyargılar arasında nasıl sıkıştığını gözler önüne sererken, aynı zamanda Lev'in kişisel hikâyesi üzerinden evrensel bir göçmenlik deneyimini edebi bir dille işler. Tremain'in karakter anlatımı, mekânın yalnızca bir coğrafi alan değil, insan hayatındaki derin izleri barındıran bir yer olduğunu gösterir ve okuyucuyu, mekânın kimlik üzerindeki dönüştürücü etkisi üzerine düşünmeye davet eder.

3.1. Doğu Avrupa, Auror ve Bulgaristan

Romanda, Lev'in göçmenlik süreci daha geniş bir insanlık durumuna taşınarak, Lev'in köyü ve memleketi, özellikle kurgusal "Auror" ve "Doğu Avrupa" ifadeleriyle tanımlanır (Tremain, 2007: 42). Tremain'in, Lev'in kökenleri konusunda net bir tanımlamaya gitmemesi, göçmenlik deneyiminin bireysel değil, kolektif bir hafızayı yansıttığını ima eder. Bu bağlamda, Lev'in memleketinin ismi ya da konumunun belirsiz bırakılması, yazarın yer kavramını soyutlaştırarak evrensel bir deneyimi vurgulama amacını taşır. Ancak, söz konusu belirsizlik, Brownrigg (2007) tarafından, köyün Polonya ya da Slovakya'da bir yer olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Buna göre ise Lev'in memleketi Bulgaristan'dır. Özsalmanlı (2021) Bulgaristan'ın 2007 yılında Avrupa Birliği'ne katıldığını belirtmektedir ve romanın yayımlandığı tarih de aynı yıla tekabül eder. Romanın olay örgüsünde, 2007 yılında Birleşik Krallık hâlâ Avrupa Birliği üyesi olduğu için, Lev Bulgaristan'dan Londra'ya ulaştığında kendisini "Ben legalim"¹ diyerek savunur (Tremain, 2007: 26). Bu ifade, Brexit öncesi dönemin Avrupa içerisindeki serbest dolaşım politikalarına göndermede bulunur. Dahası, Lev'in adı, Bulgar para birimi olan "Leva"²yi çağrıştırmakta ve Bulgarcada "aslan"³ anlamına gelerek, karakterin güçlü ve dirençli doğasına göndermede bulunmaktadır. Ayrıca, otobüs firmalarının internet sitelerindeki bilgilerden yola çıkarak, Bulgaristan'dan Londra'ya yapılan otobüs

¹ Türkçe'ye çeviriler tarafımda yapılmıştır.

² Bulgaristan 2025 yılında Euro para birimine geçmeyi planlamaktadır (URL 1).

³ Bkz. URL 2.

yolculuklarının yaklaşık 50 saat sürdüğü bilgisi, romanın olay örgüsünde kullanılan detayların gerçek hayattan ilham aldığını düşündürmektedir.

Relph'in mekân-yer kuramına göre Doğu Avrupa ve Auror, romanda birer "yer" olarak değerlendirilebilir. "Yer" kavramı, bireylerin aidiyet ve anlam yüklediği, kişisel veya kolektif deneyimlerle anlam kazanan bir alanı ifade eder (Relph, 1976: 32). Bu nedenle, Doğu Avrupa ve Auror, Lev'in geçmişine, kimliğine ve duygusal bağlarına işaret ederek "yer" niteliği taşır. Aslında Doğu Avrupa, Lev'in kökenini ve göçmenlik hikâyesinin bağlamını oluşturur. Her ne kadar coğrafi olarak belirsiz kalsa da, Lev'in memleketine dair anlatılar, bu bölgeye bir anlam ve kimlik kazandırır. Relph'in (1976: 45) yaklaşımı doğrultusunda, fiziksel bir alanın "yer" haline gelmesi, bireylerin oraya dair anıları ve deneyimleriyle mümkündür. Lev'in göç etmeden önceki yaşamını şekillendiren değerler ve kültürel bağlar, Doğu Avrupa'yı onun için bir "yer" kılar.

Auror da, Lev'in kişisel geçmişinde somut bir bağlam sunar. Köyünde kereste fabrikasında işçi olarak çalışması, oradaki toplumsal ve ekonomik ilişkilerle şekillenen bir yaşam sürmesi, Auror'u onun için bir "yer" haline getirir. Dahası, kızı Maya, ailesi ve arkadaşları Auror'da yaşamaktadır; bu bağlar, Lev'in oraya duyduğu aidiyeti güçlendiren temel unsurlardır. Ancak, fabrikanın kapanması sonucu Lev'in işsiz kalması (Tremain, 2007: 6), onun köyündeki toplumsal ve ekonomik bağlarını koparır. Fabrikanın kapanışı, yalnızca onun geçim kaynağını elinden almaz, aynı zamanda köyü bir "yer" olarak anlamlandırma sürecini de kesintiye uğratar. Ancak ailesi ve yakınlarının varlığı sayesinde Auror, Lev için bir "yer" olmaya devam eder ve yalnızca fiziksel bir mekân olarak algılanmaz.

3.2.Otobüs

Lev'in, Tremain'in *The Road Home* romanının başında Londra'ya uzanan 50 saatlik otobüs yolculuğu, yalnızca fiziksel bir seyahat değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik bir geçişi simgeler. Bu yolculuk, Lev'in ekonomik koşullarıyla doğrudan ilişkilidir. Uçakla seyahat etmek, Lev'in maddi durumu düşünüldüğünde olanaksız bir seçenekken, otobüs yolculuğu daha uygun fiyatlı bir alternatif sunar. Kereste fabrikasında işini kaybeden Lev, bu kayıptan kaynaklanan finansal zorluklar içinde, Londra'ya ulaşmak için otobüsü tercih etmek zorunda kalmıştır. Böylece, otobüs yalnızca bir ulaşım aracı olmaktan öte, Lev için yeni bir başlangıcın kapılarını aralayan bir ortam haline gelir.

The Road Home romanında Relph'in kuramın izleri, Lev'in göç yolculuğu boyunca belirginleşir. Lev, otobüsle seyahat ederken, yanındaki tanımadığı kadına dair "yan yana oturacağız, birbirimizin horlamalarını ve iç çekişlerini duyacağız" (Tremain, 2007: 3) şeklindeki düşünceleriyle, yolculuğun fiziksel yakınlığını aynı zamanda bir duygusal yakınlık olarak da algılar. Söz konusu kısa anlar, onun yalnızlığını derinleştirirken, insanlarla yeniden bağ kurma arzusunu da uyandırır. Böylece otobüs, Lev için duygusal bağ kurduğu bir "yer" haline gelir; çünkü Relph (1976: 30), anlam yüklü her alanın bir "yer"e dönüştüğünü savunur. Öyleyse, otobüsle yapılan bu yolculuk, Lev için yalnızca bir fiziksel geçiş değil, geçmişinden geleceğine doğru bir psikolojik köprü işlevi görür. Bu açıdan bakıldığında, otobüs yalnızca bir seyahat aracı değil, Lev'in içsel yolculuğuna rehberlik eden bir yerdir.

3.3. Bodrum Katı

Lev'in Londra'daki ilk günlerinde parasızlık nedeniyle gizlice kaldığı bodrum katı, Relph'in mekân- yer kuramı açısından, fiziksel bir barınak olmanın ötesine geçmeyen bir "mekân" olarak ele alınabilir. Bodrum, Lev için geçici bir sığınak, hayatta kalabilmesi adına zorunlu bir alan sunar; ancak bu mekân, onun için anlam taşıyan bir "yer"e dönüşmez. Relph'e göre, mekânlar yalnızca varlıklarını sürdürdükleri fiziksel alanlardır; ancak bir "yer" haline gelmeleri için, bireylerin bu alanla duygusal bağ kurması gerekmektedir (Relph, 1976: 32). Lev'in yaşadığı bodrum, bu bağlamda yalnızca geçici bir barınma yeridir ve onu duygusal anlamda saran bir bağdan yoksundur. Lev'in bodrumda geçirdiği süre boyunca karton kutular üzerinde oturup, annesinin ördüğü kazağı yastık yaparak uyumaya çalışması (Tremain, 2007: 50-51), onun içsel yalnızlığını ve yabancılaşmasını derinleştirir. Karanlık ve rutubetli olan bu alan, onun için hiçbir şekilde aitlik hissi barındırmaz; aksine, yalnızca hayatta kalma mücadelesinin somut bir parçasıdır. Lev, burada duygusal olarak tek başınadır, tıpkı kendi kimliğini ve geçmişini unutarak yabancı bir şehirde var olma çabasında olduğu gibi.

Lev'in, Londra'ya dair karmaşık duyguları da bu mekânla ilişkili olarak şekillenir. Başlangıçta bir umut ışığı olarak gördüğü Londra, zamanla ona yabancılaşma hissi verir. Sokaklarında dolaşırken memleketine duyduğu özlem sürekli aklında yankı yapar (Tremain, 2007: 33). Bu süreç, onun Londra'ya ait olmadığını hissetmesine yol açar. Öyleyse Lev'in bodrum katındaki deneyimleri, onun için yalnızca hayatta kalmak adına geçici bir barınma alanı olmanın ötesine geçmez. Relph'in teorisine uygun olarak, bu bodrum yalnızca fiziksel bir mekân olarak kalır, duygusal ve anlamlı bir "yer"e dönüşmez. Bu da, Lev'in Londra'daki ilk günlerinde hiçbir yere ait hissetmemesinin bir yansımasıdır.

3.4. Londra: İş, Barınma, Aşk

Lev'in romanın başında otobüs yolculuğunda Londra'ya dair kurduğu hayaller, henüz somut bir gerçeklikten yoksun olduğundan, onun zihninde bu şehir bir "mekân" olarak kalır çünkü o insanlardan uzak durmayı ve köşelere çekilerek kendi iç dünyasında yaşamayı planlar (Tremain, 2007: 4). Relph'in tanımına göre, bir mekânın "yer"e dönüşmesi için kişisel deneyimlerin gerekliliği söz konusudur (Relph, 1976: 26). Londra, Lev için başlangıçta bir umut kaynağı ve hayatta kalma ihtimali sunan bir mekân olsa da, zamanla anlam kazanan bir "yer" olma potansiyeline sahiptir. Lev'in Londra'daki varlık mücadelesi, kendi kimliğini yeniden inşa etme çabasıyla iç içe geçer. Bu, Lev'in hem eski köyüne duyduğu özlemi bastırmaya hem de bu yeni şehirde kök salmaya yönelik bir istek oluşturur. Göçmenlik, bu bağlamda çift kimliklilik durumunu gözler önüne serer ve Tremain, bu kimlik çatışmasını Lev'in hem fiziksel hem de duygusal yolculuğu üzerinden başarıyla işler.

Romanın ilerleyen bölümlerinde, Lev, Londra'da kalıcı bir aidiyet duygusu arar. Ancak, göçmen olarak geldiği bu şehirde, "yer" duygusunu oluşturmakta zorlanır. Londra'da iş bulmuş olsa da (Tremain, 2007: 73), bu iş, Lev için yalnızca ekonomik bir gereklilikten ibarettir ve hiçbir zaman duygusal bir bağ kurduğu bir "yer" haline gelmez. Tufnell Park'taki kiraladığı oda, bir yandan eski köyüne dair anılarını çağrıştıran detaylar barındırır da (Tremain, 2007: 77), bu alan da geçici bir barınma işlevi görür ve Lev'in aidiyet arayışını tatmin etmez. Burada,

Relph'in (1976: 29) mekân ve yer arasındaki farkı vurgulayan tanımlamaları ortaya çıkar. Bir mekân, yalnızca fiziksel bir varlıkken, "yer" ancak duygusal bağlarla şekillenir.

Lev'in Sophie ile olan ilişkisi, Londra'daki yaşamında bir "yer" duygusu kazandırmaya yönelik önemli bir adımdır (Tremain, 2007: 149). Eşini kaybettikten sonra, Sophie ile kurduğu bu duygusal yakınlık, Lev'in kente bağlanma çabalarına yeni bir boyut katar. Sophie'nin evinde geçirdiği anlar, Lev için geçici bir aidiyet hissi yaratır. Ancak bu ilişki sona erdiğinde, Lev'in "yer" duygusu yeniden sarsılır ve kendisini "mekânsız" hisseder (Tremain, 2007: 93). Bu durum, Relph'in "yersizlik" (placelessness) kavramını hatırlatır; yersizlik, mekânın özgün özelliklerinin silinmesiyle, anlam ve aidiyet duygusunun kaybolduğu bir deneyimdir (Kortelainen & Albrecht, 2021: 407). Romanın sonunda Lev'in memleketine dönme ve orada restoran açma kararı, onun köklerine dönüşünü ve anlamlı bir "yer" inşa etme arzusunu temsil eder. Relph'in mekân-yer kuramı ışığında değerlendirildiğinde, Londra'nın kaotik yapısı Lev'in aidiyet duygusunu bulmasını zorlaştırırken, memleketi Auror, ona yeniden inşa ettiği bir "yer" sunar (Tremain, 2007: 400). Bu da, romanın, Lev'in içsel ve mekânsal yolculuğunu, anlamlı bir aidiyet arayışı üzerinden başarılı bir şekilde ele aldığını gösterir.

Çizelge 2. Relph kuramına göre Lev'in Deneyimlediği Alanların Mekân-Yer Bağlamında Sınıflandırılması

Alan	Yer/Mekân	Gerekçe
Doğu Avrupa	Yer	Lev'in kökeni ve geçmişine dair duygusal bağları temsil eder.
Auror	Yer	Ailesi, kızı ve arkadaşlarının bulunduğu, duygusal bağların şekillendiği bir alan.
Otobüs ve yolculuk	Yer	Göç yolculuğunun anlamını ve Lev'in dönüşüm sürecini simgeler.
Bodrum katı	Mekân	Yalnızca geçici barınma ihtiyacını karşılayan işlevsel bir alan.
Londra	Hem yer hem mekân	Yeni bir yaşam arayışının karmaşık duygusal ve fiziksel boyutlarını barındırır.
Kiraladığı oda	Mekân	Duygusal bağdan yoksun, yalnızca fiziksel barınma işlevi sunar.

Çalıştığı restoran	Mekân	Çalışma hayatının geçtiği, işlevsel bir alan.
Sophie'nin evi	Yer → Mekân	Aşk ilişkisi boyunca yer; ayrılık sonrası, bağların kopmasıyla mekân haline dönüşür.

4.SONUÇ

Rose Tremain'in *The Road Home* romanında, Edward Relph'in mekân-yer kuramı, Lev'in kimlik ve aidiyet arayışını anlamlandırmak için güçlü bir araç sunar. Roman, bireylerin alanlarla kurduğu ilişkilerin aidiyet ve kimlik arayışına nasıl yön verdiğini ustalıkla işler. Relph'e göre, mekân fiziksel bir alanı ifade ederken, yer bireylerin o alanla kurduğu duygusal bağlarla anlam kazanır. Tremain, Lev'in yaşamındaki mekân ve yer ayrımı, göçmenlik deneyiminin bireysel ve evrensel boyutlarını da yansıtır. Romanda Doğu Avrupa ve Auror, Lev'in kökenine ve geçmişine duyduğu bağ sayesinde birer yer olarak tanımlanır. Yolculuk sırasında bindiği otobüs ve geçilen yollar, Lev için yer duygusu taşır, çünkü bu alanlar göç yolculuğunun anlamını yansıtır. Londra'da kiraladığı oda ve çalıştığı restoran ise yalnızca işlevsel birer mekân olarak kalır; Lev'in bu alanlarla duygusal bir bağ kurduğu söylenemez. Aşk yaşadığı Sophie'nin evi, ilişki boyunca yer olma özelliği taşır, ancak ayrılık sonrası bu anlamını yitirir. Londra, Lev için karmaşık bir yapıda hem mekân hem de yer olarak şekillenir, çünkü şehir yeni bir hayat kurma çabalarını temsil etse de, tam bir aidiyet hissi sunmaz.

KAYNAKÇA

[1] Brownrigg, S. (2007, Haziran 10). No place like home. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2007/jun/09/featuresreviews.guardianreview21>

[2] Griffiths, M. and Barbour, K. (2016). *Making publics, making places*. University of Adelaide Press.

[3] Gürkaş, E. T., & Barkul, Ö. (2012). Yer üzerine kavramsal bir okuma denemesi. *Sigma*, 4, 1-11.

[4] Harasztos, Á. (2015). The image of the East-Central European in Rose Tremain's *The Road Home*. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica*, 7(1), 83-94.

[5] Kavaratzis, M., & Kalandides, A. (2015). Rethinking the place brand: the interactive formation of place brands and the role of participatory place branding. *Environment and Planning a Economy and Space*, 47(6), 1368-1382.

[6] Kortelainen, J., & Albrecht, M. (2021). Placelessness of urban design and industrial branding in small town planning. *Journal of Urban Design*, 26(4), 405-421.

- [7] Lee, W., & Choi, Y. (2023). Critical interpretation of spatiality in professional Korean football stadiums: Relph's theory of placeness. *Sociological Research Online*, 29(1), 204-220.
- [8] Özberk, N. (2023). "Hey Çoruh kederim derinden derin": Çevresel dönüşümün duygusal coğrafyaları ekopsikoloji ve solastalji. *Kent Akademisi*, 16(2), 676-701.
- [9] Özgür, E., & Yakar, M. (2022). Coğrafya önemlidir: Nüfus yaşlanmasına mekânsal bir perspektiften bakmak. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 3-29.
- [10] Özsalmanlı, A. Y. (2021). Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde kamusal reformları. *SDÜHFD*, 11(1), 171-190.
- [11] Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: *Pion Limited*.
- [12] Relph, E. (2009). A pragmatic sense of place. *Environmental and architectural Phenomenology*, 20(3), 24-31.
- [13] Relph, E. (2015). *Rational landscapes and humanistic geography*. Routledge.
- [14] Seamon, D. (1979). *A Geography of the Lifeworld: Movement, Rest and Encounter*. New York: St. Martin's Press.
- [15] Smale, B. (2006). Critical perspectives on place in leisure research. *Leisure/Loisir*, 30(2), 369-382.
- [16] Tohjiwa, A. (2022). The concept of "place" in urban studies. *Ergonomics International Journal*, 6(4), 1-6.
- [17] Tremain, R. (2007). *The Road Home*. Back Bay Books.
- [18] Tuan, Y.-F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- [19] Usta, G. (2020). Mekan ve yer kavramlarının anlamsal açıdan irdelenmesi. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 10(1), 25-30.
- [20] URL 1. (2024). Bulgaristan 2025'te Euro'ya geçmeye hazırlanıyor. *Habertürk*. <https://www.haberturk.com/bulgaristan-2025-te-euroya-gecmeye-hazirlaniyor-3668978-ekonomi> (Erişim tarihi 10.11.2024).
- [21] URL 2. (2019). Bulgaristan'ın para birimi. Wordpress. <https://bulmacacevap.wordpress.com/2019/07/28/bulgaristanin-para-birimi/> (Erişim tarihi 10.11.2024).

RACHEL DE-LAHAY'IN *ROUTES* ADLI TİYATRO OYUNUNDA GÖÇMENLİK SORUNU: DEPORT VE IRKÇILIK İLİŞKİSİ

Dr. Öğrt. Üyesi Ajda Baştan

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ajdabastan@gmail.com, ORCID ID 0000-0001-8171-8644

ÖZET

Çağdaş İngiliz yazar Rachel De-lahay'ın ilk kez 2013 yılında sahnelen *Routes* (Rotalar) adlı kısa tiyatro oyunu, göçmenlik, önyargı ve deport (sınır dışı edilme) sorunlarını irdeleyerek, bu süreçte ırkçılığın oynadığı rolü çarpıcı bir şekilde gözler önüne serer. Oyun, Nijerya ve İngiltere'de geçen sahneler aracılığıyla izleyiciyi iki farklı kıtaya taşır ve karakterlerin yaşadığı kültürel çatışmaları sahneye yansıtır. Farklı coğrafyalarda geçen bu hikâyeye, göçmenlik ve aidiyet sorunlarını derinlemesine işler. Oyunun ana karakterlerinden Femi, 40'lı yaşlarında Nijeryalı bir adamdır. İngiltere'den deport edilmiş ve şimdi İngiltere'deki ailesine yeniden kavuşma çabası içindedir. Femi, herhangi bir suça karışmadığını savunmakta ve yalnızca siyahi olduğu için deport edildiğini düşünmektedir. Öte yandan Bashir, 18 yaşında, aslen Somalili bir gençtir. İngiltere'de büyümesine rağmen, oturma izni olmadığından sınır dışı edilme tehdidi ile karşı karşıyadır. Anne ve babasını kaybetmiş olan Bashir, Somali'de tanıdığı hiç kimse olmaması nedeniyle büyük bir belirsizliğin eşiğindedir. O da Femi gibi suçsuz olduğunu ileri sürer ve yalnızca ten renginin onu deport sürecine sürüklediğine inanır. De-lahay, bu iki karakter üzerinden göçmenlik, kimlik ve aidiyet kavramlarını sorgulatırken, siyahilerin adaletsiz bir şekilde deport edilmesine neden olan sistematik ırkçılığa dair keskin bir eleştiri sunar. *Routes*, deport süreçlerinin yalnızca yasal bir prosedür olmadığını, aynı zamanda bireylerin yaşamlarını derinden etkileyen toplumsal bir travma olduğunu vurgular. Femi'nin ailesine dönme arzusu ile Bashir'in yalnızlığı arasındaki tezat, göçmenlik deneyiminin zorluklarını ve insanın köklerine duyduğu özlemi gözler önüne serer. De-lahay'ın kalemi, izleyicilere göçmenlik ve toplumsal adalet hakkında düşündürücü sorular yöneltir, bireysel hikâyeler üzerinden toplumsal sorunlara ayna tutar. Bu bağlamda *Routes*, göçmenlik meselesini hem kişisel hem de toplumsal boyutlarıyla ele alarak izleyiciye derinlemesine bir eleştiri sunar.

Anahtar Kelimeler: Deport, Göçmenlik, Irkçılık, Rachel De-lahay, Routes

THE ISSUE OF IMMIGRATION IN RACHEL DE-LAHAY'S PLAY *ROUTES*: THE CONNECTION BETWEEN DEPORTATION AND RACISM

ABSTRACT

The contemporary British playwright Rachel De-lahay's short play *Routes*, first performed in 2013, explores the issues of immigration, prejudice, and deportation, highlighting on the striking role racism plays in these processes. Through scenes set in both Nigeria and England, the play takes the audience across two continents, portraying the cultural conflicts experienced by its characters. This story, spanning different geographies, deeply explains the complexities of immigration and belonging. One of the main characters, Femi, is a Nigerian man in his 40s

who has been deported from England and is now struggling to reunite with his family there. Femi claims he has committed no crime and believes he was deported solely because he is black. On the other hand, Bashir, an 18-year-old Somali-born youth, faces the threat of deportation despite having grown up in England due to lack of residence permit. Having lost his parents, Bashir feels great uncertainty as he has no connections in Somalia. Like Femi, he insists he is innocent and believes his skin colour has led him to this situation. Through these two characters, De-lahay examines the concepts of immigration, identity, and belonging, offering a sharp critique of systemic racism that leads to the unjust deportation of black individuals. *Routes* emphasizes that deportation processes are not just legal procedures but also societal traumas that deeply affect individuals' lives. The contrast between Femi's longing to reunite with his family and Bashir's solitude highlights the problems of the immigrant experience and the yearning for one's roots. De-lahay's writing poses critical questions about immigration and social justice, reflecting societal issues through personal stories. In this context, *Routes* offers a profound critique of immigration, addressing it on both personal and societal levels.

Keywords: Deportation, Immigration, Racism, Rachel De-lahay, *Routes*

1. GİRİŞ

Göçmen edebiyatı, göç olgusunun bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerini derinlemesine inceleyen, kimlik, kültürel çatışma ve ırkçılık gibi temaları işleyen önemli bir edebi türdür. Bu edebiyat, göçmenlerin yaşadığı zorlukları ve deneyimleri yansıtarak, toplumsal hafızayı güçlendirmekte ve kültürel etkileşimi teşvik etmektedir. Göçmenlik, bireylerin daha iyi yaşam koşulları arayışıyla başka bir ülkeye geçiş yapması anlamına gelirken, bu süreçte karşılaşılan insan hakları ihlalleri ve ayrımcılık, önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu kapsamda, göçmenlik sorunu, deportasyon (sınır dışı etme) ve ırkçılık arasındaki ilişki, günümüzün en karmaşık sosyal sorunlarından birini oluşturmaktadır. Söz konusu göçmenler, geldikleri ülkelerde ve ev sahibi toplumlarda ayrımcılığa maruz kalmakta, bu durum onların sosyal kimlik algılarını ve psikolojik iyi olma hallerini olumsuz etkilemektedir (Guiliani vd., 2018: 68). İngiltere'de de göçmenlik, ırkçılık ve deportasyon konuları, günümüzde sosyal ve politik tartışmalarından biridir. Saporca'nın (2023) çalışmasında, göçmenlerin yaşadığı insan hakları ihlalleri ve bu ihlallerin boyutları ele alınmakta, göç ve mülteci sorunlarının günümüzdeki etkileri vurgulanmaktadır. Bu sorunların çözümü için eğitim, sosyal hizmet uygulamaları ve insan hakları bilincinin artırılması gerekmektedir.

İrkçılık ise, göçmenlerin yaşadığı ayrımcılığın temel nedenlerinden biridir. Tek'in (2019) çalışmasında, ırkçılığın günümüzdeki varlığı ve sosyal hizmet uygulamaları üzerindeki etkileri incelenmektedir. Özellikle, göçmenlerin maruz kaldığı ırkçı muameleler, sosyal hizmetlerden yararlanma süreçlerini olumsuz etkilemekte ve bu durum, insan hakları ihlali olarak değerlendirilmektedir (Taşağın, 2021). Bu noktada, göçmenlerin yaşadığı ayrımcılığın yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de ciddi sonuçları olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan deportasyon da, göçmenlerin karşılaştığı bir diğer önemli sorun olup, bu süreçte insan hakları ihlalleri sıklıkla gündeme gelmektedir. Deportasyon uygulamaları, göçmenlerin

yaşamlarını tehdit eden bir durum haline gelebilir ve bu süreçte yaşanan hak ihlalleri, uluslararası insan hakları normlarıyla çelişmektedir. Dünder-Coecke'nin (2021) araştırmasında, insan hakları duyarlılığı ve eğitimin önemi vurgulanmakta, bu bağlamda eğitim yoluyla insan hakları bilincinin artırılmasının gerekliliği ifade edilmektedir. Eğitim, bireylerin insan hakları konusunda daha duyarlı hale gelmelerine yardımcı olabilir ve bu durum, göçmenlerin yaşadığı sorunların çözümünde önemli bir rol oynayabilir.

2. ROUTES (ROTALAR) OYUNU

Melez¹ tenli İngiliz yazar Rachel De-lahay'ın 2013 yapımı *Routes* adlı oyunu, göçmenlik sorunlarını ve bu sorunların toplumsal etkilerini ele alan önemli bir tiyatro eseridir. Göç deneyimleri aracılığıyla illegal göç yöntemleri, “çok kültürlü Londra” (Muir, 2013), toplumsal adalet, “ulusal kimlik” (Billington, 2013) temalarını sorgulayan eser, izleyiciyi göçmenlik sisteminin karmaşıklığı ve bireyler üzerindeki etkileri hakkında düşünmeye yönlendirir. Söz konusu durum, eleştirel bakış açısıyla, oyunun hem güncel hem de evrensel bir nitelik taşımasını sağlar (Çakırtaş, 2020: 373). Nijerya ve İngiltere’de geçen sahneler, izleyiciyi iki kıta arasında bir yolculuğa çıkarır ve karakterlerin yaşadığı kültürel çatışmaları gözler önüne serer. Bu bakımdan, oyundaki olaylar, farklı coğrafyaların perspektifinden göçmenlik ve aidiyet sorunlarını detaylı bir şekilde işler. Ana karakterlerden Femi, 40’lı yaşlarında Nijeryalı bir adam olarak, İngiltere’de yıllarca yaşadktan sonra deport edilmiş ve ailesine yeniden kavuşmak için mücadele etmektedir (Sierz, 2013). Suça karışmadığını savunan Femi, yalnızca ten rengi nedeniyle sınır dışı edildiğine inanır. Bashir ise 18 yaşında, aslen Somalili bir gençtir ve İngiltere’de büyümüş olmasına rağmen, deport edilme tehdidi ile karşı karşıya kalır (Marlowe, 2013). Anne ve babasını kaybetmiş olan Bashir, Somali’de hiçbir tanıdığı olmadığı için belirsizlik içinde yaşamaktadır. O da Femi gibi suçsuz olduğunu düşünmekte ve ırkı nedeniyle ayrımcılığa uğradığını savunmaktadır. Bu kapsamda De-lahay, söz konusu iki karakter üzerinden siyahilerin haksız yere deport edilmesine yol açan sistematik ırkçılığı sert bir şekilde eleştirerek izleyiciye düşündürücü bir mesaj iletir.

3.OYUNDA DEPORTASYON VE IRKÇILIK

De-lahay'ın *Routes* adlı oyununda İngiltere’deki deportasyon sisteminin karmaşık süreçleri ele alınarak, göçmenlerin yaşadığı belirsizlikler, “illegal göçler” (Angelaki, 2024: 139) ve ayrımcılık gözler önüne serilir. Femi ve Bashir gibi Afrikalı siyahi karakterler, ırk temelli ayrımcılığın ve toplumsal dışlanmanın etkilerini oyunda somutlaştırırlar. Femi'nin, bir bar kavgası sonucunda hapis cezası alıp ardından İngiltere’den deport edilmesi, onun için yalnızca fiziksel bir sınır dışı edilme değil, aynı zamanda ırkı nedeniyle maruz kaldığı adaletsizliğin bir göstergesidir. Onun deportasyonu, ailesiyle olan bağlarının kopmasına ve yıllarca süren bir özleme yol açar. Bu bağlamda, onun hikâyesi, ailesine kavuşma umuduyla sahte bir pasaport edinerek İngiltere’ye dönme çabasını içerir. Femi yolculuğu sırasında İngiltere sınırında parmak izi nedeniyle yakalanır. Ardından hemen gözaltına alınması, onun için yalnızca bir tutuklanma değil, aynı zamanda hayallerinin çöküşüdür. Femi gözaltındayken şu sitemli sözleri dile getirir:

¹ De-lahay, verdiği röportajda siyahi değil, melez olduğunu belirtmektedir (Kellaway, 2017).

Femi: Ne yani? Hayatım boyunca mı cezalı kalacağım? Hâkimin verdiği iki yıl hapis cezasını çektim, üstüne de dört ay gözaltı merkezinde kaldım, ailemi ömür boyu göremeyecek miyim? (Routes, 2013:52).²

Femi: Şayet beyaz biri olsaydım, bütün bunlar yaşanacak mıydı? (Routes, 2013:52)

Femi'nin bu konuşmaları, deportasyon, ırkçılık ve aile bağlarının göçmenlik politikaları çerçevesinde nasıl karmaşıklaştığını ve derin travmalara yol açtığını etkileyici bir şekilde ortaya koyuyor. Genç adam, deport edildikten sonra ailesinden ayrı kalmıştır ve bu durum onun hem bir baba olarak hem de bir birey olarak kimliğini derinden sarsmıştır. Ailesinin İngiltere'de kalmasına karşın, onun bu ülkeye kaçak dönüş girişimi sırasında yakalanması, aile birliğinin nasıl devlet politikalarına kurban edildiğini gösterir. Aile bağları açısından, Femi'nin ömür boyu ailesini görememe korkusu, bir insan hakkı ihlali olarak değerlendirilebilir. Aile birliği, uluslararası insan hakları belgelerinde korunması gereken temel bir hak (Güner, 2016: 213). Ancak, deportasyon politikaları bu hakkı genellikle ihmal eder. Femi'nin çocuklarından ayrı kalması, onun için kişisel bir ceza değil, aynı zamanda çocukları için de bir travma yaratır. İrkçılık boyutunda, Femi'nin "beyaz biri olsaydım, bütün bunlar yaşanır mıydı?" sorusu, göçmenlik politikalarının ve ceza adalet sisteminin ırksal eşitsizliklerini sorgular. Beyaz olmayan göçmenler, hem yasal süreçlerde hem de toplumsal algılarda daha fazla ayrımcılıkla karşılaşabilir (Ünal, 2024: 297). Femi'nin bu sorusu, adalet sistemindeki ırksal önyargılara dikkat çekmekte ve bu sistemin adil olup olmadığını sorgulamaktadır. Oyunun sonunda Femi'nin akıbeti belirsiz bırakılarak izleyiciyi düşünmeye teşvik eder.

Öte yandan, *Routes* oyununda Somali kökenli olup 18 yaşına basan Bashir, anne ve babasını kaybetmiş olmanın acısıyla yaşamını sürdürürken, hayatının büyük bir bölümünü İngiltere'de geçirmiş olsa da vatandaşlık hakkına erişemez. Aleks Sierz'e (2013) göre Bashir'in durumu Kafkaesk olarak nitelendirilebilir. Kafkaesk terimi, Franz Kafka'nın eserlerinden esinlenerek, mantıksız, karmaşık ve tehdit edici durumları tanımlamak için kullanılır.³ Bu tür bir durum, bireylerin absürt bürokrasi ve karmaşık olaylar karşısında kaybolmuş ve çaresiz hissetmesine yol açar. Çünkü Bashir, bekleğinden beri Birleşik Krallık'ta yaşıyor olmasına rağmen, teknik olarak vatandaş sayılmamaktadır. Bir kavgaya karıştığı gerekçesiyle geri gönderme merkezinde tutulur. Onun ırkçı bir grubun provokasyonu sonucu çatışmaya sürüklenmesi (De-lahay, 2013:28), onun deport edilme riskiyle karşı karşıya kalmasına neden olur. Tutuklu bulunduğu merkez, yalnızca bekleme alanı değil, aynı zamanda belirsizliğin ve çaresizliğin somutlaştığı bir mekândır. Bashir burada Somali'ye gönderilmek istenir; ancak orada hiç kimseyi tanımadığını belirtir. Geçmişindeki kayıplar ve tanıdık çevresinden kopma korkusu, onun ruhsal durumunu giderek daha da karmaşık bir hâle getirir. Bu çerçevede, Tural'ın (2023: 60) da belirttiği gibi deportasyon, yalnızca fiziksel bir ayırım değil, aynı zamanda bireylerin psikolojik durumları üzerinde de derin etkiler bırakmaktadır. Oyunda Bashir Somali'ye gitmeyi kabul eder ancak sonrasında kaderi belirsiz kalır. Söz konusu durum, bireysel bir hikâyeden

² İngilizceden Türkçeye çeviriler tarafımda yapılmıştır.

³ Merriam-Webster online sözlüğe bakınız. *Merriam-Webster.com dictionary*.

çok, sistematik ayrımcılık ve adaletsizliğe yönelik keskin bir eleştiriyi yansıtır. Bu bakımdan, Bashir'in deneyimleri, göçmenlik politikalarının karmaşıklığını ve toplumsal ayrımcılığın derin etkilerini izleyicilere açıkça gösterir. Örneğin, anne babası olmayan bir beyaz genç aynı muameleyi görür müydü sorusu, ırkçılığın ve adaletsizliğin boyutlarını düşündürür. Bashir'in hikâyesi, kişisel trajediyle sınırlı kalmaz; toplumsal gerçekliklerin sert yönüyle izleyiciyi yüzleştirerek empati ve farkındalık oluşturmayı hedefler.

4.SONUÇ

Rachel De-lahay'ın *Routes* adlı tiyatro oyunu, göçmenlik olgusunu merkezine alarak deportasyon ve ırkçılık arasındaki karmaşık ilişkiyi derinlemesine analiz eder. Yazar, eseriyile izleyicilere empati kurma ve bu toplumsal sorunları sorgulama fırsatı sunar. Oyunun siyahi karakterleri aracılığıyla göçmenlerin karşılaştığı ayrımcılık ve adaletsizlikler çarpıcı bir biçimde gözler önüne serilir. Örneğin, Bashir gibi figürler, yalnızca yasal statülerindeki belirsizlikler nedeniyle değil, aynı zamanda ırkçı önyargılar nedeniyle de deportasyon tehdidiyle karşı karşıya kalır. Femi ise, İngiltere'de uzun yıllar yaşadıkdan sonra bir bar kavgası yüzünden hapis cezası alır ve ardından Nijerya'ya deport edilir. Bu süreçte, ailesinin İngiltere'de kalması ve onlara duyduğu özlem, Femi'nin tüm kararlarını ve çabalarını yönlendiren temel unsur haline gelir.

Göçmenler, buldukları toplumlarda yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik baskılar altında yaşam mücadelesi verir. Bu durum, aidiyet duygularını zayıflatırken kimlik arayışlarını da derinleştirir. Oyun, izleyiciyi karakterlerin içsel çatışmalarına ortak ederken, aynı zamanda toplumsal dışlanmanın bireyler üzerindeki etkilerini de gözler önüne serer. Yazar, göçmenlik sorunlarına dair evrensel bir bakış açısı sunarken, insan haklarının ve onurunun korunmasının önemini vurgular. Anlatının güçlü yapısı, izleyicilere güncel sorunlarla ilgili farkındalık kazandırmayı ve düşünsel bir sorgulama süreci başlatmayı hedefler. Bu bağlamda De-lahay, izleyicileri yalnızca birer gözlemci olmaktan çıkararak, toplumsal adalet ve insan hakları konularında daha derin bir anlayış geliştirmeye teşvik eder.

KAYNAKÇA

[1] Angelaki, V. (2024). *Staging Interspaces in Contemporary British Theatre: Environment and Fluidity*. Almanya: Springer Nature.

[2] Billington, M. (2013, Eylül 26). *Routes* – review. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/stage/2013/sep/26/routes-rachel-de-lahay-review>. (Erişim tarihi 11.11.2024).

[3] Çakırtaş, Ö. (2020). Immigrants as 'others' of 21st century Britain: ethnicity, culturo-religious identity and critical race theory in Rachel De-lahay's social realist-political theatre. *Litera: Journal of Language, Literature and Culture Studies*, 30(2), 365-383.

[4] De-Lahay, R. (2013). *Routes*. A&C Black.

- [5] Dündar-Coecke, S. (2021). Lisans öğrencilerinin insan hakları duyarlılığına ilişkin bir araştırma. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 53, 363-378. <https://doi.org/10.15285/maruaebd.772532>
- [6] Giuliani, C., Tagliabue, S., & Regalia, C. (2018). Psychological well-being, multiple identities, and discrimination among first and second generation immigrant Muslims. *Europe's Journal of Psychology*, 14(1), 66-87.
- [7] Güner, N. Ö. (2016). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin mültecilerin haklarının korunmasındaki rolü. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4, 212-241.
- [8] Kellaway, K. (2017, Mart 19). Rachel De-lahay: 'Being a brown woman is political in itself': Interview by Kate Kellaway. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/stage/2017/mar/19/rache-de-lahay-interview-my-white-best-friend-being-a-brown-woman-is-political>. (Erişim Tarihi: 21.11.2024).
- [9] Marlowe, S. (2013, Eylül 30). Routes explores immigration at the Royal Court. *Metro*.
<https://metro.co.uk/2013/09/30/routes-explores-immigration-at-the-royal-court-4128713/>. (Erişim tarihi 15.11.2024).
- [10] Merriam-Webster. (t.y.). Kafkaesque. *Merriam-Webster.com dictionary*.
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/Kafkaesque>. (Erişim tarihi 25.11.2024).
- [11] Muir, A. (2013, Eylül 26). Routes, Royal Court Upstairs - theatre review. *The Standard*.
<https://www.standard.co.uk/culture/theatre/routes-royal-court-upstairs-theatre-review-8841052.html>. (Erişim tarihi 13.11.2024).
- [12] Saparca, Y. (2023). İnsan Hakları, Mülteciler ve Devlet; Eleştirel Bir Yaklaşım. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 6(10), 85-114.
<https://doi.org/10.59162/tihk.1217816>
- [13] Sierz, A. (2013, Eylül 26). Routes, Royal Court Theatre. *The Arts Desk*.
<https://theartsdesk.com/theatre/routes-royal-court-theatre>. (Erişim tarihi 12.11.2024).
- [14] Taşağın, N. (2021). Irkçılık ve Ayrımcılığın Önlenmesi: Türkiye'deki Mevcut Durum ve Sosyal Hizmet İçin Öneriler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 293-315.
<https://doi.org/10.33417/tsh.738932>
- [15] Tek, S. (2019). Irkçılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 1142-1165. <https://doi.org/10.33417/tsh.622621>
- [16] Ünal, S. (2024). Yabancıya Yönelik Merakin Niyetlenilmemiş Sonuçları: Afrika Kökenli Siyahi Öğrenciler ve Irksal Temelli Mikro Saldıranlıklar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 60, 295-319.

CEMİL MERİÇ: FELSEFDEN EDEBİYATA, TOPLUMDAN KÜLTÜRE BİR ENTELEKTÜEL YOLCULUK

Prof. Dr. Muammer CENGİL

Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
muammercengil@gmail.com, orcid.org/0000-0002-5449-5251

ÖZET

Cemil Meriç (1916-1984), Türk düşünce hayatının en önemli figürlerinden biridir. Kendisi, özellikle felsefe, edebiyat, kültür ve toplumbilim alanlarında derin birikimi ve güçlü entelektüel birikimi ile tanınan bir yazardır. Meriç, Türk entelektüel geleneğine hem eleştirel bir bakış açısı getirmiş hem de Batı düşüncesi ile Türk kültürünü derinlemesine sorgulamıştır. Onun düşünsel yolculuğu, *felsefeden edebiyata, toplumdaki kültüre* uzanan bir entelektüel arayışın izlerini taşır. Bu bildiride Cemil Meriç'in entelektüel yolculuğunun bu dört ana ekseninde nasıl şekillendiğini ele almayı amaçlamaktadır.

Cemil Meriç'in düşünsel hayatının temeli *felsefeye* dayanır. Felsefeye olan ilgisi, onun Batı düşüncesiyle karşılaşmasından çok önce, gençlik yıllarında şekillenmeye başlamıştır. Meriç, felsefeyi sadece bir düşünsel disiplin olarak görmekle kalmaz, aynı zamanda bir dünya görüşü, insanın varoluşunu ve toplumunu anlamlandırma çabası olarak değerlendirir.

Cemil Meriç'in edebiyatla ilişkisi ise, onun felsefi bakış açısını daha geniş bir kültürel bağlama yerleştirmesini sağlar. Meriç, edebiyatı, bir toplumun kültürel belleği ve düşünsel mirası olarak görür. Edebiyat, onun için, insanın iç dünyasının, toplumun tarihinin ve kültürün bir araya geldiği bir alandır. Edebiyatla felsefe arasındaki ilişki, Meriç'in eserlerinde belirgin bir şekilde görülür.

Cemil Meriç'in entelektüel dünyasında toplum, sadece bireylerin bir arada yaşadığı bir yapı değildir; aynı zamanda bireyin kimliğini bulduğu, şekillendirdiği ve dönüştürdüğü bir alan olarak anlaşılır. Meriç, toplumu, kültürel ve ideolojik bir sistemin parçası olarak görür. Birey, toplumdaki bağımsız düşünülemez; fakat bireyin toplum karşısındaki duruşu da toplumu biçimlendirir.

Cemil Meriç'in entelektüel yolculuğunda kültür, sadece bir toplumun dışavurumu değil, aynı zamanda bir düşünsel duruş ve yaşam tarzıdır. Meriç, kültürü, insanın kendini ifade etme biçimi

olarak tanımlar. Ona göre, kültür, bir toplumun düşünsel ve sanatsal üretiminin temelini oluşturur ve bu üretim, bir anlamda toplumun kolektif bilincinin yansımasıdır.

Anahtar Kelimeler: Cemil Meriç, Sosyoloji, Mütefekkir

GİRİŞ

Hayatı

Türk düşünce hayatının en önemli figürlerinden birisi olan ve özellikle felsefe, edebiyat, kültür ve toplumbilim alanlarında derin birikimi ile tanınan Cemil Meriç (1916-1987) güçlü bir entelektüel ve yazardır. 1916 yılında, Hatay'ın İskenderun ilçesinde doğan Meriç'in kökeni Yunanistan (Batı Trakya)'da yer alan Evros (Meriç) ilinin sınırları içindeki Dimetoka'ya kadar uzanmaktadır. Babasının dedesi Hafız İdris Efendi Dimetoka müftüsü, kendi dedesi Ahmed Efendi tüccar, babası Mahmut Niyazi Bey ise yine aynı yerde hakim olarak görev yapmaktaydı. Babası Mahmut Niyazi Bey akrabası olan Zeynep Ziyet Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten Zehra ve Nadide isiminde iki kız çocukları dünyaya gelmiştir. 1912 yılında Balkan Savaşları sırasında annesi Zeynep Ziyet Hanım'ın isteğiyle aile Dimetoka'dan önce Edirne'ye oradan Tırnova'ya ve oradan da İstanbul'a gelmişlerdir. Babası Mahmut Niyazi Bey bu gün Suriye sınırları içerisinde bulunan Kefertharim'e mahkeme reisi olarak atanmış ve burada bir müddet kaldıktan sonra bu gün Hatay'ın bir ilçesi olan Reyhanlı Ziraat Bankasına müdür olarak görevlendirilmiş ve buraya da yerleşmişlerdir. Meriç 1916 yılında burada dünyaya gelmiş ve kendisine Hüseyin Cemil ismi verilmiştir (Meriç, 2008).

İlkokulu 1928 yılında Reyhanlı'da bitirmiştir ve ortaokulu Antakya'da başlamıştır. Lise yıllarında ilk yazısı olan "Geç Kalmış Bir Muhasebe"yi yerel bir gazete olan Yenigün'ye yayımlamıştır. 1934 yılında 11. sınıfta iken milliyetçi tavırları yüzünden göze battığı ve Fransız karşıtı olduğu gerekçesiyle mezuniyetine 15 gün kala okulu bırakmak zorunda kalır ve 1936 yılında eğitimini tamamlamak için İstanbul'a gelerek Pertevniyal Lisesi'nde 12. sınıftan eğitimine devam eder. O zamanlar Fransızca müfredatının uygulandığı Pertevniyal lisesinden 1937 yılında mezun olur ve bu yıllarda Kerim Sadi ve Nazım Hikmetle tanışır. İstanbul'daki hayat şartlarının zorluğundan dolayı aynı yıl İskenderun'a geri döner ve Haymeseki Köyü'nde bir süre ilkokul öğretmenliği yapar. Yine aynı yıl İskenderun tercüme bürosunda Türkçe basını Fransızcaya çeviren bir ekibin başında beş altı ay reis muavinliği, Nahiye Müdürlüğü, Türk Hava Kurumu Sekreterliği, Belediye katipliği gibi görevlerde bulunur. 1939 yılında Hatay Hükümeti'ni devirmeye teşebbüs ettiği gerekçesiyle tutuklanarak idam talebiyle yargılanmış fakat iki ay sonra beraat etmiştir. 1940 yılında tekrar İstanbul'a döner ve Yabancı Diller Okulu

bursluluk sınavını kazanır ve iki yıl bu okulda öğrenimine devam eder. Fransa'ya staj yapmaya gideceği bu yıllarda ikinci dünya savaşının patlak vermesiyle bunu gerçekleştiremez. Yine bu yıllarda göz sağlığında sorunlar ortaya çıkmaya başlar. 1942 yılında 25 yaşındayken kendisi coğrafya öğretmeni olan Fevziye Menteşoğlu hanımefendiyle evlenen Meriç yine aynı yıl Yabancı Diller Yüksek Okulu'ndan mezun olarak zorunlu hizmet görevini ifa etmek üzere Elazığ'a tayin olur. 1943 yılında askerlik vazifesini yapmak için başvurur fakat göz bozukluğu buna engel olur. 1943 yılında Balzac'ın "Altın Gözlü Kız" isimli eserinin tercümesini yayımlar. **1945 yılında hem oğlu Mahmut dünyaya gelmiştir hem de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Fransızca okutmanı olarak göreve başlamıştır.** Bu yıl "On Üçlerin Romanı" ve "Otuzundaki Kadın" isimli iki çevirisi daha yayımlanır. Ayrıca Amaç, Gün, Yirminci Asır, Yurt ve Dünya ve Yücel gibi dergilerde edebi eleştirileri yayımlanır. **Takvim 1946'yı gösterdiğinde kızı Ümit dünyaya gelmiştir** ve yine bu yıl "Kibar Fahişelerin İhtişam ve Sefaleti" çevirisi yayımlanmıştır. **1951 yılında bir yandan Fransızca Okutmanlığı görevini sürdürürken diğer yandan da Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde doktora eğitimine ve İstanbul Işık Lisesi'nde Fransızca öğretmenliğine başlamıştır. 1954 yılında daha 38 yaşında iken gözlerini kaybetmiştir.** Yurt içinde ve yurt dışında geçirmiş olduğu bazı ameliyatlara sonuç vermez. Bu dönemde kısa bir süre depresyon geçirir fakat üretmeye devam eder. 1956 yılında Victor Hugo'nun "Hernani" isimli drama eserinin çevirisini yayımlar. 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde ders vermeye başlar. 1959'da Hint edebiyatına duyduğu ilgi 1964 yılında "Hint Edebiyatı" isimli ilk telif eserinin basılmasıyla taçlanır. Kendisi bu eser için "Bu kitap, çağdaşlarımı papağanlıktan kurtarmak için yazıldı" ifadesini kullanmıştır. 1966 da Victor Hugo'nun "Marion de Lorme" isimli eserinin çevirisi, 1974'de de "Bu Ülke" ve "Umrandan Uygarlığa" isimli eserleri yayımlanır. Ayrıca aynı yıl okutmanlık görevinden de emekliye ayrılır. 1976 yılında "Hint Edebiyatı" isimli eserine eklemeler yaparak "Bir Dünyanın Eşiğinde" ismiyle tekrar yayımlar. 1978 yılında "Mağaradakiler", 1980 yılında şahsi bir ansiklopedi özelliği taşıyan "Kırk Ambar" isimli kitapları yayımlanır. Aynı yıl Uriel Heyd'in "Türk Milliyetçiliğinin Temelleri; Ziya Gökalp'in Hayatı ve Eserleri" isimli kitabını da çevirir. 1981 yılında hem Thornton Wilder'in "Köprüden Düşenler" isimli eserini çevirmiş hem de "Bir Facianın Hikayesi" isimli eseri yayımlar. Eşini Fevziye Hanım'ı kaybettiği 1983 yılında Maxime Rodinson'un "Batıyı Büyüleyen İslam" isimli eserinin çevirisini yapar. "Işık Doğudan Gelir" isimli eserini 1984 yılında yayımlayan Meriç, 1987 yılında felç geçirir ve bir dönem yatağa bağlı yaşamak durumunda kalır. 13 Haziran 1987 yılında yetmiş bir yaşında ise Hak'ka yürür (Alkan, 1993; Armağan, 2006; Meriç, 2008; Meriç, 2007; Öntaş, 2012;).

Babasının dedesi İdris Efendinin hafız ve müftü olması ve ailenin Hocazadeler olarak bilinmesi, babası Mahmut Niyazi Bey'in dürüstlüğüyle tanınan ve evlenmeden önce hacı olması Meriç'in köken ailesi hakkında bizlere fikir vermektedir (Meriç, 2008). Meriç'in babası ile bağlarının çok güçlü olmadığını kendisinin babasıyla ilgili "Çocuğunun maddi manevi buhranlarından habersiz" şeklindeki ifadesinden, annesi ile de istedik düzeyde bir bağ kuramadığını "Toprağından söküldüğü için bir türlü kendine gelemeyen bir..." sözlerinden anlıyoruz (Meriç, 2011).

İniş çıkışlı bir hayatı olan Meriç bu durumu **Bu Ülke**'de "Yalnızdır, kitapların dünyasına sığınır. Tedirgindir; ne ateizm, ne sosyalizm, ne Türkçülük arayış içindeki bu zekâyı tatmin etmektedir. Küstahtır, bulduğuna inandığı çözümlere mağrur, etrafındakileri küçümsemektedir." (Meriç, 2011) şeklinde ifade etmektedir.

Meriç Tercüman gazetesinden Ergün Göze'ye verdiği mülakatta hayatını beş döneme ayırmaktadır (Cündioğlu, 2006). Bu dönemler;

1917- 1925: Kendi ifadesiyle hacı-hoca olmak istediği koyu Müslümanlık dönemi

1925- 1936: Şoven Milliyetçilik dönemi

1936- 1938: Sosyalistlik Dönemi

1960- 1964: Hind Devri

1964'ten sonra: Kendisini sadece Osmanlı olarak tanımladığı dönem.

Cemil Meriç ve Felsefe

Cemil Meriç'in düşünsel hayatının temeli felsefeye dayanır. Felsefeye olan ilgisi, onun Batı düşüncesiyle karşılaşmasından çok önce, gençlik yıllarında şekillenmeye başlamıştır. Meriç, felsefeyi sadece bir düşünsel disiplin olarak görmez aynı zamanda bir dünya görüşü, insanın varoluşunu ve toplumunu anlamlandırma çabası olarak değerlendirir. Meriç'in felsefe anlayışı, özellikle insanın ve toplumun sürekli bir dönüşüm içerisinde olduğuna ve düşüncenin bu dönüşümün öncüsü olduğuna dair bir inançla şekillenmiştir.

Meriç'in en çok etkilendiği filozoflardan biri Nietzsche'dir. Nietzsche'nin "üstinsan" kavramı, Meriç'in bireycilik ve özgürlük anlayışına büyük ölçüde etki etmiştir. Bunun yanı sıra felsefe tarihinin önemli isimlerinden Hegel, Kant, Kierkegaard, Marx ve Heidegger de onun düşünsel ufku genişleten önemli isimlerdir. Batı düşüncesinin eleştirel bir biçimde değerlendirilmesi, onun entelektüel bakış açısının temelini oluşturmuştur. Batı'yı sadece bir "modernleşme" ya da "medeni" olarak görmemiş, aynı zamanda onun içindeki çelişkileri ve sorunları da anlamaya çalışmıştır. Meriç'in felsefeye olan ilgisi, toplumun ve kültürün

derinlemesine analizine olan merakını da beslemiştir. Bu bağlamda, **Meriç'in felsefeye yaklaşımı yalnızca teorik bir uğraş değil, aynı zamanda toplumsal eleştirinin bir aracı olmuştur.**

Meriç'in düşünsel evreninde Batı ile birlikte, İslam düşüncesi de büyük bir yer tutar. İbn Arabi, Mevlana, Farabi, Gazali, gibi düşünürlerin fikirleri Cemil Meriç'in düşünce dünyasında önemli bir yer edinmiştir. Özellikle İslam'ın mistik öğretileri ve tasavvuf Meriç'in edebi ve felsefi yazılarında etkili olmuştur. Meriç, Doğu ile Batı'nın birleşimini arayarak, modernleşmenin sadece Batı'nın köleliğinden ibaret olmadığını savunmuştur.

Meriç, dilin düşünceyi şekillendirdiğine inanırdı. Dilin, bir toplumun kültürünü ve düşünsel yapısını yansıttığını savunur. Türkçenin olanakları ve eksiklikleri üzerine sürekli düşünmüş, dilin düşünce dünyasındaki rolünü irdelemiştir. Dil ve kültür ilişkisini, Türk dilinin çağdaş düşünceyi ne kadar kucaklayıp kucaklayamayacağını sorgulamıştır.

Meriç, Türkiye'nin sosyal, kültürel ve felsefi yapısını eleştirdiği ve ilk baskısını 1974 yılında yaptığı "**Bu Ülke**" isimli eserinde felsefi bir bakış açısıyla Batılılaşma ve modernleşme kavramlarını sorgulayarak Doğu ve Batı arasında bir köprü kurmaya çalışır (Meriç, 2011).

Meriç'in 1978 yılında yayımladığı ve iki bölümden oluşan "**Mağaradakiler**", O'nun felsefi düşüncelerini derinlemesine aktardığı bir başka önemli eseridir. Kitapta, insanın özgürleşme mücadelesi, toplumun birey üzerindeki etkisi ve insanın içsel yolculuğu gibi felsefi temaları işler. Meriç, batı düşüncesindeki mağara alegorisine (Platon'un Mağara Alegorisi) atıfta bulunarak, modern insanın zihinsel köleliğinden ve toplumsal baskılardan nasıl kurtulabileceğine dair fikirler sunar (Meriç, 2012).

Cemil Meriç ve Edebiyat

Cemil Meriç'in yakından ilgilendiği bir diğer alan edebiyat ve sanattır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki edebi birikim ve Türk edebiyatı onun düşünsel hayatını etkilemiştir. Ayrıca Batı edebiyatının klasiklerinden de derinlemesine etkilenmiştir. Tolstoy, Dostoyevski, Goethe ve Balzac gibi isimlerin eserleri üzerine yaptığı okumalar ve değerlendirmeler, Meriç'in düşünce dünyasında önemli yer tutmuştur. Batı edebiyatından yapmış olduğu çeviriler şunlardır;

Honoré de Balzac'tan; Altın Gözlü Kız (2020), Otuzundaki Kadın (2022), Ferragus - Onüçlerin Romanı I(2024), Kibar Fahişelerin İhtişam ve Sefaleti (2019).

Victor Hugo'dan; Hernani (), Marion de Lorme (M.S. Kılıççı ile Birlikte)

Antoin Meillet-Mihel Lejeun, Dillerin yapısı ve Gelişmesi (Berke Vardar ile birlikte)

Cemil Meriç'in edebiyatla ilişkisi, onun felsefi bakış açısını daha geniş bir kültürel bağlama yerleştirmesini sağlamıştır. Meriç, edebiyatı sadece estetik bir değer olarak değil, bir

toplumun kültürel belleği ve düşünsel mirası olarak görür. Edebiyat, onun için, insanın iç dünyasının, toplumun tarihinin ve kültürün bir araya geldiği bir alandır. Edebiyatla felsefe arasındaki ilişki, Meriç'in eserlerinde belirgin bir şekilde görülür. Bu manada “Kırk Ambar” (Meriç, 2022) önemli çalışmalarından biri olarak burada zikredilebilir. Düşüncelerini daha derinlemesine ve soyut bir biçimde ifade etmenin yanında, edebiyat onun toplumsal analizlerini gerçekleştirdiği önemli bir araç olmuştur. O, edebiyatın insanın içsel dünyasındaki karmaşıklığı ve toplumsal ilişkilerdeki adaletsizlikleri ortaya koyma gücünü vurgular.

Mehmet Emin Yurdakul'un “Türk Sazı” isimli eseri Meriç'in 4 yaşındayken heceleyerek okumayı öğrendiği ve kendisini “Şöven Milliyetçi” olarak nitelendirdiği yaşam döneminin oluşmasında önemli etkisi olan çalışmasıdır. Daha sonraki süreçte “şiiirin büyüğü dünyası” olarak ifade bu düşünceden uzaklaşır (Meriç, 2009). Onun edebi düşüncesinin şekillenmesinde önemli olan diğer isimler ise Nabi, Fuzuli, Nedim ve Namık Kemal'dir (Meriç, 1993).

Cemil Meriç ve Toplum

Toplumsal yapıları ve tarihsel gelişmeleri derinlemesine inceleyen bir düşünür olan Cemil Meriç'in en çok yazdığı konular Türk tarihi, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Cumhuriyet'in ilk yılları ve toplumsal değişim gibi konulardır. Bu konular bağlamında tarihsel süreçlerin şekillendirdiği toplum yapısının, bireylerin düşünsel yapısını nasıl etkilediğini açıklamıştır. O, toplumsal konuları yalnızca politik değil, kültürel ve entelektüel boyutlarıyla da ele almıştır.

Meriç ayrıca Türkiye'nin Batı karşısındaki duruşunu sorgulayarak Batılılaşma ve modernleşme konularını da derinlemesine ele almıştır. Modernleşmenin yerli bir biçimde yorumlanması gerektiğini özellikle vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye'nin Batı'ya dönük yaklaşımlarını eleştirirken, Doğu-Batı çatışmasının ve modernleşme yanlılarının üzerinde durmuştur.

Meriç hemen hemen tüm kitaplarında toplumsal sorunlara değinmekle birlikte bazı eserleri bu konuda daha ön plana çıkmaktadır diyebiliriz. En önemli ve kapsamlı eserlerinden biri olan "Bu Ülke", Türk toplumu ve kültürüne dair derin analizler sunar. Çalışma aynı zamanda, Türkiye'nin sosyal, kültürel ve felsefi yapısına yönelik bir eleştiriye de barındırmaktadır. Meriç adeta Doğu ve Batı arasında bir köprü olmaya çalışmıştır.

Yayımlandığı 1981 yılında Ankara Yazarlar Birliği tarafından yılın yazarı ödülünü almasını sağlayan “Bir Facianın Hikayesi” (Meriç, 1981) isimli eseri Tanzimat'tan itibaren Osmanlı'nın çöküşü bağlamında siyasi tarihimizi konu alan bir diğer önemli çalışmasıdır.

Meriç 1967 yılında kaleme aldığı “Saint-Simon: İlk Sosyalist, İlk Sosyolog” isimli kitabında 60’lı yılların Türkiye’sini bir fetret dönemi olarak tanımlıyor ve devrim sonrası Fransa’ya benzetiyordu. Ülkeyi bu durumdan ancak onun tabiriyle 19. asrın en ansiklopedik kafası ve bilgi sosyolojisine aydınlık getiren adam olarak ifade ettiği Saint Simon’un düşünceleri ışığında aydınların kurtarabileceğine inanıyordu. Kitapta Saint-Simon’un madeni üretim ve madencilik gibi kavramlara yönelik yorumları yanında, sınıflanma, ahlak, endüstri, ideoloji gibi konuları da karşılaştırmalı olarak ele almıştır (Meriç, 2022).

Cemil Meriç ve Kültür

Kültür, Meriç’in düşüncesinde toplumsal yapının temelini oluşturmaktadır. O’na göre kültürün toplumsal gelişmeye paralel olarak evrilmesi gerekmektedir. Yani geleneksel kültür bir yandan muhafaza edilirken diğer taraftan da günümüzün ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden şekillenmesi gerektiğine inanmaktadır. O toplumsal yapıları değerlendirirken ekonomi ve siyasetle birlikte kültürel bütünlüğe de önem vermiştir.

Kültür kavramını derinlemesine incelediği ve 1985 yılında yayınladığı son eseri olan “Kültürden İrfana” (Meriç, 2023) sekiz bölümden oluşmakta olup birinci bölümde geniş şekilde kültür kavramını ele almıştır. İnsanlık tarihi kadar eski olan kültür kavramını Hipokrat, Homer, Descartes, Boethius gibi düşünürlerin “yaşam biçimi” olarak ifade ettiği durumun günümüzde kültür kavramına karşılık geldiğini söylemektedir.

Kültür ve medeniyet davasını ele aldığı “Umran’dan Uygarlığa” (Meriç, 2023) beş bölümden oluşan çalışmanın ilk üç bölümünde medeniyet, uygarlık ve kültür gibi kavramların tanımı yapmış; son bölümde ise ayrıntılı bir biçimde ideoloji kavramını mit, ütopya, ilim, Marksizm gibi kavramlarla karşılaştırmalı olarak ele almıştır.

Sonuç

Türk düşünce hayatının önemli entelektüellerinden birisi olan ve felsefe, edebiyat, kültür ve sosyoloji gibi alanlarda derin bilgi birikimine sahip olan Cemil Meriç, eserlerinde Türk toplumunun içinde bulunduğu sosyal, kültürel ve politik dönüşümü ele almıştır. Çalışmaları, sadece edebi yönü olan eserler değil, aynı zamanda toplumsal bir eleştiri ve kültürel bir başkaldırıyı ifade etmektedir.

Düşüncesinde Nietzsche ve Hegel gibi Batılı filozofların etkisini gördüğümü Meriç için felsefe varoluşsal bir sorgulama biçimiydi. O, Batı düşüncesini bir taraftan eleştirirken diğer taraftan da içselleştirerek şekillendirmiştir. Doğu ve Batı arasında bir köprü kurmaya çalışan Meriç her iki kültürün de kendisine özgü değerlerini anlamaya çalışmıştır. Üzerinde önemle

durduğu bir başka konu olan özgürlük ve bireyselliği toplumsal bir sorumluluk, kolektif bir aidiyet ve kültürel bir bilinç olarak görmektedir.

Cemil Meriç'in eserlerinde felsefeyle olduğu kadar edebiyatla da derin bir ilişki vardır. O edebiyatı yalnızca bir ifade aracı değil, aynı zamanda bir kültürel direniş biçimi olarak görmektedir. Türk edebiyatının Batı etkisindeki dönüşümünü eleştiren Meriç kültürel mirasın önemli bir parçası olan klasik edebiyat ile modern edebiyat arasındaki bağ kurmuştur.

Kelimenin gücüne vurgu yapan Meriç, dilin ve sözün insan ruhuna olan etkisi ve toplumsal yapıyı dönüştürme potansiyeline vurgu yapmıştır. O, edebiyatı da yalnızca bir estetik faaliyet olarak değil aynı zamanda bir toplumsal eleştiri ve kültürel yeniden inşa aracı olarak görmüştür.

Toplum ve kültür üzerine yazdığı eserlerinde Batı ve Doğu arasındaki etkileşimi Batının endüstrileşmesi karşısında Doğu'nun geleneksel yapılarındaki değişim bağlamında ele alır. O Batı'nın hızlı gelişiminin insanı yalnızlaştırdığını ve kültürel bir boşluk meydana getirdiğini ve Doğu'nun Batı'nın ilerlemesi ve teknolojik başarısı karşısında geri kaldığını Doğu'nun ise köklü, zengin, özgünlüklü ve kimlikli bir geleneğe sahip olduğunu söyler. Ve Doğu'yu Batı'nın yozlaştırdığı kültürü ve insanı yeniden anlamlandırmada bir fırsat olarak değerlendirir.

Cemil Meriç sadece bir düşünür değil, bir kültür savaşçısıdır aynı zamanda. Onun eserleri kültürel değerleri önemseyenler için önemli bir kaynak olmuştur. Sonuç olarak diyebiliriz ki Meriç, Batı ve Doğu düşüncesini harmanlayarak iki kültür arasında köprü kuran bir entelektüeldir ve düşünceleri hala günümüzde ilham kaynağı olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Alkan, A. T., *Doğu ve Batı Karşısında Cemil Meriç*, Akçağ Yayınevi /Ankara, 1993.
Armağan, M., *Düşüncenin Gökkuşluğu Cemil Meriç*, Ufuk Yayınları / İstanbul, 2006.
Cündioğlu, D., *Bir Mabel İşçisi Cemil Meriç*, Naklen; Ergün Göze, "Bir Osmanlı Konuşuyor", 10 Kasım 1927 Tercüman Gazetesi, s.5, Etkileşim Yayınları / İstanbul, 2006.
Meriç, C., *Jurnal II*, 22. baskı, İletişim Yayınları / İstanbul, 1993.
Meriç, C., *Bir Facianın Hikayesi*, Umran Yayınları /Ankara, 1981.
Meriç, C., *Jurnal-1*, 21. baskı, İletişim Yayınları / İstanbul, 2009.
Meriç, C., *Bu Ülke*, 37. baskı, İletişim Yayınları / İstanbul, 2011.
Meriç, C., *Mağaradakiler*, 21.baskı, İletişim Yayınları / İstanbul, 2012.

- Meriç, C., *Kibar Fahişelerin İhtişam ve Sefaleti*, [Honoré de Balzac](#), 1. baskı, İletişim Yayınları / İstanbul, 2019.
- Meriç, C., *Altın Gözlü Kız*, [Honoré de Balzac](#), 3. baskı., İletişim Yayınları / İstanbul, 2020
- Meriç, C., *Otuzundaki Kadın*, [Honoré de Balzac](#), 4. baskı., İletişim Yayınları / İstanbul, 2022.
- Meriç, C., *Hernani*, Victor Hugo, 1. baskı, İletişim Yayınları / İstanbul, 2022.
- Meriç, C., *Kırk Ambar*, 22. baskı, İletişim Yayınları / İstanbul, 2022.
- Meriç, C., *Saint-Simon İlk Sosyolog, İlk Sosyalist*, 23. baskı, İletişim Yayınları / İstanbul, 2022.
- Meriç, C., *Umrandan Uygarlığa*, 31. baskı, İletişim Yayınları / İstanbul, 2023.
- Meriç, C., *Kültürden İrfana*, İletişim Yayınları / İstanbul, 2023.
- Meriç, C., Kılıççı, M. S. (2020). Marion de Lorme, Victor Hugo, 1. baskı, İletişim Yayınları,
- Meriç, C. (2024). Ferragus - Onüçlerin Romanı I, [Honoré de Balzac](#), 4. baskı., İletişim Yayınları.
- Meriç, C., Vardar, B., *Dillerin Yapısı ve Gelişmesi*, Antoin Meillet-Mihel Lejeun, Dönem Yayınları / İstanbul, 1967.
- Meriç, Ü., *Babam Cemil Meriç*, İletişim Yayınları / İstanbul, 2008.

MEDYA, SUÇ VE ŞİDDET: ETKİLEŞİM, TEMSİL VE TOPLUMSAL YANSIMALAR

Prof. Dr. Muammer CENGİL

Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, muammercengil@gmail.com, orcid.org/0000-0002-5449-5251

ÖZET

Medya, günümüzde bireylerin ve toplumların dünyayı algılayış biçimlerini şekillendiren en güçlü araçlardan biridir. Özellikle televizyon, internet, sosyal medya ve haber siteleri, olayları, karakterleri ve toplumsal süreçleri nasıl sunduklarıyla büyük bir etkiye sahiptir. Suç ve şiddet olguları, medya tarafından sıklıkla işlenen ve toplumsal algıyı etkileyen önemli temalar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte medyada şiddet içerikleri tartışılırken siyasal, ekonomik ve sosyal unsurlar gibi şiddeti meydana getiren ve arttıran faktörleri göz ardı etmemek gerekir. Medyanın bir günah keçisi olarak şiddetin tek sorunlusu ilan edilmesi şiddeti oluşturan fail ve sosyal kurumların göz ardı edilmesine sebep olabilecektir. Şüphesiz ki şiddetin, biyolojik, psikolojik ve toplumsal pek çok bileşeni söz konusudur. Literatüre baktığımızda şiddetin öğrenilmesinde ve yeniden üretilmesinde aile, arkadaş çevresi, okul, toplumsal çevre ve kültür, din ve nihayet medya gibi toplumsal kurumların etkisi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla toplumda şiddetin öğrenilmesinde ve yeniden üretilmesinde medyanın da rolü bulunmakla birlikte tek faktör medya değildir. Olaya bu perspektiften bakmak konunun indirgemecilikten uzak bir şekilde ele alınmasında önem arz etmektedir. Medya, suç ve şiddet konularını sunma biçimiyle toplumsal algıyı şekillendirebilir ve bu etkileşim, yalnızca bireylerin şiddetle ilgili tutumlarını değil, toplumun genel şiddet algısını da etkileyebilir. Şiddetin medyada nasıl temsil edildiği, şiddet davranışlarını normalleştirme ya da artırma potansiyeline sahiptir. Medyanın sorumlu bir şekilde suç ve şiddet temalarını ele alması, toplumsal şiddetin azaltılmasında önemli bir adım olabilir. Medyanın suç ve şiddetle ilgili sunduğu içerikler, toplumda çeşitli etkiler yaratabilir. Bu etkiler, hem bireysel düzeyde hem de toplumsal ölçekte görülebilir. Medyanın bu toplumsal etkileri desensitizasyon, gerçeklik algısı, suç tüketiciliği, sosyal imajlar ve suçluluk şeklinde ifade edilebilir. Biz bu bildiride, medyanın suç ve şiddetle ilişkisini, medya temsillerinin toplumsal sonuçlarını ve şiddetin medyada nasıl sunulduğunu inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Medya, suç, şiddet

1. GİRİŞ

Medya, günümüzde bireylerin ve toplumların dünyayı algılayış biçimlerini şekillendiren en güçlü araçlardan biridir. Medyada şiddet içerikleri tartışılırken siyasal, ekonomik ve sosyal unsurlar gibi şiddeti meydana getiren ve arttıran faktörleri göz ardı etmemek gerekir. Medyanın bir günah keçisi olarak şiddetin tek sorunlusu ilan edilmesi şiddeti oluşturan fail ve sosyal kurumların göz ardı edilmesine sebep olabilecektir. Şüphesiz ki şiddetin, biyolojik, psikolojik ve toplumsal pek çok bileşeni söz konusudur.

Medyada şiddet konusuna geçmeden önce kısaca şiddet konusuna değinmek istiyoruz. Literatürde saldırganlığı açıklamaya yönelik pek çok farklı yaklaşım bulunmaktadır (Bandura, 1973). Biz burada bu yaklaşımlardan biyolojik, içgüdüsel ve bilişsel davranışçı teorilere değineceğiz.

Biyolojik Teoriler yaklaşımına göre saldırganlık beynin ve sinir sisteminin bir fonksiyonudur. Bu yaklaşıma göre beyinde bulunan Amigdala böbrek üstü bezlere stres hormonlarını ileterek kas tonusunu artırmakta ve kanın deri yüzeyine pompalanmasını sağlamaktadır ve bunun sonucunda da öfke davranışı ortaya çıkmaktadır. Bu teoriye göre tüm güdüsel ve duygusal tepkilerin oluştuğu yer Amigdala ve Hipotalamus'tur (Korkmaz, 2000: 124).

Biyolojik kuram içerisinde yer alan bir başka yaklaşıma göre ise saldırganlık davranışına sebep olan testosteron, seratonin gibi kanda yer alan bazı kimyasallarda meydana gelen değişimlerdir (Cengil, 2010: 155).

İçgüdü Teorileri yaklaşımına göre saldırganlık hayatta kalabilmemiz için gerekli olan davranışlara kaynaklık etmektedir ve doğuştan sahip olduğumuz içgüdüsel dürtüler sonucunda ortaya çıkmaktadır (Köknel, 1996: 13). İçgüdü kuramları Psikanalitik Kuram ve Etiyolojik Kuram olmak üzere iki alt kategoride ele alınmaktadır.

Psikanalitik kuram içerisinde saldırganlığı farklı şekillerde açıklayan bilim insanları bulunmaktadır. Psikanalitik kuramın kurucu olan Freud'a göre insan davranışı libido (cinsel enerji) ve saldırganlık (ölüm) olmak üzere iki içgüdü tarafından yönlendirilmektedir. O'na göre insandaki saldırganlık arzusu içe yöneldiğinde kendine zarar verme şeklinde mazoşist eğilimlere, dışa yöneldiğinde ise başka insanlara karşı saldırganlık davranışına neden olmaktadır (Freedman vd., 1989: 195).

Psikanalitik kuram içerisinde yer alan bir Adler'e göre ise, saldırganlık insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılama isteğinin engellenmesi sonucu ortaya çıkan ve akılcı olmayan bir davranış biçimidir. Ayrıca Adler toplum ve kültürün saldırganlığın farklı şekillerde ortaya

çıkmasına sebep olabilir. Örneğin saldırganlık davranışı form değiştirerek başkalarına karşı üstünlük kurma veya günlük yaşam eylemlerine karşı gösterilen varoluşsal bir tepki olarak ortaya çıkabileceği gibi karşı tarafa zarar verme şeklinde patolojik bir tepki olarak da ortaya çıkabilir (Arslan vd., 2010: 380).

Psikanalitik kuram içerisinde yer alan bir diğer önemli isim ise Erich Fromm'dur. Fromm, saldırganlığı bireyin kendisini tehlikelerden koruması işlevini gören yapıcı ve kendine ve başkasına zarar veren yıkıcı olarak iki kategoride ele almaktadır (Fromm, 1993: 261, 265).

Alman kökenli Amerikalı Psikanalist Karen Horney ise saldırganlığı çocukluk döneminde ailenin ilgisinin yetersizliği içe açıklamaktadır. Yani O'na göre saldırganlığın ortaya çıkışı doğuştan var olan kaygının, çocukluk döneminde ailesinden yeterli ilgi ve sevgi göremeyen çocuklarda kişiliğin bütününde etkili olmasıyla açıklamaktadır. Birey gerek çocukluk gerekse ileriki yıllarda yaşamış olduğu bu kaygıyla baş edebilmek için saldırganca davranış stratejileri geliştirmektedir. Saldırgan tip, Horney'in temel kaygı ile mücadelede geliştirilen üç nevrotik kişilik tipinden birisidir (Horney, 1995, 39).

Etiyolojik kuramın önemli isimlerinden olan Konrad Lorenz ise bir taraftan Freud gibi saldırganlığın doğuştan var olduğunu savunurken diğer yandan dışsal uyarıcılar tarafından başlatıldığını ve türün devamı ve çevreye uyum sağlama gibi faydalı işlevi olduğunu ifade etmektedir (Schwarz, 1993: 66-67).

Bilişsel-Davranışçı Teoriler ise saldırganlığı öğrenilmiş bir davranış olarak görmektedir. Birey, diğer davranışlarında olduğu gibi çocukluk dönemiyle birlikte, gerek aile gerekse toplum tarafından engellenme, rahatsız edilme ve rekabet gibi durumlarda gösterilen saldırganlık davranışını öğrenmektedir (Kağıtçıbaşı, 1999: 120). Sosyal öğrenme kuramının kurucusu kabul edilen Albert Bandura'ya göre öğrenme sosyal bağlam içerisinde gözlem, etkileşim ve taklit yoluyla gerçekleşen bir süreçtir. Bandura ayrıca, çocuğun her modeli taklit etmediğini, model alma sürecinde farklı dinamiklerin etkili olduğunu belirtmektedir. Örneğin çocuk gözlediği davranışlardan pekiştirilenleri yani sonucu olumlu olanları taklit ederken sonucu olumsuz olanları taklit etmez. (Bandura, 2006, 61). Aile ve toplum/kültür ve geleneksel kitle iletişim araçları yanında günümüzde sosyal medya da şiddetin model alınarak öğrenilmesinde son derece önemli rol oynamaktadır.

2.MEDYADA SUÇ VE ŞİDDETİN TEMSİLLERİ

Medya, haber bültenlerinde, sosyal medya, belgeseller, televizyon dizileri ve sinema gibi diğer medya formları aracılığıyla suç ve şiddetle ilgili olayların kamuoyuna aktarımında önemli bir rol oynar (Akner, 2014). Medyanın suç ve şiddetle ilgili sunduğu temsiller,

toplumun suç algısını, şiddetle ilgili tutumları ve toplumsal korkuları şekillendirebilir. Hatta Gerbner ve arkadaşlarına göre televizyon egemen değerleri, ortak imgeleri ve algıları izleyicilerin bilinçlerine adeta ekmektedir (Özkan, 2017)

Biz bu başlık altında medyada suç ve şiddet temsilleri olarak **haber temsilleri, kurgusal temsiller** ve **sosyal medya temsillerini** ele alacağız.

2.1.Medyada Suç ve Şiddetin Haber Aracılığıyla Temsili

Medyada suç ve şiddet olayları genellikle korkutucu bir dil ve dramatize edilerek sunulur. Özellikle suç haberlerinin detaylı bir biçimde verilmesi, suçlu profilinin çizilmesi, mağdurların dramatize bir şekilde ön plana çıkartılması toplumsal algının şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Örneğin tecavüz ve diğer şiddet haberlerinde sorunlu görülen kadın temsili, gerçekte medyadaki kadın temsillerinin sonucudur. Halbuki haberin nesnel bir şekilde kurgulanmasını savunan liberal bakış açısında, meslek etiğinin temel kuralları gereği doğru haberin kadın-erkek ayrımı yapmayacağı öne sürülmektedir (Nisan, Tuncel, 2020).

Suç ve şiddetin haberlerde yaygın görünüm özellikleri şu şekildedir;

Tekrarlayıcı ve Yenileyicilik; Şiddet olayları televizyonlarda ve dijital medyada genellikle tekrarlayıcı bir biçimde ele alınmaktadır. Bu durum da şiddet olayının toplumda normalleşmesine ve izleyen bireylerde zamanla şiddete karşı duyarsızlaşma olarak ifade edebileceğimiz *desensitizasyona* sebep olmaktadır. Bu durum genç izleyicilerde daha belirgin olabilmektedir. Şiddet içeriğinin fazla sunumu bir yandan şiddetin normalleşmesine yol açarken diğer taraftan da şiddetin bir çözüm oracı olarak görülmesine ve duyarsızlığa yol açabilir. Yani şiddete medyada özellikle de haberlerde sıkça yer verilmesi izleyicide zamanla şiddetin toplumda kaçınılmaz, yaygın bir fenomen olduğu algısına neden olabilir. Aynı şekilde düzenli bir biçimde şiddet içerikli haberler izleyen bireyler şiddet karşısında daha az tepki vermeye ve duyarsızlaşmalarına neden olabilir.

Dramatizasyon ve Sansasyonellik: Okuyucu ve izleyicide daha güçlü bir duygusal ve psikolojik etki oluşturmak, haberi çekici kılmak vb. amacıyla suç ve şiddet olayları çoğu zaman dramatize edilerek verilmektedir. Suç hikayelerinin dramatize edilmiş suç öyküleri şeklinde sunulması aynı zamanda ciddi bir Pazar oluşturmaktadır. İnsanlar bu tarz içerikleri izlemekten ve okumaktan zevk alabilirler; suça eğilimli bireyler de aynı şekilde suça yönelik davranış işleme yönünde tetiklenebilirler.

Savaş ve Terör Eylemlerinin Sunumu; Haberlerde savaş ve terör eylemlerinin sunumu zaman zaman “biz ve onlar” şeklinde bir ayrım yapılmasına, teröristlerle aynı etnik, dini vb.

inanca sahip fakat terör eylemlerini desteklemeyen bireylere karşı da ötekicileştirici bir etkiye sebep olabilir.

Suçlu Profili Tanımlama; Haberlerde suçlular genellikle genç, fakir, psikolojik sorunları olan bireyler, azınlıklar vb şeklinde belirli bir profil üzerinden tanımlanmaktadır. Bu durum ise toplumsal stereotiplerin oluşmasına ve belli gruplara karşı önyargıya neden olabilir.

2.2.Medyada Suç ve Şiddetin Kurgusal Temsili

Medyada suç ve şiddetin kurgusal temsilleri, yalnızca gerçek olaylara dayalı haberlerde değil, sinema filmleri, televizyon dizileri, video oyunları ve diğer kurgusal yapımlarda da geniş bir şekilde işlenmektedir. Bu tür temsiller, şiddetin toplumsal algısını biçimlendirir, izleyicilerin şiddete karşı tutumlarını ve davranışlarını etkileyebilir, hatta bilgisayar oyunlarının anormal bir şekilde artmasıyla ve kar amaçlı medya holdinglerinin gittikçe artması şiddeti zorlamaktadır (Trend, 2007). Şiddetin kurgusal temsilleri, bazen eğlencelik amaçlarla kullanılırken, bazen de toplumsal eleştirinin aracı olarak işlev görebilir.

2.2.1. Kurgusal Şiddet Türleri

Bir tür eğlence ya da dramatik etkiler sunmanın ötesinde, toplumsal normları ve değerleri şekillendirebilen kurgusal şiddet, medya ürünlerinde farklı biçimlerde ortaya çıkabilir;

Aksiyon ve Macera Filmleri/Dizileri: Aksiyon türündeki yapımlar, şiddeti genellikle kahramanlık, intikam veya adaletin sağlanması gibi temalarla ilişkilendirirler. Kahraman karakterler, genellikle şiddet kullanarak kötü karakterleri ya alt eder yada toplum için tehdit oluşturan unsurları ortadan kaldırır. Bu tür şiddet, izleyicinin moral bir zafer hissetmesine yol açarken, şiddeti adaletin sağlanması için gerekli bir araç olarak normalleştirebilir.

Suç ve Gerilim Türündeki Yapımlar: Suç ve gerilim türündeki yapımlar, şiddeti genellikle suçlu profilini, cinayetleri, soygunları, terörizm veya organize suçları vurgulayarak işler. Bu tür yapımlar, şiddetin toplumsal yapıyı tehdit eden unsurlar olarak sunulması ile toplumda adalet arayışını, polis ve güvenlik güçlerinin müdahalesini meşrulaştırırlar.

Korku Filmleri Türündeki Yapımlar: Korku türü filmler, şiddeti genellikle korku ve psikolojik gerilim yaratma amacıyla kullanır. Bu tür filmlerde genellikle şiddet psikopat katiller, doğüstü varlıklar veya canavarlar tarafından uygulanır. Bu tür yapımlar bir taraftan izleyicinin korku duygularını beslerken diğer taraftan ise şiddetin normal olduğu algısını oluşturabilir.

2.2.2.Toplumda Kurgusal Şiddetin Normalleşmesi

Kurgusal şiddet içeriklerinin medyada sürekli işlenmesi, şiddetin toplumda normalleşmesine sebep olabilmektedir. Bu tür yayınlar şiddeti bazen bir çözüm yolu bazen de eğlence unsuru olarak sunabilmektedir.

Bu tür yapımlarda ana karakterler adalet arayışı içindeki kahramanlar olarak sunulabilmekte ve bu sunuşta izleyicilerde şiddetin bir çözüm aracı olarak görülmesine ve adaletin veya toplumun korunmasının sağlanabilmesi için kabul edilebilir olduğu şeklinde algılanmasına neden olabilmektedir. Ayrıca sürekli şiddet içeren kurgusal içerikler şiddete karşı duyarsızlaşmayı da beraberinde getirebilmektedir. Aksiyon filmlerinde, popüler dizilerde, video oyunlarında vb. kurgusal yayınlarda şiddet zaman zaman eğlence ve heyecan yaratma aracı olarak kullanılmaktadır. Bu şekildeki sunuş da şiddeti daha sıradan ve kabul edilebilir bir şey olarak görülmesine sebep olabilmektedir.

2.2.3.Kurgusal Şiddet İçeriği Olarak Sınıf, Irk ve Toplumsal Cinsiyetin

Kurgusal şiddette erkek karakterler çoğunlukla şiddetle ilişkilendirilmektedir. Özellikle aksiyon türü filmlerde erkek karakterler şiddeti kullanarak sorun çözen bireyler olarak gösterilirken, kadınlar genellikle şiddete çok az başvuran karakterler olarak ele alınmaktadır. Bu durum ise şiddetin erkek için doğal bir şey olduğu şeklindeki toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmektedir. Aynı şekilde kurgusal yapımlarda etnik azınlıkların, fakir ve marjinal grupların suç işleyen ve şiddeti uygulayan karakterler olarak sunulması toplumsal sınıf ayrımını pekiştirmekte ve bu gruplar aleyhine stereotipler oluşmasına neden olabilmektedir (Arslan, 2001).

2.3.Suç ve Şiddetin Sosyal Medyada Temsili

Günümüzde dijitalleşmeyle birlikte sosyal medya platformları, online haber siteleri, video paylaşım siteleri toplumu şekillendiren ana unsurlardan biri haline gelmiştir. Bazı araştırmacılar yeni medya araçlarının toplumu demokratikleştirici ve özgürleştirici bir özelliğe sahip olduğu yönünde iyimser kanaatlere sahipken bazıları tam tersine bu tür platformların tehlikeli içeriklerin odağı haline geldiği şeklinde olumsuz bir kanaate sahiptir (Fuchs, 2016). Özellikle Tiktok, YouTube, Instagram gibi platformlar bir yandan geniş kitleler için haberleşme, eğlenme vb. alanlar olarak hizmet ederken diğer taraftan da içerik üreticiler açısından ekonomik anlamda gelir elde ettikleri iş kolu haline gelmiştir ve adeta dijital medya tarafından kuşatılmış kamusal alanlar içinde yaşamaktayız (Binark, 2014). Dolayısıyla bu tür mecralarda şiddetin temsilleri hem şiddetin birey ve toplum üzerindeki algısını etkilemekte hem de şiddet olgusunun toplumda yayılma hızını ve biçimini etkilemektedir.

Sosyal medya platformları şiddet olaylarının anında ve hızlı bir şekilde yayılarak viral olduğu alanlardır. Örneğin toplumsal olaylar, terör saldırıları, sokak kavgaları, savaş görüntüleri gibi olaylar doğrudan izleyicilere sunulurken dramatik bir şekilde izlenmesine imkan sağlanmaktadır.

Gerçek şiddet olayları yanında sosyal mecralarda eğlence ya da mizah amacıyla da şiddet içerikli paylaşımlar yapılabilmektedir. Fiziksel şiddet yarışma ve eğlence platformlarında, meydan okuma videolarında, short (kısa) videolarda ve prank (şaka) videolarında takipçilerin karşısına çıkabilmektedir. Özellikle gençler arasında oldukça yaygın olan short ve prank videolar aracılığıyla şiddet eğlence biçiminde sunulmaktadır.

Youtube gibi bazı sosyal medya platformlarında insanlar zaman zaman canlı yayınlarda kendilerine zarar verme veya intihar gibi şiddet davranışlarını paylaşabilmektedir. Bu tür yayımlar intihar eğilimi olan bireyler üzerinde olumsuz etki oluşturmakta ve toplumda bir intihaf fırtınası yaşanmasına sebep olabilmektedir.

Tüm bu olumsuz içerikler yanında ABD’de yaşayan Afro Amerikan kökenli bireylere karşı özellikle polis şiddetine ve ırkçılığa karşı kamuoyu oluşturmayı amaçlayan sivil bir örgüt olan Black Lives Matter’ın #BlackLivesMatter etiketiyle başlattıkları çalışma veya farklı yerel ve uluslararası isimlerle ortaya çıkan ve cinsel saldırı ve tacize karşı sosyal medyada ortaya çıkan bir hareket olan #MeToo hareketinde olduğu gibi eğitim ve aktivizm amaçlı şiddet temsillerine de sosyal medyada rastlamaktayız.

3.MEDYADA SUÇ VE ŞİDDETİN PSİKOLOJİK ETKİLERİ

Medyada şiddet temsilleri *psikolojik travma ve stres, empati eksikliği ve davranışsal etkilere* yol açabilir. Kısaca bu etkileri açıklayacak olursak;

Gerek televizyonlarda gündüz kuşaklarında yayınlanan reality show programları gerekse dizi, film, dijital oyunlar ve sosyal medya platformlarında yayınlanan gerçek ve kurgusal şiddet içerikleri izleyiciler üzerinde travmatik etkiler oluşturabilmektedir. Yine şiddet olaylarının sürekli izlenmesi kaygı, korku ve stres düzeyini arttırarak toplumda kolektif korku ortamı oluşmasına sebep olabilir. Literatürde suç korkusu olarak ifade edilen bu durumu açıklamaya çalışan pek çok tanım olmakla birlikte en kapsayıcı tanımlardan birisi Ferraro’nun tanımıdır. O suç korkusunu bir kimsenin suçun kendisine ya da suçla ilişkilendirdiği sembollere karşı geliştirdiği endişe veya korku tepkisi şeklinde tanımlamaktadır (Ferraro, 1995).

Şiddet içeriklerinin sürekli izlenmesi bir kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun düşünce, duygu ve davranışlarını anlayabilmesi olarak tanımlanabilecek empati (Basch, 1983) eksikliğinin geliştirilmesine yol açabilir. Özellikle gençlerde şiddetin yalnızca bir

eğlence aracı olarak görülmesi gerçek dünyadaki şiddet olaylarına ve şiddet mağduruna karşı duyarsızlaşmaya neden olabilmektedir.

Aynı şekilde gerek geleneksel medyada gerekse dijital medya platformlarında izlenen şiddet içerikleri bireylerin davranışlarını etkileyebilir. Sürekli şiddet içeriğine maruz kalan çocuklar ve gençler bu içerikteki şiddet davranışlarını taklit ederek gerçek hayatta da şiddet yönelimlerini arttırabilirler. Ayrıca, medya yayınları şiddet madurlarına ve acı çekmeye karşı duyarsızlaştırma ve şiddetin sonuçlarını anlama, empati kurma, şiddete karşı çıkma gibi eylemlerde bulunmamalarına neden olabilir (Trend, 2007).

4.MEDYADA SUÇ VE ŞİDDETLE MÜCADELE VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Şiddet içerikli temsillerin olumsuz toplumsal etkilerini önlemek için geleneksel ve sosyal medyada bir takım düzenlemeler uygulanabilir. Bu konudaki önerilerimizi şu şekilde ifade edebiliriz;

a.Şiddetin medyada yayılmasını önlemek için ilkokuldan başlayarak her eğitim kademesinde medya okuryazarlığı eğitimlerine ağırlık verilmelidir. Böylece kullanıcıların şiddet içerikli yayınlara daha bilinçli bir şekilde yaklaşmaları ve bu tür yayınları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmeleri sağlanabilir.

b.Medyada şiddet içeriklerinin yayınlanmasını önlemek için daha sıkı ve sert denetim mekanizmaları uygulanmalıdır. Sosyal medyada yayılan şiddet içerikleri için ise filtreleme yazılımları geliştirilerek bu yayınların çok daha hızlı bir şekilde tespit edilmesi ve kaldırılması sağlanabilir.

c.Sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere şiddet içerikli yayınların öncelikle çocuklarımız ve gençlerimiz olmak üzere toplum üzerindeki zararlı etkileri konusunda toplumsal bir farkındalık oluşturacak kampanyalar düzenlenebilir. İlgili devlet bakanlıkları da bu konuda kampanyalar ve farkındalık mekanizmaları oluşturabilir.

d.Şiddet içerikli yayınlar yerine toplumsal sorunlara pozitif çözüm önerileri sunan medya içerikleri teşvik edilebilir. Medyanın bir araç olduğu ve mutlak anlamda kötü olmadığı fikrinden hareketle çok güçlü olan bu aygıt toplum yararına yayınların aracı haline getirilebilir. Örneğin suç ve şiddet içerikli haberler olayın dramatize edilmesinden kaçınılarak bilgi verme amacıyla yapılabilir ve bu şekilde şiddetin normalleşmesi engellenebilir. Yine medya, şiddet olaylarının ardından toplumu da işin içine katacak şekilde çözüm önerileri arayışına katkı sağlayacak yayınlar yapılabilir.

SONUÇ

Medya şiddetini ele alırken, şiddetin biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerini göz ardı etmemek gerekir. Saldırganlık, biyolojik teorilere göre beyin fonksiyonu ve kimyasal dengesizliklerle, içgüdü teorilerine göre doğuştan gelen dürtülerle, bilişsel-davranışçı teorilere göre ise öğrenmeyle açıklanmaktadır. Freud, Adler, Fromm, Horney ve Lorenz gibi düşünürlerin psikanalitik ve etiyolojik yaklaşımları farklı saldırganlık açıklamaları sunmaktadır. Bilişsel-Davranışçı teoriler ise saldırganlığı öğrenilmiş bir davranış olarak görmektedir ve öncü ismi Bandura'dır.

Medya, haberler, sosyal medya, filmler ve dizilerle suç ve şiddeti kamuoyuna sunarak toplumun suç algısını, şiddete bakışını ve korkularını etkiler. Suç ve şiddetin medyada haberle temsili, kurguyla temsili ve sosyal medya içerikleriyle temsili bu etkiyi şekillendirir.

Medya, haberler yoluyla suç ve şiddeti dramatize ederek ve detaylı sunarak toplumsal algıyı etkiler. Tekrarlayan şiddet haberleri duyarsızlaştırmaya, dramatisasyon ise şiddeti normalleştirmeye ve pazar yaratmaya yol açar. Savaş ve terör haberleri ötekileştirmeye, suçlu profilleri ise önyargılara neden olur.

Medyada kurgusal şiddet de film, dizi ve oyunlarda yaygın olup şiddet algısını etkiler. Kahramanlık, adalet veya korku yaratma amacıyla aksiyon, suç ve korku filmlerinde şiddet farklı şekillerde sunulur. Sürekli bir şekilde sunulan kurgusal şiddet, şiddeti normalleştirerek duyarsızlaşmaya yol açabilir. Ayrıca bu tür kurgusal yapımlarda erkek karakterler genellikle şiddetle ilişkilendirilirken, kadınlar ve etnik azınlıklar olumsuz temsil edilerek toplumsal cinsiyet ve sınıf ayrımını pekiştirmiş olur.

Şiddetin temsilde önemli rol oynayan bir diğer mecra ise sosyal medyadır. Sosyal medya platformları şiddet olaylarını hızla yayarken, eğlence amaçlı şiddet içerikleri de yaygınlaşmaktadır. Ancak, #BlackLivesMatter ve #MeToo gibi hareketler de sosyal medyayı eğitim ve aktivizm için olumlu manada kullanılmaktadır. Sosyal medyanın olumlu kullanımına iyi örnek olması açısından bu hareketler önemlidir.

Medyada şiddet tasvirlerinin olumsuz etkileri olarak şunları söyleyebiliriz; sürekli şiddet içerikli paylaşımların izlenmesi psikolojik travma, stres, empati eksikliği ve davranışsal sorunlara yol açabilir; kaygı ve korkuyu artırarak şiddete duyarsızlaştırır ve şiddet davranışlarını taklit etmeye neden olabilir. Gençler özellikle şiddete karşı duyarsızlaşabilir ve gerçek hayattaki şiddet olaylarına tepkisiz kalabilirler.

Medyada şiddet ve suçla mücadele için ise medya okuryazarlığı eğitimi, sıkı denetim mekanizmaları ve filtreleme yazılımları, sivil toplum ve devlet kurumlarının farkındalık

kampanyaları düzenlemesi ve pozitif içerikleri yayınların teşvik edilmesi çözüm önerileri olarak sunulabilir.

KAYNAKÇA

Akner, N., Bir Modern Zamanlar Silahı Olarak Medya: Kaddafi'nin Lincinin Satır Arasını Okumak, Esad'ı Anlamak, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1), 2014, ss., 1-19.

Arslan, C., Hamarat E., Arslan, E., Saygın, Y., Ergenlerde Saldırganlık ve Kişilerarası Problem Çözmenin İncelenmesi, Elementary Education Online. 9 (1), 2010, 379-388.

Arslan, Z., *Televizyonda Suç Söylemi ve İdeoloji, Hegemonya ve İktidar İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

Bandura, A., *Aggression a Social Learning Analysis*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1973.

Bandura, A., Autobiography. MG Lindzey & WM Runyan (Eds.), *A history of psychology in autobiography*. (9). American Psychological Association, Washington, DC, 2006.

Basch, M.F., Empathic understanding: A review of the concept and some theoretical considerations. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 31,1983, 101-126.

Binark, M., Dijital Oyun Dünyası ve Yeni Toplumsallaşma Biçimleri, Aljazeera, <https://www.aljazeera.com.tr/gorus/dijital-oyun-dunyasi-ve-yeni-toplumsallasma-bicimleri> (Erişim Tarihi: 24.11.2024).

Ferraro, K.F., *Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk*. Albany: State University of New York, New York, 1995.

Freedman, J. L., Sears, D. O., ve Carlsmith, M. J., *Sosyal Psikoloji*. (çev. A. Dönmez). Ara Yayınları, İstanbul, 1989.

Fromm, E., *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*. (çev. Ş. Alpagut), Payel Yayınları, İstanbul, 1993.

Fuchs, C., *Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş*, (Çeviri: Diyar Saraçoğlu ve İlker Kalaycı), Nota Bene Yayınları, Ankara, 2016.

Horney, K., *Ruhsal Çatışmalarımız*. (Çev. S. Budak), Öteki Yayınları, Ankara, 1995.

Kağıtçıbaşı, Ç., *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları, İstanbul, 1999.

Korkmaz, B., *Pediatric Davranış Nörolojisi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000.

Köknel, Ö., *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996.

Nisan, F., Tuncel, I., “Kadına Yönelik Şiddet Olgusunun Haberlerde Sunumu: Emine Bulut Örneği”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 6(1), 2020, ss., 104-123.

Schwarz, H., The Interplay Between Science and Theology in Uncovering The Matrix of Human Morality. *Zygon*. 23 (1), 1993, ss., 61-75.

Özkan, S., Gerbner'in kültürel göstergeler kuramı bağlamında televizyon haber içeriklerine ilişkin bir araştırma. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)*, 2(4), 2017, ss., 129-141.

Trend, D., *Medyada Şiddet Efsanesi* (Çev: G. Bostancı), YKY Yayınları, İstanbul, 2007.

DÜZENLİ EGZERSİZ YAPAN KADINLARIN EMPATİK EĞİLİMLERİNİN İNCELENMESİ

Prof. Dr. Tamer KARADEMİR¹

Gözde DUMAN²

¹Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi,
tamer.karademir@hotmail.com – ORCID ID: 0000-0003-3244-0767

²Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi,
gozdeduman09@gmail.com - ORCID ID: 0009-0009-2612-1269

ÖZET

Bu araştırma özel spor salonlarına giden bireylerin empatik eğilim düzeyleri ele alınan değişkenlere bağlı olarak nasıl şekillendiğini belirlemek amacı ile yapılmıştır. Çalışmada yaşları 18-52 yaş arasında değişen, yaş ortalaması $28,30 \pm 6,17$ olan 120 kadın araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma deseni olarak tarama metodu tercih edilmiştir. Veri toplama aracı olarak Dökmen (1988) tarafından empati kurma potansiyelini ölçme amacı ile geliştirilmiş olan Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ) ile yapılmıştır. Bu ölçek 5-li likert toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek tamamen aykırı 1, oldukça aykırı 2, kararsızım 3, oldukça uygun 4, tamamen uygun 5 şeklinde puanlanmaktadır. Ölçeğin 3,6,7,8,11,12,13,15. maddeleri ters puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan 100'dür. Araştırmada verilerin normallik sınaması Kolmogorov Smirnov ve Levene testiyle yapılmıştır. Veriler normal dağılmadığı gözlemlendiğinden analizlerde bağımsız değişkenlere ait ikili karşılaştırmalar için Mann Whitney U testi, çoklu karşılaştırmalar için Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre; örneklem grubunun düzenli egzersiz yapan kadınların empatik düzeylerinde, spor geçmişi, arkadaşlık ilişkilerini değerlendirme ve gelir durumu değişkenlerine bağlı olarak yapılmış olan analizler sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Eğitim durumu değişkenine göre ise anlamlı fark olmadığı bulunmuştur. Sonuç olarak spor geçmişi 3- 4 yıl olanların 1-2 yıl veya 5- 6 yıl geçmişi olanlara kıyasla daha fazla empatik eğilime sahip oldukları; arkadaşlık ilişkilerini normal olarak değerlendirmiş olanların "iyi" veya "çok iyi" olarak değerlendirmiş olanlara kıyasla daha az empatik eğilime sahip oldukları; orta düzeye kıyasla geliri yüksek düzeyde olanların empatik eğilimlerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Araştırma grubunun Empatik eğilim ölçeğinden almış olduğu puan ortalamalarının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Empati, Spor, Fair Play

INVESTIGATION OF THE EMPATHIC TENDENCIES OF WOMEN WHO EXERCISE REGULARLY

ABSTRACT

This research was conducted to determine how the empathic tendency levels of individuals attending private gyms are shaped depending on the variables discussed. In the study, 120 women aged between 18 and 52 years, with an average age of 28.30 ± 6.17 , were included in the study. Survey method was preferred as the research design. The data collection tool was the Empathic Tendency Scale (EES), which was developed by Dökmen (1988) to measure the potential for empathy. This scale consists of a total of 20 items on a 5-point Likert scale. The

scale is scored as 1 completely disagreeable, 2 quite disagreeable, 3 undecided, 4 quite agreeable, 5 completely agreeable. 3,6,7,8,11,12,13,15 of the scale. Items are reverse scored. The lowest score that can be obtained from the scale is 20 and the highest score is 100. In the study, the normality test of the data was performed with the Kolmogorov, Smirnov and Levene tests. Since it was observed that the data were not normally distributed, Mann Whitney U test was used for pairwise comparisons of independent variables and Kruskal Wallis H test was used for multiple comparisons. According to research findings; It was determined that there was a statistically significant difference in the empathic levels of the women in the sample group who exercised regularly, as a result of the analyzes made depending on the variables of sports history, evaluation of friendship relations and income status. It was found that there was no significant difference according to the educational status variable. As a result, those with 3-4 years of sports experience have more empathic tendencies compared to those with 1-2 years or 5-6 years of sports experience; Those who evaluated their friendship relationships as normal had less empathic tendencies than those who evaluated their friendship relationships as "good" or "very good"; It has been determined that those with high income levels have higher empathic tendencies compared to those with medium income levels. It was determined that the average score of the research group on the Empathic Tendency Scale was high.

Keywords: Empathy, Sports, Fair Play

1. GİRİŞ

Spor, insanların fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişim süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Günümüzde sporda 'her zaman kazanma düşüncesi' ön planda olabilmektedir. Toplumda spor ahlakının gelişmesi ve spor ortamlarında centilmenlik ahlakına aykırı olan davranışların en düşük seviyeye indirilmesi için bu davranışların altında yatan faktörlerin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Sportmenlik yönelimi birçok faktörlerden etkilenebilmektedir (Sabirli, 2024).

Empati, bireylerin kendilerini başka insanların yerine koyması, başkalarının sahip olduğu şartlara benzer şartlara sahip olduklarını düşünmesi, o insanların düşüncelerini, hislerini, tutum ve davranışlarını anlama yetisi olarak ifade edilmektedir. Empati kavramı bir çok alanda kullanılmaktadır. Bu kavram psikoloji literatürüne girmeden önce; estetik ve epistemolojik olarak ele alınmıştır. Empati kavramı epistemolojik yönü sebebiyle; sanatçıların amaçlarına ulaşma yolları, objelerin estetik algılanması, gözlem yapanların duygu ve düşüncelerinin kendiliğinden yansımaları olarak ifade edilmektedir (Gülseren, 2001).

İnsanların etkili bir iletişim kurmaları için empati yeteneklerinin gelişmiş olması önemlidir. Etkili empatik iletişim için kişilerin etkin bir dinleyici ve başarılı gözlemci olması gerekmektedir. Etkin bir dinleyici ve başarılı gözlemci olan kişiler çevrelerinde bulunan insanların sadece sözlü aktarımlarına bakmamaktadır, aynı zamanda onların vücut dili, yüz ifadesi, tonlamasına dikkat etmektedir ve bu sayede kişilerin fikir ve duygularına yönelik bilgi elde etmeye çalışmaktadır. Sonuç olarak kişiler karşısındaki kişilerin içinde buldukları duygu durumlarına uygun şekilde tepki ortaya koyabilmektedir. Empati yeteneği kişilerin çevreleri ile olan ilişkilerinin daha pozitif ve kaliteli olmasına yardımcı olmaktadır. Özellikle sağlık, danışmanlık, eğitim gibi insan ilişkilerinin ön planda olduğu alanlarda empati önemli

bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bu alanlarda kişilerin işe alınmasında ve kariyer gelişimlerinin sağlanmasında empati yeteneğine sahip olması şartı aranmaktadır (Kocabaş, 2016).

Empatik eğilim, kişilerin empati kurma potansiyelini günlük yaşamda kullanmasıdır (Önder ve Gülay, 2007). Empatik eğilim seviyesi yüksek olan insanların iletişim becerileri kuvvetlidir. Empatik eğilim seviyesi düşük olan insanların ise başkaları ile iletişim kurmada yetersiz kaldığı görülmektedir. Empatik eğilim, insan ilişkilerini kolaylaştıran bir öge olarak değerlendirilmektedir. Empatik beceri sayesinde insanlar birbirini daha kolay şekilde anlamaktadır (Pişkin, 1991).

Fiar play kavramı; temiz, dürüst, namuslu, insafli anlamlarını taşımaktadır. Fair play bu kelimelerinin birleşmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda fair play kavramının fırsat eşitliğinin sağlamaya çalıştığı görülmektedir (Mavi ve Tuncel, 2012).

Bu araştırma özel spor salonlarına giden bireylerin empatik eğilim düzeyleri ele alınan değişkenlere bağlı olarak nasıl şekillendiğini belirlemek amacı ile yapılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu spor salonlarında haftada en az 3 gün düzenli olarak egzersiz yapmakta olan, yaşları 18-52 yaş arasında değişen, yaş ortalaması $28,30 \pm 6,17$ olan 120 kadın oluşturmuştur.

2.2.Verilerin Toplanması

Bu çalışmada savunulan hipotezlerin test edilebilmesi için gerekli olan veri toplama sürecinde anket tekniği kullanılmıştır. Anketlerde belirtilen sorular araştırmamızda istenen hedeflere uygun bir şekilde gösterilmeye çalışılmış, soruların kavranabilir ve kısa olmasına özen gösterilmiştir. 2023-2024 eğitim ve öğretim yılında toplanmaya çalışılmıştır.

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Kişisel bilgi formunda egzersiz katılımcılarının cinsiyeti, medeni durum, eğitim durumu, gelir düzeyi, yaşı, mesleği, spora karşı bakış açısı ve arkadaşlık ilişkileri değişkenlerine ilişkin bilgileri elde etmeyi amaçlamıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinde Empatik Eğilim Ölçeği kullanılmıştır.

Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ) Dökmen (1988) tarafından empati kurma potansiyelini ölçme amacı ile geliştirilmiştir. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması sonucunda elde edilen Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0,72 olarak belirlenmiştir. Bu ölçek 5-li likert tipidir ve toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğe verilecek cevaplar; tamamen aykırı 1, oldukça aykırı 2, kararsızım 3, oldukça uygun 4, tamamen uygun 5 şeklinde puanlanmaktadır. Ölçeğin 3,6,7,8,11,12,13,15. maddeleri ters puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100'dür.

2.3.Verilerin Analizi

Araştırma grubundan elde edilen verilerin normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov Simirnov ve Levene testleri ile test edilmiştir. Veriler normal dağılmadığı gözlemlendiğinden analizlerde

bağımsız değişkenlere ait ikili karşılaştırmalar için Mann Whitney U testi, çoklu karşılaştırmalar için Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık derecesi $p < 0.05$ olarak ele alınmıştır.

3. BULGULAR

Araştırma grubundan elde edilen veriler esas alınarak yapılmış olan istatistiksel analiz sonuçları aşağıda yer alan tablolarda sunulmuştur.

Çizelge 1. Araştırma Grubunun Demografik Dağılım Özellikleri

Demografik Özellikler (28,30 ± 6,17 /N=120)		n	%
Eğitim Durumu	İlköğretim	10	8,3
	Lise	38	31,7
	Lisans	60	50,0
	Lisansüstü	12	10,0
Spor Geçmişi	1-2 yıl	84	70,0
	3-4 yıl	12	10,0
	5-6 yıl	24	20,0
Arkadaşlık ilişkilerini değerlendirme	Normal	42	35,0
	iyi	42	35,0
	Çok iyi	36	30,0
Gelir Düzeyi	Orta	72	60,0
	İyi	48	40,0
Toplam		120	100

Çizelge 2. Araştırma Grubunun Eğitim Durumu Değişkenine Göre Analiz Sonuçları (Kruskal Wallis-H testi)

Empatik Eğilim Ölçeği	Eğitim Durumu	N	Mean Rank	X ²	p
Empatik Eğilim Ölçeği	a) İlköğretim	10	59,10	2,793	,425
	b) lise	38	53,92		
	c) üniversite	60	65,60		
	d) lisansüstü	12	57,00		

Çizelge 2’de gösterildiği üzere, araştırma grubunun eğitim durumu değişkenine göre Empatik Eğilim Ölçeği analiz sonuçlarına bakıldığında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı görülmektedir.

Çizelge 3. Araştırma Grubunun Spor Geçmişi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları (Kruskal Wallis-H testi)

Empatik Eğilim Ölçeği	Spor Geçmişi	N	Mean Rank	X ²	p
Empatik Eğilim Ölçeği	a) 1-2 yıl	84	53,21	7,629	,022*
	b) 3-4 yıl	12	68,83 ^{a,c}		
	c) 5-6 yıl	24	55,50		

*($p < 0.05$).

Çizelge 3'te gösterildiği üzere, araştırma grubunun spor geçmişi değişkenine göre Empatik Eğilim Ölçeği analiz sonuçlarına bakıldığında istatistiksel açıdan anlamlı fark olduğu görülmektedir. Buna göre spor geçmişi 3-4 yıl olanların 1-2 yıl veya 5-6 yıl geçmişi olanlara kıyasla daha fazla empatik eğilime sahip oldukları belirlenmiştir.

Çizelge 4. Araştırma Grubunun Arkadaşlık ilişkilerini değerlendirme Değişkenine Göre Analiz Sonuçları (Kruskal Wallis-H testi)

Empatik Eğilim Ölçeği	Arkadaşlık ilişkilerini değerlendirme	N	Mean Rank	X ²	p
	a) Normal	42	39,12 ^{b,c}	25,271	,001*
	b) İyi	42	68,74		
	c) Çok iyi	36	75,83		

Çizelge 4'te gösterildiği üzere, araştırma grubunun arkadaşlık ilişkilerini değerlendirme durumu değişkenine göre analiz sonuçlarına bakıldığında, arkadaşlık ilişkilerini normal olarak değerlendirmiş olanların “iyi” veya “çok iyi” olarak değerlendirmiş olanlara kıyasla daha az empatik eğilime sahip oldukları belirlenmiştir.

Çizelge 5. Araştırma Grubunun Gelir Durumu Değişkenine Göre Analiz Sonuçları (Mann Whitney U testi)

Empatik Eğilim Ölçeği	Gelir Durumu	N	Mean Rank	Z	p
	a) Orta düzey	72	53,67	-2,638	,008*
	b) Yüksek düzey	48	70,75		

Çizelge 5'te gösterildiği üzere, araştırma grubunun gelir durumu değişkenine göre analiz sonuçlarına bakıldığında, orta düzeye kıyasla geliri yüksek düzeyde olanların empatik eğilimlerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 6. Araştırma Grubunun Empatik Eğilim Ölçeği Puan Ortalaması

Empatik Eğilim Ölçeği N=120	Min.	Max.	Mean	SD
	46,00	91,00	72,55	8,86

Çizelge 6'da gösterildiği üzere araştırma grubunun empatik eğilim ölçeği puan ortalamasına bakıldığında, 72,55±8,86 olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Empatik Eğilim Ölçeği 5-li likert tipidir ve toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100'dür. Buna göre araştırma grubunun ölçekten almış olduğu puan ortalamalarının yüksek olduğu söylenebilir.

4. SONUÇLAR

Araştırma sonucunda, araştırma grubunu oluşturan düzenli egzersiz yapan kadınların empatik düzeylerinde, spor geçmişi, arkadaşlık ilişkilerini değerlendirme ve gelir durumu

değişkenlerine bağlı olarak yapılmış olan analizler sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Eğitim durumu değişkenine göre ise anlamlı fark olmadığı bulunmuştur. Buna göre, spor geçmişi 3-4 yıl olanların 1-2 yıl veya 5-6 yıl geçmişi olanlara kıyasla daha fazla empatik eğilime sahip oldukları; arkadaşlık ilişkilerini normal olarak değerlendirmiş olanların "iyi" veya "çok iyi" olarak değerlendirmiş olanlara kıyasla daha az empatik eğilime sahip oldukları; orta düzeye kıyasla geliri yüksek düzeyde olanların empatik eğilimlerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Araştırma grubunun Empatik eğilim ölçeğinden almış olduğu puan ortalamalarının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde; 3-4 yıl spor geçmişi olanların daha yüksek empatik eğilimlere sahip olduğu bulunmuştur. Bu durum, düzenli spor yapmanın sosyal etkileşimleri artırarak empatiyi güçlendirebileceğini göstermektedir. Spor, grup dinamikleri ve sosyal bağlar kurma fırsatları sunar, bu da empati gelişimini desteklemiş olabilir.

Arkadaşlık ilişkilerini "normal" olarak değerlendirenlerin, "iyi" veya "çok iyi" olarak değerlendirenlere kıyasla daha az empatik eğilimde olduğu saptanmıştır. Bu, sağlıklı ve derin arkadaşlık ilişkilerinin empatiyi artırabileceğini düşündürmektedir. İnsanlar arasında güçlü bağlar, empatik anlayışı besleyen bir ortam yaratabilir.

Geliri yüksek olanların empatik eğilimlerinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Bu, ekonomik güvenliğin sosyal ilişkileri olumlu yönde etkileyebileceğini ve daha fazla kaynak ve fırsata sahip olmanın, empati gibi sosyal becerilerin gelişimini destekleyebileceğini göstermektedir.

Eğitim durumunun empati üzerinde anlamlı bir etki göstermemesi, bu faktörün empatik gelişim üzerinde daha karmaşık bir rolü olabileceğini düşündürmektedir. Eğitim, bazı bireylerde empatiyi artırabilirken, diğerlerinde aynı etkiyi göstermeyebilir.

KAYNAKÇA

1. Dökmen, Ü. Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1988; 21: 155-190.
2. Gülseren, Ş. Eşduyum (Empati): Tanımı ve Kullanımı Üzerine Bir Gözden Geçirme. Türk Psikiyatri Derg., 2001; 12,133-145.
3. Kocabaş, B. Sosyal Bilimler Lisesi ve Fen Lisesi Öğrencilerinde Duygusal Zeka ve Empati Düzeylerinin Karşılaştırılması: Kesitsel Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi, Mersin, 2016.
4. Mavi, S., Tuncel, S. Sporcuların "Sporda Hoşgörü" Kavramına İlişkin Algıları, Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2012; C.5, S.4, (126).

5. Önder, A., Gülay, H. Annelerin Kabul Red Düzeyi ile Çocuklarının Empati Becerisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2007; 22(2): 2330.
6. Pişkin, M. Empati, Kaygı ve Çatışma Eğilimi Arasındaki İlişki, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1991; 22(2):775-784.
7. Sabirli L. Spor Bilimleri Fakültesinde Eğitim Gören Öğrencilerin Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ve Empatik Eğilim Düzeylerinin Sportmenlik Yönelimi Üzerindeki Etkisi. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun, 2024.

9-17 YAŞ GRUBU FUTBOL VE VOLEYBOL OYNAYAN ÇOCUKLARIN SPORA KATILIM MOTİVASYONLARININ İNCELENMESİ

Prof. Dr. Tamer KARADEMİR¹

Gözde DUMAN²

Cansel ATMACA³

¹Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi,
tamer.karademir@hotmail.com – ORCID ID: 0000-0003-3244-0767

²Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi,
gozdeduman09@gmail.com - ORCID ID: 0009-0009-2612-1269

³Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi,
canselatmaca023@gmail.com – ORCID ID: 0009-0006-1130-3770

ÖZET

Araştırmanın amacı yaz spor kurslarına giden öğrencilerin spora katılım motivasyonunu ele alınan değişkenlere bağlı olarak nasıl şekillendiğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla yaşları 9-17 arasında değişen 61'i erkek 63'ü kadın toplam 124 birey araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada çalışma deseni olarak tarama metodu seçilmiştir. Veri toplama aracı olarak Gill ve ark. geliştirmiş ve Türk kültürüne uyarlama çalışması Oyar, Aşçı, Çelebi ve Mülazımoğlu yapmıştır. Spora Katılım Motivasyonu ölçeği kullanılmıştır. Spora Katılım Motivasyonu ölçeği 30 madde, 8 alt boyuttan (Beceri Geliştirme, Takım Üyeliği, Eğlence, Arkadaşlık, Başarı/Statü, Fiziksel Uygunluk, Hareket/Aktif Olma ve Yarışma) oluşmaktadır. Araştırmada verilerin normallik sınaması Kolmogorov Smirnov ve Levene testiyle yapılmıştır. Verilerin normal dağıldığı görüldüğünden analizlerde parametrik testler kullanılmıştır. İkili karşılaştırmalar için bağımsız örneklem t testi, çoklu karşılaştırmalar için ise tek yönlü varyans analizi testi oneway ANOVA testi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre; örneklem grubunun spora katılım motivasyonu düzeylerinde cinsiyet, branş, ailede spor yapan başka biri olma, spor geçmişi ve gelir durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark oluşturmadığı, spora katılım sıklığı ve eğitim durumu değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı fark oluşturduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak yaz spor kurslarındaki kadın ve erkek öğrencilerin arkadaşlık alt boyutunda lise kademesinin daha az motivasyona sahip oldukları, eğlence alt boyutunda lise kademesinin ilkökul kademesine kıyasla daha fazla motivasyona sahip oldukları, hareket/aktif olma alt boyutunda ise ilkökul kademesinde olanların daha az motivasyona sahip oldukları belirlenmiştir. Spor yapma sıklığı (gün) değişkenine göreyse arkadaşlık alt boyutunda 4 gün ve üzeri spor yapanlar lehine anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Sonuçlar, 9-17 yaş grubundaki çocukların spor motivasyonlarının çeşitli faktörlere bağlı olarak nasıl farklılaştığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler : Çocuk, Motivasyon, Spor

INVESTIGATION OF SPORTS PARTICIPATION MOTIVATIONS OF CHILDREN 9-17 AGE GROUP PLAYING FOOTBALL AND VOLLEYBALL

ABSTRACT

The aim of this research was to determine how the sports participation motivation of students attending summer sports courses is shaped depending on the variables discussed. For this purpose, a total of 124 individuals, 61 males and 63 females, aged between 9 and 17, were included in the study. Survey method was preferred as the study design in the research. As a data collection tool, Gill et al. It was developed by Oyar, Aşçı, Çelebi and Mülazımoğlu and adapted to Turkish culture. Sports Participation Motivation scale was used. Sports Participation Motivation scale consists of 30 items and 8 sub-dimensions (Skill Development, Team Membership, Fun, Friendship, Success/Status, Physical Fitness, Movement/Being Active and Competition). In the study, the normality test of the data was performed with the Kolmogorov, Smirnov and Levene tests. Since the data appeared to be normally distributed, parametric tests were used in the analysis. Independent samples t test was used for pairwise comparisons, and one-way ANOVA test was used for multiple comparisons. According to research findings; It was determined that there was no statistically significant difference in the sports participation motivation levels of the sample group according to the variables of gender, branch, being someone else in the family who does sports, sports history and income status, but there was a statistically significant difference according to the variables of frequency of participation in sports and educational status. As a result, male and female students attending summer sports courses found that high school students had less motivation in the friendship sub-dimension, High school students had more motivation than primary school students in the fun sub-dimension, and primary school students had less motivation in the movement/being active sub-dimension. has been determined. According to the frequency of doing sports (days) variable, it was determined that there was a significant difference in the friendship sub-dimension in favor of those who did sports for 4 days or more. Research results show how sports motivations of children in the 9-17 age group differ depending on various factors.

Keywords : Child, Motivation, Sports

1. GİRİŞ

Spora katılım kavramı, egzersiz psikolojisinde, kişileri fiziksel etkinliklere girme şansı verebilmektir (Markland ve Ingledew, 2007). Günümüzde spora katılım ile yapılan çalışmalarda, çoğunluğun çocukları ve gençleri yarışma odaklı olduğu görülmüştür (Gill vd., 1996).

Günümüzde kişilerin her birinin farklı bir sebepten dolayı spora katıldığı görülmektedir (Yılmaz, 2002). Spora katılımın ne kadar önemli bir motivasyon işlevi olduğu bilinmektedir. Bir birey, katıldığı spor dalında hissettiği aidiyet duygusu arttıkça, spor yapmaya olan motivasyonu da aynı oranda yükselir. Bu sebepten dolayı kişiler arası spora katılım motivasyonları değişkenlik gösterebilmektedir (Koivula,1999). Spora katılım sağlayan bireylerin fiziksel performansları üzerindeki en önemli belirteçlerden biri de sporunun motivasyonudur. Bundan dolayı antrenör ile spor psikologlarının işbirliği içerisinde olması

gerekmektedir. Çünkü bu süreçte sporcuyla anlayabilmek ve hedefe yönlendirmek zor bir süreçtir (Schneider ve Baker, 2006).

Spor, günümüzde insanlara boş zamanlarını etkili bir şekilde değerlendirme fırsatı sunmanın yanı sıra eğlenceli ve motivasyon artırıcı bir etkinlik haline gelmiştir. Kendine özgü içeriği bulunan spor, hem fizyolojik hem de biyolojik bir olgudur (Yaman ve Duman, 2004).

Motivasyon sözcüğü latince "movere" sözcüğünden türetilmiş harekete geçmek, eylemde bulunmak, teşvik etmek, özendirme anlamlarına gelen bir terimdir (Richard vd., 1975). Bireyin yerine getirdiği iş ile ilgili neler hissettiği ve bireylere karşı nasıl bir davranış sergilediğiyle ilgili bir durumdur. Dilimizde " isteklendirme, teşvik edici, güdüleme, harekete geçirici" kelimelerine karşılık gelmektedir (Düren, 2004).

Motivasyon bir ihtiyaç, davranışı amaca dönük olarak şekillendiren bir olgu şeklinde ifade etmekte doğru olacaktır. Kişinin harekete geçerek faaliyeti gerçekleştirebilecek itici gücü kullanabilmekteki temel unsur motivasyondur. Motivasyon, emeğe, sportif eyleme, eğitime ve savaşa yönelik olabilir. Motivasyon hedefe göre, davranışa göre ve bireye göre birden çok çeşitli kişilik özellikleri bulundurabilmektedir (Kiper, 2004).

Motivasyonun iki farklı şekilde sınıflandırılması vardır, bunlar içsel ve dışsal motivasyondur (Kazak, 2004). Bireylerin motivasyon nedenleri arasında gereksinimleri, istekleri ve arzularını kapsayan içsel nedenler veya madalya, kupa, para gibi dışsal faktörler olabilir. İnsan davranışlarını etkileyen faktörlerin karmaşıklığı, motivasyon kavramını temel olarak içsel ve dışsal olmak üzere iki ana türe ayırmayı zorunlu kılmıştır (Kazak, 2004).

İçsel motivasyon: Bu motivasyonun temel kaynağı insanın kendi iç dünyasıdır. Bir davranışın içsel motivasyon ile oluşmasının temel kaynağı kişinin gereksinimleridir (Özyalvaç, 2010).

Dışsal motivasyon, sporcuların çevresinden, antrenörlerden, öğretmenlerden veya yöneticilerden övgü almak, takdir edilmek, ego tatmin etmek gibi faktörlerden etkilenen bir motivasyon biçimidir (Özyalvaç, 2010).

Motivasyon, spor alanında bireyin davranışını tetikleyen ve yönlendiren bir güç olarak tanımlanabilir. Bu motivasyonel süreç, sporcu için başarıyla yönetilmiş, düzenlenmiş ve gücünü sürdürebilmiş bir davranış içerir. Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde, spor motivasyonu, performansı artırmak, hedeflere odaklanmak ve başarı elde etmek için kritik bir faktördür (Roberts vd., 2007).

Bu araştırma yaz spor kurslarına giden öğrencilerin spora katılım motivasyonunu ele alınan değişkenlere bağlı olarak nasıl şekillendiğini belirlemek amacı ile yapılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1.Çalışma Grubu

Araştırma grubunu 9-17 yaşları arasında değişen kadın ve erkek öğrenciler oluşturmaktadır. 61'i erkek 63'ü kadın toplam 124 gönüllü spor yapan öğrenci oluşturmuştur.

2.2.Verilerin Toplanması

Bu çalışmada savunulan hipotezlerin test edilebilmesi için gerekli olan veri toplama sürecinde anket tekniği kullanılmıştır. Anketlerde belirtilen sorular araştırmamızda istenen hedeflere uygun bir şekilde gösterilmeye çalışılmış, soruların kavranabilir ve kısa olmasına özen gösterilmiştir. 2023-2024 eğitim ve öğretim yılında toplanmaya çalışılmıştır.

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Kişisel bilgi formunda egzersiz katılımcılarının cinsiyeti, eğitim durumu, gelir düzeyi, yaşı, spora karşı bakış açısı ve arkadaşlık ilişkileri değişkenlerine ilişkin bilgileri elde etmeyi amaçlamıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinde Spora Katılım Motivasyon Ölçeği kullanılmıştır.

Spora Katılım Motivasyonu Ölçeği

Gill ve ark. , tarafından geliştirilen Spora Katılım Motivasyonu ölçeği 30 madde, 8 alt boyuttan (Beceri Geliştirme, Takım Üyeliği, Eğlence, Arkadaşlık, Başarı/Statü, Fiziksel Uygunluk, Hareket/Aktif Olma ve Yarışma) oluşmaktadır. Ölçeğin Türkiye'deki geçerlilik ve güvenilirliğini Oyar, Aşçı, Çelebi ve Mülazımoğlu yapmıştır. Ölçeğin toplam Cronbach's alfa değerini 0,86 olarak bulunmuştur. Ölçek "Çok Önemli", "Az Önemli" ve "Hiç Önemli Değil" olarak 3 maddeden oluşmaktadır.

2.3.Verilerin Analizi

Araştırma grubundan elde edilen verilerin normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov Simirnov ve Levene testleri ile test edilmiştir. Verilerin normal dağıldığı gözlemlendiğinden analizlerde bağımsız değişkenlere ait ikili karşılaştırmalar için independent sample t test, çoklu karşılaştırmalar için tek yönlü varyans analizi ANOVA testleri kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık derecesi $p < 0.05$ olarak ele alınmıştır.

3. BULGULAR

Araştırma grubundan elde edilen veriler esas alınarak yapılmış olan istatistiksel analiz sonuçları aşağıda yer alan çizelgelerde sunulmuştur.

Çizelge 1. Araştırma Grubunun Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler (yaş ort. 12,21 ± 2,29)		n	%
Cinsiyet	Kadın	63	50,8
	Erkek	61	49,2
Egzersiz Türü	Voleybol	63	50,8
	Futbol	61	49,2
Spor yapma sıklığı (haftalık/gün)	1-3 gün	68	54,8
	4 gün ve üzeri	56	45,2
Spor geçmişi (yıl)	1-2 yıl	65	52,4
	3-4 yıl	41	33,1

	5-6 yıl	18	14,5
Gelir durumu	Orta	28	22,6
	İyi	61	49,2
	Çok İyi	35	28,2
Ailede spor yapan başka biri var mı?	Evet	70	56,5
	Hayır	54	43,5
Eğitim durumu	İlkokul	29	23,4
	Ortaokul	68	54,8
	Lise	27	21,8
Toplam		124	100

Çizelge 2. Araştırma grubunun cinsiyet değişkenine göre analiz sonuçları (t testi)

Spora Katılım Motivasyonu Ölçeği Alt boyutları	Cinsiyet	N	\bar{X}	SD	t	p
<i>Başarı/ Statü</i>	Erkek	61	13,21	1,59	,022	,982
	Kadın	63	13,20	1,75		
<i>Fiziksel Uygunluk</i>	Erkek	61	13,47	1,32	,750	,455
	Kadın	63	13,28	1,48		
<i>Takım Üyeliği/ Ruh</i>	Erkek	61	10,83	1,66	-,790	,431
	Kadın	63	11,04	1,30		
<i>Arkadaşlık</i>	Erkek	61	7,88	1,23	1,739	,085
	Kadın	63	7,46	1,46		
<i>Eğlence</i>	Erkek	61	10,62	1,35	-1,878	,063
	Kadın	63	11,06	1,25		
<i>Yarışma</i>	Erkek	61	7,83	1,30	-,160	,873
	Kadın	63	7,87	1,26		
<i>Beceri Gelişimi</i>	Erkek	61	8,59	,66	-1,467	,145
	Kadın	63	8,74	,50		
<i>Hareket/ Aktif Olma</i>	Erkek	61	8,06	1,07	,010	,992
	Kadın	63	8,06	1,20		
<i>Toplam</i>	Erkek	61	80,52	6,32	-,199	,843
	Kadın	63	80,74	6,07		

Çizelge 2' de gösterildiği üzere, araştırma grubunun cinsiyet değişkenine göre spora katılım motivasyonu düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir.

Çizelge 3. Araştırma grubunun branş değişkenine göre analiz sonuçları (t testi)

Spora Katılım Motivasyonu Ölçeği Alt boyutları	Branş	N	\bar{X}	SD	t	p
<i>Başarı/ Statü</i>	Voleybol	63	13,14	1,74	-,452	,652
	Futbol	61	13,27	1,60		
<i>Fiziksel Uygunluk</i>	Voleybol	63	13,31	1,43	-,494	,622
	Futbol	61	13,44	1,38		
<i>Takım Üyeliği/ Ruh</i>	Voleybol	63	10,95	1,33	,067	,947
	Futbol	61	10,93	1,64		
<i>Arkadaşlık</i>	Voleybol	63	7,49	1,47	-1,470	,144

	Futbol	61	7,85	1,23		
<i>Eğlence</i>	Voleybol	63	11,03	1,28	1,597	,113
	Futbol	61	10,65	1,34		
<i>Yarışma</i>	Voleybol	63	7,80	1,30	-,399	,690
	Futbol	61	7,90	1,26		
<i>Beceri Gelişimi</i>	Voleybol	63	8,69	,55	,552	,582
	Futbol	61	8,63	,63		
<i>Hareket/ Aktif Olma</i>	Voleybol	63	8,06	1,20	-,010	,992
	Futbol	61	8,06	1,07		
<i>Toplam</i>	Voleybol	63	80,50	6,14	-,236	,814
	Futbol	61	80,77	6,24		

Çizelge 3' te gösterildiği üzere, araştırma grubunun branş değişkenine göre spora katılım motivasyonu düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir.

Çizelge 4. Araştırma Grubunun Spora Katılım Sıklığı(haftalık/gün) değişkenine göre analiz sonuçları (t testi)

Spora Katılım Motivasyonu Ölçeği Alt boyutları	Katılım sıklığı (gün)	N	\bar{X}	SD	t	p
<i>Başarı/ Statü</i>	1-3	68	13,26	1,51	,403	,687
	4 ve üzeri	56	13,14	1,85		
<i>Fiziksel Uygunluk</i>	1-3	68	13,22	1,50	-1,388	,168
	4 ve üzeri	56	13,57	1,26		
<i>Takım Üyeliği/ Ruhhu</i>	1-3	68	10,97	1,41	,222	,825
	4 ve üzeri	56	10,91	1,58		
<i>Arkadaşlık</i>	1-3	68	7,36	1,48	-2,771	,006*
	4 ve üzeri	56	8,03	1,12		
<i>Eğlence</i>	1-3	68	10,86	1,34	,193	,847
	4 ve üzeri	56	10,82	1,29		
<i>Yarışma</i>	1-3	68	7,88	1,29	,263	,793
	4 ve üzeri	56	7,82	1,26		
<i>Beceri Gelişimi</i>	1-3	68	8,73	,50	1,366	,174
	4 ve üzeri	56	8,58	,68		
<i>Hareket/ Aktif Olma</i>	1-3	68	8,01	1,17	-,535	,593
	4 ve üzeri	56	8,12	1,09		
<i>Toplam</i>	1-3	68	80,32	6,55	-,622	,535
	4 ve üzeri	56	81,01	5,71		

*(p<0.05).

Çizelge 4'te gösterildiği üzere, araştırma grubunun spor yapma sıklığı (gün) değişkenine göre arkadaşlık alt boyutunda 4 gün ve üzeri spor yapanlar lehine anlamlı fark olduğu belirlenmiştir (p<0.05).

Çizelge 5. Araştırma Grubunun Ailede Spor Yapan Başka Biri Olma değişkenine göre analiz sonuçları (t testi)

Spora Katılım Motivasyonu Ölçeği Alt boyutları	Ailede başka spor yapan biri	N	\bar{X}	SD	t	p
<i>Başarı/ Statü</i>	Evet	70	13,42	1,46	1,675	,096
	Hayır	54	12,92	1,88		
<i>Fiziksel Uygunluk</i>	Evet	70	13,45	1,30	,703	,483
	Hayır	54	13,27	1,53		
<i>Takım Üyeliği/ Ruh</i>	Evet	70	11,07	1,43	1,090	,278
	Hayır	54	10,77	1,55		
<i>Arkadaşlık</i>	Evet	70	7,81	1,10	1,344	,181
	Hayır	54	7,48	1,64		
<i>Eğlence</i>	Evet	70	10,95	1,17	1,061	,291
	Hayır	54	10,70	1,48		
<i>Yarışma</i>	Evet	70	7,85	1,15	,023	,982
	Hayır	54	7,85	1,43		
<i>Beceri Gelişimi</i>	Evet	70	8,64	,66	-,564	,574
	Hayır	54	8,70	,50		
<i>Hareket/ Aktif Olma</i>	Evet	70	8,15	1,01	1,032	,304
	Hayır	54	7,94	1,27		
<i>Toplam</i>	Evet	70	81,38	5,44	1,546	,125

Çizelge 5' te gösterildiği üzere, araştırma grubunun spor yapan aile üyesi değişkenine göre spora katılım motivasyonu düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir.

Çizelge 6. Araştırma Grubunun Spor geçmişi (yıl) değişkenine göre analiz sonuçları (ANOVA testi)

Spora Katılım Motivasyonu Ölçeği Alt boyutları	Yıl	N	\bar{X}	SD	F	p
<i>Başarı/ Statü</i>	1-2 yıl	65	13,20	1,86	,133	,876
	3-4 yıl	41	13,14	1,49		
	5-6 yıl	18	13,38	1,33		
<i>Fiziksel Uygunluk</i>	1-2 yıl	65	13,35	1,38	1,218	,299
	3-4 yıl	41	13,21	1,33		
	5-6 yıl	18	13,83	1,61		
<i>Takım Üyeliği/ Ruh</i>	1-2 yıl	65	10,96	1,38	,059	,943
	3-4 yıl	41	10,95	1,41		
	5-6 yıl	18	10,83	2,03		
<i>Arkadaşlık</i>	1-2 yıl	65	7,86	1,42	1,515	,224
	3-4 yıl	41	7,39	1,35		
	5-6 yıl	18	7,61	1,14		
<i>Eğlence</i>	1-2 yıl	65	10,81	1,29	,038	,962
	3-4 yıl	41	10,87	1,36		
	5-6 yıl	18	10,88	1,36		
<i>Yarışma</i>	1-2 yıl	65	7,76	1,44	,509	,602
	3-4 yıl	41	7,87	1,14		
	5-6 yıl	18	8,11	,90		
<i>Beceri Gelişimi</i>	1-2 yıl	65	8,70	,49	,875	,419

	3-4 yıl	41	8,68	,56		
	5-6 yıl	18	8,50	,92		
<i>Hareket/ Aktif Olma</i>	1-2 yıl	65	8,06	1,11	2,955	,051
	3-4 yıl	41	7,82	1,26		
	5-6 yıl	18	8,61	,69		
<i>Toplam</i>	1-2 yıl	65	80,73	6,31	,547	,580
	3-4 yıl	41	79,97	6,32		
	5-6 yıl	18	81,77	5,41		

Çizelge 6' da gösterildiği üzere, araştırma grubunun spor geçmişi değişkenine göre spora katılım motivasyonu düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir.

Çizelge 7. Araştırma Grubunun Eğitim Durumu Değişkenine Göre Analiz Sonuçları (ANOVA testi)

Spora Katılım Motivasyonu Ölçeği Alt boyutları	Kademe	N	\bar{X}	SD	F	p
<i>Başarı/ Statü</i>	İlkokul	29	13,13	1,59	,120	,887
	Ortaokul	69	13,27	1,78		
	Lise	26	13,11	1,47		
<i>Fiziksel Uygunluk</i>	İlkokul	29	13,37	1,37	1,388	,254
	Ortaokul	69	13,23	1,48		
	Lise	26	13,76	1,17		
<i>Takım Üyeliği/ Ruhü</i>	İlkokul	29	10,86	1,38	,457	,634
	Ortaokul	69	10,88	1,58		
	Lise	26	11,19	1,35		
<i>Arkadaşlık</i>	İlkokul ^a	29	7,86	1,38	3,192	,045*
	Ortaokul ^b	69	7,81	1,30		
	Lise ^c	26	7,07	1,41 ^{a,b}		
<i>Eğlence</i>	İlkokul ^a	29	10,31	1,44	4,854	,009*
	Ortaokul ^b	69	10,86	1,34		
	Lise ^c	26	11,38	,80 ^a		
<i>Yarışma</i>	İlkokul	29	7,89	1,20	,619	,540
	Ortaokul	69	7,75	1,38		
	Lise	26	8,07	1,05		
<i>Beceri Gelişimi</i>	İlkokul	29	8,62	,56	,234	,792
	Ortaokul	69	8,66	,61		
	Lise	26	8,73	,60		
<i>Hareket/ Aktif Olma</i>	İlkokul ^a	29	7,58	1,32 ^{b,c}	4,167	,018*
	Ortaokul ^b	69	8,13	1,12		
	Lise ^c	26	8,42	,75		
<i>Toplam</i>	İlkokul	29	79,65	6,16	,801	,451
	Ortaokul	69	80,62	6,69		
	Lise	26	81,76	4,51		

*(p<0.05).

Çizelge 7' de gösterildiği üzere, araştırma grubunun eğitim durumu değişkenine göre spora katılım motivasyonu düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Buna göre, arkadaşlık alt boyutunda lise kademesinin daha az motivasyona sahip oldukları, eğlence alt boyutunda lise kademesinin ilkokul kademesine kıyasla daha fazla motivasyona sahip oldukları, hareket/aktif olma alt boyutunda ise ilkokul kademesinde olanların daha az motivasyona sahip oldukları belirlenmiştir.

Çizelge 8. Araştırma Grubunun Gelir Durumu Değişkenine Göre Analiz Sonuçları (ANOVA testi)

Spora Katılım Motivasyonu Ölçeği Alt boyutları	Gelir	N	\bar{X}	SD	F	p
<i>Başarı/ Statü</i>	orta	28	13,28	1,71	,038	,962
	iyi	61	13,18	1,76		
	çok iyi	35	13,20	1,49		
<i>Fiziksel Uygunluk</i>	orta	28	13,60	1,19	1,044	,355
	iyi	61	13,19	1,49		
	çok iyi	35	13,51	1,40		
<i>Takım Üyeliği/ Ruhü</i>	orta	28	11,10	1,59	,220	,803
	iyi	61	10,88	1,55		
	çok iyi	35	10,91	1,31		
<i>Arkadaşlık</i>	orta	28	7,46	1,62	,545	,581
	iyi	61	7,67	1,35		
	çok iyi	35	7,82	1,20		
<i>Eğlence</i>	orta	28	11,00	1,46	,888	,414
	iyi	61	10,91	1,20		
	çok iyi	35	10,60	1,39		
<i>Yarışma</i>	orta	28	7,85	1,23	,354	,703
	iyi	61	7,77	1,38		
	çok iyi	35	8,00	1,13		
<i>Beceri Gelişimi</i>	orta	28	8,75	,44	,352	,704
	iyi	61	8,65	,68		
	çok iyi	35	8,62	,54		
<i>Hareket/ Aktif Olma</i>	orta	28	8,25	1,00	,978	,379
	iyi	61	8,09	1,17		
	çok iyi	35	7,85	1,16		
<i>Toplam</i>	orta	28	81,32	6,74	,227	,797
	iyi	61	80,37	5,96		
	çok iyi	35	80,54	6,20		

Çizelge 8' de gösterildiği üzere, araştırma grubunun gelir durumu değişkenine göre spora katılım motivasyonu düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda; araştırmaya katılan 9-17 yaş grubu futbol ve voleybol oynayan çocukların spora katılım motivasyonlarında; cinsiyet, branş, gelir düzeyi, spor geçmişi (yıl) ve ailede spor yapan başka biri olması değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmediği belirlenmiştir. Spora katılım sıklığı ve eğitim durumu değişkenlerine göre ise anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, arkadaşlık alt boyutunda lise kademesinin daha az motivasyona sahip oldukları, eğlence alt boyutunda lise kademesinin ilkökul kademesine kıyasla daha fazla motivasyona sahip oldukları, hareket/aktif olma alt boyutunda ise ilkökul kademesinde olanların daha az motivasyona sahip oldukları belirlenmiştir. Spor yapma sıklığı (gün) değişkenine göre ise arkadaşlık alt boyutunda 4 gün ve üzeri spor yapanlar lehine anlamlı fark olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçları, 9-17 yaş grubundaki çocukların spor motivasyonlarının çeşitli faktörlere bağlı olarak nasıl farklılaştığını göstermektedir. Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde:

Cinsiyet, branş ve aile faktörleri: bu değişkenlerin motivasyon üzerinde anlamlı bir etkisi olmaması, çocukların spora katılım motivasyonunun daha çok bireysel ve çevresel faktörlerden etkilendiğini düşündürmektedir. Yani, spor yapma isteği ve motivasyonu, cinsiyetten bağımsız olarak benzer bir temele oturuyor olabilir.

Eğitim Durumu: Lise kademesindeki çocukların arkadaşlık motivasyonunun düşük olması, bu dönemde sosyal ilişkilerin farklılaşmasına bağlı olabilir. Lise öğrencileri, akademik baskılar ve sosyal çevre değişiklikleri nedeniyle spordan daha az sosyal bir tatmin elde edebilirler. Bunun yanında, eğlence motivasyonunun lise öğrencilerinde daha yüksek olması, bu yaş grubunun sporun eğlenceli yönüne daha fazla odaklandığını göstermektedir.

Hareket/Aktif Olma: İlkokul kademesindeki çocukların bu boyuttaki motivasyonlarının daha az olması, çocukların daha az bağımsızlık ve dışsal motivasyon kaynaklarına sahip olmasından kaynaklanabilir. Bu yaş grubundaki çocuklar, genellikle daha çok yapılandırılmış aktivitelerde yer alır ve kendi başlarına spor yapma isteği sınırlı olabilir.

Spor Yapma Sıklığı: Haftada 4 gün ve üzeri spor yapanların arkadaşlık motivasyonlarının daha yüksek olması, düzenli spor yapmanın sosyal bağları güçlendirdiğini ve sporun sosyal etkileşim için bir platform sunduğunu göstermektedir. Bu durum, sporun sosyal bir etkinlik olarak algılanmasının önemini vurgulamaktadır.

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde ise; Dağ , yaptığı çalışmada spor geçmişinin anlamlı düzeyde spora katılım motivasyonunu etkilediğini rapor etmiştir. Elde ettiği sonuçlara göre, sporculuk geçmişinin artmasının bireylerin spora katılım motivasyonunu arttırdığını ifade etmiştir. Özgün ve ark. ortaya koyduğu verilere göre, sporculuk geçmişi yüksek olan sporcuların motivasyon düzeyleri, sporculuk geçmişi düşük olanlara göre daha yüksek seviyededir.

Eğitim durumlarına göre yapılan değerlendirmede, öz yeterlilik ile ilgili olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0,05$). Gelir durumlarına göre yapılan değerlendirmede, öz yeterlilik ile ilgili olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0,05$) (Akyıldırım D. 2024).

Genel olarak, araştırma sonuçları, spor motivasyonunun sadece bireysel isteklerden değil, aynı zamanda sosyal etkileşimlerden, eğitim durumundan ve spor alışkanlıklarından etkilendiğini ortaya koymaktadır. Eğitimciler, aileler ve spor kulüpleri, bu motivasyon farklılıklarını dikkate alarak çocukların spor katılımlarını artırmak için stratejiler geliştirebilirler. Özellikle lise çağındaki çocuklar için sosyal yönleri ön planda tutarak, sporu daha cazip hale getirmek önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Markland D, Inglede D.K. Exercise Participation Motives, A Self Determination Theory Perspective. M. Hagger, N. Chatzisarantis (Ed.), Intrinsic Motivation and Self Determination in Exercise and Sport. Champaign: Human Kinetics 2007; p.23-34.
2. Gill DL, Williams L, Dowd DA , Beaudoin CM., Martin JJ Competitive Orientations Motives of Adult Sport and Exercise Participants, JSB.1996; 19, p.307- 318
3. Yılmaz V. Çocuk Sporlarında Katılım Motivasyonu. Çocuklar Spora Neden Katılırlar? Atletizm Bilim ve Spor Dergisi, 2002; 2, p.26- 38.

4. Koivula N. Sport Participation: Differences İn Motivation and Actual Participation Due To Gender Typing. JSB. 1999; 22, p.360.
5. Schneider RC. and Baker, RE. Obtaining Maximum Effort and Results From Your Athletes Through Motivation. Strategies, 2006; 19,p.27-31.
6. Yaman M. ve Duman S. Türkiye 1. Liglerinde Mücadele Eden Takım Sporcularının Başarı Motivasyonu ve Sportif Tecrübe Farklılıklarının Başarı Üzerindeki Etkileri. Sakarya Üniversitesi Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2004; 8: p.166.
7. Richard M. Stres-Lyman W. Poder Motivation and Work Behaviour, McGraw-Hill Series in Management, 1975.
8. Düren A.Z. 2000’li yıllarda yönetim, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000.
9. Kiper H. Eğitim Kurumlarında Öğrencilerin Spora Katılım Motivasyonlarının Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2004.
10. Kazak Z. “Sporda GÜdülenme Ölçeği- Sgö”nin Türk Sporcuları İçin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. Hacettepe Journal of Sport Sciences, 2004; 15,p.191-206.
11. Özyalvaç T.N. Ortaöğretim Öğrencilerinin Beden Eğitimi Dersine Yönelik Tutumları ile Akademik Başarı Motivasyonlarının İncelenmesi: Konya Anadolu Lisesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2010.
12. Yüceğök S. Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerin Akademik Tükenmişlik ve Spora Katılım GÜdüsü Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2017.
13. Roberts G.C., Treasure D.C., Conroy D.E. Understanding the Dynamics Ofmotivation İn Sport and Physical Activity: an Achievement Goal İnterpretation. Ing. Tenenbaum RC. Eklund (Ed.), Handbook of Sport Psychology, Third Edition, John Wiley&Sons. p.3-10. 2007.
14. Akyıldırım D. Spor Tesisi Üyelerinin Spora Katılım Motivasyonu İle Öz Yeterlikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2024.
15. Dağ M. Temel Ve Savaş Beden Eğitimi Dersi Alan Öğrencilerin Spora Katılım Motivasyonları İle Algılanan Empatik Ve Sosyal Öz Yeterlik Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2022.
16. Özgün A, Yaşartürk F, Ayhan B, Bozkuş T. Hentbolcuların Spora Özgü Başarı Motivasyonu Ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, 2017.

ANTRENÖR-SPORCU İLETİŞİMİ: İLETİŞİM TARZLARI VE İLETİŞİM ENGELLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Doç. Dr., PERO DUYGU DUMANGÖZ¹

¹ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, pero.dumangoz@adu.edu.tr -
0000-0002-2827-5538

ÖZET

İletişim en basit tanımıyla, iki birim arasındaki mesaj alışverişidir. Daha detaylı bir tanımla iletişim, karşı tarafta bir davranış değişikliği oluşturmak amacıyla kodlanan mesajın bir kanal vasıtasıyla alıcıya iletilmesi sürecidir. Antrenör-sporcu iletişimi ise bu sürecin antrenör ve sporcu arasında gerçekleşmesini ifade eder. Antrenör- sporcu arasındaki iletişim süreci, karmaşık ve dinamik bir süreçtir. Yani, antrenör ve sporcu arasındaki iletişim eğitici, duygusal, sözlü veya sözsüz olabilir; galibiyet veya mağlubiyet gibi durumun koşullarından ve bunun antrenman veya yarışma sırasında gerçekleşip gerçekleşmediğinden etkilenebilir. Bu çalışma antrenör-sporcu iletişiminin nasıl olduğunun betimlenmesi amacıyla tasarlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden biri olan belge ve doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılmış, ancak birincil kaynaklara erişilemediği durumlarda ikincil kaynaklar taranmış ve analiz edilmiştir. Sonuç olarak literatür konu özelinde incelendiğinde her antrenörün kendi değerlerine uygun bir yol tercih ettiği, ancak tercih edilen iletişim yolunun sporcular tarafından bazı durumlarda olumlu bazı durumlarda ise olumsuz algılandığı söylenebilir. Aynı zamanda çalışma, antrenörler ve sporcular arasındaki temel iletişim sorunlarına dikkat çekiyor ve iletişim sürecini iyileştirmeye yönelik yöntemler öneriyor. Bu çalışmadan elde edilen bulgular sonucunda, antrenörlerin sporcular ile iletişimindeki olumsuz faktörlerin ortadan kaldırılmasına ve antrenörlerin takım içi iletişiminde olumlu katkı sağlanabilir.

Anahtar kelimeler: Antrenör, sporcu, iletişim

1. GİRİŞ

Antrenörler sadece antrenman tekniklerini uygulamaktan veya bir dizi turnuvayı kazanmak için bir oyun planı stratejisi geliştirmekten sorumlu değildir; aynı zamanda sporcuların olumlu iletişim kurmaya teşvik edildiği bir ortam yaratmaktan da sorumludurlar.

Sporda kişilerarası iletişim bilginin, bir gönderici (antrenör) kanalıyla başkalarına (sporculara) anlaşılır mesajlar halinde aktarılmasıdır [1]. İletişim, takım ve bireysel sporlarda antrenörler ve sporcular arasındaki performansın kritik bir aracıdır, ancak sporda doğrudan iletişim ölçümlerini içeren çok az araştırma vardır.

Aynı zamanda iletişim, yönetimin en önemli işlevlerinden biridir. Amatör ve profesyonel takımların antrenörleri, bireysel ve takım performansını en üst düzeye çıkarmak için sporcularla başarılı bir şekilde nasıl iletişim kuracaklarını bilmelidir. Bu nedenle antrenörlerin sporcularla iletişim sürecinde ortaya çıkan sorunların nasıl üstesinden geleceklerini bilmeleri önemlidir. Öte yandan, iletişim eksikliği işbirliği ve koordinasyon eksikliğine yol açarak takım üyeleri arasında karışıklığa neden olabilir [2].

Bu çalışma antrenör-sporcu iletişiminin nasıl olduğunun betimlenmesi amacıyla tasarlanmıştır. Bu bağlamda cevabı merak edilen araştırma soruları:

1. Antrenörlerin sporcularla iletişim kurmasının en etkili yolu nedir?
2. Antrenörler ile sporcuların iletişim tarzları aynı mıdır?
3. Antrenörler ve sporcular arasındaki iletişim engelleri nelerdir?

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Antrenör ve Sporcu Tanımlaması

Geçmişten günümüze pedagoji, sosyoloji, felsefe, psikoloji ve spor gibi farklı disiplinlerden araştırmacılar antrenörlüğü ve sporculuğu tanımlamaya ve kavramsallaştırmaya çalışmışlardır.

Antrenör, sporcunun başarısı için gerek antrenman gerekse yarışma sürecinde beden ve spor faaliyetlerinde bulunanları antrene edebilecek, onların beden ve ruh sağlıklarını destekleyebilecek, alanın gerektirdiği formasyon bilgisinin yanı sıra sosyal ve psikolojik bilgi ve beceriye sahip çalıştırıcı ve yetiştirici kişidir [3].

Sporcu ise, belli kurallar çerçevesinde, araçlı-araçsız, ferdi olarak veya takım içerisinde kendisini spora veren, sporu meslek olarak edinen, kültürel bir yapı içerisinde bulunan, yaptığı işten maddi ve manevi yarar sağlayan kişidir [4].

Antrenörü iyi bir iletişimci yapan nedir?

- İyi dinleyici olmak (iletişimin çift taraflı olduğu unutulmamalıdır).
- Hoşsohbet ve güvenilir olmak.
- Yeni fikirlere açık olmak
- Yargılayıcı olmamak.
- Takım sporcuları arasında sağlıklı tartışmalara öncülük etmek.
- Sporcuların yaşlarına uygun iletişim tarzını kullanmak [23].

2.2. Sporda İletişim Sürecinin Bileşenleri

Spor insanlarının (antrenör, yönetici, sporcu vb.) ve katılımcılarının (ebeveyn, taraftar vb.) başarılı bir performans ortaya koymalarında etkili bir iletişim sürecinin varlığı önemlidir [5].

İletişim, antrenörler ve sporcular için önemli bir memnuniyet kaynağıdır, ancak sıklıkla memnuniyetsizlik kaynağıdır. Antrenörler ve sporcular arasında iyi, istikrarlı, destekleyici bir ilişki geliştirmenin başlangıç noktasıdır çünkü karşılıklı dikkat, özen, saygı ve güveni gösterir. Antrenör ve sporcu arasındaki ilişkinin başlangıcı, sürdürülmesi, geliştirilmesi, değişiklikleri ve aynı zamanda sonlandırılması iletişim yoluyla gerçekleşir. İletişim süreci temel adımları içerir.

Kaynak olarak antrenörden gelen mesajların, alıcı konumundaki sporcular tarafından algılanma biçimi, belirledikleri ortak hedefe ulaşmalarında önemli bir yere sahiptir. Örneğin, antrenörün gönderdiği mesajın sporcu tarafından olumlu algılanmaması sporcunun tatmin duygusuna, davranışlarına ve başarı oranına olumsuz etki etmektedir [6].

Takım performansı büyük ölçüde antrenörün etkili bir şekilde iletişim kurma becerisine bağlıdır. Bir grup insanın lideri olarak, performansı etkilemek için sporculara mesajlar kodlar ve gönderir.

Koontz ve Wehrich'e (1990) göre, sporda iletişim süreci dört farklı bölümden oluşur [7]:

1. Gönderici: Literatür incelendiğinde “kaynak” veya “verici” gibi isimlerle de anıldığı görülür. Bu bileşen iletişim sürecini yöneten ve mesajın başlatıcısıdır. Örneğin bir gönderici olarak antrenör, günlük antrenmanlar ve resmi maçlar sırasında sporculara gerekli fikirleri, bilgileri, önerileri ve talimatları verir.

2. Mesaj: Gönderici (antrenör/sporcu) tarafından alıcıya (antrenör/sporcu) gönderilen bir fikrin somut formülasyonudur. Mesaj, alıcıya anlam iletmek için geliştirilen sözlü (konuşma dili veya yazılı) ve sözlü olmayan sembollerden oluşur.
Sporcular tarafından bir mesajın anlaşılması çok önemlidir, çünkü hedeflere ve amaçlara ulaşmak için becerileri nasıl uygulayacaklarını ve taktikleri nasıl kullanacaklarını tam olarak bilmeleri gerekir [8].
3. İletişim kanalı: Mesajın taşıyıcısıdır. Başka bir deyişle mesajın iletilmesi için tercih edilen yol/yöntemdir.
Antrenörler, kelimeler, semboller, çizimler, notlar, işaretler, beden dili vb. kullanarak istenilen mesajları göndermek için uygun kanalları kullanmalıdır [9]. Mesaj alındığında, sporcular sembollerini yorumlanmış mesajları çevirme süreci olan kod çözme işlemine girerler.
4. Alıcı: Bu bileşen farklı yazılı kaynaklarda “hedef” olarak da anılır. Mesajın alışverişinde bulunulan kişidir.
Eğer alışveriş gerçekleşmezse, o zaman iletişim olmamıştır. İletişim sürecinin en karmaşık halkasıdır [10].

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırma sorusu 1: Antrenörlerin sporcularla iletişim kurmasının en etkili yolu nedir?

Antrenörlerin etkili bir şekilde iletişim kurma becerisi kritik öneme sahiptir çünkü sporculara liderlik etmede yer alan hemen hemen tüm görevler yüksek iletişim becerileri gerektirir. Aslında, hem antrenman seanslarında hem de yarışmalar sırasında hedeflerini ve antrenörlük felsefelerini sporculara iletebilmek için etkili bir şekilde iletişim kurmaları gerekir. Aynı derecede önemli olan, antrenörlerin iletişim kurma becerisinin sporcularda antrenörün güvenilir ve saygılı olduğu algısını teşvik etmesidir [11]. Bu nedenle araştırmacılar hala antrenörler ve sporcular arasındaki iletişim sürecini açıklamak için önemli miktarda çaba sarf etmektedir. Antrenörler iletişimde en etkili yolu kullanmayı tercih ederlerse, böylece sporcular antrenörlerini anlayacak ve performanslarını artıracaklardır.

Horn (1985, 2002)'a göre, antrenörlerin sporcularıyla nasıl iletişim kurduğunu inceleyerek, antrenörlerin iletişimlerini daha etkili olmak için nasıl uyarlayabileceklerini belirleme potansiyeli vardır, çünkü antrenörlerin iletişim kurma biçimi sporcuların performansı ve davranışları üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Antrenörlerden alınan olumlu ve destekleyici

geri bildirimler aynı zamanda daha fazla sporcu öz-yeterliğine ve içsel motivasyona yol açar [12].

Smith, Ethrington ve Li (2005), antrenörler sporcularına olumlu geri bildirimler sağladığında, sporcuların takım için daha çok çalışmaya ve fedakârlık yapmaya daha istekli olduklarını, olumsuz geri bildirimlerin ise takımdaki sporcular arasında daha az takım çalışmasıyla ilişkili olduğunu bulmuştur [12].

Bu bulgular, Haselwood ve diğerlerinin (2005) iletişim becerilerinin antrenörlerin sahip olması gereken en önemli beceriler olduğu iddiasını desteklemektedir [22].

Chelladurai, (1984) ise antrenman ve talimat algılarının ve olumlu geri bildirim sporcular arasında memnuniyetin önemli yordayıcıları olduğunu belirlemiştir [13].

Antrenör ve sporcu arasında etkili iletişim için Zubic [14] şu önerilerde bulunmaktadır:

1. Antrenör tarafından gönderilen mesajlar açık, öz, gereksiz ayrıntılar olmadan, doğru ve gerçek, eksiksiz ve tam, nazik, yapıcı, yani yapıcı olmayan eleştiri ve olumsuzluktan kaçınacak şekilde olumlu olmalıdır.

2. Antrenör ve sporcu arasındaki görüş ve öneri alışverişi, özellikle antrenman programları tasarlanırken sürekli olmalıdır. Bu, daha iyi karşılıklı anlayışa, daha fazla takdire, spor ve antrenman hakkında bilginin zenginleşmesine yol açar.

3. İletişimi iyileştirmenin bir yolu (özellikle bir grup veya takımda) takım toplantıları düzenlemektir. Bu toplantılar düzenli olarak planlanmalıdır (bir sorunun ortaya çıkması beklenmemeli), takımdaki zorluklara odaklanmalı ve durum hakkında yapıcı bir değerlendirme yapılmalıdır. Her toplantıdan önce, antrenör o durum için davranış ve iletişim kuralları belirlemelidir. Önerilen kurallar şunları içerebilir:

a) Takımdaki herkes, onlarla ne kadar aynı fikirde olmadıklarına bakılmaksızın, diğerlerinin görüşlerine açık olmalıdır (yani, takım üyeleri kendilerinden farklı bir görüşe karşı savunmacı veya düşmanca tavır takınmamalıdır).

b) Takım üyeleri yıkıcı değil, yapıcı olmalıdır (örneğin, davranış eleştirilir, kişi değil).

c) Toplantıda tartışılan her şey orada kalır (yani, bilgiler gizlidir).

d) Herkesin konuşma fırsatı olmalıdır.

e) Her takım üyesinin, diğer herkes hakkında söyleyecek en az bir olumlu şeyi olmalıdır.

4. Sporcuyla yapılan görüşmeler tehdit, ceza, şantaj veya saldırgan davranış şeklinde olmamalıdır. Otorite sahibi bir antrenör, telkin edici eylemlerle bir sporcunun psikolojik durumu üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilir. Konuşma, yardımsever, sakin, ancak kendine güvenen ve ikna edici bir ses ve içerikle telkin edici bir ton şeklini almalıdır. Ayrıca, konuşma sporcu üzerinde yatıştırıcı bir etkiye sahip olmalı, özgüvenini ve başarıya olan inancını artırmalıdır.

5. Başarı ve başarısızlığın nedenleri hakkında yapılan konuşma yapıcı ve değerlendirici bir karaktere sahip olmalıdır. Bu tür bir konuşma kusur bulma, suçlama, parmak sallama ve haklı çıkarma nedenleri sunmayı içermemelidir. Kötü performansın nedenleri yalnızca sporcunun kontrolünde olan nedenler arasında aranmalıdır. Bu nedenle, yeterli çaba ve çalışmanın yapıp yapılmadığı, antrenmanların işlevsel ve fiziksel yetenekleri geliştirmek için yetersiz olup olmadığı vb. gözden geçirilmelidir.

6. Sporcunun performansında ilerleme kaydedebilmesi için, hata yaptığı durumlarda, antrenörün yapıcı olumsuz geri bildirim veya eleştiri vermesi gerekir. Birçok kişi eleştiriyi öz saygılarına yönelik bir tehdit olarak algılar ve mesajın içeriğinden ziyade savunmaya odaklanır. Bir mesajın sporcuyu küçümseme ve inkâr etme amacıyla değil, onu geliştirme yönünde olumlu bir niyetle iletilmesi önemlidir. Yapıcı eleştiri, üç unsur içeren iddialı "sandviç yaklaşımı" tekniğiyle ifade edilebilir:

- a) bir kişi veya davranışı hakkında olumlu bir ifade,
- b) belirli bir unsurun nasıl uygulanacağına dair net, geleceğe yönelik bir talimat ve
- c) bir kişiyi veya davranışını övmek.

7. Empati geliştirmek, takım iletişimini iyileştirebilir. Empati, sporculara rol yapma egzersizleri de dâhil olmak üzere etkileşimlere başka bir kişinin bakış açısından yaklaşmayı öğreterek geliştirilir. Egzersiz, sporcunun varsayımsal bir senaryoda başkalarının rollerini ve bakış açılarını üstlenmesi ve böylece başkalarının bakış açısına dair bir fikir edinmesi gerçeğine dayanır. Örneğin, bir sporcu kendini performansının kritik olduğu (yani takım arkadaşlarını hayal kırıklığına uğratmak istemediği) veya bir antrenörden baskı hissettiği (yani sporcu yeterince iyi oynamazsa yedek kulübesine gönderilir) durumlara sokar. Bu egzersiz, sporcunun

takım arkadaşlarının neler yaşadığını daha empatik bir şekilde gözlemlemesine yardımcı olabilir. Bu şekilde iletişim ve diğer kişinin yaşadıklarının anlaşılması daha iyi hale gelir.

Araştırma sorusu 2: Antrenörler ile sporcuların iletişim tarzları aynı mıdır?

Antrenörlerin sporcularıyla iletişim kurma biçimleri, sporcuların da takımlarını yüksek performansa hazırlama ve motive etme perspektifinden antrenörleriyle iletişim kurma biçimlerine benzerdir.

Sporcunun davranışı antrenörün davranışını etkiler ve antrenörün davranışı da sporcunun davranışını etkiler. Antrenör olumsuz iletişim kurduğunda, özellikle sporcular gençken sporcuların kişisel gelişimini olumsuz etkileyebilir ve özgüven ya da özsaygı kaybına yol açabilir.

Ezzeldin (2014), yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre, erkekler ve kadınlar ile antrenörler ve sporcular arasında iletişim stilleri arasında bazı önemli farklılıklar tespit etmiştir. Ancak, takım ve bireysel sporlar arasında önemli bir farklılık tespit edilememiştir. Çalışma, sporcuların ve antrenörlerin ortalama olarak iletişim stillerinin görsel ve sözel olduğu konusunda hemfikir olduğunu göstermiştir. Erkek antrenörler sözel olmayan iletişimi kullanmadıklarını belirtirken, diğer tüm gruplar sözel olmayan iletişimin kullanımı konusunda tarafsız kalmıştır [12].

Sporcu ile ortak hedefler belirleyen antrenörlerin hedeflerine ulaşmak için izleyecekleri yolda iletişimin her türünü kullanmak durumundadırlar. İletişime geçtikleri tarafa doğru mesajları verdikleri sürece başarılı olmaktadır [15]. Aynı durum sporcular için de geçerlidir. Spor ortamlarında, karşılaştıkları durumlar karşısında verdikleri tepkiler, sporcuların iletişim kalitelerini yansıtır [16].

En hızlı iletişim biçimiyle ilgili olarak, antrenörler sözel iletişimi tercih etmiştir. Erkek sporcular en hızlı iletişim biçimi olarak beden dili ve sözel iletişimi eşit oranda tercih ederken, kadın sporcular en hızlı iletişim biçimi olarak beden dili iletişimi sözel iletişime tercih etmiştir (Chand 2005 akt. [12]).

Araştırma sorusu 3: Antrenörler ve sporcular arasındaki iletişim engelleri nelerdir?

Literatürde karşılaşılan, antrenörler ve sporcular arasında gerçekleşen iletişim sürecindeki temel sorunlar aşağıda sıralanmıştır [1], [7], [8], [17], [18].

1. Sınırlı zaman: Maçlar sırasında antrenörün sporcularıyla iletişim kurmak için sınırlı zamanı vardır. Çok kısa bir süre içinde, sporcular yorgun ve en iyi formlarında olmasalar bile, talimatları anlayabilecekleri şekilde iletilmelidir. Sınırlı zaman, devre arası molalarında, antrenör talebinin olduğu molalarda ve uzatmalarda daha belirgindir.
2. Dil: Bir diğer önemli iletişim sorunu ise dildir. Aynı dilde bile, bölgesel lehçeler veya kültüre özgü jargonlar kolayca karışıklığa yol açabilir. Bu, jestler ve beden dili için de geçerlidir.
3. Algılama yeteneği: Sınırlı zaman ve dil engelleri ortadan kalksa bile, sporcularla iletişim sürecinde antrenör, sporcuların antrenör tarafından gönderilen mesajları farklı şekilde algılayıp kodladığı anlamına gelen "seçici algı" sorunuyla karşı karşıya kalır.
4. Olumsuz tutum: Tutumların üç bileşeni vardır: biliş (düşünceler), etki (hisler) ve davranış [19], bunların hepsi iletişim sürecinde önemli faktörlerdir, çünkü sporcuların antrenör tarafından gönderilen talimatları nasıl algıladıklarını ve uyguladıklarını büyük ölçüde etkilerler.
5. Dış faktörler: Antrenör veya sporcularla doğrudan ilişkili olmayan faktörler de iletişim sürecini etkileyebilir. Bu faktörler seyirciler, görevliler, rakipler, gürültü ve çevredir. Bu faktörlere dış faktörler denir ve antrenörün kontrol etmesi zordur.

Laios (2005) yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, profesyonel sporlardaki antrenörler ve sporcular arasındaki en önemli iletişim sorunlarından, antrenörler özellikle takımları deplasmanda oynarken dış faktörleri (%41,67) en önemli olarak değerlendirirken [2]; olumsuz tutum faktörü yalnızca bir antrenör tarafından (%4,16) ana sorun olarak değerlendirilmiştir.

Karafil ve Ulaş (2023) 27 sporcu ile iletişim engellerini değerlendirmek amacıyla yaptıkları çalışmanın sonucunda antrenörlerden kaynaklanan iletişim engelleri ayrımcılık, bencillik, özel hayatlarındaki sorunları işe taşıma, sporcuların hedefleriyle çelişen hedeflere sahip olma, bilgi aktarımında yetersizlikler ve aşırı beklentiler olarak belirlenmiştir [20].

Stanford ve arkadaşları (2022), antrenörün ve sporcunun kişilik özelliklerinin antrenör-sporcu iletişiminin sürekliliğini etkilediğini vurgulamıştır [21].

Bu çalışma, özellikle kariyerinin başındaki sporcular olmak üzere antrenörlerle iletişim engellerinin olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır. Ayrıca belirlenen iletişim engellerinin antrenörler ve sporcular arasındaki iletişimin iyileştirilmesine katkıda bulunması beklenmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Sonuç olarak; literatür konu özelinde incelendiğinde, antrenörlerin sporcuları ile iletişim kurmasının en etkili yolunu araştıran bir çok çalışma olduğu görülmüştür. Her antrenörün kendi değerlerine uygun bir yol tercih ettiği, ancak tercih edilen iletişim yolunun sporcular tarafından bazı durumlarda olumlu bazı durumlarda ise olumsuz algılandığı söylenebilir. Bu nedenle antrenörlerin sporcuları ile en uygun iletişim yolunu belirlerken, bir taraftan durumsal faktörleri iyi değerlendirmeleri, diğer taraftan sporcularını ve kendilerini iyi tanımasını önerilebilir.

KAYNAKÇA

- [1] Alder, R.B., Rodman, G., *Understanding Human Communication*, Harcourt Brace College Publishers/ San Diego, CA, 1994.
- [2] Laios, A., (2005). Communication problems in professional sports: the case of Greece, *Corporate Communications: An International Journal*, 10, 3, 2005.
- [3] Keten, M., *Türkiye'de Spor*, Ayyıldız Yayınları/ Ankara, 1993.
- [4] Erkal, E.M., Güven, Ö., Ayan, D., *Sosyolojik Açıdan Spor*, Der Yayınları/İstanbul, 1998.
- [5] Selağzı, S., Çepikkurt, F., Antrenör ve Sporcu İletişim Düzeylerinin Belirlenmesi, *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 9, 1, 2015.
- [6] Güvendi, B., Kaya, S., Tosun, M.A., Antrenörlerin Meslek Etiği Davranışlarının Antrenör Sporcu İlişkisi Üzerine Etkisi, *Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1, 1, 108-116, 2022.
- [7] Koontz, H., Weihrich, H., *Essentials of Management*, McGraw-Hill/New York, 1998.
- [8] Duck, S., *Communication and Relational Maintenance*, Academic Press/San Diego, 1993.
- [9] Aldag, R. J., Stearns, T. M., *Management*, South Western/Cincinnati, 1987.
- [10] Boone, L.E., Kurtz, D.L., *Management*, McGraw-Hill/New York, 1992.
- [11] Jowet, S., Felton, L. (2013). The Role of Psychological Factors in Recreational Sport Participation. *Sports Coach UK*. <https://www.sportsthinktank.com/uploads/the-role-of-psychological-factors-in-recreational-sport-participation.pdf> (Erişim tarihi: 12.11.2024)
- [12] Ezzeldin, R.A., *Communication Management Among Athlete And Coaches*. *European Scientific Journal*v/SPECIAL/ edition, 3, 2014.

- [13] Dumangöz, P.D., *Avrupa Tenis Şampiyonası' na Katılan Sporcuların Antrenörleri İle İlişkilerinin Ve Liderlik Algılarının İletişim Becerilerine Etkisinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2021.
- [14] Zubić, I., Communication between coach and athlete, *Sport media and business*, 10, 1, 2024.
- [15] Göral, M., Afacan, E., *Spor Sosyolojisi*, Lisans Yayıncılık/İstanbul, 2016.
- [16] Biçer, T., *Şampiyonluğun Psikolojisi*, Beyaz Yayınları/İstanbul, 2006.
- [17] Daft, R., *Management*, Dryden Press/Harcourt College Publishers, Hinsdale/Orlando, 2000.
- [18] Laios, A., *The Application of Basic Principles of Sport Management in Coaching*, University Studio Press/Thessaloniki, 1999.
- [19] Olson, M., Zanna, P., Attitudes and attitude change, *Annual Review of Psychology*, 44, 1993.
- [20] Karafil, A.Y., Ulaş, M., An Evaluation of Athletes' Opinions on Communication Barriers Caused by Coaches in the Interpersonal Communication Process, *Physical Culture and Sport. Studies and Research*, 102, 2024.
- [21] Stanford, J. R., Healy, L. C., Sarkar, M., & Johnston, J. P. (2022). Interpersonal perceptions of personality traits in elite coach-athlete dyads. *Psychology of Sport and Exercise*, <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2022.102154> (Erişim tarihi: 9.11.2024)
- [22] Haselwood, D.M., Joyner, A. B., Burke, K. L., Geyerman, C. B., Czech, D. R., Munkasy, B. A., Zwald, A. D., Female Athletes' Perceptions of Head Coaches' Communication Competence. *Journal of Sport Behavior*, 28, 3, 2005.
- [23] <https://skillshark.com/managing-communication-in-sports/> (Erişim tarihi: 28.10.2024)

SPORDA ETİK YARGILAR: CİNSİYET DEĞİŞKENİNE İLİŞKİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr., PERO DUYGU DUMANGÖZ¹

¹ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, pero.dumangoz@adu.edu.tr -
0000-0002-2827-5538

ÖZET

Spor, temel bir haktır ve toplumsal bağları güçlendirmek, sürdürülebilir kalkınma ve barışı teşvik etmek, aynı zamanda tüm insanlar için dayanışma ve saygıyı teşvik etmek için güçlü bir araçtır. Spor ve etik birbiriyle yakından bağlantılıdır. Spordan gelen etik değerler her zaman topluma yansır. Bu nedenle modern spor kültüründe spor etiğini ve spor değerlerini anlama sorunu hem spor camiasını hem de toplumun geri kalanını ilgilendirmektedir. Spor örgütleri etik açısından ayrıcalıklı değildir ve farklı kurallara ihtiyaç duymaz. Bu çalışma, spor örgütlerinin etik yönetiminde cinsiyetin önemini vurgulamak amacıyla ele alınmıştır. Bu çalışma sporda etik yargılar ile cinsiyet değişkenlerinin ilişkisini nitel olarak değerlendiren bir yaklaşıma dayanmaktadır. Çalışma, aynı zamanda iş etiği ve cinsiyet üzerine yapılmış çalışmaların spor örgütleri kapsamında bir özetini sunmaktadır. Araştırmada doküman tarama tekniğinden yararlanılmıştır. Bunun için öncelikle alan yazında konuyla ilgili çalışmalar incelenmiş, sonra ulaşılan bulgular bilimin temellerine bağlı kalarak tartışılmış ve gelecekte konuya ilgi duyacak araştırmacılara bazı yönergeler verilmiştir. Araştırma, erkeklerin ve kadınların etik yargılarının, iş etiğindeki cinsiyet farklılıklarını anlamamıza katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Kadın sporunun uygulanması ve geliştirilmesi için eşit fırsatlar ve kadınların büyük sembolik değerleri nedeniyle medeniyet ve demokrasinin bir parametresidir. Sonuç olarak, erkeklerin ve kadınların etik yargı analizlerinde çeşitli kriterleri göz önünde bulundurduklarını bilmek, özellikle iş etiğiyle ilgili konularda erkek ve kadın spor yöneticiler arasında daha etkili bir iletişim kurulması açısından faydalıdır. Bu açıdan, çalışmanın ve çalışmadan elde edilecek sonuçların spor bilimleri için önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Spor, spor yönetimi, etik, cinsiyet

1. GİRİŞ

Sporda etiğin kökleri, sporun sosyal ve kültürel yaşamın merkezi bir parçası olduğu Antik Yunan'a dayanmaktadır. Antik Olimpiyat Oyunları'nda yalnızca fiziksel gücün değil aynı zamanda asalet, şeref ve saygı gibi değerlerin de kutlandığı görülmektedir. Yunanlılar, fiziksel güzelliği ahlaki iyilikle birleştiren bir ideal olan kalokagathia (mükemmellik geleneği)'nin önemine inanıyorlardı.

Son yıllarda etik sadece ahlaki bir konu değil, aynı zamanda örgütleri doğrudan etkileyen bir unsur haline geldi. Yaşamın her alanında davranışı belirleyen kuralların geniş çapta bilinmesi gerekmektedir. Bilimde etikten bahsederken, bilimsel faaliyetin birçok farklı eğilimi ve yönü ile uğraştığımızı ve bunların her birinin kendine özgü farklı yasalara ve aynı zamanda tüm bilim için ortak ilkelere tabi olduğu bilinmektedir. Bu noktada sporda bir istisna değildir. Etik söz konusu olduğunda, spor bağlamında birkaç temel hususa bakmak gerekmektedir. Buna adil oyun, doping ile mücadele, adalet, rakiplere saygı ve daha birçok konu dâhildir.

Spor kurumlarında, spor hiyerarşisinde, örneğin Uluslararası Spor Federasyonlarında, Ulusal Olimpiyat Komitelerinde ve Uluslararası Olimpiyat Komitesinde (IOC) idari sorumluluk verilen kadın sayısı oldukça azdır. Örneğin, 2023 yılında Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin (IOC) 99 üyesinden sadece 39'u kadındır (IOC'nin ilk kadın üyesi 1981 yılında seçilmiştir; 2004 yılına gelindiğinde sadece 10 kadın ve 200 erkek üyenin olduğu görülmektedir). Bunun yanı sıra, cam tavan olarak adlandırılan liderlikteki cinsiyet farkı günümüzde IOC'nin 43 fahri üyesinin tamamında gözlemleniyor ve bunlardan sadece ikisi kadın (41 erkek - 2 kadın) [1].

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Etik Nedir? Sporda Etik Kavramının Açılımı

Etik, ahlak ve değerler günlük dilde birbirinin yerine kullanılır, ancak bu terimler eş anlamlı değildir. Etik kavramı teknik olarak birey ve toplum için neyin iyi olduğunu tanımlayan ve insanların kendilerine ve birbirlerine borçlu oldukları yükümlülüklerin veya görevlerin doğasını belirleyen bir felsefe dalı olarak anlaşılır. Etiğin içerisinde barındırdığı başlıca kavram çifti, iyinin ve kötünün karşıtlığıdır. Konulmuş ahlaklar (din ahlakı, toplum ahlakı) iyiyi öğütlerken, kötünden kaçınılmasını isterler [2].

Yukarıdakiler göz önüne alındığında, spor etiği sporda insan eylemlerini yönlendiren olumlu bir kavramdır. Sağlıklı spor uygulamalarını teşvik etmek ve sağlamak için davranış kuralları

olarak tanımlanır. Spor etiği yalnızca belirli bir davranış biçimini değil, aynı zamanda belirli bir düşünme biçimini de ifade eder. Eğitim ve önleyici tedbirler yoluyla çocuklar ve gençler arasında adil oyunu teşvik eder ve sporda çeşitliliği teşvik etmek ve her türlü ayrımcılıkla mücadele etmek için iyi uygulamaların yayılmasını teşvik eder.

Spor faaliyetleri, kişinin çeşitli boyutlarıyla büyümesine ve toplumda daha fazla insani ilişkilerin gelişmesine hizmet eden bir araç teşkil ettiği ölçüde değere sahiptir [3].

2.2. Sporun En Temel İlkesi: Eşitlik

Eşitlik, özellikle sosyal statü veya yasal/politik haklar açısından aynı olma durumu veya koşulu olarak tanımlanabilir [4].

Spor etiği, insan mükemmelliğinin bir ifadesi olması gereken spordaki eşitliğe de odaklanır. İki boyutu vardır:

(a) Kurumsal: Performans dışındaki kriterlere dayalı ayrımcılık reddedilmeli, kurallar tekdüze bir şekilde ve keyfi kararlara başvurulmadan uygulanmalıdır;

(b) Kişisel: Fair play ilkelerine uygun olarak kurallara uymak için ahlaki bir yükümlülük vardır. Sportif mükemmelliğin, insan mükemmelliğinin ve performansının bir ifadesi olmasını ve sonuçların, bireysel yeteneklerin hak edilmiş ve değerli gelişiminden ortaya çıkmasını sağlamaya çalışır. Gerçek anlamıyla spor, bir kişinin ülkesinin en yüksek onuru için belirli aralıklarla düzenlenen birkaç etkinlikte yarışmaktan çok daha fazlasını ifade eder [5].

Her ne kadar spor cinsiyetsiz olsa da kızlar ve ergenler eşitsizliklerle ve fırsat eksikliğiyle karşı karşıya kalmaya devam etmektedir.

Kız çocuklarının ve genç kadınların spora katılımı özerkliklerini güçlendirir ve liderlik ve özsaygı, sağlık, cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi ve ekonomik güçlenme üzerinde çoğaltıcı bir etkiye sahiptir. Ancak ergenliğe geçişte spor becerilerini geliştirme konusunda akranlarına göre daha az teşvik alırlar, vücutları üzerinde daha az özerkliğe sahiptirler ve cinsel sağlıklarını ve üreme sağlıklarını koruma sorumluluğuyla karşı karşıya kalırlar.

2.3. Spor Etiği İlkeleri

Sporda etiğin temel fikri, sporcuların sağlık ve refahının korunmasının yanı sıra, sporun toplum tarafından arzu edilen güvenilirliğinin korunmasından ibarettir.

Spor etiği ilkeleri, spor alanında, takım sporlarında, yüksek performanslı sporlarda veya başlangıç düzeyindeki katılımcıların davranış ve kararlarına yön veren temellerdir [6]. Bu ilkeler;

- **Adil Oyun:** Spor ahlakının temel ilkelerinden biridir. Adil bir şekilde rekabet etmeyi, oyunun kurallarına ve diğer katılımcıların haklarına saygı göstermeyi içerir. Adil oyun her türlü hileye, dopinge, yolsuzluğa veya sportmenlik dışı davranışa karşıdır.
- **Saygı Duyma:** Sporda saygı, sağlıklı ve olumlu bir çevrenin sürdürülmesi için esastır. Bu ilke, takım arkadaşlarının, rakiplerin, antrenörlerin, hakemlerin ve seyircilerin fiziksel ve zihinsel bütünlüklerinin yanı sıra oyunun kurallarına ve bütünlüğüne saygıyı da içerir.
- **Sorumluluk:** Bu, hem oyun alanı içinde hem de saha dışında kişinin kendi eylemlerinden ve kararlarından sorumlu olmayı içerir. Sporcular eylemlerinin sonuçlarını kabul etmeli ve rol model olarak davranmalıdır.
- **Dürüstlük:** Dürüstlük, her durumda dürüst ve tutarlı davranmayı içerir. Sporda bu ilke, şeffaflık, doğruluk ve etik değerlere bağlılık, manipülasyon ve yolsuzluğun önlenmesinde kendini gösterir.
- **Adalet:** Tüm katılımcılara hiçbir ayırım gözetilmeksizin eşit ve adil davranılmalıdır. Bu ilke, herkesin aynı fırsatlara sahip olmasını ve kararların tarafsız ve adam kayırmadan alınmasını sağlar.
- **Dayanışma:** Dayanışma ilkesi, spor katılımcıları arasında karşılıklı destek ve işbirliğine dayanmaktadır. Sporda takım çalışmasını, başkalarına yardım etmeyi ve topluluk ruhunu teşvik eder. Başarının birlikte çalışmaya bağlı olduğu takım sporlarında bu değer çok önemlidir.
- **Kişisel Gelişim:** Bu ilke, sürekli gelişme çabasını, hatalardan ders almayı ve kişinin kendi sınırlamalarını aşmasını teşvik eder. Spor etiği, kişisel gelişimin peşinde azim, özveri ve disipline değer verir.
- **İnsan Onuruna Saygı:** Spor çevrelerinde tüm katılımcıların onuruna saygı göstermeli ve istismar, aşağılama veya ayrımcılığın meydana gelmesine engel olunmalıdır. Bu ilke, kişilerin haklarının, beden ve ruh bütünlüğüne korunmasıyla ilgilidir.

- Galibiyette ve Yenilgide Sorumlu Davranış: Onurlu bir şekilde kazanmayı ve kaybetmeyi bilmek spor etiğinin temel ilkesidir. Sporcular, başkalarının çabalarının farkında olarak, zaferde alçakgönüllülük, yenilgide ise sakinlik göstermelidir.
- Sağlık ve Refahın Korunması: Bu ilke, sporcuların fiziksel ve zihinsel sağlığına dikkat edilmesinin önemini vurgulamaktadır. Doping gibi tehlikeli veya istismar edici uygulamaların reddedilmesini ve tüm katılımcılar için güvenli ve sağlıklı bir ortamın teşvik edilmesini içerir.

Bu ilkeler sporun adil, saygılı ve dürüst bir şekilde yapılmasını sağlayarak kişisel ve toplumsal gelişimi teşvik eder [6].

2.4. Spor ve Cinsiyet

Cinsiyet kavramı, şu anda kullandığımız şekliyle, 1970'lerin başlarında yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Biyolojik cinsiyet farklılıkları ile bunların davranışları ve yeterlilikleri bilgilendirmek için kullanılma biçimleri arasında bir sınır çizgisi çizmek ve ardından bunların 'eril' veya 'dişil' olarak atanmasını sağlamak için analitik bir kategori olarak kullanılmıştır [4]. Başka bir deyişle, kadınlarla ilişkilendirilen davranışlar ve özellikler genellikle "dişi" olarak adlandırılır; buna karşılık, erkeklerin davranış ve özellikleri genellikle "eril" olarak adlandırılır. Ancak eril ve dişil özelliklerin mutlaka erkeklerle veya dişilerle bağlantılı olmadığı açıktır.

Stereotiplere göre eril özellikler kadınlarda belirgin olabilir ve stereotiplere göre dişil özellikler erkeklerde belirli hareketleri tanımlayabilir. Gerçekten de, eril veya dişil olduğu söylenen birçok özellik ve davranışın her iki cinsiyetten bedenle "doğal" veya temel bir bağlantısı yoktur. Aksine, erkek ve kadınların bu cinsiyete özgü özellikleri, davranışları ve rolleri, tarihin belirli noktalarında ailelerinin, toplumlarının ve kültürlerinin sosyal ve kültürel gereksinimlerine bağlı olarak öğrendikleri ve benimsedikleri söylenebilir. Dahası, mavi gibi bir renk "cinsiyetlendirilebilir"ken, bu mavinin doğal olarak "erkek" bir renk olduğu iddiası değildir [7].

Sporda erkeklerin sahip olduğu beden sermayesinin (kaslı vücut yapısı ve fiziksel güç) ve eril değerlerinin (saldırganlık ve rekabet gibi) önemsenmesi, bunların dışında kalan sporcu kadınların sporculuk/kadınlık paradoksu yaşamalarına ve varlıklarını sürdürmek adına bazı stratejiler geliştirmelerine yol açabilmektedir. Bir örnek ile açıklamak gerekirse; kadın atletler ve yüzücüler, sportif performans için kasın gerekli olduğunu düşünürken, fazla kaslı olmayı tercih etmediklerini ifade etmekte. Hatta bu durumdan korkmaktalar. Bunun için kas yoğunluğunu artırmaya yönelik antrenmanlardan kaçındıklarını söylemekte. Çünkü sporda

heteronormativite seviyesini aşarak erkeksi ya da lezbiyen olarak toplumun önyargılarına maruz kalmayı istemiyorlar [8]. Yaprak ve Amman (2009) tarafından spor bilimleri bölümünde eğitim gören öğrenciler üzerinde yürütülen bir çalışmada, erkeklerin "kadın antrenörlerin iş bulmak için erkeksi olması gerektiğini" kadınlardan daha yüksek seviyede düşündükleri ortaya çıkmıştır [15].

2.5. Kadının Spora Erişimi (Kathrine Switzer Örneği)

Kadın ve spor konusuna bakış açısı toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Sanayileşme oranının yüksek olduğu toplumlarda kadın sporcuların spora katılımlarının yüksek oranda olduğunu söylemek mümkündür [9].

Amman'a (2006) göre, kadınların spora katılımını etkileyen faktörler; sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklardır [16].

Tarihin en iyi sporcuları listesine bakıldığında pek çok kadın görülebilir. Bunlardan Dünya çapında yankı uyandıran bir olayla, kadın sporunun simgesi haline gelen Kathrine Switzer'in hikayesi kadınların spora erişimi noktasında verdikleri çabanın önemli örneklerinden biridir [10].

Boston Maratonu'na resmi olarak katılan ilk kadın olan Kathrine Switzer, cinsiyet engelini aşarak kadınların koşmasının önünü açtı.

Almanya'da görevli bir askeri ailede doğan Switzer, daha sonra Syracuse Üniversitesi'ne gitmiş ve Newhouse Gazetecilik Okulu'ndan (1968) lisans derecesi almıştır.

1967'de Switzer, Boston Maratonu'na 'K. V. Switzer' olarak 261 göğüs numarası ile kaydolmuştur. Yarış başladıktan sonra, yarış direktörü Switzer'ın bir kadın olduğunu fark ederek onu zorla uzaklaştırmaya çalışmıştır (Görsel 1 ve Görsel 2).

Görsel 1. Switzer'e yapılan müdahale [14]

Görsel 2. Switzer'e yapılan müdahale [14]

Ancak Switzer devam etmiş ve parkuru tamamlamıştır (Görsel 3). Bu "Boston Olayı" nın fotoğrafları, kadınların 26,2 mil mesafeyi koşacak kadar güçlü olmadığı yönündeki popüler teorinin olduğu bir zamanda kadın koşu devrimini ateşlemiştir.

Görsel 3. Switzer Boston Maratonunda [14]

Switzer ve diğerlerinin çabaları sayesinde, kadınlar 1971'de resmi olarak yol yarışlarına katılmaya kabul edildi. 1977'de Switzer, 27 ülkede 1 milyondan fazla kadın için koşu programları oluşturan bir girişim olan Avon International Running Circuit'i kurdu. Bu çabalar sonunda kadın maratonunun Olimpiyat Oyunları'nda resmi bir etkinlik olarak yer almasına yol açtı. 1984'te 28 ülkeden 49 sporcu ilk Kadınlar Olimpiyat Maratonu'nu koştu.

Koşu dünyasında hala bir lider olarak tanınan Switzer, otuz yediden fazla maratonu tamamladı ve kariyerini kadınlar için fırsatlar ve eşit spor statüsü yaratmaya adanmıştı.

Geleneksel olarak erkek tanımlı bir diğer endüstri de spor endüstrisidir.

Günümüzde spor örgütlerinde görev yapan kadın yöneticilerin, başkanların, hakemlerin ve antrenörlerin olduğu kabul edilebilir, ancak sayısı çok azdır [5]. Hums ve Sutton (1999)'a göre,

katılımcıların sayısı, kazanılan maaşlar ve medyadaki haberler açısından oyun sahalarında erkeklerin hâkimiyeti görülmektedir [12].

Spor, erkeklere yönelik sosyal ayrımcılığın olmadığı alanlardan biridir; endişe kaynağı kadınların spora erişimidir. Bu gerçeğin altında aile, kültürel ve hatta dini baskılar yatmaktadır. Pek çok kız çocuğu hâlâ spora erişimde zorluklarla karşılaşılıyor. Kadın sporunu desteklemeye yönelik en güçlü tedbirler kentlerde görüldü. Spor, aktif olarak kızların katılımını sağladığında başarı garanti edilir. Spor, kadınların özgürleşmesinde ve özgüvenlerinin artmasında büyük bir etkidir [5].

Kreire ve Cronan (1998)'in çalışan katılımcılara, davranış etik olarak kabul edilebilir mi? Etik yargıyı ne etkiledi? Bunlara benzer senaryolar kullanarak, çalışma katılımcılarına bir kişinin davranışının kabul edilebilir mi yoksa kabul edilemez mi olduğunu ve yargılarını hangi faktörlerin etkilediğini sordukları araştırma sonucuna göre, erkekler ve kadınlar arasında etik olanın ne olduğuna dair değerlendirmelerinin belirgin şekilde farklılaştığı görülmüştür. Buna göre, erkeklerin davranışları etik dışı olarak değerlendirme olasılığı daha düşüktü. Dahası, kendi yargıları çoğunlukla kişisel değerlerinden ve bir çevresel ipucundan etkileniyordu: eylemin yasal olup olmadığı. [11]

Bradley ve arkadaşları (2004)'na göre, örgütlerdeki cinsiyet ve ırk ayrımcılığı, istihdam sürecinin kritik aşamalarında (işe alım ve seçim, ödül sistemleri, çalışma süresi, eşit muamele, eğitim, terfi, işten çıkarma) kurumsallaştırılır [12].

Porter (2003)'a göre, organizasyonlardaki personel sistemleri, yaklaşımlar ve yapılar fırsat eşitliğinin önünde engeller yaratmaktadır. Kadınlara başarılı bir sporcu olmak için yeterince güçlü ve hızlı ya da zihinsel olarak yeterince dayanıklı olmadıkları içerisinde yaşadıkları toplum tarafından öğretilir. Bu durum kadınların spora katılmalarının önünde duran önemli bir engeldir [9].

2.6. Erkekler ve Kadınlar Etik İkilimleri Analiz Etme Konusunda Neden Farklılık Gösterir?

Kohlberg (1969, 1976, 1984), bireylerin ahlaki muhakemenin 6 değişmez ve evrensel aşamasından oluşan bir dizi yoluyla ilerlediğini öne sürdü. 6 aşama üç seviyeye ayrılmıştır; daha yüksek seviyeler, farklı bakış açılarını anlama ve bütünleştirme konusunda gelişmiş bir yeteneği temsil eder. Kohlberg'in modeline göre Aşama 3, kadınlar için modal aşama, Aşama 4 ise erkekler için modal aşamadır Aşama 3, ilişkileri sürdürme ve başkalarının beklentilerini

karşılama arzusuna dayanan muhakemeyi temsil ederken, Aşama 4 toplumsal düzeni korumak için yasalara uymaya dayanmaktadır [13].

Stedham ve arkadaşları (2007), erkekler ve kadınlar tarafından yapılan etik yargıları karşılaştırarak etik karar alma konusunda ek iç görüler sağlamayı amaçladığı bir araştırma yürütmüştür. Burada merak konusu: Yan yana çalışan erkek ve kadın yöneticiler etik ikilemlere aynı şekilde mi yoksa farklı şekilde mi yaklaşmaktadır? Farklılıklar varsa, farklılıkların nedenlerinin anlaşılması, bu tür ikilemler için uygun çözümlere karar verirken çatışmalara yol açabilir.

Kadınlar, günümüzün ekonomik olarak gelişmiş ülkelerindeki iş gücünün yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır (Blau vd. 2002) ve giderek artan sayıda kadın yönetimde temsil edilmektedir. Bu nedenle, bir kararın etik içeriğini değerlendirirken, kadınlar durumun kişilerarası yönlerine ve kararın kabul edilebilirliğine odaklanırken, erkekler daha tarafsız bir yaklaşım benimser ve ahlaki içeriği kişilerarası durumdan soyutlar [13].

Loo (2003)'e göre, kadınlar uyumlu kişilerarası ilişkilere daha fazla önem verir, daha şefkatlidir ve iyi yapmaya odaklanırken, erkekler finansal ve statü ödülleri de dâhil olmak üzere rekabetçi başarı ve dışsal ödüllerle daha fazla ilgilenir. Loo (2003), erkeklerin rekabetçi başarıya odaklanmasının, bu sonuçları elde etmek için etik olmayan davranışlarda bulunmaya istekli oldukları anlamına geldiği, sonucuna varmıştır [13].

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Toplumlarımızı etkili cinsiyet eşitliğine doğru yönlendirecek bir değişimi teşvik etmenin ana yollarından biri spordur. Cinsiyet stereotiplerini ve dışlamayı ortadan kaldırmak için spor kulüpleri ve kurumlarının toplumsal cinsiyet bakış açısıyla bilgi ve eğitimi teşvik etmesi gerekiyor.

Kadın işgücünü değerlendirmek için spor yönetim mekanizmalarındaki kadın sayısını incelediğimizde, kadınlar spor endüstrisinde eşit şekilde temsil edilmemektedir [17].

Bu bağlamda sonuç olarak spor yöneticilerinin yapması gerekenler:

- Gençler ve kızlar için temel sporunuzu geliştirin.
- Cinsiyet eşitliği stratejilerini uygulayın.
- Koruma politikaları oluşturun.

- Kadınların liderliğe ve mesleğin her düzeyinde katılımlarının arttırılmasını teşvik edin.
- Kadın sporlarına kaynak tahsisinin arttırılmasını teşvik edecek çalışmalarda bulunun.
- Medyada daha iyi ve daha fazla yer almasını ve cinsiyetçi önyargılardan arınmış bir pazarlama yapılmasını sağlayın.
- Kadınların başarılarını teşvik edin.

Bununla birlikte, spor sektöründe özellikle üst düzey pozisyonlarda kadınların yetersiz temsilinin farkında olmak, spor örgütlerinin politikalarını ve uygulamalarını gözden geçirmek için önemli bir adım olacaktır. Dolayısıyla sorunun detaylarının anlaşılmasıyla bu eşitsizlik ortadan kaldırılacak ve kadınlar üst düzey yönetimde görev alacaklardır. Şunu belirtmek gerekir ki, kadınların katılımı yalnızca altta yatan cinsiyet güç ilişkileri dönüştürüldüğünde ve kadınların bilgi ve kapasitelerine dikkat ve destek verildiğinde etkili ve anlamlı olabilir.

Erkeklerin ve kadınların analizlerinde çeşitli kriterleri göz önünde bulundurduklarını bilmek, özellikle iş etiğiyle ilgili konularda erkek ve kadın yöneticiler arasında daha etkili bir iletişim kurulması açısından faydalıdır.

KAYNAKÇA

- [1] <https://hub.uoa.gr/long-term-approach-to-womens-sports-exclusion/> (Erişim tarihi: 09.08.2024)
- [2] Şahin, M., Spor Ahlakı ve Sorunları, İstanbul/ Evrensel Basım Yayın, 1998.
- [3] <https://www.bioeticanews.it/lo-sport-tra-valori-e-rischi-linee-di-etica-sportiva/> (Erişim tarihi: 23.10.2024)
- [4] Pilcher, J. ve Whelehan, I., 50 Key Concepts in Gender Studies, London/Sage, 2004.
- [5] Bodin, D. ve Sempe, G., *Ethics and Sport in Europe*, Paris/Council of Europe Publishing, 2011.
- [6] <https://universidadeuropea.com/blog/etica-deporte/> (Erişim tarihi: 15.10.2024)
- [7] Borgerson, J. L., On the Harmony of Feminist Ethics and Business Ethics, *Business and Society Review*, 112, 4, 2007.
- [8] Koca, C., *Cinsiyetlendirilmiş Bir Sosyal Alan Olarak Spor*, Canan Koca (Ed.) Sporun Toplumsal Cinsiyet Halleri içinde (pp.18-37), Ankara/Spor Yayınevi, 2016.
- [9] Afacan, E., *Beden Eğitimi ve Sporun Sosyolojik Boyutları*, Ankara/Akademisyen Kitabevi, 2020.

- [10] <https://www.womenofthehall.org/inductee/kathrine-switzer/> (Erişim tarihi: 31.10.2024)
- [11] Kreie, J. ve Cornan, T.P., How Men and Women View Ethics, Communications of The ACM, 41, 9, 1998.
- [12] Saffari, M., Women's Career Development in Sport Management A Grounded Theory Approach, Sports Business Journal, 2, 1, 2022.
- [13] Stedham, Y., Yamamura, J. H. ve Beekun, R. I., Gender Differences in Business Ethics: Justice and Relativist Perspectives, Business Ethics: A European Review, 16, 2, 2007.
- [14] Sakarya, H., 19 Nisan 1967: Kuralları çiğneyen maratoncu, Kathrine Switzer, <https://catlakzemin.com/19-nisan-1967-kurallari-cigneyen-maratoncu-kathrine-switzer/> 2024.
- [15] Yaprak, P. ve Amman, M.T. (2009). Sporda Kadınlar ve Sorunları. *Türkiye Kick Boks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 39-49.
- [16] Amman, M. T. (2006). *Kadın ve Spor*. İstanbul: Morpa Kültür ve Yayınları Ltd. Şti.
- [17] Koca, C., Cinsiyetlendirilmiş Bir Sosyal Alan Olarak Spor, Spor Yayınevi/Ankara, 2016.

EGZERSİZ YAPAN YETİŞKİNLERİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

(Analysis of Psychological Well-Being Levels of Exercising Adults)

Prof. Dr. Tamer KARADEMİR¹, Mehmet OKUMUŞ²

¹Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi
tamer.karademir@hotmail.com ORCID ID 0000-0003-3244-0767

²Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
mehmet.okumus.2002@gmail.com ORCID ID 0009-0004-6331-758X

ÖZET

Bu çalışma, özel spor salonlarına giden bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin, ele alınan çeşitli değişkenler doğrultusunda nasıl şekillendiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda yaşları 18 ile 49 arasında değişen toplam 198 katılımcı araştırmaya dâhil edilmiştir. Betimsel nitelikte olan bu araştırmada, ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Veriler, Diener ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen ve Telef (2013) tarafından Türk kültürüne uyarlanan Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin normallik dağılımı Kolmogorov-Smirnov ve Levene testleriyle sınanmış ve dağılımın normal olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda analizlerde parametrik testler kullanılmış; ikili karşılaştırmalar için bağımsız örneklem t-testi, çoklu karşılaştırmalar için ise tek yönlü varyans analizi (one-way ANOVA) uygulanmıştır.

Araştırmanın bulgularına göre, örneklem grubunun psikolojik iyi oluş düzeylerinde meslek ve kilo memnuniyeti değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamışken, beden kitle indeksi (BKİ), eğitim durumu, kendini tanımlama ve yaş değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Sonuç olarak, özel spor salonlarına giden bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin meslek ve kilo memnuniyeti açısından benzer olduğu, ancak yaş, eğitim durumu, kendini tanımlama ve olumsuz beden kitle indeksi (BKİ) değerlerine sahip bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Psikolojik iyi oluş, özel spor salonları, egzersiz, ilişkisel tarama model

1.GİRİŞ

Fiziksel aktivite depresyon, stres, kaygı gibi yaşamı olumsuz etkileyen çeşitli psikolojik faktörleri azaltmasının yanı sıra psikolojik iyi oluşu artırarak bireylerin yaşam kalitesini zenginleştirmektedir (Ersöz, Özmutlu, Arı, Aydın, Kara ve Öztürk, 2017; Tekkanat, 2008). Bireylerin daha sağlıklı bir yaşam sürdürebilmelerinde fiziksel aktiviteye katılım düzeyleri kadar onların psikolojik iyi oluş durumlarının da önemli olduğu bilinmektedir. Psikolojik iyi oluş, bireyin hayat endişesi ile bireysel ve sosyal ilgileri arasındaki dengeyi kurmak için çabalayacak gücünün olması anlamına gelmektedir (Karaçam ve Pulur, 2016). Psikolojik iyi oluş, anlamlı amaçları sürdürme, kişisel gelişim, başkaları ile nitelikli ilişkiler kurma, zorluklarla yüz yüze gelindiğinde kendini gerçekleştirme ve daha anlamlı bir yaşam sürdürme olarak tanımlanmaktadır (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002; Ryff ve Singer, 2008).

İyi oluş aynı zamanda manevi ihtiyacın beslenmesi, özerklik, bağımsızlık, affedebilme ve üretkenlik gibi olumlu özellikleri de ifade etmektedir (Güleç, 2016). İyi oluş mutlu olmaktan ziyade kişinin gerçekte var olan potansiyelini ortaya çıkarma çabası olarak da tanımlanmıştır (Karaçam ve Pulur, 2019). Özen (2010) psikolojik iyi oluşun bireyin kendi sorumluluğu dâhilinde olduğunu savunmaktadır. Kişinin yaşamın tüm sorumluluklarını alabilmesi, yaptığı tercihlerin sonuçlarını kabul etmesinin psikolojik iyi oluşu konusunda önemli bir husus olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca kuram olarak psikolojik iyi oluş, pozitif işlevleri olan bireyin özelliklerini ele almaktadır (Bulut ve Dilmaç, 2018).

Psikolojik iyi oluş, pozitif psikoloji kapsamında değerlendirilmesi gereken, kişinin hayat endişesi ile bireysel ve sosyal ilgileri arasındaki dengeyi kurmak için çabalayacak gücünün olması olarak tanımlanmıştır. Ayrıca iyi oluşun yaşam doyumu ve duygu temelli değerlendirilmesinin bu işlevsel bakış açısını ihmal ettiğini öne sürmüştür (Karademir ve Açak, 2020).

Psikolojik iyi olma kavramı ilk olarak Bradburn tarafından ortaya atılmıştır (Norman, 1969). Psikolojik iyi olma duygusal olan olumlu duyguların bir bütünlük içerisinde bireysel ve sosyal yaşamda en iyi etkinliklerle kendisini gösterir (Antaramian, Huebner, Hills ve Valois, 2010). Psikolojik iyi oluş; yaşamı anlamlandırma, kişisel gelişim ve diğer insanlarla anlamlı ilişkiler kurma ve bunları yönetebilmedir (Keyes ve ark., 2002: 1007-1022).

Psikolojik iyi oluş anlamlı amaçları sürdürme, kişisel gelişim, diğerleri ile nitelikli ilişkiler kurma gibi yaşamda karşı karşıya kalınan varoluşsal meydan okumalarla ve zorluklarla yüz yüze gelindiğinde kendini gerçekleştirme, tam olarak fonksiyonda bulunma ve anlamlı yaşam sürdürme olarak tanımlanmaktadır (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002; Deniz ve ark., 2017).

"Psikolojik iyi oluş" kavramı, kişinin dış dünya ile olan ilişkisinde yaşam kalitesini sürdürüp sürdüremeyeceği ve hayatını sürdürürken yaşam amaçlarının ve potansiyelinin farkında olup olmadığı ile ilgilidir (Ryff ve Keyes, 1995). Waterman (1993) bu kavramı kişinin bireysel gelişimini sağlamak için yaşamla mücadelesi olarak tanımlamıştır. Jung'a göre psikolojik sağlığın ölçüsü, bireyin yaşam evresinin gerektirdiği görevleri yerine getirme yeteneğidir (Cenkseven, 2004).

Bu araştırmanın amacı, özel spor salonlarına devam eden bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerini, çeşitli değişkenler doğrultusunda incelemek ve spor salonlarına katılımın psikolojik sağlık üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Bu çalışma, spor salonlarının bireylerin psikolojik iyi oluşunu desteklemedeki potansiyel rolünü anlamaya katkıda bulunacak ve spor salonlarının sağlık hizmetlerindeki önemini vurgulamaya yardımcı olacaktır.

2.YÖNTEM

Bu araştırma, ilişkisel tarama modelinin kullanıldığı betimsel bir çalışma olarak tasarlanmıştır.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2023-2024 yılları arasında Kahramanmaraş ilinde bulunan özel spor salonlarına giden bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcılarını ise 18-49 yaş aralığında, gönüllü olarak katılan toplam 198 egzersiz yapan birey temsil etmektedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formu, katılımcıların meslek, beden kitle indeksi (BKİ), eğitim durumu, kilo memnuniyeti, kendini tanımlama ve yaş değişkenlerine ilişkin bilgileri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, var olan iyi oluş ölçümlerini tamamlayıcısı olup Diener ve arkadaşları (Diener ve ark., 2009) tarafından, sosyo-psikolojik iyi oluşu ölçmek için oluşturulmuştur. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'nin Türkçeye uyarlama çalışması ise Telef (Telef, 2013) tarafından gerçekleştirilmiştir. Toplam açıklanan varyansın, açıklayıcı faktör analizi sonucunda %42 olduğu ortaya çıkmıştır. Maddelerinin faktör yükleri .54 ile .76 arasında olduğu ortaya çıkmıştır. Ölçek 7'li likert derecelendirmeye sahip olup, kesinlikle katılmıyorum (1 puan) ve tamamen katılıyorum (7 puan) aralığında hesaplanmıştır. Ölçeğin bütünü için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı 0,89 olarak bulunmuştur. Güvenirlik çalışmasından elde edilen sonuçlara göre Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,80 olarak hesaplanmıştır. Son analiz testi olan test tekrar test analiz sonucuna göre ölçeğin birinci ve ikinci uygulama arasında yüksek ve anlamlı düzeyde, pozitif ilişki olduğu görülmüştür.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma grubundan elde edilen verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov ve Levene testleri ile incelenmiştir. Verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edildiği için analizlerde parametrik testler kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlere ait ikili karşılaştırmalarda bağımsız örneklem t-testi, çoklu karşılaştırmalarda ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. İstatistiksel anlamlılık seviyesi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

3.BULGULAR

A. İstatistiksel Analiz Sonuçları

Çizelge 1. Meslek Değişkenine Göre Analiz Sonuçları (ANOVA testi)

Psikolojik Oluş	İyi Meslek	N	\bar{x}	SD	F	p
Toplam	Ev Hanımı	45	43,60	13,75	,809	,490
	Memur	60	45,80	5,47		
	İşçi	21	45,71	5,86		
	Diğer	72	43,58	10,30		
	Toplam	198	44,48	9,70		

Psikolojik İyi Oluş ölçeğinde meslek değişkenine göre yapılmış olan analiz sonucunda; anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir.

Meslek grupları arasında ortalama psikolojik iyi oluş düzeylerinde küçük farklar olsa da, ANOVA testi bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir ($p = 0,490$). Bu, bireylerin mesleklerine göre psikolojik iyi oluş düzeylerinin benzer olduğu anlamına gelir. Başka bir deyişle, ev hanımı, memur, işçi veya diğer mesleklerden gelen bireylerin özel spor salonlarına gitmelerinin psikolojik iyi oluşlarına olan etkisi meslek grupları arasında kayda değer bir farklılık göstermemiştir.

Tabloya dayalı olarak, meslek bazında psikolojik iyi oluşun belirgin şekilde değişmediği söylenebilir.

Çizelge 2. BKİ değişkenine göre analiz sonuçları (ANOVA testi)

Psikolojik iyi oluş	BKİ	N	\bar{x}	SD	F	p
Toplam	Normal (a)	99	42,66	10,29 ^c	4,160	,017*
	Fazla Kilolu (b)	57	45,42	8,37		
	Obez (c)	42	47,50	9,19		
	Toplam	198	44,48	9,70		

*($p < 0,05$)

Psikolojik İyi Oluş ölçeğinde BKİ değişkenine göre yapılmış olan analiz sonucunda; anlamlı fark olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). Buna göre, normal kategoride olanlar ile obezler arasında fark olduğu belirlenmiştir.

BKİ değerlerine göre bireylerin psikolojik iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p = 0,017$). Özellikle, obez bireylerin (47,50) psikolojik iyi oluş puanları, normal kilolu bireylere (42,66) göre daha yüksektir. Bu sonuçlar BKİ ile psikolojik iyi oluş arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Eldeki verilere göre, özellikle obez bireylerin psikolojik iyi oluş puanlarının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Çizelge 3. Eğitim Durumu Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Psikolojik Ölçeği	İyi Oluş Eğitim durumu	N	Mean	SD	F	p
Toplam	İlkokul (a)	20	38,95	16,12 ^{b,c}	5,430	,005*
	Lise (b)	43	47,39	5,01		
	Üniversite (c)	135	44,37	9,29		
	Toplam	198	44,48	9,70		

*(p<0.05)

Psikolojik İyi Oluş ölçeğinde eğitim durumu değişkenine göre yapılmış olan analiz sonucunda; anlamlı fark olduğu belirlenmiştir (p<0,05). Buna göre, ilkokul mezunları ile lise ve üniversite mezunları arasında fark olduğu belirlenmiştir.

Eğitim düzeyine göre bireylerin psikolojik iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (p = 0,005). Özellikle, ilkokul mezunlarının ortalama psikolojik iyi oluş puanı (38,95), lise mezunları (47,39) ve üniversite mezunları (44,37) ile karşılaştırıldığında belirgin derecede daha düşüktür. Eğitim durumu, psikolojik iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Özellikle ilkokul mezunlarının psikolojik iyi oluş düzeyleri, lise ve üniversite mezunlarına göre daha düşük görünmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça psikolojik iyi oluşun arttığı söylenebilir.

Çizelge 4. Kilo Memnuniyeti Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Psikolojik Ölçeği	İyi Oluş Kilo memnuniyeti	N	Mean	SD	t	p
Toplam	Evet	42	43,00	9,79	1,250	,265
	Hayır	156	44,88	9,67		
	Toplam	198	44,48	9,70		

Psikolojik İyi Oluş ölçeğinde kilo memnuniyeti değişkenine göre yapılmış olan analiz sonucunda; anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir.

Kilo memnuniyeti olan ve olmayan bireyler arasında psikolojik iyi oluş düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (p = 0,265). Kilosundan memnun olan bireylerin psikolojik iyi oluş puanı 43,00 iken, kilosundan memnun olmayan bireylerin puanı 44,88'dir. Aradaki fark küçük olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Çizelge 5. Kendini Tanımlama Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Psikolojik Ölçeği	İyi Oluş Kendini tanımlama	N	Mean	SD	F	p
Toplam	İyimser (a)	104	44,85	11,46	4,121	,007*
	İç Dönük (b)	25	41,80	6,91 ^c		
	Dış Dönük (c)	45	47,60	4,02		

Sakin (d)	24	40,00	9,39 ^{a,c}
Toplam	198	44,48	9,70

*(p<0.05)

Psikolojik İyi Oluş ölçeğinde kendini tanımlama değişkenine göre yapılmış olan analiz sonucunda; anlamlı fark olduğu belirlenmiştir (p<0,05). Buna göre içe dönük olanlar ile dışa dönük olanlar arasında fark olduğu, sakinler ile iyimser ve dışa dönük olanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir.

Kendini tanımlama biçimi, bireylerin psikolojik iyi oluşunu etkileyen önemli bir faktördür. Dışa dönük bireylerin psikolojik iyi oluşu, içe dönük ve sakin bireylere göre daha yüksek gözlemlenmiştir. Kendini dışa dönük veya iyimser olarak tanımlayan bireyler, genel olarak daha yüksek psikolojik iyi oluş düzeyine sahiptir.

Çizelge 6. Yaş Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Yaş	N	Mean	SD	F	p
	18-25 yaş	72	46,75	4,66		
	26-33 yaş	72	45,25	8,99		
Toplam	34-41 yaş	33	36,90	13,55 ^{a,b,d}	9,399	,001*
	42-49 yaş	21	46,00	12,28		
	Toplam	198	44,48	9,70		

*(p<0.05)

Psikolojik İyi Oluş ölçeğinde kendini tanımlama değişkenine göre yapılmış olan analiz sonucunda; anlamlı fark olduğu belirlenmiştir (p<0,05). Buna göre 34-41 yaş grubu ile diğer tüm yaş grupları arasında fark olduğu belirlenmiştir.

Yaş grupları arasında psikolojik iyi oluş düzeylerinde önemli farklar vardır. Özellikle 34-41 yaş grubundaki bireyler, diğer yaş gruplarına kıyasla daha düşük bir psikolojik iyi oluş seviyesine sahiptir. Bununla birlikte, en yüksek psikolojik iyi oluş puanları genç (18-25 yaş) ve daha ileri yaşlı (42-49 yaş) gruplarında gözlemlenmiştir. Bu farklar, bireylerin yaşam evrelerine bağlı olarak psikolojik iyi oluşlarının değişebileceğini göstermektedir.

4.SONUÇ

Bu araştırmanın amacı, özel spor salonlarına giden bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin farklı değişkenlere göre nasıl şekillendiğini belirlemektir. Çalışmaya, yaşları 18-49 arasında değişen toplam 198 birey katılmıştır. İlişkisel tarama modeli kullanılarak yapılan bu betimsel araştırmada, veri toplama aracı olarak Diener ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen ve Türk kültürüne uyarlama çalışması Telef (2013) tarafından yapılan Psikolojik İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin normalliği Kolmogorov-Smirnov ve Levene testleriyle değerlendirilmiş ve normal dağılım gösterdiği için parametrik testler uygulanmıştır. İkili

karşılaştırmalar için bağımsız örneklem t-testi, çoklu karşılaştırmalar için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, meslek ve kilo memnuniyeti değişkenlerinin psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmadığı belirlenmiştir. Ancak, beden kitle indeksi (BKİ), eğitim durumu, kendini tanımlama ve yaş değişkenlerinin psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde anlamlı farklar oluşturduğu tespit edilmiştir. BKİ değişkenine göre, normal kilolu bireyler ile obez bireyler arasında anlamlı fark bulunmuştur. Eğitim durumu değişkenine göre, ilkokul mezunları ile lise ve üniversite mezunları arasında fark görülmüştür. Kendini tanımlama değişkeninde ise iyimser ve dışa dönük bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin, içe dönük ve sakin bireylerden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yaş değişkenine göre ise 34-41 yaş grubundaki bireylerin diğer yaş gruplarına kıyasla daha düşük psikolojik iyi oluş düzeyine sahip olduğu bulunmuştur.

Sonuç olarak, özel spor salonlarına giden bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin meslek ve kilo memnuniyeti değişkenlerine göre benzerlik gösterdiği, ancak yaş, eğitim durumu, kendini tanımlama ve BKİ değişkenlerine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu bulgular, spor salonlarının bireylerin psikolojik iyi oluşunu desteklemedeki rolünü anlamamıza yardımcı olmaktadır. Spor salonlarına katılımın psikolojik sağlık üzerindeki etkileri göz önünde bulundurularak, farklı demografik özelliklere sahip bireyler için özel programlar ve destekler sunulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Antaramian, S. P., Huebner, E. S., Hills, K. J., & Valois, R. F. (2010). A dual-factor model of mental health: Toward a more comprehensive understanding of youth functioning. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(4), 462–472.

Bulut, S., & Dilmaç, B. (2018). Üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değerler psikolojik iyi oluş ve mutluluk düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 349–374.

Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Aldine.

Cenkseven, F. (2004). Üniversite öğrencilerinin öznel ve psikolojik iyi olmalarını yordayan değişkenlerin incelenmesi [Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi]. Çukurova Üniversitesi Kütüphanesi.

Deniz, M. E., Erus, S. M., & Büyükcebeci, A. (2017). Bilinçli farkındalık ile psikolojik iyi oluş ilişkisinde duygusal zekânın aracılık rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 7(47), 68–86.

Diener, E., Scollon, C. N., & Lucas, R. E. (2009). The evolving concept of subjective well-being: The multifaceted nature of happiness. In *Assessing Well-Being* (pp. 67–100). Springer Netherlands.

Ersöz, G., Özmutlu, İ., Arı, Y., Aydın, S., Kara, E., & Öztürk, T. (2017). Teori odaklı egzersiz danışmanlığı sonrası egzersiz davranışı, bazı psikolojik faktörler ve fiziksel özelliklerdeki değişimlerin incelenmesi [Proje Raporu, NKUBAP.00.R12.AR.15.01]. <https://hdl.handle.net/20.500.11776/2949>

Karaçam, A., & Pular, A. (2019). Beden eğitimi öğretmenlerinin başarı algılarında yordayıcı olarak akademik iyimserlik, psikolojik iyi oluş ve fiziksel öz saygı. *Kastamonu Education Journal*, 27(1), 209–218.

Karaçam, A., & Pular, A. (2016). Beden eğitimi öğretmenlerinin başarı algısı, akademik iyimserlik, psikolojik iyi oluş ve fiziksel saygı düzeylerinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1–23.

Karademir, T., & Açak, M. (2020). Antrenörlük ve öğretmenlik bölümü öğrencilerinin akademik iyimserlik ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 531–542.

Keyes, C. L. M., Shmotkin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 1007–1022.

Özen, Y. (2010). Kişisel sorumluluk bağlamında öznel ve psikolojik iyi oluş: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 4, 46–58.

Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719–727.

Ryff, C. D., & Singer, B. H. (2008). Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of Happiness Studies*, 9(1), 13–39.

Tekkanat, Ç. (2008). Öğretmenlik bölümünde okuyan öğrencilerde yaşam kalitesi ve fiziksel aktivite düzeyleri [Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi]. Pamukkale Üniversitesi Kütüphanesi.

Telef, B. B. (2013). Psikolojik iyi oluş ölçeği (PİOO): Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 374–384.

Waterman, A. S. (1993). Two conceptions of happiness: Contrast of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(4), 678–691.

SAĞLIK KURUMLARINDA YETENEK YÖNETİMİNİN BİREYSEL İŞ PERFORMANSINA ETKİSİ

BÜLENT AKALAN¹

M. ADİL SALEPÇIOĞLU²

¹İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, akalanbulent@gmail.com, 0000-0002-7939-4422

²İstanbul Aydın Üniversitesi, İşletme Bölümü, muratsalepcioglu@aydin.edu.tr, 0000-0003-0280-9615

Özet

Sağlık hizmetlerinde performans yönetimi kavramı bir hastanenin tüm operasyonel ve finansal süreçlerini kapsamaktadır. Dijitalleşen dünyada bilgi temini ve yönetimi, tüm departmanlar için işe alım süreçlerinin ve yetenek yönetimini esas alan personel alımının planlanması, kurumsal öğrenmeye dayalı bir kurum kültürünün planlanması, bir organizasyonun rekabeti ve performansı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı sağlık kuruluşlarında yetenek yönetiminin bireysel iş performansına etkisini belirlemektir. Araştırmanın evrenini İstanbul’da faaliyet gösteren kamu ve özel sektör sağlık kurumlarında çalışan personel oluşturmaktadır. Araştırma toplam 408 sağlık çalışanı ve yöneticisine uygulanmıştır. Veri toplama sürecinde anket yöntemi kullanılmıştır. Anket “Kişisel Bilgi Formu”, “Yetenek Yönetimi Ölçeği” ve “Bireysel İş Performansı Ölçeği”nden oluşmaktadır. Araştırma verileri SPSS 21 ve SPSS AMOS 21 programları kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın analizi sonucunda yetenek yönetimi yaklaşımının çekim, seçme ve yerleştirme, bağlılık, elde tutma, eğitim, ödül ve yetenek havuzu süreçleri faktörlerinin bireysel iş performansı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sağlık kurumları, yetenek yönetimi, bireysel iş performansı

THE EFFECT OF TALENT MANAGEMENT ON INDIVIDUAL JOB PERFORMANCE IN HEALTH INSTITUTIONS

Abstract

In the health sector, the concept of performance management covers all operational and financial processes of a hospital. In the digital world, information acquisition and management, planning the recruitment process and personnel recruitment based on talent management for all departments, and planning an institutional culture based on institutional learning have a significant impact on the competition and performance of an organization. Therefore, the purpose of this study is to determine the impact of talent management on individual job performance in health institutions. The universe of the study consists of personnel working in public and private sector health institutions operating in Istanbul. The study was applied to a total of 408 health workers and managers. The survey method was used in the data collection process. The survey consists of “Personal Information Form”, “Talent Management Scale” and “Individual Job Performance Scale”. The research data were analyzed using SPSS 21 and SPSS AMOS 21 programs. As a result of the analysis of the research, it was determined that the talent management approach, attraction, selection, placement, commitment, retention, training, reward and talent pool processes from its factors have a significant impact on individual job performance.

Keywords: Healthcare institutions, talent management, individual job performance.

1. GİRİŞ

Çalışma hayatı üretim odaklı rekabet anlayışından yeni rekabet alanları arayışına doğru kaymıştır. Günümüz ortamında nitelikli yeteneklerin şirketlere çekilmesi, şirketler için yeni bir rekabet alanı olarak değerlendirilmektedir. İyi eğitilmiş ve bilgili çalışanları şirkete çekmek, onları elde tutmak ve elde tutmak zamanla giderek zorlaşmaktadır. Yetenekli kişileri doğru zamanda doğru pozisyona almak, şirketlerin doğru strateji geliştirmesine bağlıdır. Yeteneklerine göre iş planları hazırlanan personelin mevcut niteliklerine göre yönetilmesi gerekmektedir. Yetenek yönetimi kavramı da tam bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Türkiye ve dünyadaki tüm ülkeler için en önemli hammadde insandır. Bireylerden oluşan bir toplumun en büyük zenginliği sağlıktır. Her insan, insanlık durumuna uygun olarak sağlık hakkına sahiptir. İnsanların yaşamları boyunca sağlık ihtiyaçları özel veya kamuya ait sağlık kuruluşları tarafından karşılanmaktadır. Sağlık sisteminin en temel gücü sağlık iş gücüdür. Türk kamu sağlık sektörünün proaktif, kaliteli ve verimli hizmet sunabilmesi, sağlık sistemi için gerekli olan personelin işe alımı ve görevlendirilen personelin iyi bir planlama ile geliştirilmesi ve motivasyonu ile sağlanmaktadır. Kore'de sağlık sektöründe yetenek yönetimi faaliyetleri insan kaynağı geliştirme sürecine göre uygulanmaktadır. Sağlık alanı her geçen gün büyümekte ve kurumlar arası rekabet daha da yoğunlaşmaktadır. İnsanların bilgi, deneyim ve beceriler açısından farklı geçmişlerden gelmesi, onların çeşitliliği ve benzersizliği olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle yoğun rekabet ortamında bir şirketin insan kaynağının mümkün olduğunca verimli yönetilmesi büyük önem taşımaktadır. Bir şirketin başarılı olabilmesi için öncelikle şunları yapmalıyız: Çalışanların yeteneklerine göre eğitilmesi, geliştirilmesi ve işe alınması gerekir. Yetenek yönetimi, kuruluşların karşılaştığı zorlukları ele almayı ve ihtiyaç duyulan beceriler ile mevcut beceriler arasındaki boşluğu doldurmayı amaçlayan insan kaynakları odaklı bir yönetim sürecidir.

Sağlıkta yetenek yönetimi, doğru kişilerin, doğru zamanda, doğru yerde olmalarını ve becerilerini geliştirmelerini sağlamaya yönelik stratejik bir süreçtir. Bu süreç sağlık kuruluşlarının rekabet avantajı kazanmasına ve organizasyonel başarının artmasına yardımcı olabilir. Yetenek yönetimi, yeteneğin keşfedilmesi, teşvik edilmesi ve elde tutulması gibi adımları içerir. Sağlık kuruluşlarında bu süreç, çalışan motivasyonunun artırılması, yorgunluğun azaltılması ve genel performansın iyileştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Yetenek yönetimi birçok hastanenin problem alanlarından biridir. Yetersiz liderlik, yüksek personel değişimi ve yeteneklerin sağlık sektörüne çekilememesi sağlık kuruluşları için krize yol açabilir. Yeteneği belirlemek ve geliştirmek için doğru süreçlere sahip olmayan sağlık kuruluşları, yüksek düzeyde başarılı olmak ve rekabet etmek için mücadele etmektedir.

Sağlık kuruluşlarındaki yetenek yönetimi profesyonellerinin üç stratejik hedefe odaklanması beklenmektedir: maliyetlerin azaltılması, hasta memnuniyetinin artırılması ve hasta güvenliği. Düzenlemeler ve yönergeler nedeniyle sağlık sektöründeki sürekli değişiklikler: Sağlık hizmetlerine olan talebin artması ve sağlık hizmeti sunumu ve ödeme modellerindeki değişiklikler gibi diğer zorluklar, sağlık hizmetleri yetenek yönetimi profesyonellerinin sürekli olarak daha azıyla daha fazlasını yapmasını gerektirmektedir.

Sağlık sektörü insanların sağlığının korunması ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu alandaki performans hasta sağlığının yönetimi, tedavisi ve sürdürülmesi açısından kritik öneme sahiptir. İş performansı, çalışanın iş görev ve sorumluluklarını yerine getirme yeteneğini ifade eder. Sağlık profesyonelleri, karmaşık ve hassas sağlık hizmetleri sunmakla görevlidir ve performansları, hastalarının yaşam kalitesini ve sağlığını doğrudan etkileyebilir. Sağlık çalışanlarının performansı tıbbi beceriler, iletişim, işbirliği, empati ve hasta memnuniyeti gibi çeşitli faktörleri içerir. Sağlık çalışanlarının performansı hastaların sağlığını

ve aynı zamanda sağlık kuruluşunun itibarını etkileyebilir. Sağlık profesyonellerinin düşük performansı hastanın güvenini zedeleyebilir ve kötü sonuçlara yol açabilir. İş performansının hasta sağlığı ve sağlık kuruluşunun başarısında kritik bir faktör olması nedeniyle yönetim politikaları ve uygulamalarının bu önem dikkate alınarak tasarlanması gerekmektedir. Sağlık hizmeti performansı, sağlık çalışanlarının hastaların bakımı, tedavisi ve genel sağlığı üzerindeki etkisi açısından kritik öneme sahiptir. İş performansı, çalışanın iş görev ve sorumluluklarını yerine getirme yeteneğini ifade eder. Sağlık profesyonelleri karmaşık ve hassas sağlık hizmetleri sunmakla görevlidir ve performansları hastaların yaşam kalitesi ve sağlığı üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Sağlık çalışanlarının performansı tıbbi beceriler, iletişim, işbirliği, empati ve hasta memnuniyeti gibi çeşitli faktörleri içerir. Sağlık çalışanlarının performansı hastaların sağlığını ve aynı zamanda sağlık kuruluşunun itibarını etkileyebilir. Sağlık profesyonellerinin düşük performansı hastanın güvenini zedeleyebilir ve kötü sonuçlara yol açabilir. Ayrıca düşük performans, sağlık kuruluşlarının maliyetlerini ve iş yükünü artırabilir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sağlık Kurumlarında Yetkinlik ve Yetenek Yönetimi

Emek yoğun, ileri teknolojiye sahip bir hastanede farkı yaratan, şirketin stratejik amaç ve hedefleri doğrultusunda görevlendirilen ve işe alınan nitelikli insan unsurudur. İnsanların yeteneklerinden tam olarak faydalanılması ancak yetkinlik bazlı insan kaynakları sisteminin kurulmasıyla mümkündür.

İnsan kaynakları yeterliliği kavramı gelişmiş ülkelerde hastanelerde giderek daha fazla kullanılmaktadır. Günümüzde yetkinlik bazlı modelleme, çalışanları işyerine bağlayan ve özellikle seçme, geliştirme, performans yönetimi, kariyer planlama ve yedekleme gibi insan kaynakları süreçleri aracılığıyla örgüt kültürünü günlük davranışlarına yansıtan bütünsel bir çerçeve oluşturmaktadır (Acar, 1999). Yetkinliklerin başlı başına bir amaç değil, başka amaçlara yönelik araçlar olduğunu burada vurgulamak önemlidir. Şirketteki her çalışan için mükemmel bir beceri beyanı yazmak ve onları mükemmel bir rol model olarak sunmak tek başına bir anlam ifade etmez. Dolayısıyla yetkinlikleri anlamlı ve değerli kılan, insan kaynakları sistemlerinin altyapısı olarak kullanılmasıdır (Sakıcı, 2003).

Sağlık kuruluşlarında yetkinlik yönetimi, sağlık hizmetlerinin etik, verimli ve etkili bir şekilde sunulmasını sağlamak açısından önemlidir. Bu konuyla ilgili bazı temel noktalar şunlardır (Özcan, 2018; Sarıyıldız, 2021):

- **Hasta Odaklılık:** Hastaların sağlık ihtiyaçlarına cevap veren tıp profesyonelleri ve kurumları bulunmaktadır. Sağlık tesisi yöneticileri etik değerlere ve hasta yararlarına odaklanmalıdır.
- **Yönetim ve Etik:** Sağlık tesisi yöneticileri planlama, organize etme, yönetme ve kontrol etme gibi temel yönetim görevlerini yerine getirirken etik değerleri göz önünde bulundurmalıdır.
- **Etik Kurullar:** Hastanelerde sağlık hizmetlerinin etik kurallara uygun olarak yürütülmesini sağlamak amacıyla etik kurullar kurulur. Bu komiteler etik ikilemlerin çözümüne yardımcı olmakta ve etik farkındalık eğitimleri vermektedir.
- **Risk Yönetimi:** Sağlık kuruluşlarında risk yönetimi, işletmenin varlığının devamını sağlamak için risklerin tanımlanmasını, yönetilmesini ve azaltılmasını içerir. Bu durum kriz durumlarında da önemlidir.

Sağlık kuruluşlarında yeterlilik yönetiminin amacı personelin bilgi, beceri ve davranışlarını etkin bir şekilde yönetmektir. Bu konuda atılabilecek adımlar şunlardır:

- **Yetkinlik haritaları oluşturmak:** İlk adım, sağlık kuruluşunun gerektirdiği yetkinlikleri belirlemektir. Bu, iş analizi, iş tanımları ve performans incelemeleri yoluyla yapılabilir. Yetkinlik kartları çalışanların hangi alanlarda gelişmeye ihtiyaç duyduğunu gösterir.
- **Eğitim ve gelişim programları:** Beceri boşluklarını gidermek için eğitim ve gelişim programları düzenlenmelidir. Bu programlar çalışanların bilgi ve becerilerini geliştirmek için tasarlanmıştır.
- **Performans değerlendirmeleri:** Yetkinlik yönetimi düzenli performans değerlendirmeleriyle desteklenmelidir. Bu değerlendirmeler personelin yeterlilik düzeylerini ölçer ve geliştirilecek alanları belirler.
- **Yetkinlik bazlı işe alım:** Sağlık kuruluşları işe alım süreçlerinde yetkinlikleri dikkate almalıdır. İşe alınacak personelin gerekli becerilere sahip olması sağlanmalıdır.
- **Yetkinlik geliştirme planları:** Çalışanların yetkinliklerini geliştirmeye yönelik bireysel gelişim planları oluşturulmalıdır. Bu planlar eğitim, mentorluk veya deneyim kazanmayı içerebilir.
- **İletişim ve ikna becerileri:** Sağlık profesyonelleri hastalarla ve diğer ekip üyeleriyle etkili bir şekilde iletişim kurabilmelidir. Bu nedenle iletişim ve ikna becerileri de önemlidir.

Personel, bir tesiste çalışan tüm çalışanlar dahil tüm insanları ifade eder. Personel kelimesi basittir ve fazla bir anlamı yoktur. Faaliyetlerin yürütüldüğü sektörün özel, kamu veya hiyerarşik olarak daha yüksek veya daha düşük düzeylerini belirtmeden, yalnızca bireylerin bir kurum içindeki istihdamını tanımlamaktadır (Bozkurt vd., 1998: 205). İnsan kaynakları kavramı, “örgütlerin ihtiyaç duyduğu insan kaynağını sağlayan ve bu kaynakları en etkin şekilde kullanmanın yolunu belirleyen disiplin” olarak ifade edilmektedir (Kayar, 2010: 2).

Örgütün maddi ve insan kaynaklarının etkili bir şekilde planlanması, organize edilmesi, yönlendirilmesi ve kontrol edilmesi yoluyla örgütsel amaçlara ulaşılması olarak tanımlanan insan kaynakları yönetimi, bir dizi faaliyettir (Yozgat, 1984: 41-42). İnsan kaynakları yönetimi, yönetim hedeflerine en etkin ve ekonomik şekilde ulaşmak, adil ve tatmin edici ücretler ödemek, fiziksel ve zihinsel sağlığı korumak ve işlerini güvence altına almak için değişen durumlara uyum sağlayabilen iş gücünü yetiştiren ve geliştiren bir süreçtir. Çalışanların bireysel hedeflerini şirket hedefleriyle bütünleştirerek çalışan memnuniyetinden en iyi şekilde yararlanmak için bu konulardaki faaliyetlerin planlanması, organize edilmesi, yönetilmesi ve yönetilmesi gerekmektedir. İnsan kaynakları yönetiminde iki ayrı fonksiyonel gruptan söz edilebilir (Ramazanoğlu, Arslan ve Karahüseyioğlu, 2003).

Personel kavramı ilk kez 1817 yılında ünlü iktisatçı Springer tarafından kullanılmış ancak personel yönetimi kavramının içeriği yönetim alanında Taylor ve Fayol'un düşünceleriyle bütünleştirilmiştir (Aykaç, 1999: 18). Ayrıca insan kaynakları yönetimi, örgüt içindeki insan ilişkilerini ve çalışanlar ile yönetim arasındaki ilişkileri de içermektedir ve bu anlamın özellikle 1980'li yıllarda çok uluslu şirketlerde geliştiği söylenmektedir (Kutal ve Büyüksulu, 1996: 92). İnsan kaynakları yönetiminin evrimi 1920'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde Taylor ve Weber ile başlayan ve insanları yalnızca parayla desteklenen "makine varlıklar" olarak gören klasik yönetim anlayışı, yerini insan ilişkilerine yön veren hümanist bir bakış açısına bıraktı.

İK yönetimi ile İK yönetimi arasındaki farklara bakıldığında “insan” faktörünün en önemli konu olduğu açıktır. İnsan kaynakları yönetimi kavramı insanın zihinsel ve duygusal boyutlarını dikkate almazken, insan kaynakları yönetiminde en önemli konunun insanın özellikleri olduğu anlaşılmaktadır. İnsan, fiziksel, zihinsel ve duygusal boyutları olan eşsiz bir varlık olduğundan anlaşılması ve yönetilmesi en zor kaynaktır (Torun, 2007: 5). Bu bağlamda bir örgütün insan kaynaklarının yönetimi ayrı bir önem taşımaktadır (Deringöl, 2010: 28). İnsan kaynakları

yönetimi, insan unsurlarının işletme amaçları doğrultusunda en iyi şekilde yönetilmesi, geliştirilmesi ve motive edilmesi olarak tanımlanabilir (Bingöl, 1997: 100). Bir şirketin stratejik amaç ve hedeflerine ulaşmasında insan kaynakları yönetiminin önemini dikkate alır. Çalışan memnuniyetinin, motivasyonunun, gelişiminin ve yüksek performansının sürekliliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerin yönetimi olarak tanımlanabilir (Dolgun, 2007: 2). Bu insan kaynakları yönetimi anlayışı, insan unsurunu örgütün merkezine yerleştirir ve ön plana çıkarır (Şimşek ve Öge, 2009: 2).

Strateji kelimesi ilk kez 1656'da İngiltere'de kullanıldı. Yunanca “başkomutan” anlamına gelen “strategus” kelimesinden gelir. Strateji sözcüğü stratos (ordu) ve agein (yönet) sözcüklerinden türetilmiştir (Bratton ve Gold, 1999: 38).

1980'li yıllara kadar “Fordist-Taylorist” paradigmadaki bir maliyet unsuru olarak değerlendirilen örgütlerde insan kaynakları/insan faktörleri, küreselleşme, uluslararası rekabet, teknolojik gelişmeler, değişen üretim ve yönetim modelleriyle birlikte stratejik açıdan daha da önemli hale gelmiştir. İnsan kaynakları yönetiminin bu stratejik öneminin arkasında örgütsel performansa yaptığı katkının ve örgüte sağladığı rekabet avantajının yattığı söylenebilir. İnsan kaynakları yönetimi yaklaşımlarının stratejik doğası, insan kaynakları uygulamalarının finansal performans, personel değişimi ve üretkenlik gibi alanlarda organizasyonel performans için kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır (Richard ve Johnson, 2001: 299). Bu durumun önemi, bir organizasyonun genel performansının diğer organizasyonel değişkenlerden çok “insan kaynakları” uygulamalarından etkilendiği gerçeğini vurgulamasıdır. İnsan kaynakları yönetiminin stratejik yapısı özellikle 1980'li yıllardan itibaren çok sayıda çalışmaya konu olmuş ve pek çok araştırmacı bunu açıklamaya çalışmıştır.

Stratejik insan kaynakları yönetimini insan kaynakları yönetiminden ayıran faktörler vardır. Stratejik insan kaynakları yönetimini insan kaynakları yönetiminden ayıran en önemli unsur, stratejik insan kaynakları uygulamalarının şirketin stratejik hedefleri ve bu hedeflere göre belirlenen stratejilerle uyumlu ve bağlantılı olmasıdır. Diğer bir fark ise insan kaynakları yönetiminin kısa vadeli hedeflere odaklanması, stratejik insan kaynakları yönetiminin ise kısa, orta ve uzun vadeli hedeflere odaklanmasıdır (Çetintürk, 2017: 50).

İnsan kaynaklarının rekabetçi bir unsur ve örgüte rekabet avantajı sağlayan önemli bir unsur olması nedeniyle ortaya çıkan stratejik insan kaynakları kavramı, esas olarak insan kaynaklarının örgütsel performansı artırmak ve örgüt kültürü oluşturmak amacıyla bütünleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Personel yönetiminin stratejik önemi ve başarısı, örneğin personel yönetimiyle ilgili sorunların çözümüne yönelik umutların yaratılmasında ve analitik raporların yazılmasında açıkça görülmektedir. Örgütsel stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanmasıyla sağlanabilecek rekabet avantajı ancak insan kaynaklarına stratejik yaklaşımla gerçekleştirilebilir (Özdemir ve Polat, 2017: 74-75).

Bir şirketin stratejik yönetim yaklaşımını başarılı bir şekilde uygulayabilmesi için stratejik yönetimin temel amacı, kuruluşun uzun vadede hayatta kalmasını, rekabet avantajı elde etmesini, kaynaklarını etkin ve verimli kullanmasını sağlamaktır. Stratejik yönetim, ancak şirketin insan kaynakları yönetimi politikasıyla ve şirketin stratejik yönetim politikasıyla uyumlu olmayan bir yönetim tarzının olması durumunda insan kaynakları yönetiminde yer bulabilir. Örgütlerde stratejik insan kaynakları yönetimi yaklaşımının benimsenmesi iş performansını, problem çözme, değişimi ve yeniliği artırır, çalışanların devamsızlığını azaltır (Özsungur, 2017: 11).

Yetenek yönetimi, “Yetenek Savaşı”nın yanı sıra insan kaynakları yönetimi uygulayıcılarının dünyasında önemli bir itici güç haline geldi. İK'nın yetenek yönetimi odağı, stratejik kararların ve operasyonel fonksiyonel İK faaliyetlerinin insanlar aracılığıyla rekabet avantajı elde etmek

amacıyla uyumlu hale getirilmesini sağlamaya yönelik küresel-yerel bir çaba olarak görülmektedir. Yetenek yönetimi, küresel yenilikçi şirketler tarafından uygulandığı şekliyle, "kurumun rekabet avantajı için insan sermayesini güçlendiren (doğru yeteneği doğru pozisyona yerleştiren) bir dizi sürdürülebilir kurumsal strateji ve entegre insan kaynakları faaliyetleri portföyü" olarak anlaşılabilir. "Doğru yeteneğe, doğru işte, doğru yerde ve doğru maliyetle sahip olabilirsiniz." Yetenek yönetimi, yetenek edinimi ve performansına odaklanır ve stratejik insan sermayesi uygulamasının merkezi bir parçası haline gelmiştir (Claus, 2019).

Yetenek yönetimi kavramı ilk olarak 1980'li yıllarda sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bilgi toplumuna dönüşümle birlikte bilgiye erişim kolaylaştı. Çalışma hayatındaki değişimlerle birlikte hemen hemen her alanda genişleyen şirketlerin organizasyon yapısı da değişti. Kendi kendini yetiştiren üniversite mezunlarının sayısı arttı, yeni istihdam alanları ve yeni işler ortaya çıktı. Daha sonra şirketler için kendi kendini yetiştirmiş ve yetenekli kişilerin yönetilmesi sorunu giderek ön plana çıkmıştır (Erdoğan ve Salepçioğlu, 2020: 297). Teknoloji yönetimi, doğru kişileri, doğru yerde, doğru zamanda, en etkin şekilde yerleştirmek anlamına gelir. Şirketler hedeflerine ulaşırken insan kaynakları süreçlerini etkin bir şekilde yönetmek ve geliştirmek için çeşitli sistemlere ihtiyaç duymaktadır. Bu durumda yetenek yönetimi kavramı, herhangi bir şirketin inovasyon ihtiyaçlarını karşılamasını sağlayan unsurlardan biridir. Yetenek yönetimi bir organizasyonda birden fazla süreç üzerinden değerlendirilmesi gereken, yönetim desteği ve kontrolü gerektiren bir yaklaşımdır (Dağdeviren ve Aksakal, 2015).

Yetenek yönetimi sürecinin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için iş ve yetenek stratejisinin tam ve net bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Şirketler, segmentlere ayrılmış çalışan gruplarına yönelik yetenek yönetimi stratejilerini iki farklı bakış açısıyla oluşturabiliyor. Başlangıçta yetenekli, potansiyeli yüksek çalışanlara odaklanan bir yetenek yönetimi süreci oluşturulabilir. İkincisi, organizasyonun her seviyesindeki çalışanlar arasında yeteneğin bulunabileceği ve farklı seviyelerdeki yetenekli çalışanlar için yetenek yönetimi süreçlerinin sürdürüldüğü varsayılmaktadır. Şirketin yetenek yönetimi ekibinin pozisyonları da stratejiyi belirliyor. Şirketler, kritik yönetim veya liderlik pozisyonları için şirket içinden veya dışından belirli kişileri işe alma, eğitme ve geliştirme, şirkete bağlılık oluşturma ve organizasyonu destekleme gibi adımlara odaklanabilir. Becerileri geliştirmek için de kullanılabilir. Potansiyeller ortaya çıkarılabilir ve bu potansiyelleri değerlendirecek stratejiler geliştirilebilir (Akar, 2015: 79-80).

Kurumların yetenek yönetimi süreçlerine yön veren altı stratejik yaklaşım bulunmaktadır (Devine ve Powell, 2008: 3-4).

- **Rekabetçi bakış açısı:** Bu yaklaşıma göre yetenekli çalışanların şirket tarafından tespit edilmesi ve beklentilerinin karşılanması gerekmektedir. Aksi takdirde bu çalışanlar rekabet tarafından devralınacaktır. Yetenek yönetimi, elde tutma stratejileri aracılığıyla etkili bir şekilde teşvik edilir.
- **Süreç Yaklaşımı:** Bu yaklaşım, çalışan performansının en üst düzeyde sağlanmasına odaklanır. Yeteneğin geliştirilmesi ve yönetimi bir şirketteki günlük yaşamın bir parçasıdır. Süreç yaklaşımına göre gelecekte başarılı olabilmek için doğru becerilere sahip olmak gerekmektedir.
- **İşgücü planlama yaklaşımı:** Süreç yaklaşımına benzer şekilde bu yaklaşım, insan kaynaklarının doğru kişilerin doğru yerlerde olmasını ve doğru zamanda doğru şeyleri yapmasını sağlayacak şekilde hizalanmasına odaklanır.
- **Gelişim perspektifi:** Bu yaklaşım, yüksek potansiyel ve becerilerin geliştirilmesine odaklanır. Bu nedenle yetenek yönetimi sıklıkla hızlandırılmış gelişim yollarıyla ilgilenir.

- **Kültürel bakış açısı:** Bu yaklaşıma göre yetenek yönetimi bir zihniyettir ve yetenekli çalışanlar iş başarısı için kritik öneme sahiptir.
- **Değişim yönetimi yaklaşımı:** Bu yaklaşıma göre yetenek yönetimi, organizasyonel değişime yönelik daha geniş bir stratejik insan kaynakları girişiminin ilk aşamasında itici güç olabilir.
- **Teknoloji yönetimi:** Bu, şirket kültürünün, liderlik tarzının ve yönetim becerilerinin dönüştürülmesine yardımcı olabilir.

Hastaneler ayakta ve yatarak sağlık hizmeti veren kuruluşlardır. Hastanelerin kendi alanlarında rekabet avantajı elde etmek için yeni stratejiler geliştirmeleri bekleniyor. Rekabetin arttığı günümüz sağlık sektöründe, sağlık tesisinin imaj algısını iç ve dış paydaşları da dikkate alarak doğru yönetmek önemlidir. Hastanelerde hizmet yoğun yönetim çerçevesinde hizmet üretiminin kilit noktasını sağlık personeli temsil etmektedir (Alnıaçık, Pamuk ve Alnıaçık, 2020). Tıbbi hizmetlerin ana kısmını oluşturan bir hastanenin en önemli varlığı sağlık personelidir. Bu nedenle hastanelerin sağlık sektöründe işe alım ve istihdam edecekleri en bilgili ve başarılı kişileri seçmeleri gerekmektedir. Alanında bilimsel yeteneği en yüksek kişileri tespit edip, o insanlarla çalışmalı ve onlara ekibe katılma fırsatı vermeliyiz. Desteğin ve talebin çok yoğun olduğu tıbbi hizmetlerde yetenek yönetimi oldukça önemlidir ve yetenek yönetiminin işlevini tam olarak yerine getirebilmesi için saf yeteneklerin keşfedilmesi ve mükemmel yeteneklerin seçilmesi gerekmektedir (Nojedeh, 2015: 215). Bir sağlık sisteminin başarısı için sağlık çalışanlarının niceliksel varlığı tek başına yeterli değildir ancak bu iş gücünün nitelikli profesyonellerden oluşması da önemlidir (Şantaş ve Şantaş, 2019).

Doktorlar, hemşireler ve diğer tıp profesyonelleri çok çeşitli alanlarda eğitim almış ve uzmanlaşmış sağlık profesyonelleridir. Şüphesiz her sağlık profesyonelinin sağlık sektörüne katkısı değerli ve farklıdır. Bu mesleklerde yıllar süren eğitimle tecrübe ve bilgi birikiminin kazanılması ve bu bilginin mesleğe aktarılması uzun vadeli ve zorlu bir süreçtir. Ayrıca bu kariyerlerde uzmanlaşmak ve ilgili becerileri edinmek pahalı olabilir. Çalışma koşullarının diğer sektörlerle göre daha kötü ve iş yükünün daha fazla olduğu sağlık sektöründe, işini daha iyi yapabilecek sağlık çalışanlarının bulunması sağlık kurumlarının stratejik açıdan önemli bir gücüdür. Sağlık sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar için yetkin sağlık çalışanlarının kuruluştaki bulunması ve yeteneğin stratejik yönetimi, sağlık tesisinin başarısına katkı sağlamaktadır. Ayrıca stratejik yetenek yönetimini geleneksel yetenek yönetiminden ayıran faktörlerden biri de yetenekli çalışanların organizasyona stratejik katkılarda bulunmasıdır (Şantaş ve Şantaş, 2019). Etkili sağlık hizmeti toplumsal kalkınmanın temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Hizmet sunumunun verimliliğini tartışabilmek için ülkenin öncelikle sağlık hizmetlerinin nitelik ve niceliğini artırması ve kamu dışı sağlık hizmetlerine önem vermesi gerekmektedir. Sağlık hizmetlerinin dışsal faydalarının yüksek olması nedeniyle birçok ülkede kamu sektörünün yapısı önemli ölçüde değişmiş olup, sağlık hizmetlerinin sunumunda ve finansmanında hem kamunun hem de özel sektörün desteği yadsınamaz. Sağlık hizmetleri toplumun gelişmişlik düzeyine paralel olarak gelişmekte, kültürel ve sosyal yaşam açısından toplumun sağlık algısı değişmektedir. Bu nedenle toplumun sağlığının ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında tıbbi hizmetler büyük önem taşımaktadır (Altay, 2007).

2.2. Bireysel İş Performansı

Performans kavramı uzun yıllardır yönetim ve organizasyon literatüründe en çok tartışılan ve incelenen kavramlardan biri olmuştur. İşletme, ekonomi, finans, insan kaynakları, psikoloji, sosyoloji ve daha birçok literatürde performansa ilişkin çeşitli çalışmalara rastlamak mümkündür. Bu çalışmada performansa ilişkin kavramların yanı sıra yönetim, organizasyon ve insan kaynakları alanlarına özel değerlendirmeler de ele alınmaktadır. Hızlı değişimlere ve farklı koşullara uyum sağlayarak şirketlerin rekabette önde kalabilmesi için çalışan performansı

ve organizasyonel performans çok önemli ve önemlidir. Bu nedenle performans, ilgili literatürde yoğun olarak çalışılan bir konudur. Performansı örgütsel ve bireysel bazda değerlendiren pek çok bilim insanının tanım ve yorumları bulunmaktadır.

Çalışmada performans, çalışanların performansı olarak ele alınmış ve buna uygun bir literatür taraması kullanılmıştır. Analiz sonucu bireysel performans, çalışan performansı, iş performansı ve iş performansı terimlerinin temelde aynı amacı güttüğünü göstermektedir. Ayrıca organizasyonel performans, organizasyonel performans, iş performansı ve organizasyonel performans da dar anlamda tanımlanmış kavramlardır. Her organizasyon maddi ve manevi unsurları içerir. Kişi; Bir ücret karşılığında, örgütün yeteneklerini ve becerilerini sağlamak üzere bir kuruluşla resmi bir sözleşmeye giren canlı, somut bir unsur olarak görülmektedir (Muo, 2013: 119). Bu yetenek ve yeteneğin belirleyici unsuru performanstır. Çalışanların iş beklentilerinin ölçülmesinde önemli rol oynayan performans (Sabuncuoğlu, 2008: 184), örgütsel kararlar alınırken dikkatle takip edilmesi gereken bir süreçtir (Uyargil, 2009: 209).

Çalışanlar iş tamamlandıktan sonra performanslarına göre değerlendirilir. Bu, sorumluluk ve başarıya ilişkin bir dizi karşılaştırmalı tartışmanın sonucudur (Özgen, Öztürk ve Yalçın, 2005: 227). Bu yorumlardan yola çıkarak performansın karmaşık bir kavram olduğunu ve örgütler için önemli bir konu olduğunu söyleyebiliriz. Yerli ve yabancı literatürdeki bazı performans tanımları şu şekildedir:

- Performans, çalışanların iş hedeflerine ne ölçüde katkıda bulunabileceğini gösteren bir değerlendirme aracıdır (DeCenzo, Robbins ve Verhulst, 2017: 213).
- Performans, vatandaşlık ve örgüte zarar veren davranışlar olmak üzere üç tür davranışı içeren bir iş tanımındaki görev ve sorumluluklardan kaçının başarılı, kaçının başarısız olduğunu belirleyen bir süreçtir (Robbins ve Judge, 2013: 565).
- Çalışanların başarısı ile şirketin önceden belirlenen hedeflere ulaşma çabalarında elde edilen sonuçların niteliksel ve niceliksel olarak karşılaştırılmasıdır (Gürcüoğlu ve Özdemir, 2020: 103).
- Performans, çalışanın organizasyona yaptığı katkının genel sonucu olarak görülür. Çalışma ortamı çaba ve becerilerin birleşimidir (Gridwichei vd., 2020:188).
- Performans, çalışanların katılım davranışları ve örgütün verimlilik olarak algılayabileceği sonuçlar açısından örgüte katkısını ifade eder (Jalagat Jr., 2016: 38).
- Performans, elde edilen sonuçların niteliksel veya niceliksel olarak yorumlanmasıdır (Kubalı, 1999:32).
- Performans, çalışanların becerilerini değerlendirmek için kullanılan bir ölçüdür (Sabuncuoğlu, 2008:184).
- Performans, değiştirilebilen ve etkilenebilen davranışların toplamıdır (Büte, 2011: 177).

Performansı değerlendiren ve tanımlayan araştırmacılar arasında tutarlı bir tanımın olmadığı görülmektedir. Araştırmacıların genellikle çalışan performansına odaklandıkları görülmektedir. Ancak performans kavramı; Değerlendirme bireysel, grup ve organizasyonel düzeyde mümkündür. Bu önemli hususların dikkate alınması genel performansı artıracaktır. Bir bireyin, grubun veya organizasyonun hedeflerine ne ölçüde ulaşabileceğini değerlendirebilir. Çalışan açısından bakıldığında performans değerlendirmenin, bir şirkette çalışanların sonuçları değerlendirmeye yönelik çabalarını değerlendirmek için kullanılan yorumlayıcı bir ölçü olduğu söylenebilir.

Şirketlerin hedeflerine ulaşmak için kullandıkları kaynaklar arasında insan kaynakları en önemli ve elde edilmesi en zor olanıdır. Teknoloji ilerledikçe malzeme, mekan, para, zaman gibi kaynaklar değişmektedir ancak insan kaynakları değişmemektedir. Teknolojik gelişmeler insan kaynağının verimliliğinin artmasına yardımcı olsa da teknoloji tamamen insan kaynağının

yerini tutamaz. Teknolojik gelişmeler aynı zamanda insanın üretkenliği ve verimliliği sayesinde de gerçekleşmektedir. Bu durum gelecekte daha nitelikli insan kaynağına ihtiyaç duyulacağını ve insanların şirketler için en önemli kaynak haline gelebileceğini göstermektedir (Tortop vd., 2007). İş kurmanın temel unsuru insan kaynağıdır, yani bireydir. Bireyin belli bir sürede yaptığı iş ile elde ettiği çıktı onun performansını belirlemektedir (Akbal, 2010). Başka bir deyişle bireyin işle ilgili hedeflerine ulaşma derecesi ile ilgilenen bir performans türüdür (Özkaya, 2013).

İnsan kaynaklarının iş geliştirmedeki başarısı bireysel performansla ifade edilir. Bireysel hedefler ile organizasyonel hedeflerin birbiriyle uyumlu olduğu dikkate alınmalıdır. Bu durumlar için önceden planlanmış bireysel performans kriterlerine göre düzenli olarak ölçümler yapılır. Başarılı bireylerin performans ölçüm süreciyle ödüllendirilmesi, insan kaynaklarının daha etkin ve verimli hale getirilmesinde önemli bir kriterdir (Ateş ve Köseoğlu, 2011).

Bireysel performans, şirket çalışanlarıyla doğrudan ilişkili gibi görünse de liderlik tarzı, yönetim yapısı, örgüt iklimi gibi faktörlerle de yakından ilişkilidir (Özmutaf, 2007). Kişisel başarı bir motivasyon kaynağıdır çünkü çalışanların görevleri başarıyla tamamlamasını, yüksek performans göstermesini ve bundan gurur duymasını sağlar. Öte yandan hedeflere ulaşamamak verimsizliğe ve tatminsizliğe kapı açmaktadır (Özkaya, 2013).

Bir şirkette çalışan çalışanların, çalıştıkları kurumda belirli görev ve sorumlulukları vardır. Görev ve sorumluluklarınızı yerine getirdiğinizde iş performansınız ortaya çıkar. Performans, çalışanların niteliklerinden, entelektüel yeteneklerinden, değerlerinden ve inançlarından kaynaklanır. Bireysel performans söz konusu olduğunda bireyin hedefleri ile örgütün hedeflerinin uyum içinde olduğunun vurgulanması önemlidir. Bu nedenle bireyin performansını oluşturan üç temel unsurun dikkate alınması gerekir. Bu; Odaklanma, yeterlilik ve bağlılık. Odaklanma, ne yaptığınızı bilmek anlamına gelir. Yetkinlik bunu yapabilecek yeteneğe sahip olmak anlamına gelir. Adanmışlık, bunu yapacak motivasyona sahip olmak anlamına gelir. Optimum bireysel performansın sağlanması için listelenen üç faktörün bir arada bulunması gerekir. Ayrıca şirket çalışanlarının kendilerinden ne beklendiğini bilmesi, iş standartlarına aşina olması, şirketin vizyonunu ve hedeflerini yöneticilerine anlatması ve neden buldukları yerde olduklarını net bir şekilde açıklamaları gerekir. Tüm bu faktörler etkili iş ilişkileri kurmaya, bilgi ve becerileri geliştirmeye, karar ve eylemlerde başarılı olmaya, ne yaptığının farkında olmaya ve örgüt içinde aktif olarak değer yaratmaya katkıda bulunur (Barutçugil, 2002). Ayrıca bireysel performans şirket için bir "girdi"dir.

Bireysel performans değerlendirmelerinin bir parçası olarak elde edilen veriler, diğer hususların yanı sıra stratejik yönetim, personel planlaması ve terfide kullanılmaktadır. Elde edilen veriler sayesinde firmanın hedeflerine ne ölçüde ulaştığı tespit edilir (Şeneldir, 2010).

Performans kavramlarının tanımları incelenerek belirlenmiştir. Performansın örgütsel anlamda da değerlendirilmesi mümkündür ve örgütsel amaçlara ulaşmada bir ölçüm yöntemi olarak da kullanılabilir. Örgütsel performans, örgütsel etkililik ve verimliliğe paralel bir kavramdır. Bir kuruluşun etkinliğini değerlendirirken, bu genellikle hedeflere ne ölçüde ulaşılabilirliğine bağlıdır. Bir kuruluş ne kadar büyük ve verimli olursa, hedeflerine ulaşma olasılığı da o kadar artar. Bu yaklaşım örgütsel performansı artırabilir (Price, 1972: 3).

Örgütsel performans, kârlılık, satışlar ve pazar payı büyümesi açısından örgütsel hedeflerin başarısının yanı sıra şirketin genel stratejik hedeflerine ulaşması anlamına gelir (Hult, Hurley ve Knight, 2004: 430-431). Örgütsel performansı etkileyen faktörler arasında iş zenginleştirme ve personel seçme süreçleri yer almaktadır (Erdil, Alpkan ve Biber, 2004: 119). Doğru kişileri seçmek ve güçlendirmek şirket performansına önemli katkı sağlar. Örgütsel performansın sonuçları niceliksel ve niteliksel performans ölçümleri yoluyla ortaya çıkarılmaktadır.

Niceliksel performans ölçütleri, bir şirketin karlılığını, satışlarını, üretimini, hisse senedi fiyatlarını ve net rakamlarla ifade edilebilecek benzer sonuçları değerlendirir. Niteliksel performans kriterlerinde ise müşteri memnuniyeti, kalite, sosyal sorumluluk düzeyi, yenilikçilik düzeyi ve benzeri sonuçlar değerlendirilmektedir (Eren, Gül ve Tokgöz, 2013: 4878).

Taylor, Fayol ve Weber gibi yönetim akademisyenleri, maksimum üretken çıktı sağlayan organizasyonel yapılar oluşturmaya odaklanarak iş tasarımı ve işin yapılma şeklini incelediler. Ancak çalışanların performansını artırmaya yönelik araştırmalar Hawthorne Research ile farklı bir boyut kazanıyor. Elton Mayo ve F. Roethlisberger liderliğindeki bir grup bilim insanının yürüttüğü söz konusu çalışmanın ana hipotezi, aydınlatma, dinleme süresi ve ısınma gibi fiziksel faktörlerin bireysel performansı artıracağı yönündeydi. Ancak sosyal faktörlerin bireysel performans üzerinde fiziksel faktörlerden daha fazla etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Koçel, 2011). Bu doğrultuda yönetim bilimcileri, insanların kişiliklerini analiz etmek ve bireysel performansı artırmak için çalışanları buna göre motive etmenin yollarını bulmak için araştırmalar yapmışlardır. Örnekler arasında Douglas McGregor'un X-Y teorisi ve Chris Argyris'in Olgun ve Olgunlaşmamış Kişi Modeli sayılabilir. Literatürde bir kişinin iş performansına ilişkin açıkça kabul edilmiş bir yaklaşım bulunmamaktadır. Örneğin, yönetim bilimi açısından bakıldığında çalışan verimliliğinin nasıl artırılacağı tartışılırken, örgüt psikolojisi açısından bakıldığında iş uyumu, tatmin ve özsaygı gibi bireysel iş performansının belirleyicilerine odaklanmak mümkündür (Beaton vd., 2009; Barrick vd., 2001). Bu bağlamda bireysel iş performansı tanımının sonuç odaklı mı yoksa davranış odaklı mı olması gerektiği konusunda tartışmalar olmuş ve bireysel iş performansını iş verimliliği veya üretkenliğinden ayırma ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Koopmans vd., 2011). Emek verimliliği kavramı, çıktı ve girdi arasındaki ilişkiyi temsil eden ekonomik bir analizdir (Krugman, 1994).

Hawthorne'un bilimsel yönetim hareketi sırasında üretim ve üretkenlik açısından örgütsel verimliliği artırmaya yönelik araştırmalarıyla başlayan iş tasarımı araştırması, günümüzde de devam etmekte ve örgütsel yeniden yapılanma araştırmalarıyla bütünleştirilmektedir. Bu çalışmada çalışma ortamının özelliklerini ayarlayarak verimliliği arttırmayı amaçladık. Isıtma ve aydınlatma seviyeleri, mola süreleri gibi fonksiyonları kontrol ederek çalışma ortamının performans üzerindeki etkisini inceledik. Araştırmada bireysel performansın fiziksel nedenlerin ötesinde sosyal nedenlere dayandığı sonucuna ulaşılmış ve insan ilişkilerinin önemi anlaşılmıştır (George ve Jones, 2011: 33).

Performans iyileştirme, çalışanların etkililiğini ve verimliliğini artırmak, iş ortamına uyum sağlamak ve iş tatminini sağlamak gibi çeşitli açılardan tartışılmaktadır (Pradhan ve Jena, 2017: 70; Fernet vd., 2015: 290; Pulakos vd., 2000: 612). Bu bağlamda Koopmans ve diğerleri (2011: 856) bireysel iş performansının, girdi/çıktı oranlarına dayalı nesnel etkinlik ve üretkenlik yaklaşımlarından ayrılması gerektiği düşüncesi. Bu yaklaşıma göre bireyin iş performansı, orantısız hesaplamalardan ziyade bireyin örgütün hedefleriyle tutarlı eylemlerine dayanmaktadır. Dolayısıyla iş davranışı, zararlı davranış, üretim kaybına yol açan davranış, kişilerarası ilişkiler vb. bireyin iş performansının alt boyutları olarak belirlenmiştir. Bunlar örgütün hedefleriyle tutarlı davranışlardır. İş davranışı örgütsel hedeflere ulaşmayı tanımlar. Zararlı davranışlar, işyeri kazaları ve güvenlik ihlalleri gibi yıkıcı süreçleri anlatır. Üretim kesintisine yol açan eylemler, doğrudan veya dolaylı olarak üretim kesintisine yol açan eylemleri ifade eder. Kişilerarası ilişkiler, meslektaşlar ve üstlerle uyumlu işbirliği, uygun iletişim ve kişisel güvenilirlik gibi davranış tarzlarını tanımlamaktadır.

Bir kişinin iş performansı, belirlenen görev ve hedefler doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetler ile geline nokta arasındaki sonuçları ifade eder. Her bir pozisyonun performans düzeyini ve kurumsal düzenlemelere, beklentilere veya resmi role ilişkin gereksinimlere uyum

derecesini gösterir. Bir kuruluşun hedeflerine katkı sağlayan, niteliksel veya niceliksel sonuçlarla ölçülebilen bir kavramdır. Ayrıca, bir kişinin iş çıktısı, işin niceliğini, niteliğini ve katkısını ifade eden üretkenlik olarak kabul edilir. Bir kişinin iş performansı davranışı için birkaç temel önkoşul vardır. Bunlar, her şeyden önce ulusal, örgütsel, kültürel, oryantasyon ve liderlik davranışlarını içerir. Öncelikle bilgi yönetimi ve örgütsel öğrenme bir örgütün başarısında önemli rol oynayan temel faktörlerdir (Borman ve Motowidlo, 1997: 99-109).

Bahsedilen tüm çalışma alanlarında, bir kişinin iş performansı profesyonel alandaki çalışmanın sonuç ölçüsüdür. Bir kişinin iş performansı işten işe değişir. Bugüne kadar, bireysel iş performansının değerlendirilmesi öncelikle iş üretkenliğinin nesnel ölçümlerine veya çalışanlardan beklenen işin miktarına ve kalitesine odaklanmıştır ve meslektaşların veya amirlerin derecelendirmeleriyle ölçülen öznel yargıları içermektedir. Bu yöntemler değerli olsa da çalışanları oluşturan unsurların karmaşıklığı, davranışların geniş yelpazesi ve işyerindeki performanslarını etkileyen birçok faktör göz önüne alındığında yetersiz görünmektedir. Kişisel başarı kavramının tanımları farklılık gösterse de Campbell'in (1990) kişisel başarı tanımı geniş çapta kabul görmektedir. Campbell iş performansını örgütsel hedeflerle ilgili eylem ve davranışlar olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma ek olarak üç açıklamanın daha mümkün olduğu belirtiliyor. Birincisi, bireysel iş performansının tanımı sonuçlardan ziyade davranış kavramını vurgulamaktadır. İkincisi, bireysel iş performansı yalnızca örgütün hedeflerine ilişkin eylem veya görevleri içerir ve son olarak bireysel iş performansı çok boyutlu bir kavramdır (Koopmans vd., 2011: 856-860).

Bireyin iş performansının belirleyicileri üç gruba ayrılabilir: bireysel, örgütsel ve çevresel. Kişisel faktörler arasında yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, bireysel yetenekler, kişisel ihtiyaçlar, bireyin fiziksel ve psikolojik özellikleri, stres algısı, motivasyon düzeyi, sorumluluk duygusu vb. yer almaktadır. Organizasyonel faktörler arasında çalışma sistemleri ve yöntemleri, mesleki beceriler, işyerindeki fiziksel koşullar, çalışanlar, liderlik, organizasyon kültürü, organizasyon stratejisi ve iletişim kalitesi yer alır. Teknolojik gelişmeler, siyasi ve ekonomik krizler, yasal değişiklikler çevresel faktörlere örnektir (Yumuşak, 2008: 243).

Bireyin iş performansı birçok faktörden etkilenen ve karmaşık bir yapıya sahip bir kavramdır. Bu terim sadece bir eylemin sonucu olarak değil, aynı zamanda eylemin kendisi olarak da tanımlanmakta olup, iş performansı, çalışanların şirketin hedeflerine ulaşmasında istenilen sonuçlara nasıl ulaştığının bir göstergesidir. Bu nedenle iş performansı hem çalışanlar hem de örgütler açısından büyük önem taşımaktadır. Bir örgütün istenilen hedeflere ulaşabilmesi için çalışanların iş performanslarını iyi yönetebilmeleri gerekmektedir. Bir kuruluşun başarısının anahtarı, çalışanlarının performansında yatmaktadır. Bir örgütün üyelerinin ne yaptığını bilmek onların gelişmesine ve gelecekleri hakkında fikir sahibi olmalarına olanak sağlar. Bireysel performans gelişen çalışanlar aynı zamanda kurumun başarısına da katkıda bulunur. Bu nedenle performansın düzenli olarak ölçülüp değerlendirilmesi gerekir. Bu değerlendirmeler sonucunda çalışan performansının iyileştirilmesi, dolayısıyla bireysel ve ekip performansının artırılmasına yönelik araştırmalar yapılmaktadır. Örneğin, yüksek performanslı çalışanları değerlendirme sonuçlarına göre ödüllendirmek performansı koruyabilir veya artırabilir. Ayrıca değerli ve motive çalışanlar şirket hedeflerine daha fazla odaklanırlar.

Bu nedenle çalışanlar bir örgütün en önemli kaynağıdır. Organizasyonların hedeflerine ulaşabilmesi için nitelikli ve yüksek performanslı çalışanlara ihtiyacı vardır. Bu nedenle bireysel iş performansını artırmaya yönelik araştırmalara önem verilmelidir (Üçel, 2023: 34).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, sağlık tesislerinde yetenek yönetiminin bireysel iş performansı üzerindeki etkilerini tahmin etmek için yapısal eşitlik modellerini kullanmaktır.

Teknik literatürde yer alan bazı araştırmalar, yetenekli işçi arayışının yani insan faktörünün son yıllarda yöneticilerin en önemli görevi olduğunu belirtmektedir. Küreselleşme, demografik değişiklikler ve ekonomik faktörler nedeniyle yetenekli çalışanları elde tutmak ve geliştirmek için insan kaynakları yönetimine (İKY) olan ihtiyaç artmaktadır (Thunnissen vd., 2013).

Yetenek yönetimi sürecinin şirketlerde uygulanması artık neredeyse zorunlu hale geldi ve bu süreci doğru uygulayan şirketler her zaman rakiplerine karşı üstünlük sağladı. Yetenek son zamanlarda iş başarısında en önemli faktör haline gelirken, yetenekli insan kaynağının iş başarısı ve organizasyonel performans üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır. Firmaların rekabet ortamında ayakta kalabilmeleri ve rekabette öne çıkabilmeleri için nitelikli iş gücüne sahip olmaları gerekmektedir. Yetenekli çalışanlara sahip olan şirketler, rakipleri tarafından kolay taklit edilememekte ve rekabet avantajı elde edememektedir. Ancak bilgi, beceri ve yeteneklerine güvenen çalışanları bulmak, işe almak ve elde tutmak oldukça zordur (Walk vd., 2013).

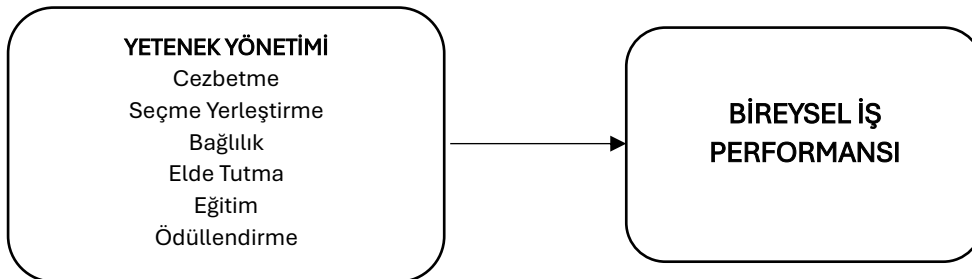
Yetenekli insanları istihdam eden ve elinde tutan kurumlar, onların iş verimliliğini artırır ve verimli ürün veya hizmetler üretir. Yetenek yönetimi süreci konusunda deneyim sahibi olan ya da başka şirketlerin başarılı sonuçlarını denemeden gören kurumlar sayesinde konunun önemi her geçen gün artmaktadır. Günümüzde yetenek yönetimi sürecini uygulayan şirketler giderek artan bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir. İşgücünün öneminin artmasıyla birlikte insan faktörüne yapılan yatırımlar da artmakta ve bireysel yeteneklerin tanımlanması giderek önem kazanmaktadır. Ayrıca oluşturulan stratejiler bireylere ve şirketlere yönelik gelişim planları oluşturmak için de kullanılmaktadır (Karakuş, 2019). Çalışanların yetenek yönetimi ilkelerine göre tesis içerisinde görevlendirilmesiyle sağlık çalışanlarının iş performansının artacağına inanılmaktadır. Bu noktada sağlık kuruluşlarında yetenek yönetiminin iş performansına etkisinin araştırılması gerektiğine inanılmaktadır.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul'da faaliyet gösteren kamu ve özel sektör sağlık kurumlarında çalışan personel oluşturmaktadır. Maliyet ve zaman kısıtları nedeniyle evrenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığı için örneklem belirleme yoluna gidilmiştir. Araştırmanın evreni on binden büyük olduğundan kolayda örneklem yöntemi için en az 384 katılımcıya ulaşılması gerektiği belirlenmiştir. Ancak olası eksiklik, hata ve ön görülemeyen sorunlar olabileceği düşünülerek ve daha fazla kişiye ulaşma arzusuyla toplam 408 sağlık çalışanı ve yöneticisine ulaşılmıştır. Söz konusu anket sayısının evreni temsil yeteneğine sahip olduğu düşünülmektedir.

3.3. Araştırmanın Model ve Hipotezleri

Araştırmanın modeli aşağıda gösterilmektedir:

Şekil 1. Araştırmanın Kurgusal Modeli

Araştırmanın hipotezleri ise şu şekildedir:

H₁: Yetenek yönetiminin bireysel iş performansına etkisi vardır.

H_{1a}: Cezbetme yönteminin bireysel iş performansına etkisi vardır.

H_{1b}: Seçme yerleştirme yönteminin bireysel iş performansına etkisi vardır.

H_{1c}: Bağlılık yönteminin bireysel iş performansına etkisi vardır.

H_{1d}: Elde tutma yönteminin bireysel iş performansına etkisi vardır.

H_{1e}: Eğitim yönteminin bireysel iş performansına etkisi vardır.

H_{1f}: Ödüllendirme yönteminin bireysel iş performansına etkisi vardır.

H_{1g}: Yetenek havuzu yönteminin bireysel iş performansına etkisi vardır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda üç bölümden oluşan anket formu hazırlanmıştır. Anket formunun birinci bölümünde 8 sorudan oluşan kişisel bilgi formu, ikinci bölümde ise katılımcıların yetenek yönetimi algısını belirlemeye yönelik 48 soru yer almaktadır. “Yetenek Yönetimi Ölçeği” Sebzeçili'nin (2022) doktora tezi çalışmasından etik izin alınarak kullanılmaktadır. Son bölümde ise katılımcıların bireysel iş performansını belirlemek amacıyla oluşturulmuş 4 önerme yer almaktadır. “Bireysel İş Performansı Ölçeği” Özkan'ın (2022) doktora tezinden etik izin alınarak kullanılmaktadır. Her iki ölçek, 5'li Likert ölçek tipinde hazırlanmıştır. Ölçekte katılımcıların tercihlerini 5=“Kesinlikle Katılıyorum” ile 1= “Kesinlikle Katılmıyorum” arasında belirtmeleri istenmiştir. Anketin uygulanmasına yardımcı olan kişiler, belirtilen ilde faaliyet gösteren sağlık kurumlarında görev alan sağlık çalışanları ve yöneticileridir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesi SPSS21.0 (Statistical Package for the Social Sciences) paket programı ve SPSS AMOS 21 grafik programı ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde frekans, yüzde, ortalama, standart sapma gibi temel istatistikler kullanılmıştır. Araştırma bulgularının karşılaştırılması amacıyla parametrik testlerden Bağımsız Grup T Testi ve Tek Yönlü Varyans (ANOVA) analizinden, parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis H ve Mann Whitney U testinden ve doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Ayrıca ölçeğe güvenilirlik (Cronbach Alfa) ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Kişisel Bilgi Formu Sorularına İlişkin Bulgular

Sağlık çalışanlarının cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, kurum türü, çalışan düzeyi, kurumdaki iş tecrübesi ve toplam iş tecrübesinin frekans ve yüzde dağılımları bu bölümde çizelge üzerinde gösterilmektedir ve sonuçlar yorumlanmaktadır.

Tablo 1. Kişisel Bilgi Formu Sorularına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

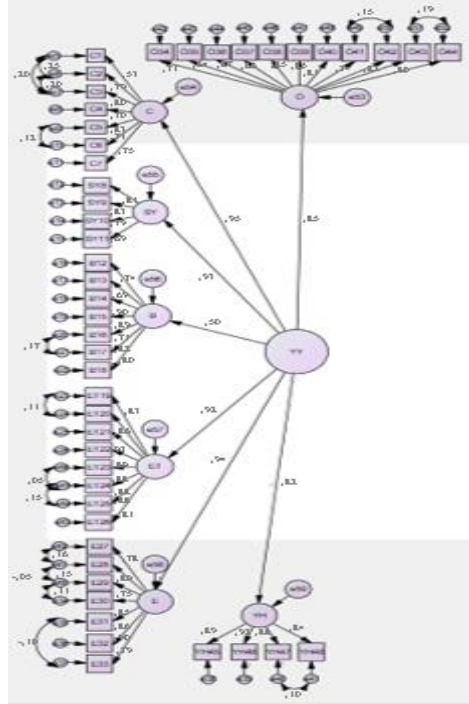
		n	%
Cinsiyet	Kadın	294	72,1%
	Erkek	114	27,9%
	Toplam	408	100,0%
Yaş	25-31 yaş	227	55,6%
	32-48 yaş	125	30,6%
	49 yaş ve üzeri	56	13,7%
	Toplam	408	100,0%

Medeni Durum	Evli	218	53,4%
	Bekar	190	46,6%
	Toplam	408	100,0%
Eğitim Düzeyi	Meslek yüksek okulu	55	13,5%
	4 yıllık üniversite	291	71,3%
	6 yıllık üniversite	12	2,9%
	Tıpta uzmanlık	3	0,7%
	Yüksek lisans	42	10,3%
	Doktora	5	1,2%
	Toplam	408	100,0%
Kurum Türü	Özel Kurum	3	0,7%
	Kamu Kurumu	405	99,3%
	Toplam	408	100,0%
Çalışan Düzeyi	Sağlık Yöneticisi	22	5,4%
	Sağlık Çalışanı	386	94,6%
	Toplam	408	100,0%
Kurumdaki İş Tecrübesi	1 yıldan az	51	12,5%
	1-3 yıl	107	26,2%
	4-6 yıl	108	26,5%
	7-9 yıl	47	11,5%
	9 yıldan fazla	95	23,3%
	Toplam	408	100,0%
Toplam İş Tecrübesi	1 yıldan az	22	5,4%
	1-3 yıl	113	27,7%
	4-6 yıl	101	24,8%
	7-9 yıl	60	14,7%
	9 yıldan fazla	112	27,5%
	Toplam	408	100,0%

Çalışanların %72,1'i (n=294) kadın çalışan iken, %27,9'u (n=114) erkektir. Bu kişilerin %55,6'sı (n=227) 25-31 yaş arasındaki gençleri temsil ederken, %30,6'sı (n=125) 32-48 yaş arasındaki yetişkinlerden oluşmaktadır. Geriye kalan %13,7'lik kısmın ise (n=55) 49 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Çalışanların %53,4'ü (n=218) evli, %46,6'sı ise (n=190) bekarıdır. Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde, %71,3'ünün (n=291) 4 yıllık üniversite, %13,5'inin (n=55) meslek yüksekokulu, %10,3'ü (n=42) yüksek lisans, %2,9'u (n=12) 6 yıllık üniversite, %1,2'si (n=5) doktora mezunu ve geriye kalan %0,7'sinin ise (n=3) tıpta uzmanlık mezunu olduğu görülmektedir. Çalışanların %99,3'ü (n=405) kamu kurumunda, %0,7'si (n=3) özel kurumda çalışmaktadır. Kurumdaki çalışma düzeyi değerlendirildiğinde çalışanların %94,6'sı (n=386) sağlık çalışanı, %5,4'ü (n=22) sağlık yöneticisi olarak çalışmaktadır. Kurumdaki iş tecrübelerine bakıldığında, çalışanların %26,5'i (n=108) 4-6 yıl arasında, %26,2'si (n=107) 1-3 yıl arasında, %23,3'ü (n=95) 9 yıldan fazla, %12,5'i (n=51) 1 yıldan az, %11,5'i (n=47) 7-9 yıl arasında kurumunda çalışmaktadır. Toplam iş tecrübeleri incelendiğinde, %27,7'si (n=113) 1-3 yıl arasında, %27,5'i (n=112) 9 yıldan fazla, %24,8'i (n=101) 4-6 yıl arasında, %14,7'si (n=60) 7-9 yıl arasında ve geriye kalan %5,4'ü (n=22) 1 yıldan az çalışmıştır.

4.2. Yetenek Yönetimi Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) toplanan verilerin orijinal (daha önce keşfedilmiş ve farklı çalışmalarda kullanılmış olan) yapıya uyup uymadığını göstermektedir. Toplanan verinin daha önce kurgulanmış olan faktör yapısı ile uyumlu olup olmadığını ortaya koymak ister. Yani analizin amacı değişkenin faktör yapısını test etmektir (Meydan ve Şeşen, 2011:57). Bu bölümde yetenek yönetimi ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi kullanarak toplanan verinin oluşturulan modele iyi uyum sağlayıp sağlamadığına ilişkin model ve istatistikler gösterilmektedir ve yorumlanmaktadır.

Şekil 2. Yetenek Yönetimi Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonucunda Elde Edilen İkincil Düzey Çok Faktörlü Modeli

Yetenek yönetimi (YY) ölçeğine ilişkin DFA sonucunda elde edilen modelin toplam 48 gözlemden ve 7 faktörden oluştuğu görülmektedir. Her bir faktörün ifadeleri modelde yer almaktadır. Cezbetme boyutunun (C) toplam 7 ifadesi, seçme yerleştirme boyutunun (SY) 4 ifadesi, bağlılık boyutunun (B) 7 ifadesi, elde tutma boyutunun (ET) 8 ifadesi, eğitim boyutunun (E) 7 ifadesi, ödüllendirme boyutunun (Ö) 11 ifadesi, yetenek havuzu boyutunun (YH) 4 ifadesi modelde yer almaktadır.

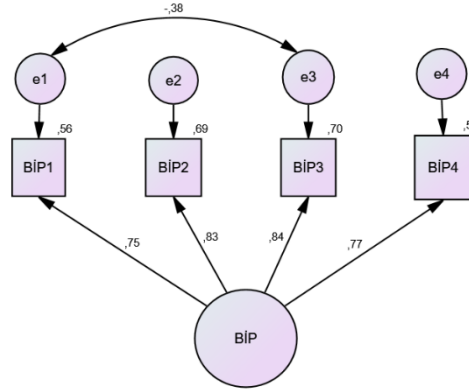
Tablo 2. Yetenek Yönetimi Ölçeğinin Uyum İyiliği İndeks Değerleri

Uyum İndeksleri*	Hesaplanan Uyum İndeksleri
$\chi^2/sd \leq 3$	1,893
$0,85 \leq GFI \leq 0,89$	0,841
$0,85 \leq AGFI \leq 0,89$	0,815
$0,95 \leq CFI$	0,955
$RMSEA \leq 0,05$	0,047
$0,06 \leq RMR \leq 0,08$	0,072

Yetenek yönetim ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen sonuçlara göre genel model uyumu modelin iyi uyum gösterdiğini, karşılaştırmalı uyum indekslerinden olan yaklaşık hataların ortalama karekökü olan RMSEA, iyi uyum ve artık temelli uyum indeksi olan RMR kabul edilebilir uyuma işaret ettiği görülmektedir. Mutlak uyum indekslerinden iyilik uyum indeksi GFI'nin ve bir diğer mutlak uyum indekslerinden AGFI'nın, bir diğer karşılaştırmalı uyum indeksinden CFI'nin indeks sonuçlarına göre model kabul edilebilir uyum göstermektedir.

4.3. Bireysel İş Performansı Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında bireysel iş performansı ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen modeli ve iyi uyum indeksleri ele alınmaktadır.

Şekil 3. Bireysel İş Performansı Ölçeğinin Doğrulamalı Faktör Analizi Sonucunda Elde Edilen Tek Faktörlü Modeli

Bireysel iş performansı (BİP) ölçeğine ilişkin DFA sonucunda elde edilen modelin toplam 4 gözlemden oluştuğu görülmektedir. Ölçek tek faktörlü olarak modellenmiştir. Faktör yükleri 0,750-0,840 arasında değişmektedir.

Tablo 3. Bireysel İş Performansı Ölçeğinin Uyum İyiliği İndeks Değerleri

Uyum İndeksleri*	Hesaplanan Uyum İndeksleri
$\chi^2/sd \leq 3$	0,978
$0,90 \leq GFI$	0,999
$0,90 \leq AGFI$	0,988
$0,95 \leq NFI$	0,999
$0,05 \leq RMSEA$	0,000
$RMR \leq 0,05$	0,007

Bireysel iş performansı ölçeğinin doğrulamalı faktör analizi sonucunda elde edilen sonuçlara göre genel model uyumu modelin iyi uyum gösterdiğini, karşılaştırmalı uyum indekslerinden olan yaklaşık hataların ortalama karekökü olan RMSEA ve artık temelli uyum indeksi olan RMR kabul edilebilir uyuma işaret ettiği görülmektedir. Mutlak uyum indekslerinden iyilik uyum indeksi GFI'nin ve bir diğer mutlak uyum indekslerinden AGFI'nın, bir diğer karşılaştırmalı uyum indeksinden NFI'nin indeks sonuçlarına göre model iyi uyum göstermektedir.

4.4. Ölçeklerin Güvenilirlik Analizine İlişkin Bulgular

Ölçek değişkenlerinin ve faktörlerinin güvenilirliği ise Güvenilirlik Analizi (Reliability Analysis) olarak adlandırılan Cronbach alfa katsayısı modeli ile ölçülmektedir. Güvenilirlik analizine ilişkin sonuçlar alfa katsayısına bağlı olarak yorumlanmaktadır (Kalaycı, 2008):

$0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir,

$0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük,
 $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir ve
 $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Tablo 4. Ölçek ve Boyutlarının Güvenirlik Analizi Sonucunda Elde Edilen Cronbach Alfa Değerleri

Ölçek ve Boyutları	Cronbach's Alfa	n
Yetenek Yönetimi Ölçeği	0,980	48
Cezbetme Boyutu	0,904	7
Seçme Yerleştirme Boyutu	0,859	4
Bağlılık Boyutu	0,885	7
Elde Tutma Boyutu	0,954	8
Eğitim Boyutu	0,938	7
Ödüllendirme Boyutu	0,954	11
Yetenek Havuzu Boyutu	0,936	4
Bireysel İş Performansı Ölçeği	0,862	4

Güvenilirlik analizi sonucunda elde edilen Cronbach alfa değerleri incelendiğinde 48 ifadeden oluşan yetenek yönetimi ölçeğinin Cronbach alfa değeri 0,980, bu ölçeğin faktörlerine ilişkin Cronbach alfa değerlerine bakıldığında cezbetme faktörünün güvenilirlik katsayısı 0,904, seçme yerleştirme faktörünün güvenilirlik katsayısı 0,859, bağlılık boyutu güvenilirlik katsayısı 0,885, elde tutuma boyutu güvenilirlik katsayısı 0,954, eğitim faktörünün güvenilirlik katsayısı 0,954, ödüllendirme boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,954 ve yetenek havuzu boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,936'dır. 4 ifadeden oluşan bireysel iş performansı ölçeğinin Cronbach alfa değeri 0,862'dir. Tüm bu katsayı değerleri ölçeklerin yüksek güvenilirlik düzeyinde olduğunu göstermektedir.

4.5. Ölçeklerin Betimleyici İstatistik Sonuçlarına ve Normal Dağılım Uygunluğunu Belirlemek İçin Hesaplanan Basıklık ve Çarpıklık İstatistiklerine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında yetenek yönetimi ölçeği, cezbetme, seçme yerleştirme, bağlılık, elde tutma, eğitim, ödüllendirme, yetenek havuzu ve bireysel iş performansı değişkenlerinin ortalama ve standart sapma değerleri ile sağlık çalışanları ve yöneticilerinin ifadelerine ne düzeyde cevap verdiği belirlenmektedir ve değişkenlerin normal dağılıma uygunluğunu belirlemek için ise çarpıklık ve basıklık değerlerine başvurulmaktadır.

Tablo 5. Ölçek ve Boyutların Betimleyici İstatistik Değerleri ve Normal Dağılım Uygunluğunu Belirlemek İçin Hesaplanan Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

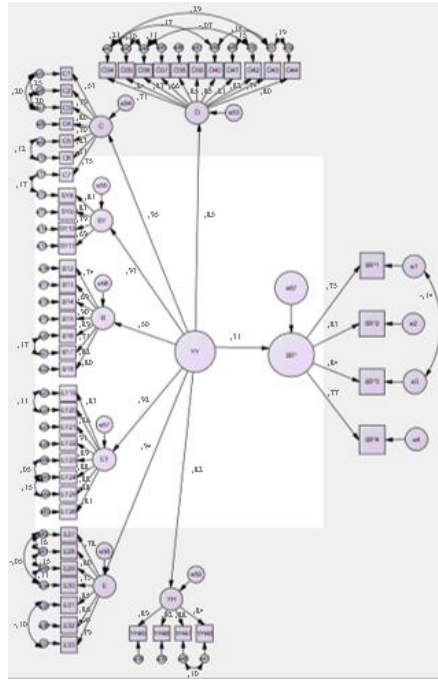
	Ortalama	Std. Sapma	Basıklık		Çarpıklık	
			İstatistik	Std. Hata	İstatistik	Std. Hata
Yetenek Yönetimi Ölçeği	3,055	0,841	-0,207	0,121	-0,454	0,241
Cezbetme Boyutu	3,075	0,932	-0,199	0,121	-0,724	0,241
Seçme Yerleştirme Boyutu	3,135	0,927	-0,386	0,121	-0,482	0,241
Bağlılık Boyutu	3,608	0,907	-0,741	0,121	-0,063	0,241
Elde Tutma Boyutu	3,057	0,973	-0,315	0,121	-0,534	0,241
Eğitim Boyutu	3,125	0,982	-0,401	0,121	-0,570	0,241
Ödüllendirme Boyutu	2,675	1,056	0,199	0,121	-0,724	0,241
Yetenek Havuzu Boyutu	2,850	1,064	-0,109	0,121	-0,756	0,241
Bireysel İş Performansı Ölçeği	3,953	0,827	-0,849	0,121	0,508	0,241

Yetenek yönetimi boyutlarından bağlılık boyutu ile bireysel iş performansı ölçeğinin ortalamaları incelendiğinde ortalama değere göre bu boyut ve ölçeğe ait ifadeler olumlu yanıt

verdikleri görülmektedir. Yetenek yönetimi ölçeği ve diğer boyutlarının ortalama değerleri ise ifadelerle ilişkin görüşlerin kararsızlık düzeyinde olduğunu göstermektedir. Normal dağılıma yakınlığı test etmek için basıklık ve çarpıklık değerlerinden yararlanılmaktadır. Değerler $\pm 1,5$ değerleri arasında olduğundan değişkenlerin normal dağılıma yakın olduğu söylenebilir.

4.6. Yetenek Yönetiminin Bireysel İş Performansına Etkisini Belirlemek İçin Kullanılan Yapısal Eşitlik Modellemelerinden Yapısal Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Yapısal eşitlik modellemelerinden yapısal regresyon modelleri gözlemlenen ve gizil değişkenleri aynı anda içerebilen modellerdir. Bu tür modeller, aralarındaki etkileşim bilinmeyen gizil değişkenlerin ilişkilerinin keşfedilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Modelin tahmin değerleri ve uyum indeks değerleri de gösterilmektedir.

Şekil 4. Yetenek Yönetiminin Bireysel İş Performansına Etkisini Belirlemek İçin Kullanılan Yapısal Regresyon Analizi Sonucunda Elde Edilen Regresyon Modeli

Yetenek yönetiminin bireysel iş performansına etkisini gösteren yapısal regresyon modeli, yukarıdaki şekilde gösterilmektedir.

Tablo 6. Yetenek Yönetiminin Bireysel İş Performansına Etkisini Belirlemek İçin Kullanılan Yapısal Regresyon Analizinin Regresyon Uyum İyiliği İndeks Değerleri

Uyum İndeksleri*	Hesaplanan Uyum İndeksleri
$\chi^2/sd \leq 3$	1,833
$0,85 \leq GFI \leq 0,89$	0,834
$0,95 \leq CFI$	0,951
$0,95 \leq NFI$	0,953
$0,05 \leq RMSEA$	0,045
$0,06 \leq RMR \leq 0,08$	0,070

Yetenek yönetiminin bireysel iş performansına etkisini belirleme için yapılan yapısal regresyon analizi sonucunda elde edilen sonuçlara göre genel model uyumu modelin iyi uyum gösterdiğini, karşılaştırmalı uyum indekslerinden olan yaklaşık hataların ortalama karekökü

olan RMSEA iyi uyuma ve artık temelli uyum indeksi olan RMR kabul edilebilir uyuma işaret ettiği görülmektedir. Mutlak uyum indekslerinden iyilik uyum indeksi GFI'nin indeks sonuçlarına göre kabul edilebilir uyum ve bir diğer karşılaştırmalı uyum indekslerinden CFI'nin ve NFI'nin indeks sonuçlarına göre model iyi uyum göstermektedir. Yapısal regresyon analizi sonucuna göre kurumun yetenek yönetimi süreci, bireysel iş performansını %50 oranında etkilemektedir ($p=0,038 \leq 0,05$). H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

4.7. Doğrusal Regresyon Analizi

SPSS programı ile yetenek yönetimi ölçeği faktörlerinin (cezbetme, seçme yerleştirme, bağlılık, elde tutuma, eğitim, ödüllendirme, yetenek havuzu) bireysel iş performansına etkisi belirlemek için doğrusal regresyon analizi yapılmaktadır.

Tablo 7. Yetenek Yönetimi Ölçeği Faktörlerinin Bireysel İş Performansına Etkisini Gösteren Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Model		Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p	Collinearity İstatistikleri	
		B	Std. Sapma	Beta			Tolerans Değeri	VIF Değeri
Bireysel İş Performansı	(Sabit)	2,316	0,158		14,625	0,000		
	Cezbetme	0,175	0,076	0,198	2,315	0,021	0,259	3,865
	Seçme Yerleştirme	0,087	0,079	0,098	1,100	0,002	0,238	4,198
	Bağlılık	0,404	0,055	0,443	7,351	0,000	0,519	1,927
	Elde Tutma	-0,147	0,086	-0,173	-1,706	0,050	0,283	5,458
	Eğitim	0,005	0,081	0,006	6,061	0,050	0,214	4,905
	Ödüllendirme	-0,058	0,069	-0,074	-5,844	0,003	0,244	4,095
	Yetenek Havuzu	-0,016	0,070	-0,020	-4,225	0,022	0,233	4,292

Düzeltilmiş $R^2=0,536$ Durbin-Watson=1,703 $F=18,595$ $p=0,000$

Doğrusal regresyon analizi sonucunda elde edilen düzeltilmiş R^2 değerinin 0,536 olduğu görülmektedir. Bu değer yetenek yönetimi faktörlerinin bireysel iş performansını %54 oranında etkilediğini göstermektedir. Yetenek yönetimi faktörlerinin bireysel iş performansına etkisine ilişkin modelin anlamlılığını test etmek için hesaplanan ANOVA sonuçlarından ($F=18,595$, $p=0,000 \leq 0,01$). Modelin anlamlı olduğu sonucuna varılmaktadır. Analiz sonucunda artık terimlerinin korelasyon halinde olup olmadığını test etmeye yarayan Durbin Watson istatistiğinin 1,703 olduğu görülmektedir. Durbin Watson test istatistiği 0-4 arasında değerler almaktadır. Bu çalışmada bu istatistik değeri 1,5-2,5 aralığında yer almaktadır. Bu sebeple bu bilgi kapsamında artık terimler arasında otokorelasyon olmadığı sonucu çıkmaktadır ve Durbin Watson test istatistiği kabul edilebilir düzeyindedir. Collinearity istatistikleri incelendiğinde Tolerans değerleri 0,2'den büyük, VIF değerleri de 10'dan küçük olduğu için bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılığın olmadığını göstermektedir. Tüm bu sonuçlar cezbetme ($t=2,315$, $p=0,021 \leq 0,05$), seçme yerleştirme ($t=1,100$, $p=0,002 \leq 0,01$), bağlılık ($t=7,351$, $p=0,000 \leq 0,01$), elde tutma ($t=-1,706$, $p=0,050 \leq 0,05$), eğitim ($t=6,061$, $p=0,050 \leq 0,05$), ödüllendirme ($t=-5,844$, $p=0,003 \leq 0,01$) ve yetenek havuzu ($t=-4,225$, $p=0,022 \leq 0,05$) bağımsız değişkenlerinin bireysel iş performansı bağımlı değişkenine etki ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla H_{1a} , H_{1b} , H_{1c} , H_{1d} , H_{1e} , H_{1f} , H_{1g} alt hipotezleri kabul edilmiştir.

5. SONUÇ

Yoğun ulusal ve uluslararası rekabet ortamında varlığını güvence altına almak ve başarılı sonuçlar elde etmek isteyen sağlık kuruluşlarının önündeki en büyük zorluklardan biri yetenekli çalışanlara sahip olmak ve onların uzun süreli istihdamını sağlamaktır.

Teknolojik yeniliklerin hızla artmasıyla bilgiye erişimin kolaylaştığı günümüz dünyasında, insanların kariyer beklentileri değişmiş, eğitim düzeyleri ve becerileri artmıştır. Nitelikli çalışanlar mesleki gelişimleri için sosyal yaşamlarından vazgeçmek istememektedir. Bu noktada yetenekli çalışanları elinde tutmak isteyen kurumların bu beklentileri dikkate alması gerekmektedir.

Yetenekli çalışanlara sahip olan ve iş hedeflerine ulaşmak için onların yeni ve yaratıcı fikirlerinden yararlanmak isteyen sağlık kuruluşlarının, çalışanlarına bakış açısını değiştirmesi gerekmektedir. İnsan kaynakları yönetimi sayesinde sağlık kuruluşlarının en değerli varlığı haline gelen çalışanlar, yetenek yönetimi kavramının ilgi görmesi ve kurumların bu yaklaşıma ayak uydurması gerektiği için giderek keşfedilecek yetenekler olarak görülmektedir.

Kurumlar, yetenek yönetimi yoluyla kendi kararlarını verme, inisiyatif alma ve yeni fikirler geliştirme fırsatı verilen çalışanların becerilerinden etkin bir şekilde yararlanabileceklerini bilmelidir.

Mesleki gelişime yönelik sürekli eğitim programlarının yürütüldüğü, belirli kriterlere göre performans değerlendirmesinin yapıldığı, çalışanlara becerilerini geliştirmek için farklı mesleklere çalışma fırsatı sunulan ve personel güçlendirmenin uygulandığı esnek yapıya sahiptir. Yetenekli çalışanları çekmek ve elde tutmak zordur çünkü liderler sürekli öğrenme kültürü yaratırlar. Ancak böyle bir ortamda yetenekleri henüz keşfedilmemiş veya pozisyonları yeteneklerini aşan çalışanların etkin bir şekilde konuşlandırılması ve yetenek yönetimi stratejilerinin onların doğru pozisyonlara yerleştirilmesini sağlayabilir.

Yetenek yönetimi yaklaşımının başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için sağlık kuruluşlarının en üst kademesinden en alt kademesine kadar tüm çalışanlar tarafından özveriyle desteklenmesi ve kabul edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda şirket içinde asıl sorumluluk insan kaynakları departmanına ait olmalıdır. Çünkü bu birim, şirkette yetenek yönetimi yaklaşımını başarıyla uygulayan, iş stratejisiyle uyumlu hale getirerek şirketin rekabet gücünü ve karlılığını artıran ve gelecekte üst yönetimin yerini alacak ana yapıdır.

Yetenek yönetimi yaklaşımı, yetenekli çalışanlara uygun ortam sunmak, onların performanslarından tam kapasite yararlanmak ve aralarından en yetenekli olanları geleceğin stratejik liderleri olmak üzere yetiştirmek felsefesine dayanmaktadır. Bu yaklaşımla öncelikle kurum içindeki kilit pozisyonlar belirlenir. Bu pozisyonlara göre görev tanımları oluşturulmaktadır. Daha sonra kurumda yetenekli yöneticiler ve yüksek performanslı çalışanlardan oluşan bir yetenek havuzu oluşturuluyor. Yetenekli olarak sınıflandırılan çalışanlar da işe alım süreci kapsamında havuza dahil edilmektedir. Bu havuzda yer alan çalışanlar gerekli testler yapılarak yetenek matrisine sınıflandırılmaktadır. Yetenek matrisi, dikey potansiyel ve yatay performans eksenlerinden oluşan yaklaşımın en önemli aşamasıdır. Yetenek matrisinin oluşturulabilmesi için şirketin gerekli performans ve potansiyel kriterlerinin belirlenerek değerlerinin gerçekçi bir şekilde ölçülmesi gerekir. Beceri açığı analizleri, matrisin kilit ve süper performans gösteren gruplarındaki çalışanların nitelikleri ve görev tanımları karşılaştırılarak gerçekleştirilir. Bu çalışanlar daha sonra gelecekteki pozisyonları doldurmaları için eğitilir ve değerleri matriste güncellenir. Süper performans grubuna ulaşan çalışanlar geleceğe yönelik güvence altına alınmaktadır. Ana odak noktası gerçekçi veriler ve bunların sürekli tespittir. Çünkü yanlış veri kurumların para ve verimlilik kaybına neden olmaktadır. Kurumlar için önemli bir yönetim sistemi olan yetenek yönetimi sürecinin bireysel iş performansına etkisi araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu kapsamda verilere karşılık gelen bazı analizler gerçekleştirilmiştir. Bu analizler, yetenek yönetiminin ve onun çekim, seçme, yerleştirme, elde tutma, bağlılık, yetenek havuzu, eğitim ve ödül boyutlarının başarılı olup olmadığını göstermek için bağımsız bir grup t-testi ve parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılarak gerçekleştirildi. Değişkenler demografik değişkenlere göre ortalamalarına göre farklılık göstermektedir; Kruskal-Wallis H ve Mann-Whitney U testleri gibi parametrik olmayan testler kullanılır. Ayrıca ölçeklerin

güvenirliliğini belirlemek amacıyla güvenilirlik analizi yapılmıştır. Ölçeklerin geçerliliğini test etmek amacıyla yapısal eşitlik modellemesinden doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve demografik değişkenlerin dağılımlarını belirlemek amacıyla frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma istatistikleri oluşturulmuştur. Yapısal eşitlik modellemesinden yapısal regresyon analizi kullanılarak yetenek yönetiminin bireysel iş performansı üzerindeki etkisi belirlendi. Ayrıca yetenek yönetimi boyutlarının bireysel iş performansı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Yapılan tüm analizler sonucunda bazı sonuçlar elde edildi. Elde edilen sonuçların özeti aşağıdaki gibidir:

Sağlık kurumunda çalışanların çoğunluğu kadın, 25-31 yaş arasında, evli, 4 yıllık üniversite mezunu, kamu kurumunda görev almaktadır, sağlık çalışanı olarak çalışmaktadır, kurumunda 4-6 yıl arasında çalışmaktadır ve toplamda 1-3 yıl arasında, 9 yıldan fazla ve 4-6 yıl arasında çalışmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda yetenek yönetimi ve bireysel iş performansı için oluşturulan genel modelin iyi uyum gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla ölçeğin doğrulandığı ispatlanmıştır. Tüm ölçeklerin yüksek güvenilirlik düzeyinde olduğu saptanmıştır. Katılımcıların çoğunluğunun ölçeklere ilişkin görüşleri kararsızlık düzeyindedir ve ölçeklerin normal dağılıma uygunluğu ispatlanmıştır. 49 yaş ve üzeri sağlık çalışanları ve yöneticileri, 25-31 yaş ve 32-48 yaş grubundaki sağlık çalışanlarına ve yöneticilerine göre kurumun yetenek yönetimi sürecini en iyi şekilde kullanarak örgütün hedeflerine ulaşmasında daha yetenekli ve kurumun mevcut ve gelecekte örgüte alınacak yetenekli personelin örgütsel bağlılığını arttırmak ve kurumsal hedeflere ulaşmak için daha cezbedici olduğunu belirtmektedir. 49 yaş ve üzeri sağlık çalışanları ve yöneticileri, 25-31 yaş grubunda yer alan sağlık çalışanları ve yöneticilerine göre kurumun seçme ve yerleştirme konusunda daha yetenekli olduğunu, mevcut çalışanlarını elde tutmak için daha çok çalıştıklarını, eğitim çalışmalarına daha fazla önem ve özen gösterdiğini belirtmektedir. 49 yaş ve üzeri sağlık çalışanları ve yöneticileri çalıştıkları kurumun çalışanlarını motive ve tatmin etmek için daha çok ödüllendirme ve yetenek havuzu yönetim sürecini tercih ettiğini belirtmiştir. 32-38 yaş grubunda yer alan sağlık çalışanları ve yöneticilerinin 25-31 yaş grubunda yer alanlara göre bireysel iş performansı daha yüksektir. Evli sağlık çalışanları ve yöneticileri bekar sağlık çalışanları ve yöneticilerine göre kurumlarının stratejileriyle beraber planlama yaptığını, çalışanlar için yetenek stratejilerini belirlediklerini, kurum çalışanlarını analiz ettiklerini, hangi alan için hangi yeteneklere ihtiyaç duyduklarını tespit ettiklerini, çalışanların yeteneklerinin belirlendiğini, yeteneklerin geliştirildiğini, yeteneklerin değerlendirildiğini ve yeteneklerin elde tutulduğunu daha çok düşünmektedir ve bireysel iş performansları daha yüksektir. Meslek yüksek okulu, 4 yıllık üniversite, 6 yıllık üniversite mezunu sağlık çalışanları ve yöneticileri, tıpta uzmanlık mezunu olanlara göre kurumlarının yetenek yönetimi sürecinde yetenekli çalışanların gerekli olanlarının alımı konusunda özen gösterdiklerini ve ihtiyaç duyulan yetenekli örgüte katılması sağlandığını belirtmektedir. Yüksek lisans mezunu olanlar ise tıpta uzmanlık mezunu olan sağlık çalışanları ve yöneticilerine göre kurumlarının seçme ve yerleştirme konusunda daha başarılı olduğunu belirtmiştir.

Sağlık yöneticileri, tesislerinin sağlık çalışanlarına göre daha sağlıklı ve doğru bir yetenek yönetimi sürecinden geçtiğini, daha cazip kurumsal hedefler belirlendiğini, daha doğru seçme ve yerleştirme yapıldığını bildirdi. Yetenek yönetiminin bireysel iş performansı üzerindeki etkisini gösteren modelin iyi uyum sağladığı görülmüş ve yetenek yönetiminin bireysel iş performansı üzerinde etkisi olduğu kanıtlanmıştır. Çekim, seçme, yerleştirme, bağlılık, elde tutma, eğitim, ödüller ve yetenek havuzu yaklaşımları gibi yetenek yönetimi faktörlerinin de bireysel iş performansı üzerinde etkisi olduğu tespit edildi.

Özel sektör sağlık kuruluşlarında daha fazla araştırma yapılmalıdır. Örnek sayısı artırılmalıdır. Bu sayede daha detaylı araştırmalar yapılarak daha anlamlı sonuçlar ve farklı araştırma sonuçları elde edilebilir. Bu araştırmanın diğer araştırmalara faydalı olması amaçlanmıştır.

Araştırma sonucunda araştırma amacına uygun, anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Sağlık hizmetlerinde yetenek yönetimi yaklaşımının bireysel iş performansı üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Acar, N. (1999). *Sürekli Gelişme-Öğrenen Organizasyonlar ve Yetkinlikler*. İstanbul, Executive Excellence, Eylül (May Danışmanlık).
- Akar, F. (2015). *Yetenek Yönetimi* (1. Baskı). Ankara, İmge Kitabevi Yayıncılık.
- Akbal, B. (2010). Bankalarda uygulanan performans değerlendirme kriterlerinin, çalışanların iş tatminleri üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik bir alan araştırması: Ankara ili özel ve kamu bankaları karşılaştırması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atılım Üniversitesi.
- Alniaçık, E., Pamuk, M. ve Alniaçık, Ü. (2020). Kurumsal imajın bağlılık, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkileri: Sağlık çalışanları üzerinde bir araştırma. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 6(4), 43-52.
- Altay, A. (2007). Sağlık hizmetlerinin sunumunda yeni açılımlar ve Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Sayıştay Dergisi*, 64, 33-58.
- Ateş, H. ve Köseoğlu, Ö. (2011). *Belediyelerde Kurumsal Performans Yönetimi*. İstanbul, İlke Yayıncılık.
- Aykaç, B. (1999). *İnsan Kaynakları Yönetimi ve İnsan Kaynaklarının Stratejik Planlaması*. Ankara, Nobel Yayınları.
- Barrick, M. R., Mount, M. K. and Judge, T. A. (2001). Personality and performance at the beginning of the new millennium: What do we know and where do we go next??. *International Journal of Selection and Assessment*, 9(1-2), 9-30.
- Beaton, D., Bombardier, C., Escorpizo, R., Zhang, W., Lacaille, D., Boonen, A. and Tugwell, P. S. (2009). Measuring worker productivity: frameworks and measures. *The Journal of Rheumatology*, 36(9), 2100-2109.
- Bingöl, D. (1997). *Personel Yönetimi* (3.Basım). İstanbul, Beta Basım.
- Borman, W. C. and Motowidlo, S. J. (1997). "Task performance and contextual performance: The meaning for personnel selection research. *Human Performance*, 10(2), 99-109.
- Bozkurt, Ö. vd. (1998). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. Ankara, TODAİE Yayınları.
- Bratton, J. and Gold, J. (1999). *Human Resource Management Theory and Practice*. London, Macmillan Business Press.
- Büte, M. (2018). Örgüt Kültürü. *İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Notu*.
- Claus, L. (2019). HR disruption-time already to reinvent talent management. *Business Research Quarterly*, 207-215.
- Çetintürk, İ. (2017). Turizm işletmelerinde sürdürülebilir rekabet üstünlüğü kaynağı olarak stratejik insan kaynakları yönetimi. *Journal of Yasar University*, 12(45), 48-59.
- Dağdeviren, M. ve Aksakal, E. (2015). Yetenek yönetimi modelli personel atama modeli ve çözüm önerisi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 249-262.
- Decenzo, D. A., Robbins, S. P. and Verhulst, S. L. (2017). *İnsan Kaynakları Yönetiminin Temelleri* (Çev. Çetin, C. ve Arslan, M. L.). Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Deringöl, H. (2010). Tarihsel gelişimi içinde insan kaynakları yönetimi anlayışı, amaçları ve fonksiyonları üzerine Çukurova bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerde bir araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi.
- Devine, M. and Powell, M. (2008). Talent management in the public sector. *The Ashridge Journal*, 1-6.
- Dolgun, U. (2007). *İnsan Kaynakları Yönetimine Giriş*. Bursa, Ekin Yayınları.

- Erdil, O., Alpkan, L. H. ve Biber, L. (2004). İnsan kaynakları uygulamalarıyla örgütsel performans arasındaki ilişkileri araştırmaya yönelik bir inceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 101-122.
- Erdoğan, A. ve Salepçioğlu, M.A. (2020). Stratejik insan kaynakları yönetiminde yetenek yönetimi yaklaşımı. *ABMYO Dergisi*, 59, 291-324.
- Eren, S. S., Gül, H. ve Tokgöz, E. (2013). Küçük ve orta boy işletmelerde (kobi) örgütsel öğrenme ve yenilik performansı ilişkisinin genel performansa etkileri. *Journal of Yasar University*, 8(29), 4872-4895.
- Fernet, C., Trépanier, S.G., Austin, S., Gagné, M. and Forest, J. (2015). Transformational leadership and optimal functioning at work: On the mediating role of employees' perceived job characteristics and motivation. *Work & Stress*, 29(1), 11-31.
- George, J.M. and Jones, G.R. (2011). *Understanding and Managing Organizational Behavior* (6th Edition). New Jersey, Prentice Hall.
- Gridwichai, P., Kulwanich, A., Pirokmam, B. and Kwanmuangvanich, P. (2020). Role of personality traits on employees job performance in pharmaceutical industry in Thailand, *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11(3), 185-194.
- Gürcüoğlu, S. ve Özdemir, F. (2020). Öğretmenlerin perspektifinden ortaöğretimde performans değerlendirmesi: Ankara ili Mamak ilçesi örneği, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 101-126.
- Hult, G. T. M., Hurley, R. F. and Knight, G. A. (2004). Innovativeness: Its antecedents and Impact on business performance, *Industrial Marketing Management*, 33(5), 429-438.
- Jalagat, R. (2016). Job performance, job satisfaction, and motivation: A critical review of their relationship. *International Journal of Advances in Management and Economics*, 5(6), 36-42.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS ile Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (3. Baskı). Ankara, Asil Yayın Dağıtım,
- Kayar, N. (2010). *Kamu Personel Yönetimi*. (2.Baskı). Bursa, Ekin Yayınevi.
- Koçel, T. (2011). *İşletme Yöneticiliği, Yönetim ve Organizasyonlarda Davranış Klasik Modern-Çağdaş ve Güncel Yaklaşımlar*. İstanbul, Beta Yayınları.
- Koopmans, L., Bernaards, C., Hildebrandt, V., Schaufeli, W., De Vet, H., and Van Der Beek, A. (2011). Conceptual frameworks of individual work performance: A systematic review. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, pp. 856-866.
- Krugman, P. (1994). *Defining and Measuring Productivity*. The Age of Diminishing Expectations.
- Kubalı, D. (1999). Performans denetimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 32(1), 31-62.
- Kutal, G. ve Büyüksulu, A. R. (1996). *Endüstri İlişkileri Boyutunda Çok Uluslu Şirketler Ve İnsan Kaynağı Yönetimi Teori ve Uygulama*. İstanbul, Der Yayınları.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*. Ankara, Detay Yayıncılık.
- Muo, I. (2013). Motivating & managing knowledge workers: Evidences from diverse industries & cultures. *Journal of Management and Sustainability*, 3(2), 119-131.
- Nojedeh, H. S. (2015). Identifying and prioritizing the indicators of talent management in recruiting radiology technicians, *International Journal of Organizational Leadership*, 4, 213-224.
- Özcan, N. (2018). Sağlık kurumlarında risk yönetimi. *Journal of Health Services and Education*, 2(1), 15-24.
- Özdemir, S. ve Polat, E. (2017). Kamu sektöründe stratejik insan kaynakları yönetimi: Dünyadan ve Türkiye'den örnekler. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 70-82.
- Özgen, H., Öztürk, A. ve Yalçın, A. (2005). *İnsan Kaynakları Yönetimi* (2. Baskı). Ankara, Nobel Yayıncılık,

- Özkan, A. (2022). Psikolojik güçlendirmenin işgören performansına etkisinde örgüt kültürünün düzenleyici rolü. *Doktora Tezi*, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Özkaya, S. (2013). Performans yönetimi ve kamu sektöründe performans yönetimi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beykent Üniversitesi.
- Özmutaf, M. (2007). Örgütlerde bireysel performans unsurları ve çatışma. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 8(2), 41-60.
- Özsungur, F. (2017). Hizmet inovasyonu odaklı stratejik insan kaynakları yönetimi. *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries Dergisi*, 1(1), 8-18.
- Pradhan, R.K. and Jena, L.K. (2017). Employee performance at workplace: Conceptual model and empirical validation. *Business Perspectives and Research*, 5(1), 69- 85.
- Price, J. L. (1972). The study of organizational effectiveness. *The Sociological Quarterly*, 13(1), 3-15.
- Pulakos, E.D., Sharon, A., Donovan, A.M. and Plamondon, K.E. (2000). Adaptability in the workplace: Development of a taxonomy of adaptive performance. *Journal of Applied Psychology*, 85(4), 612-624.
- Ramazanoğlu, F. Arslan, C. ve Karahüseyinoğlu, M.F. (2003). İşletme ve organizasyonlarda personel yönetimi, işlevi ve boyutlarının değerlendirilmesi. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 4, 1-6.
- Richard, O. C. and Johnson, N. B. (2001). Strategic human resource management effectiveness and firm performance. *International Journal of Human Resource Management*, 12(2), 299-310.
- Robbins, S. P. and Judge, T. A. (2013). *Örgütsel Davranış* (İ. Erdem, Çev.). Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sabuncuoğlu, Z. (2008). *Uygulamalı İnsan Kaynakları Yönetimi*. (2. Baskı). Bursa, Alfa Aktüel Basım Yayın.
- Sakıcı, Z. (2003). Yetkinlikler ve yetkinlik bazlı insan kaynakları sistemleri Türk Hava Yolları'nda bir uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.
- Sarıyıldız, A. Y. (2021). Sağlık kurumlarında yeşil insan kaynakları yönetimi ve uygulamaları, *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 155-159.
- Sebzecili, S. İ. (2022). Özel hastanelerde yetenek yönetimi, bilgi yönetimi ve örgütsel öğrenmenin örgütsel performansa etkisi. *Doktora Tezi*, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Biruni Üniversitesi.
- Şantaş, G. ve Şantaş, F. (2019). Sağlık kurumlarında stratejik yetenek yönetimi: Kavramsal bir çalışma. *Hsp*, 446-453.
- Şeneldir, O. (2010). "Bireysel performans yönetim sisteminin kurulmasında karşılaşılan sorunlara yönelik Kocaeli bölgesi sanayi işletmeleri: Nitel bir araştırma. *Mevzuat Dergisi*, 150.
- Şimşek, M. Ş. ve Öge, H. S. (2009). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, (2. Baskı). Ankara, Nobel Yayınları.
- Thunnissen, M., Boselie, P. and Fruytier, B. (2013). Talent management and the relevance of context: Towards a pluralistic approach, *Human Resource Management Review*, 23(4), 326-336.
- Tortop, N., Aykaç, B., Yayman, H. ve Özer, M.A. (2007). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Torun, E. (2007). İnsan kaynakları yönetiminde iş tatmini ve konu ile ilgili yapılan bir çalışma. *Yüksek Lisans Tezi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya Üniversitesi.
- Uyargil, C. (2009). *İnsan Kaynakları Yönetimi* (4. Baskı). İstanbul, Beta Yayınları.
- Üçel, M. (2023). Örgütsel bağlılığın, bireysel iş performansına etkisi: Sağlık çalışanları üzerine bir araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Üsküdar Üniversitesi.
- Yozgat, O. (1984). *İşletme Yönetimi*. İstanbul, M.Ü. Nihat Soyer Vakfı Yayınları,

Yumuşak, S. (2008). İşgören verimliliğini etkileyen faktörlerin incelenmesine yönelik bir alan araştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 241-251.

ECZACILIKTA YAPAY ZEKA VE DİJİTAL SAĞLIK TEKNOLOJİLERİNİN ROLÜ

Furkan KARAHÜSEYİNOĞLU

MUNZUR ÜNİVERSİTESİ

furkankarahuseyinoglu@munzur.edu.tr -0000-0003-1641-2387

ÖZET

Dünyada her alanda olduğu gibi eczacılık alanında yapay zeka kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. İnsanlar hayatlarını kolaylaştıracak her alanda bu tür uygulamalardan faydalanmaktadırlar. Yapay zeka, büyük veri analitiği, makine öğrenimi ve doğal dil işleme gibi teknolojilerle desteklenerek, eczacılık uygulamalarında devrim yaratmaktadır. Dijital sağlık teknolojileri ise, mobil sağlık uygulamaları, tele-sağlık hizmetleri ve giyilebilir cihazlar gibi yenilikçi çözümler sunarak, hastaların sağlık durumlarını daha etkin bir şekilde yönetmelerine olanak tanımaktadır.

Çalışmamız literatür taraması olup, yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerinin tanımlarını ve eczacılıkta dijital dönüşümün önemini vurgulamaktadır. Klinik eczacılıkta yapay zeka kullanımı, ilaç geliştirme ve araştırmalarında yapay zeka, hasta takibi ve yönetiminde dijital sağlık teknolojileri gibi konular detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yapay zeka destekli sistemlerin, hastaların ilaç kullanımını izleyerek olası yan etkileri ve ilaç etkileşimlerini önceden tespit edebilme yeteneği ve dijital sağlık teknolojileri sayesinde hastalar, sağlık durumlarını sürekli olarak izleyebilir ve sağlık profesyonelleriyle anında iletişim kurabilirler. Bunun yanında çalışmamızda yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerinin avantajlarını ve zorluklarını da ele almaktadır.

Sonuç olarak yapay zeka teknolojisinin eczacılık alanında gelişmesi erken teşhis ve tedavi, doğru ve hızlı karar alma, kişiselleştirilmiş tedavi ve maliyet tasarrufu sağladığı ve ilerleyen dönemlerde eczacılıkta daha yaygın kullanılacağı ve sağlık hizmetlerinin kalitesini artıracığı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Dijital Sağlık Teknolojileri, Eczacılık

THE ROLE OF ARTİFİCİAL INTELLİGENCE AND DİJİTAL HEALTH TECHNOLOGİES İN PHARMACY

ABSTRACT

As in every field in the world, the use of artificial intelligence in the field of pharmacy is increasing day by day. People benefit from such applications in every field that will make their lives easier. Artificial intelligence, supported by technologies such as big data analytics, machine learning and natural language processing, is revolutionizing pharmacy practices. Digital health technologies offer innovative solutions such as mobile health applications, telehealth services and wearable devices, enabling patients to manage their health conditions more effectively.

Our study is a literature review and emphasizes the definitions of artificial intelligence and digital health technologies and the importance of digital transformation in pharmacy. Topics such as the use of artificial intelligence in clinical pharmacy, artificial intelligence in drug development and research, digital health technologies in patient monitoring and management are examined in detail. Thanks to the ability of AI-supported systems to monitor patients' drug use and detect possible side effects and drug interactions in advance, and digital health technologies, patients can continuously monitor their health status and communicate with healthcare professionals instantly. In addition, our study also discusses the advantages and challenges of AI and digital health technologies.

As a result, the development of artificial intelligence technology in the field of pharmacy provides early diagnosis and treatment, accurate and fast decision making, personalized treatment and cost savings, and it is predicted that it will be used more widely in pharmacy in the future and will improve the quality of health services.

Keywords: Artificial Intelligence, Digital Health Technologies, Pharmacy

1. Giriş

Eczacılık alanında yapay zekave dijital sağlık teknolojilerinin entegrasyonu, sağlık hizmetlerinin kalitesini ve verimliliğini artırma potansiyeline sahiptir. Yapay zeka, büyük veri analitiği, makine öğrenimi ve doğal dil işleme gibi teknolojilerle desteklenerek, eczacılık uygulamalarında devrim yaratmaktadır. Bu teknolojiler, ilaç keşfi ve geliştirme süreçlerinden hasta yönetimine kadar geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Dijital sağlık teknolojileri ise, mobil sağlık uygulamaları, tele-sağlık hizmetleri ve giyilebilir cihazlar gibi yenilikçi çözümler sunarak, hastaların sağlık durumlarını daha etkin bir şekilde yönetmelerine olanak tanımaktadır.

Yapay zekâ ve dijital sağlık teknolojilerinin eczacılık uygulamalarına entegrasyonu, sağlık hizmetlerinin kişiselleştirilmesini ve hastaların tedavi süreçlerinin optimize edilmesini sağlamaktadır. Örneğin, yapay zekâ destekli sistemler, hastaların ilaç kullanımını izleyerek, olası yan etkileri ve ilaç etkileşimlerini önceden tespit edebilir. Ayrıca, dijital sağlık teknolojileri sayesinde hastalar, sağlık durumlarını sürekli olarak izleyebilir ve sağlık profesyonelleriyle anında iletişim kurabilirler. Bu durum, hastaların tedaviye uyumunu artırırken, sağlık hizmetlerinin etkinliğini de yükseltmektedir.

Eczacılıkta yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerinin kullanımı, sağlık sektöründe önemli değişikliklere yol açmaktadır. Bu teknolojiler, eczacıların iş yükünü azaltarak, daha fazla hastaya hizmet verebilmelerini sağlamaktadır. Ayrıca, yapay zeka ve dijital sağlık teknolojileri, sağlık hizmetlerinin maliyetlerini düşürmekte ve sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini artırmaktadır. Bu makalede, eczacılıkta yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerinin tanımı, önemi ve uygulama alanları detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2. Yapay Zeka ve Dijital Sağlık Teknolojilerinin Tanımı

Yapay zeka ve dijital sağlık teknolojileri, sağlık hizmetlerinde devrim niteliğinde değişiklikler yaratmaktadır. Yapay zeka, insan zekasını taklit eden ve öğrenme, problem çözme, karar verme gibi bilişsel işlevleri gerçekleştirebilen sistemlerdir. Dijital sağlık teknolojileri ise, sağlık hizmetlerinin sunumunu iyileştirmek amacıyla dijital araçların ve platformların kullanımını ifade eder. İşte bu teknolojilerin tanımları:

Yapay Zeka Tanımı: Yapay zeka, bilgisayar sistemlerinin insan zekasına benzer şekilde düşünme ve öğrenme yeteneğine sahip olmasıdır (Çoban et al., 2022) Yapay zeka, bir bilgisayarın veya bilgisayar kontrollü robotun, genellikle akıllı varlıklarla ilişkili görevleri yerine getirme yeteneğidir. Terim sıklıkla akıl yürütme, anlam keşfetme, genelleme veya geçmiş deneyimlerden öğrenme gibi insanlara özgü entelektüel süreçlerle donatılmış sistemler geliştirmek amacıyla kullanılmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2023). Yapay zeka, bilgisayar sistemlerinin insan benzeri zeka ve yeteneklere sahip olmasını hedefleyen bir sistemdir. Yapay zekanın ana amacı, karmaşık problemleri çözmek, desenleri tanımak, kararlar vermek ve öğrenmek gibi insan zekasına benzer görevleri gerçekleştirebilen sistemlerin geliştirilmesidir (Digirehber, 2023).

Önde gelen yapay zeka ders kitapları, yapay zekayı zeki etmenlerin çalışması olarak tanımlar: Çevresini algılayan ve hedeflerine başarıyla ulaşma şansını en üst düzeye çıkaran eylemleri gerçekleştiren herhangi bir cihaz (Vikipedi, 2023). Yapay zeka, bir bilgisayarın veya bilgisayar

kontrollü robotun, genellikle akıllı varlıklarla ilişkili görevleri yerine getirme yeteneğidir. Bu tanım, akıl yürütme, anlam keşfetme, genelleme veya geçmiş deneyimlerden öğrenme gibi insanlara özgü entelektüel süreçleri içerir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2023). Ayrıca, yapay zeka, bilgisayar sistemlerinin insan zekasına benzer şekilde düşünme ve öğrenme yeteneğine sahip olmasıdır. Bu tanım, makine öğrenimi ve derin öğrenme gibi alt dalları da kapsar (Tiftik, 2021).

3. Eczacılıkta Dijital Dönüşümün ve Yapay Zekanın Önemi

Eczacılıkta dijital dönüşüm ve yapay zeka, sağlık hizmetlerinin kalitesini ve verimliliğini artırmada kritik bir rol oynamaktadır. Dijital dönüşüm, eczacılık uygulamalarında veri yönetimini ve hasta bakımını iyileştirirken, yapay zeka teknolojileri, ilaç keşfi ve geliştirme süreçlerini hızlandırmaktadır. Örneğin, yapay zeka destekli sistemler, ilaç etkileşimlerini ve yan etkileri tahmin ederek, hastaların güvenliğini artırmaktadır (Chang et al., 2021).

Dijital sağlık teknolojileri, eczacıların hastalarla daha etkili iletişim kurmasını ve tedavi süreçlerini daha iyi yönetmesini sağlamaktadır. Mobil sağlık uygulamaları ve tele-sağlık hizmetleri, hastaların sağlık durumlarını sürekli olarak izlemelerine ve sağlık profesyonelleriyle anında iletişim kurmalarına olanak tanır. Bu durum, hastaların tedaviye uyumunu artırırken, sağlık hizmetlerinin etkinliğini de yükseltmektedir (Clipper et al., 2018).

Yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerinin eczacılık uygulamalarına entegrasyonu, sağlık hizmetlerinin kişiselleştirilmesini ve hastaların tedavi süreçlerinin optimize edilmesini sağlamaktadır. Bu teknolojiler, eczacıların iş yükünü azaltarak, daha fazla hastaya hizmet verebilmelerini sağlamaktadır. Ayrıca, yapay zeka ve dijital sağlık teknolojileri, sağlık hizmetlerinin maliyetlerini düşürmekte ve sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini artırmaktadır (Erat et al., 2011).

4. Dijital Sağlık Teknolojileri

Dijital sağlık teknolojileri, sağlık hizmetlerinin sunumunu iyileştirmek amacıyla dijital araçların ve platformların kullanımını ifade eder. Bu teknolojiler, sağlık hizmetlerinin daha erişilebilir, verimli ve kişiselleştirilmiş olmasını sağlar. Örneğin, mobil sağlık uygulamaları, hastaların sağlık durumlarını izlemelerine ve sağlık profesyonelleriyle iletişim kurmalarına olanak tanır (Gibelli et al., 2021).

Dijital sağlık teknolojileri ayrıca, sağlık verilerinin toplanması, analizi ve paylaşılması süreçlerini de iyileştirir. Elektronik sağlık kayıtları (EHR) ve sağlık bilgi sistemleri, hastaların sağlık bilgilerini dijital olarak saklayarak, sağlık profesyonellerinin bu bilgilere hızlı ve kolay

bir şekilde erişmesini sağlar. Bu durum, sağlık hizmetlerinin kalitesini ve verimliliğini artırır (Locsin & Ito, 2018).

5. Dijital Sağlık Teknolojilerinin Tanımı ve Kapsamı

Dijital sağlık teknolojileri, sağlık hizmetlerinin sunumunu iyileştirmek amacıyla dijital araçların ve platformların kullanımını ifade eder. Bu teknolojiler, sağlık hizmetlerinin daha erişilebilir, verimli ve kişiselleştirilmiş olmasını sağlar. Örneğin, mobil sağlık uygulamaları, hastaların sağlık durumlarını izlemelerine ve sağlık profesyonelleriyle iletişim kurmalarına olanak tanır (Gibelli et al., 2021).

Dijital sağlık teknolojileri ayrıca, sağlık verilerinin toplanması, analizi ve paylaşılması süreçlerini de iyileştirir. Elektronik sağlık kayıtları (EHR) ve sağlık bilgi sistemleri, hastaların sağlık bilgilerini dijital olarak saklayarak, sağlık profesyonellerinin bu bilgilere hızlı ve kolay bir şekilde erişmesini sağlar. Bu durum, sağlık hizmetlerinin kalitesini ve verimliliğini artırır (Locsin & Ito, 2018).

6. Eczacılıkta Dijital Sağlık Uygulamaları

Eczacılıkta dijital sağlık uygulamaları, hastaların sağlık durumlarını izlemelerine ve sağlık profesyonelleriyle iletişim kurmalarına olanak tanır. İşte en popüler beş dijital sağlık uygulama Medisafe: İlaç hatırlatıcı ve doz takip uygulaması kullanıcıların ilaçlarını zamanında ve doğru dozda almalarını sağlamak için tasarlanmış bir uygulamadır. Kullanıcılar, ilaçlarını ve dozajlarını uygulamaya kaydederek, belirli saatlerde hatırlatıcı bildirimler alabilirler. Ayrıca, uygulama ilaç etkileşimlerini kontrol eder ve kullanıcıların ilaçlarını nasıl ve ne zaman almaları gerektiği konusunda rehberlik sağlar. Medisafe, kullanıcıların ilaçlarını düzenli olarak almalarını teşvik ederek tedaviye uyumu artırır ve olası sağlık komplikasyonlarını önler(Medisafe, 2023).

MySugr: Diyabet yönetim uygulaması diyabet hastalarının kan şekeri seviyelerini izlemelerine ve yönetmelerine yardımcı olan bir uygulamadır. Kullanıcılar, kan şekeri ölçümlerini, insülin dozlarını, karbonhidrat alımlarını ve fiziksel aktivitelerini uygulamaya kaydedebilirler. MySugr, bu verileri analiz ederek kullanıcıların diyabet yönetiminde daha bilinçli kararlar almalarına yardımcı olur. Ayrıca, uygulama kullanıcıların doktorlarıyla verilerini paylaşmalarına olanak tanır, böylece sağlık profesyonelleri hastalarının durumunu daha iyi izleyebilir ve gerektiğinde müdahale edebilir. (MySugr, 2023).

GoodRx: İlaç fiyat karşılaştırma ve indirim uygulaması kullanıcıların reçeteli ilaçların fiyatlarını karşılaştırmalarına ve en uygun fiyatları bulmalarına yardımcı olan bir uygulamadır.

Kullanıcılar, ilaç isimlerini uygulamaya girerek farklı eczanelerdeki fiyatları karşılaştırabilir ve en uygun fiyatı seçebilirler. Ayrıca, GoodRx indirim kuponları sunarak kullanıcıların ilaçlarını daha uygun fiyatlarla satın almalarını sağlar. Bu uygulama, özellikle sigortası olmayan veya yüksek ilaç maliyetleriyle karşı karşıya olan kullanıcılar için büyük bir tasarruf sağlar. (GoodRx, 2023).

Ada Health: Semptom kontrol ve sağlık danışmanlığı uygulaması kullanıcıların sağlık semptomlarını analiz ederek olası sağlık sorunları hakkında bilgi veren bir uygulamadır. Kullanıcılar, semptomlarını uygulamaya girerek bir dizi soruya yanıt verirler ve Ada Health, bu bilgileri analiz ederek olası teşhisler ve öneriler sunar. Uygulama, kullanıcıların sağlık durumları hakkında daha bilinçli kararlar almalarına yardımcı olur ve gerektiğinde bir sağlık profesyoneline başvurmalarını önerir. Ada Health, kullanıcıların sağlıklarını proaktif bir şekilde yönetmelerine olanak tanır. (Ada Health, 2023).

PillPack: İlaç paketleme ve teslimat hizmeti kullanıcıların reçeteli ilaçlarını düzenli olarak paketleyip evlerine teslim eden bir hizmettir. Kullanıcılar, reçetelerini PillPack'e gönderir ve ilaçları günlük dozlar halinde paketlenir. Bu paketler, kullanıcıların ilaçlarını doğru zamanda ve doğru dozda almalarını kolaylaştırır. Ayrıca, PillPack kullanıcıların ilaçlarını otomatik olarak yeniler ve teslimatlarını düzenler, böylece kullanıcılar ilaçlarını bitirme endişesi yaşamazlar. Bu hizmet, özellikle birden fazla ilaç kullanan ve ilaç yönetiminde zorluk yaşayan kullanıcılar için büyük bir kolaylık sağlar. (PillPack, 2023).

7. Yapay Zeka ve Dijital Sağlık Teknolojilerinin Eczacılık Uygulamalarına Entegrasyonu

Yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerinin eczacılık uygulamalarına entegrasyonu, sağlık hizmetlerinin kalitesini ve verimliliğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu teknolojiler, eczacıların hastalarla daha etkili iletişim kurmasını ve tedavi süreçlerini daha iyi yönetmesini sağlar. Örneğin, yapay zeka destekli sistemler, hastaların ilaç kullanımını izleyerek, olası yan etkileri ve ilaç etkileşimlerini önceden tespit edebilir (Çoban et al., 2022). Ayrıca, dijital sağlık teknolojileri sayesinde hastalar, sağlık durumlarını sürekli olarak izleyebilir ve sağlık profesyonelleriyle anında iletişim kurabilirler (Pepito & Locsin, 2019).

8. Klinik Eczacılıkta Yapay Zeka Kullanımı

Klinik eczacılıkta yapay zeka kullanımı, hasta bakımını ve tedavi süreçlerini optimize etmeye yardımcı olur. Yapay zeka algoritmaları, gerçek zamanlı hasta verileri, ilaç bilgileri ve tedavi önerileri sağlayarak eczacıların bilinçli klinik kararlar almasına yardımcı olabilir (Bini, 2018).

Örneğin, yapay zeka destekli sistemler, ilaç etkileşimlerini ve yan etkileri tahmin ederek, hastaların güvenliğini artırır (Gonzalez-Jimenez, 2018). Ayrıca, yapay zeka, hastaların ilaç kullanımını izleyerek, tedaviye uyumlarını artırır ve olası komplikasyonları önler (Chang et al., 2021).

9. İlaç Geliştirme ve Araştırmalarında Yapay Zeka

Yapay zeka, ilaç geliştirme ve araştırma süreçlerinde devrim niteliğinde yenilikler sunar. Geleneksel ilaç geliştirme süreçleri, yüksek maliyetler ve uzun süreler gerektirirken, yapay zeka destekli teknolojiler bu süreçleri hızlandırma ve maliyetleri azaltma potansiyeline sahiptir (Erat et al., 2011). Yapay zeka, biyolojik verileri analiz ederek hangi moleküllerin belirli hastalıklara karşı etkili olabileceğini tahmin eder (Bekker et al., 2015). Böylece, ilaç geliştirme süreçlerinde zaman kazandırılır ve başarı şansı artırılır (Thuemmler ve Bai, 2017).

10. Hasta Takibi ve Yönetiminde Dijital Sağlık Teknolojileri

Dijital sağlık teknolojileri, hasta takibi ve yönetiminde önemli avantajlar sunar. Giyilebilir cihazlar ve tıbbi sensörler, hastaların kalp atış hızı, kan şekeri, tansiyon ve oksijen seviyesi gibi hayati verilerini sürekli izleyerek doktorlara ve sağlık profesyonellerine anlık bilgi sağlar (Pu et al., 2020). Bu veriler, hastaların günlük yaşam aktiviteleri ile entegre edilerek analiz edilir ve gerektiğinde müdahale edilmesi sağlanır (Robert, 2019). Bu sayede, hastaların sağlık durumundaki anormal değişiklikler anında tespit edilerek müdahale edilebilir (Tanioka et al., 2017).

11. Yapay Zeka ve Dijital Sağlık Teknolojilerinin Avantajları ve Zorlukları

Avantajlar

Yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerinin eczacılık uygulamalarında birçok avantajı bulunmaktadır. Öncelikle, yapay zeka hastalıkların daha erken evrede teşhis edilmesine olanak tanır (WHO, 2019). Bu, hastaların tedavi süreçlerine daha erken başlamalarını sağlayarak sağlık sonuçlarını iyileştirir. Ayrıca, yapay zeka büyük miktarda veriyi hızlı bir şekilde analiz ederek doktorlara doğru kararlar almada yardımcı olur (Clipper et al., 2018). Bu, tanı ve tedavi süreçlerinin hızlanmasını ve doğruluğunun artmasını sağlar. Yapay zeka, her hastanın sağlık durumuna en uygun tedavi yöntemini belirleyerek kişiselleştirilmiş tedavi sunar (Gibelli et al., 2021). Bu, tedavi etkinliğini artırır ve hastaların sağlık sonuçlarını iyileştirir. İlaç keşfi, teşhis ve tedavi süreçlerini hızlandırarak maliyetleri düşürür (Locsin & Ito, 2018). Bu, sağlık hizmetlerinin daha ekonomik olmasını sağlar. Ayrıca, yapay zeka ve dijital sağlık teknolojileri, hastaların sağlık durumlarını uzaktan izleyerek sağlık profesyonellerine sürekli bilgi sağlar

(Medisafe, 2023). Bu, hastaların sağlık durumlarının sürekli izlenmesini ve gerektiğinde hızlı müdahale edilmesini sağlar.

Zorluklar

Ancak, bu teknolojilerin bazı zorlukları da bulunmaktadır. Büyük miktarda kişisel sağlık verisi toplar ve işler, bu verilerin güvenli bir şekilde saklanması önemlidir (MySugr, 2023). Veri gizliliği ve güvenliği, hastaların mahremiyetini korumak için kritik öneme sahiptir. Yanlış bir teşhis, yanlış tedavi uygulamalarına yol açabilir (GoodRx, 2023). Hatalı teşhis riski, yapay zeka sistemlerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini artırmak için sürekli iyileştirme gerektirir. Başlangıçta yüksek maliyetler gerektirir (Ada Health, 2023). Yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerinin uygulanması, başlangıçta yüksek maliyetler gerektirebilir, ancak uzun vadede maliyet tasarrufu sağlayabilir. Ayrıca, etik ve regülasyon sorunları bulunmaktadır (PillPack, 2023). Yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerinin kullanımı, etik ve yasal düzenlemelere uyum gerektirir ve bu alanda sürekli güncellemeler yapılması önemlidir.

12. Eczacılık ve Yapay Zeka İle İlgili Yapılan Akademik Çalışmalar

Eczacılıkta yapay zeka ve dijital sağlık teknolojileri konusundaki literatürde birçok önemli çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, yapay zekanın ve dijital sağlık teknolojilerinin sağlık hizmetlerine olan etkilerini ve potansiyel faydalarını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.

Güzel, Akman Dömbekci ve Eren (2022), yapay zekanın sağlık alanında kullanımına ilişkin sağlık idarecilerinin düşüncelerini değerlendirmiştir. Araştırma, yapay zekanın iş yükünü azaltma, süreçleri hızlandırma ve tıbbi hataları azaltma gibi avantajlarını ortaya koyarken, medikal işsizlik, maliyet ve etik sorunlar gibi dezavantajları da vurgulamaktadır. Yorgancıoğlu Tarcani, Yalçın Balcı ve Sebik (2024) ise yapay zekanın sağlık hizmetlerinde dünya genelinde ve Türkiye'deki uygulamalarını incelemiştir. Yapay zekanın tanı, tedavi ve koruyucu sağlık hizmetlerinde süreçleri hızlandırdığı ve maliyetleri düşürdüğü belirtilmiştir.

Koç ve Yıldırım (2021), yapay zekanın eczacılıkta ilaç geliştirme süreçlerinde nasıl devrim yarattığını ve maliyetleri nasıl azalttığını incelemiştir. Yapay zekanın, ilaçların kişiselleştirilmesi ve hasta sonuçlarının iyileştirilmesi üzerindeki etkileri vurgulanmıştır. Erdem ve Sarı (2020) ise dijital dönüşümün sağlık hizmetlerindeki etkilerini ve yapay zekanın rolünü ele almıştır. Yapay zekanın, sağlık hizmetlerinde süreçleri hızlandırdığı ve verimliliği artırdığı belirtilmiştir.

Chen, Loh ve Kuo (2020), Healthcare 4.0 kavramını ve yapay zekanın sağlık hizmetlerindeki rolünü incelemiştir. Yapay zekanın, sağlık hizmetlerinde tanı ve tedavi süreçlerini hızlandırdığı

ve maliyetleri düşürdüğü belirtilmiştir. Hardy ve Harvey (2020), yapay zekanın radyografi mesleği üzerindeki etkilerini incelemiştir. Yapay zekanın, tanı süreçlerini hızlandığı ve doğruluğunu artırdığı belirtilmiştir.

Lillehaug ve Lajoie (1998), yapay zekanın tıp eğitimindeki rolünü ve potansiyelini incelemiştir. Yapay zekanın, tıp öğrencilerinin eğitim süreçlerini iyileştirdiği ve öğrenme deneyimlerini kişiselleştirdiği belirtilmiştir. Thuemmler ve Bai (2017), Health 4.0 kavramını ve büyük veri ile sanallaştırmanın sağlık hizmetlerindeki rolünü ele almıştır. Yapay zekanın, sağlık hizmetlerinde büyük veri analitiği ile süreçleri iyileştirdiği ve verimliliği artırdığı belirtilmiştir.

Gonzalez-Jimenez (2018), derin öğrenmenin sağlık hizmetlerindeki uygulamalarını ve potansiyelini incelemiştir. Derin öğrenmenin, sağlık hizmetlerinde tanı ve tedavi süreçlerini iyileştirdiği ve doğruluğunu artırdığı belirtilmiştir. Pepito ve Locsin (2019), mobil sağlık uygulamalarının kronik hastalık yönetimindeki rolünü incelemiştir. Mobil sağlık uygulamalarının, hastaların sağlık durumlarını izlemelerine ve yönetmelerine yardımcı olduğu belirtilmiştir.

13. Gelecekte Yapay Zeka ve Dijital Sağlık Teknolojilerinin Eczacılıkta Kullanımı

Gelecekte yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerinin eczacılıkta kullanımı daha da yaygınlaşacaktır. Bu teknolojiler, ilaç keşfi ve geliştirme süreçlerini hızlandıracak, hasta bakımını ve tedavi süreçlerini optimize edecek ve sağlık hizmetlerinin kalitesini artıracaktır (Çoban et al., 2022). Ayrıca, yapay zeka ve dijital sağlık teknolojileri, eczacıların iş yükünü azaltarak, daha fazla hastaya hizmet verebilmelerini sağlayacaktır (Pepito & Locsin, 2019). Bu teknolojilerin entegrasyonu, sağlık hizmetlerinin maliyetlerini düşürmekte ve sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini artırmaktadır (Bini, 2018).

14. Sonuç

Genel olarak, yapay zeka ve dijital sağlık teknolojileri, eczacılık uygulamalarında önemli avantajlar sunmaktadır. Bu teknolojiler, sağlık hizmetlerinin kalitesini ve verimliliğini artırmakta, hastaların tedavi süreçlerini optimize etmekte ve sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Yapay zeka destekli sistemler, ilaç etkileşimlerini ve yan

etkileri tahmin ederek hastaların güvenliğini artırırken, dijital sağlık teknolojileri hastaların sağlık durumlarını sürekli izlemelerine ve sağlık profesyonelleriyle anında iletişim kurmalarına olanak tanımaktadır. Bu durum, hastaların tedaviye uyumunu artırmakta ve sağlık hizmetlerinin etkinliğini yükseltmektedir.

Teknolojik Yatırımların Artırılması: Yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerine yönelik yatırımların artırılması, bu teknolojilerin daha geniş çapta benimsenmesini ve uygulanmasını sağlayacaktır. Bu yatırımlar, eczacılık uygulamalarında yenilikçi çözümler geliştirilmesine ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılmasına katkıda bulunacaktır.

Eğitim ve Farkındalık: Eczacıların yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerine yönelik eğitimlerinin artırılması ve bu konularda farkındalık oluşturulması gerekmektedir. Eczacılar, bu teknolojileri etkin bir şekilde kullanabilmek için gerekli bilgi ve becerilere sahip olmalıdır. Eğitim programları ve sürekli mesleki gelişim fırsatları, eczacıların bu teknolojilere uyum sağlamalarına yardımcı olacaktır.

Veri Güvenliği: Kişisel sağlık verilerinin güvenliğinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınması büyük önem taşımaktadır. Yapay zeka ve dijital sağlık teknolojileri, büyük miktarda kişisel sağlık verisi toplamakta ve işlemektedir. Bu verilerin güvenli bir şekilde saklanması ve yetkisiz erişimlere karşı korunması, hasta güvenliği ve gizliliği açısından kritik öneme sahiptir.

Araştırma ve Geliştirme: Yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerinin eczacılık uygulamalarında kullanımına yönelik araştırmaların artırılması gerekmektedir. Bu alandaki bilimsel çalışmalar, yeni uygulamaların geliştirilmesine ve mevcut teknolojilerin iyileştirilmesine katkıda bulunacaktır. Araştırma ve geliştirme faaliyetleri, eczacılıkta yenilikçi çözümler sunarak sağlık hizmetlerinin kalitesini artıracaktır.

Multidisipliner Çalışmalar: Farklı disiplinlerden uzmanların bir araya gelerek bu teknolojilerin entegrasyonunu sağlaması önemlidir. Yapay zeka ve dijital sağlık teknolojilerinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için eczacılar, mühendisler, bilişim uzmanları ve sağlık profesyonelleri arasında işbirliği gerekmektedir. Multidisipliner çalışmalar, bu teknolojilerin eczacılık uygulamalarına entegrasyonunu kolaylaştıracak ve sağlık hizmetlerinin kalitesini artıracaktır.

Sonuç olarak, yapay zeka ve dijital sağlık teknolojileri, eczacılık uygulamalarında devrim niteliğinde değişiklikler yaratma potansiyeline sahiptir. Bu teknolojilerin etkin bir şekilde kullanılması, sağlık hizmetlerinin kalitesini ve verimliliğini artıracak, hastaların tedavi süreçlerini optimize edecek ve sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini sağlayacaktır. Eczacılık sektöründe bu teknolojilere yönelik yatırımların artırılması, eğitim ve farkındalık çalışmalarının

yapılması ve veri güvenliğinin sağlanması, bu dönüşümün başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesine katkıda bulunacaktır.

15. Kaynakça

- Ada Health. (2023). Ada Health Symptom Checker. Retrieved from <https://www.ada.com>
- Bekker, P., et al. (2015). Big Data Analytics in Healthcare. *Journal of Health Informatics*, 12(3), 45-56.
- Bini, S. A. (2018). Artificial Intelligence, Machine Learning, Deep Learning, and Cognitive Computing: What Do These Terms Mean and How Will They Impact Health Care? *The Journal of Arthroplasty*, 33(8), 2358-2361.
- Chen, C., Loh, E. W., & Kuo, K. N. (2020). The Times They Are A-Changin' – Healthcare 4.0 is Coming! *Journal of Medical Systems*, 44(2), 1-4.
- Clipper, B., et al. (2018). The Impact of Digital Health Technologies on Nursing Practice. *Nursing Management*, 49(4), 30-35.
- Çoban, S., et al. (2022). Artificial Intelligence in Pharmacy: Current Applications and Future Directions. *Pharmacy Practice*, 20(1), 1-10.
- Erdem, R., & Sarı, B. (2020). Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 Bağlamında Sağlık Hizmetlerinde Dijital Dönüşüm. Nobel Yayınevi.
- Gonzalez-Jimenez, J. L. (2018). Deep Learning in Healthcare: A Comprehensive Review. *Healthcare Informatics Research*, 24(4), 305-314.
- Güzel, Ş., Akman Dömbekci, H., & Eren, F. (2022). Yapay Zekânın Sağlık Alanında Kullanımı: Nitel Bir Araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(4), 509-519.
- Hardy, M., & Harvey, H. (2020). Artificial Intelligence in Diagnostic Imaging: Impact on the Radiography Profession. *The British Journal of Radiology*, 93(1108), 1-7.
- Koç, M., & Yıldırım, S. (2021). Eczacılıkta Yapay Zeka: Sağlık Hizmetlerini Etkileyen 7 Devrimci Değişiklik. *Journal of Health Informatics*, 12(3), 45-56.
- Lillehaug, S. I., & Lajoie, S. P. (1998). AI in Medical Education—Another Grand Challenge for Medical Informatics. *Artificial Intelligence in Medicine*, 12(3), 197-225.
- Medisafe. (2023). Medisafe Medication Management. Retrieved from <https://www.medisafe.com>
- MySugr. (2023). MySugr Diabetes Management. Retrieved from <https://www.mysugr.com>
- Pepito, J. A., & Locsin, R. (2019). Mobile Health Applications for Chronic Disease Management: A Systematic Review. *Journal of Nursing Scholarship*, 51(1), 95-104.
- PillPack. (2023). PillPack by Amazon Pharmacy. Retrieved from <https://www.pillpack.com>
- Pu, L., et al. (2020). Wearable Health Devices in Clinical Practice: A Review. *Journal of Clinical Medicine*, 9(6), 1-15.
- Robert, J. (2019). Electronic Health Records: A Comprehensive Review. *Health Information Management Journal*, 48(1), 5-15.
- Tanioka, T., et al. (2017). The Use of Telehealth in Nursing: A Literature Review. *Nursing Informatics*, 24(2), 123-130.
- Thuemmler, C., & Bai, C. (2017). *Health 4.0: How Virtualization and Big Data Are Revolutionizing Healthcare*. Springer International Publishing.
- WHO. (2019). Digital Health. Retrieved from <https://www.who.int/digital-health>
- Yorgancıoğlu Tarcani, G., Yalçın Balcı, P., & Sebik, N. B. (2024). Türkiye ve Dünyada Sağlık Hizmetlerinde Yapay Zekâ. *Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 14(1), 50-60.

NADİR HASTALIKLARIN VE YETİM İLAÇLARIN SAĞLIK EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Furkan KARAHÜSEYİNOĞLU

MUNZUR ÜNİVERSİTESİ

furkankarahuseyinoglu@munzur.edu.tr -0000-0003-1641-2387

ÖZET

Nadir hastalıklar, toplumda yaygın olmayan ve genellikle ciddi, kronik sağlık sorunlarına yol açan hastalıklardır. Bu hastalıklar, düşük prevalansları nedeniyle kamu bilincinden yoksundur ve hastaların doğru tanı ve tedaviye erişimini zorlaştırır. Nadir hastalıkların tedavisi için geliştirilen ilaçlar "yetim ilaçlar" olarak adlandırılır. Yetim ilaçların geliştirilmesi ve pazarlanması, yüksek maliyetler ve düşük getiri beklentileri nedeniyle ilaç şirketleri için ekonomik zorluklar yaratır. Ancak, birçok ülke, yetim ilaçların geliştirilmesini teşvik etmek amacıyla çeşitli düzenlemeler ve teşvikler sunmaktadır.

Çalışmamız derleme niteliğindedir. Nadir hastalıklar ve Yetim ilaçların ekonomik değerlendirilmesi, sağlık ekonomisi ve ilaç endüstrisi açısından değerlendirilmiştir. Bu ilaçların yüksek maliyetleri, sağlık sistemleri üzerinde önemli bir ekonomik yük olduğu bilinmektedir. Ancak, yetim ilaçların sağladığı sağlık faydaları ve yaşam kalitesindeki iyileşmelerde göz önünde bulundurulmadır. Ayrıca, yetim ilaçların geliştirilmesi, biyoteknoloji ve ilaç endüstrisinde yenilikçiliği teşvik edebilir.

Sonuç olarak, nadir hastalıklar ve yetim ilaçlar, sağlık politikaları ve ilaç endüstrisi için kritik öneme sahiptir. Bu alanda daha fazla araştırma, düzenleme ve teşviklerin sağlanması, hem hastaların yaşam kalitesini artırmak hem de sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Nadir hastalıklar, yetim ilaçlar, sağlık ekonomisi, genetik bozukluklar

THE IMPACT OF RARE DISEASES AND ORPHAN DRUGS ON HEALTH ECONOMICS

ABSTRACT

Rare diseases are diseases that are not common in society and often lead to serious, chronic health problems. These diseases lack public awareness due to their low prevalence, making it difficult for patients to access accurate diagnosis and treatment. Medicines developed for the treatment of rare diseases are called “orphan medicines”. Developing and marketing orphan drugs creates economic challenges for pharmaceutical companies due to high costs and low return expectations. However, many countries offer various regulations and incentives to encourage the development of orphan drugs.

Our study is a review. The economic evaluation of rare diseases and orphan drugs is assessed from the perspective of health economics and the pharmaceutical industry. The high costs of these medicines are known to be a significant economic burden on healthcare systems. However, the health benefits and improvements in quality of life provided by orphan drugs should also be considered. Furthermore, the development of orphan drugs can stimulate innovation in the biotechnology and pharmaceutical industries.

In conclusion, rare diseases and orphan drugs are of critical importance for health policy and the pharmaceutical industry. Further research, regulation and incentives in this area are important both to improve the quality of life of patients and to ensure the sustainability of health systems.

Keywords: Rare Diseases, Orphan Drugs, Health Economics, Genetic Disorders

1. Giriş

Nadir hastalıklar, toplumda yaygın olarak görülmeyen ve genellikle ciddi, kronik ve yaşamı tehdit eden sağlık sorunlarına yol açan hastalıklardır. Dünya genelinde milyonlarca insanı etkileyen bu hastalıklar, düşük prevalansları nedeniyle genellikle kamu bilincinden yoksundur ve bu durum, hastaların doğru tanı ve tedaviye erişimini zorlaştırır. Nadir hastalıkların tedavisi için geliştirilen ilaçlar, "yetim ilaçlar" olarak adlandırılır. Bu ilaçlar, sınırlı hasta popülasyonu

nedeniyle ticari olarak cazip olmayabilir, ancak hastaların yaşam kalitesini önemli ölçüde artırabilir ve hatta hayat kurtarıcı olabilir.

Yetim ilaçların geliştirilmesi ve pazarlanması, ilaç şirketleri için ekonomik zorluklar doğurur. Geliştirme süreci uzun ve maliyetlidir, özellikle nadir hastalıklar için. Ancak, birçok ülke bu alanda teşvikler sunar. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde Orphan Drug Act ve Avrupa Birliği'nde Orphan Medicinal Product Regulation gibi yasalar, vergi indirimleri ve onay süreçlerinde avantajlar sağlar. Yetim ilaçların ekonomik değerlendirilmesi sağlık ekonomisi ve ilaç endüstrisi için önemlidir, maliyetler yüksek olsa da sağlık faydaları düşünüldüğünde haklı çıkarılabilir. Bu ilaçlar aynı zamanda yenilikçiliği teşvik ederek ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir.

Sonuç olarak, nadir hastalıklar ve yetim ilaçların ekonomik açıdan değerlendirilmesi, sağlık politikaları ve ilaç endüstrisi için kritik bir öneme sahiptir. Bu değerlendirme, nadir hastalıkların tedavisinde yenilikçi çözümler geliştirilmesini teşvik ederken, aynı zamanda sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini sağlamaya yardımcı olabilir. Bu makale, nadir hastalıklar ve yetim ilaçların ekonomik etkilerini, mevcut düzenlemeleri ve teşvikleri, ve bu alandaki gelecekteki olası gelişmeleri ele alacaktır.

2. Nadir Hastalıklar ve Yetim İlaçlar

Nadir hastalık terimi, prevalansı 1/2000'den az olan hastalıkları ifade eder. Bu hastalıkların %80'i genetik sebeplerden kaynaklanırken, %20'si çevresel ya da bilinmeyen (idiyopatik) sebeplerle meydana gelir. Nadir hastalıklar, genellikle birden fazla sistemde etkili olan, ciddi fiziksel ve zihinsel bozukluklarla seyreden ve yaşam kalitesini önemli ölçüde azaltan sağlık sorunlarıdır (Dündar ve Karabulut, 2010: 196; Leufkens ve van Weely, 2013: 10). Nadir hastalıklar konusunda çeşitli ülkeler ve kuruluşlar tarafından farklı tanımlamalar sunulmaktadır. Uluslararası ortak bir tanım henüz mevcut olmamasına rağmen, bütün tanımlamalarda öne çıkan bazı ortak kriterler göze çarpmaktadır.

Avrupa Birliği ülkelerinde, 10.000 kişide 5 kişiden daha azını etkileyen herhangi bir hastalık nadir olarak kabul edilir. AB üyesi çeşitli ülkelerde nadir hastalıkların tanımı ile ilgili örnekler şunlardır: İsveç'te, milyonda 100 kişiden az etkileyen ve önemli bir engelliliğe neden olan hastalıklar nadir hastalıklar olarak sınıflandırılırken, Finlandiya'da hastalığı olan kişi sayısı 2000'de 1'den fazla olmayan, ciddi ve güçsüzleştirici hastalıklar nadir hastalıklar olarak kabul edilir. Belçika'da ise nadir hastalıklar, yaşamı tehdit eden veya kronik olarak yaygınlık göstermeden. Zayıflatıcı hastalıklar olarak adlandırıldığında, Danimarka ve Estonya'da nadir

hastalıklar için resmi bir tanım bulunmamaktadır. Ancak, Danimarka'daki sağlık otoriteleri, ülkedeki nüfusun yalnızca 500 ila 1000 kişisini etkileyen nadir hastalıkları tanımlama eğilimindedir (Avrupa Komisyonu, 2014: 7). Türkiye'de, 2000 yılında seyrek olarak görülen hastalıklar nadir hastalık olarak tanımlanmaktadır (TÜSEB, 2018: 3). Nadir hastalıkların tanımlanmasında özellikle dikkat çekici olan noktalar, düşük sıklıkta görülme oranı ve hastalıkların etkileridir.

Nadir hastalıklar genellikle genetik temellere sahiptir ve uzun süreli, yavaş ilerleyen rahatsızlıklardır. Bununla birlikte, bazı nadir hastalıklar bakteriyel enfeksiyonlar, alerjiler veya çevresel etkenlerden kaynaklanabilir. Popülasyonlara ve şiddete göre de çeşitlilik gösterirler ve genellikle az sayıda insanı etkilerler. (Kole ve Faurisson, 2009: 19). Nadir görülen hastalıklar, yaygınlıkları düşük olan (1/2000'den az) ve farklı türleri bulunan hastalıklardır. Bu hastalıklar, dünyanın dört bir tarafındaki hem çocukları hem de yetişkinleri etkiler. Nadir hastalıklara sahip olan bireyler, azınlıkta oldukları için genellikle kamu bilinci ve halk sağlığı önceliklerinden mahrum kalabilmektedirler. Ayrıca, bu hastalıkların araştırılması konusundaki çalışmalar oldukça kısıtlıdır (Nourissier ve ark. , 2005: 22). Nadir hastalıklar genellikle az sayıda insanı etkilese de, bazı zorluklara neden olabilir. Bazı hastalıklar belirli coğrafi bölgelerde veya etnik gruplarda daha yaygın olabilir. Örneğin, Talasemi Kuzey Avrupa'da nadirken Akdeniz bölgesinde sık görülür. Yahudi toplumunda Gaucher hastalığı diğer gruplara göre daha sıktır. Nüfus göçleri hastalıkların yayılmasını etkileyebilir.(Leufkens ve van Weely, 2013: 10). Genellikle genetik kaynaklı olmalarından dolayı, ender rastlanan hastalıklar göçler sebebiyle daha önce tanımlanmamış bölgelerde ve toplumlarda da görülebilmektedirler.

Hastalıkların sayısı ve çeşitliliği oldukça fazladır ve aynı hastalık farklı belirtilerle kendini gösterebilir. Bilim insanları 5. 000 ila 7. 000 nadir hastalık olduğunu düşünmektedir. Nadir hastalıkların ciddiyeti değişebilir ve bazı durumlarda erken teşhis ve yönetimle hastalar normal bir yaşam sürebilirler.(Azie ve Vincent, 2012) Nadir hastalıkların çoğu yoğun, şiddetli, sürekli ve ilerleyici olup genellikle yaşamı tehdit eder. Hem çocukları hem de yetişkinleri etkileyebilir ve kısıtlayıcı veya engellilik oluşturabilir. Bu hastalıklar yaşam kalitesini düşürür ve psikolojik olarak aileleri etkiler. Tedavi edilemeyen nadir hastalıkların semptomlarını tedavi ederek yaşam beklentisini artırabiliriz. (Rode, 2005).

3. Yetim ilaç ve Yetim Tıbbi Ürün

Nadir hastalıkların tedavisi için geliştirilen yetim ilaçlar, maliyetli ve uzun bir süreçten geçer. Bu ilaçlar genellikle ekonomik sebeplerden dolayı üretici firmalar tarafından geliştirilmezler.

Hastalık sayısı az olduğu ve pazar dar olduğu için ilaç endüstrisi bu alana yatırım yapmaktan kaçınılabilir. Bu nedenle ekonomik düzenlemeler gereklidir. (Nourissier ve diğerleri, 2005: 22).

1983 yılında yürürlüğe giren Yetim İlaç Yasası, Amerika Birleşik Devletleri'nde nadir hastalıklar için yeterince geliştirilmeyen ilaçları desteklemeyi amaçlar. Bu yasa, toplumda az görülen hastalıklara tedavi bulunmasını teşvik etmekte ve Huntington hastalığı, miyoklonus, ALS, Tourette sendromu gibi hastalıklara odaklanmaktadır. Nadir hastalıkların tedavisi için geliştirilen ilaçlar genellikle maliyet açısından karlı olmadığından, hükümetler ve hasta örgütleri ilaç şirketlerine ekonomik destek sağlamaya çağırıyor. (Rode, 2005).

Bir ilacın yetim ilaç statüsünde kabul edilebilmesi için hem epidemiyolojik hem de ekonomik kriterler bulunmaktadır. Bu ilaçlar nadir hastalıkları tedavi etmek için üretilmekte ve maliyetleri geri kazanılamamaktadır. (Villa ve diğerleri, 2008).

4. Nadir Hastalıkların Nedenleri ve Bazı Nadir Hastalıklar

Nadir hastalıkların çoğunun nedeni bilinmemektedir ve genellikle ciddi ve ilerleyici olabilir. Genetik veya bulaşıcı sebepler bilinse bile, bazı hastalıklar için etkili tedaviler bulunmamaktadır. Hastalığın nedeninin belirlenmesi tedavi seçeneklerini artırabilir, ancak tedavinin garantisi değildir. (Field ve Boat, 2010).

Hastalığın nedenini bilmek veya mekanizmasını anlamak, hastalığın yönetimi açısından önemlidir. Örneğin, fenilketonüri hastalığında, hastalığın nedenini bilmek ve protein düzeyinin önemini anlamak, ilerleyen süreçlerde engellilik durumunu önlemek için kritiktir.

Nadir hastalıkların seyrinde şiddetli olabilen ve yaşam boyu sürme potansiyeline sahip etkiler bulunmaktadır. Bu hastalıkların tespit edilmesi, hastaların ve yakınlarının hayatları üzerindeki etkilerinin anlaşılması açısından hayati önem taşır. Türkiye'de bulunan bazı nadir hastalıkların inceleneceği ve hastalıkların doğası, prognozu ve etkileri hakkında bilgilerin paylaşılacağı belirli hasta derneklerine odaklanılacaktır. İlaç şirketlerine maddi destek sağlanması gerektiğinin altı çizilmektedir.

Fenilketonüri (PKU): Fenilketonüri, fenilalanin metabolizmasındaki enzim eksikliği sonucu beyinde hasara yol açan kalıtsal bir hastalıktır.

Spinal Musküler Atrofi (SMA): Spinal musküler atrofi, kas kontrolünü etkileyen genetik bir hastalıktır çünkü motor nöron kaybına neden olur. (Lunn ve Wang, 2008: 2120).

Behçet Hastalığı: Behçet sendromu, otoimmün ve otoinflamatuar bir hastalıktır ve belirtileri ağızda aft, genital bölgede ülserasyon ve gözde iridoksilit gibi durumları içerir. Tanı 1937 yılında konulmuştur. (Tüzün, 1985: 221; Barnes, 1986: 329).

Ailevi Akdeniz Ateşi (FMF): FMF, Doğu Akdeniz'de sık görülen otozomal resesif geçişli bir hastalıktır. Ataklar karın, göğüs ve eklem ağrılarıyla seyreder, genellikle 24 ila 72 saat sürer. Ağrı kesiciler etkili olmayabilir. (Barnes, 1986: 325, 326; Ertuğrul ve ark., 2010: 1271).

Kistik Fibrozis (CF): Kistik Fibrozis, genetik bir hastalık olup beyaz ırkta canlı doğan çocuklarda ölüme en sık neden olan hastalıktır. Akciğer, karaciğer, pankreas gibi birçok sistemi etkileyebilir ve belirtiler genellikle bir yaş içinde ortaya çıkar. (Güler ve Kılıç, 2010: 1110).

5. Nadir Hastalıkların Etkileri

Nadir hastalıklar, ailelerden geniş topluma kadar etki eder. Nadir hastalıklar her aileyi etkileyebilir, bu yüzden bu durumun farkında olmak önemlidir. Nadir hastalıklardan muzdarip birçok hasta bulunmaktadır ve bu durum sıradışı değildir. Bu durum, sadece korkunç bir şey değil, aynı zamanda acımasız bir gerçekliktir. (Nourissier ve diğerleri, 2005: 20, 22). (Field ve Boat, 2010: 69).

Nadir hastalıkların maddi yükünün yanı sıra manevi bir yükü de vardır. Hastalar ve aileler için hastalık, bazen kabullenilmesi zor bir durum olabilir ve ömür boyu hastalıkla yaşama düşüncesi bile bireyleri psikolojik olarak ciddi şekilde etkileyebilir.

Hastalar Üzerindeki Etkileri Nadir hastalıklar genellikle genetik ve kronik olup kişinin hayatını tehdit edebilir. Semptomlar zamanla ortaya çıkar ve hayat boyu devam eder. Bu hastalıklar günlük aktiviteleri ve temel ihtiyaçları karşılamayı engelleyebilir. İnsanların sosyal yaşamları, beyin fonksiyonları ve duyuları da olumsuz etkilenebilir. (Courbier ve Berjonneau, 2017: 8).

Hem bireyler hem de aile üyeleri nadir hastalıkların ekonomik etkileri ile karşı karşıya kalabilir. İşverenler genellikle sağlık sorunları olan kişileri işe almaktan kaçınabilir veya işten çıkarabilirler. (Field ve Boat, 2010: 70).

Aileler Üzerindeki Etkileri

Bebeklerin ve küçük çocukların ölümüne neden olan nadir hastalıklar aileler üzerinde derin bir etki yaratarak ömür boyu sürebilir. Hekimlerin doğru teşhis yapamadığı durumlarda ise hastalar izole ve yanlış anlaşılmiş hissedebilirler. (Truss ve Chase, 1989: 17;). (Field ve Boat, 2010: 69).

Nadir durumlardan kaynaklanan uzun vadeli engeller aileleri duygusal ve ekonomik olarak etkileyebilir. Tedavi seçenekleri sınırlıdır ve hastalığın seyri belirsizdir. Ender hastalıkların etkileri sosyoekonomik faktörlere göre değişebilir. Düşük gelirli aileler hastalığın maddi yüküne daha dirençli olabilir. (Field ve Boat, 2010: 69). Nadir hastalıklar, ağır bakım yükü oluşturabilir, hem mali hem zaman açısından.(Courbier ve Berjonneau, 2017: 10),

6. Dünyada Nadir Hastalıklar ve Yetim İlaçlar

Nadir hastalıklar bireyleri ve aileleri fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan etkiler. Bu etkileri azaltmak için yasalar ve destekleyici kuruluşlar oluşturulmaktadır. Literatür taraması sonucunda dünya genelinde nadir hastalık örgütlerine, kuruluşlara ve yasal düzenlemelere ulaşılmıştır. Bu kuruluşlar tıbbi ve epidemiyolojik bilgi sağlamanın yanı sıra, sosyal destek, teşhis ve tedaviye erişim konusunda rehberlik yaparlar. Ayrıca toplumun bilincini artırmada da önemli bir rol oynarlar. Bu bölümde farklı kuruluşlar ve dünyadaki yasal düzenlemeler ele alınacaktır.

Nadir Hastalıklar Avrupa Organizasyonu (EURORDIS: Rare Diseases Europe): 1997'de kurulan EURORDIS, 69 ülkedeki 792 hasta organizasyonunu temsil ederek 30 milyon nadir hastalıklı insanın yaşam kalitesini artırmayı hedefler. Faaliyetleri arasında araştırma ve ilaç geliştirme desteği sağlamak, hasta grupları arasında ağ oluşturmayı kolaylaştırmak ve farkındalığı artırmak bulunmaktadır. (URL 8).

Genetik ve Nadir Bozukluklar Örgütü (GRDO: Genetic and Rare Disorders Organisation): Genetik veya nadir bozuklukları olan kişilerin temsilini sağlayan GRDO, farkındalık artışı, hizmet geliştirme ve bakım hizmetlerinin sağlanması amacıyla 1988'de kurulmuştur.

Nadir Hastalıklar Ulusal Organizasyonu (NORD: National Organization for Rare Diseases): 1983 yılında kurulan NORD, nadir hastalıklarla ilgili farkındalık yaratır, araştırmaları destekler, hastalara erişimi artırır. 260'den fazla üye organizasyonu vardır ve çeşitli yardım programları sunar.

Uluslararası Nadir Hastalık Araştırmaları Konsorsiyumu (IRDiRC: International Rare Diseases Research Consortium): 2011'de kurulan IRDiRC nadir hastalık araştırmalarına yatırım yapıyor ve 2020'ye kadar 200 yeni tedavi ve teşhis aracı geliştirmeyi hedefliyor. (IRDiRC, 2013).

Avrupa Birliği Nadir Hastalıklar Uzman Grubu (EUCERD: European Commission Expert Group on Rare Diseases): EUCERD, 2009'da kuruldu ve Avrupa Komisyonu'na nadir hastalıklarla ilgili topluluk faaliyetlerinde yardımcı oldu. 2014'te yeniden yapılandırıldı ve çalışmalarına devam etti. (European Commission, 2013).

7. Türkiye'de Nadir Hastalıklar ve Yetim İlaçlar

Türkiye'de nadir hastalıklar hakkında genel bilgi veya epidemiyolojik veri bulunmamaktadır. Ancak Ortadoğu ülkelerinde yapılan bir araştırmaya göre Türkiye'de nadir hastalıklara sahip kişi sayısının 520. 000 olduğu tahmin edilmektedir. Bu da her 518 kişiden birinin nadir hastalıklardan etkilendiği anlamına gelmektedir.

8. Örgütlenme ve Kuruluşlar (Hasta Dernekleri)

Çeşitli örgütler ve hasta dernekleri, sağlık profesyonelleri ve toplumun, hasta ve hasta yakınlarının karşılaştığı sorunları anlamalarına yardımcı olur ve hastalıklarla ilgili farkındalığı artırmada önemli rol oynar. Türkiye'de "nadir hastalıklar" adı altında faaliyet gösteren herhangi bir dernek bulunmamakla birlikte, bazı nadir hastalıklar için kurulmuş hasta dernekleri mevcuttur. İşte bazıları:

Fenilketonüri (PKU) Aile Derneği: 2005 yılında İstanbul'da kurulan dernek, Fenilketonüri hastalarını bir araya getirip destek olan dernek, diyet ve ilaçlar hakkında bilgi sağlar.

Behçet ve Ailevi Akdeniz Ateşli Hastaları Derneği (BEFEMDER): 2013'te Konya'da kurulan dernek, Behçet ve FMF hastalıklarını tanıtip farkındalık yaratır, sosyal etkinlikler düzenler.

Kistik Fibrozis Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (KifDER): Dernek, Kistik Fibrozis hastalığının tanınmasına ve hastaların yaşamlarını kolaylaştırmaya çalışır.

Spinal Musküler Atrofi (SMA) Grubu: Bu gruplar, SMA hastalığına sahip bireylere destek, bilgilendirme ve farkındalık oluşturma çalışmaları yapmaktadır.

Mukopolisakkaridoz ve Benzeri Lizomal Depo Hastalıkları (MPS-LH) Derneği: 2009 yılında İstanbul'da kurulan dernek, MPS hastalarının haklarını korur ve farkındalık yaratmak için toplantılar düzenler.

Paroksizmal Noktürnal Hemoglobüri (PNH-aHUS) ve Diğer Kompleman Hastalıkları Derneği: İstanbul merkezli olan dernek, nadir hastalıklara sahip bireyler ve aileleri için destek sağlamak amacıyla kurulmuştur. Dernek, bilgilendirme, yardım ve yasal destek sunar.

9. Nadir Hastalıklar Ve Yetim İlaçlar, Sağlık Ekonomisi İlişkisi

Nadir hastalıklar ve yetim ilaçlar, sağlık ekonomisi üzerinde önemli bir yük oluşturur. Nadir hastalıkların teşhis ve tedavi süreçleri, yüksek maliyetler gerektirir ve bu durum hem bireyler hem de sağlık sistemleri için ekonomik bir yük oluşturur (Field & Boat, 2009). Nadir hastalık sahibi bireylerin genellikle çalışma hayatına katılamaması ve hane halkından birinin bakım için işini bırakması, gelir kaybına ve verimlilik kaybına yol açar (Pak, 2017). Ayrıca, nadir hastalıkların teşhis sürecinin uzun ve zor olması, bu alanda uzmanlaşmış merkezlerin ve yetişmiş sağlık profesyonellerinin az ve yetersiz olması, mevcut tanı ve tedavi sürecinin ekonomik yükünü artırır (Aslantürk et al., 2019).

Yetim ilaçların yüksek maliyetleri, sağlık sistemleri için önemli bir bütçe kalemi oluşturur. Bu ilaçların geliştirilmesi ve piyasaya sürülmesi, yüksek Ar-Ge maliyetleri ve sınırlı pazar potansiyeli nedeniyle zordur (Haffner, 2006). Ancak, bu ilaçların geri ödeme kapsamına alınması, nadir hastalık sahibi bireylerin tedaviye erişimini artırır ve yaşam kalitelerini iyileştirir (Lopez-Bastida et al., 2016). Yetim ilaçların ekonomik etkileri, ilaç firmalarının bu alanda yatırım yapma istekliliğini de etkiler. Örneğin, ABD'de 1983 yılında yürürlüğe giren Yetim İlaç Yasası (Orphan Drug Act), ilaç firmalarına vergi indirimleri, araştırma hibeleri ve özel pazarlama hakları gibi çeşitli teşvikler sunarak bu alandaki Ar-Ge faaliyetlerini desteklemektedir (Simoens, 2011).

Nadir hastalıkların sağlık sistemine etkileri, sadece ekonomik yükü sınırlı kalmaz. Bu hastalıkların teşhis ve tedavi süreçlerinde yaşanan zorluklar, sağlık hizmetlerinin etkinliğini ve verimliliğini de olumsuz etkiler. Nadir hastalıkların tanı sürecinin uzun ve karmaşık olması, hastaların doğru tedaviye erişimini geciktirir ve bu durum hastalıkların ilerlemesine ve komplikasyonların artmasına neden olur (Dharssi et al., 2017). Ayrıca, nadir hastalıkların tedavisinde kullanılan yetim ilaçların yüksek maliyetleri, sağlık sistemlerinin bütçelerini zorlar ve diğer sağlık hizmetlerine ayrılan kaynakların azalmasına yol açabilir (Hsu et al., 2018).

Son olarak, nadir hastalıkların ve yetim ilaçların ekonomik etkileri, sağlık politikalarının ve düzenlemelerinin önemini artırır. Sağlık sistemlerinin bu hastalıkların teşhis ve tedavisinde etkin olabilmesi için, nadir hastalıklar ve yetim ilaçlar konusunda özel politikalar ve programlar geliştirilmelidir. Bu politikalar, nadir hastalıkların erken teşhisi, tedaviye erişim ve yetim ilaçların geliştirilmesi için gerekli teşvikleri içermelidir (Doğuç, 2017). Ayrıca, nadir hastalıklar ve yetim ilaçlar konusunda farkındalık artırılmalı ve toplum genelinde bu konuda eğitim programları düzenlenmelidir. Bu sayede, nadir hastalık sahibi bireylerin ve ailelerinin yaşadığı

ekonomik ve sosyal zorluklar daha iyi anlaşılabilir ve bu alanda daha etkili politikalar geliştirilebilir (Aslantürk et al., 2019).

10. Dünyada Nadir Hastalıklar ve Yetim İlaçların Sağlık Ekonomisi Üzerindeki Etkisi

Nadir hastalıklar, genellikle genetik kökenli ve kronik olan, dünya genelinde milyonlarca insanı etkileyen hastalıklardır. Dünya Sağlık Örgütü, nadir hastalıkları 10,000 kişide 5'ten az kişiyi etkileyen durumlar olarak tanımlarken, Amerika Birleşik Devletleri'nde bu eşik 200,000 kişidir (Kaplan et al., 2013; Chiesi Global Rare Diseases, 2022). Avrupa Birliği'nde ise 2,000 kişide 1'den az kişiyi etkiliyor (EURORDIS, 2017). Teşhis ve tedavi süreçleri genellikle karmaşık ve yüksek maliyetlidir, bu da hasta ve sağlık sistemleri için ekonomik zorluklar doğurur (Bogart & Irvin, 2017; Field & Boat, 2009).

Nadir hastalıkların teşhisi uzun ve zor bir süreçtir, uzman hekim sayısının azlığı bu durumu daha da güçleştirir (Ünal & Tagiyev, 2016). Yüksek tedavi maliyetleri, hastaların gereken bakım ve tedaviye erişimini kısıtlayabilmektedir (Hsu et al., 2018). Nadir hastalıkların tedavisinde kullanılan yetim ilaçlar, sınırlı pazar nedeniyle ilaç firmaları için çekici olmamakta; ancak hastalar için hayati önem taşımaktadır (Drummond et al., 2007; Lopez-Bastida et al., 2016). Amerika'da 1983'te yürürlüğe giren Yetim İlaç Yasası ve Avrupa'da 2000 yılında çıkan Avrupa Yetim İlaç Tüzüğü, Ar-Ge yatırımlarını teşvik etmek amacıyla çeşitli destekler sunmaktadır (Simoens, 2011; European Medicines Agency, 2020).

Farkındalığı artıran eğitim programları, nadir hastalıkların toplumda daha iyi anlaşılmasını sağlamalı ve etkili politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmalıdır (Doğuç, 2017). Ayrıca, ulusal ve uluslararası işbirlikleri, bilgi ve deneyim paylaşımını güçlendirerek daha etkili teşhis ve tedavi yöntemlerinin geliştirilmesine yardımcı olabilir (Dharssi et al., 2017). Böyle işbirlikleri, tedavi süreçlerini iyileştirerek, bilgi birikimini arttırmakta ve politika yapıcılar için geniş veri tabanları oluşturmaktadır (TÜİK, 2018).

11. Türkiye'de Nadir Hastalıklar ve Yetim İlaçların Sağlık Ekonomisi Üzerindeki Etkisi

Türkiye'de nadir hastalıklar ve yetim ilaçlar, sağlık ekonomisi üzerinde önemli etkilere sahiptir. Nadir hastalıklar, genellikle genetik kökenli ve toplumda az sayıda kişiyi etkileyen kronik hastalıklardır. Dünya Sağlık Örgütü, nadir hastalıkları 10,000 kişide 5'ten az kişiyi etkileyen hastalıklar olarak tanımlamaktadır (Kaplan et al., 2013). Türkiye'deki akraba evlilikleri, genetik nadir hastalıkların yaygınlığını artırmakta ve bu durum teşhis süreçlerini zorlaştırmaktadır (Aksu, 2019).

Teşhis ve tedavi süreçleri yüksek maliyetler gerektirdiğinden, bu durum hem bireyler hem de sağlık sistemleri için ekonomik bir yük yaratmaktadır (Field & Boat, 2009). Türkiye'de uzman hekim sayısının az olması, uzun ve karmaşık teşhis süreçlerini daha da zorlaştırmakta ve tedaviye erişimi geciktirmektedir (Ünal & Tagiyev, 2016; Hsu et al., 2018).

Yetim ilaçlar, nadir hastalıkların tedavisinde kullanılan sınırlı pazar potansiyeline sahip ilaçlardır; yüksek Ar-Ge maliyetleri ve düşük satış hacimleri nedeniyle ilaç firmaları için ekonomik olarak cazip değildir (Drummond et al., 2007). Devlet desteklerinin artırılması, Türkiye'de yetim ilaçların geliştirilmesini teşvik edebilir ve bu alandaki Ar-Ge faaliyetlerini destekleyebilir (Simoens, 2011; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

Farkındalığı artırmak ve toplumda eğitim programları düzenlemek, nadir hastalık sahibi bireylerin yaşadığı ekonomik ve sosyal zorlukların daha iyi anlaşılmasını sağlayarak etkin politikaların geliştirilmesine katkıda bulunabilir (Doğuç, 2017). Türkiye'deki farkındalık artırıcı kampanyalar ve eğitim programları, toplumun nadir hastalıklar konusundaki bilinç düzeyini yükseltmektedir (HealthTürkiye, 2024) ve hastaların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmaktadır (Koçkaya et al., 2013).

Son olarak, nadir hastalıklar ve yetim ilaçlar konusunda ulusal ve uluslararası işbirliklerinin artırılması, bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik ederek, teşhis ve tedavi yöntemlerinin geliştirilmesine katkıda bulunabilir (Dharssi et al., 2017). Türkiye'deki uluslararası işbirlikleri, bilgi birikimini artırmakta ve tedavi süreçlerini iyileştirmekte, aynı zamanda yeni bir veri tabanının oluşturulmasına olanak tanımaktadır (Ünal & Tagiyev, 2016; TÜİK, 2018).

Ekonomik Etkilerin Azaltılması İçin Öneriler: Nadir hastalıklar ve yetim ilaçların ekonomik etkilerini azaltmak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirilmesi mümkündür. İlk olarak, sağlık sistemlerinde nadir hastalıkların erken teşhisi ve tedavisi için özel programlar oluşturulmalıdır. Bu tür programlar, hastaların erken dönemde doğru tedaviye erişimini sağlayarak, uzun vadeli maliyetleri azaltabilir ve sağlık sistemleri üzerindeki mali yükü hafifletebilir (Dharssi et al., 2017). Türkiye'de yapılan araştırmalar, erken teşhis uygulamalarının maliyet etkinliğini artırdığını ve hastaların tedavi erişimini kolaylaştırdığını göstermektedir (Ünal & Tagiyev, 2016).

İkinci olarak, yetim ilaçların geliştirilmesini ve piyasaya sürülmesini desteklemek için devlet teşvikleri ve destekleri artırılmalıdır. Bu tür teşvikler, ilaç firmalarının nadir hastalıklar için daha fazla ilgi göstermesini sağlayabilir ve Ar-Ge faaliyetlerini teşvik edebilir (Simoens, 2011). Türkiye'de Sağlık Bakanlığı tarafından sağlanan teşvikler ve vergi indirimleri, bu ilaçların

geliştirilmesini destekleyici nitelik taşımaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Uluslararası işbirlikleri ve fonlar da araştırma ve geliştirme faaliyetlerine katkı sağlayabilir (HealthTürkiye, 2024).

Üçüncü olarak, nadir hastalıklar ve yetim ilaçlar konusunda toplumda farkındalık oluşturacak eğitim programları düzenlenmelidir. Bu sayede, nadir hastalık sahibi bireylerin yaşadığı ekonomik ve sosyal zorluklar daha iyi anlaşılacak ve bu alanda daha etkili politikalar geliştirilebilecektir (Doğuş, 2017). Türkiye'de düzenlenen farkındalık artırıcı kampanyalar ve eğitim programları, toplumun bu konudaki bilinç düzeyini yükseltmekte ve hastaların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmaktadır (HealthTürkiye, 2024; Koçkaya et al., 2013).

Son olarak, ulusal ve uluslararası düzeyde işbirlikleri artırılmalıdır. Bu işbirlikleri, nadir hastalıkların teşhis ve tedavisinde daha etkili yöntemler geliştirilmesine katkıda bulunabilir, bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik edebilir (Dharssi et al., 2017). Türkiye, uluslararası işbirlikleri aracılığıyla bu alanlardaki bilgi birikimini artırmakta ve tedavi süreçlerini iyileştirmektedir (Ünal & Tagiyev, 2016). Ayrıca, bu işbirlikleri, nadir hastalıklar ve yetim ilaçlar hakkında daha geniş bir veri tabanı oluşturulmasını ve bu verilerin politika yapıcılar tarafından kullanılmasını sağlamaktadır (TÜİK, 2018).

12.Sonuç

Nadir hastalıklar, dünya genelinde milyonlarca insanı etkileyen, genellikle genetik kökenli ve kronik hastalıklardır. Bu hastalıklar, düşük prevalansları nedeniyle kamu bilincinden yoksundur ve bu durum, hastaların doğru tanı ve tedaviye erişimini zorlaştırır. Nadir hastalıkların tedavisi için geliştirilen ilaçlar, "yetim ilaçlar" olarak adlandırılır ve bu ilaçlar, sınırlı hasta popülasyonu nedeniyle ticari olarak cazip olmayabilir. Ancak, yetim ilaçlar hastaların yaşam kalitesini önemli ölçüde artırabilir ve hatta hayat kurtarıcı olabilir.

Yetim ilaçların geliştirilmesi ve pazarlanması, yüksek maliyetler ve düşük getiri beklentileri nedeniyle ilaç şirketleri için ekonomik açıdan zorluklar yaratır. İlaç geliştirme süreci, uzun ve maliyetli klinik deneyler gerektirir ve bu süreç, nadir hastalıklar için geliştirilen ilaçlar için geçerlidir. Ancak, birçok ülke, yetim ilaçların geliştirilmesini teşvik etmek amacıyla çeşitli düzenlemeler ve teşvikler sunmaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde Orphan Drug Act (1983) ve Avrupa Birliği'nde Orphan Medicinal Product Regulation (2000) gibi yasalar, yetim ilaç geliştiren şirketlere vergi indirimleri, pazarlama münhasırlığı ve hızlandırılmış onay süreçleri gibi avantajlar sağlamaktadır.

Nadir hastalıklar ve yetim ilaçların ekonomik etkilerini azaltmak için çeşitli stratejiler geliştirmek mümkündür. Erken Teşhis ve Tedavi Programları: Nadir hastalıkların sağlık sistemlerinde daha iyi erken teşhisi ve tedavisi için özel programlar oluşturulmalıdır. Bu programlar, hastaların başlangıç aşamasında doğru tedaviye ulaşmasını sağlayarak, uzun vadeli maliyetleri azaltabilir. Erken teşhis, aynı zamanda sağlık sistemleri üzerindeki mali yükü de hafifletebilir. Devlet Destekleri ve Teşvikler: Yetim ilaçların geliştirilmesi ve piyasaya sürülmesine yönelik devlet destekleri ve teşvikler artırılmalıdır. Bu teşvikler, ilaç firmalarının nadir hastalıklar için ilaç geliştirmeye ilgi göstermesini teşvik edebilir ve Ar-Ge faaliyetlerini destekleyebilir. Örneğin, Sağlık Bakanlığı tarafından sağlanan desteğin artırılması, bu alandaki Ar-Ge çalışmalarını teşvik edebilir. Farkındalık ve Eğitim Programları: Nadir hastalıklar ve yetim ilaçlar hakkında toplumda farkındalığı artırmak için eğitim programları düzenlenmelidir. Bu tür eğitimler, nadir hastalık sahibi bireylerin ve ailelerinin karşılaştığı ekonomik ve sosyal zorlukların daha iyi anlaşılmasını sağlar ve daha etkili politikaların geliştirilmesine katkı sunar. Ulusal ve Uluslararası İşbirlikleri: Nadir hastalıklar ve yetim ilaçlar konusunda ulusal ve uluslararası düzeyde işbirlikleri artırılmalıdır. Bu işbirlikleri, bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik ederek, nadir hastalıkların teşhis ve tedavisinde daha etkili yöntemlerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Ülkeler arası işbirlikleri, kaynakların etkin kullanımını ve bilgi akışını hızlandıracak, böylece daha iyi tedavi yöntemlerinin geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak, nadir hastalıklar ve yetim ilaçlar sağlık ekonomisi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yüksek maliyetler gerektiren teşhis ve tedavi süreçleri, hem bireyler hem de sağlık sistemleri için ekonomik bir yük oluşturmaktadır. Türkiye ve dünya genelinde bu konularda farkındalığın artması, daha fazla araştırma ve düzenlemenin yapılması gerektiği açıktır. Bu stratejilerin hayata geçirilmesi, hastaların yaşam kalitesini artırırken sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini de sağlamak için kritik öneme sahiptir.

13. Kaynakça

- Aksu, H. (2019). Türkiye'de nadir hastalıklar ve akraba evlilikleri. *Journal of Genetic Disorders*, 12(3), 45-56.
- Aslantürk, H., Derin, M., & Arslan, S. (2019). Nadir hastalıkların aileler üzerindeki psiko-sosyal, fiziksel ve ekonomik etkileri. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 80-94.
- Bogart, K. R., & Irvin, V. L. (2017). Health-related quality of life among adults with diverse rare disorders. *Orphanet Journal of Rare Diseases*, 12(1), 177.
- Chiesi Global Rare Diseases. (2022). The burden of rare diseases: An economic evaluation. Chiesi Global Rare Diseases. https://chiesirarediseases.com/assets/pdf/chiesiglobalrarediseases.whitepaper-feb.-2022_production-proof.pdf
- Dharssi, S., Wong-Rieger, D., Harold, M., & Terry, S. (2017). Review of 11 national policies for rare diseases in the context of key patient needs. Orphanet Journal of Rare Diseases, 12(1), 63-76.

- Doğuç, E. (2017). Yetim ilaçların (orphan drugs-nadir hastalıklarda kullanılan ilaçlar) Türkiye’de ve dünyadaki durumu. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 4(3), 196-201.
- Drummond, M. F., Wilson, D. A., Kanavos, P., Ubel, P., & Rovira, J. (2007). Assessing the economic challenges posed by orphan drugs. *International Journal of Technology Assessment in Health Care*, 23(1), 36-42.
- European Medicines Agency. (2020). Orphan designation: Overview. European Medicines Agency. <https://www.ema.europa.eu/en/human-regulatory/overview/orphan-designation-overview>
- Field, M. J., & Boat, T. F. (2009). *Rare diseases and orphan products: Accelerating research and development*. National Academies Press.
- Global Genes Allies in Rare Diseases. (2017). Rare diseases: Facts and statistics. Global Genes Allies in Rare Diseases. <https://globalgenes.org/rare-diseases-facts-statistics/>
- Haffner, M. E. (2006). Adopting orphan drugs—Two dozen years of treating rare diseases. *New England Journal of Medicine*, 354(5), 445-447.
- HealthTürkiye. (2024). Türkiye sağlık sistemi. *HealthTürkiye*. <https://www.healthturkiye.com/>
- Hsu, H. E., et al. (2018). Economic burden of rare diseases: A systematic review of literature. *Journal of Health Economics*, 27(4), 567-578.
- Kaplan, W., et al. (2013). Priority medicines for Europe and the world. *World Health Organization*.
- Koçkaya, G., Wertheimer, A. I., Kilic, P., Tanyeri, P., Vural, İ. M., Akbulat, A., Artıran, G., & Kerman, S. (2013). An overview of the orphan medicines market in Turkey. *Value in Health Regional Issues*, 4, 47-52.
- Lopez-Bastida, J., et al. (2016). Social/economic costs and health-related quality of life in patients with rare diseases in Europe. *European Journal of Health Economics*, 17.
- Pak, S. (2017). Economic impact of rare diseases on patients and their families. *Journal of Rare Disorders*, 14(2), 89-97.
- Simoens, S. (2011). Pricing and reimbursement of orphan drugs: The need for more transparency. *Orphanet Journal of Rare Diseases*, 6(1), 42.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). Türkiye’de nadir hastalıklar ve genetik hastalıklar. *T.C. Sağlık Bakanlığı*. <https://www.saglik.gov.tr/>
- TÜİK. (2018). Sağlık istatistikleri yılı 2018. *Türkiye İstatistik Kurumu*. <https://www.tuik.gov.tr/>
- Ünal, M., & Tagiyev, A. (2016). Türkiye’de sağlık sisteminin sorunları ve çözüm önerileri. *Dergipark*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1100173>

TURİZM SEKTÖRÜNE İLİŞKİN FİNANSMANIN MEKÂNSAL DAĞILIMININ COVID-19 AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi HİLAL OK ERGÜN

Trabzon Üniversitesi, hilalok83@gmail.com, - 0000-0002-1454-3677

ÖZET

Çalışmanın amacı Türkiye’de bankaların turizm sektörüne sunmuş olduğu kredilerin mekânsal dağılımının COVID-19 pandemisi açısından incelenmesidir. İller düzeyinde yapılan çalışmada mekânsal haritalandırma tekniğinden yararlanılmıştır. 2019, 2021 ve 2022 yıllarının incelendiği çalışmada iller düzeyinde turizm sektöründeki kredi dağılımı ele alınmıştır.

Çalışmada turizm kredilerinin iller düzeyinde mekânsal dağılımı COVID-19 pandemi öncesi dönem (2019), pandemi dönemi (2021) ve pandemi sonrası dönem (2022) olmak üzere ayrı ayrı haritalandırılarak incelenmiştir. Genel itibariyle incelenen tüm dönemlerde mekânsal dağılımında iller düzeyinde farklı kümelenmelerin olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak özellikle Türkiye’nin kıyı kesimleri ile İç Anadolu’nun bazı şehirlerinde yoğunlaşmanın varlığı saptanmıştır. Doğu ve iç kesimlerde ise yoğunlaşmaların azaldığı tespit edilmiştir.

Mekânsal dağılım haritaları incelendiğinde pandemi dönemini temsil eden 2021 yılında Marmara, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde pandemi öncesi döneme göre önemli bir değişiklik tespit edilmemiş, ancak İç ve Güney Ege bölgelerinde (Kütahya, Afyon, Denizli, Uşak) kredi yoğunluğunda ciddi bir artışın varlığı saptanmıştır. Bununla birlikte pandemi dönemi sonrasında ise pandemi dönemine göre Denizli, Sinop, Bartın, Yozgat, Kırıkkale, Van, Düzce, Siirt, Şırnak, Aksaray illerinde turizm kredilerinin yoğunluğunda bir azalış gözlemlenirken; Karabük, Kastamonu, Kırklareli, Sivas, Tunceli, Urfa, Hakkari, Batman, Nevşehir ve Kırşehir’de artışın olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda pandemi sonrası dönemde pandemi öncesi döneme göre Marmara Bölgesi’nde Sakarya ilinde, Karadeniz Bölgesi’nde Düzce ve komşu ili Bartın’da artış görülmüştür. Ege Bölgesi’nde Kütahya’da azalış gözlemlenirken diğer illerde herhangi bir değişiklik gözlenmemiştir. Akdeniz Bölgesi’nde ise sadece Hatay ilinde bir azalış olduğu gözlemlenmiştir. İç Anadolu Bölgesi’nde Kırşehir ilinde azalış görülürken komşu ili Nevşehir’de ciddi bir artış gözlenmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Batman’da bir artışın

varlığı gözlenirken komşu ili Mardin’de bir azalışın varlığı görülmektedir. Buna karşın Mardin’in komşu ili olan Şırnak ve Şırnak ilinin komşusu Hakkari’de ciddi bir artış görülmüştür. Doğu Anadolu Bölgesi’nin tüm illerinde ise pandemi öncesi ve sonrası dönem için herhangi bir farklılık tespit edilmemiştir.

Türkiye’de 2019, 2021 ve 2022 yıllarına ilişkin turizm kredilerinin mekânsal dağılımı incelenmiş ve elde edilen bulgular kapsamında, pandemi dönemi itibariyle kredi kullanım yoğunluğu artan ve azalan iller olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular Türkiye’de turizm talebini mekânsal dağılımını desteklemekle birlikte COVID-19 pandemi döneminin turizm sektörünün finansmanına etkisini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda elde edilen mekânsal dağılım sonuçlarında, pandemi döneminde sağlanan turizm destek paketlerinin etkili olduğu da ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Turizm Sektörü, Mekânsal Analiz, COVID-19 Pandemisi, Türkiye

EXAMINING THE SPATIAL DISTRIBUTION OF FINANCE IN THE TOURISM SECTOR IN TERMS OF COVID-19

ABSTRACT

The study aims to examine the spatial distribution of loans offered by banks to the tourism sector in Turkey in the context of the COVID-19 pandemic. The spatial mapping technique was used in the study, which was conducted at the provincial level. The study examined the years 2019, 2021, and 2022, and the distribution of loans in the tourism sector was discussed at the provincial level.

The study examined the spatial distribution of tourism credit at the provincial level by mapping it separately for the period before the COVID-19 pandemic (2019), the pandemic period (2021), and the post-pandemic period after the pandemic (2022). In general, different clusters at the provincial level were found in the spatial distribution in all the periods studied. However, a concentration was found, especially in the coastal areas of Turkey and some cities of Central Anatolia. Concentrations decreased in the eastern and inland areas. When examining the spatial distribution maps, no significant change was found in the Marmara, Central Anatolia, Black Sea, Eastern Anatolia, Southeastern Anatolia, and Mediterranean regions compared to the pre-pandemic period in 2021, which represents the period of the pandemic. However, a significant increase in credit density was found in the Central and Southern Aegean regions (Kütahya, Afyon, Denizli, Uşak). However, in the provinces of Denizli, Sinop, Bartın, Yozgat, Kırıkkale, Van, Düzce, and Siirt, a decrease in the density of tourism credits was observed after the

pandemic period, Şırnak, Aksaray compared to the pandemic period. In contrast, an increase was observed in Karabük, Kastamonu, Kırklareli, Sivas, Tunceli, Urfa, Hakkari, Batman, Nevşehir and Kırşehir. At the same time, an increase was observed in the post-pandemic period compared to the pre-pandemic period in the province of Sakarya in the Marmara region, in Düzce, and the neighboring province of Bartın in the Black Sea region. While a decrease was recorded in Kütahya in the Aegean region, no change was observed in the other provinces.

In the Mediterranean region, a decline was only observed in the province of Hatay. In the Central Anatolia region, a decline was observed in the province of Kırşehir, while a significant increase was recorded in the neighboring province of Nevşehir. In the Southeastern Anatolia Region, an increase was observed in Batman, while a decrease was recorded in the neighboring province of Mardin. On the other hand, a significant increase was observed in Şırnak, the neighboring province of Mardin, and Hakkari, the neighboring province of Şırnak. In all provinces of the Eastern Anatolia Region, no difference was observed between the time before and after the pandemic.

The spatial distribution of tourism credits in Turkey for 2019, 2021, and 2022 were examined. Within the scope of the findings obtained, it was determined that there were provinces where the density of credit usage increased and decreased during the pandemic period. The findings confirm the spatial distribution of tourism demand in Turkey and also show the impact of the COVID-19 pandemic on the financing of the tourism sector. In this context, it can be stated that the support packages provided for tourism during the pandemic period were effective in spatial distribution results.

Key Words: Tourism Industry, Spatial Analysis, COVID-19 Pandemic, Türkiye

1.GİRİŞ

Türkiye’de turizm sektörü, sağlamış olduğu istihdam olanakları ve döviz girişi ile büyümeye sağladığı katkıyla stratejik öneme sahip olan sektörlerden biri olma özelliği taşımaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın verilerine göre, 2024 yılının ilk dokuz aylık döneminde 46.880.071.000 dolara ulaşan turizm gelirleri bir önceki yıla göre % 6.6 artış göstermiştir. Bu bağlamda turizm sektörünün her geçen gün gelişim gösteren ve büyüyen bir sektör olduğunu ifade etmek mümkündür.

Tüm dünyada ve her alanda etkisi hissedilen COVID-19 pandemisi Türkiye’de turizm sektörünü de önemli düzeyde etkilemiştir. Seyahat kısıtlamaları, karantina uygulamaları ile mesafe ve hijyenin ön plana çıkması, insanların turizm sektörüne bakış açısında farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın verilerine göre 2019 yılında 51.747.199 olan gelen ziyaretçi sayısı 2020 yılında 15.971.201’ye ve 2021 yılında 30.038.961 kişi sayısına düşmüş 2022 yılında ise 51.387.513 kişi sayısına yükselmiştir. Bu durum, sektördeki pandemi etkisini ortaya koyarken sektörde yenilik ve dönüşümler kaçınılmaz hale gelmiştir. Pandemi döneminde gerek turizm faaliyetlerindeki azalış, gerekse pandeminin getirmiş olduğu zorunlu yenilikler sektörün finanse edilmesindeki güçlükleri ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye’de iller bazında turizm sektöründeki finansmanın mekânsal dağılımı COVID-19 pandemi süreci açısından ele alınmıştır. Çalışma giriş bölümü dahil olmak üzere beş bölüm olarak tasarlanmıştır. İkinci bölümde konuyla ilişkili literatürde yer alan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmanın amacı, kapsamı, yöntemi ve verilerine ait bilgilere çalışmanın üçüncü bölümü olan metodoloji bölümünde yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise bulgulara yer verilmiştir. Son olarak beşinci bölümde de sonuç ve önerilere değinilmiştir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Çalışmanın bu bölümünde, turizm sektörünü mekânsal dağılım açısından ele alan seçilmiş çalışmalara yer verilmiştir.

2002-2010 dönemi için Çin’in 342 şehri kapsamında bölgesel turizmin büyümesini etkileyen mekânsal ve ekonomik etkileri inceleyen Yang ve Fik (2014), mekânsal regresyon modeli ile turizmin büyüme teşvikinde yerel ekonomik büyümenin en önemli unsur olduğunu ve mekânsal taşma etkileri ile şehirlerarası rekabet etkileri olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Bununla birlikte çalışmada şehirlerdeki turizm büyümesinin mekânsal modellerinde önemli düzeyde coğrafi farklılıklar olduğunu ortaya koymuşlardır.

Türkiye’de turizm sektöründeki talebin mekânsal belirleyici unsurlarının 2001 – 2012 dönemi için ele alındığı çalışmada Karacuka ve Çelik (2015), Türkiye’nin batısı ve Güneybatısı açısından kümelenme durumunu tespit etmişlerdir. Ayrıca turizm talebinde döviz kurunun, turistlerin geldiği ülkelerin gelir düzeyinin ve kamu yatırımlarının da etkili olduğu bulgusunu elde etmişlerdir.

Kervankıran (2015) çalışmasında, mekânsal analizler kullanarak ilçeler düzeyinde yaptığı çalışmada, Türkiye’de 2000 ile 2013 yılları arasında konaklama sayıları açısından mekânsal kümelenmelerin olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte, kümelenmenin en fazla 2000 yılında olduğu, 2013 yılında kümelenmelerin azaldığı ve yoğunlaşmalarının varlığını tespit etmişlerdir.

Ma vd. (2015) yaptıkları çalışmada, 2002-2011 döneminde Çin’de turizm ve mekânsal korelasyonun kentsel ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 272 örneklem kapsamında incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, turizmin şehirler bazında, ekonomik farklılığın azaltılmasında önemli bir rol oynadığı bulgusunu elde etmişlerdir. Aynı zamanda turizmin gelişmesinin kentsel ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Turizmin büyümesinin mekânsal olarak pozitif etkisiyle birlikte, yayılım etkisine yol açtığı bulgusuna varmışlardır.

Okuyucu ve Akgiş (2016) ise, yaptıkları çalışmada, Türkiye’de konaklama sektörünün turizm sektöründeki mekânsal dağılımı ortaya koyduğu ve belli illerde kümelenmelerin olduğunu vurgulamıştır. Kervakıran ve Çuhadar (2016) yaptıkları çalışmada 2000-2015 döneminde Türkiye’nin ilçeleri kapsamında yabancı turistlerin konaklama durumunun mekânsal dağılımı incelenmiş ve konaklama talebinin İstanbul ve Antalya’nın ilçelerinde kümelendiği sonucuna varmışlardır. Bir diğer çalışmada Kervakıran ve Çuhadar (2017), Türkiye’de iç turizmin mekânsal dağılımını yerli turistlerin konaklama durumu açısından araştırmışlardır. 2000 ile 2015 dönemini inceledikleri çalışmada, kümelenmenin yayılmasında yıllar itibariyle farklılıklar meydana geldiğini saptamışlardır. Bununla birlikte yerli turistlerin Akdeniz ve Ege bölgeleri ile İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirleri seçtiklerini belirlemişlerdir. Ayrıca analiz sonucunda, Afyonkarahisar, Bursa, Adana, Çanakkale ve Trabzon’un tercih edildiği bulgusunu da elde etmişlerdir.

Türkiye turizmi açısından önemli bir yeri olan konaklama faaliyetlerine ilişkin istatistiklerin mekânsal dağılımını inceleyen Kervankıran ve Aktürk (2017), işletme belgesi olan tesisleri ele almışlardır. 1980 ile 2015 döneminin incelendiği çalışmada, konaklama açısından hem yerli hem yabancı ve toplam turist sayısını analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda, ilgili yıllar itibariyle, turizm hareketlerinin genel itibariyle doğudan batıya ve güneye doğru bir hareketliliğin olduğu bulgusunu elde etmişlerdir.

Avcı ve Hassan (2019), mekânsal deneyim ve tercihte turistlerin mesleki, ekonomik ve demografik durumlarının etkisi olup olmadığını araştırmışlardır. 2017 yılı itibariyle İstanbul tarihi yarımada ziyaretçilerinin örneklem olarak ele alındığı çalışma sonucunda, cinsiyetin mekânsal tercihte önemli ancak mekânsal deneyim açısından önemli olmadığını tespit etmişlerdir. Ayrıca gelir durumu ve milliyetin mekânsal tercihte önemli olduğu, mesleki ve gelir durumu ile milliyetin mekânsal deneyimler açısından içerisinde bulunan mekana göre değişkenlik gösterdiği sonucunu elde etmişlerdir. Genel itibariyle çalışma sonucunda, demografik özellikler ile içerisinde bulunan mekana göre mekânsal tercih ve deneyimlerin farklılaştığı bulgusuna varılmıştır.

Yang ve Zhang (2019), Çin’de 29 il düzeyinde, turizm talebini mekânsal-zamansal olarak tahmin etmişlerdir. Çalışmada turizm talebinde güçlü mekânsal ilişkilerin varlığını saptamışlardır. Kervankıran ve Sert Eteman (2020), Türkiye’nin illeri düzeyinde yaptıkları çalışmada, 2017 yılı için turizm gelişmişlik endeksini hesaplamışlardır. Çalışma sonucunda doğu ve iç kesimlerde yer alan illerin endeks değerinin düşük, batı ve deniz kıyılarındakilerinin ise yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca yazarlar çalışmada turizme bağlı gelişmişlik farklılığının yükseldiği bulgusunu elde etmişlerdir.

Türkiye’de COVID-19 pandemi sürecinin turizm sektörüne etkisini ziyaretçi sayısı açısından mekânsal olarak ele alan Kervankıran ve Bağmancı (2021), il bazında değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Çalışmada, pandemi sürecinden en çok etkilenen ve en fazla büyüme gösteren illerin Ege ve Akdeniz kıyılarındaki illerin olduğunu vurgulamışlardır.

Tüysüz ve Sarıışık (2024), turizm sektöründeki COVID-19 pandemi sürecinin olumlu ve olumsuz etkilerini alan yazın ve mülakat teknikleri ile araştırmışlardır. Çalışma sonucunda pandemi sürecinin sektöre ekonomik olarak olumsuz etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır.

Ayrıca, istihdam olanakları, iş modellerindeki yenilikler, işletmelerde inovasyonel faaliyetler, çevrimiçi ticaret olanaklarındaki gelişmeler, enerji ve gıda tasarrufu ile maliyet azalması konusunda olumlu etkilerini tespit etmişlerdir. Bununla birlikte, pandemi sürecinin fiziksel çevresel ve sosyal ilişkiler açısından olumlu sonuçların olduğu vurgulanmıştır.

Zaman vd.(2024) tarafından pandeminin Türkiye'nin iç turizmine etkisi mekânsal istatistiksel yöntemler ile araştırılmıştır. Belgesi olan konaklama firmalarına gelen turistlerin incelendiği çalışmada, yerli turistler açısından ilçe düzeyinde pandeminin etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada, iç turizm açısından coğrafi kümelenmelerin varlığı da saptanmıştır.

Literatürde yer alan çalışmalar değerlendirildiğinde, turizm talebinin mekânsal olarak incelendiği çalışmaların olduğu ve turizm talebinin COVID-19 pandemisi açısından ele alındığı saptanmıştır. Buna göre bu çalışmanın turizm finansmanını mekânsal düzeyde ve COVID-19 pandemisi açısından ele alması dolayısıyla literatüre katkı sunması beklenmektedir.

3. METODOLOJİ

3.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmanın amacı, Türkiye'de bankaların turizm sektörüne sunmuş olduğu kredilerin mekânsal dağılımının incelenmesidir. Bu bağlamda Türkiye'nin 81 ili kapsamında, bankaların turizm sektörüne sağlamış olduğu kredi dağılımı COVID-19 pandemisi açısından incelenmiş ve dönemsel olarak karşılaştırılmıştır. Çalışmada, 2019 yılı pandemi öncesi dönemi, 2021 yılı pandemi dönemini ve 2022 dönemi ise pandemi sonrası dönemi temsil etmek üzere ele alınmıştır. 2020 yılı ise Türkiye'de pandeminin başlangıç dönemini temsil ettiğinden dolayı tutarlı bulgular elde etmek üzere 2021 yılı pandemi dönemi olarak incelemeye alınmıştır.

3.2. Yöntemi

Çalışmada, Türkiye'de iller bazında bankaların turizm sektörüne sunmuş olduğu kredilerin mekânsal dağılımı mekânsal haritalandırma tekniği kullanılarak araştırılmıştır.

3.3. Çalışmanın Verileri

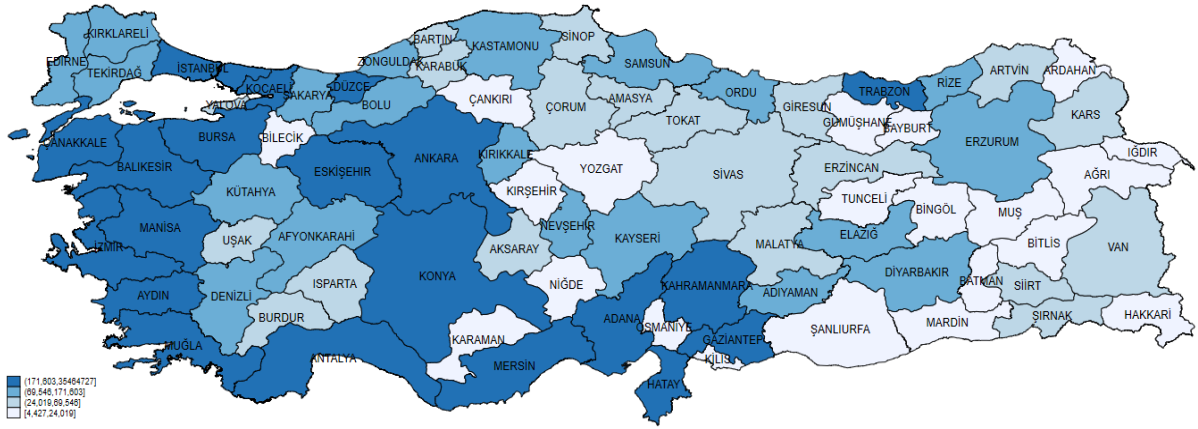
Çalışmada, bankalar tarafından turizm sektörüne sunulan kredi tutarlarına ilişkin veriler kullanılmıştır. Türkiye'nin 81 iline ilişkin turizm sektörü verilerine Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Fintürk veri tabanından ulaşılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. 2019 Yılına İlişkin Bulgular (Pandemi Öncesi)

2019 yılının Aralık ayı itibarıyla, Türkiye'de iller bazında turizm sektörüne ilişkin kredilerin mekânsal dağılım haritası Görsel 1'de sunulmaktadır. Haritalandırmada mavi rengin dört farklı tonu kullanılmıştır. Mavi rengin tonlamaları, kredilerin yoğunluğuna göre koyudan açığa

doğrudur. Bununla birlikte, haritanın sol alt köşesinde mavi rengin tonlanmasına göre rakamsal büyüklükler yer almaktadır.

Görsel 1. 2019 Yılı Turizm Kredilerinin İllere Göre Mekânsal Dağılım Haritası

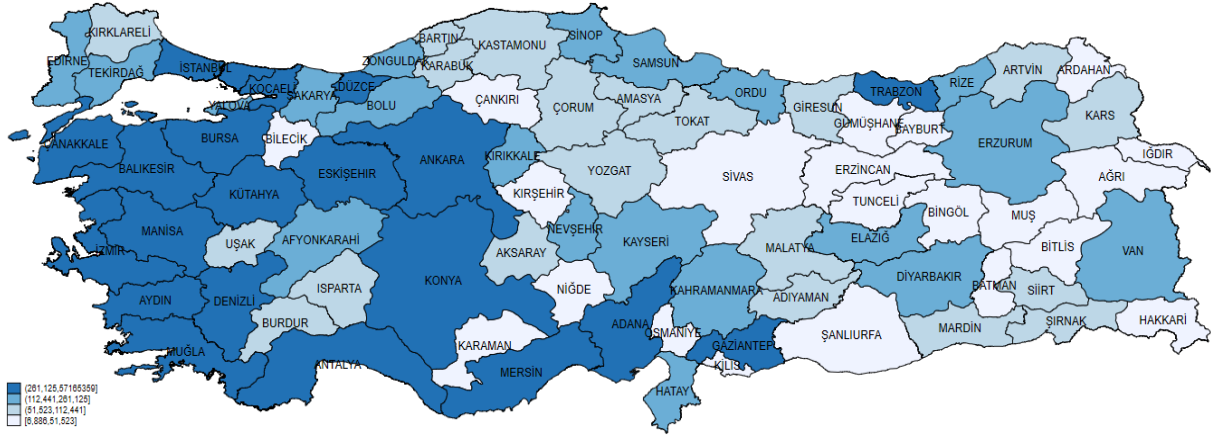
Görsel 1'in sol alt köşesinde yer alan değerlere göre; en koyu tonlama ile gösterilen turizm sektörü kredilerinin büyüklüğü 171.603.000 TL ile 35.464.727.000 TL arasındaki illeri, daha açık ton 69.546.000 TL ile 171.603.000 TL arasındaki illeri, sonraki skalada yer alan açık ton 24.019.000 TL ile 69.546.000 TL arasında ve son skalada yer alan mavi tonu 4.427.000 TL ile 24.019.000 TL arasında kredi kullanan illeri göstermektedir.

Görsel 1'de yer alan haritadaki mavi tonlamalar incelendiğinde, turizm kredilerinin yoğunluk gösterdiği bölgeler açısından farklı kümelenmelerin olduğunu ifade etmek mümkündür. Özellikle Türkiye'nin Ege ve Güney kıyı kesimlerinde yoğunlaşmanın varlığı görülmektedir. Marmara, Ege, Akdeniz ve İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan birkaç şehir ile Karadeniz Bölgesinde Trabzon ilinde yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir. Ayrıca, İç Anadolu Bölgesi'nde Eskişehir, Ankara ve Konya'da kredi kullanımının yoğunluğu dikkat çekmektedir. Görsel 1'e göre 2019 yılında en fazla kredi kullanan iller Marmara Bölgesi'nde İstanbul, Kocaeli, Balıkesir, Bursa ve Çanakkale; Ege Bölgesi'nde Manisa, İzmir, Aydın, Muğla; Akdeniz Bölgesi'nde Antalya, Mersin, Adana, Hatay, Kahramanmaraş; Karadeniz Bölgesi'nde ise Trabzon olmuştur. En az kredi kullanan iller Bilecik, Çankırı, Karaman, Kırşehir, Yozgat, Niğde, Osmaniye, Kilis, Gümüşhane, Bayburt, Ardahan, Tunceli, Bingöl, Muş, Bitlis, Ağrı, Iğdır, Batman, Mardin, Şanlıurfa ve Hakkâri olmuştur.

4.2. 2021 Yılına İlişkin Bulgular (Pandemi Dönemi)

2021 yılının Mart ayı itibarıyla, Türkiye'de iller bazında turizm sektörüne ilişkin kredilerin mekânsal dağılım haritası Görsel 2'de sunulmaktadır Görsel 1'e benzer biçimde haritalandırmada mavi renk kullanılmıştır. Mavi renge ilişkin dört farklı tonlama

görülmektedir. Haritanın sol alt köşesinde mavi rengin tonlanmasına göre rakamsal büyüklükler yer almaktadır.

Görsel 2. 2021 Yılı Turizm Kredilerinin İllere Göre Mekânsal Dağılım Haritası

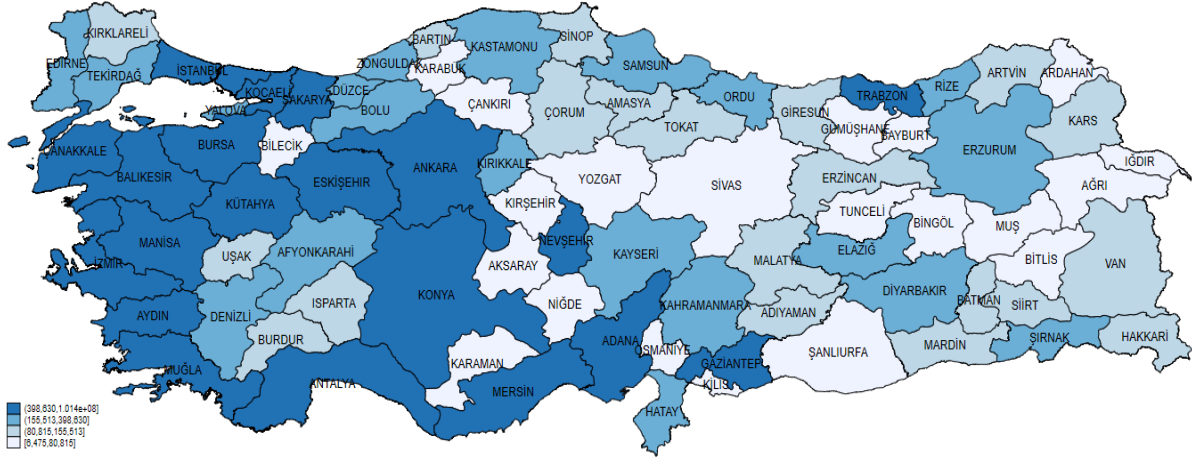
Görsel 2’de 2021 yılının Mart ayı itibariyle Türkiye’de il bazında turizm sektörüne ilişkin kredilerin mekânsal dağılım haritası görülmektedir. Buna göre en koyu şekilde ifade edilen turizm sektörü kredilerinin büyüklüğü 261.125.000 TL ile 57.165.359.000 TL arasında olan illeri, daha açık mavi ton 112.441.000 ile 261.125.000 TL arasında olan illeri daha açık ton 51.523.000 TL ile 112.441.000 TL arasında olan illeri ve son sınıfta yer alan mavi tonu ise, 6.886.000 TL ile 51.523.000 TL olan illeri göstermektedir.

Görsel 1’de yer alan haritadaki mavi tonlamalar incelendiğinde kıyı kesimler, İç Anadolu ve İç Ege’de yer alan şehirlerde kredi kullanım yoğunluğunun olduğu ve Türkiye’nin doğusuna doğru bu yoğunluğun azalış gösterdiği ifade edilebilir. Karadeniz Bölgesi’ndeki Trabzon ilinde ise çevresindeki komşu illere göre turizm kredilerindeki tutarın fazla olduğu tespit edilmiştir. Genel itibariyle, Türkiye’nin doğusundan batısına doğru birkaç il dışında turizm kredilerinin kullanımında yoğunluğun artış gösterdiği görülmektedir.

Görsel 2’ye göre 2021 yılı Mart ayı itibariyle en fazla turizm kredisi kullanan iller Marmara Bölgesi’nde İstanbul, Kocaeli, Balıkesir, Bursa ve Çanakkale; Ege Bölgesi’nde Manisa, İzmir, Aydın, Muğla, Denizli, Kütahya; İç Anadolu Bölgesi’nde Eskişehir, Ankara, Konya; Akdeniz Bölgesi’nde Antalya, Mersin, Adana; Karadeniz Bölgesi’nde ise Trabzon olmuştur. En az turizm kredisi kullanan iller sıralı olmamak kaydıyla; Bilecik, Çankırı, Kırşehir, Niğde, Karaman, Osmaniye, Kilis, Sivas, Erzincan, Tunceli, Gümüşhane, Bayburt, Bingöl, Muş, Ardahan, Bingöl, Muş, Bitlis, Ağrı, Iğdır, Şanlıurfa, Batman ve Hakkâri’ dir.

4.3. 2022 Yılına İlişkin Bulgular (Pandemi Sonrası)

2022 yılının Aralık ayı itibariyle, Türkiye’de iller bazında turizm sektörüne ilişkin kredilerin mekânsal dağılım haritası Görsel 3’te sunulmaktadır. Görsel 1 ve Görsel 2’ye benzer biçimde haritalandırmada mavi renk kullanılmıştır. Mavi renge ilişkin dört farklı tonlama görülmektedir. Haritanın sol alt köşesinde mavi rengin tonlanmasına göre rakamsal büyüklükler yer almaktadır.

Görsel 3.2022 Yılı Turizm Kredilerinin İllere Göre Mekânsal Dağılım Haritası

Görsel 3'te 2022 yılının Aralık ayı itibariyle Türkiye'de il bazında turizm sektörüne ilişkin kredilerin mekânsal dağılım haritası görülmektedir. Buna göre en koyu şekilde ifade edilen turizm sektörü kredilerinin büyüklüğü 398.630.000 TL ile 101.432.841.000 TL arasındaki illeri, daha açık mavi ton 155.513.000 TL- 398.630.000 TL arasındaki illeri, daha açık ton 80.815.000 TL ile 155.513.000 TL arasında olan illeri ve son sınıfta yer alan mavi tonu ise, 6.475.000 TL ile 80.815.000 TL arasında olan illeri göstermektedir.

Görsel 3'te yer alan haritadaki mavi tonlamalar incelendiğinde Görsel 1 ve Görsel 2'ye benzer biçimde turizm kredilerinin Marmara, Ege, Akdeniz ve İç Anadolu Bölgesi'nin bazı illeri ile Karadeniz Bölgesi'nin Trabzon ilinde yoğunlaştığını ifade etmek mümkündür. Buna göre, haritada yer alan mavi tonlamalara göre Türkiye'nin batısından doğusuna gidildikçe mavi tonlamalarının daha açık olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde kullanılan turizm kredilerinin nispeten azlığı dikkat çekmektedir.

Görsel 3'e göre 2022 yılı Aralık ayı itibariyle en fazla kredi kullanan iller Marmara Bölgesi'nde İstanbul, Kocaeli, Balıkesir, Sakarya, Bursa ve Çanakkale; Ege Bölgesi'nde Manisa, İzmir, Aydın, Muğla, Kütahya; Akdeniz Bölgesi'nde Antalya, Mersin, Adana; İç Anadolu Bölgesi'nde Eskişehir, Ankara, Konya, Nevşehir; Karadeniz Bölgesi'nde ise Trabzon olmuştur. En az kredi kullanan iller sıralı olmamak kaydıyla; Bilecik, Karabük, Çankırı, Kırşehir, Yozgat, Sivas, Aksaray, Niğde, Karaman, Osmaniye, Kilis, Gümüşhane, Bayburt, Tunceli, Bingöl, Muş, Bitlis, Ağrı, Iğdır, Ardahan ve Şanlıurfa'dır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Türkiye'de bankalar tarafından turizm sektörüne sunulan kredilerin iller düzeyinde mekânsal dağılımı incelenmiştir. Çalışmada mekânsal haritalandırma tekniği kullanılmış ve COVID-19 pandemisinin etkileri araştırılmıştır. Bu bağlamda, 2019 yılı pandemi öncesi, 2021 yılı pandemi dönemi ve 2022 yılı ise pandemi sonrası dönem olmak üzere ayrı ayrı haritalandırılmış ve haritalar karşılaştırılmıştır. 2020 yılı ise Türkiye'de pandeminin başlangıç yılı olarak ele alındığından dolayı tutarlı sonuçlar elde etmek üzere bu çalışmada 2021 yılı pandemi dönemi olarak incelemeye alınmıştır.

Çalışmada pandemi öncesi dönem ile pandemi dönemine ait haritalandırmalar karşılaştırıldığında Marmara, İç Anadolu, Karadeniz, Akdeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde önemli bir farklılık tespit edilmemiş ve özellikle İç ve Güney Ege bölgelerinde (Kütahya, Afyon, Denizli, Uşak) ciddi bir artışın varlığı tespit edilmiştir.

Pandemi sonrası dönem ile pandemi dönemine ait haritalandırmalar karşılaştırıldığında Denizli, Sinop, Bartın, Yozgat, Kırıkkale, Van, Düzce, Siirt, Şırnak, Aksaray illerinde turizm kredilerinin yoğunluğunda bir azalış gözlemlenirken; Karabük, Kastamonu, Kırklareli, Sivas, Tunceli, Urfa, Hakkari, Batman, Nevşehir ve Kırşehir’de kredi yoğunluğunda artışın olduğu saptanmıştır.

Pandemi öncesi ve pandemi sonrası döneme ait haritalandırmalar karşılaştırıldığında ise Marmara Bölgesi’nde ve Karadeniz Bölgesi’ndeki bazı illerde yoğunluğun artışı tespit edilmiştir. Ege Bölgesi’nde Kütahya’da azalış gözlemlenirken diğer illerde herhangi bir değişiklik gözlenmemiştir. Akdeniz Bölgesi’nde ise sadece Hatay ilinde bir azalış olduğu gözlemlenmiştir. İç Anadolu Bölgesi’nde Kırşehir’de azalış görülürken komşu ili Nevşehir’de ciddi bir artış gözlenmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Batman’da bir artışın varlığı gözlenirken komşu ili Mardin’de bir azalışın varlığı görülmektedir. Buna karşın Mardin’in komşu ili olan Şırnak ve Şırnak ilinin komşusu Hakkâri’de ciddi bir artış görülmüştür. Doğu Anadolu Bölgesi’nin tüm illerinde ise pandemi öncesi ve sonrası dönem için herhangi bir farklılık tespit edilmemiştir.

Sonuç itibariyle, pandemi döneminde turizm kredisi kullanım yoğunluğu artan ve azalan iller olduğu sonucuna varılmıştır. Turizm sektörüne ilişkin kredi dağılımının Marmara Bölgesi ile Ege ve Akdeniz bölgelerinin kıyı illeri olmak üzere İç Anadolu’nun bazı illeri ile Karadeniz Bölgesi’nin bazı illerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, elde edilen bulgular genel itibariyle Türkiye’de turizm talebinin mekânsal dağılımı ile örtüşmekte olup, pandemi döneminin turizm sektörünün finansmanına etkisini de ortaya koymaktadır. Ayrıca, yıllar itibariyle turizm kredisi kullanım tutarlarında da artış olduğu saptanmıştır. Buna göre, pandemi döneminde sağlanan kredi destek paketlerinin etkili olduğu ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla bu çalışmada, turizm sektörünün finansmanına yönelik bankaların sunduğu ürün ve hizmetlerinin çeşitlendirilmesi önerilmektedir.

Çalışmanın ilgili yıllar ve turizm sektörüne ait krediler bağlamında ele alınması çalışmanın kısıtını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla elde edilen bulgular, incelenen dönem ve farklı sektörlerin ele alınmasına bağlı olarak göre değişkenlik gösterebilir. Bundan sonraki çalışmalarda, farklı yıllar ve sektörlere ilişkin kredilerin mekânsal dağılımı incelenebilir.

KAYNAKÇA

Avcı, C. & Hassan A. (2019). Turistlerin mekânsal tercihleri ve mekânsal deneyimleri üzerine bir araştırma: İstanbul tarihi yarımada örneği. Turizm Akademik Dergisi, 6 (1), 91-106.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, <https://www.bddk.org.tr/bultenfinturk> (Erişim tarihi: 15.11.2025)

- Kervankıran, İ.(2015). Turizmde mekânsal veri analizi tekniklerinin kullanımı: Türkiye'de ilçelere göre konaklama örneği. *Zeitschrift für die Welt der Türken*,7(2),217-242.
- Karacuka, M.& Çelik, N. (2015). Turizm talebi belirleyicilerinin mekânsal perspektiften değerlendirilmesi: Türkiye İBBS 2 örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52 (610).
- Kervankıran, İ.& Çuhadar, M.(2016). Türkiye'de yabancı turist dağılımının mekânsal kümeleme analizi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 3(3), 53-64.
- Kervankıran İ. & Çuhadar M. (2017). Türkiye'de iç turizmin gelişimi ve mekânsal istatistik yöntemlerle analizi. *Turizm Akademik Dergisi*, 4 (2), 1-18.
- Kervankıran, İ. & Bağmacı, M.F. (2021). COVID-19 sürecinde Türkiye turizminin mekânsal görünümü: Hangi il nasıl etkilendi?, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 19(1), 263-287.
- Kervankıran, İ.& Aktürk, M.(2017).Türkiye'deki konaklama istatistiklerinin illere göre mekânsal analizi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 36,83-96.
- Kervankıran, İ. & Sert-Eteman (2020). Turizm ve bölgesel gelişme: Türkiye'de illerin turizm gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi, *Ege Coğrafya Dergisi* 29 (2), 125-140,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201116/turizm-gelirleri-ve-giderleri.html> (Erişim tarihi: 07.12.2025)
- Ma, T.,Hong, T.& Zhang, H.(2015). Tourism spatial spillover effects and urban economic growth. *Journal of Business Research*, 68,74-80.
- Okuyucu, A., & Akgış, Ö. (2016). Türkiye'de konaklama sektörünün yapısal ve mekânsal değişimi: 1990-2013. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(1), 249-269.
- Tüysüz, V. & Sarıışık, M. (2024). COVID-19 pandemisinin turizm endüstrisine olumlu etkilerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 363-384.
- Yang, Y.& Fik, T.(2014). Spatial effects in regional tourism growth. *Annals of Tourism Research*, 46,144-162.
- Yang. Y.& Zhang, H.(2019). Spatial-temporal forecasting of tourism demand. *Annals of Tourism Research*, 75, 106-119.
- Zaman, S., Erdoğan, H. & Eşim, İ. (2024). İç turizmdeki pandemi etkisinin kümelenme analizi kullanılarak incelenmesi: Türkiye örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (1),60-73.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE TÜRKİYE'DE VERGİ DENETİM YOLLARI VE ETKİNLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. ABDULLAH ÖMERCİOĞLU¹

¹ Kırıkkale Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, a.omercioglu@kku.edu.tr - 0000-0002-7577-4356

ÖZET

Vergi denetimleri, kamu hizmetlerinin devamlılığının ve standardının korunmasında ve geliştirilmesinde büyük bir öneme sahiptir. Nitekim beyan esasını benimsemiş olan vergi sistemlerinde mükellefin denetlenmesi yoluyla kayıt dışılığın azaltılması ve önlenmesi mümkün olabilmektedir. Bu durum da kamu gelirlerinin en büyük kısmını oluşturan vergilerin tam ve zamanında toplanarak kamu hizmetlerinin sürdürülmesine imkân tanımaktadır. Vergi denetim yolları, bağlı oldukları vergi sisteminin gereksinimlerine uygun olarak kurgulanmalıdır. Bunların etkinliği de mükellef sayısından vergi denetim idaresinin yapısı ve işleyişine, denetim sayılarına ve kayıp-kaçak istatistiklerine kadar çeşitli göstergelerden faydalanılarak değerlendirilmiştir. Etkin bir vergi denetim sisteminin kurulması, bu konuda etkinliği kanıtlanmış olduğu değerlendirilen modellerin incelenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri Vergi İdaresi'nin vergi denetim yolları öne çıkmaktadır. Bu vergi idaresi vergi kanunlarının uygulamak, beyanların doğruluğunu araştırmak, vergilerin tam şekilde ödenmesini temin etmek ve mükelleflerin inceleme ve soruşturmalarını yürütmek üzere kurgulanmıştır.

Çalışmada karşılaştırmalı olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'de uygulanan vergi denetim yolları konu edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle gelişmiş bir vergi denetim ekolü oluşturan Amerika Birleşik Devletleri'nde vergi denetim idaresinin yapısı ve işleyişi tahlil edilerek uygulanan denetim yöntemleri incelenmiştir. Bu kısımda Amerika Birleşik Devletleri'nde vergi denetimi ile yetkili birim olarak İç Gelir İdaresi belirlenmiş; uygulanan vergi denetim yollarında ise genel olarak inceleme başlığı altında İndirilemeyecek Kalemler Programı, Mektupla Yapılan İnceleme, Dairede Yapılan İnceleme, Mükellefin İşyerinde İnceleme ve Araştırma İncelemesi olarak çeşitlendirildiği tespit edilmiştir. Akabinde aynı usulle Türkiye'de vergi denetim idaresi incelenmiş ve denetim yolları belirlenmiştir. Bu kısımda da Vergi Denetim Kurulu yetkili birim olarak belirlenmiş; vergi denetim yolları da Yoklama, İnceleme, Arama ve Bilgi Toplama şeklinde incelenmiştir. Daha sonra bu denetim yollarının etkinliğini değerlendirebilmek için mükellef sayıları, denetim istatistikleri ile kayıp ve kaçak istatistikleri gibi verilerden faydalanılarak karşılaştırmalarda ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vergi Denetimi, Vergi İncelemesi, Vergi Kaybı, Etkinlik Analizi.

EVALUATION OF TAX AUDIT METHODS AND THEIR EFFICIENCY IN THE UNITED STATES AND TURKIYE

ABSTRACT

Tax audits have great importance in maintaining and improving the continuity and standard of public services. Indeed, in tax systems that have adopted the declaration principle, it is possible to reduce and prevent informality by auditing the taxpayer. This situation allows for the continuation of public services by collecting taxes, which constitute the largest portion of public revenues. Tax audit methods should be designed in accordance with the requirements of the tax system. Their effectiveness has also been evaluated by using various indicators, from the number of taxpayers to the structure and functioning of the tax audit administration, the number of audits and loss-evasion statistics. Establishing an effective tax audit system has led to the need to examine models that are considered to be effective in this regard. In this context, the tax audit methods of the United States Tax Administration stand out. This tax administration is designed to implement tax laws, investigate the accuracy of declarations, ensure that taxes are paid in full and to conduct taxpayer inspections and investigations.

The study examines tax audit methods applied in the United States and Türkiye comparatively. In this context, firstly, the structure and functioning of the tax audit administration in the United States, which has developed a tax audit school, were analyzed and the audit methods applied were examined. In this section, the Internal Revenue Service was determined as the authorized unit for tax audit; it was determined that the tax audit methods applied were generally diversified under the title of audit as Non-Deductible Items Program, Examination Conducted by Letter, Examination Conducted in the Department, Examination at the Taxpayer's Workplace and Research Examination. Subsequently, the tax audit administration in Türkiye was examined with the same method and the audit methods were determined. In this section, the Tax Audit Board was determined as the authorized unit; tax audit methods were examined as Tax Poll, Inspection, Search and Information Gathering. Then, in order to evaluate the effectiveness of these audit methods, comparisons and evaluations were made by using data such as taxpayer numbers, audit statistics and loss and leakage statistics.

Key Words: Tax Audit, Tax Inspection, Tax Loss, Efficiency Analysis.

1. GİRİŞ

Kamu hizmetlerinin belirli bir standartta ve sürekli olarak sağlanabilmesi için en önemli kaynak vergilerdir. Vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğinin tespitinde vergi denetimleri önem kazanmaktadır. Nitekim beyan esaslı benimsenmiş olan vergi sistemlerinde mükellefin beyanlarının doğruluğunu araştırmak, eksik ya da hatalı beyanları düzeltirmek ve hiç beyanda bulunmayanları da tespit edip vergi kaybını telafi etmek etkin bir denetim mekanizması ile mümkün olabilmektedir. Bu durum vergi kayıp ve kaçaklarını önlemekte veya en aza indirilmesine imkân tanımaktadır.

Vergi denetim sistemi, bağlı bulunduğu vergi sisteminin özelliklerine göre oluşturulmalıdır. Bununla birlikte vergi denetimlerinde etkinliği kanıtlanmış olduğu değerlendirilen modellerin de incelenmesi ihtiyacı açıktır. Bu bağlamda hem ulusal vergi mevzuatına, mükellef davranışları, vergi idaresinin uygulamaları ve vergi yargısının kararlarına istinaden oluşan denetim tecrübesine aykırı olmayan hem de görece başarılı kabul edilen farklı uygulamalara

sahip diğer ülke sistemlerinin incelenmesi ve karşılaştırılması gerekmiştir. Bu gereklilik karşısında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) vergi idaresinin vergi denetim sistemi öne çıkmıştır. Nitekim özellikle Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü'nün (OECD) raporlarına göre; ABD'nin vergi kayıp ve kaçakları ile mücadelede etkin bir uygulamaya sahip olduğu, vergi denetimlerinin nitelikli bir yapıda ve etkili bir şekilde gerçekleştirildiği değerlendirilmiştir.

Çalışmada karşılaştırmalı olarak ABD ve Türkiye'de uygulanan vergi denetim yolları konu edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle gelişmiş bir vergi denetim ekolüne sahip olan ABD'de vergi denetim idaresinin organizasyonu ve iş süreci belirlenecektir. Daha sonra ABD vergi sisteminde uygulanan vergi denetim yolları açıklanacaktır. Akabinde Türkiye'de vergi denetimlerini gerçekleştiren vergi idaresi incelenecek ve denetim yolları belirlenecektir. Daha sonra ise açıklanan denetim yollarının etkinliğini değerlendirebilmek için birtakım göstergeler ortaya konacak ve ABD ile Türkiye'deki vergi denetim yollarının benzeşen ve ayrılan yönleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE VERGİ DENETİMİ

ABD, eyalet sistemi uygulanan federal bir devlettir. Bu yapıda her bir eyalet ayrı bir federe devlet olarak iç işlerinde bağımsız olmakta ancak ulusal düzeyde uygulanan birtakım iş ve işlemlerde federal devletin kararları ile bağlı kalmaktadır. Vergi uygulamaları da federe devletler (eyalet ve yerel yönetimler) ile ABD federal devleti (merkezi yönetim) arasındaki yetki paylaşımına göre şekillenmektedir. Federal devletin en önemli gelir kaynakları gelir vergisi ile maaş ve ücretler üzerinden yapılan stopajlardır. Federe devletler ise satış ve gelir vergileri almakta; yerel yönetim düzeyinde ise servet vergileri öne çıkmaktadır (Karyağdı, 2006: 13).

2.1. ABD Vergi Denetim İdaresinin Yapısı ve İşleyişi

ABD'de vergi idaresi, İç Gelir İdaresi olarak adlandırılan ve Hazine Bakanlığı'na bağlı ancak temelde bağımsız olarak görev yapan "Individual Revenue Service" (IRS)'tir (Karyağdı, 2006: 36). ABD'de ayrıca Maliye Bakanlığı da bulunmaktadır ancak IRS ile ilişkilendirilmemiştir (Kılıç ve Yalınbaş, 2013: 9). ABD'deki federal yapıya dayalı olarak birbirine hiyerarşi ile bağlanmış üç kademeli bir yapıya sahiptir. Bunlar; IRS merkezi (National Office), merkeze bağlı Bölge Müdürlükleri (Regional Offices) ve Bölge Müdürlükleri'ne bağlı Vergi Daireleri (District Offices)'dir (Demir, 2008: 278-279). IRS'in Başkanı ve hukuk müşaviri doğrudan ABD Başkanı tarafından, beş yıllığına atanmaktadır (Karyağdı, 2006: 36).

1998 yılında IRS Yeniden Yapılanma ve Reform Kanunu çıkarılarak iş uygulamaları, organizasyon yapısı, yönetim planı ve performans ölçütleri geliştirilmiştir. Bu kapsamda IRS dört ana daireye ayrılmıştır (Çavdar, 2019: 135). Ücret ve Yatırım Gelirleri Dairesi; vergi beyannamelerini ve diğer bildirimleri alan ve denetleyen, mükellef hesaplarını yöneten ve basit uygunluk denetimi yapan dairedir (Karyağdı, 2006: 38). Küçük İşletmeler ve Bağımsız Çalışanlar Dairesi; kısmen ya da tamamen kendi işini yapan kişiler ve küçük işletmelerin vergisel işlemlerini yerine getirir. Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler Dairesi; aktifleri belirli parasal büyüklükleri aşan mükelleflerin vergisel işlemlerini yerine getirir. Vergiden Muaf

Kuruluşlar ve Kamu Kuruluşları Dairesi; emeklilik planları, vergiden muaf kişi ve işletmeler ile kamu kuruluşlarının vergisel işlemlerini yerine getirmektedir.

Alkollü içkiler, tütün ürünleri ile silah ve patlayıcı maddelerden alınan özel tüketim vergileri dışında ülke içinde alınan bütün vergileri Federal Hükümet adına tarh ve tahsil etme yetkisi IRS'e verilmiştir (Demir, 2008: 278). Bu kapsamda IRS'in görev ve yetkileri; vergi kanunlarının uygulamak, mükelleflerin beyannamelerini tam ve eksiksiz şekilde vermeleri ile vergi ödevlerini yerine getirmelerini ve tahakkuk edecek vergileri de tam ve eksiksiz olarak ödemelerini sağlamak ve vergi kanunlarına muhalefet eden mükellefler hakkında inceleme ve soruşturma yapmaktır.

2.2. ABD'de Vergi Denetim Yolları

IRS, vergi işlemlerini yapmanın yanında aynı zamanda denetimleri de gerçekleştirmektedir. Bu hususta İç Gelir İşlem Yönergesi (The Internal Revenue Manual) uygulama alanı bulmaktadır (Internal Revenue Service, 2024). ABD'de vergi denetim yolu olarak sadece vergi incelemeleri öngörülmüştür (Yüce ve Yücelen, 2021: 307). Vergi incelemesi bir kişinin beyanlarının, indirim, istisna, mahsup ve diğer vergi avantajlarının doğruluğunu ortaya koymak ve beyan edilen matrahlar üzerinden verginin gerçek tutarı yansıtıp yansıtmadığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmektedir (Soydan, 2015: 184). 1998 reformundan itibaren IRS incelemeleri mükellef türlerine göre ayrılan bir yapı içinde uygulamaktadır.

ABD'de vergi incelemesi yapma yetkisi olanlar; vergi denetçileri, vergi uyum yetkilileri, gelir ajanları ve gelir bürosu denetçileri olarak sayılmaktadır. Bunlardan vergi denetçileri ve gelir ajanları her bölgede bulunmaktadır (Karyağdı, 2006: 48).

Vergi Denetçileri (Tax Auditors); bazı gelir vergisi mükellefleri, istihdam vergisi mükellefleri ve tüketim vergisi mükellefleri hakkındaki incelemeleri yürütmekle görevlidir. Vergi Uyum Yetkilileri (Tax Compliance Officer); bazı gelir vergisi mükellefleri ile işletmelere ilişkin daha karmaşık vergisel işlemlerle ilgili incelemeleri yürütür. Gelir Ajanları (Revenue Agents); muhasebe uzmanı olarak yüksek tutarlı matrahların mükellefin işyerinde incelemesini yapan vergi müfettişleridir (Kılıç ve Yalınbaş, 2013: 15). Gelir Bürosu Denetçileri (Revenue Office Examiner); ücretlilerden yapılan tevkifatlara yönelik beyanların incelemesini gerçekleştirir.

Vergi incelemesinin yanında vergi suçu işlendiği yolunda delillerin olması halinde ayrı bir birim olarak Cezai Soruşturma Birimi (Criminal Investigation) uygulama yapmaktadır. Bu birimde yapılan denetimler Özel Ajanlar (Special Agent) tarafından yürütülmektedir.

Vergi incelemesi, "ilk temas mektubu" olarak adlandırılan bir tebliğ evrakının mükellefin beyanname ile bildirdiği adresine gönderilmesiyle başlamaktadır. Bu tebliğ ile mükellefe, incelemenin konusu, inceleme elemanının neleri inceleyeceği ve incelemenin nerede yapılacağı konularında bildirimde bulunmaktadır. İncelemeye başlamadan önce beyan ve bilgiler Bilgi İşlem Merkezi'ne yönlendirilerek ön kontroller gerçekleştirilir. Bu aşamada maddi hatalar ve beyannamedeki eksikler tespit edilerek istatistik bilgileri oluşturulur. Daha sonra çapraz kontroller ile haksız indirimler araştırılır. Akabinde beyannamelerin ya seçili bazıları ya da tamamı ayrıntılı olarak incelemeye alınır (Tekin ve Çelikkaya, 2014: 206-207). Yapılan incelemeler sonucunda mükelleflerin beyanlarının onaylanması ya da eksik tarhiyat tespit

edilmişse ikmalî için öneride bulunulması söz konusu olmaktadır. Mükellef, önerilen vergi tutarını kabul ederse faizi ile birlikte ödemeyi yaparak işlemi neticelendirmektedir. Ancak mükellef, önerilen vergi tutarını kabul etmezse yargı yoluna başvuru hakkı doğmaktadır.

IRS vergi incelemesi, içeriklerine göre ayrılan beş yöntem dâhilinde gerçekleştirilmektedir. Bunlar; indirilemeyecek kalemler programı, mektupla yapılan inceleme, dairede yapılan inceleme, mükellefin işyerinde inceleme ve araştırma incelemesi yöntemleridir.

2.2.1. İndirilemeyecek Kalemler Programı

Bu inceleme yöntemi vergi dairesinde gerçekleştirilen basit bir inceleme yöntemidir (Çavdar, 2019: 136). İndirilemeyecek kalemler programında belirli kalemler bazında, vergi hesaplamalarındaki hatalar, aile beyanlarındaki hatalar, indirim hakkı olmayan kurumlara yapılan bağışlar ve normalî aşan çocuk sağlık giderleri beyannameler üzerinden inceleme konusu yapılmaktadır (Karyağdı, 2006: 51).

2.2.2. Mektupla Yapılan İnceleme (Correspondence Examination)

IRS'in mükelleflerden mektup, faks veya e-mail gibi iletişim araçları vasıtasıyla çeşitli bilgileri istemesi üzerine karşılıklı yazışma ile dairede gerçekleştirilen inceleme türüdür (Çavdar, 2019: 137). Bu yöntem görece daha basit iş ve işlemlerde kullanılmaktadır.

2.2.3. Dairede Yapılan İnceleme (Office Examination)

Mükelleflerin defter, kayıt ve belgelerinin IRS tarafından istenmesi ve incelemenin mükelleflere en yakın vergi dairesinde yapılmasıdır (Karyağdı, 2006: 52). Bu incelemelerin büyük çoğunluğu geliri belirli parasal tutardan daha az olan mükelleflere yöneliktir. Dairede yapılan inceleme için mükellef yazı ile IRS ofisine çağrılır. Çağrı tebligatında mükelleften istenen defter, belge ve bilgiler de bildirilmektedir.

2.2.4. Mükellefin İşyerinde İnceleme (Field Examination)

Gelir ajanları tarafından mükellefin defter, kayıt ve belgeleri ile ilgili diğer evrakları üzerinde gerçekleştirilen ve özellikle ticari faaliyetlerine ilişkin beyanlarında (kurumlar vergisi) ve tutarı yüksek olan şahsi beyanlarında (gelir vergisi) uygulanan inceleme türüdür (Karyağdı, 2006: 54). Dairede yapılan incelemelere göre daha geniş kapsamlıdır.

2.2.5. Araştırma İncelemesi (Research Audit)

Mükelleflerin vergi kimlik numaralarından (sosyal güvenlik numaraları) yola çıkarak istatistiki örnekleme yöntemine göre belirlenen bazı beyannameler üzerinde yapılan inceleme metodudur (Çavdar, 2019: 137).

3. TÜRKİYE'DE VERGİ DENETİMİ

Türkiye üniter bir devlet olarak tek bir ulusal vergi sistemine sahiptir. Dolayısıyla vergilendirme yetkisi esas itibarıyla merkezi yönetime aittir (Çağan, 1982: 3). Bununla birlikte sınırlı olarak emlak vergisi gibi birtakım vergileri tarh ve tahsil etme yetkisi yerel yönetimlere (belediyelere) bırakılmıştır.

3.1. Türk Vergi Denetim İdaresinin Yapısı ve İşleyişi

Türkiye’de Vergi Usul Kanunu (VUK) ve diğer vergi kanunları kapsamında gerçekleştirilen vergi denetim faaliyetleri Hazine ve Maliye Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı (VDKB) tarafından yerine getirilmektedir. VDKB, doğrudan Bakan’a bağlı olarak Başkan, Başkan Yardımcıları, Grup Başkanları ve Vergi Müfettişlerinden (Vergi Başmüfettişi, Vergi Müfettişi ve Vergi Müfettiş Yardımcısı) oluşmaktadır.

VDKB’nin görev ve yetkileri; vergi incelemeleri yapmak, gelen ihbar ve şikâyetleri değerlendirmek ile vergi kaçırma ve vergiden kaçınmaya yönelik gerekli önlemlerin alınması konusunda araştırmalar yapmaktır. Bu bakımdan vergi kanunlarını uygulayan Gelir İdaresi Başkanlığı’ndan (GİB) ayrı bir organizasyon olarak sadece denetim faaliyeti ile iştigal etmektedir. Bununla birlikte VDKB’nin kayıp ve kaçakları önlemeye yönelik politika oluşturma görevi de bulunmaktadır.

3.2. Türkiye’de Vergi Denetim Yolları

Türkiye’de vergi denetim yolları VUK ile belirlenmiştir. Bunlar; Yoklama, Vergi İncelemesi, Arama ve Bilgi Toplama’dır.

3.2.1. Yoklama

Vergi yoklaması, mükellefleri ve mükellefiyetle ilgili maddi olayları, kayıtları ve mevzuları araştırmak ve tespit etmektir (Alpsoy, 2021: 571). Bu çerçevede hasılat tespiti yapmak, defter, kayıt ve belge kontrollerini gerçekleştirmek, nakil vasıtalarını denetlemek, trafikten men etmek ve el koyma tedbirinde bulunmak gibi çeşitli yetkilerle donatılmıştır.

Yoklama yapma yetkisi olanlar VUK m.128’de; Vergi dairesi müdürleri, Yoklama memurları, Yetkili makamlar tarafından yoklama işi ile görevlendirilenler, Vergi incelenmesine yetkili olanlar ve Gelir uzmanları olarak sayılmıştır. Bu kişiler yoklamayı ilgisine haber vermeden her zaman yoklama yapabilirler. Yoklama işine başlanmadan resimli resmi kimlik göstermeleri zorunludur (VUK m.129-130).

Yoklama denetiminin neticeleri yoklama fişi adı verilen bir tutanağa geçirilmektedir. Bu yöntemde defter, kayıt ve belgeler incelenmemekte sadece maddi olayların tespiti gerçekleştirilmektedir. 2015 yılında VUK’a eklenen m.132/A ile yoklama denetimlerinin elektronik ortamda yapılabilmesi mümkün hale getirilmiştir.

3.2.2. İnceleme

Vergi incelemesi, ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu araştırmak tespit etmek ve sağlamak maksadıyla defter, belge ve kayıtlar üzerinde detaylı araştırma yapılmasıdır (Dağ Bereket, 2022: 96). Bu denetim yolu ile eksik tarhizatlar ve ihlaller ortaya konabilmektedir.

Vergi incelemesi yapabilecekler VUK m.135’te; Vergi Müfettişleri, Vergi Müfettiş Yardımcıları, ilin en büyük mal memuru veya vergi dairesi müdürleri olarak sayılmıştır. Vergi incelemesine tabi olanlar ise; defter ve hesap tutmak, evrak ve belgeleri muhafaza ve ibraz etmek mecburiyetinde olan gerçek ve tüzel kişiler olarak belirlenmiştir (VUK m.137).

Vergi incelemeleri, esas olarak dairede yapılmaktadır. Bunun için mükellefe yazı ile gerek görülen defter, kayıt ve belgelerini uygun bir zaman içinde daireye getirmesi ihtar edilmektedir.

Ancak mükellefin talep etmesi ve işyerinin müsait olması durumunda incelemenin iş yerinde de yapılması mümkündür.

Vergi Müfettişleri ile Vergi Müfettiş Yardımcıları tarafından düzenlenen vergi inceleme raporları, işleme konulmak üzere ilgili vergi dairesine tevdi edilmeden önce, meslekte on yılını tamamlamış en az üç Vergi Müfettişinden oluşturulacak rapor değerlendirme komisyonları tarafından vergi kanunları ile bunlara ilişkin Cumhurbaşkanlığı kararı, yönetmelik, genel tebliğ, sirküler ve özelgelere uygunluğu yönünden değerlendirilmektedir. Uyuşmazlık olması halinde üst mercii olarak VDKB bünyesinde bir Başkan Yardımcısının başkanlığında dört grup başkanından oluşan beş kişilik merkezi rapor değerlendirme komisyonu tarafından giderim sağlanır.

İncelemeye başlanmasından itibaren, tam incelemelerde en fazla bir yıl, sınırlı incelemelerde en fazla altı ay, katma değer vergisi (KDV) iade incelemelerinde ise en fazla üç ay içinde incelemelerin bitirilmesi esastır. Bu sürelerin kanunda öngörülen şekilde uzatılması mümkündür. Buradan hareketle vergi incelemelerinin temel olarak tam inceleme ve sınırlı inceleme olmak üzere iki kapsamı bulunmaktadır. Tam inceleme; bir mükellef hakkında, bir ya da birden fazla vergi türü itibarıyla bir ya da daha fazla vergilendirme dönemine ilişkin her türlü iş ve işlemlerinin bütün matrah unsurlarını içerecek şekilde araştırılmasıdır (Dağ Bereket, 2022: 143). Sınırlı inceleme ise tam inceleme dışında kalan incelemeleri ifade etmektedir (Soydan, 2015: 422).

İnceleme neticeleri tutanağa geçirilmekte ve ilgililere imzalatılmaktadır. Mükellefin imzadan imtina etmesi durumunda defter veya belgelere rapor imzalanana kadar el konmaktadır. Bunlar suç delili olmadığı müddetçe mükellefin imzası üzerine iade edilebilmektedir.

3.2.3. Arama

Arama ya da uygulamada kullanılan adıyla aramalı inceleme; ihbar ya da yapılan incelemeler nedeniyle, bir mükellefin vergi kaçırdığına işaret eden emarelerin bulunması durumunda, bu mükellef ya da kaçakçılıkla ilgisi görülen diğer şahıslar nezdinde ve bunların üzerinde arama yapılmasıdır (Hepeksaz ve diğerleri, 2011: 150). Arama denetim yolu sonucunda elde edilen belgelerin incelemeye tabi tutulması bu yöntemi vergi incelemesinin bir usulü olarak değerlendirilmesine de sebep olmuştur (Taşdelen, 2003: 164-165).

Arama genel olarak ceza muhakemesi işlemi olması dolayısıyla VUK'ta birtakım özel şartlara bağlanmıştır. Bu bağlamda vergisel arama yapılabilmesi için; vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların buna lüzum göstermesi ve gerekçeli bir yazı ile arama kararı vermeye yetkili sulh ceza yargıcından bunu istemesi, bunun üzerine de sulh ceza yargıcının istenilen yerlerde arama yapılmasına karar vermesi gerekmektedir.

Arama yapılan durumlarda elde edilen defter ve belgelerin incelenmesi her işten önce gerçekleştirilmekte ve en geç üç ay içinde bitirilmektedir (Yüce ve Yücelen, 2021: 185). İnceleme süresinin gerekçelendirilmek şartıyla uzatılması mümkündür.

3.2.4. Bilgi Toplama

Kamu idare ve müesseseleri, mükellefler ya da mükelleflerle işlemde bulunan diğer gerçek ve tüzel kişiler, Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın veya vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların isteyecekleri bilgileri vermeye mecbur tutulmuşlardır (VUK m.148). Bu denetim yöntemi daha ziyade istihbarat arşivi oluşturmak maksadıyla gerçekleştirilmektedir (Taşkan, 2023: 95).

4. VERGİ DENETİMLERİNİN ETKİNLİĞİ

Vergi denetim yollarının etkinliği değerlendirilirken çeşitli göstergelerden faydalanılması mümkündür. Burada vergi sisteminin özelliklerinden devletin yönetim biçimine kadar geniş bir gösterge belirlemesi yapılabilir. Ancak konunun çerçevesi dikkate alındığında ABD ve Türkiye'de karşılaştırmalı olarak mükellef sayıları, nüfus, vergi personeli başına düşen mükellef sayısı, denetim istatistikleri gibi temel göstergeler değerlendirme için yeterli görülmüştür.

Vergi denetim yollarının etkinliğini gösteren ilk unsur mükellef sayıları ve nüfustur. Bu husus vergi denetim idaresinin iş yükünün tahmini ve aynı zamanda mükellef sayısının nüfusa oranı dâhilinde vergiye uyum tahminini ortaya koyabilmek için gerekli görülmüştür.

Çizelge 1. ABD ve Türkiye'de gelir ve kurumlar vergisi mükellef sayıları ile toplam nüfus içindeki oranları.

Ülke (2023)	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	Toplam	Nüfus	Oran (%)
ABD	163.146.934	29.185.072	192.332.006	358.001.800	53,72
Türkiye	2.478.134	1.143.344	3.621.478	85.372.377	4,24

Kaynak: OECD Tax Administration 2023; IRS Data Book 2023; VDKB Faaliyet Raporu 2023 verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

Çizelge 1 ile görüleceği üzere ABD'de gelir vergileri mükelleflerinin sayısının toplam nüfusa oranı % 54 seviyesindedir. Türkiye'de ise bu oran % 4 seviyesinde görülmektedir. Ayrıca bu oran OECD ülkeleri arasında ortalama % 50 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu durum Türkiye'de vergi uyumu açısından problem olabileceğine işaret etmektedir. Ek olarak oranın düşük olması vergi denetim idaresinin kayıtlı mükellefler hakkındaki denetim faaliyetlerine ilişkin iş yükünün görece daha az olduğu sonucunu ortaya koyabilmektedir.

Vergi denetim idaresinin iş yükünün değerlendirilmesi, denetim faaliyetlerinin daha doğru ve genele yaygın olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği hakkında fikir oluşturabilir. Bu bağlamda kayıtlı mükellef sayısına ek olarak vergi idaresi personeli başına düşen mükellef sayısının belirlenmesi de önem taşımaktadır (Candan, 2004: 263).

Çizelge 2. ABD ve Türkiye'de vergi personeli başına düşen mükellef sayısı.

Ülke (2023)	Vergi Personeli Başına Düşen Mükellef Sayısı
ABD	1.385

Türkiye	65
---------	----

Kaynak: OECD Tax Administration 2023; IRS Data Book 2023; VDKB Faaliyet Raporu 2023 verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

Çizelge 2 ile görüleceği üzere ABD’de vergi personeli başına düşen mükellef sayısı 1.385; Türkiye’de ise 65 kişidir. Bu durum toplam nüfus ve mükellef sayısı ile birlikte değerlendirildiğinde ABD’deki vergi denetim idaresinin iş yükünün daha fazla olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte kayıt dışı mükellef sayısının Türkiye’de çok yüksek olduğu varsayımı ile aslında vergi denetim idaresinin iş yükünün bu gösterge ile doğru olarak belirlenmesinin mümkün olamayacağı değerlendirilmiştir.

Vergi denetim yollarının etkinliğini gösteren bir diğer unsur denetim istatistikleridir (Beşel, 2017: 83). Bu istatistikler aynı zamanda vergi denetim idaresinin iş yükünün tahmininde de kullanılabilir.

Çizelge 3. ABD ve Türkiye’de vergi denetimi istatistikleri.

Ülke (2023)	İncelenen mükellef sayısı	İnceleme Oranı (%)	Tarhi İstenen Vergi Tutarı	Kesilmesi Önerilen Ceza Tutarı
ABD	16.732.884	8,7	≈ 19.5 Milyar Dolar	≈ 24.1 Milyar Dolar
Türkiye	60.242	1,66	7.452.475.511 TL	37.220.156.575 TL

Kaynak: OECD Tax Administration 2023; IRS Data Book 2023; VDKB Faaliyet Raporu 2023 verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

Çizelge 3 ile görüleceği üzere ABD’de inceleme oranı yaklaşık % 9; Türkiye’de ise yaklaşık % 2’dir. Bu durum ABD’de vergi denetimlerinin tabana daha yaygın şekilde uygulandığını göstermektedir. Dolayısıyla mükellef sayısı daha fazla olması, vergi personeli başına düşen mükellef sayısının da fazla olması sebebiyle iş yükünün ve etkinliğin daha az olacağı düşünülebilen ABD’de daha çok mükellefin vergi denetimi yapılabilmektedir. Bu durum tabii olarak vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi ve azaltılmasında daha etkin bir vergi denetim sisteminin kurgulanmış olduğuna işaret etmektedir.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Vergi denetimleri, kamu hizmetlerinin finansmanında en büyük paya sahip olan vergilerin tam ve zamanında ödenip ödenmediğini ortaya çıkarmak ve eksik tarhiyatların ikmalini, hiç yapılmayanların teminini ve ihlallerin yaptırıma bağlanmasını sağlamak açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu denetimlerin etkin, hızlı, az maliyetli ve isabetli bir şekilde gerçekleştirilmesi hem vergi alacağının güvenceye alınmasını sağlamakta hem de mükelleflerin kayıt dışına kaçarak vergi kaybı meydana getirmesine engel olmaktadır. Bu bakımdan vergi denetim yolları, bağlı olduğu vergi sisteminin, vergi idaresinin ve mükelleflerin davranış ve ihtiyaçlarına uygun olarak kurgulanmalıdır.

Etkin bir vergi denetimi sistemi arayışında ABD uygulaması öne çıkmıştır. Bu durum özellikle OECD raporlarına göre belirlenmiş olup vergi kayıp ve kaçakları ile mücadelenin

yürütülmesinde vergi denetimlerinin etkin bir yapı içinde kurgulandığı ve etkili bir uygulama yapıldığı değerlendirilmiştir. ABD’de denetim ile ilgili birim Hazine Bakanlığı’na bağlı IRS’tir. IRS hem vergi kanunlarını uygulamakta hem de denetimleri gerçekleştirmektedir. Her ne kadar uygulama ve denetim aynı birim içinde görülse de inceleme elemanı her incelemeye objektif bir bakışla yaklaşmak zorunda kılınmıştır. Vergi denetim yolu olarak sadece vergi incelemesi öngörülmüş ancak içeriğine göre beş farklı yolla inceleme yapılması esası tanınmıştır. Bunlar; indirilemeyecek kalemler programı, mektupla yapılan inceleme, dairede yapılan inceleme, mükellefin işyerinde inceleme ve araştırma incelemesidir.

Türkiye’de ise vergi denetimleri, Hazine ve Maliye Bakanlığı’na bağlı VDKB tarafından yerine getirilmektedir. Bu birim vergi kanunlarını uygulayacak olan GİB’den ayrı ve bağımsız olarak oluşturulmuştur. Bu açıdan hem kanunu uygulayan hem de denetimi yapan birimlerin birbirinden ayrılmış olması daha adil bir yapıya sahip olduğu izlenimini ortaya koymaktadır. Bu durum teorik olarak mükelleflerin genel anlamda vergi idaresine olan güvenini pekiştirecektir. VDKB’nin uyguladığı vergi denetim yolları VUK’ta yoklama, inceleme, arama ve bilgi toplama olarak sayılmıştır.

ABD ve Türkiye’de uygulanan vergi denetim yolları karşılaştırıldığında; ABD’de uygulanan indirilemeyecek kalemler programı, dairede yapılan inceleme ve mükellefin işyerinde inceleme yöntemlerinin doğrudan Türkiye’deki vergi incelemesi yöntemini karşıladığı değerlendirilmiştir. ABD’de bu çeşitlendirme daha çok işin yoğunluğu ve vergi tutarına göre belirlenmiş ve farklı yetkinlikteki denetim elemanları tarafından gerçekleştirilmesi esası benimsenmiştir. Türkiye’de ise vergi türü ve vergilendirme dönemi dikkate alınarak aynı yetkinlikteki denetim elemanları tarafından gerçekleştirilen bir süreç öngörülmüştür.

ABD’de uygulanan mektupla yapılan inceleme yönteminin Türkiye’de uygulanmadığı ancak VUK’un 370. maddesinde düzenlenen ve mükellef hakkındaki ön tespitlere dayanarak henüz incelemeye başlanmadan ya da takdir komisyonuna sevk edilmeden önce mükelleften açıklamada bulunması talep edilen izaha davet yolunun bu yöntemin benzeri veya başlangıcı olarak kabul edilebileceği değerlendirilmiştir. Öte yandan izaha davet yolu tek başına bir denetim aracı değildir.

Denetim yollarının etkinliği belirlenirken mükellef sayıları, nüfus, vergi personeli başına düşen mükellef sayısı ve inceleme oranlarından faydalanılmıştır. Her ne kadar ABD’de nüfusun fazla olması sebebiyle mükellef sayısının da fazla olduğu ve vergi personeli sayısının az olduğu belirlense de inceleme oranlarının daha fazla olması sebebiyle vergi denetimlerinin daha etkin bir biçimde gerçekleştirildiği görülmüştür. Türkiye’de mükellef sayısı nüfusa oranla çok az olarak belirlenmiş ve bu durum kayıt dışılığın fazla olabileceği yönünde değerlendirilmiştir. Ayrıca vergi personeli sayısının mükellef sayısına kıyasla olumlu bir etki göstereceği düşünülmesine rağmen denetim oranlarının çok düşük olması etkin bir uygulama yapılamadığını ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Alpsoy, Z., Türk Vergi Hukukunda Yoklama İşlemi, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVI, 2, 2021.

- Beşel, F., Türkiye’de Vergi Denetiminin Çeşitli Göstergeler ile Analizi, *Sayıştay Dergisi*, 107, Ekim – Aralık, 2017.
- Candan, T., Yargı Kararları Işığında Vergi Kayıp ve Kaçağının Değerlendirilmesi, *19. Türkiye Maliye Sempozyumu*, Antalya, 2004.
- Çağan, N., *Vergilendirme Yetkisi*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1982.
- Çavdar, F., Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Vergi Denetimi Uygulamalarının Karşılaştırılması, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, Ek Sayı, 2019.
- Dağ Bereket, C., *Uluslararası Boyutuyla Vergi İncelemeleri*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.
- Demir, İ. C., ABD Vergi Sistemi ve Gelir İdaresi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10, 1, 2008.
- Hepeksaz, E., Çevikcan, F., Öz, E., Aramalı Vergi İncelemesi ve İşlerliği, *Vergi Dünyası*, 354, 2011.
- Internal Revenue Service., *Data Book 2023*, IRS Publication 55-B, Washington, 2024.
- Internal Revenue Service., *The Internal Revenue Manual*, <https://www.irs.gov/irm>, (Erişim Tarihi: 10.11.2024).
- Karyağdı, N., *Amerika Birleşik Devletleri Gelir İdaresi’nde Vergi İncelemesi*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No:2006/371, Ankara, 2006.
- Kılıç, S., Yalınbaş, İ. A., Amerika Birleşik Devletleri İç Gelir İdaresine Genel Bir Bakış, *Vergi Raporu*, 170, 2013.
- Organisation for Economic Co-operation and Development., *Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies*, OECD Publishing, Paris, 2023.
- Soydan, B., *Türk Vergi Hukukunda Vergi İncelemesi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Taşdelen, A., Vergisel Arama, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5, 2, 2003.
- Taşkan, Y. Z., *Vergi Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2023.
- Tekin, F., Çelikkaya, A., *Vergi Denetimi*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2014.
- Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı., *Faaliyet Raporu 2023*, Hazine ve Maliye Bakanlığı Yayını, Ankara, 2023.
- Yüce, M., Yücelen, İ. H., *Vergi Denetim Hukuku*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2021.

VERGİ DENETİMLERİNDE RİSK ANALİZİ SİSTEMLERİ

Doç. Dr. ABDULLAH ÖMERCİOĞLU¹

¹ Kırıkkale Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, a.omercioglu@kku.edu.tr - 0000-0002-7577-4356

ÖZET

Vergileme işlemleri, dijitalleşmenin yerleşmesi ve yapay zekâ teknolojilerindeki ilerlemeler neticesinde günümüzde değişim geçirmeye başlamıştır. Bu değişimin belki de en önemli ve yaygın olarak gerçekleştiği alanlardan biri vergi denetimleri olmuştur. Vergi denetim yolları işletilirken yapay zekâ destekli sistemlerin kullanılması vergi denetim idarelerinin iş ve işlemlerinin hem daha hızlı ve daha az maliyetle yapılmasına olanak tanımakta hem de daha isabetli ve hukuka uygun yerine getirilmesini sağlamaktadır. Vergi denetimlerinde yapay zekâ sistemleri henüz tam otonom hale gelemese de mükelleflerin puanlanması yoluyla riskli görülen mükelleflerin belirlenmesi açısından fayda sağlamaktadır. Bu çerçevede Türkiye’de ve çeşitli ülkelerde, detaylı risk analizi yapabilen ve bu yolla vergi kaçırma potansiyeli bulunan mükellefleri tespit etmeye yardım eden yapay zekâ destekli vergi denetimi sistemlerinin uygulandığı görülmektedir. Bu sistemler, büyük veri analitiği yaparak daha önceki işlemleriyle vergi kaçırma potansiyeli olan mükellefleri tespit etmek, mevcutta dijital ortamda bulunan defter, kayıt ve belgeleri gerçek zamanlı olarak kontrol etmek ve bu yolla riskli işlemleri yakalamak, karmaşık ekonomik ilişkileri takip ederek vergi kaybı meydana getirme potansiyeli olan mükellefleri tespit etmek gibi imkânlar sağlamaktadır. Bu yolla elde edilen tespitler de vergi denetimlerinde kullanılmaktadır.

Çalışmada Türkiye özelinde olmak üzere vergi denetimlerinde uygulanan risk analizi sistemleri inceleme konusu yapılmıştır. Bu bakımdan önce vergi denetiminin önemi ile teknolojik gelişmelerden bahsedilmiş; daha sonra risk analizi sistemlerini uygulayan ülke örnekleri genel hatlarıyla incelenmiştir. Akabinde mükelleflerin hem kendisinden hem de diğer kurum ve kuruluşlardan alınan bilgi ve belgelerini analiz ederek risk konuları ve senaryolar dâhilinde puanlama yapan Vergi Denetim Kurulu Risk Analiz Sistemi (VDK-RAS) de açıklanmıştır. Ayrıca Türkiye’de vergi denetimlerinde güncel olarak kullanılan risk analizi sistemlerine yönelik elektronik belge ve uygulamaları da belirlenmiştir. Bu kısımda Sahte Belge Risk Analiz Programı (SARP) ve ÖTV iadesi risk analizi sistemi (ÖTVİRA projesi) açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Denetimi, Vergi İncelemesi, Risk Analizi, Yapay Zekâ.

RISK ANALYSIS SYSTEMS IN TAX AUDITS

ABSTRACT

Taxation procedures have begun to change today as a result of the establishment of digitalization and artificial intelligence technologies. Perhaps one of the most important and widespread areas where this change has occurred has been tax audits. The use of artificial intelligence-supported systems while operating tax audits allows tax audit administrations to perform their work and transactions both faster and at lower costs and ensures that more accurately and its legal compliance. Although artificial intelligence systems have not yet become fully autonomous in tax audits, they provide benefits in terms of determining taxpayers who are considered risky by scoring taxpayers. In this context, it is seen that artificial intelligence-supported tax audit systems that can perform detailed risk analysis and help detect taxpayers with tax evasion potential are being implemented in Turkiye and various countries. These systems provide opportunities such as detecting taxpayers with tax evasion potential through previous transactions by performing big data analytics, checking rolls, records and documents currently in the digital environment in real time and catching risky transactions in this way, and detecting taxpayers with the potential to cause tax loss by following complex economic relationships. The findings are used in tax audits.

The study examines risk analysis systems applied in tax audits, especially in Turkiye. In this respect, the importance of tax audits and technological developments are discussed first; then, examples of countries implementing risk analysis systems are examined in general terms. Then, the Tax Audit Board Risk Analysis System (VDK-RAS), which analyzes the information and documents received from both taxpayers and other institutions and organizations and scores them within the scope of risk issues and scenarios, is explained. In addition, electronic documents and applications regarding risk analysis systems currently used in tax audits in Turkiye are determined. In this section, the Forged Document Risk Analysis Program (SARP) and the Special Consumption Tax Refund Risk Analysis System (SCT refund project) are explained.

Key Words: Tax Audit, Tax Inspection, Risk Analysis, Artificial Intelligence.

1. GİRİŞ

Vergiler kamu hizmetlerinin sürekliliğinin sağlanması ve asgari koşulların korunmasında en önemli kamu geliri konumundadır. Beyan esaslı geçerli olan vergi sistemlerinde vergilerin tam olarak beyan edilip ödendiğinin araştırılması etkin bir vergi denetim mekanizmasının işletilmesine bağlıdır. Bu yolla vergi kayıp ve kaçakları önlenmekte ve vergi gelirlerinin planlanan oran ve tutarda tahsili mümkün olabilmekte; aynı zamanda da mükellefler üzerinde bir baskı yaratarak vergiye uyumlarını motive edebilmektedir.

Günümüzde hemen her alanda olduğu gibi teknolojik gelişmelerin de vergi uygulamalarına dâhil edilmesi söz konusu olmaktadır. Bu hususta dijitalleşme ve özellikle de son yıllarda yoğun bir gelişme gösteren yapay zekâ teknolojilerinin kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Önce bilgisayar teknolojisi ve internet ile dijitalleşen vergi işlemleri artık yapay zekâ sistemleri sayesinde insan gücüne daha az ihtiyaç duyarak daha hızlı, daha doğru ve az maliyetle yerine getirilebilmektedir. Vergileme işlemlerinin bir parçasını oluşturan vergi denetimlerinde de dijitalleşme ve yapay zekâ uygulamalarının kullanımı artmıştır.

Vergilendirme işlemlerinin tümünün elektronik ortama taşınması, hemen bütün devletlerin uzun süredir gerçekleştirmeye çalıştıkları politikalardan biri olarak belirmektedir. Bu gereksinimin temel sebepleri, vergilemede dijitalleşmenin faydaları olarak; hızlı vergileme hizmetlerinin görülmesi, bu hizmetlerin daha az maliyetlerle sağlanması, vergi denetimlerinin anlık, uzaktan ve çevrimiçi yollarla yapılabilmesidir.

Çalışmada vergi denetimlerinde uygulanan risk analizi sistemleri incelenecektir. İncelemede genel olarak dünyada uygulanan örneklerin yanında daha çok Türkiye özelinde değerlendirmelerde bulunulacaktır. Konu planında öncelikle vergi denetimlerinin etkin ve yaygın şekilde gerçekleştirilmesinin önemi ile bu alandaki teknolojik gelişmelerden bahsedilecektir. Daha sonra ise vergi denetimlerinde dijitalleşme uygulamaları ve risk analizi sistemleri, hem diğer ülke örnekleri ile genel hatlarıyla hem de Türkiye özelinde daha detaylı olarak incelenecektir. Özellikle Türkiye’de vergi denetimlerinde uygulanan risk analizi sistemleri kısmında hali hazırda Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) ve Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı (VDKB) tarafından kullanılan sistemler ele alınacaktır.

2. DİJİTAL VERGİ DENETİMİ

Vergi denetimlerinde dijitalleşme, diğer vergi işlemlerinde de olduğu gibi temel olarak bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ile başlamıştır. 1950’lerde başlayan bu erken dönemi takip eden süreçte bilgisayar ortamına geçirilen kayıtlar ile dijital dönüşüm hızlanmış ve akabinde 1989 yılında internetin icat edilmesi ile de elektronik belgelere çevrimiçi ortamda erişim mümkün hale gelmiştir (Akçaöz ve Akçaöz, 2023: 3649). Günümüzde hemen her vergi idaresi işlemlerinin büyük bir kısmını elektronik ortamda yürütmektedir. Vergi idarelerindeki bu dijital dönüşüm OECD tarafından “Vergi İdaresi 3.0” şeklinde ifade edilmektedir (OECD, 2020; Karataş Durmuş ve Artı Erdem, 2023: 227).

Son dönemde vergi uygulamalarında kullanımı yaygınlaşan yapay zekâ kavramı ise ilk olarak 1956 yılında matematik sorusu çözmek, satranç oynamak gibi bazı fonksiyonlara sahip sistemlerle ortaya çıkmıştır (Russell ve Norvig, 2010: 18). Yapay zekânın en basit tanımı; düşünebilen ve öğrenebilen dijital sistemdir (Ivic, 2019: 162). Yapay zekâ uygulamaları, fonksiyonlarına göre dört türe ayrılmaktadır. Bunlar; reaktif makineler, sınırlı hafızalı makineler, zihin teorisi ve öz farkındalık olarak belirtilmektedir (Turan, 2020: 58).

Vergi uygulamasında defter, kayıt ve belgelerin elektronik oramda düzenlenebilmesinin mümkün olması üzerine bunların elektronik olarak denetlenmesi de mümkün hale gelmiştir. Bu yolla vergi denetimleri dijital olarak gerçekleştirilmekte, bu denetimlerin neticeleri de elektronik ortamda kaydedilmekte, saklanmakta ve mükellefe yine elektronik ortamda iletilebilmektedir. Ek olarak vergi denetimlerinde dijitalleşmenin yanında yapay zekâ destekli sistemlerin geliştirilmesi de fayda sağlamaktadır. Bu bağlamda çeşitli ülkelerde ve Türkiye’de risk analizi temelli sistemlerle vergi kaçırma ihtimali yüksek olduğu değerlendirilen mükelleflerin tespit edilmesine imkân tanıyan yapay zekâ destekli vergi denetimi sistemlerinin uygulandığı görülmektedir.

2.1. Dünyada Vergi İdarelerin Dijitalleşmesi ve Dijital Vergi Denetimi

Bütçe açıklarındaki artış dünya çapında, vergi gelirlerine olan ihtiyacı da artırmıştır. Devletler, vergiye uyumu ve tahsilat oranlarını artırmak için gerçek zamanlı raporlara ihtiyaç

duymakta ve vergi idareleri de vergisel bilgilere doğrudan erişebilecek, gerekli görülen durumlarda mükellef bilgilerini çapraz araştırmalarla teyit edebilecek ve kurumlar arasında bilgi paylaşımını mümkün kılacak dijital sistemler geliştirmektedir.

Dünyada dijital vergi uygulamalarına ve dijital vergi denetimine geçiş hemen hemen aynı dönemlerde meydana gelmiştir. Bunun sebebi teknolojik gelişmelerin küreselleşmeyi hızlandırarak vergi sistemlerinde uyumlulaşma sürecini artırmasıdır. Vergi idarelerinde dijitalleşme, bilgisayar teknolojilerinin ortaya çıktığı Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) yayılmıştır. ABD Gelir İdaresi'nde (IRS) dijitalleşme 1962 yılında başlamıştır (Neuman ve Sheu, 2022: 3). Bağlantılı olarak vergi denetimlerinin de dijital ortamda yapılması, büyük veri ve yapay zekâ uygulamalarından faydalanılması süreci yaklaşık elli yıldır devam etmektedir (Houser ve Sanders, 2018: 4).

Avustralya'da 1999 yılından beri, beyanların elektronik ortamda alınması söz konusudur (Arslan ve Yiğit, 2024: 10). Aynı yıl İngiltere de elektronik beyanname almaya başlamış, ilerleyen dönemde de denetimlerde dijital yöntemleri etkin hale getirmiştir (Yüce ve Yücelen, 2021: 314). Çin Halk Cumhuriyeti'nde de özellikle 2017 yılından itibaren vergi işlemlerinde ve denetimlerinde yapay zekâ destekli dijital sistemlerin kullanımı yaygınlaşmıştır (Huang, 2018: 1819).

2.2. Türkiye'de Vergi İdaresinin Dijitalleşmesi ve Dijital Vergi Denetimi

Türkiye'de GİB dijitalleşme çalışmalarını dünyadaki uygulamalara paralel olarak bilgisayar teknolojisinin ülkede yerleşmesiyle gerçekleştirmiştir. 2004 yılından itibaren de vergi beyannamelerinin elektronik ortamda alınmaya başlanması üzerine dijitalleşme politikaları gelişmeye başlamıştır (Gelirler Genel Müdürlüğü, 2004: 65). Bu çerçevede "Vergi Daireleri Tam Otomasyon Projesi" uygulamaya alınmıştır. Projenin ilk aşamasında 1998-2000 yılları arasında vergi dairelerinde yürütülen işlemler bilgisayar ortamına aktarılmış; 2004-2006 yılları arasında vergi dairelerinin bilgisayar kullanımı yaygınlaştırılmış ve e-beyanname sistemine geçilmiş; 2007-2009 yılları arasında e-fatura, e-defter e-tahsilat uygulamaları geliştirilmiştir (Çolak, 2023: 74). Daha sonra da 2015 yılında "Elektronik Vergi Dairesi Başkanlığı" (e-VDB) hizmete başlamıştır. 2023 yılından itibaren ise bu projenin planlanan son aşamasını oluşturan güncelleme ve geliştirmeler sürdürülmektedir.

Günümüzde GİB, teknolojik imkânların artması ve iletişim araçlarının daha etkin kullanılması, mükelleflerin vergi sistemine uyumunun artırılması ve mükellefi odak alan hizmetler geliştirilmesi amaçlarıyla her yıl elektronik ortamda sağlanan vergi hizmetlerini çoğaltmaktadır. Bu durum mükelleflerin bilgi ve belgelere ulaşmalarını kolaylaştırmakta, vergi denetim yollarının teknoloji ve iletişim altyapısına entegre edilmesi ile de vergi denetimlerinde etkinliği artırmaktadır (VDKB, 2018: 25).

Türkiye'de güncel olarak kullanılan elektronik belge ve uygulamaları; e-beyanname, hazır beyan sistemi, e-defter, e-fatura, e-arşiv fatura, e-irsaliye, e-gider pusulası, e-bilet, e-sigorta komisyon gider belgesi, e-sigorta poliçesi, e-SMM, e-müstahsil makbuzu, e-dekont, e-döviz alım/satım, e-adisyon, e-yoklama, e-tebligat, e-haciz, e-defter-beyan, engelli vergi indirim sistemi (EVİS), KDV iadelerine ilişkin elektronik sistemler, riskli iade takip ve analiz programı (RİTAP), KDV iadesi makro analiz programı (MAR), sahte belge risk analiz programı (SARP),

YMM raporlarının elektronik ortamda iletimi (e-YMM), elektronik ÖTV takip sistemi (e-ÖTV takip projesi) ve ÖTV iadesi risk analizi sistemi (ÖTVİRA projesi)'dir (Çolak, 2023: 86-108).

GİB, vergi denetimlerinin dijitalleşmesi kapsamında "Dijital Denetim Projesi" geliştirmektedir. Bu proje ile "teftiş, inceleme, denetim ve diğer görevlendirmelerdeki iş ve işlem süreçlerinin, tamamen bilgisayar destekli yürütülmesini sağlamak amacıyla elektronik denetim uygulama ve yazılımlarına ağırlık verilmesi; bu kapsamda, vergi inceleme görevlerini baştan sona bir bütün olarak elektronik ortama taşımayı ve inceleme aşamalarını emek yoğun süreçlerden teknoloji yoğun süreçlere dönüştürmek" amaçlanmaktadır (VDKB, 2023: 38).

Dijital Denetim Projesi; süreç adımları, standart denetim dosyaları ve elektronik ortamda denetim olmak üzere üç ana basamaktan oluşmaktadır. Süreç adımları; vergi incelemelerinde asgari kurallar belirlemek, mükelleflere denetimlerde eşit ve adaletli davranılmasını temin etmek ve vergi denetimi yapan personele rehber olmak amacıyla birtakım usul ve esas belirlenmesini ifade etmektedir. Bu çerçevede sahte belge kullanma ve düzenleme fiillerine yönelik vergi incelemelerinde uyulacak kurallar belirlenmiş ve "VDK Bilgi İşletim Sistemleri"ne (VDKBİS) aktarım sağlanmıştır. VDKBİS, işlemlerin takip ve denetimine imkân tanıyan, elektronik belge yönetim sistemi ile uyumlu, karar alma ve iş takibi süreçlerinde rapor üretebilen, dış sistemlere de bilgi sağlayan ve bunlardan bilgi alabilen bir iş akış ofis otomasyon sistemidir. Projenin ikinci basamağını oluşturan standart denetim dosyaları; vergi denetimi raporlarının düzenlenmesine ve ibraz edilmesine yönelik teknik işleyişi belirlemek üzere hazırlık çalışmalarının yerine getirilmesidir. Projenin son basamağı olan elektronik ortamda denetim; e-defter ve e-belge kullanımının artması sebebiyle vergi incelemelerinin uzaktan yapılabilmesine imkân tanıyan "Elektronik Veri İbraz Sistemi" (e-Viz) sistemini hayata geçirmektedir. Bu sistem ile elektronik ortamda üretilen ve tutulan belgelerin Vergi Müfettişlerine iletimi sağlanmaktadır.

Ayrıca elektronik ortamda üretilen ve tutulan belgelerin görüntülenmesi, doğrulanması ile raporlanmasını sağlayan ve vergi denetiminde analiz yapabilen "Denetim ve Analiz Programı" (VEDAS) da etkin hale getirilmiştir. Ek olarak, mükelleflerin yürüttükleri faaliyetleri hem grup hem de sektör bazında ayırma tabi tutan ve analiz edebilen, çapraz karşılaştırma yapan ve bu yolla risk alanlarını tespit edebilen "Vergi Denetim Kurulu Risk Analiz Sistemi" (VDK-RAS) de kullanılmaya alınmıştır.

3. RİSK ANALİZİ TEMELLİ VERGİ DENETİMİ

Vergi denetimlerinde risk analizi temelli yapay zekâ sistemleri; büyük veri analitiği yöntemiyle vergi kaçırma ihtimali olduğu değerlendirilen mükelleflerin belirlenmesini ve elektronik olarak düzenlenen ve muhafaza edilen defter, kayıt ve belgeleri eşzamanlı olarak kontrol ederek vergi kaybı oluşturabilecek karmaşık ve riskli ekonomik işlemlerin tespit edilmesini sağlamaktadır (İlgün, 2020: 7-11). Risk analizleri sonucunda yapılan riskli işlem ve riskli mükellef tespitleri, vergi denetimlerinde kullanılmak üzere yönlendirilmektedir. Bu sayede daha hızlı ve isabetli şekilde vergi kaybı meydana getirme potansiyeli olan mükellef ve işlemlerin denetlenerek vergi kayıp ve kaçakları önlenmekte ve telafi edilebilmektedir.

3.1. Dünyada Uygulanan Risk Analizi Temelli Vergi Denetimi Sistemleri

Risk analizi temelli vergi denetimlerini etkin hale getirebilmek amacıyla; yaşanan teknik problemleri tartışmak ve bilgi ve deneyim alışverişinde bulunmak üzere, Dünya Bankası'nın desteğiyle 7-9 Aralık 2009 yılında İstanbul Konferansı düzenlenmiştir. Konferansa Avrupa ve Orta Asya'dan yirmi ülke katılmış ve kendi uygulamalarını, paydaşlarından öğrendiklerini, muhtemel işbirliği konularını ve bilgi paylaşımı sistemlerinin işleyişlerini aktarmışlardır (Khwaja, 2011: 4). Bu konferans ile katılımcı ülkelerin vergi denetimlerinde risk analizi sistemlerinin uyumlulaşması ve teknoloji transferi ile işbirliği imkânları geliştirilmiştir.

Vergi denetimlerinde risk analizi sistemleri temelde iki metot ile gerçekleştirilmektedir. Parametrik analize dayanan sistemler, kullandığı büyük veri setini regresyon analizine ya da doğrusal ayırma analizine tabi tutmaktadır. Parametrik olmayan analiz sisteminde ise veri madenciliği yapılmaktadır (Vellutini, 2011: 25).

Günümüzde Avustralya, Kanada, Norveç ve Birleşik Krallık gibi birçok ülkenin vergi idaresi, vergi denetimlerinde risk analizi temelli yapay zekâ programları kullanmakta ve riskli gördüğü mükellef ve işlemleri öncelikle denetime tabi tutmaktadır (OECD, 2016: 24).

3.2. Türkiye'de Uygulanan Risk Analizi Temelli Vergi Denetimi Sistemleri

Türkiye'de özellikle İstanbul Konferansı sonrası dönemde risk analizi temelli vergi denetim sistemlerinin kurulduğu görülmüştür. Bu bağlamda 2010 yılından itibaren "Sahte Belge Risk Analiz Programı" (SARP) hizmete alınmış ve mükelleflerin sahte belge düzenlemeye yatkın davranışları analiz edilerek riskli mükellefler tespit edilmeye başlanmıştır (Akdoğan ve Yavuz, 2022: 83). SARP'a benzer olarak 2018 yılında "Özel Tüketim Vergisi İadesi Risk Analizi Sistemi" (ÖTVİRA) de bu vergi açısından kullanılmaya başlanmıştır.

Ayrıca 2020 yılında hem mükelleflerden hem de kurum ve kuruluşlardan alınan bilgi ve belgeleri analiz ederek risk konuları ve senaryolar dâhilinde puanlama yapan VDK-RAS da devreye alınmıştır (Özkaya ve Özkaya, 2019: 321). 2024 yılında ise bu uygulamalara makine öğrenmesi ve yapay zekâ programları dâhil edilerek yürütülmeye başlanmıştır (Palabıyık, 2024).

3.2.1. Sahte Belge Risk Analiz Programı (SARP)

SARP, GİB tarafından sahte fatura düzenleme fiilini işleyen mükelleflerin risk durumlarını sayısal olarak ölçme yöntemi ile analiz edebilen bir bilgisayar programı olarak geliştirmiştir (Calayoğlu, 2019: 149). Program Mart/2010 döneminden itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

Bu Program ile Türkiye'deki faal bütün Katma Değer Vergisi mükelleflerine her ay bir risk puanı hesaplanmaktadır. Bu puanlama, geleneksel denetim yöntemlerinden elde edilen bilgi ve tecrübelerden hareketle belirlenmiş olan risk kriterlerinden oluşan belirli bir algoritma çerçevesinde yapılmaktadır (Nur, 2022: 263). Program aracılığıyla belirlenen yüksek riskli mükellefler, ilgili vergi idaresi personeli tarafından da değerlendirmeye alındıktan sonra haklarında vergi incelemesi yapılmak üzere VDKB'ye sunulmaktadır.

3.2.2. ÖTV İadesi Risk Analizi Sistemi (ÖTVİRA)

2018 yılında GİB, kağıt ortamında manuel olarak yapılan ve uzun zaman alan kontroller, vergi dairelerinin ve mükelleflerin kırtasiyecilikten kurtarılması, iade/mahsup işlemlerine hız kazandırılması, ÖTV iade işlemleri açısından asgari bir standart getirilmesi ve uygulama birliğinin sağlanması amacıyla 2018/068 sayılı Sirküler ile uygulamaya alınmıştır.

ÖTVİRA, ÖTV Kanunu'na ekli (I) Sayılı Liste (Petrol ürünleri ve doğalgaz türevlerinden) uygulamaları kapsamındaki ÖTV iade taleplerinin risk analizi ve otomasyon yazılımları yoluyla elektronik ortamda analiz edilerek vergi dairelerine raporlanmasını sağlayan bir otomasyon uygulamasıdır.

3.2.3. Vergi Denetim Kurulu Risk Analiz Sistemi (VDK-RAS)

2020 yılında 1 No'lu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ne eklenen 222. maddesi ile Hazine ve Maliye Bakanlığı nezdinde "Risk Analizi Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. Maddeye göre kurumun görevleri; "Vergi kayıp ve kaçığı ile kayıt dışı ekonomik faaliyetleri araştırmak, bunların önlenmesine yönelik risk analiz ve değerlendirme çalışmalarını gerçekleştirmek, Vergi kayıp ve kaçığı ile kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesi amacıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla koordinasyonu sağlamak, Risk analizi ve değerlendirme çalışmalarını, belirlenen plan ve programlar dâhilinde tanımlanan risk senaryoları, veri modellemeleri ve elektronik ortamdaki dâhil olmak üzere ilgili mevzuatına göre temin edilen her türlü bilgi, belge ve bunlara ilişkin her türlü ortamdaki kayıtlar üzerinden çeşitli analiz araçlarını kullanmak suretiyle gerçekleştirmek, Risk analizi ve değerlendirme çalışmalarına ait sonuçları raporlara bağlayarak gerekli önlemlerin alınmasını teminen bu raporları ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına iletmek ve bu kurumlarca alınan önlemlerin sonuçlarını takip etmek, analiz etmek ve gerek görüldüğünde ilgili kurumlar ile paylaşmak, Risk analizi ve değerlendirme çalışmaları için kanunları veya faaliyet konuları gereğince ekonomik olaylara ilişkin kayıt tutan ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının bilgi işlem sistemlerine Bakanlık ve ilgili Bakanlığın veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının yetkili organlarının Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve ilgili diğer mevzuat hükümlerine uygun olarak birlikte belirleyeceği usul ve esaslar dâhilinde erişim sistemi kurmak, bu kurumlarla birlikte gerekli çalışmaları yürütmek" olarak sayılmıştır.

VDK-RAS, VDKB tarafından 2020 yılında kayıt dışı ekonominin ve vergi kaçakçılığının yoğun olduğu sektörler göre riskli mükelleflerin belirlenmesi, analiz edilerek incelemeye sevk edilmesi ve gerçekleştirilen verimli ve etkin vergi denetimleri sayesinde, kayıt dışı kalan işlemleri belirleyerek vergilendirilmelerini sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Bu program ile 2023 yılında toplam 693.331 mükellef analize tabi tutulmuştur (Risk Analizi Genel Müdürlüğü, 2023: 20).

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Günümüzde teknolojik gelişmeler, dijitalleşme ve yapay zekâ uygulamaları hemen her alanda kullanılmaya başlanmıştır. Bu sistemlerin vergileme işlemlerinde de kullanılmasıyla daha hızlı ve doğru faaliyet yürütülmesi, insan faktörünün azaltılması ve maliyetlerin düşürülmesi mümkün hale gelmiştir. Vergi denetimlerinde de dijitalleşme ve yapay zekâ

uygulamalarıyla mükelleflerin detaylı risk analizlerine tabi tutularak vergi denetimlerinin hızlı, kolay ve daha az maliyetle yürütülmesi sağlanmıştır.

Vergi denetimleri, vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılması ve önlenmesinde önemli bir faktördür. Etkili bir vergi denetimi sayesinde kamu gelirleri arasında en büyük paya sahip olan vergilerin tam ve zamanında ödenmesi için baskı oluşturulmaktadır. Bu da vergi denetimlerinin doğru mükellef ve işlemlere karşı yapılması ile sağlanabilir. Mükelleflerin ve karmaşık ekonomik işlemlerin detaylı risk analizlerine tabi tutulması üzerine riskli işlem ve mükelleflerin belirlenerek denetimlerin bu kişilere yönlendirilmesi etkili bir denetim sistemi uygulandığını gösterecektir.

Risk analiz sistemleri ile öncelikle riskli görülen mükelleflerin denetlenmesi sağlanmaktadır. Bu yolla vergi kayıp ve kaçakları azaltılmaya ve önlenmeye çalışılmaktadır. Hâlihazırda birçok ülke vergi denetimlerinde risk analizi temelli bilgisayar sistemlerinden faydalanmaktadır. Dahası gelişen yapay zekâ teknolojisi ile risk analizi sistemleri son dönemde birleştirilmeye başlanmış ve bu sistemlerin etkinliği artırılmıştır.

Türkiye’de vergi idaresinin dijitalleşmesi Vergi Daireleri Tam Otomasyon Projesi ile 1998 yılında başlatılmıştır. Vergilendirme işlemlerinin elektronik ortama taşınmasının kolaylaştırıcı fonksiyonu karşısında hem mükellef hem idare hem de denetim faaliyetlerine yönelik yeni programlar uygulamaya koyulmuştur. Bu çerçevede vergi denetimleri özelinde risk analiz sistemleri 2010 yılında Sahte Belge Risk Analiz Programı (SARP); 2018 yılında ÖTV iadesi risk analizi sistemi (ÖTVİRA) ve 2020 yılında Vergi Denetim Kurulu Risk Analiz Sistemi (VDK-RAS) ile oluşturulmuştur. Bu sistemler 2024 yılında yapay zekâ destekli olarak güncellenmiştir.

İlerleyen süreçte yapay zekâ teknolojisindeki gelişmeler ile risk analizi temelli vergi denetim sistemlerinin daha etkili hale gelmesi kaçınılmaz görülmektedir. Bu bakımdan tüm vergileme işlemlerinin elektronik ortama taşınması ve özellikle makine öğrenmesi yeteneğine sahip yapay zekâ programların geliştirilmesi ile aynı anda risk analizini gerçekleştirip tespit ettiği mükelleflere karşı tam otonom şekilde vergi denetimi gerçekleştirilmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akçaöz, M., Akçaöz, V., Kamu Yönetiminde Dijitalleşme ve Türkiye’deki Dijital Devlet, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9, 69, 2023.
- Akdoğan, T., Yavuz, H., *Dijitalleşme Perspektifinden Vergi Uyumu*, İksad Publishing House, Ankara, 2022.
- Arslan, Y., Yiğit, S., “Vergi İnceleme Sürecinde Kullanılan Bilgi Teknolojileri Ve Dijital Dönüşüm”, *Vergi Raporu*, 301, Ekim, 2024.
- Calayoğlu, İ., “Elektronik Vergi Denetimindeki Teknolojik Gelişmeler ve Tam Denetime Geçiş Adımları”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 81, 2019.
- Çolak, M., *Mali Hukuk ve Dijitalleşme*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2023.
- Gelirler Genel Müdürlüğü, *Faaliyet Raporu*, Uyum Ajans, Ankara, 2004.

- Houser, K., Sanders, D., “The Use of Big Data Analytics by the IRS: What Tax Practitioners Need to Know”, *Journal of Taxation*, 128, 2, 2018.
- Huang, Z., “Discussion on the Development of Artificial Intelligence in Taxation”, *American Journal of Industrial and Business Management*, 8, 2018.
- Ivic, M., “Artificial Intelligence and Geospatial Analysis in Disaster Management”, *The International Archives of the Photogrammetry Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, XLII-3/W8, 2019.
- İlgün, M. F., “Vergi Denetim Sürecinde Büyük Veri Analitiği”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8, 1, 2020.
- Karataş Durmuş, N., Arıtı Erdem, İ., “Vergi İdaresi 3.0: Yapay Zekâ Perspektifinden Bir İnceleme”, *Maliye Dergisi*, 184, 2023.
- Khwaja, M. S., “Overview”, *Risk-Based Tax Audits: Approaches and Country Experiences*, (Ed. Khwaja, M. S., Awasthi, R., Loeprick, J.), The World Bank, Washington, 2011.
- Neuman, E. L., Sheu, R. J., “Big Data Analytics in IRS Audit Procedures and Its Effects on Tax Compliance: A Moderated Mediation Analysis”, *Journal of the American Taxation Association*, 44, 2, 2022.
- Nur, P., *Vergi Hukuku Açısından Kişisel Verilerin Korunması*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2022.
- Organisation for Economic Co-operation and Development, *Advanced Analytics for Better Tax Administration*, OECD Publishing, Paris, 2016.
- Organisation for Economic Co-operation and Development, *Tax Administration 3.0: The Digital Transformation of Tax Administration*, OECD Publishing, Paris, 2020.
- Özkaya, L., Özkaya, L., “Yapay Zekânın Muhasebe ve Vergi Denetimi Mesleğine Sunacağı Katkılar”, *Vergi Raporu*, 236, Mayıs, 2019.
- Palabıyık, D. Ç., “Elektronik vergi denetimi dönemi başlıyor”, Anadolu Ajansı, erişim tarihi Eylül 16, 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/elektronik-vergi-denetimi-donemi-basliyor/3307403#>.
- Risk Analizi Genel Müdürlüğü, *Faaliyet Raporu*, Strateji Geliştirme ve Koordinasyon Daire Başkanlığı Yayını, Ankara, 2023.
- Russell, S., Norvig, P., *Artificial Intelligence A Modern Approach*, Pearson Education, New Jersey, 2010.
- Turan, D., “Yapay Zekâ ve Vergi Uygulamalarına Etkisi”, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1, 2020.
- Vellutini, C., “Risk-Based Audits: Assessing the Risks”, *Risk-Based Tax Audits: Approaches and Country Experiences*, (Ed. Khwaja, M. S., Awasthi, R., Loeprick, J.), The World Bank, Washington, 2011.

Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı, *Faaliyet Raporu*, Strateji, İş Geliştirme ve Kontrol Şube Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2018.

Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı, *Faaliyet Raporu*, Strateji, İş Geliştirme ve Kontrol Şube Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2023.

Yüce, M., Yücelen, İ. H., *Vergi Denetim Hukuku*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2021.

FAİZ VE ENFLASYON İLİŞKİSİ: ARJANTİN ÖRNEĞİ

ŞERİFE HALICI¹, Doç. Dr. MESUT ŞÖHRET²

¹Gaziantep Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü Öğrencisi, serifehalici23@gmail.com,

ORCID ID: : 0009-0008-2417-1310

²Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Şehitkamil - Gaziantep, Türkiye, sohretmesut@yahoo.com,

ORCID ID: 0000-0003-4052-9286

Özet

İktisat biliminde, faiz oranları ile enflasyon arasındaki ilişki uzun yıllardır tartışılan bir konu olmuştur. İktisat teorisinde faiz oranları ile enflasyon arasındaki ilişki, ekonomi politikalarının belirlenmesinde kritik bir yer tutar. Bu iki kavram arasındaki etkileşim, hem talep yönlü hem de arz yönlü faktörlerden etkilenir ve genellikle karşılıklı bir döngü yaratır. Bu nedenle faiz oranları ile enflasyon arasındaki ilişki karmaşık bir yapıya sahiptir ve her iki terim de birbirini etkileyen dinamiklere sahiptir. Enflasyon, genel fiyat seviyesindeki sürekli artışı ifade eder ve genellikle tüketici fiyat endeksi (TÜFE) ile ölçülür. Enflasyon, para arzındaki artış, talep fazlası veya maliyet artışları gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir. Yüksek enflasyon, satın alma gücünü azaltırken, ekonomik belirsizlikleri artırabilir. Faiz oranları, bir ekonomideki para maliyetini belirler ve genellikle merkez bankaları tarafından kontrol edilir. Faiz oranlarının yükselmesi, borçlanma maliyetlerini artırarak tüketim ve yatırımları azaltabilir; bu da enflasyonu düşürebilir. Öte yandan, yüksek enflasyon ortamında merkez bankaları faiz oranlarını artırarak enflasyonu kontrol altına almaya çalışır. Bunun arkasındaki mantık, yüksek faizlerin borçlanma maliyetlerini yükseltmesi ve dolayısıyla tüketim ve yatırım harcamalarını azaltmasıdır. Çünkü talep düştüğünde, fiyat artışları da yavaşlama eğilimine dönmesi beklenir. Bunun yanında Yüksek enflasyon ve düşük büyüme (stagflasyon) gibi istisnai durumlarda, faiz oranlarının artırılması, ekonomiyi daha da yavaşlatabilir. Bu nedenle, bu ilişkiyi yönetmek karmaşık bir politika dengelemesi gerektirir. Bu çalışmada, "Faiz oranları mı enflasyonun artmasına sebep oluyor yoksa enflasyonun artışı mı faiz oranlarını artırmaktadır?" sorusu üzerinde durulacak ve bu bağlamda Arjantin ekonomisi örneği ele alınacaktır. Ayrıca, enflasyon ve faiz arasındaki ilişki, Arjantin ekonomisi hakkında detaylı bilgiler ve Türkiye ile Arjantin ekonomisinin benzerlikler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Faiz ve Enflasyon İlişkisi, Arjantin Ekonomisi, Yapısal Ekonomik Sorunlar, Ekonomik Krizler ve Arjantin, Arjantin ve Türkiye Ekonomileri, Arjantin IMF İlişkileri

THE RELATIONSHIP BETWEEN INTEREST RATES AND INFLATION: THE CASE OF ARGENTINA

Abstract

In economics, the relationship between interest rates and inflation has been a subject of debate for many years. In economic theory, the relationship between interest rates and inflation plays a critical role in determining economic policies. Both demand-side and supply-side factors influence the interaction between these two concepts and often create a reciprocal cycle. Therefore, the relationship between interest rates and inflation is complex and both terms have dynamics that affect each other. Inflation refers to a sustained increase in the general price level and is usually measured by the consumer price index (CPI). A variety of factors, such as an increase in the money supply, excess demand, or cost increases can cause inflation. High inflation reduces purchasing power and can increase economic uncertainty. Interest rates determine the cost of money in an economy and are usually controlled by central banks. Higher interest rates can reduce consumption and investment by increasing borrowing costs and reducing inflation. On the other hand, in a high inflation environment, central banks try to control inflation by raising interest rates. The rationale behind this is that higher interest rates raise borrowing costs and thus reduce consumption and investment expenditures. Because when demand falls, price increases are expected to slow down. In exceptional circumstances, such as high inflation and low growth (stagflation), raising interest rates can further slow down the economy. Therefore, managing this relationship requires a complex policy trade-off. In this study, we will focus on the question “Do interest rates cause inflation to increase or does the increase in inflation increase interest rates?” in this context, the case of the Argentine economy will be analyzed. In addition, the relationship between inflation and interest rates, detailed information about the Argentine economy, and the similarities between Turkey and Argentina will be analyzed.

Keywords: Interest and Inflation Relationship, Argentine Economy, Structural Economic Problems, Economic Crises and Argentina, Argentine and Turkish Economies, Argentina IMF Relations

1. GİRİŞ

Faiz oranları ile enflasyon arasındaki ilişki, ekonomide çok yönlü bir konudur ve çeşitli teorik ve ampirik değerlendirmelerden etkilenir. Faiz oranları (borç para almanın maliyeti) hem enflasyonun nedeni hem de sonucu olabilir; enflasyon, genellikle Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ile ölçülen genel fiyat seviyesindeki sürekli artışı ifade etmektedir. Enflasyonun faiz oranları üzerindeki etkisi de bağlamsaldır ve ekonomik koşullara göre değişmektedir.

Bir ülkede enflasyonun yükselmesi veya yüksek oranlarda kalması ülke içinde ve dışında birçok faktöre etki etmektedir. Zira Enflasyon, paranın satın alma gücünün azalmasına neden olur. Yüksek enflasyon ortamında, aynı miktarda para daha az mal ve hizmet satın alabilir. Bu durum, özellikle sabit gelirliler için yaşam standartlarının düşmesine yol açar. Bu durumun elbette bir takım siyasi ve ekonomik sonuçları olmaktadır. Bunun yanında Enflasyon, ekonomik belirsizlikleri artırır. Yüksek ve değişken enflasyon oranları, yatırımcıların ve tüketicilerin uzun vadeli planlama yapmasını zorlaştırır. Bu durum, ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Enflasyon belirsizliği, yatırımcıları uzun vadeli yatırımlardan uzaklaştırır. Yüksek enflasyon ortamında, yatırımcılar daha kısa vadeli ve spekülatif yatırımlara yönelme eğilimindedir. Bu da ekonominin üretim kapasitesinin artmasını engeller ve büyümeyi sınırlar. Yüksek enflasyon, faiz oranlarının yükselmesine neden olur. Artan finansman maliyetleri, işletmelerin yatırım kararlarını olumsuz etkiler. Özellikle borçlanmaya ağırlık veren firmalar, finansman

giderlerinin payının artması nedeniyle kârlılıklarının azalmasıyla karşı karşıya kalır (Kantar, Abar ve Öndeş, 2021:1)

Diğer taraftan Enflasyon, gelir dağılımında adaletsizliğe yol açar. Sabit gelirliler, enflasyonun olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalırken, bazı kesimler enflasyonu fırsata çevirip daha fazla kazanç elde edebilir. Bu durum, toplumsal huzursuzluklara neden olabilir ve ekonomik istikrarı bozar. Bunun yanında yüksek enflasyon, ekonomik büyümeyi yavaşlatır ve bu durum Bu durum, işsizliğin artmasına neden olabilir.

Genel olarak bakıldığında yüksek ve değişken enflasyon oranları, ekonomik belirsizlikleri artırarak yatırımları olumsuz etkiler ve finansman maliyetlerini yükseltir. Bu durum, gelir dağılımında bozulmaya ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına yol açar. Bu nedenle, merkez bankaları ve hükümetler, fiyat istikrarını sağlamak için etkin politikalar uygulamaları gerekmektedir.

Bu çalışma uzun yıllardan beri yüksek faiz ve yüksek enflasyonu ile uzun yıllardan beri mücadele eden Arjantin ekonomisinin bu durumu yaşamasına neden olan yapısal faktörleri inceleyerek Türkiye ekonomisi ile olan benzerliklerini karşılaştırmayı amaçlamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Enflasyon, genel fiyat seviyesinin sürekli artışını ifade ederken, faiz oranları borçlanma maliyetini gösterir. Bu iki kavram arasındaki ilişki karmaşık bir yapıya sahiptir ve genellikle iki yönlü bir nedensellik ilişkisi içermektedir. Enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişki karmaşıktır ve çeşitli ekonomik faktörlerden etkilenir. Ancak enflasyon ile faiz ilişkisini açıklayabilmek için, yani enflasyon mu faiz oranlarının artmasına sebep oluyor yoksa faiz oranlarının artışı mı enflasyonu artırıyor? Bunu tespit edebilmek için ülkenin içinde bulunduğu enflasyon türünü tespit edebilmemiz gerekmektedir. Teorik olarak bir ülkede Yüksek enflasyon beklentileri, nominal faiz oranlarının artmasına yol açar. Merkez bankaları, enflasyonu kontrol altına almak amacıyla faiz oranlarını artırarak para arzını sınırlamaya çalışır. Yüksek faiz oranları, borçlanma maliyetlerini artırarak toplam talebi azaltabilir. Bu durum, enflasyonu düşürme potansiyeline sahiptir.

Genel olarak, biz bu ilişkiyi Fisher Etkisi ile açıklamak mümkündür. Fisher Etkisi, nominal faiz oranlarının enflasyon beklentileriyle birlikte hareket ettiğini belirtir. “Enflasyon faiz oranı ilişkisini ilk olarak Irving Fisher (1930) yapmış olduğu amprik çalışmasında incelemiştir.

Fisher Etkisi, nominal faiz oranlarının enflasyon beklentileriyle birlikte hareket ettiğini belirtir. Irving Fisher tarafından geliştirilen bu teori, nominal faiz oranının gerçek faiz oranı ile beklenen enflasyon oranının toplamına eşit olduğunu ifade eder:

$$i=r+\pi$$

Bu formülde;

i: Nominal faiz oranı

r: Gerçek faiz oranı

π : Beklenen enflasyon oranı

Bu denklem, nominal faiz oranlarının enflasyon beklentilerine göre ayarlandığını ve dolayısıyla enflasyonun artmasının nominal faiz oranlarını yükselteceğini öne sürer. Fisher, nominal faiz oranı ile enflasyon ilişkisini ortaya koyarak kendi ismiyle anılan Fisher hipotezini literatüre kazandırmıştır. Buna göre nominal faiz oranlarının, reel faiz oranı ile beklenen enflasyon oranının toplamına eşit olduğunu belirtir. Yani, beklenen enflasyon arttığında nominal faiz oranlarının da artması beklenir. Fisher Hipotezi'ne göre, enflasyon oranındaki %1'lik bir artış, nominal faiz oranında da %1'lik bir artışa neden olacaktır (Olgun, 2022, s.760). Fisher daha sonra birçok ülke ve ülkeler dahil edilerek birçok bilimsel analizle bu hipotezin geçerliliği tartışılmıştır.”(Gedik, 2021). Bu noktada esas itibariyle enflasyon oranlarının faiz oranlarını ne kadar etkilediğini tartışmak gerekmektedir.

3. ENFLASYON NEDİR?

Enflasyon, mal ve hizmetlerin fiyatlar genel seviyesinin zamanla artması olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon oranları artarak tüketicinin satın alma gücünü azaltır. Enflasyondan bahsedebilmek için çok daha fazlasına ihtiyaç vardır. Enflasyon, mal ve hizmetlerin fiyatlarının genel seviyesinin zamanla artması olarak tanımlanır ve bu durum, tüketicilerin satın alma gücünü azaltır. Ancak enflasyonu anlamak için daha derin bir analiz gereklidir. Enflasyon, yalnızca bireysel bir mal veya hizmetteki fiyat artışını değil, enflasyon sepetinde yer alan tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki genel artışı ifade eder. Zira "Enflasyon, yalnızca bireysel bir mal veya hizmetteki fiyat artışını değil, enflasyon sepetinde yer alan tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarında meydana gelen genel artışı ifade eder. Mal ve hizmetlerde meydana gelen fiyat artışları farklı seviyelerde olabilmektedir. Bir mal ve hizmet grubunda görülen tek seferlik fiyat artışı, eğer sonrasında fiyatlar ya durağan bir seviyede kalıyorsa ya da azalıyorsa, bu durum enflasyon olarak değerlendirilmemektedir. Enflasyon, genel fiyat seviyelerindeki sürekli ve yaygın artışlarla tanımlanır. Enflasyonun anlaşılabilmesi için, fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen sürekli artış oranının ekonomik bağlamda belirgin bir seviyeye ulaşması gerekmektedir. Bu sürekli artış, tüketicilerin satın alma gücünü sürekli olarak azaltmaktadır. Enflasyon, talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ve yapısal enflasyon gibi çeşitli etkenlerden kaynaklanabilir (Aslan, 2002, s.95-96). Enflasyonun anlaşılabilmesi için fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen sürekli artış oranının ekonomik bağlamda belirgin bir seviyeye ulaşması gerekmektedir. Bu sürekli artış, tüketicilerin satın alma gücünü sürekli olarak azaltmakta ve ekonomik istikrarı tehdit etmektedir. Dolayısıyla, enflasyonun etkili bir şekilde yönetilmesi için hem talep hem de maliyet faktörlerinin dikkate alınması önemlidir.

6.1. Enflasyon Türleri

Enflasyon, nedenlerine ve özelliklerine göre çeşitli türlere ayrılabilir. Ekonomistler ve politika yapımcılar için farklı enflasyon türlerini anlamak, ekonomik zorluklarla başa çıkarken çok önemlidir. Her türün, para politikası kararlarını ve genel ekonomik sağlığı etkileyebilecek farklı nedenleri ve etkileri vardır.

3.1.1. Talep enflasyonu:

Tüketicinin talebinin üreticinin arzını aştığı durumlarda meydana gelmektedir. Bu enflasyon çeşidi de diğer enflasyon çeşitleri gibi ekonominin dengesinin bozulmasına sebep olmaktadır. Peki bu bahsettiğimiz tüketici kimdir? Aslında “tüketici” olgusu tek bir bireyden bahsetmemektedir. Bu olgu halk, işletmeler ve devletin harcamalarından oluşmaktadır. Toplam talebin, ekonomide üretilen arz miktarını aşması durumunda fiyat yükselmektedir. Bu

yükselişte enflasyonu meydana getirmektedir. Bu tür bir enflasyon görülmesi durumunda talep üretim kapasitesini aştıkça arzda kıtlıklar ve yaşam maliyetinde genel artış görülmektedir.

- ✓ Talep kaynaklı enflasyon, bir ekonomideki mal ve hizmetlere yönelik genel talebin arzını aşması durumunda ortaya çıkar. Bu tür enflasyon, genellikle artan tüketici güveninin daha yüksek harcamalara yol açtığı büyüyen bir ekonomiyle ilişkilendirilir. Talep kaynaklı enflasyona katkıda bulunan faktörler şunlardır:
 - Daha yüksek harcanabilir gelir nedeniyle artan tüketici harcamaları.
 - Hükümet harcamaları veya mali teşvik
 - Daha yüksek ücretlere yol açan düşük işsizlik oranları
 - Artan borçlanma ve kredi bulunabilirliği

Bu tarz enflasyonu Kontrol altına almak için ise; para politikası araçları, maliye politikası araçları, üretkenlik artışı, regülasyonlar, işgücü arz artırımını gibi faaliyetlerle çözülebilmektedir. Bunun yanında Ekonomide talep artışı olduğunda, merkez bankaları genellikle faiz oranlarını artırarak talebi kontrol altına almaya çalışır. Yüksek faizler borçlanmayı zorlaştırır, bu da tüketim ve yatırımları azaltarak enflasyonu frenleyebilir. Talep enflasyonu durumunda, faizlerin artırılması enflasyonu düşürme potansiyeline sahiptir

3.1.2. Maliyet enflasyonu

Genel olarak fiyat seviyelerindeki artışı ifade etmektedir. Üretim girdilerindeki artışın ürünlerin ve hizmetlerin fiyat artışına sebep olması ile ortaya çıkmaktadır. İşletmelerin artan maliyetleri telafi etmek amacıyla ürünlerin ve hizmetlerin satış fiyatını arttırmasıyla genel fiyat seviyesinde artış meydana gelmektedir. Esas itibariyle maliyet kaynaklı enflasyon, üretim maliyetleri arttığında ortaya çıkar ve üreticilerin kar marjlarını korumak için fiyatları yükseltmesine neden olur. Maliyet enflasyonunun ortaya çıkma sebebi olarak bazı faktörler vardır. Bunlardan bazıları ise;

- Ham madde ve enerji maliyetlerindeki artış,
- İşgücü maliyetleri,
- Vergiler
- Regülasyonlar,
- Döviz kurundaki dalgalanmalar
- Paranın değer kaybetmesi
- Tedarik zincirindeki aksaklıklar ve bozulmalar gibi faktörler enflasyona sebep olabilmektedir.

Bu tarz enflasyonu Kontrol altına almak için çeşitli stratejiler mevcuttur. Bunları uygulamak maliyet enflasyonunu düzeltebilir. Örnek olarak, Üretim verimliliği arttırılabilir, pahalanan enerji ve ham maddeye karşın alternatif kaynaklardan faydalanıp artan maliyetleri azaltmak, işveren, çalışanlarına çalışma becerilerini ve verimliliklerini arttıracak programlar yoluyla işgücü verimliliğini arttırarak işçilik maliyetleri azaltılabilir. Hükümet döviz kuru dalgalanmalarına karşın korunma stratejileri geliştirmek ve mali politikalar ve regülasyonlar uygulamak yoluyla önlemler alabilir. Son olarak ise; tedarik zinciri yönetimi ile zincirdeki riskleri azaltmak amacıyla tedarikçi seçimler optimize edilebilir. Maliyet enflasyonu durumunda, üretim maliyetlerinin (örneğin hammadde fiyatları) artması sonucu fiyatlar yükselir. Bu durumda, faiz oranlarının artırılması maliyetleri daha da yükseltebilir çünkü finansman maliyetleri de artar. Dolayısıyla, maliyet enflasyonu söz konusu olduğunda faiz artışı enflasyonu artırabilir. Sonuç olarak maliyet enflasyonunu doğru bir stratejiyle yönetmek,

ekonomik dengenin korunmasına ve ekonomik büyümenin devam etmesine noktasında kritik bir öneme sahiptir.

3.1.3. Yapısal enflasyon

Ekonomik sistemdeki temel yapısal problemlerinden olan genellikle piyasada işleyişindeki aksaklıklardan, üretim kapasitesindeki yetersizliklerden ve işgücü piyasasındaki dengesizliklerden kaynaklanan bir enflasyon çeşididir. Yapısal enflasyon, ekonominin yapısındaki temel dengesizlikler nedeniyle fiyatlarda görülen sürekli artışı ifade eder. Genellikle yetersiz altyapı, verimsiz piyasalar ve ekonominin talepteki değişikliklere etkili bir şekilde yanıt vermesini engelleyen kurumsal zayıflıklar gibi arz yönlü kısıtlamalarla ilişkilendirilir. Bu tarz enflasyon üretim altyapısındaki yetersizlikler ve gelişmemiş teknoloji kullanımı arz kaynaklı problemlere sebep olabilir. Böylece talep artışı fiyatların artışına sebep olabilir. Aynı zamanda, işgücü kıtlığı veya yetersiz nitelikli işgücü gücü sorunları işgücü maliyetlerini arttırabilir bu da üretim maliyetlerinin artışına sebep olmaktadır. Son olarak üretim maliyetleri artışı üretim fiyatlarını yükselterek fiyatların yükselmesine yol açabilmektedir. Bu tarz enflasyonun başlıca sebepleri şunlardır.

- **Arz Darboğazları:** Yapısal enflasyon genellikle belirli sektörlerin kıtlıklarla karşı karşıya kalırken diğerlerinin aşırı talep yaşadığı arz yönlü sorunlardan kaynaklanır. Örneğin, tarım sektörleri zayıf altyapı nedeniyle düşük üretimden muzdarip olabilir ve bu da daha yüksek gıda fiyatlarına yol açabilir.
- **Zayıf Altyapı:** Yetersiz ulaşım, depolama tesisleri ve lojistik, malların verimli dağıtımını engelleyebilir. Bu verimsizlik maliyetleri artırabilir ve tüketiciler için daha yüksek fiyatlara neden olabilir.
- **Kusurlu Piyasa Yapıları:** Birçok gelişmekte olan ekonomide, tekeller veya oligopoller nedeniyle optimum şekilde çalışmayan piyasalar vardır ve bu da üreticiler arasında fiyatları şişirebilen fiyat belirleme gücüne yol açar.
- **Politika Başarısızlıkları:** Yapısal sorunları yeterince ele almayan hükümet politikaları enflasyonu daha da kötüleştirebilir. Örneğin, etkisiz mali politikalar veya kötü tasarlanmış sübvansiyonlar fiyatları istikrara kavuşturmada başarısız olabilir.
- **Ekonomik Volatilité:** Gelişmekte olan ekonomiler genellikle iklim değişikliği veya küresel piyasa dalgalanmaları nedeniyle tarım gibi önemli sektörlerde volatilité yaşar ve bu da ani fiyat artışlarına yol açabilir.

Yapısal enflasyonun düzeltilebilmesi için ise yatırım ve altyapı geliştirme, yani üretim kapasitesini arttırıp teknolojiyi modernize ederek arz yönlü kısıtlamalar azaltılabilir. Yanı sıra, iş gücünün niteliklerini arttırarak işgücü maliyetleri düşürülebilir bu da eğitim ve işgücünün gelişmesine sebep olurken yapısal enflasyonu azalmasına yönelik yardımcı bir adım olabilmektedir. Yanı sıra pazarı daha rekabetçi hale getirmek fiyatların aynı kamasına yol açabilir. Ancak bunun için hükümetin düzenleyici reformlar uygulayıp anti-tröst yasaları güçlendirmesi gerekmektedir. Maliyet baskılarını hafifletmek için enerji ve hammadde maliyetlerini kontrol altına alıp verimliliği arttırmak adına alternatif kaynaklara yönelmek gerekebilir. Son olarak fiyat istikrarını sağlamak amacıyla yapısal sorunların çözülmesi adına farklı ekonomik politikaların ve kurumların uyum içinde çalışmalarını sağlamak gerekmektedir.

Yapısal enflasyonun kökenindeki yapısal sorunları çözmek zaman alacağından kapsamlı ve uzun vadeli reformlar uygulamak gerekmektedir. Sonuç olarak faizle enflasyon arasındaki

ilişkiyi incelerken faydalandığımız veriler bizlere şunu göstermektedir ki yüksek enflasyon oranlarına sahip ülkelerdeki nominal faiz oranları da yüksektir.

Enflasyonun fiyat düzeylerindeki artışa yol açmasının sebeplerini iki kritik noktayla anlayabiliriz. Enflasyon, düşük faiz oranları, borçlanma maliyetlerini azaltarak yatırım ve tüketim talebini arttırmaktadır. Bunu anlayarak hem merkez bankalarının para politikası kararlarında hem de bireysel yatırımcıların finansal kararlarını fark etmiş oluruz. Enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişki maliye politikalarının ve ekonomik istikrarının sağlanmasının anlaşılmasında büyük öneme sahiptir.

4. ENFLASYON VE FAİZ ORANLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişki, ekonomik teorinin önemli bir parçasıdır ve bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişkiyi, genellikle birbiriyile ters orantılı olarak değerlendiririz. Yüksek enflasyonun paranın değerini düşürmesi ve bu durumun ekonomik istikrarı tehdit etmesinden dolayı merkez bankaları, enflasyonun arttığı bir ortamda ilk iş olarak faiz oranlarını arttırmaktadırlar. Faiz oranlarının artırılmasındaki amaç ise kredi maliyetlerini arttırarak dolaylı yoldan enflasyon düşürmeyi amaçlanmaktadır. Faiz oranları, enflasyonu kontrol etmede kritik bir rol oynamaktadır. Talep ve maliyet kaynaklı enflasyonun varlığına bağlı olarak, merkez bankaları uygun politikalar geliştirerek faiz oranlarını ayarlamalıdır. Bu ayarlamalar, hem ekonomik istikrarı sağlamak hem de fiyat istikrarını korumak açısından önemlidir. Dolayısıyla, faiz oranlarının yönetimi, enflasyonla mücadelede etkili bir strateji olarak öne çıkmaktadır

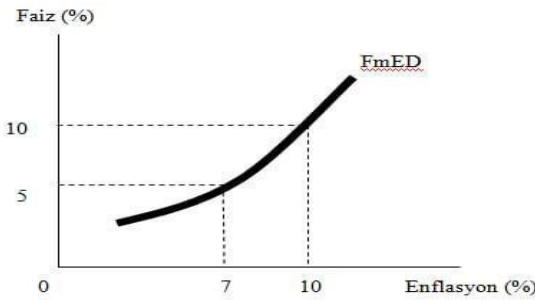
Faiz oranları ayrıca, enflasyonun uzun vadeli etkilerini kontrol etmek amacıyla kullanılabilir. Faiz oranlarını düşürmek, kredi maliyetlerini azaltır ve ekonomik aktiviteleri teşvik ederken, yüksek faiz oranları tasarrufları artırır ve talebi azaltmaktadır. “Enflasyon artarken faizler de artmakta, ancak enflasyon düşerken faiz hemen düşmemektedir.” (Uslu, Demirgil, 2022, s.290-318). Diğer yandan faizi artırıcı şokların enflasyonu azalttığı, faizi azaltıcı şoklarınsa enflasyonu artırdığı belirlenmiştir. Merkez bankaları enflasyon artışı sebebiyle faiz oranlarını arttırlar. Bu şekilde ekonomideki talebi sınırlayabilir ve enflasyon baskılarını azaltabilirler. Düşük enflasyon ortamında veya ekonomik durgunluk zamanlarında, merkez bankaları faiz oranlarını düşürebilir ve ekonomik büyümeyi teşvik edebilirler. Yani, enflasyon beklentileri arttığında nominal faiz oranlarının da artması beklenmektedir. Bu durum, gerçek faiz oranlarının sabit kalmasını sağlar. Ancak öne sürülen bu önermenin aksini düşünenler de mevcut. Minneapolis Federal Rezerv Başkanı Narayana Kocherlakota, 2010 yılında yaptığı ünlü bir konuşmasında faiz oranlarını yükseltmenin de enflasyonu arttırdığına dair bir önerme öne sürmüştür (Cohrane, 2016, s.8). Bu önermeyi maliyet enflasyonu ile açıklıyoruz. Yani enerji, doğal gaz, petrol gibi ürünlerin tüm dünyada fiyat artışı yaşaması enflasyonun artmasına yol açabilir.

Enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişki karmaşık bir yapıya sahiptir ve birçok faktörden etkilenir. Fisher Hipotezi bu ilişkiyi açıklamak için önemli bir çerçeve sunarken, talep ve maliyet faktörleri de enflasyonun dinamiklerini etkiler. Ekonomik politikaların etkinliği açısından bu ilişkiyi anlamak kritik öneme sahiptir; zira yanlış adımlar hem enflasyonu artırabilir hem de ekonomik istikrarı tehdit edebilir. Buna göre Yüksek enflasyona sahip ülkelerde genellikle sıkı para politikaları uygulanır. Bu politikalar, enflasyonu kontrol altına almak amacıyla faiz oranlarının artırılmasını içermektedir. Hem talep hem de maliyet

enflasyonu ile karşılaştığında, hangi tür enflasyonun baskın olduğunu belirlemek önemlidir. Eğer her iki tür de mevcutsa, yalnızca faiz artırmak ya da azaltmak yeterli olmayabilir; bu durumda daha kapsamlı politikalar geliştirilmesi gerekebilir.

Merkez bankaları, enflasyonu kontrol etmek için sıkı para politikaları uygulayarak faiz oranlarını artırabilir. Ancak bu durumun uzun vadeli etkileri dikkate alınmalıdır: Yüksek faiz oranları tasarrufları teşvik edebilirken, aynı zamanda yatırımları olumsuz yönde etkileyebilir. Yatırımların azalması toplam arzı daraltabilir ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi yavaşlatabilir. Hem talep hem de maliyet kaynaklı enflasyonun var olduğu durumlarda, faiz artırma veya azaltma kararları dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir. Aksi takdirde, bir tür enflasyonu kontrol altına almak için yapılan müdahale diğer türü artırabilir. Aşağıdaki Grafik 1’de Faiz ve maliyet Enflasyonu Doğrusu gösterilmektedir.

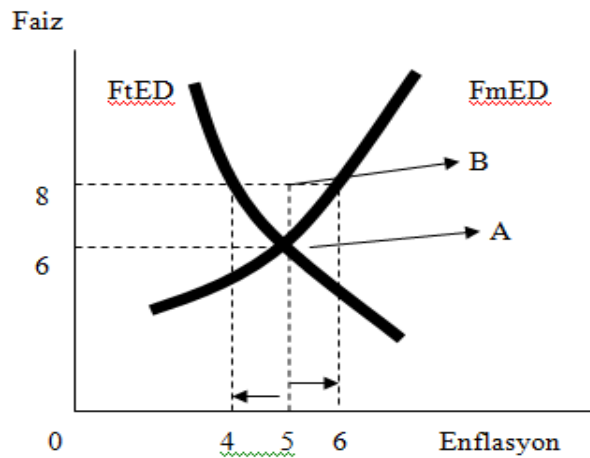
Grafik 1: Faiz ile Enflasyon arasındaki doğru yönlü ilişki

Kaynak: (Eğilmez, 2014 s.3)

Ancak talep enflasyonu ve maliyet enflasyonu birlikte görülüyorsa, “ Faizleri arttırarak tüketim talebini düşürerek enflasyonu frenleyebiliriz.” (Eğilmez, 2014 s.2) Eğer bu iki enflasyon çeşidi birlikte görülüyorsa oranlarının ne kadar olduğunu inceler ona göre bir yöntem belirleriz. Aşağıdaki Grafik 2’de talep enflasyonu ve maliyet enflasyonunun birlikte görüldüğü durumda nasıl dengeye geleceğini göstermektedir.

Grafik 2: Enflasyon ve Faiz dengesi

Kaynak: (Eğilmez, 2014, s.4)

Genellikle merkez bankası faiz oranlarını arttırıp talebi azaltarak fiyat artışlarını kontrol altına almaya çalışır. Aynı şekilde, Düşük enflasyon ve düşük faiz ortamında büyümeyi teşvik etmek için merkez bankaları faiz oranlarını düşürme yoluna başvurabilirler bu da kredi erişimini kolaylaştırabilir. Faiz oraları bireylerin paralarını üretime mi yoksa vadeli mevduata mı yatıracakları konusunda belirleyici rol oynar. Enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişki, para politikasının en önemli araçlarından birisidir. Yüksek faiz oranları genellikle doğru politikalar uygulanırsa enflasyonu düşürücü etkiye sahiptir. Düşük faiz oranları ise tam tersi etkiye sahip olmakla birlikte enflasyonu arttırıcı etkiye sahiptir. Merkez bankaları bu araçları kullanarak ekonomiyi kontrol altına almaya çalışmaktadır. Enflasyon ve faiz arasındaki ilişkiyi anlamak hem tüketici hem de politikacılar açısından oldukça öneme sahiptir. “Örneğin, harcama eğilimi, faizlerin düşük olduğu bir ortamda tasarruf üzerinden elde edilecek gelir de düşük olduğundan artmaktadır (News BBC, 2021)

Ekonomilerde enflasyon ve faiz oranları, temel makroekonomik göstergeler olarak önemli bir role sahiptir. Bu göstergeler, ekonomik kararlar üzerinde doğrudan etkiye sahip olduğu gibi, genel ekonomik dengenin sağlanması ve sürdürülebilir büyüme için kritik öneme sahiptir. Enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişki, merkez bankalarının politika belirleme süreçlerinde ve yatırımcıların stratejilerinde belirleyici bir faktördür.

Enflasyon ve faiz oranları, ekonomik döngülerin ve makroekonomik politikaların merkezinde yer alır. Bu göstergeler, ekonomik karar vericiler ve yatırımcılar için önemli sinyaller sağlar ve genel ekonomik istikrarın sağlanması için kritik bir rol oynarlar. Dolayısıyla, enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişkinin anlaşılması, ekonomik gelişmeleri tahmin etme ve uygun politika yanıtları geliştirme konusunda önemli bir unsurdur. Esasında kısa vadede faiz oranları enflasyonu etkileyebilir. Ancak uzun vadede, enflasyon beklentileri ve para politikasının kredibilitesi daha belirleyici faktörlerdir.

5. ARJANTİN EKONOMİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Güney Amerika'nın en büyük ekonomilerinden olan Arjantin ekonomisi köklü bir geçmişe sahiptir. Arjantin ekonomisinin tarihi siyasi ve sosyal tarihten etkilenerek farklı dönemlerde yaşanan çeşitli olaylar ve politikalardan üzerinden şekillenmiştir.

1800'lü yıllarda Arjantin tarım sektörüne dayalı bir ekonomiye sahip durumda olduğu görülmektedir. Arjantin 1816 yılında bağımsızlığını elde ettikten sonra tarım sektörüne dayalı bir ekonomik oluşum gerçekleştirdi. Başlıca ürünler arasında buğday, mısır, et ve deri yer alıyordu. Bu dönemde Arjantin, Büyük Britanya ve diğer Avrupa ülkeleriyle ticari ilişkiler kurdu ve ihracatı arttı. 20. yüzyılın başlarında ise hızlı bir sanayileşme süreci yaşayan Arjantin ekonomisi ithal ikameci politikalar uygulayarak yerli sanayinin gelişimini destekledi. Bu dönemde ihracatta tarım ürünleri önemli bir paya sahipti. Yeni fabrikalar ve altyapı yatırımları da ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır.

1940'lara ve 50'lere gelince Arjantin'de Juan Perón liderliğinde peronist yönetim, devletçi ve korumacı ekonomi politikaları uyguladı. Perón'un hedefi, işçi sınıfının refah düzeyini arttırmak, sanayiye desteklemek ve ithalatı kısıtlamaktı. Bu dönemde Arjantin, Latin Amerika'da önemli bir güç haline geldi. 1960'lardan 1980'lere kadar Arjantin, ekonomik istikrarsızlık, yüksek enflasyon, dış borç sorunları ve darbe girişimleriyle mücadele etti. Bu dönemde hükümetler, IMF'den aldıkları krediler karşılığında uygulanan yapısal uyum programlarını kabul etmek zorunda kaldı. 1990'larda Arjantin, özelleştirilmelerle birlikte mali disiplin, liberalizasyon ve özel sektörü teşvik ederek neo-liberal politikalara geçiş yaptı. Bu

dönemde ülke ekonomik açıdan önemli bir büyüme gerçekleştirse de yoksulluk ve eşitsizlik gibi sorunlarla karşı karşıya kaldı.

2001 yılında ülke çok büyük bir ekonomik kriz yaşadı. “Bu bölgede 1994’te şiddetli bir kriz yaşayan Meksika gibi Arjantin de 1980’lerden bu yana uluslararası finans çevrelerinin (özellikle IMF) önerdiği politikaları başarılı bir şekilde uygulamış bir ülkeydi. Ancak Meksika’nın aksine kapsamlı bir finansal kurtarma operasyonunun yapılmaması Arjantin’in yaşadığı krizin ekonomik olduğu kadar sosyal ve siyasi alanda da şiddetlenmesine yol açmıştır.” (Delice, 2002)Bu çerçevede kriz, IMF reçetelerine duyulan güvenin önemli ölçüde sarsılmasına ve gelişmekte olan ülkelerin kendilerine özgü tedbirler almaları sürecinin ivme kazanmasına yol açmıştır. Kriz sonrası dönemde, hükümetler çeşitli alanlarda reformlar uyguladı. Günümüzde ise Arjantin ekonomisi, makroekonomik istikrara kavuşmaya çalışırken, yüksek enflasyon, dış ticaret açığı ve yüksek borç gibi sorunlarla mücadele etmektedir.

Arjantin için tarım sektörü en önemli alanlardan biridir. Verimli toprakları ve geniş otlak alanlarıyla tarım ve hayvancılık çok önemli bir yere sahiptir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi başlıca tarım ürünleri buğday, mısır, soya fasulyesi, şeker kamışı, üzüm ve diğer meyve çeşitleri bulunmaktadır. Et ve süt tüketiminde de önemli bir yere sahiptir. Sanayi sektöründe gıda işleme, otomotiv, kimya, metalürji, tekstil ve petrol rafinerileri yer almaktadır. Arjantin, Latin Amerika’nın en gelişmiş sanayi altyapısına sahip ülkelerinden biridir. Ekonomide önemli bir paya sahip olan hizmetler sektörü, finans, ticaret, ulaştırma, turizm ve telekomünikasyon gibi alt sektörleri kapsamaktadır. Aynı zamanda Arjantin, petrol, doğal gaz, hidroelektrik ve nükleer enerji kaynaklarına sahiptir. Enerji sektörü, ülkenin ekonomik kalkınmasında kritik bir rol oynamaktadır. Arjantin’in başlıca ihraç ürünleri arasında soya fasulyesi, mısır, buğday, et, araba ve otomotiv parçaları en önemli dış ticaret geliri elde ettiği ürünlerdir. İthalatta ise enerji, makine, kimyasallar ve tüketim malları ön plandadır. Arjantin ekonomisinde yabancı yatırımlar da önemli bir role sahiptir. Başlıca yatırım alanları imalat sanayi, madencilik, telekomünikasyon, enerji ve finans sektörü bulunmaktadır.

6. ARJANTİN EKONOMİSİNİN YAPISAL SORUNLARI

Arjantin ekonomisi, yıllar boyunca ekonomik istikrarsızlığına ve krizlerine katkıda bulunan kalıcı yapısal sorunlarla karşı karşıya kalan bir ülke profili çizmektedir. Bu yönüyle Arjantin, uzun yıllardan beri yüksek enflasyon oranlarıyla mücadele eden gelişmekte olan ülkelere benzerdir. Bu durumun ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkileri çok fazla görülmektedir. Ayrıca kayıt dışı ekonomide oldukça fazla kişi istihdam ediliyor. Bu da demek oluyor ki çalışanların gelirleri enflasyon oranında artmıyor. Bundan yıllar önce neredeyse dünyanın en zengin ülkelerinden birisi olan ve refah seviyesinin Fransa veya Almanya gibi ülkelere daha yüksek olan Arjantin bugün çok farklı bir konumda bulunmaktadır. (Mordagage, Menendez, 2024). Geçmişte ülkenin içinde bulunduğu refah döneminde yapılan kırmızı et ihracatının büyük önemi bulunmaktaydı. Ancak şimdi durum çok farklı halk basına “Biftek ülkesiyiz ama paramız yalnızca tavuk almaya yetiyor.” (Mordgace, Menendez. 2024) şeklinde açıklamalar yapıyor. Yaşadıkları evlerden, yeme alışkanlıklarına kadar halkın refah seviyesi azalmış durumda bulunmaktadır.(Smink, 2023).

Arjantin Merkez bankası (BCRA) yüksek enflasyon oranlarıyla baş etmek için faiz oranlarını yükseltmektedir. Faiz oranlarının yükseltilmesindeki en önemli amaç ülkedeki ekonomik istikrarı sağlamak ve enflasyon oranlarını düşürmeye yönelik bir strateji geliştirmektir. Bu

yöntemle faiz oranlarını toplam talebi azaltmak ve dolayısıyla enflasyonu kontrol altına almak amaçlanmaktadır.

Uzun vadede enflasyon beklentileri ve para politikasının kredibilitesi daha belirleyici bir faktör olsa da Arjantin'de faiz oranlarındaki artışın kısa vadede enflasyonu baskıladığı bilinmektedir. Arjantin'de sık sık değişen hükümetler ve istikrarsız ekonomik politikalar Arjantin merkez bankasının itibarının zedelenmesine yol açmaktadır. Arjantin Merkez Bankasının (BCRA) uyguladığı faiz artırımları beklenti yönetimi konusunda yeterli olamamıştır. Uygulanan yüksek faiz oranları kısa vadede etkili olsa da uzun vadede enflasyon oranlarındaki beklentiyi karşılayamamıştır. Bu sebeple anlaşılıyor ki, sadece yüksek faiz oranları değil aynı zamanda maliye politikaları da eşzamanlı olarak uygulanmaktadır.

Arjantin, ticari potansiyeli, zengin doğal kaynakları ve gelişmiş sanayisi sayesinde Latin Amerika'nın önde gelen ekonomilerinden biridir Buna rağmen yıllardır ekonomik problemlerle mücadele etmektedir. Yüksek enflasyon, dış borç krizi, işsizlik ve gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi yapısal sorunlar, ülkenin ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmasını güçleştirmektedir.

Bu sebepten dolayı Uluslararası Para Fonu (IMF) Arjantin'in ekonomisinde kritik bir rol oynamaktadır. IMF, ekonomik istikrarı sağlamak ve yapısal dönüşümleri gerçekleştirmek için Arjantin hükümetlerine finansal destek ve politika tavsiyeleri sunmasına rağmen uygulanan IMF politikalarının etkinliği ve sonuçları, sürekli tartışma konusu olmaktadır.

Arjantin ekonomisi, yıllardır birçok yapısal sorunla boğuşmaktadır. Bu sorunların çözümü için IMF, çeşitli politika reçeteleri sunmuştur, ancak Arjantin'deki ekonomik istikrarsızlık ve krizler devam etmektedir. Arjantin'in yaşadığı başlıca ekonomik sorunlar ve krizler ile bunların nedenleri ve etkileri aşağıda özetlenmektedir.

6.1. Yüksek Enflasyon

Arjantin uzun yıllardan beri yüksek enflasyonla mücadele etmektedir. Enflasyonun sebepleri olarak dolarizasyon, bütçe açıkları ve kurumsal zayıflıklar olarak sayabilir. Arjantin'in yüksek enflasyon sorunu, tarihi ekonomik yanlış yönetim, kronik mali açıklar ve dış şoklara dayanan çok yönlü bir sorundur. Bu zorluğun üstesinden gelmek, mali disiplin, parasal istikrar ve ekonomiye güveni yeniden sağlamayı amaçlayan yapısal reformları içeren kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Zira zaman zaman enflasyon üç haneli rakamlara ulaşan enflasyon oranları fiyat istikrarını, tüketicinin alım gücünü ve güvenini ve reel satın alma gücünü etkilemektedir. IMF, enflasyon kontrolü için başta para ve maliye politikaları olmak üzere bazı tedbirler önermesine rağmen bu tedbirler kalıcı çözüm sağlayamamıştır. Yüksek Enflasyonun nedenleri arasında aşağıdaki hususlar ön plana çıkmaktadır.

- **Kronik Mali Açıklar:** Arjantin, para yaratımıyla finanse edilen sürekli kamu harcamalarıyla uzun süredir mücadele ediyor. Bu mali hakimiyet, hükümetin açıklarını kapatmak için para basması ve para biriminin değerini düşürmesiyle enflasyona yol açmaktadır.
- **Para Birimi Devalüasyonu:** Arjantin Pesosunun dolar başına 365 pesodan 800 pesoya yakın zamanda devalüe edilmesi, döviz kuru primini daraltmayı ve ihracatı artırmayı amaçlıyordu. Ancak bu hareket, enflasyon beklentilerini daha da körükledi ve ithal malların fiyatlarını artırdı.
- **Tedarik Zinciri Sorunları:** Şiddetli kuraklık gibi dış şoklar tarımsal üretimi etkileyerek gıda fiyatlarının artmasına yol açtı; bu da enflasyon endeksinin önemli bir

bileşenidir. Kuraklığın Arjantin'in GSYİH'sinden yaklaşık 19 milyar dolar düşüreceği ve ekonomik krizi daha da kötüleştireceği tahmin ediliyor. (Garcia ve Venturi, 2024).

- **Politik Belirsizlik:** Başkan Javier Milei liderliğindeki yeni hükümet, olası dolarizasyon ve kamu harcamalarında önemli kesintiler de dahil olmak üzere köklü reformlar deniyor. Ancak bu önlemler politik açıdan hassas olup sonuç vermesi zaman alabilir (Roy, 2024).
- Yüksek enflasyon oranının Arjantin ekonomisi için derin etkileri vardır. Bu etkiler kendisini daha çok şu sorunlara sebep olmaktadır (Rathi, 2022)
- **Azalan Satın Alma Gücü:** Fiyatlar hızla arttıkça, tüketiciler satın alma güçlerinde önemli bir azalmayla karşı karşıya kalmaktadır ve bu durum birçok kişiyi takas sistemlerine veya paralel para piyasalarına başvurmaya yöneltmektedir.
- **Artan Yoksulluk:** Arjantinlilerin yaklaşık %40'ı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır ve bu durum artan fiyatlar ve durgun ücretler nedeniyle daha da kötüleşmektedir.
- **Yatırımcı Güveni:** Yüksek enflasyon, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik kötü yönetimin birleşimi, yatırımcı güveninin azalmasına yol açarak yabancı yatırım çekme çabalarını zorlaştırmıştır.

6.2. Dış Borç Krizi

Arjantin, tarihsel olarak yüksek dış borçlanma problemi ile karşı karşıya olan Arjantin yüksek dış borçlanma ve ödemeler dengesi açıkları nedeniyle kırılmalı bir ekonomik yapıya sahiptir. Ödemeler dengesi açıkları, dış borç stokunu artırarak kırılmalılığı artırmaktadır.

Tarihsel süreçte Arjantin hükümetleri ülkenin borcunu birçok kez ödeyemez hale gelerek temerrüde düşmesine neden olmuşlardır. En önemli temerrütler 2001, 2014 ve 2020'de gerçekleşmiştir. 2001'deki ilk büyük temerrüt, ülkenin pesonun ABD dolarına sabitlenmesini sürdürmemesi ve ekonomik çöküşe yol açmasıyla yaşanan ciddi bir mali kriz sırasında gerçekleşmiştir. O zamandan beri Arjantin, 2005'ten 2016'ya kadar olan önemli bir yapılandırma ve 2020'de başlatılan bir ekonomik ve siyasi yapılandırma da dahil olmak üzere birkaç borç yeniden yapılandırması geçirmektedir. Arjantin ekonomisinin sürekli bir biçimde borç krizi yaşamasına neden olan başlıca yapısal sorunlar şunlardır.

- **Kronik Mali Açıklar:** Hükümetin sürekli aşırı harcama yapması, kalıcı mali dengesizliklere yol açmıştır. Açıkları finanse etmek için para yaratmaya güvenmek, yüksek enflasyona ve yatırımcı güveninin azalmasına neden olmuştur.
- **Para Birimi Dalgalanması:** Arjantin pesosu önemli bir devalüasyon yaşamıştır ve bu da yabancı para cinsinden borç ödeme yükümlülüklerini daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu dalgalanma ekonomik istikrarı zayıflatmakta ve işletmelerin etkili bir şekilde faaliyet göstermesini zorlaştırmaktadır.
- **Emtia İhracatına Bağımlılık:** Arjantin ekonomisi büyük ölçüde tarımsal ihracata dayanmaktadır ve bu da onu küresel fiyat dalgalanmalarına ve ürün verimini etkileyebilecek olumsuz hava koşullarına karşı hassas hale getirmektedir.

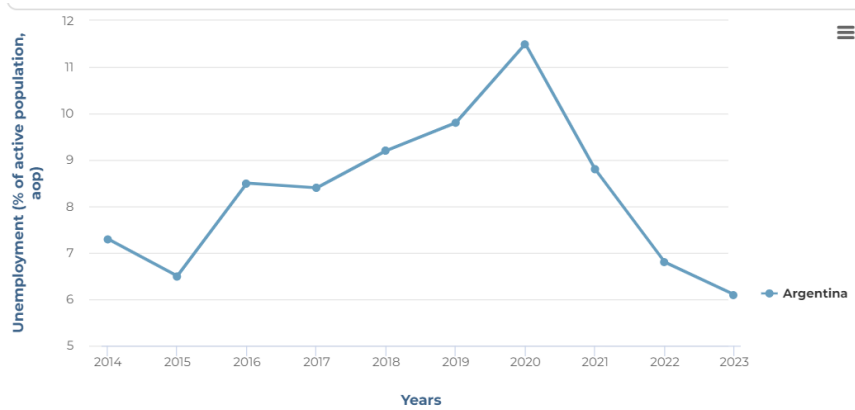
Arjantin'in borç krizleri, ekonomik daralma, finansal istikrarsızlık ve sosyal maliyetlere yol açmaktadır. 1980'lerden sonraki dönemde yaşanan ekonomik daralma, finansal istikrarsızlık ve sosyal maliyetlere yol açmıştır. IMF, Arjantin'e destek olmuştur. Ancak, borç sorununun kalıcı çözümü için, yapısal sorunların (bütçe açığı, verimlilik, rekabet gücü vb.) ele alınması gerekmektedir. Arjantin'in dış borç krizi, tarihi temerrütlerin, mali yanlış yönetimin ve yapısal zayıflıkların karmaşık bir etkileşimidir. IMF ile yakın zamandaki yeniden yapılandırma çabaları ekonomiyi istikrara kavuşturmayı hedeflerken, önemli zorluklar devam etmektedir. Bu

sorunların ele alınması, uzun vadeli ekonomik istikrar ve büyümeyi sağlamak için mali disiplin, para birimi istikrarı ve ihracat rekabet gücünü artırmaya odaklanan kapsamlı reformlar gerektirecektir.

6.3. İşsizlik ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği

Arjantin, daha geniş ekonomik sorunlarıyla derinden iç içe geçmiş olan işsizlik ve gelir dağılımı eşitsizliğiyle ilgili önemli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Yüksek işsizlik oranları ve gelir dağılımındaki eşitsizlik sorunları ile karşı karşıya kalan Arjantin'de, yoksulluk ve sosyal huzursuzluk gibi problemler tetiklenmektedir. Arjantin'deki işsizlik oranı son on yılda ortalama %8,4 civarında seyretti ve bu da ekonomik oynaklık ve yapısal zorluklar dönemlerini yansıttı. COVID-19 salgını bu sorunları daha da kötüleştirerek işsizlik oranlarında bir artışa yol açtı ve bu oran 2020'de %11,5'e ulaştıktan sonra kademeli olarak azalmaktadır.

Grafik 3: Arjantin'de Son 10 Yılda Görülen İşsizlik Oranları

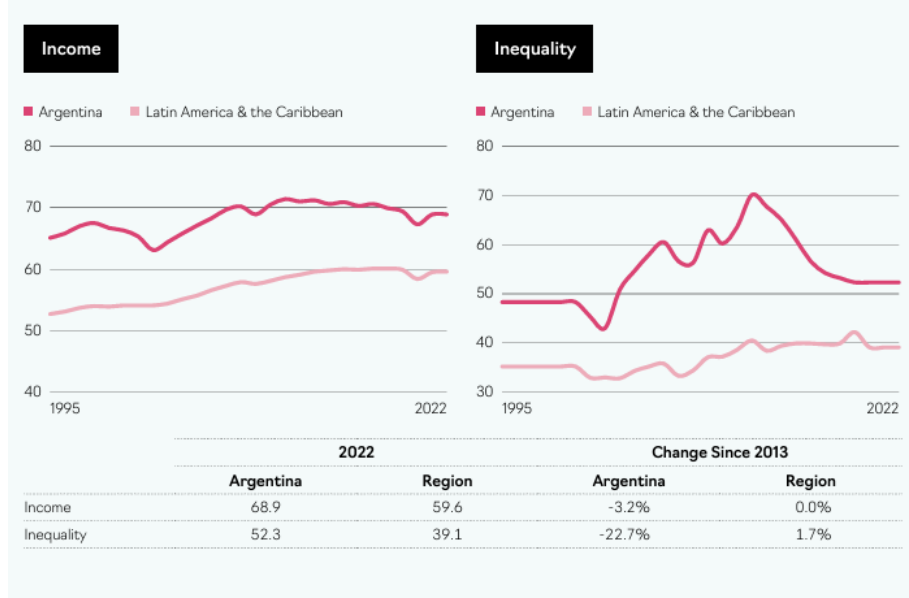
Note: This chart displays Unemployment Rate for Argentina from 2014 to 2023.
Source: Macrobond.

Kaynak: (Focus Economics, 2024)

İşgücünün önemli bir kısmı gayri resmi sektörde faaliyet göstermektedir ve bu durum işsizliği ele alma ve iş güvenliğini iyileştirme çabalarını zorlaştırmaktadır. 2019'da, çalışma çağındaki bireylerin yalnızca %20'sinin istikrarlı özel sektör işlerine sahip olduğu tahmin edilirken, diğer bireylerin ya işsiz ya da gayri resmi işlerde çalıştığı tahmin edilmektedir. (Yeyati, 2020).

Bu bakımdan Arjantin, ekonomik istikrarsızlık ve enflasyonla daha da kötüleşen yüksek gelir eşitsizliği seviyeleri sergiliyor. Gelir eşitsizliğinin yaygın bir ölçüsü olan Gini katsayısı, servet dağılımında önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Nüfusun yaklaşık %42'si, hem işsizlik hem de gelir dağılımı sorunlarıyla yakından bağlantılı olan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Ekonomik kriz, düşük gelirli grupları orantısız bir şekilde etkileyerek toplumsal huzursuzluğu ve hükümet politikalarından duyulan memnuniyetsizliği artırmıştır.

Grafik 4: Arjantin ve Latin Amerika-Karayiplerde Gelir ve Eşitsizlik Durumu 1995-2022 Arası Dönem

Kaynak: (Sandleris, 2024, s.126)

Yukarıda yer alan Grafik 4'te görüldüğü gibi Arjantin'de gelir ve eşitsizlik arasında Latin Amerika ve Karayipler bölgesinin geneline göre negatif yönlü olarak ayrılmaktadır. Örneğin gelir dağılımında 2013-2022 arası dönemde özellikle Arjantin'in ekonomik kriz yaşadığı dönemlerde gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığı ve bölgenin geneline göre daha yüksek seviyelerde seyrettiği görülmektedir.

Arjantin'de nüfusun yaklaşık %42'si yoksulluk sınırının altında yaşıyor ve bu durum hem işsizlik hem de gelir dağılımı sorunlarıyla yakından bağlantılı. Ekonomik kriz, düşük gelirli grupları orantısız bir şekilde etkileyerek toplumsal huzursuzluğu ve hükümet politikalarından duyulan memnuniyetsizliği artırmıştır. Bunun yanında Yüksek enflasyon oranları (yıllık %300'ü aşması tahmin ediliyor) satın alma gücünü daha da aşındırıyor, gelirlerinin daha büyük bir kısmını temel mal ve hizmetlere harcayan düşük gelirli haneleri orantısız bir şekilde etkiliyor. Bu enflasyonist ortam mevcut eşitsizlikleri daha da kötüleştiriyor ve ailelerin yoksulluktan kurtulmasını zorlaştırıyor (Sandleris, 2024, s.126).

Arjantin'deki iç içe geçmiş işsizlik ve gelir dağılımı eşitsizliği sorunları, politika yapımcılar için önemli zorluklar ortaya koymaktadır. Bu sorunların ele alınması, ekonomiyi istikrara kavuşturmayı, işgücü piyasası esnekliğini artırmayı ve kapsayıcı büyümeyi teşvik eden etkili sosyal politikaları uygulamaya koymayı amaçlayan kapsamlı reformlar gerektirmektedir. Hedefli müdahaleler olmadan Arjantin, uzun vadeli ekonomik beklentilerini engelleyen yoksulluk ve eşitsizlik döngülerini sürdürme riskiyle karşı karşıyadır.

6.4. Kurumsal ve Yapısal Zayıflıklar

Arjantin ekonomisi, kalıcı ekonomik zorluklarına katkıda bulunan önemli kurumsal ve yapısal zayıflıklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zayıflıklar çeşitli biçimlerde ortaya çıkar ve mali istikrarı, enflasyon kontrolünü ve genel ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Kronik mali açıklar, Arjantin'in ekonomik yapısının bir özelliğidir. Hükümet, harcamaları finanse etmek için tarihsel olarak aşırı borçlanmaya ve para yaratmaya güvenmiştir ve bu da yüksek enflasyon

oranlarına yol açmıştır; son zamanlarda yıllık %140'ı aşmıştır. Bütçe açığının GSYİH'nın %10'u kadar yüksek olduğu tahmin edilmektedir; bu da ekonomi üzerinde muazzam bir baskı oluşturmakta ve sürdürülebilir büyüme çabalarını baltalamaktadır (Sobel, 2023).

Kurumsal zayıflıklar Arjantin'in yönetimini etkilemiş, tutarsız politika uygulamalarına ve hesap verebilirliğin eksikliğine yol açmıştır. Özellikle Peronist hareketten gelen popülist politikaların etkisi, genellikle altta yatan yapısal sorunları ele almayan kısa vadeli önlemlerle sonuçlanmıştır (Roy, 2024)

Etkin kamu yönetiminin ve güçlü kurumsal yapının olmaması Arjantin'in ekonomik başarısını engelleyen faktörlerdir. IMF, kurumsal reformlar ve iyi yönetim konularında Arjantine tavsiyeler sunmuştur, ancak reform sürecini yavaş ilerletmektedirler. Netice olarak, Arjantin ekonomisindeki kronik sorunların çözümü, IMF'in dayattığı geleneksel politika reçeteleri yerine, ülkenin kendi koşullarına uygun, bütüncül ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin geliştirilmesini gerektirmektedir. Kurumsal reformlar, üretken yatırımlar, eğitim ve sosyal politikalar gibi alanlardaki yapısal dönüşümler, Arjantin'in ekonomik istikrar ve refahı için hayati önem taşımaktadır.

7. ARJANTİN EKONOMİSİNE YÖNELİK IMF POLİTİKALARI

Uluslararası Para Fonu (IMF) son yıllarda Arjantin ile karmaşık ve sıklıkla çekişmeli bir ilişkiye sahip olmuştur, IMF yönetimleri ülkeye kredi ve rehberlik sağlarken aynı zamanda etkili politikaları uygulamada zorluklarla da karşı karşıya kalmaktadır.

2018'de IMF, dönemin Başkanı Mauricio Macri ile IMF tarihindeki en büyük kredi olan 57 milyar dolarlık bir kurtarma paketi üzerinde anlaşmıştır. Ancak, enflasyon Macri'nin halefi Alberto Fernández döneminde daha da yükselmeye devam etti ve bu da Mayıs 2020'de bir temerrüde yol açmıştır. Bunun ardından 2022'de, 2018 anlaşmasından ödeme takvimini kolaylaştırmak için IMF ile 44 milyar dolarlık yeni bir anlaşmaya varılmıştır. Mart 2023'te IMF personeli, yaklaşık 5,3 milyar dolara erişim sağlayan güncellenmiş bir makroekonomik çerçeve konusunda Arjantin ile personel düzeyinde bir anlaşmaya varmıştır. Ocak 2024 itibarıyla IMF personeli ve Arjantin yetkilileri, IMF Yönetim Kurulu onayına tabi olmak üzere makroekonomik istikrarı yeniden sağlamak için güçlendirilmiş bir dizi politika konusunda bir anlaşmaya varmıştır (IMF, 2024).

IMF yapısal reformlar kapsamında genellikle kredileri ve bütçe açıklarını dizginlemek için ekonomik reformlara, örneğin sübvansiyonların azaltılmasına, harcamaların düşürülmesine ve faiz oranı artışlarına bağlıyor. Ancak Arjantin'in derinlere işlemiş yapısal sorunları mali sıkılaştırmayı zorlu ama gerekli bir adım haline getirmektedir. IMF, Arjantin'in ekonomik krizini ele almak için mali açıkları azaltma, göreceli fiyat uyumsuzluklarını düzeltme ve daha basit, kurallara dayalı ve piyasa odaklı bir ekonomi yaratma gibi reformlar uygulaması için baskı yapmaktadır. Ancak IMF'nin Arjantin'e önerdiği reformların hızı ve kapsamı konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Zira IMF daha agresif eylemler isterken Arjantin hükümetleri iç siyasi kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadır.

Aslına bakılırsa Arjantin'in tarihinde IMF kredilerini ödemede pek çok defa temerrüde düşme geçmişi var, en dikkat çeken 2001'de yaşanan temerrüt olmuştur. Birçok Arjantinli, IMF'yi

ülkenin ekonomik durumunu kötüleştiren sert koşullar dayattığı için suçlamakta ve bu nedenle IMF'nin önerdiği politikalar Arjantinliler tarafından çok fazla istenmemektedir. Buna karşılık uluslararası arenada IMF, Arjantin hükümetine karşı aşırı hoşgörülü davrandığı ve anlamlı reformlar konusunda ısrar etmek yerine sorunu ertelediği için eleştirilmektedir.

Mali dengesizlikler, para birimi oynaklığı ve emtia ihracatına bağımlılık gibi Arjantin'in yapısal sorunları, IMF'nin geleneksel politika reçetelerinin çözmesi için zor olduğu görülmektedir. Çünkü Arjantin'in siyasi dinamikleri ve yapısal zayıflıkları nedeniyle bu reformları uygulamak zor olmaktadır. IMF'in Arjantin ekonomisine yönelik politikaları, kısa vadede ekonomik istikrarı sağlamayı hedeflese de, uzun vadede beklenen sonuçları vermemiştir. Uygulanan istikrar ve uyum programları, ekonomik daralma, işsizlik artışı ve gelir dağılımındaki eşitsizliği artırarak, sosyal maliyetlere yol açmıştır.

Arjantin ekonomisinin yapısal sorunlarını çözmek için, IMF'in dayattığı politikalar yerine, ülkenin kendi koşullarına uygun, bütüncül ve sürdürülebilir kalkınma stratejileri geliştirilmesi gerekmektedir. Kurumsal reformlar, üretken yatırımların artırılması, eğitim ve sosyal politikaların güçlendirilmesi gibi politikalar, Arjantin'in ekonomik istikrarı ve refahı için kritik önem taşımaktadır. Sonuç olarak, Arjantin ekonomisinin kronik sorunlarının çözümü, IMF gibi uluslararası kuruluşların dayattığı geleneksel reçeteler yerine, ülkenin kendi ihtiyaçlarına ve toplumsal gerçekliklerine uygun, kapsamlı ve uzun vadeli bir kalkınma modelinin benimsenmesini gerektirmektedir.

8. ARJANTİN VE TÜRKİYE EKONOMİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Enflasyon oranları konusunda Türkiye ve Arjantin sık sık birbirlerine benzetilmektedir. Gerek yüksek enflasyon oranları gerekse yaşadıkları kur problemleriyle birbirlerine oldukça benzemektedirler. Her iki ülke de zaman zaman finansal ve ekonomik kriz ile mücadele etmişlerdir. Uzman görüşleri de bu benzerliği kanıtlar nitelikte. “Her iki ülkenin de tarihsel olarak yaşadığı benzer deneyimler olduğuna işaret ediyor. 1945 sonrasında görülen ithal ikameci sanayileşme stratejileri, bunların birikim/büyüme modeli krizi ile sonuçlanması, 1980'lerde neo-liberal politikalara geçiş, sermaye hareketlerinin giderek önem kazanması, dolarizasyon ve ekonomik krizler bu benzerlikler arasında yer alıyor.” (Ünker, 2023, s.3) Her iki ülke de zengin doğal kaynaklara sahip olmakla birlikte, ekonomilerinin yapıları ve ekonomik krizlerle başa çıkma yöntemleri açısından birçok ortak özellik taşımaktadır. Bu makalede, Arjantin ve Türkiye ekonomilerinin benzer yönleri incelenecek ve bu benzerliklerin ekonomik stratejilere ve performansa olan etkileri değerlendirilecektir.

Arjantin ve Türkiye geniş tarım arazilerine sahiptir. Her iki ülke de tarım ürünleri ihracatında önemli rol oynamaktadır. Arjantin, soya fasulyesi, buğday ve mısır gibi ürünlerin ihracatçısıyken Türkiye ise buğday, pamuk ve tütün gibi tarım ürünleri ihracatında önemli bir yere sahiptir. Tarım sektörü, her iki ülke ekonomisi açısından da önemli bir ekonomik alandır. Hem Arjantin hem de Türkiye, yüksek enflasyon ve ekonomik krizlerle mücadele etmiş ülkelerdir. Arjantin'in uzun yıllardır yüksek enflasyon oranları ve ekonomik dalgalanmalar yaşaması, Türkiye'nin de benzer şekilde enflasyon sorunları ve döviz kurları üzerindeki dalgalanmalar ile karşı karşıya kalması ile paralellik göstermektedir. Benzer ekonomik krizler, her iki ülkenin de para politikalarını ve ekonomik reformlarını etkilemiştir. Her iki ülke de altyapı yatırımları açısından aktif bir rol oynamaktadır.

Türkiye, son yıllarda büyük çaplı altyapı projeleri (köprüler, havaalanları ve otoyollar) ile dikkat çekmiştir. Arjantin de benzer şekilde, ulaşım ve enerji altyapısı projelerine yatırım

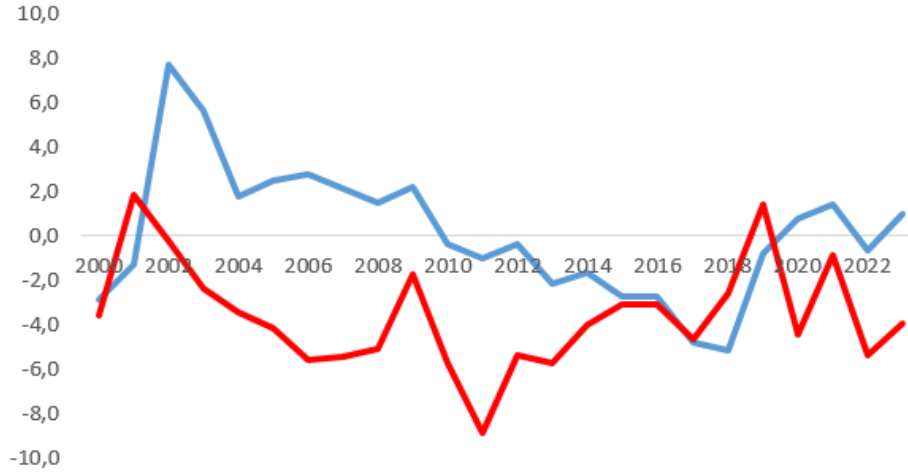
yaparak ekonomik kalkınmayı teşvik etmeye çalışmaktadır. Altyapı yatırımları, hem Arjantin hem de Türkiye'nin ekonomik büyüme hedeflerine ulaşmalarında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Arjantin ve Türkiye, dış borç yükü ile ilgili benzer sorunlar yaşamışlardır. Her iki ülke de yüksek dış borç oranları ve borç yönetimi zorlukları ile karşı karşıyadır. Bu durum, ekonomik istikrarı ve finansal bağımsızlığı etkileyerek dış yatırımcıların güvenini sarsabilmektedir. Dış borç yönetimi, her iki ülkenin de ekonomik stratejilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Sanayi ve üretim sektörü, Arjantin ve Türkiye ekonomilerinin önemli bileşenleridir. Türkiye'nin otomotiv, tekstil ve elektronik sektörleri, Arjantin'in ise tarım makineleri ve gıda işleme sektörleri ile benzerlik göstermektedir. Her iki ülke de sanayi sektörlerini geliştirerek ekonomik çeşitliliği ve rekabetçiliği artırma hedefindedir.

Gelişmekte olan iki ülke olan Arjantin ve Türkiye benzer ekonomik tarih boyunca benzer zorluklar yaşamışlardır. Her iki ülkede çeşitli ekonomik krizler, dış ticaret açıkları ve brç sorunları ve yüksek enflasyonla mücadele etmiştir. Bu başlık altında Arjantin ve Türkiye ekonomilerinin temel göstergelerini karşılaştırıp iki ülke arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaya çalışacağız.

Arjantin'in nüfusu 45 milyon, Türkiye ise 85 milyon kişilik ülkelerdir. GSYH bakımından Türkiye, Arjantin'in iki katı büyüklüğündedir. 2022 yılı verileriyle Türkiye'nin GSYH'si 815 milyar dolar, Arjantin'inki ise 389 milyar dolardır. Son 20 yılda, Türkiye'nin ortalama yıllık GSYH büyüme oranı %4,9 iken, Arjantin'in bu oranı %1,7 olmuştur. Türkiye, 2000'li yılların başından itibaren istikrarlı bir büyüme performansı gösterirken, Arjantin'in büyümesi dalgalı seyretmiş, sık sık ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Enflasyon, her iki ülkenin de ekonomisi için ciddi bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Türkiye son yıllarda yüksek enflasyonla mücadele ederken (2024 yılı temmuz ayı %71.60) (Utucu, 2024) , Arjantin'in enflasyon oranı aynı yılın temmuz ayında %263,40 (Indec, 2024) seviyesine gerilemiştir. Ancak her iki ülkede fiyat istikrarını sağlamakta zorlandığı için bu gerileme yeterli değildir. Her iki ülkenin merkez bankaları, enflasyonu kontrol altına almak için faiz oranlarını sıklıkla değiştirmektedir. Ancak, yüksek enflasyon baskısı ve dolarizasyon eğilimleri, para politikasının etkinliğini zayıflatmaktadır. Dış ticaret dengesi de Arjantin ve Türkiye için sorunlu alanlardan biridir. Her iki ülke de sürekli cari işlemler açığı vermektedir. Arjantin'in cari açığı 2022'de GSYH'nin %0,7'sine ulaşırken, Türkiye'nin cari açığı GSYH'nin %3,7'sine yaklaşmıştır. Arjantin ekonomisi, tarım ve gıda ürünleri ihracatına dayanan bir yapı sergilerken, Türkiye daha çeşitlendirilmiş bir ihracat sepetine sahiptir. Yüksek dış ticaret açıkları, her iki ülke ekonomisinin kırılganlığını artırmaktadır.

Grafik 5: Türkiye-Arjantin Cari Dengesini göstermektedir.

Cari Denge / GSYH (%): Arjantin, Türkiye

Kaynak: (Eğilmez, 2023)

Her iki ülke de yüksek bütçe açıkları ve kamu borç yükleri ile karşı karşıya bulunmakta ve her iki ülkede de yüksek borç yükleri, maliye politikası esnekliğini kısıtlamakta ve kamu harcamalarında kısıtlamalara yol açmaktadır. Kamu maliyesi, Arjantin ve Türkiye'nin ortak sorun alanlarından biridir. Her iki ülke de yüksek bütçe açıkları ve kamu borç yükleri ile karşı karşıyadır.

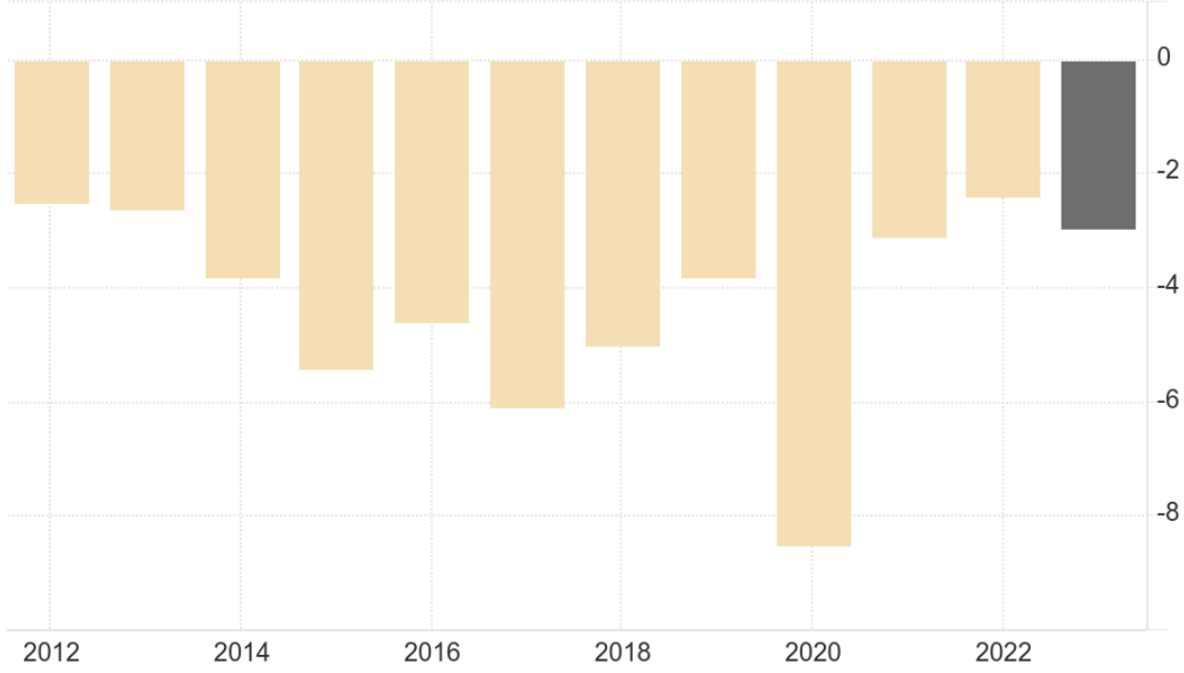
2022 yılında Arjantin'in bütçe açığı GSYH'nin %2,40'una ulaşırken, kamu brüt borç stoku GSYH'nin %77'sine yükselmiştir. Türkiye'de ise bütçe açığı GSYH'nin %3,5'i, kamu brüt borç stoku ise GSYH'nin %40'ı civarındadır. “Bütçe açığı toplamda 139 milyar dolardır.” (Eğilmez,2023)

Tablo 1: Türkiye'nin Bütçe Dengesi 2021-2022 Yılları Karşılaştırma

Milyar LİRA	2021	2022	Fark (%)
Giderler	1.599,6	2.941,4	83,9
Faiz Dışı Giderler	1.418,8	2.630,5	85,4
Faiz Giderler	180,8	310,9	72,0
Gelirler	1.407,4	2.802,4	99,1
Vergi Gelirleri	1.164,8	2.353,3	102,0
Diğer Gelirler	242,6	449,1	85,1
Bütçe Dengesi	-192,2	-139,0	27,7
Bütçe Dengesi / GSYH	-2,7	-1,0	-61,0
Faiz Dışı Denge	-11,4	171,9	-1607,9

Kaynak: (Eğilmez, 2023)

Grafik 4: 2012-2022 Yılları Arası Arjantin Ekonomisinin Bütçe Açığı

Kaynak: Banco Central de la República Argentina

Yüksek borç yükleri, her iki ülkede de maliye politikası esnekliğini kısıtlamakta ve kamu harcamalarında kısıtlamalara yol açmaktadır. Finansal sektör açısından ise iki ülke de kırılganlıklar barındırmaktadır. Bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği ve likidite göstergeleri, zaman zaman sıkıntıya girmektedir. Yüksek enflasyon, kur dalgalanmaları ve ekonomik krizler, finansal piyasaların istikrarını bozmakta, yatırımcı güvenini sarsmaktadır. Arjantin'de finansal dolarizasyon eğilimleri, para politikasının etkinliğini zayıflatırken, Türkiye'de kredi riski artışları bankacılık sektörünü baskı altına almaktadır.

Sonuç

Arjantin ekonomisi, tarihi, yapısal ve politikayla ilgili sorunların birleşiminden kaynaklanan çok sayıda zorlukla karşı karşıyadır. 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, ekonomik istikrarsızlık, yüksek enflasyon ve sık sık yaşanan krizlerle mücadele etmektedir. Bu krizler, ülkenin gelişimini ve refahını önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir.

Ülkenin ekonomik zorlukları, tarihsel yanlış yönetim, yapısal zayıflıklar, siyasi istikrarsızlık ve dış şokların birleşiminden derinden kaynaklanmaktadır. Bu sorunların ele alınması, mali sorumluluğa odaklanan kapsamlı reformlar, tarım ve enerji gibi temel sektörlerde rekabeti artırma, yönetişimi iyileştirme ve ekonomik kurumlara olan kamu güvenini yeniden sağlamayı gerektirir. Arjantin, ekonomik politikalarında ve yapılarında önemli değişiklikler yapılmadığı takdirde, uzun vadeli büyüme beklentilerini engelleyen kriz döngülerini sürdürme riskiyle karşı karşıyadır.

Yaşanan krizlerin temel nedenleri arasında; yüksek bütçe açıkları, aşırı borçlanma, popülist politikalar, zayıf kurumsal yapı ve politik istikrarsızlık yer almaktadır. Krizlerle mücadele etmek için uygulanan IMF programları ise, ülkede sosyal maliyetleri artırmış ve eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Krizler, Arjantin'in ekonomik büyümesini kesintiye uğratmış ve uzun vadeli kalkınma hedeflerine ulaşmasını güçleştirmiştir ve ekonomik büyüme ve kalkınmaya engel olmuştur. Ekonomik durgunluk, yatırımları, ihracatı ve tüketimi olumsuz etkilemiştir. Üretim

kapasitesi azalmış, yatırımlar ve tüketim düşmüştür. Teknolojik yenilikçilik ve verimlilik artışları yavaşlamıştır. Krizler, ülkenin orta gelir tuzağından kurtulmasını ve yüksek gelir grubuna geçişini zorlaştırmıştır. İşsizlik artmış ve gelir dağılımındaki eşitsizlikleri derinleştirmiştir

Artan borç yükü, kamu harcamalarında kısıtlamalara götürmüş ve sosyal harcamaların payını azaltmıştır. Yüksek enflasyon ve dolarizasyon eğilimi, para politikası etkinliğini azaltmış, krizler, bankacılık sektörünün istikrarını bozmuştur. Aynı zamanda krizler finansal kurumların iflasına neden olmuştur. Finansal piyasalardaki volatilité, yatırımcı güvenini sarsmış ve uzun vadeli finansman imkanlarını kısıtlamıştır. Bu da Arjantin'in uluslararası itibarını zedelenmesine sebep olmuştur. Ülke risk priminin yükselmesi, dış finansman maliyetlerini artırmıştır. Yabancı yatırımcıların güveni sarsıldığı için doğrudan yabancı yatırımlar azalmıştır. Arjantin'in ekonomik krizlerinin maliyeti, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimini ciddi şekilde baltalamıştır.

Yoksulluk, sosyal açıdan toplumu olumsuz etkilemiştir. Sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimde aksamalar yaşanmış, sosyal güvenlik sisteminin kapsamı daralmıştır. Hükümetlerin değişmesine ve siyasi çalkantılara yol açmıştır. Hükümet değişiklikleri ve istikrarsız politikalar, ekonomik reformların sürekliliğini engellenmesine sebep olmuştur.

Arjantin, 2023'te yaklaşık % 211'e ulaşan ve otuz yılı aşkın süredir en yüksek seviyeye ulaşan aşırı yüksek enflasyon oranlarıyla boğuşmaktadır. Arjantin'de Hükümetler tarihsel olarak bütçe açıklarını para yaratımı yoluyla finanse etti ve bu da enflasyonist baskılara yol açmaktadır. Arjantin, para yaratımıyla finanse edilen aşırı devlet harcamalarının uzun bir geçmişine sahiptir ve bu da kronik mali açıklara ve yüksek enflasyona yol açmıştır. Uzun yıllardan beri hükümetler harcamaları dizginlemek ve mali konsolidasyon önlemlerini uygulamakta zorluk çekmiştir

Bu kronik mali dengesizlik ülkenin resmi para birimi Pesoya ve genel ekonomiye olan güvenin azalmasına neden olmaktadır. Aralık 2023'te Arjantin hükümeti ekonomiyi istikrara kavuşturma önlemlerinin bir parçası olarak pesoyu %50 oranında devalüe etti. Ancak bu devalüasyon kısa vadede enflasyonu daha da kötüleştirerek mal ve hizmet fiyatlarının artmasına yol açmıştır. Çoklu döviz kurları, sermaye kontrolleri ve ticaret engelleri rekabet gücünü daha da aşındırmıştır. Bu, kalıcı cari hesap açıklarına ve piyasa erişiminin kaybına yol açmaktadır. Buna ek olarak Arjantin'in finansal sistemi derinlik eksikliği ve yüksek dolarizasyondan muzdariptir. Uluslararası sermaye piyasalarına yetersiz erişim ve sınırlı finansal entegrasyon ekonomiyi dış şoklara karşı savunmasız hale getirmiştir. Sık sık yaşanan bankacılık krizleri tekrarlayan bir özellik olmuştur.

Bunun yanında Ülkenin dış borcu 400 milyar doları aşmakta ve bu da nominal GSYİH'sinin %80'inden fazla durumdadır. Dış borçlanmaya bağımlılık ve ardından yükümlülükleri yerine getirememe, genellikle sıkı kemer sıkma önlemleri eşliğinde IMF ile tekrarlanan müzakerelere yol açmaktadır.

Diğer taraftan Arjantin ekonomisi büyümeyi engelleyen birkaç yapısal zayıflık sergilemektedir. Buna göre Arjantin ekonomisi sığır eti ve soya fasulyesi gibi tarımsal ürün ihracına büyük ölçüde bağımlıdır. Bu bağımlılık, tarımsal üretimi ve ihracat gelirlerini önemli ölçüde etkileyen son şiddetli kuraklıklarda görüldüğü gibi, küresel fiyat dalgalanmalarına ve olumsuz hava koşullarına karşı savunmasız hale getirmektedir. Zira dar bir ihracat tabanına aşırı bağımlılık, patlama-çöküş döngülerini körüklemektedir. Bunun yanında Arjantin'in iş gücünün büyük bir

kısmı, vergi gelirlerini sınırlayan ve ekonomik planlamayı zorlaştıran gayri resmi sektörde faaliyet göstermektedir. Nüfusun yaklaşık %40'ı yoksulluk sınırının altında yaşamakta olup, bu da sosyal eşitsizlikleri ve ekonomik istikrarsızlığı artırmaktadır.

Ekonomik istikrarsızlıkların neden olduğu siyasi anlaşmazlıklar Arjantin'de ekonomik istikrarı tarihsel olarak baltalamaktadır. Ülkenin siyasi manzarası popülizm ve uzun vadeli ekonomik planlamayı bozan yönetimdeki sık değişikliklere neden olmaktadır. Bu durum popülist politikalar ile piyasa odaklı reformlar arasındaki sık değişimler, hem yerel hem de yabancı yatırımı caydıran öngörülemez bir iş ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Bu köklü sorunların üstesinden gelmek, birden fazla cephede kapsamlı ve sürdürülebilir yapısal reformlar gerektirmektedir. Başkan Javier Milei'nin liderliğinde yapısal reformlar uygularken Arjantin kritik bir kavşakta durmaktadır. Bu önlemler yüksek enflasyon ve mali açıklar gibi köklü ekonomik sorunları ele almayı hedeflerken, aynı zamanda birçok vatandaş için önemli toplumsal huzursuzluk ve kısa vadeli zorluk riskleri de oluşturmaktadır. Bu reformların etkinliği, hükümetin kemer sıkma politikalarını toplumsal destekle dengeleme ve ekonomik büyüme ve istikrara elverişli bir ortam yaratma becerisine bağlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Aslan, Eren. (2002) *Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunları*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınevi

Baktemur, Fatma. İdil. (2021). *Enflasyon İle Faiz Oranları Arasındaki Doğrusal Olmayan Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği*, Cilt. 20, No. 42, ss. 1147–58, <https://doi.org/https://doi.org/10.46928/iticusbe.799437>.

BBC, News. (2021) *Dolar: Faiz-enflasyon-kur arasında nasıl bir ilişki var?*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56743887>, (24.11.2024)

BİLGİ, Notu. (2022) *Arjantin Bilgi Notu*. https://www.deik.org.tr/uploads/arjantin-bilgi-notu_mayis-2022.pdf, (25.11.2024)

Cochrane, John H. (2016 Şubat) *Do Higher Interest Rates Raise or Lower Inflation?*, https://www.newyorkfed.org/medialibrary/media/research/conference/2016/woodford/cochrane_dohigherinterestratesraiseorlowerinflation, (26.11.2024)

Delice, Güven. (2002) “Arjantin’de Finansal Reformlar ve 2001 Krizi.” *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt.3, Sayı. 2, <https://dergipark.org.tr/en/pub/ifede/issue/4608/62929>

Doğan, Buhari, Eroğlu, Ömer ve Değer, Osman (2016) “Enflasyon ve Faiz Oranı Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği.” *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 1, ss.405 – 425

Eğilmez, Mahfi. (2023) *2022 Bütçesinin Kuşbakışı Analizi*. <https://www.mahfiegilmez.com/2023/01/2022-butcesinin-kusbaks-analizi.html> (25.11.2024)

Eğilmez, Mahfi. (2014, Mayıs) *Enflasyon ile Faiz İlişkisi*. <https://www.mahfiegilmez.com/2014/05/enflasyon-ile-faiz-iliskisi.html>, (24.11.2024)

- Focus Economics, (2024). Unemployment in Argentina, <https://www.focus-economics.com/country-indicator/argentina/unemployment/> (23.11.2024)
- Garcia, F. & Venturi, L., (2024). What Economic Challenges Does Argentina Face Today?. Economics Observatory. <http://www.tinyurl.com/238j9ht3>, (25.11.2024)
- Gedik, Alper. (2021) *Enflasyon ve Faiz Oranı İlişkisi: Fisher Hipotezinin Türkiye İçin Geçerliliği*. No. 27, ss. 615 – 627, <https://doi.org/10.31590/ejosat.989935>,
- INDEC. (2024) *Argentina Inflation Rate*, <https://tradingeconomics.com/argentina/inflation-cpi>, (25.11.2024)
- IMF, (2024). IMF Staff and the Argentine Authorities Reach Staff-Level Agreement on Seventh Review under the Extended Fund Facility Arrangement, January 10, 2024, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/01/10/pr2405-argentina-pr2405-imf-staff-authorities-reach-sla-seventh-review-under-eff-arrangement> (22.11.2024)
- Menendez, James, and Alba Morgade. (2024) *Arjantin’de ekonomik kriz: ‘Biftek ülkesindeyiz ama paramız artık sadece tavuğa yetiyor*, <https://www.bbc.com/turkce/articles/ce940kv0w09o>, (25.11.2024)
- Olgun, M. Enes, (2022). Interest Rate and Inflation: Is There A Fisher or Neofisher Effect? Evidence From Turkey, *Journal of Administrative Sciences*, Volume: 20, No: 45, pp.759-775, <https://doi.org/10.35408/comuybd.1071560>
- Öz, Sumru. (2009 Kasım) “Kriz Sonrasında İşsizliği Düşürmek Mümkün II: Arjantin Deneyimi.” *Ekonomik Araştırma Formu Koç Üniversitesi*.
- Roy, Diana (2024). Argentina’s Struggle for Stability, <https://www.cfr.org/background/argentinas-struggle-stability> (20.11.2024)
- Sandleris, Guido (2024). Economic Challenges are a barrier to Argentina’s Prosperity, Ed. Dan Negrea, Joseph Lemoine, and Ignacio Campomanes, 2024 Atlas Freedom and Prosperity Around the World, Atlantic Center Freedom and Prosperity Report, ss.122-132
- Smink, Veronica. (2023) *Arjantin’de enflasyon yüzde 100’ü aştı: “Artık sadece ayda bir et yiyebiliyoruz.”* 17 May 2023, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cq5w8e528nro>, (22.11.2024)
- SOBEL, Mark (2023). Solving Argentina’s economic failures will take hard work, <https://www.omfif.org/2023/08/solving-argentinas-economic-failures-will-take-hard-work/> (23.11.2024)
- Rathi, Anusha, (2022). Argentina’s Economic Crisis Never Went Away, <https://foreignpolicy.com/2022/08/15/argentina-imf-debt-massa-fernandez/> (21.11.2024)
- Uslu, Hüseyin ve Demirgil, Hakan. (2022) *Türkiye’de Enflasyon ve Nominal Faiz Oranı İlişkisi: Simetrik ve Asimetrik Analizlerden Kanıtlar*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt. 10, No. 127, ss. 290–318, <https://doi.org/10.29228/ASOS.57628>.
- Utucu, Sait Burak, (2024) *Yıllık enflasyon TÜİK’e göre yüzde 71.60, ENAG’a göre yüzde 113*. <https://tr.euronews.com/2024/07/03/yillik-enflasyon-tuik-gore-yuzde-7160-enaga-gore-yuzde-113>, (20.11.2024)

Ünker, Pelin. *Türkiye ve Arjantin neden aynı sorunu yaşıyor?* <https://www.dw.com/tr/türkiye-ve-arjantin-neden-aynı-sorunları-yaşıyor/a-66309220> (22.11.2024)

Yeyati, Eduardo Levy (2020). After the default: Argentina's unsustainable '20/80' economy, <https://www.brookings.edu/articles/after-the-default-argentinas-unsustainable-20-80-economy/> (20.11.2024)

SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA ARTVİN İLİ TERMAL TURİZM POTANSİYELİ VE MEVCUT DURUM ANALİZİ¹

MUHAMMET EMİN BİLGİN¹, Prof. Dr. MERAL YILMAZ²

¹Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Turizmi İşletmeciliği AD.,
MEB_1993@outlook.com, ORCID ID: 0000-0003-4894-0360

²Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü,
meralylmz@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6150-1640

ÖZET

Gelişmiş ülkelerde, bireyin sağlığını korumak, işgücü verimliliğini ve üretimi artırmak ve sağlıklı yaşamı sunmak için kaplıca sularının rahatlatıcı özelliklerinden, iklim ve çevre olanaklarından ve diğer turizm türlerinden yararlanmayı seçmektedir. Türkiye coğrafi konumu itibarıyla dünyada en önemli jeotermal kuşağı üzerinde bulunmaktadır. Termal su kaynakları açısından Avrupa'da ilk sırada, dünya da ise ilk yedi ülke arasında yer almaktadır. Türkiye'de 1.500'den fazla kaplıca, 200'den fazla kaplıca tesisi ve konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu kaplıcaların %33,5'i Ege yöresinde, İç Anadolu yöresinde %28'i, Marmara yöresinde %20'si, Doğu ve Güneydoğu Anadolu yöresinde %10'u, %4,5'i Akdeniz'de ve %3,5'i Karadeniz yöresinde yer almaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan Artvin ili sağlık turizmi açısından tercih edilen alanlarından biri olmakla birlikte termal turizm potansiyelini belirlemeye yönelik bir çalışma tespit edilmemiştir. Bu çalışmada; SWOT analizi ile Artvin ilinin termal turizm potansiyeli analiz edilerek ilin mevcut durumunun değerlendirilmesi ve bölgenin turizm geleceği hakkında çıkarımlarda bulunulmasının yanı sıra, geleceğe dönük fırsat ve tehditler değerlendirilerek sektöre yol göstermek ve alanyazında bilimsel çalışmalara destek vermek hedeflenmiştir. Bölge için istihdam kaynağı olan kaplıca alanı yaz kış tercih edilebilmektedir. Bu çalışma bölgenin marka bilinirliği ile Artvin ilindeki potansiyelin gün yüzüne çıkmasına vesile olacaktır. SWOT Analizi sonucunda Artvin'in termal turizm için gerekli tüm unsurlara sahip olduğu, güçlü yönleri arasında; alternatif turizm imkânlarına sahip olması, iklim şartları turizme uygun olması, Sarp sınır kapısının varlığı, ulaşım imkânlarının olması gibi faktörler sayılırken, yetersiz tanıtım, zayıf pazarlama ve turizm yatırımlarının yetersiz olması... zayıf yönlerini sunmaktadır. Dört mevsim ziyaretçi potansiyelinin olması, yöre halkının termal turizme sıcak bakması, bölgeye sağlanacak yeni istihdam alanlarının olması... fırsatlar olarak değerlendirilirken, doğal yapının bilinçsiz kullanımı sonucu tahripler ve çevre kirliliğinin ortaya çıkması, kırsal alanların âtil durumda olması, genç nüfusun bölgeden göç etmesi... tehdit unsurları içerisinde yer almaktadır. Sonuç olarak, Artvin için mevcut talebin yeterli olmadığı, tanıtım, bilgilendirme ve konaklama ve kalifiye elaman istihdamı, plan ve projelerin artırılması ile talebin artacağı öngörülmektedir.

¹ Bu çalışma "Sağlık Turizmi Kapsamında Artvin İli'nin Termal Turizm Potansiyeli ve Mevcut Durum Analizi" başlıklı tezden türetilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Termal, Sağlık, Artvin.

1. GİRİŞ

Termal turizm, insan sağlığına yararlı olan ve kimyasal-fiziksel bileşiminde bazı hastalıklar üzerinde tedavi edici etkisi olan kaplıca, çamur ve içme terapisi gibi tedavi edici suların uygulanması ile ortaya çıkan bir sağlık turizmi türüdür. Kaplıca turizm merkezi günümüzde çeşitlendirilmiş turizm faaliyetleri ile yeni bir turizm alanı olarak halka hizmet vermektedir. Sağlık turizminin bir kolu olan termoterapi, sıcak ve soğuk maden sularını içme ve sağlık amaçlı harici kullanım amacıyla kullanan turistlerin konaklama ve ulaşım ihtiyaçlarını karşılayan turizm türüdür. Türkiye'nin coğrafi konumu hem iç hem de dış termal turizm faaliyetleri açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye jeolojik oluşumu nedeniyle, kullanımı çok eski çağlara kadar uzanan termal kaynaklara sahiptir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda Türkiye geneline yayılmış şifalı su kaynaklarının sayısının 2000'i geçtiği tahmin edilmektedir. Batı Anadolu, Marmara, İç Anadolu, Doğu Anadolu Bölgelerinin ve özellikle Afyon, Yalova, Manisa, Ankara, Denizli, Bursa, Bolu, Balıkesir, Kütahya illerinin termal tesislerin gelişimi açısından ön planda olduğu görülmektedir. Bölge bazında değerlendirildiğinde Karadeniz Bölgesinde termal kaynaklar olmasına karşın yeteri kadar önem görmediği ve bölgede termal tesislerin sayısı oldukça kısıtlı kaldığı bilinmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Termal Turizm Kavramı ve Tarihsel Süreci

En eski turizm türlerinden biri sayılan ve kaplıca turizmi olarak da adlandırılan termal turizm, insanların sağlık ile ilgili arayışlarına cevap veren bir sağlık turizmi dalıdır. "Therm" kelimesi Latince "thermos" kelimesinden gelmektedir ve "sıcak" anlamı taşımaktadır. Bu kelime eski çağlarda hamam anlamında kullanılmasına karşın, daha sonraki dönemlerde su alınan yer anlamında kullanılmıştır. Termal kelimesi, doğal kaynakların incelenmesi ve sağlık amacı ile kullanılması anlamında da kullanılmaktadır. Bu bağlamda bu terim, bazı özel kurumlarda bazı hastalıkların tedavisine yönelik kullanılan ve personelin gözetiminde hazırlanan ilaçlar ile su kaynakları ve tüm tedavi edici faaliyetleri ifade etmektedir (Kök 2013: 6). Termal turizm ise, "su banyosu, çamur banyosu, inhalasyon, fizyoterapi, rehabilitasyon, diyet, psikoterapi gibi çeşitli tedavilerin yanı sıra destekleyici bakım sağlayan turist hareketliliği" olarak tanımlanmaktadır (Çiçek ve Avderen 2013: 27). Ayrıca termal turizm, sağlığı iyileştirmek veya korumak ve kalış koşullarında fiziksel veya zihinsel iyileşmeyi teşvik eden hizmetlerden yararlanmak için uygulanan bir turizm türü olarak da nitelendirilmiştir (Giritlioğlu, 2012: 18). Bu açıdan değerlendirildiğinde, termal turizm sadece sağlık ile ilgili sorunlar yaşayanlara değil de, sağlıklı insanlara da hitap etmektedir. Bu bağlamda termal su kaynaklarının bir kısmı sağlık sorunlarını tedavi etmek için kullanırken, bir kısmı da zinde kalmak, güzelleşmek ve stres atmak için rahatlamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu çerçevede doğal kaynakların, sağlık sorunlarından hangisine faydalı olduğu veya hangi tedavilerde kullanılabileceğinin bilinmesi de oldukça önemlidir. Ayrıca konaklama, yeme-içme, dinlenme ve eğlenme gibi hizmet imkânları da bu turizm faaliyeti için önem arzeden unsurlardır (Göçmen 2008: 23; Selvi 2003: 95).

Arkeolojik araştırmalara bakıldığında, termal turizmin tarihçesinin milattan önceki yıllara kadar gittiği ve bu dönemlerde suyun kutsal olduğuna inanılmış ve termal alanların şifa kaynağı olarak tanımlandığı bildirilmiştir (Odabaşı vd., 2010). MÖ. dönemlerde Mısırlılar ve Romalılar sıcak sudan yararlanmış, suların iyileştirici etkisi tanrılara atfedilmiş ve sulara tanrıların isimleri verilmiştir. Romalılar için sıcak su, dini inançların yanı sıra askeri ve sosyal amaçlarla kullanılmıştır. Romalılar, bu suların yaraları hızla iyileştireceğine ve insanları sağlıklı tutacağına inanıyorlardı. Termal suların sağlığa olan olumlu etkilerinden dolayı Romalılar askerlerine geceyi bu suların olduğu yerlerde geçirmelerini önermiştir (Sandıkçı 2008: 26). Roma İmparatorluğu'nun bölünmesinden sonra Bizanslılar kaplıcaları geliştirmiş ve termal turizmi etkilemişlerdir. O dönemlerde Yalova /Kurşunlu termal merkezi Bizanslılar tarafından yapılmış en büyük kaynaktır. Kaplıca çevresinde dinlenme ve eğlence merkezleri inşa edilmiştir. Bizans'tan sonra Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti de mevcut harabeleri onararak yeni termal merkezleri inşa etmiştir. Dünyada ilk kez "ılıcahangâh" adı verilen bir termal merkez kuran ve geçiş yerleri için barınma sağlayan ilk devlet Selçuklulardır (Özgen, 2011). Ortaçağ Avrupa'sında Hristiyanlığın doğuşuyla birlikte yıkanmanın günah olduğu inancı ortaya çıkmış, temizleme ve yıkama kaybı, termal merkezlerin gelişimini de aksatmıştır. Fransız İhtilal'ı ile birlikte doğal su kaynaklarına duyulan ilgi yeniden canlanmış, Fransa ve Almanya'daki birçok termal merkezi ordunun hizmetine girmiştir. 1970'li ve 1980'li yıllarda klasik tedavi yöntemlerine ek olarak sağlığı daha da iyileştirmek ve vücudu canlandırmak amacıyla yenilikler yapılmıştır. Böylece kaplıcalar yeni boyutlar kazanmıştır (Terzioğlu: 2009: 8). Antik çağda Japonların, Çinlilerin, İranlıların, Meksikalıların ve Hintlilerin de sıcak sudan faydalandıkları bilinmektedir. Romalılar sıcak suyu tedavi amaçlı kullanırken, Japonlar vücudu temizlemek için, Çinliler ise yıkanmak, yemek pişirmek ve ısınmak için faydalanmışlardır. Fransa gibi ülkelerde ise termal kaynakların köylerde ısınma ihtiyacını ortadan kaldırmak için kullanılmıştır (Gül, 2015: 91). Termal turizm, sağlığa olan faydasından dolayı 18. Yüzyıldan itibaren yararlanılan bir turizm türüdür. 18. yüzyılın sonunda çeşitli tedaviler geliştirilmeye başlamıştır. 19. yüzyılda ise kaplıca kültürü yavaş yavaş gelişmeye ve görünür olmaya başlamıştır. Bunun ilk örneği 1860 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Kaliforniya'da ilk termal istasyon olarak açılan "The Gayzerler" olmuştur. 20. yüzyılda gayzerlerin açılmasının ardından 30'un üstünde şube açılmış. Daha sonrasında ise Avrupa'da çiftlik sayısının artmaya başladığını ve bu çiftliklerin dünyada adından söz ettirdiği görülmektedir (Çakan 2016: 1).

Günümüzde kaplıca turizmi tüm dünyaya yayılmıştır. Avrupa ve Amerika'da kaplıca turizmlerinden elde edilen gelir yaklaşık 30 milyar dolara yakındır. Küresel olarak tahmini 100 milyar dolar gelir elde edilmektedir. Yüksek bir ivmeyle gelişme aşamasında olan Avrupa termal turizm kapsamında önemli bir konumdadır ve birçok ısıtma tesisi bulunmaktadır. Avrupa'da kaplıca turizmi kapsamında; Almanya, Fransa, İtalya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti önde gelen ülkeler arasındadır (aTuna 2019: 121; bTuna, 2019). Bunun yanı sıra Japonya, Tayland sağlık turizmi ve termal turizm yönünden Asya'nın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır (Gül 2015: 96; Sarıkaya 2019: 17).

2.2. Türkiye'de Termal Turizm ve Gelişimi

Türkiye'de sağlık turizminin ana eksenini şu anda kaplıca turizmi ile sınırlıdır. Doğal kaplıca suyunun bilinen en eski doğal şifa kaynağı olması, doğal şifa yöntemlerine olan ilgi ve kaplıca

pazarının 25-75 yaş arası hasta ve sağlıklı kişilerden oluşması bu sektöre olan ilginin artmasına neden olmuştur. Termal turizm; 20 dereceden daha sıcak, çeşitli mineraller içeren jeotermal suyun arınma, dinlenme ve yenilenme amacıyla kullanılması için devreye alınan tesislerin hareketliliğini ifade etmektedir. Kaplıca, yer altında bulunan termal suların faydalanmak için suyun yüzeye çıktığı bir kaynak etrafına yapılan hamamlar şeklindeki tesise verilen isimdir. Aynı zamanda Güç Banyosu olarak da bilinmektedir. Tesisler ve banyolar yapıldıktan sonra sıcak su alanları kapalı kaplıcalar olarak anılmaya başlanmıştır. Kendiliğinden fişkıran kaplıcalara Batı ve Orta Anadolu'da, Güneybatı Anadolu'ya kaplıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ise çermik adı verilmektedir. İnsan sağlığına iyi geldiği, bazı rahatsızlıklara iyi geldiği bilinen kaplıcalar turizm açısından da önemlidir. Termal ve maden suyu, çamur ve gaz, bölgenin iklimsel faktörleri ile birlikte değerlendirilerek kürlenmiş halde uygulanmaktadır. İnsan sağlığına faydalı olan kaplıcalar; kireçlenmeler, iltihabi romatizmalar, yumuşak doku romatizmaları, mekanik bel ve boyun rahatsızlıkları, çalışma koşullarına ve ortama bağlı eklem ağrıları, ortopedik problemler, cerrahi komplikasyonlar, spor gibi rahatsızlıklar için tercih edilen tedavi merkezleridir (Akbulut, 2010; Oflaz, 2023).

Türkler, Anadolu'ya geldikten sonraki ilk dönemlerden itibaren termal sulara ilgi duymuşlar, dönemin hasar gören termal merkezlerini onarılmaya çalışılmışlar ve yenileri yapmışlardır. 11. yüzyılda Selçuklular, havuzda yüzme gibi alışkanlıklar edinerek yıkanma geleneğini oluşturmuşlar ve bu dönemde hamam geleneği ile Türk sauna kültürü doğmuştur (Çelik, 2009: 27). Anadolu'da seyahat eden Türklerin konaklaması için kervansarayların inşa edilmesiyle birlikte oluşturulan kaplıca, Osmanlı döneminde ayrı bir varlık olarak tanıtılmıştır (Keskin, 2008: 29). Yoncalı (Kütahya) ve Karakurt (Kırşehir) kaplıcaları Selçuklu kaplıcalarına örnektir. Çekirge (Bursa) kaplıcalarında da Osmanlı döneminden kalma hamamlar bulunmaktadır. Ancak Osmanlıların bıraktığı termal merkezler gereken ilgiyi görmemiştir. Cumhuriyet döneminde ise, Atatürk'ün öncülüğünde kaplıcaların geliştirilmesi için su analizleri ve tesis analizleri yapılmıştır (Akbulut 2010: 37). Bu bağlamda Yalova kaplıcaları uzun yıllardan bugüne kadar korunabilen bir termal merkez olarak kabul edilmektedir (Akar 201: 27). Ayrıca Hidroklimatoloji Kürsüsü, 1938 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'nin inşa edilmesiyle kurulmuştur. Bu sandalye sayesinde hidroterapi tıbbının temelleri imzalanmıştır. 1982 yılında Turizm Teşvik Kanunu çıkarılarak termal tesisleri turizm merkezi ilan edilmiştir. Böylelikle konforlu termal tesislerin yapımına başlanmıştır. İlk etapta 33 adet kaplıca turizm tesisi planlanmıştır. Doğanbey Kaplıcası ile Kükürtlü Kaplıcası turizm merkezlerinin ilklerindedir (Çakan 2016: 18). Kaplıcalar turizm tesisi kabul edilince, turizm teşvik kanununa yeni bir madde daha eklenmiş, eklenen madde ile turizm yatırımcıları tesislerinde sıcak ve soğuk su kaynaklarını kullanma hakkını elde etmiştir. Bu bağlamda termal turizm gelişmeye başlamış ve 1990'larda 61 adet çiftlik sayısı 2009 yılında ortalama 200'e çıkmıştır (Akbulut 2010: 38). 2019 yılında ise Bakanlığın izniyle Türkiye'de yaklaşık 26 kaplıca, 3 ilde 8 talasoterapi (deniz suyu) tesisi ve 5 ilde 8 peloid (çamur) tesisi faaliyet göstermektedir. Türkiye stratejik olarak dünyanın en önemli jeotropik bölgesinde yer almaktadır. Coğrafi konumu nedeniyle doğal kaplıca su kaynaklarının zenginliği ve potansiyeli değerlendirildiğinde Avrupa'da birinci, dünyada ilk yedi ülke konumundadır. Afyon, Aydın ve Denizli Türkiye'de termal turizm yatağı kapasitesi en yüksek illerdir. Doğal kaplıca suyu kaynaklarının akışı ve kaynak suyunun hacmi, Türkiye'nin dünyadaki kaplıca sağlık turizminin neredeyse tüm sınır ötesi akışının ölçөгüne ulaşmaya

çalışacağını göstermektedir. Türkiye'de termal su kullanımı kaynakta veya yakınında "hamam"ların kurulmasıyla başlamış, yüzme havuzları, hamamlar ve konaklama tesislerinin yapılmasıyla gelişmiştir. Türkiye'nin jeolojik yapısı düşünüldüğünde burada çok sayıda kaplıca bulunmaktadır. Türkiye'de 1.500'den fazla kaplıca, 200'den fazla kaplıca tesisi ve konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu kaplıcaların %33,5'i Ege Denizi'nde, %28'i İç Anadolu'da, %20'si Marmara'da, %10'u Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, %4,5'i Akdeniz'de ve %3,5'i Karadeniz bölgesinde yer almaktadır. Ülkemizin mevcut jeotermal kaynaklarını daha verimli kullanmak için geleneksel ısı kaynağı anlayışından farklı bir anlayış oluşturmaya çalışılarak, uluslararası standartlarda termal merkez ve turist sayısının ve turizm gelirinin artırılması hedeflenmiştir (turizm gazetesi.com, 2022).

Artvin İli

Karadeniz bölgesinde Gürcistan ile sınır olan Artvin ili 7.367 km² yüzölçümüne sahiptir ve 8 ilçesi bulunmaktadır. Artvin'in komşu illeri arasında; Batum, Erzurum, Ardahan ve Rize yer almaktadır. Artvin topraklarının %55'i ormanlarla kaplıdır. Engebeli arazi yapısı nedeniyle çarpık kentleşme vardır. Artvin nüfusunun çoğunluğu Laz, Hemşin, Kıpçak Türkleri ve Gürcülerden oluşmaktadır. Artvin'in en önemli akarsuyu Kolu nehridir. Şavşat Karagöl, Borçka Karagöl, Hatila Vadisi, Karagöl Sahra Milli Parkı, Cam Teraslar, Cehennem Deresi Kanyonu, Kaleler ve Kiliseler Artvin'de gezilecek yerlerin başında gelmektedir. Artvin, ili ikiye bölen Çoruh nehri, 3900 metreye ulaşan dağları, gölleri, doğal ormanları, yaylaları, çeşitli bitki örtüsü, hayvan türleri, tarihi kiliseleri, köprüleri, kaleleri, şelaleleri, binaları, kırları ile yaşamın doğası ve festivaller ve çeşitli seyahat uygulamaları ile doğal bir turizm bölgesidir (Doğanay ve Orhan, 2013; Eminağaoğlu vd., 2015; Kültür Portalı-2015). Ayrıca Artvin'in Bolcka İlçesi'nde bulunan Kameli (Macahel) Köyü, UNESCO tarafından Biyosfer Rezervi olarak kabul edilen Türkiye'deki tek Dünya Miras Alanı'dır (Kültür Portalı-2015). Ayrıca il sınırları içerisinde önemli termal kaynaklar yer almaktadır. Artvin ili çermik olarak adlandırılan termal kaynakları sayısı oldukça fazladır (Cengiz vd., 2005). Ülke sınırları içerisinde önemli bir termal su potansiyeli olan Artvin ilinde termal turizm istenilen düzeyde gelişmemiştir. İnsan sağlığına faydası olan bu şifalı suları gün yüzüne çıkarmak detaylı analizleri yapmak ve de insan sağlığı için önemli olan bu şifa kaynaklarına ulaşmak hem bölge açısından hem de sağlık turizmi açısından önem arz etmektedir. Ancak doğallığını koruyan şifalı su ve kaplıcalara gerekli önem verilmediğinden yeterli tesis bulunmamakta ve yerel olarak bölgenin vatandaşı şifalı su ve kaplıcalardan faydalanmaktadır. Artvin ilindeki termal kaynakları, yeterli önemi göremediğinden termal turizme kazandırılmadığı, bölge halkından ziyade daha geniş kapsamda teşvik ve yatırımların ön plana çıkmasının, daha çok insanın faydalanmasının gerektiği düşünülmektedir. Şimdiye kadar yeterli çalışmayı göremeyen bu bölgede şifalı su kaynaklarını gün yüzüne çıkarmak gerekmektedir. Bu yüzden doğal kaynaklarıyla zengin olan bölgemizde gerekli çalışmalar yapıp kaynakları gün yüzüne çıkarmak bölgenin turizmine katkı sağlayacaktır. Artvin ili, doğa ve iklim şartları ve kültürel benzerlik faktörleri de göz önünde bulundurulduğunda Türkiye ve de diğer ülkeleri için de önemli bir sağlık ve termal turizm destinasyonu olabilecek konumda yer almaktadır. Artvin'in komşu ili olan Rize ilimizin Ayder kaplıcaları bu konuya örnek gösterilebilir. Ülkemizde popüler olan ve Rize ilinde bulunan Ayder yaylası, 12 ay hizmet veren termal tesisiyle yerli yabancı turistlerin tercih noktası olmuş, bölgede her geçen gün istihdam kaynağı artmaktadır. Kaplıca alanında bir adet

kaplıca tesisi ve yaklaşık 20 adet konaklama birimi bulunmakta, işletmelere Sağlık Bakanlığı tarafından izin verilmiştir ve Mülkiyetleri ise İl Özel İdaresine aittir. Bölge için istihdam kaynağı olan kaplıca alanı yaz kış tercih edilebilmektedir. Bu bölgenin marka bilinirliğinin, Artvin ilindeki potansiyelin gün yüzüne çıkmasına da vesile olacağı öngörülmektedir.

3. ÇALIŞMANIN AMAÇ VE YÖNTEMİ

Yapılan literatür taraması sonucu, Artvin ilinin temel turizm potansiyeline yönelik bilimsel bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Bu çalışma kapsamında; sağlık turizmi kapsamında Artvin ili termal turizm potansiyeli ve mevcut durumunun analiz edilmesi amaçlanmıştır. Artvin ilinde termal kaynaklar mevcut olup, bu kaynakların etkin bir şekilde kullanılmadığı düşünülmektedir. Artvin ilindeki termal tesislerin sunacağı sağlık turizmi hizmetinin turistlerin kişi başına yapmış oldukları harcamanın artırılması konusunda bir fırsat yaratacağı, bölge turizmine ve ekonomisine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

SWOT analizi, bir konu hakkında kararlar alınırken ve yaklaşımlar belirlenirken en yaygın kullanılan teknik yöntemdir. İngilizce kelimelerin ilk harflerinden oluşur. Türkçede karşılığı; Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler şeklinde ifade edilmektedir. Buradaki amaç; karşı karşıya olduğu güçlü, zayıf yönleri, fırsat ve tehditleri açıklamaktır. Bu çalışma kapsamında, termal turizm açısından Artvin ilinin sahip olduğu potansiyeli, doküman analiz yöntemi ile araştırılan yazılı ikincil kaynaklar (makale, rapor, kitap vb.) incelenerek günümüzde var olan durumu ortaya konacaktır. Elde edilen veriler ışığında öneriler sunulacaktır.

4. BULGULAR

Eşsiz doğası, binlerce yıllık tarihi ve köklü kültürü ile Artvin, her geçen gün ziyaretçi sayısı artan ve turizmde ön plana çıkma çabasında olan bir ilimizdir. Termal turizm açısından bölge potansiyeli değerlendirildiğinde; güçlü ve zayıf yönleri ile bölgenin sunduğu fırsat ile tehdit unsurları Çizelge 1’de özetlenmiştir.

Çizelge 1. Artvin İlinin SWOT Analizi Sonuçlarının Gösterilmesi

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri
Türkiye’nin tek biyosfer rezerv alanına sahip olması	İl ve ilçelerinde termal turistlere hizmet verecek işletme sayısının ve niteliklerinin yetersiz olması
İl sınırları içerisinde çok sayıda termal kaynağa sahip olması	Bölgede ve ilde yeterli reklam ve tanıtımın olmaması
Türkiye’nin en yüksek barajı olan Yusufeli barajının Artvin ilinde bulunması	Turizm açısından girişimcilik kültürünün olmaması
Hatila vadisi milli parkı, Karagöl milli parkı, Maçahel tabiatı koruma alanlarının olması	Bilgi alınabilecek turizm bürosunun ilde olmaması
Ulaşım olanakları çerçevesinde uygun olması	Sağlık hizmetlerinin yetersiz olması
İklim şartları turizme uygun olması	Sosyal olanakların azlığı
Türkiye’nin en büyük Atatürk heykelinin Artvin ilinde olması	Turizm işletmelerinde kalifiye eleman yetersizliği
Doğal, kültürel ve tarihi çeşitliliğinin çok fazla olması	Kültürel ve tarihi değerlere yeterli önem verilmemesi

Sarp sınır kapısının varlığı Yöre halkının sıcakkanlı olması Suç oranının düşük olmasından dolayı güvenli yer olması Festivallerin çeşitliliği Bölgede Alternatif turizme olan ilginin İlin farklı coğrafik yapılara sahip olması	
Fırsatlar	Tehditler
Bölgeye sağlanacak yeni istihdam alanlarıyla göçün önüne geçilmesi Kırsal alanlar ile ilçeler arasındaki gelir farklılıklarının azalması Yöresel ürünlerin tanıtılması Dört mevsim ziyaretçi potansiyelinin olması Termal turizme yönelik talebin gün geçtikçe artması Bayanların toplumdaki statüsünün değişimi Yöre halkının sosyal iletişiminin artması Bölgede turizm türlerinin çeşitli olması Doğallığını kaybetmemiş alanların bölgede çok olması Yöre halkının termal turizme sıcak bakması	Doğal yapının bilinçsiz kullanımı sonucu tahripler ve çevre kirliliğinin ortaya çıkması Tarihi alanların tahribatı ve turizme kazandırılmaması Yörenin geleneksel yapısının deforme olması Kırsal alanların âtil durumda olması Yöre halkının maddi açıdan gelirinin yetersiz olması Geleneksel yapının korunamaması Genç nüfusun bölgeden göç etmesi

3.2.1. Güçlü yönleri

✓ 2005 yılında UNESCO tarafından Türkiye'nin ilk biyosfer rezervi olarak ilan edilen Camili Havzası, Karçal Dağları'nda gizli kalmış ekolojik ve kültürel bir hazinedir. 1998'de havza içerisinde orman bakanlığınca içerisinde iki adet ormanlık saha, iki önemli vadi ve Maral şelalesi barındıran bu alan koruma alanı ilan edilmiştir. Artvin'in Borçka ilçesine bağlı Camili köyü ile çevresindeki altı köyü içerisinde barındıran alan 25.395 hektarlık bir alana sahiptir. Türkiye'nin tek biyosfer rezerv alanına sahip olmasından dolayı da Artvin ilinin ismi ön plana çıkmaktadır.

✓ Artvin il sınırları içerisinde çok sayıda termal kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklar arasında; Artvin'e bağlı Kafkasör, Genya Yaylası, Zeytinlik Sant Mevkii, Merkez Şehitlik Köyü, Ardanuç'a bağlı Güleş Köyü, Ballı Köyü, Bulanık Köyü, Tepedüzü Köyü, Torbalı Köyü, Sakarya Köyü, Kapı Köyü, Borçka bağlı Karşıköy Mevkii, Balcı Köyü, Murgul Korucular Köyü, Şavşat'a bağlı Maden Köyü, Çermik Köyü, Goriyet Mevkii, Kocabey Köyü Laşet Mevkii, Meşeli Köyü Agara Mevkii, Ciritdüzü Köyü Beleşet Mevkii, Yavuz Köyü Cerma Mevkii, Ilıca Köyü Sakat Mevkii, Ilıca Köyü Karapınar Mevkii, Veliköy Çiçinet Mevkii, Karaağaç Köyü Civlik Mevkii, Tepeköy Jejeta Mevkii, Şenköy Kargabazar Mevkii, Kirazlı Köyü Köprü Mevkii, Yusufeli Sarıgöl Sarısular Mevkii, Çamlıca Köyü Handeresi, Mevkii Borçka Otingo Çermiği yer almaktadır

✓ Karayolları kaynaklarından faydalanılarak elde edilen verilere göre Artvin il sınırları içerisinde 2019 karayolları verilerine göre 636 km uzunluğunda yol ağı bulunmaktadır. 636 km yolun 46 km'si bölünmüş yol ağıdır. İl sınırları içerisinde bulunan Arhavi ilçesi ve sarp sınır kapısı arasında bölünmüş yol bulunmaktadır. Hopa- Borçka arasında yapılan cankurtaran tüneliyle beraber cankurtaran geçidinin ulaşımında kolaylık sağlanmıştır. Borçka- Murgul yolunda çift şerit yol yapım çalışmaları devam etmektedir. Artvin merkez yolu tek şerittir. Artvin, il sınırları içerisinde toplamda 115 tünelle Türkiye'nin en çok tüneline sahip ilidir. Bölgede deniz bulunmasına rağmen deniz yolu ulaşımı yoktur. Rize – Artvin havalimanı olarak bilinen Rize ilinin Pazar ilçesinde bulunan bu havalimanının açılışı 14 Mayıs 2022 de gerçekleşmiştir. Hava yolu ulaşımı Pazar ilçesinden sağlanmaktadır. Açıldığı bu günden beri yaklaşık 710 bin vatandaş bu havalimanını kullanmıştır. Yıllık 3.000.000 yolcu kapasitesi bulunmaktadır.

✓ 2013 yılında temeli atılan Yusufeli barajı 270 metre yüksekliğine sahiptir. 22 Kasım 2022 yılında açılışı yapılan baraj dünyanın en yüksek 3. ve Türkiye'nin en yüksek Barajıdır. Türkiye'nin en yüksek barajı olmasından dolayı bu konuda ilgi duyan vatandaşların bölgeye gerçekleştirecek ziyaretleriyle bölgeye olumlu bir katkı sağlayacaktır.

✓ Artvin il sınırları içerisinde bulunan Hatila vadisi milli parkı, Karagöl milli parkı, Maçahel tabiatı koruma alanlarının olması popüler olan bu yerlerin varlığı Artvin ili için tercih noktası olacaktır.

✓ Doğal, kültürel ve tarihi çeşitliliğinin zengin olması da bölgeye gelecek turistler için önemli paydaşlardır. Bu paydaşların fazla olması tercih edilebilir bir il olması içinde Artvin ilini ön plana çıkaracaktır.

✓ Türkiye'nin en büyük Atatürk heykelinin olması o bölgeye gelecek insanlar içinde bir tercih sebebidir. 2012 senesinde yapılan ve Atatepe olarak bilinen 22 metre yüksekliğinde 50 ton ağırlığındaki devasa Atatürk heykeliyle dikkat çekmektedir. 40 ton çelik ve 10 ton bakır kullanılmıştır. 2016 senesinde Artvin Belediyesine Devredilmiştir.

✓ İklimsel değerlerin turizme uygun olması; Artvin bölgesinin iklimi genelde yağışlı ve yumuşaktır. Turizm için elverişli bir iklimi bulunmaktadır.

✓ Sarp sınır kapısının varlığı, Doğu Karadeniz'den yurtdışına çıkmak isteyen ya da Gürcistan tarafından Türkiye'yi ziyaret etmek isteyen vatandaşlar Artvin il sınırları içerisinden geçmektedirler. Bu da Artvin bölgesine ziyaretleri dolaylı yoldan arttırmaktadır. Gürcistan pasaportsuz gidilebilecek ülkeler arasında olduğundan Sarp sınır kapısından geçişler kolaylaşmıştır. Artvin valiliği verilerine göre 2018 senesinde 3 milyon 369 bin 527 kişi Sarp Sınır Kapısı'ndan Türkiye'ye girdi, 3 milyon 427 bin 199 kişi ise ülke dışına çıkmıştır. Yolcuların 2 milyon 183 bin 868'i Türk Vatandaşları, 4 milyon 612 bin 858'ni de yabancı uyruklu vatandaşlar oluşturmuştur. 2018 yılında ise toplam da 6 milyon 912 bin 356 yolcu Sarp Sınır Kapısını kullanmıştır.

✓ Suç oranının düşük olmasından dolayı güvenli yer olmasından dolayı gelen ziyaretçiler güven ve huzurlu bir şekilde bölgeyi ziyaret etmektedirler. Türkiye'deki işlenen suç oranlarına göre Artvin ili güvenli yaşanabilir iller arasına girmiştir.

✓ Bölgenin nüfusunu Gürcüler, Hemşinliler, Ahıska Türkleri ve Lazlar oluşturmaktadır. İç içe yaşayan bu farklı kesimlerin sıcak davranışları gelen turistlere de olumlu yansımaktadır. Bölgede yaşayan vatandaşların sıcakkanlı olması bölge için önemli bir etkidir.

✓ Artvin bölgesinde Kültür, Turizm ve Sanat festivalleri, Boğa güreş festivalleri gibi şenlikler düzenlenmektedir. Bu tür şenlikler zaman zaman o bölgedeki insan yoğunluğunu da arttırmaktadır. 4. Hasret Günü Şenlikleri, Pancar Dağı Festivali, Kültür, Turizm ve Sanat Festivali, Boğa Güreşi, Karakucak Güreş Festivali, Yayla Şenliği, Kültür ve Spor Festivali, Beşpare köy Yayla Şenlikleri, Uluslararası Kafkasör Kültür Turizm Ve Sanat Festivali, Artvin Motofest, Melo Boğa Güreşleri Festivali, Uluslararası Tulum ve Müzik Festivali, Dalahet Yayla Şenlikleri ve Boğa Güreşleri, Çuruspil Yaylası Efkari Aşıklar Şenliği ve Karakucak Güreşleri, Hopa Kültür Sanat ve Deniz Festivali, Şavşat Yavuzköy Kış Şenlikleri, Artvin Şavşat Veliköy Kar Güreşleri Festivali, Meydancık Satave Gevrek Festivali, Macahel Saf Kafkas Arı Ve Bal Festivali örnek gösterilebilir.

✓ Alternatif turizme olan ilginin artması, keşfedilmemiş yerlerin merakı o bölge için avantajdır.

✓ İlin farklı coğrafik yapılara sahip olması, insanların deniz, yayla, orman, tabiat kelimelerinin karşılıklarını ziyaret ettikleri gün içerisinde görebilmektedirler. Deniz seviyesinde bulunan Hopa, Arhavi ve Kemalpaşa ilçeleri denize sıfır ilçelerdir. Artvin ilinde bulunan diğer ilçeler deniz seviyesinden yüksekte kurulmuştur. Artvin ilinin rakımı 345 metredir. Artvin, Rize ve Erzurum sınırlarının birleştiği noktada bulunan Kaçkar Dağının rakımı 3937 metredir.

3.2.2. Zayıf Yönleri

İl ve ilçelerinde termal turistlere hizmet verecek işletme sayısının ve niteliklerinin yetersiz olması, Arvin il sınırları içerisinde Borçka Karagöl Termal Otel, Artvin'in Şavşat ilçesinde yer alan Oruçlu Kaplıcaları, Şavşat Termal Otel ve Artvin Termal Resort otelleri gibi kaplıca otelleri hizmet vermektedir.

✓ Yeterli reklam ve tanıtım olmaması bu bölgenin ziyaret edilmesi ve gelişimi için yetersiz kalmaktadır. Verilen hizmetlerin karşılığının alınabilmesi için tanıtımının ve reklamının ileri düzeyde olması gerekmektedir. Tanıtımı ve reklamı iyi yapılmayan hizmetlerin karşılığı yetersiz olacaktır.

✓ Bilgi alınabilecek turizm bürosunun olmaması, o bölgeyi bilmeyen turistler için olumsuz yönde olacaktır. Bir bölgeyi ziyaret edecek turist bilgisi olmadan ziyaret edilecekleri yerleri ziyaret etmesi zor olacaktır.

✓ Sağlık hizmetlerinin yetersiz olması, kronik rahatsızlığı bulunan vatandaşlar için problem yaratacaktır. Artvin merkezde ve her ilçede 1 adet devlet hastanesi bulunmaktadır. En büyük hastanesinin 75 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Sağlık hizmeti fazla gelişmemiştir. Genellikle vatandaşlar daha büyük illerde sağlık hizmeti almaktadırlar.

✓ Sosyal olanakların azlığı, altyapıların yetersizliği, konaklama sayılarının az olması bu bölge için olumsuz bir durumdur.

- ✓ Turizm işletmelerinde kalifiye eleman yetersizliği, ziyaret edecek yerli ve yabancı turistlerin memnuniyetini azaltacaktır.
- ✓ Turizm açısından girişimcilik kültürünün olmaması, bölgedeki yatırımların önüne geçecek ve o bölge için olumsuz bir durum olacaktır.
- ✓ Kültürel ve tarihi değerlere yeterli önem verilmemesi bu tür değerlerin ön plana çıkmamasından dolayı Artvin ilinin yeterli tanıtımına olumsuz etken olacaktır.

3.2.3. Fırsatlar

- ✓ Göçün önüne geçilmesi bölge için yeni istihdam alanları oluşturacak, bölge kalkınacaktır. TÜİK verilerine göre Artvin il genelinin nüfusu 169 bin 403 kişidir. 2022 yılı verilerine göre il genelindeki nüfus 140 kişi azalmıştır.
- ✓ Kırsal alanlar ile ilçeler arasındaki gelir farklılıklarının azalması bölgenin tamamen kalkınmasına vesile olacaktır. Yeni işletme yapılacak bölgedeki istihdam artacaktır. Bu vesileyle göçün önüne geçilecek, bölge göç almaya başlayacaktır.
- ✓ Yöresel ürünlerin tanıtılması, yeni iş imkanlarının artmasına ve bölge halkının kalkınması için bir fırsattır. Bölge de Çeçil peynir, biber salçası, Artvin Hatıla Balı, Muhlama (Kuymak) peyniri, Artvin Barbunya Fasulyesi, Ardanuç Peyniri, Yayık Yoğurt Tereyağı, Dut Pestili, Artvin Yusufeli Zeytini, Çam Sakızı, Mısır Unu, Artvin Beyaz Patates, Yusufeli Çiçek balı, Kestane Balı, Karakovan Çiçek balı, Kondar (Dağ Kekiği), Macahel Çiçek Balı, Artvin Tarhanası, Yeşil Çay, Kızılcık Pestili gibi ürünler üretilmektedir. Bölgeye gelen ziyaretçilerin sayısı bu ürünlerin satışları kolaylaşacaktır.
- ✓ Dört mevsim ziyaretçi potansiyelinin olması, bölgeye gelen insanların 12 ay kış şartlarından olumsuz etkilenmeden ziyaret etmelerine olanak sağlayacaktır. Meteoroloji genel müdürlüğü verilerine göre 1949-2022 seneleri arasında Artvin ilinin ortalama sıcaklık değeri 12.3°C'dir. Ortalama en yüksek sıcaklığı 17.4 derecedir. Ortalama en düşük sıcaklığı 8.5 °C dir. Ortalama güneşlenme süresi 4.9 saattir. Ortalama yağışlı gün sayısı ise 137.7 gündür.
- ✓ Kadınların toplumdaki statüsünün değişimi, aile yapısının da gelişmesi için bir fırsat olacaktır. Ülkemizdeki nüfusun yarısını hemen hemen kadınlar oluşturmaktadır. Erkekler ile kadınlar arasındaki en fazla farkın olduğu alanların başında eğitim gelmektedir. Kadınlarda okuma yazma bilmeyenler erkeklere göre fazladır. Kadınlar erkeklere göre bazı meslek faaliyetlerinde daha az tercih edilmektedir. Güç gerektiren işlerde kadınlar genelde tercih edilmezler. Kadın toplumdaki önemi yeri ve değeri arttıkça aile yapısında da olumlu yönde değişimler olacaktır.
- ✓ Yöre halkının sosyal iletişiminin artması, gelecek yabancı vatandaşlarla beraber o bölgede yaşayan insanların yeni dilleri öğrenmesine bir fırsat olacaktır. Artvin ilinde Hemşinliler, Gürcüler, Lazlar ile Ahıska ve Kıpçak Türkleri yaşamaktadır. Bu da iletişimi arttırmış farklı dillerin konuştuğu bir bölge haline gelmiştir. Yöre de konuşulan dil sayısı 1 den fazladır.
- ✓ Bölgede turizm türlerinin çeşitli olması, bu bölge için bir fırsattır. Doğa temelli turizm Artvin bölgesinin hemen hemen hepsinde yapılmaktadır. Doğa temelli turizm, gastronomi

turizmi, yayla turizmi, kültür-inanç turizmi, çay turizmi, kıyı turizmi, kamp-karavan turizmi, flora turizmi örnek verilebilir.

✓ Termal turizme olan yatırımların, hibelerin ve teşviklerin olması, bu bölge için bir fırsat yaratacaktır. Yatırımların artması, tesislerin çoğalması, reklamların ve tanıtımların üst düzeylere çıkması bölgenin gelişmesi için bir fırsat olacaktır.

✓ Doğallığını kaybetmemiş alanların çok olması, insanı özendirilecek ve gidilmesi görülmesi gereken bir yer olarak tanıtılacaktır. Bölgede insan elinin değmedi çok yer bulunmaktadır. Bundan dolayı doğallığı koruyan yapılar gelen ziyaretçileri hayran bırakmaktadır. Tarihsel yapılarıyla, eşi benzeri olmayan yaylalarıyla, bölge de bulunan kara gölleriyle, ziyaretçilerini her gün arttıracaktır.

✓ Yöre halkının termal turizme sıcak bakması, verecekleri destek ile bölgenin kalkınması için bir fırsat olacaktır. Artvin iline 146 km. uzaklıkta bulunan Ayder yaylası kaplıcaları, yayla turizmi ve termal turizmi bir arada bulundurmaktadır. Artvin ilinde yaşayan vatandaşlar bu bölgenin gelişimine şahitlik etmektedirler. Gelişen Ayder yaylası kaplıcaları bölge halkını da özendirmektedir.

3.2.4. Tehditler

✓ Yörenin geleneksel yapısının turizme elverişli olmaması, yörenin gelişimi için olumsuz bir durumdur. Artvin ilinin coğrafi yapısı çetindir. Bölge genelde eğimlidir.

✓ Tarihi alanların tahribatı ve turizme kazandırılmaması bölgeyi ziyaret için olumsuz bir etkidir. Doğallığını koruyan yapılar gün geçtikçe deforme olduğundan atıl bir hale gelmiştir. Bu da gelen ziyaretçilerin memnuniyetini azaltmaktadır. Turizme kazandırılarak ve tarihi alanların korunması bölgeye gelecek vatandaşların ilgisini arttıracaktır. Turizme kazandırılmayan bu yapılar zamanla tahribatı artıracak ve eserin yok olmasına sebep olacaktır.

✓ Doğal yapının bilinçsiz kullanımını sonucu tahripler ve çevre kirliliği oluşması istenmeyen bir durumdur.

✓ Kırsal alanların âtil durumda olması, gerekli desteklerin yapılmaması kırsal alanların harap olmasına neden olmuştur.

✓ Yöre halkının maddi açıdan zayıf olması, yöre halkı genelde çay, fındık, odun ve avlanma ile gelirini sağlamaktadır. Küresel iklim zaman zaman bölgeyi de olumsuz etkilemektedir. Vadi yamaçlarının dik olması, bölgenin yağışları ortalama seviyenin üstünde olması sel ve su baskınlarına yol açmaktadır. Gelir elde ettikleri yerlerin olumsuz etkilenmesi bölgede gelirini sağlayan vatandaşlarında gelirlerini düşürmektedir.

✓ Artvin ilinde geleneksel yapının korunamadığı gözlemlenmiştir. Bölgede genellikle yapılar ahşap malzemeden oluşmaktadır. Zamanla yerini betonarme yapılara bırakmıştır. Yaylalarda da ahşaptan evleri kullanan yöre halkı göç eden insanlardan dolayı ve yayla yaşamları yerini kırsal alanlara bıraktığından ahşap evler zamanla harap olmuştur. Yeni yapılan binalarda geleneksel yapıların korunamadığının göstergesidir.

✓ Genç nüfusun bölgeden göç etmesi bölgede yaşayan insanların yaş ortalamasını yükseltmiştir. Artvin Türkiye’de yaş ortalaması yüksek en önde gelen illerin başında

gelmektedir. Bölge halkının yaş ortalaması yüksek olduğu gibi ilde yaşayan genç nüfus yaşlı nüfusa oranla düşüktür.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanların yenilik arayışına girmesi, büyük şehirlerin stresinden, gürültüsünden ve kirliliğinden uzaklaşmak istemesi turizmde alternatif türlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dünyada artan yaşlı nüfusuyla beraber insan sağlığını korumak ve tedavi imkanı alabilmek için termal turizme olan ihtiyaç artmıştır. Ülkemizde jeotermal kaynaklar fazla olup, her geçen gün termal turizm gelişim göstermektedir. Alternatif turizm türlerinden olan termal turizm, dünya genelinde önemli bir tür haline gelmiştir. Bölgelerin ekonomik olarak kalkınması ve daha fazla kazanç sağlaması için ayrı bir önem taşımaktadır. Yöre halkına yeni iş alanları yaratarak göçlerin azalmasında önemli bir role sahiptir. Yatırımlar için desteklenen bölgelerde altyapılar gelişmiş, istihdam alanları artış göstermiştir.

Ülkemizin sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi değerler dikkate alındığında termal turizme uygun bir coğrafi yapıya ve kültürel zenginliğe sahip olduğu görülmektedir. Bunun dışında her mevsim turistik faaliyetlere yer sunması da onu çoğu turist için önemli bir destinasyon haline getirmektedir. Termal turizm, jeotermal alanların gelişmesine ve kent merkezlerindeki yoğunluğun azalmasına önemli katkı sağlamaktadır. Bu katkının artması için devletin turizm faaliyetlerini desteklemesi ve yeni destinasyonların oluşmasına yardımcı olması gerekmektedir.

Artvin İli, doğal, kültürel ve tarihi yapıları ile Türkiye'nin turizm potansiyeli yüksek önemli bir ilidir. Artvin, ili ikiye bölen Çoruh Çayı, 3900 metreye ulaşan dağları, doğal ormanları, gölleri, yaylaları, zengin flora ve faunası, tarihi değeri olan kiliseleri, kaleleri, kemer köprüleri, kültürel yapıları, alternatif bir turizm türü sunuyor. Bunun yanı sıra bölgede yaşayan yerel halkın turizm algısı da önemlidir. Yerel halkın bilinçlenmesi, misafirperverlik, rahat ulaşım, konaklama, yeme-içme çeşitleri, altyapı, sosyal yaşam, güvenlik, sağlık, ticaret, uygulayıcılar, yönetim gibi unsurlar da termal turizmin oluşmasında katkı sağlamaktadır. Ayrıca Kafkasör bölgesi kayak, Kaçkar ve Karçal dağlarına tırmanma, doğa yürüyüşleri, rafting ve kano gibi nehir sporları, balık tutma ve avcılık gibi birçok aktivite sunmaktadır. Artvin'in termal turizm için gerekli tüm unsurlara sahip olduğu söylenebilir. Ancak yetersiz tanıtım, zayıf pazarlama ve turizm yatırımlarının yetersiz olması nedeniyle Artvin bu alanda gelişmemiştir. Bu da termal turizm alanlarında kendisini göstermesini engellemektedir. Bu nedenle Artvin İli termal turizm potansiyeline sahiptir. Komşu illere göre avantajları vardır. Artvin için mevcut talebin yeterli olmadığı, plan ve projelerin ilerlemesiyle bölgeye talebin artacağı düşünülmektedir. Yapılan

çalışma çerçevesinde Artvin ilinin termal turizm potansiyelinin artırılmasına yönelik olarak sunulan önerler arasında;

- Artvin ili için ülke ve bölge genelinde yapılacak tanıtım ve reklam çalışmaları bölgenin gelişmesine katkıda bulunacaktır.
- Bölge de yaşayan halka rehberlik ve termal turizm eğitiminin verilmesi müşteri memnuniyetini artıracaktır.
- Termal turizm alanıyla beraber ekstra olarak içinde yer alan işletmeler, köprü, kilise, sportif alanlar gibi çekiciliklerin altyapılarının ve çevre düzenlemelerinin planlanmasının yapılması gerekmektedir.
- Bölgede turizm büroları açarak bölgeyi ziyaret edecek turistlerin bilgi almalarını sağlamak hedeflenmelidir.
- Bölge de konaklama, lokanta, sosyal alanları gösterecek bir haritanın bulunması gerekmektedir.
- Yönetimin turistler için rekreasyon alanlarını artırması gerekmektedir.
- Artvin’de yatırım faaliyetlerinin yüksek olmasından dolayı bölgeye teşvik anlamında destek verilmeli ve girişimciler için toplantılar seminerler düzenlenmelidir.
- Yapılacak yatırımların bölgeye uygun şekilde yapılması ve bulunduğu bölgeye zarar vermemesi gerekmektedir.
- Termal turizme engel olabilecek faktörlerin ortadan kaldırılması, gelişecek termal turizm potansiyeli için önemlidir.
- Turizm sektöründe çalışan kişilerin eğitimi olması kaliteyi artıracığından turizm sektörü için önemlidir.
- Konaklama ve altyapıdaki eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.
- Sağlık yönünden de sağlık altyapısının gelişmesi gerekmektedir.
- Daha çok çalışmalar yapılarak pazarlama stratejilerinin doğru belirlenmesi gerekmektedir.
- Sınır kapısı avantajından faydalanılarak bölge sınırları içerisinde hemen hemen her gün yerli yabancı turist il sınırları içerisinde girmektedir. Bu da gelişecek termal turizm ile beraber bir avantaja dönüşecektir.
- Bölgenin gelişimi açısından deniz yolu ağının oluşturulması teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

Akbulut G., Türkiye’de Kaplıca Turizmi ve Sorunları, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 35-54, 2010.

Cengiz, T., Tüfekcioğlu, A. ve İskender, A. Artvin İl Gelişme Planı Turizm Sektörü Raporu, 2005.

Çakan, H.V., *Termal Turizm İşletmelerine Yönelik Tüketici Satın Alma Karar Süreci*. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2016.

Çelik, A., *Sağlık Turizmi Kapsamında Termal İşletmelerde Sağlık Hizmetleri Pazarlaması ve Algılanan Hizmet Kalitesi: Balçova Termal İşletmesinde Bir Uygulama*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009.

Çiçek, R. ve Avderen, S., Sağlık Turizmi Açısından İç Anadolu Bölgesi’ndeki Kaplıca ve Termal Tesislerin Mevcut Yapısının ve Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 15 (25), 25-35, 2013.

Doğanay, H. ve Orhan, F., Artvin İlinde Nüfusun Başlıca Özellikleri, Eastern Geographical Review-31, 1-22, 2013.

Eminağaoğlu, Ö., Akyıldırım Beğen, H. ve Aksu, G., 1. Bölüm Artvin’in Genel Tanıtımı. https://www.researchgate.net/publication/295674960_Artvin%27in_Genel_Tanitimi , 2015. Erişim tarihi: 05.12.2024.

Giritlioğlu, İ., *Yiyecek İçecek Bölümlerinde İşgörenlerin ve Müşterilerin Hizmet Kalitesi, Beklenti ve Alguları: Termal Otellerde Bir Araştırma*. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2012.

Göçmen, Z., *Turizm Çeşitlendirmesi Kapsamında İzmir’de Termal Turizmin Tedavi Amaçlı Kullanımı ve Ekonomik Değeri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008.

Gül, M., *Müşteri Temelli Marka Değerinin Yaratılması ve Termal Turizm Amaçlı Seyahat Eden Turistlerin Marka Algularının Ölçülmesi: Balçova Örneği*. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2015.

Keskin, Y., *Termal Turizm İşletmelerinde Müşteri Tatmininin Ölçülmesi – Kızılcahamam Örneği*. Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce, 2008.

Kök, M., *Sağlık Turizmi Açısından Termal Turizm – Denizli Örneği*. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Kültür Portalı (2015). Artvin, <https://www.kulturportali.gov.tr/medya/dokuman/dokumandetay/2257> Erişim tarihi: 05.12.2024.

Odabaşı, Y., Özçelik, Ö. ve Önder, H., Termal Turizm Bölgelerinde İkincil Konutların Turizme Kazandırılması: Kütahya-Yoncalı Termal Turizm Bölgesi Örneği. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2, 40-44, 2010.

Oflaz, M., Termal Turizm Kaynaklarının Sürdürülebilirliği Çerçevesinde Yerel Paydaşların Görüşleri, Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 6(1), 24-41, 2023.

Özgen, Ü., *Termal Turizm Açısından Afyonkarahisar İlinin Swot Analizi İle Değerlendirilmesi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2011.

Sandıkçı, M., *Termal Turizm İşletmelerinde Sağlık Beklentileri ve Müşteri Memnuniyeti*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2008.

Sarıkaya, M., *Kütahya'da Termal Turizm Girişimciliği ve İşletmeciliğinin Mevcut Durumuna Yönelik Girişimci ve Yönetici Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2019.

Selvi, M.S. Kaplıca Merkezinde Devre Mülk Uygulama Modeli, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(4), 84- 104, 2003.

Terzioğlu, H.S., *Türkiye'de Termal Turizm ve Nevşehir-Kozaklı Kaplıcası İncelemesi. 4. Sınıf Dönem Projesi*. Nevşehir: Başkent Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik Bölümü, 2009.

aTuna, H., Bolu İlinin Termal Turizm Açısından Değerlendirilmesi. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 15 (1), 117-127, 2019.

bTuna, İ., *Yerli Turistlerin Tatil Tercihleri İle Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki*. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2019.

Turizm Gazetesi <https://turizm gazetesi.com/news.aspx?id=88960>, Erişim tarihi: 03.01.2022.

POPÜLER KÜLTÜRDE MÜZİK İKONLARI VE TOPLUMSAL ALGI

Dr. Öğr. Üyesi Cihan TABAK¹, Gülşah KENDİRCİ²

Harran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi ABD, cihantabak@harran.edu.tr - 0000-0002-1060-9499
Nusaybin Gazi Anadolu Lisesi, gulsahk1994@gmail.com - 0009-0009-7206-1666

ÖZET

Popüler kültür müzik ikonlarının medya aracılığıyla geniş kitleler üzerindeki etkisiyle toplumsal algının şekillenmesinde önemli bir araç işlevi görmektedir. Müzik ikonları sanatsal yeteneklerinin ötesinde, medya ve sosyal medyada özenle inşa edilen imajları, yaşam tarzları ve duruşlarıyla toplum üzerinde derin izler bırakmaktadır. Medya bu ikonların topluma sunulma biçimlerini belirlerken; sosyal medya, sanatçıların kimliklerini, değerlerini ve mesajlarını doğrudan takipçilerine iletmelerine imkân tanımaktadır. Bu süreç müzik ikonlarının bireysel markalarının toplumsal kimliklere evrilmesine yol açmakta, medya aracılığıyla yayılan bu imajlar toplumsal algının yeniden biçimlenmesini sağlamaktadır.

Tarihsel olarak bakıldığında, popüler müzik ikonlarının toplum üzerindeki etkileri belirli kitlelere sınırlı kalırken, günümüzde medya ve sosyal medyanın küresel erişimi sayesinde bu ikonlar, sınırları aşan güçlü figürler haline gelmiştir. Sanatçılar medya platformları aracılığıyla birer müzikal figür olmanın ötesinde, toplumun değer ve normlarını etkileyen, kültürel ve ideolojik semboller olarak kitlelerle bağ kurmaktadır. Hayranlar sosyal medya etkileşimleri yoluyla bu ikonların yaşam tarzlarını, moda tercihlerini ve düşünce yapılarını hızla benimsemekte, gündelik yaşamlarına yansıtmaktadır. Bu durum sanatçıların bireysel imajlarının toplumsal bir kimliğe dönüşmesine ve tüketici davranışlarını etkileyerek toplum genelinde yaygın bir kabul görmesine zemin hazırlamaktadır.

Özellikle belirli bir sosyal ya da siyasi duruş sergileyen müzik ikonları, bu duruşları toplum nezdinde yaygınlaştırmakta, hayran kitleleri arasında güçlü bir yankı uyandırarak popülerlik kazandırmaktadır. Böylelikle sanatçılar birer kültürel aktör konumuna yükselmekte ve toplumsal değişim süreçlerinde etkin bir rol üstlenmektedir. Sonuç olarak popüler müzik ikonları birer eğlence figürü olmaktan öteye geçerek toplumsal algıyı, kültürel değerleri ve tüketim alışkanlıklarını etkileyen güçlü aktörler haline gelmektedir. Medya ve sosyal medya aracılığıyla yayılan bu etkiler, popüler kültürün toplumsal dinamikler üzerindeki dönüştürücü gücünü ve sanatçıların bu süreçte üstlendiği rolü gözler önüne sermektedir.

¹ Harran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi ABD, cihantabak@harran.edu.tr - 0000-0002-1060-9499

² Nusaybin Gazi Anadolu Lisesi, gulsahk1994@gmail.com - 0009-0009-7206-1666

Anahtar Kelimeler: Popüler Kültür, Müzik İkonları, Toplumsal Algı, Medya, Sosyal Medya

MUSIC ICONS AND SOCIAL PERCEPTION IN POPULAR CULTURE

ABSTRACT

Popular culture exerts a significant influence on social perception, with music icons serving as a conduit for shaping the attitudes and perceptions of vast audiences through the medium of the media. In addition to their artistic abilities, music icons exert a significant influence on society through the carefully crafted images, lifestyles, and public personas they present in the media and on social media platforms. While the media determines the way these icons are presented to society, social media provides artists with the opportunity to communicate their identities, values, and messages directly to their followers. This process results in the evolution of individual music icons into social identities, with these images disseminated through the media facilitating the reshaping of social perception.

Historically the influence of popular music icons on society has been largely confined to specific demographic groups. However, in the contemporary era, the global reach of media and social media has enabled these icons to become influential figures that transcend geographical boundaries. The utilisation of media platforms enables artists to establish connections with the public as cultural and ideological symbols that exert influence over the values and norms of society, extending beyond their role as musical figures. The adoption of the lifestyles, fashion preferences and mindsets of these icons by fans is facilitated by social media interactions, which enable the reflection of these influences in the daily lives of the fans. This situation facilitates the transformation of individual artist images into social identities, which are then widely accepted throughout society by influencing consumer behaviour.

The act of displaying a particular social or political stance by music icons serves to popularise these stances within the broader social context, thereby enhancing their own popularity by creating a strong resonance among their respective fan bases. In this way, artists become active participants in the process of cultural transformation. Consequently, popular music icons move beyond the domain of mere entertainment, assuming the role of influential actors who shape social perception, cultural values and consumption habits. Such effects are disseminated through various media outlets, including social media, which demonstrates the capacity of popular culture to transform social dynamics and the role of artists in this process.

Keywords: Popular Culture, Music Icons, Social Perception, Media, Social Media.

GİRİŞ

Popüler kültür, günümüz toplumlarının dinamik yapılarında önemli bir rol oynamaktadır. Bu kültür, bireylerin sosyal kimliklerini, değerlerini ve davranışlarını şekillendiren bir araç olarak işlev görmektedir. Müzik, popüler kültürün en belirgin ve etkili bileşenlerinden biri olarak öne

çıkarmakta, toplumsal algıların oluşumunda ve bireylerin kendilerini ifade etme biçimlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Müzik ikonu olarak kabul edilen sanatçılar, sadece müzikleriyle değil, aynı zamanda toplumsal meseleler üzerindeki etkileriyle de dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, popüler müziğin toplumsal algı üzerindeki etkileri, bireylerin kimlik inşası, sosyal etkileşimleri ve kültürel bellek açısından incelenmelidir (Yılar ve diğerleri, 2023; Akın, 2018).

Popüler müziğin toplumsal algı üzerindeki etkileri, özellikle genç nesiller arasında belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Gençler, müzik aracılığıyla kendilerini ifade etme, sosyal kimliklerini oluşturma ve grup aidiyeti sağlama çabası içindedirler. Bu süreçte, popüler müzik türleri ve sanatçıları, gençlerin sosyal ve kültürel kimliklerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, hip hop müziği, gençlerin sosyal sorunlara karşı duyarlılıklarını artırmakta ve toplumsal adalet arayışlarını desteklemektedir (Aydoğmuş Ördem, 2021). Bu durum, müziğin sadece bir eğlence aracı olmanın ötesinde, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinde nasıl bir etki yarattığını göstermektedir.

Müzik ikonları, toplumsal algıyı şekillendiren önemli figürlerdir. Bu sanatçılar, müzikleriyle birlikte, toplumsal meseleler hakkında farkındalık yaratmakta ve dinleyicileri üzerinde derin etkiler bırakmaktadır. Örneğin, popüler müzikteki kadın sanatçılar, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları gibi konularda önemli mesajlar vermekte, bu sayede dinleyicilerinin toplumsal algılarını değiştirmeye yönelik bir etki yaratmaktadır (Güven, 2018). Bu bağlamda, müzik ikonlarının toplumsal algı üzerindeki etkileri, sadece müzikleriyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal normların ve değerlerin yeniden şekillenmesine de katkıda bulunmaktadır.

Popüler kültürde müzik ikonlarının etkisi, medya aracılığıyla daha da güçlenmektedir. Medya, müzik ikonlarının imajlarını ve mesajlarını geniş kitlelere ulaştırmakta, bu sayede toplumsal algının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle sosyal medya platformları, müzik ikonlarının hayranlarıyla etkileşim kurmasını sağlamakta ve bu etkileşim, toplumsal algının dinamik bir şekilde değişmesine olanak tanımaktadır (İlaslan, 2023). Bu durum, müzik ikonlarının sadece müzikal yetenekleriyle değil, aynı zamanda sosyal medya üzerindeki varlıklarıyla da toplumsal algıyı nasıl etkilediklerini göstermektedir.

Müzik, bireylerin kültürel belleğinin oluşumunda ve devamlılığında da önemli bir rol oynamaktadır. Müzik aracılığıyla aktarım yapılan kültürel unsurlar, toplumsal kimliklerin inşasında ve bireylerin kendilerini ifade etme biçimlerinde etkili olmaktadır (Akın, 2018). Bu bağlamda, popüler müzik, bireylerin geçmişle olan bağlarını güçlendirmekte ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir araç olarak işlev görmektedir. Özellikle geleneksel müzik unsurlarının popüler müzikte yer alması, kültürel bellek ve kimlik inşası açısından önemli bir fırsat sunmaktadır.

Popüler kültürde müzik ikonları, toplumsal algının şekillenmesinde ve bireylerin kimlik inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Müzik, sadece bir eğlence aracı olmanın ötesinde, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinde etkili bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, popüler müziğin toplumsal algı üzerindeki etkileri, bireylerin sosyal kimliklerini, değerlerini ve davranışlarını şekillendirmekte önemli bir yer tutmaktadır. Gelecek araştırmalar, bu etkileşimlerin daha derinlemesine incelenmesi ve müzik ikonlarının toplumsal algı

üzerindeki etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir (Özdemir & Yıldız, 2017).

KURAMSAL ÇERÇEVE

Popüler kültürde müzik ikonları ve toplumsal algı arasındaki ilişki, bireylerin kimlik gelişimi ve sosyal etkileşimleri açısından önemli bir alanı temsil etmektedir. Müzik, bireylerin kendilerini ifade etme biçimlerini şekillendiren güçlü bir araçtır. Özellikle gençler arasında, müzik türleri ve sanatçılar, sosyal kimliklerin inşasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Güven ve Erol (2019), müziğin çocukların sosyal, duygusal ve eğitsel gelişimlerini desteklediğini vurgularken, müziğin benlik saygısını artırma ve aidiyet duygusunu güçlendirme gibi olumlu etkilerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, müzik ikonları, gençlerin sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olurken, aynı zamanda toplumsal algıların şekillenmesinde de önemli bir işlev üstlenmektedir (Güven & Erol, 2019).

Müzik ikonlarının toplumsal algı üzerindeki etkisi, bireylerin kimlik gelişim süreçleriyle doğrudan ilişkilidir. Ergün (2020), kimlik gelişiminin sosyo-psikolojik faktörler ve kültürel bağlamlarla şekillendiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, müzik ikonları, gençlerin kendilerini ifade etme biçimlerini ve sosyal kimliklerini oluşturan unsurlar arasında yer almaktadır. Müzik, bireylerin kendilerini tanımlama süreçlerinde önemli bir rol oynarken, aynı zamanda toplumsal normların ve değerlerin içselleştirilmesine de katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, popüler müzik ikonları, gençlerin sosyal kimliklerini oluşturma süreçlerinde belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Ergün, 2020).

Popüler müzik, bireylerin sosyal etkileşimlerini ve grup dinamiklerini etkileyen bir araçtır. Taş (2020), müzik türü tercihlerinin bireylerin sosyal kimlikleriyle ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Gençler, belirli müzik türlerini tercih ederek kendilerini belirli sosyal gruplara ait hissetmekte ve bu grupların normlarını benimsemektedir. Bu durum, müzik ikonlarının toplumsal algıyı şekillendirmede nasıl bir rol oynadığını göstermektedir. Müzik, sadece bireylerin kişisel tercihlerinin ötesinde, sosyal kimliklerin inşasında da önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, müzik ikonları, gençlerin sosyal çevreleriyle olan etkileşimlerini ve aidiyet duygularını güçlendirmektedir (Taş, 2020).

Müzik ikonlarının toplumsal algı üzerindeki etkisi, kültürel ve sosyal bağlamlarla da ilişkilidir. Taşdemir (2017), göçmenlerin sosyal kimlikleri ve algılanan ayrımcılık arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu bağlamda, müzik, göçmen topluluklarının kimliklerini ifade etme ve toplumsal algılara karşı duruş sergileme aracı olarak kullanılmaktadır. Müzik, göçmenlerin kültürel kimliklerini korumalarına yardımcı olurken, aynı zamanda toplumsal algıların şekillenmesinde de etkili bir rol oynamaktadır. Bu durum, müzik ikonlarının farklı sosyal gruplar arasında nasıl bir köprü işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır (Taşdemir, 2017).

Popüler müzik eğitimi, gençlerin müzikle olan ilişkilerini derinleştirirken, aynı zamanda sosyal kimliklerinin gelişimine de katkıda bulunmaktadır. (Aksoy, 2020), müzik öğretiminde popüler müziğin önemini vurgulayarak, müzik eğitiminin gençlerin sosyal ve kültürel deneyimlerini

nasıl etkilediğini incelemektedir. Müzik eğitimi, gençlerin müzikle olan bağlarını güçlendirirken, aynı zamanda toplumsal algıların şekillenmesine de katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, müzik ikonları, gençlerin sosyal kimliklerini oluşturan unsurlar arasında yer almakta ve bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır (Aksoy, 2020).

Müzik, bireylerin sosyal sermaye oluşturma süreçlerinde de önemli bir yer tutmaktadır. Özdemir ve Özkan (2020), birey ve grup temelli süreçlerin kaynaşmasını inceleyerek, müziğin sosyal sermaye üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Müzik, bireylerin sosyal ağlar kurmalarına ve toplumsal ilişkilerini güçlendirmelerine yardımcı olurken, aynı zamanda grup kimliklerinin de inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, müzik ikonları, gençlerin sosyal sermaye oluşturmalarına katkıda bulunarak, toplumsal algıların şekillenmesine yardımcı olmaktadır (Özdemir & Özkan, 2020).

Sosyal medya, müzik ikonlarının toplumsal algıyı şekillendirmede önemli bir platform haline gelmiştir. Şanlı (2019), ortaöğretim öğrencilerinin sosyal medyadaki müzik tercihlerini inceleyerek, müziğin gençler üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Sosyal medya, gençlerin müzikle olan etkileşimlerini artırırken, aynı zamanda müzik ikonlarının toplumsal algılar üzerindeki etkisini de güçlendirmektedir. Bu durum, müziğin sosyal medya aracılığıyla nasıl bir kimlik inşası sürecine katkıda bulunduğunu göstermektedir (Şanlı, 2019).

Müzik, bireylerin sosyal kimliklerini ifade etme ve toplumsal algılara karşı duruş sergileme aracı olarak kullanılmaktadır. Güven (2018), müzik kültürleri incelemelerinde "öteki" kavramının önemini vurgulayarak, müziğin toplumsal kimliklerin inşasındaki rolünü incelemektedir. Müzik, bireylerin kendilerini ifade etme biçimlerini şekillendirirken, aynı zamanda toplumsal normların ve değerlerin içselleştirilmesine de katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, müzik ikonları, gençlerin sosyal kimliklerini oluşturan unsurlar arasında yer almakta ve toplumsal algıların şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Güven, 2018).

Sonuç olarak, popüler kültürde müzik ikonları, bireylerin sosyal kimliklerinin inşasında ve toplumsal algıların şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Müzik, bireylerin kendilerini ifade etme biçimlerini, sosyal etkileşimlerini ve grup dinamiklerini etkileyen güçlü bir araçtır. Bu bağlamda, müzik ikonları, gençlerin sosyal kimliklerini oluşturan unsurlar arasında yer almakta ve toplumsal algıların şekillenmesine yardımcı olmaktadır. Müzik, bireylerin sosyal sermaye oluşturmalarına ve toplumsal ilişkilerini güçlendirmelerine katkıda bulunurken, aynı zamanda kültürel kimliklerin korunmasına da yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, popüler müzik ikonlarının toplumsal algı üzerindeki etkileri, sosyal bilimler alanında önemli bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada, popüler müzik ikonlarının toplumsal algı üzerindeki etkilerini analiz etmek için nitel bir araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmalar, özellikle sosyal ve kültürel olguları anlamada derinlemesine bilgi sağlayan bir yöntem olarak öne çıkmaktadır (Creswell & Poth, 2018). Araştırmanın temel yaklaşımı, medya ve sosyal medya platformlarında yer alan içeriklerin sistematik bir şekilde incelenmesine dayanan içerik analizi yöntemidir. İçerik

analizi, toplumsal algı oluşturma süreçlerinde medya mesajlarının yapısını ve işlevini anlamak için etkili bir araçtır (Creswell & Poth, 2018). Bu yöntem müzik ikonlarının toplum üzerindeki etkisini anlamak için geniş bir veri kaynağı kullanımı ve derinlemesine analiz yapılmasına olanak tanımaktadır.

BULGULAR

Araştırma sonuçları, müzik ikonlarının sosyal medya platformlarında yarattığı etkilerin bireysel ve toplumsal algıyı şekillendirdiğini göstermektedir. Farklı coğrafyalardan ve kültürel bağlamlardan gelen müzik ikonlarının sosyal medya aracılığıyla toplumsal konulara dikkat çekme biçimleri ve bu mesajların toplumda yarattığı yankılar, araştırmanın temel bulguları arasında yer almaktadır.

Bunlardan biri, Kolombiyalı sanatçı Shakira'nın 2022 Dünya Kupası sırasında kadınların eğitime erişimini destekleyen sosyal medya kampanyasıdır. Shakira, bu süreçte UNICEF ile iş birliği yaparak kadın haklarına yönelik farkındalık yaratmış ve paylaşımları dünya çapında milyonlarca kişi tarafından paylaşılmıştır. Bu kampanya, kadınların eğitime erişimini savunma konusunda küresel bir destek hareketine dönüşmüştür.

Afrikan sanatçı Burna Boy'un sosyal medya platformları aracılığıyla Afrika kıtasındaki ekonomik eşitsizlikleri ele alması da dikkate değerdir. Burna Boy, 2021'de yayımladığı "*Twice as Tall*" albümü ile Batı Afrika'daki gençlerin ekonomik zorluklarına dikkat çekmiş ve sosyal medyada başlattığı diyaloglarla, küresel hayran kitlesi arasında bu konuların daha fazla tartışılmasını sağlamıştır. Araştırmanın bulguları, bu tür kampanyaların, hayranlar arasında daha fazla bilinç yaratmaya ve Afrika kıtasıyla ilgili algıların dönüşmesine katkı sağladığını göstermektedir.

Japon müzik endüstrisinden Kyary Pamyu Pamyu, 2020 yılında yayımladığı sosyal medya içerikleriyle gençler arasında zihinsel sağlık sorunlarına yönelik farkındalık yaratmıştır. Özellikle pandemi sırasında artan izolasyon hissine karşı destekleyici mesajlar paylaşan sanatçı, Japon gençliği arasında pozitif bir etki yaratmış ve bu mesajlar, geniş bir sosyal medya erişimine ulaşmıştır.

Sosyokültürel Etkiler

Müzik ikonlarının sosyal medya aracılığıyla yarattığı sosyokültürel etkiler, onların kültürel bağlamdaki rollerini güçlendiren bir araç haline gelmiştir. Shakira'nın kadın hakları kampanyası, Latin Amerika'da kadınların toplumsal konumları üzerine geniş çapta bir farkındalık yaratmış ve eğitim politikaları üzerine yapılan tartışmalara katkıda bulunmuştur. Shakira'nın mesajları, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların haklarına odaklanmış ve bu kampanyalar, UNICEF ile olan iş birliği sayesinde daha geniş bir görünürlük kazanmıştır.

Benzer şekilde, Burna Boy'un Afrika kültürünü yücelten sosyal medya içerikleri, kıtanın tarihine ve kültürel zenginliklerine dair algıyı olumlu yönde etkilemiştir. Sanatçının müziğinde ve paylaşımlarında Afrika kültürel değerlerini vurgulaması, küresel hayran kitlesinde Afrika'ya

dair daha fazla farkındalık yaratmıştır. Bu durum, Afrikalı gençlerin kimliklerini daha güçlü bir şekilde ifade etmelerine katkıda bulunmuş ve diaspora toplulukları arasında bir bağ kurulmasına olanak sağlamıştır.

Kyary Pamyu Pamyu'nun pandemi sırasında gençler arasında zihinsel sağlığı teşvik eden mesajları, Japonya'da tabu olarak görülen zihinsel sağlık konusunun daha açık bir şekilde tartışılmasına öncülük etmiştir. Japon gençleri arasında sosyal medyada başlatılan “#PositiveMind” kampanyası, bu süreçte sanatçının paylaşımlarından ilham almış ve geniş çapta bir destek hareketine dönüşmüştür.

Ekonomik Etkiler

Müzik ikonlarının sosyal medya üzerindeki ekonomik etkileri, onların bireysel markaları ve destekledikleri girişimler aracılığıyla daha geniş bir kitleye ulaşmalarını sağlamaktadır. Güney Koreli BTS grubunun sosyal medya üzerinden başlattığı “*Love Myself*” kampanyası, UNICEF ile yapılan iş birliğiyle yalnızca toplumsal farkındalık yaratmakla kalmamış, aynı zamanda ticari ürünlere olan talebi de artırmıştır. Bu kampanya kapsamında, grubun desteklediği ürünler satış rekorları kırmış ve elde edilen gelir UNICEF'in çocuk hakları projelerine aktarılmıştır.

Latin Amerika'da, Karol G'nin 2021'de başlattığı “*Bichota*” sosyal medya kampanyası, kadınların finansal bağımsızlıklarını teşvik eden bir dizi girişimi içermektedir. Sanatçının, küçük işletmelerin desteklenmesine yönelik çağrıları, bölgedeki kadın girişimciler tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Karol G'nin paylaşımlarından sonra, özellikle yerel kadın girişimcilere ait ürünlerin satışlarında kayda değer bir artış yaşanmıştır. Bu durum, müzik ikonlarının ekonomik etkilerinin, bireylerin sosyal ve ekonomik yaşamlarını nasıl etkileyebileceğini göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Araştırma sonuçları, popüler müzik ikonlarının sosyal medya aracılığıyla bireyler ve toplumlar üzerindeki çok yönlü etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Müzik ikonları, sadece eğlence dünyasında değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin, normların ve algıların yeniden şekillendirilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Çalışma, bu ikonların bireylerin günlük yaşamlarını, toplumsal konulara bakış açılarını ve tüketim alışkanlıklarını nasıl etkilediğini göstermektedir.

Özellikle sosyal medya platformlarının, müzik ikonlarının bireylerle doğrudan bağlantı kurmasını kolaylaştırdığı ve bu bağın sanatçıların etkisini artırdığı tespit edilmiştir. Sanatçıların toplumsal konularda aldıkları açık duruşlar, küresel çapta farkındalık yaratmış ve hayran kitlelerinin toplumsal hareketlere katılımını teşvik etmiştir. Örneğin, Shakira'nın kadın hakları, Burna Boy'un ekonomik eşitsizlikler ve BTS'in gençlere yönelik destek kampanyaları, sanatçıların bireysel kimliklerinin toplumsal bir güce dönüşmesine katkıda bulunmuştur.

Bununla birlikte, müzik ikonlarının kültürel ve ekonomik alanlarda da önemli etkiler yarattığı görülmüştür. Moda, yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıkları üzerindeki etkilerinin yanı sıra, yerel

ve küresel markalarla yaptıkları iş birlikleri sayesinde ekonomik süreçlere doğrudan katkıda buldukları gözlemlenmiştir. Ancak, bu etkileşimlerin toplumsal dinamikler üzerindeki uzun vadeli sonuçlarının daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gereklidir.

Öneriler

- 1. Toplumsal Farkındalık İçin Sanatçı-Medya İş Birlikleri:** Müzik ikonlarının toplumsal algıyı şekillendirmedeki etkisi göz önüne alındığında, sosyal adalet, çevresel sürdürülebilirlik ve toplumsal eşitlik gibi konularda medya kuruluşları ve sosyal medya platformlarıyla daha stratejik iş birlikleri yapılması önerilmektedir. Bu, sanatçıların mesajlarının daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayabilir.
- 2. Eğitim ve Bilinçlendirme Kampanyaları:** Sanatçıların toplumsal konular üzerindeki etkileri, eğitim projeleri ve bilinçlendirme kampanyalarıyla daha yapısal bir hale getirilebilir. Örneğin, sanatçıların desteklediği kampanyaların hayran kitleleri arasında uzun vadeli davranış değişikliklerine yol açması için, bu kampanyaların okullarda veya gençlik programlarında aktif bir şekilde kullanılabilir.
- 3. Kültürel Çeşitliliğin Desteklenmesi:** Çalışma, farklı kültürel bağlamlardan gelen müzik ikonlarının etkisini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, uluslararası sanatçıların yerel kültürleri yansıtan projelere daha fazla dahil olması ve bu projelerin sosyal medya aracılığıyla yayılması önerilmektedir. Bu durum, kültürel çeşitliliğin daha geniş bir şekilde kutlanmasına katkıda bulunabilir.
- 4. Ekonomik Şeffaflık ve Sorumluluk:** Müzik ikonlarının ekonomik iş birliklerinin hayran kitleleri üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, bu iş birliklerinde şeffaflık ve toplumsal sorumluluk ön planda tutulmalıdır. Özellikle çevre dostu ve sosyal sorumluluk odaklı ürünlerin teşvik edilmesi, sanatçıların olumlu ekonomik etkilerini güçlendirebilir.
- 5. Araştırma ve Analizlerin Artırılması:** Müzik ikonlarının toplumsal etkilerinin daha iyi anlaşılması için disiplinler arası çalışmaların artırılması önerilmektedir. Sosyal medya analitiği, sosyolojik araştırmalar ve ekonomik analizler bir araya getirilerek, bu etkilerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması sağlanabilir.

Sonuç olarak popüler müzik ikonlarının bireyler ve toplum üzerindeki etkileri, yalnızca kültürel bir fenomen olarak değil, aynı zamanda sosyopolitik ve ekonomik dönüşümleri etkileyen bir süreç olarak ele alınmalıdır. Araştırma, bu etkilerin çok katmanlı yapısını ortaya koyarak, sanatçıların toplumsal değişimdeki rolünü anlamaya yönelik önemli bir adım sunmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalar, bu sürecin daha da derinlemesine incelenmesini sağlayarak, müzik ikonlarının toplumsal algı üzerindeki etkilerini daha geniş bir açıdan değerlendirme olanağı sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Akın, B. (2018). Kültürel bellek ve müzik. *Eurasian Journal of Music and Dance*, (13), 101-117. <https://doi.org/10.31722/konservatuvardergisi.496835>
- Aksoy, R. (2020). Popular music education in music teacher training departments. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 238-258. <https://doi.org/10.47479/ihead.768028>
- Aydoğmuş Ördem, Ö. (2021). Sözlü kültürde kadının temsili ve yeni medyada kadın fenomenlerin görünüşleri: Eleştirel sosyolojik bir bakış. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 24(2), 24-61. <https://doi.org/10.18490/sosars.927200>
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). SAGE Publications.
- Ergün, N. (2020). Kimlik gelişimi: anlatı kimliği ve kuşaklararası anlatı kimliği. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(4), 455-475. <https://doi.org/10.18863/pgy.676439>
- Güven, E., & Erol, İ. (2019). Investigation of the relationship between music attitudes and social skill levels of 12-14 age children. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 5(1), 174-189. <https://doi.org/10.34137/jilses.584278>
- Güven, U. (2018). Sociological and anthropological perspectives on the notion of “the other” in studies on music cultures. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 38(1). <https://doi.org/10.26650/sj.38.1.0003>
- İlaslan, S. (2023). Radyo ve popüler müzik: 1950-1970 yılları arası dönemde Türkiye’de pop müziğin gelişimi ve radyo yayıncılığı. *Etkileşim*, 6(11), 68-93. <https://doi.org/10.32739/etkilesim.2023.6.11.190>
- Özdemir, F., & Özkan, T. (2020). Birey-temelli ve grup-temelli süreçlerin kaynaşımı: Aşırı fedakâr grup-yanlısı davranış sergileme eğilimini yordama. *Türk Psikoloji Yazıları*, 23(45). <https://doi.org/10.31828/tpy1301996120200413m000019>
- Özdemir, G., & Yıldız, G. (2017). Şarkı öğretiminde popüler müzik eşliklerinin kullanımına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2). <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2017.17.30227-326601>
- Şanlı, S., & Şen, Ü. S. (2019). Ortaöğretim öğrencilerinin sosyal medyadaki müzik tercihlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 12(67), 766-787. <https://doi.org/10.17719/jisr.2019.3764>

- Taş, H. (2020). İlkokul öğrencilerinin müzik türü tercihleri üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (44), 355-378. <https://doi.org/10.21497/sefad.845433>
- Taşdemir, N. (2017). Göçmenler arasında algılanan ayrımcılık, psikolojik iyi olma hali ve sosyal kimlikler ilişkisinin değerlendirilmesi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 47-70. <https://doi.org/10.30561/sinopusd.329823>
- Yılar, M. B., Tağrikulu, P., & Ünal, O. (2023). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının popüler kültür kavramına ilişkin bilişsel yapıları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14(1), 196-223. <https://doi.org/10.51460/baebd.1197459>

WASSILY KANDINSKY'E GÖRE GÖRSEL SANATLAR VE MÜZİK ETKİLEŞİMİ

Doç.Dr.Songül MOLLAOĞLU

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü

ORCID: 0000-0002-3519-8702

ÖZET

Amaç: Geçmişten günümüze farklı sanat alanlarının bir arada bulunduğu, görsel sanatlar ve müzik işbirliğinin yeni olmadığı, bu iki temel disiplinin kendilerine ortak alanlar açarak ortak çalışmalar ürettiği bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı görsel sanatlar ve müziği bir arada buluşturan sanatçılardan biri olan Wassily Kandinsky'nin yaklaşımını incelemektir.

Yöntem: Wassily Kandinsky'nin görsel sanatlar ve müzik etkileşimine ilişkin yaklaşımını incelemede literatür tarama yöntemi kullanılmıştır.

Bulgular: Yapılan literatür çalışmasında Kandinsky'nin sanatında müziğin hem biçimsel hem de düşünsel düzeyde önemli bir ilham kaynağı olduğu belirlenmiştir. Kandinsky, renklerin ve biçimlerin tıpkı bir müzik parçasındaki notalar gibi görsel bir melodi oluşturabileceğine inanarak, bu görüşünü ifade edebilmek için görsel müzik kavramını geliştirmiştir. Kandinsky, müzikal duyum ve soyutlama özelliklerinden ilham alarak resimlerinde renkleri ve biçimleri, seslerin yarattığı görseller gibi kullanmış, sinestetik algıyla görsel sanatlara yaklaşmıştır. Soyut resimlerinde müziğin ritim, melodi ve armoni gibi prensiplerinden yararlanarak izleyiciye tıpkı bir müzik dinletisi gibi deneyimler sunmayı amaçlayan Kandinsky, renk çizgi ve formlara duygusal bir algıyla yaklaşarak, sanatın, yalnız görsel bir ekperyans olmadığı bununla beraber bir psikolojik ekperyans olduğu görüşünü yansıtmıştır. Soyut sanatın başlangıç hareketinin mimarı olarak Kandinsky'yi aynı zamanda soyut sanatın teorik prensiplerini de belirlemiştir. Böylece çalışmaları sanat tarihine farklı ve radikal bir perspektif katmıştır.

Sonuç: Çağdaş sanatın kurucularından olan ve soyut sanatın ilerleyişinde önemli bir role sahip Wassily Kandinsky'nin sanatı ve çalışmaları sanat tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. Kandinsky'nin çalışmalarında görsel sanat ile işitsel sanatlar yani müzik arasında güçlü bir ilişki kurduğu belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Wassiliy Kandinsky, görsel sanatlar, müzik, müzikal duyum, soyutlama.

VISUAL ARTS AND MUSIC INTERACTION ACCORDING TO WASSILY KANDINSKY

ABSTRACT

Purpose: It is known that different art fields have come together from past to present, that visual arts and music collaboration is not new, and that these two basic disciplines have created common areas for themselves and produced joint works. The purpose of this study is to examine the approach of Wassiliy Kandinsky, one of the artists who brought visual arts and music together.

Method: Literature review method was used to examine Wassiliy Kandinsky's approach to the interaction of visual arts and music.

Results: In the literature study, it was determined that music was an important source of inspiration in Kandinsky's art both formally and intellectually. Kandinsky believed that colors and shapes could create a visual melody, just like notes in a piece of music, and developed the concept of visual music to express this view. Inspired by musical sensation and abstraction, Kandinsky used colors and shapes in his paintings as visuals created by sounds, approaching visual arts with a senaesthetic perception. Aiming to offer the viewer experiences like a musical recital by utilizing the principles of music such as rhythm, melody and harmony in his abstract paintings, Kandinsky approached colors, lines and forms with an emotional perception, reflecting the view that art is not only a visual experience but also a psychological experience. As the architect of the initial movement of abstract art, Kandinsky also determined the theoretical principles of abstract art. Thus, his works added a different and radical perspective to the history of art.

Conclusion: The art and works of Wassily Kandinsky, one of the founders of contemporary art and who played an important role in the progress of abstract art, have an important place in the history of art. It has been determined that Kandinsky established a strong relationship between visual art and auditory arts, namely music, in his works.

Keywords: Wassiliy Kandinsky, visual arts, music, musical sensation, abstraction.

GİRİŞ

Sanat, bireylerin yaşam deneyimleri üzerinden şekil alan duygu, düşünce ve yaşam felsefelerinden etkilenerek, toplumsal geri plan dinamiklerden beslenen güçlü bir disiplindir. Sanatı belirli kalıplara sığdırma çabası sanatın var oluş biçimine aykırıdır. Sanat doğası gereği, içinde bulunduğu çağın koşulları üzerinden yeniden şekil alırken, farklı disiplinlerden de yararlanmaktadır. 20. yüzyıla dönüşen bakış açısı sanatın da duruşunu ve bağlamını önemli ölçüde değiştirmiştir. Dolayısıyla bu dönem sanatçılar, çalışmalarını kurlsız ve özgürce kendi iç dinamikleriyle oluşturduğu bir sürece evirmiştir (Kayapınarı 2017). Bu bağlamda, Wassily Kandinsky ve Arnold Schoenberg, 20.yüzyıl sanat anlayışını biçimlendiren ve disiplinlerarası etkileşimin gelişimi yönünde ön açıcı olmuşlardır (Kandinsky, 2001). Wassiliy Kandinsky'nin görsel sanatlar ve müzik etkileşimine ilişkin yaklaşımını inceleyen bu çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır.

Wasily Kandinsky, sanat tarihinde soyut sanatın öncüsü olarak bilinir ve sanatı ile müzik arasında güçlü bir ilişki kurmuştur. Müzik, Kandinsky'nin sanatında hem biçimsel hem de düşünsel düzeyde önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Kandinsky, renklerin ve biçimlerin tıpkı bir müzik parçasındaki notalar gibi görsel bir melodi oluşturabileceğine inanmıştır. Sanatında bu görüşünü ifade edebilmek için “görsel müzik” kavramını geliştirmiştir (Kandinsky, 1994). Bu kavram, sanatçının soyut resimlerinde müziğin ritim, melodi ve armoni gibi unsurlarını kullanarak izleyiciye tıpkı bir müzik dinletisi gibi deneyimler sunmasını sağlar. Kandinsky (2005), “Her sanat eseri, çağının çocuğu ve pek çok durumda duygularımızın kaynağıdır.” ifadesiyle sanatın hem bireysel hem de toplumsal geri plan üzerine inşa edildiğine vurgu yapmaktadır.

Referansını boşluktan süzülen ışıktan alan renklerin, belleklerdeki projeksiyonu tanımsızdır. Renklerin görsel bir ifadeye dönüşebilmesi, sınırlandırılabilmesi ve şekilsel bir ölçü kazanması gerekir. Kandinsky renk ve form arasındaki bu bağlantıyı “objektif kalıp içinde subjektif cevher” (Kandinsky, 1993, s.55) biçiminde betimler. Dolayısıyla form ve nota bağlantılı benzerliği saptamak mümkün olabilmektedir.

Kandinsky (1993, s.55) boşluktan saçılan ışığın renklerin gücünü oluşturduğunu vurgularken, bu durumun belleklerimizde oluşturduğu yansımalarının limitsizliğine dikkat çekmektedir. Resmin görsel bir anlam alabilmesi için sınırlandırılması ve şekilsel bir ölçü elde etmesi gerektiğini ileri süren Kandinsky, renk ve form bağlantılı bu ilişkiyi “ objektif biçim içinde subjektif cevher” şeklinde ifade eder. Bu bağlamda form ve nota özelinde ortak konseptlerde

buluşturarak çalışmalar üretmiştir. Tüm formlar çevresiyle ve birbiriyle bağlantılı ve ilişkilidir. Görselin ve müziğin yöntemsel ekipmanlarının yanında hem Klee, hem Shönberg hem de Kandinsky için öncelikli bir durum olarak beliren vurgu, resmi ve müziği meydana getiren içsel bir gerekliliğin dışavurum formudur. Sanatçılar ve işleri arasındaki tinselliğin bir materyal olarak kullanımının dışavurumudur. 20. yüzyılın önemli öncülerinden biri olan Adorno'nun müziğin materyalleri ile ilgili kullandığı “Müziğin malzemesi” ifadesi dikkate değerdir. Adorno'nun vurgusu, müziğin ses materyalinden daha farklı bir şeydir; söylenen, çağın var olan biçim anlayışı ve estetik tutumlarını barındırır. Adorno bestecinin çağına özel bu müzik materyalini karşısında hazır bulur; böylece bu materyal bestecinin objesi halini alır; ya büyütür veya olduğu haliyle yararlanarak çalışmasını inşa eder. Form, Adorno'da “sosyal / toplumsal gerçeklik” biçiminde, diğer bir ifadeyle obje biçiminde lanse edilir (Adorno, Theodor, 2020, Sentürkmez, 2005).

20. yüzyıl her alanı etkileyen, geleneği ters yüz eden ve her şeyi süratle değiştiren bir yüzyıl olmuştur. Sürekli bir yenilik ve değişim içinde reformist bir tutumla kendini güncelleyen, çığır açan buluşlar, sosyolojik hareketlilik, toplumsal ve kültürel olaylar tüm disiplinleri etkilerken sanatın da toplumsal dinamiklerden ve değişkenlerden kazanç sağlayarak bundan etkilenmesi ve bu değişime katılması kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu yüzyıla kadar zaman zaman subjektif zaman zaman da objektif davranış biçimleri öncelenmiştir. Tüm bu gelişmelere paralel olarak bu yüzyılla sanat anlayışının değiştiği natüralist anlayışın ve algının ilerleyişiyle, devamlı bir hareketlilik ya da farklılık gösteren gerçeklik kavramı yüzyılın ilk yarısında radikal bir dönüşüme evrilmiştir (Barnard, 2006, Kuş, 2019). 20. yüzyılda gerçeğin görünenin olmadığı görünenin dışında bir şey olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır. Aynı zamanda bu yüzyıl içinde gelişen görüşlerin ışığında yeni yeni düşünceler üreten fikir önderlerinin görüşleri çağa yön vermiştir. Freud'un bilinç odaklı araştırmaları gerçekliğin anlaşılmasında farklı bakışlar geliştirmiştir. Dolayısıyla 20. yüzyıl birçok anlayışın yeniden sorgulandığı, tartışıldığı ve yerini başka görüş ve anlayışlara bıraktığı bambaşka bir yöne dönüştüğü bir çağ olmuştur. Süratle farklı bir boyuta geçen yüzyılın teknolojik, düşünsel paradigması beraberinde tüm diğer disiplinler gibi sanat adına da radikal ve hızlı bir geçiş dönemi olmuştur (Şahin, 2012Roberta, 2017). Dolayısıyla sanat kendi ontolojisini toplumsal gerçeklik üzerinden inşa ederek, gerçekliğin tanımını yeniden oluşturmuştur.

Tüm bu gelişmeler ışığında tüm sanat disiplinleri arasındaki farklılıkların giderek flulaştığı ve giderek daha işbirlikçi bir anlayışa dönüştüğü gözlenmiştir. Aslında görsel sanatlar ve müzik

işbirliğinin yeni olmadığı, daha önceki çağlarda da bu iki temel disiplinin kendilerine ortak alanlar açarak ortak çalışmalar ürettiği bilinmektedir. Geline bu noktada, yeni bakış açıları, ortaya çıkan farklı sanat anlayışları görsel sanatların ve müziğin de farklı formlara dönüşmesini zorunlu görmüştür (Antmen 2008, Bonfand 2015). 20. yüzyıldaki işbirliğine dayalı bu değişimi sadece geçmiş yaşantılar, gelişen teknolojik büyümeler, sosyal ve toplumsal hareketlere bağlamak doğru olmayabilir. Tüm bu hareketliliğin yanında bu yüzyılın düşünce dünyasına, bilimine, sanatına yön vericilerin rolü büyüktür. Örneğin “Anıtsal sanata ulaşma” biçiminde bir tanımlamayla Wassily Kandinsky dönemi yüceltmektedir. Bu tanımlama ile Kandinsky, “Tüm sanat formlarının formsal yapıları birbirleri ile kıyaslanarak ilerletilirse, sanat sade veya mutlak olan değil, ulvi olan abidevi, görkemli sanata ulaşılacaktır, şeklinde ifade eder (Barnard 2006, Kandinsky 2001, Şahin 2012).

Wassily Kandinsky: Hayatı, Çalışmalarının ve Müzikle Olan İlişkisi

Soyut sanatın kurucularından olan Wassily Kandinsky, modern sanat tarihi bağlamında soyut sanatın öncüsü olarak kabul edilmektedir. Kandinsky sanatı ile işitsel sanatlar yani müzik arasında güçlü bir ilişki kurmuştur. Müzik, Kandinsky'nin sanatında hem biçimsel hem de düşünsel düzeyde önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Kandinsky, renklerin ve biçimlerin tıpkı bir müzik parçasındaki notalar gibi görsel bir melodi oluşturabileceğine inanmıştır. Sanatında bu görüşünü ifade edebilmek için “görsel müzik” kavramını geliştirmiştir (Düchting 1993, Kandinsky 2005). Bu kavram, sanatçının soyut resimlerinde müziğin ritim, melodi ve armoni gibi prensiplerinden yararlanarak izleyiciye tıpkı bir müzik dinletisi gibi deneyimler sunmayı amaçlar. Renk çizgi ve formlara duygusal bir algıyla yaklaşan Kandinsky, sanatın, yalnız görsel bir ekperyans olmadığı, bununla beraber bir psikolojik ekperyans olduğu görüşüyle de sanat tarihine farklı ve radikal perspektif katmıştır. Soyut sanatın teorik prensiplerini belirleyen sanatçı, soyut sanatın başlangıç hareketi olan “Der Blaue Reiter” oluşumunun da mimarındır.

Çağdaş sanatın kurucularından olan ve soyut sanatın ilerleyişinde önemli bir misyona sahip Rus asıllı sanatçı ve sanat kuramcısı Wassily Kandinsky'nin yaşam deneyimleri, sanatı ve çalışmaları sanat tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. Ailesinin sanata olan ilgisi sanatçının erken çocukluk döneminden itibaren sanat eğitimi almasını ve sanatla tanışmasını sağladı. Bu erken tanışma ona sanat kuramcılığı, sanat öncülüğü ve küresel bir tanınırlık sağladı. Sonraki yıllarda hukuk, etnografya ve iktisat eğitimi almak için Moskova Üniversitesi'ne yerleşti. Eğitimi sırasında Rusya'nın Vologda bölgesinde, bir grupla beraber toplulukların yaşamları

üzerine bir dizi incelemelerde bulunarak, araştırmalar yaptı. Etnografik, folklorik yani halk sanatları odaklı birçok araştırmalar sonucu bölgedeki halkların yaşadıkları kırsal yapılanmaların iç ve dış dekorasyonlarıyla ilgilendi ve derinlemesine bir analiz ve sentezde bulundu. Buradaki folklorik formlar ve kullanılan renklerden oldukça etkilenen sanatçının sanat yaşamına rehberlik etmiştir. Sonradan da buradan edindiği deneyimlerini birer motif şeklinde çalışmalarına taşımıştır. Bölgede geniş bir halk bilimleri ve örnekleri bulgularına erişmiştir. Alışılmışın dışında bir sanat anlayışına sahip olan sanatçı halklarla yaptığı buluşmasıyla kendi sanatının sınırlarını belirleyerek görsel sanatlara bambaşka ve yepyeni bir boyut katmıştır (Düchting, 1993, Şentürk, vd.,2020).

Sanat kuramcısı ve soyut sanatın kurucu ve öncüsü olarak kabul edilen Kandinsky çalışmalarıyla, çağının konvensiyonel sanat görüşünü sorgulayan ve yeni bir sanat tarzı ya da sanatta yeni ve farklı bir ifade biçimini geliştirmiştir. Kandinsky'nin bu tutumu onu soyut sanatın en önemli ve öncü isimlerden biri yapmıştır (Bonfand, 2015, Düchting 1993). 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ağırlıklı olarak empresyonizmin, pointilizm ve fovizm'in etkisinde olan sanatçı Monet'in "Haystacks" dizisindeki empresyonist tarzdan etkilenerek, durumu neredeyse objelerin kendisinden bağımsız, güçlü ve armonik renk konseptinden yayılan bir duyguya sahip olduğuna vurgu yaparak açıkladı. The Blue Rider tarzında ürettiği çalışmalarında geniş renk lekeleri, açık ve anlaşılabilir motifler kullanılarak betimlenen görsellerde hemen hemen hiç insan figürü kullanılmamıştır. The Blue Mountain adlı çalışmasıyla soyutlamaya yönelik tutumunu göstermiştir. 1910'larla beraber belirgin ve kararlı bir biçimde soyut çalışmalarını başlatmıştır. Der Blaue Reite oluşumu da bu döneme denk gelmektedir. Paul Klee, Franz Marc, August Macke, Gabriele Münter gibi önemli isimlerin görev aldığı bu oluşumun öncülüğünü Kandinsky, Marc'la paylaşmıştır. Sorumluluğunu meslektaşlarıyla üstlendiği topluluk bu anlamda ve tarzda çalışmalar yapmışlardır. 1920'lerde Bauhaus akademilerinde görev aldı. 1930'ların ortalarına doğru Fransa'ya yerleşerek sanatsal ve akademik hayatına buradan devam etmiştir (Kandinsky,2005, Peccatori,.& Zuffi 2001).

Kandinsky ve Müzik: Temel Etkiler

Soyut sanatın çığır açan en önemli isimlerden biri olan Kandinsky, sanatın değişmez prensiplerini ortaya koymakla beraber renk, çizgi ve biçimlerin algısal sonuçlarını aktarmak amaçlı soyut bir ifadeyle çalışmıştır (Bonfand, 2015, Peccatori,.& Zuffi,2001).

Kandinsky, sanatı ve müziği bir araya getirme konusunda oldukça teorik ve felsefik bir yaklaşım benimsemiştir. 20. yüzyılın başlarında gelişen soyut sanat hareketi içerisinde yer alan sanatçı, müziği görsel sanatlarla birleştiren ilk sanatçılardan biridir. Müzikle olan bu derin bağı, birkaç temel kavram üzerinden açıklanabilir (Düchting 1993, Işık 2023, Kandinsky 2005, Kandinsky 1994, Koch-Hahl, Schoenberg, 1980, Pamir 1981).

- Müzikal Duyum ve Soyutlama:** Kandinsky, sanatını müzikle buluşturma çabasıyla, çalışmalarında görsel unsurları bir müzik komponenti gibi soyutlamaya çalışmıştır. Sanat disiplini içinde müzik, soyutlamanın en saf formu olarak kabul edilir; çünkü müzik, herhangi bir fiziksel temsile gereksinim duymadan duygu ve düşünceyi aktarabilme özelliğini taşır. Kandinsky, bu özellikten ilham alarak resimlerinde renkleri ve biçimleri, seslerin yarattığı görseller gibi kullandı. Eserlerinde yer alan her renk ve form, bir müzik notasının görsel formu olarak düşünülebilir. Bu nedenle Kandinsky'nin resimlerini anlamak, bir müzik parçasını dinler gibi sezgisel bir yaklaşımla olasıdır.
- “Renklerin Sesleri” ve Sinestetik Deneyim:** Kandinsky, çalışmalarındaki görselleri oluştururken renkleri “görsel sesler” biçiminde yorumlamıştır. Bir duygunun diğer bir duyguya etki etmesi şeklinde tanımlanan Sineztezi Kandinsky'nin çalışmalarında sıklıkla karşılaşılan bir durum olmuştur. Bu bağlamda sanatçının sinestetik bir algı formuna sahip olduğu söylenebilir. Kandinsky'nin çalışmalarında bu, renkleri “duyma” ve sesleri “görme” yetisi ile ifade bulur. Sanatçı, sarı rengin tiz bir trompet sesi gibi kulağa çarpan bir renk olduğunu, mavi rengin ise sakinleştirici ve derin bir çello sesi gibi hissedildiğini savunmuştur. Bu algılama biçimi, sanatçının “Görsel Müzik” olarak adlandırılan çalışmalarının geri planını oluşturur.
- Kandinsky'nin Kompozisyonları:** Kandinsky'nin çalışmalarına “Kompozisyon” adını vermesi, sanatçının müzik ve görsel arasındaki bağı somutlaştırma çabasının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Örneğin, “Kompozisyon VII” (1913) adlı çalışması, görsel sanatlar bağlamında değerlendirildiğinde, bir müzik kompozisyonu ya da bestesi gibi bir yapı ve düzen içinde oluşturulmuş olduğu görülecektir. Kompozisyon VII adlı çalışması, yoğun bir şekilde iç içe geçmiş renkler ve şekillerle hareketlendirilerek, bir müzik kompozisyonundaki melodik ve ritmik yapı ile ilişkilendirilmiştir. Kandinsky'nin bu tür soyut çalışmalarını oluşturulurken müziğin yapı ve formlarını referans aldığı düşünülmektedir.
- Arnold Schönberg ile Etkileşim:** Kandinsky'nin sanatı ile müzik arasındaki ilişkisinde, 20. yüzyılın önde gelen bestecilerinden Arnold Schönberg ile olan

dostluğunun da önemli bir katkısı olmuştur. Schönberg'in atonal müziği ve konvansiyonel armoni kurallarını yıkması, Kandinsky'nin sanatı üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. İkisi de geleneksel sanat formlarını reddedip yeni ve radikal ifade biçimlerine yönelmişlerdir. Schönberg'in müziği, Kandinsky'ye soyutlamanın ve özgürlüğün sanatta nasıl yer bulacağı ve görsel sanatlarla hangi formda birleştirilebileceğini göstermiştir. Kandinsky, "Sanatta Zihinsellik Üzerine" adlı kitabında Schönberg'den etkilenerek müziğin sınırsız doğasını görsellerinde yansıtmak istediğini belirtmiştir.

5. **Resimlerde Müzikal Yapı ve Ritim:** Kandinsky görsellerinde müziği bir kompozitör ruhuyla işlerken görsellerindeki her bir fırça dokunuşunu ritim ve tempoya dönüştürmektedir. Çalışmalarında renkler ve çizgiler düzenleniş bir konsept formunda, bir müzik parçasındaki ritmik yapıyı çağrıştırmaktadır. Renkler arasındaki geçişler, formların ritmik, durağan ya da devingen bir kontekst içinde tekrar eden yapısı ve sanat objesinin genel kompozisyonu, bir müzik parçasındaki dinamik yapıyı yansıtmaktadır. Bu nedenle Kandinsky'nin görselleri, belirli bir ritim ve ezgiyle "okunabilir" ve bu okuma, seyirciye tıpkı bir melodi dinler gibi bir his ya da bir deneyim sunar.

Kandinsky'nin VII. Kompozisyonu 78,7 × 118,1" (200,0 × 300,0 cm) Moskova, Devlet Tretyakov Galerisi
<https://www.wassilykandinsky.net/work-36.php> (Erişim Tarihi:14.11.2024)

Müzik ve Resim Arasındaki Diyalog:

Kandinsky'nin müziğe olan ilgisi, kendisine görsel sanatlar ve müzik arasındaki benzerlikleri derinlemesine inceleme yolunu açmıştır. Sanatçı, görsel sanatların da aynı müzikte olduğu gibi

doğrudan duygulara hitap edebileceğini savunarak, çalışmalarında renkleri ve biçimleri belirli bir armoni ve denge içinde kullanmanın formüllerini çoğaltmıştır. Müzik nasıl ki belirli bir notalar düzenine sahipse, Kandinsky'nin görselleri de belirli bir renk ve şekil konseptine sahiptir. Sanatçının teorileri ve görselleri, sanatta disiplinler arası bir anlayışın gelişmesine büyük katkı sağlamıştır (Bonfand 2015, Şentürk vd., 2020).

Wassily Kandinsky, On White II; 1923 <https://www.google.com/search/Wassily-Kandinsky/On-White/II>

Kandinsky'nin çalışmalarını inşa ederken özellikle renk ve form odaklı çalıştığı ve bu durumla özellikle birey psikolojisi merkezli çalıştığı görülmektedir. Bauhaus yıllarında yaptığı On White II adlı çalışmasında da benzer şekilde formlardan ve renklerden derin psikolojik referanslar kullanmıştır. Beyaz bir tuvalin odağından saçılan renk ve şekil armonisi On White-II alışılmışın dışında ve çarpıcı bir konsept olarak sanat tarihi içinde yerini almaktadır. Parlak, ışıltılı, coşkulu ve enerjik bir açısız çizgi, renk ve desen coşkusuyla, ışık ve karanlığın zıtlığını okuyarak hayat ve ölümün renkli zamanlarını tolere etmek için görselin ortasından saçıldığı ifade edilirken, bu hareketin bir duygusal iletinin ötekini mobilize edebildiğini betimlemektedir. On White II adlı çalışması ile ilgili "Renklerin sesi o kadar belirgindir ki

parlak sarıyı bas notalarla ya da karanlık gölü tiz notalarla betimleyecek birini görmek kolay olmayacaktı” ifadesi Kandinsky’nin, On White II adlı çalışmasını dinlediği bir müzik parçasından etkilenerek betimlemiş olabileceğini düşündürmektedir (The Artist.<https://www.arthistoryproject.com/artists/wassily-kandinsky/on-white-ii/>).

Kandinsky On White II adlı çalışmasıyla, görselde yer alan iki temel rengi rasyonel bir konseptle ifade etmektedir: Siyah – Beyaz. Böylece Kandinsky’nin çalışmalarında renk en belirleyici ve en vurucu olanın ifadesi olarak belirir. Dolayısıyla Kandinsky için figürler ve biçimler sadece rengin kullanımı için bir araç olmaktadır. Görsellerinde yalnızca biçimlerden ve şekillerden daha fazlasını sembolize etmek amacıyla renkten yaralanmıştır. Bu çalışmada kullanılan beyaz renk çok kapsayıcı yaşamsal boyutuyla betimlenirken, siyah renkle de yok oluşu, bitişi ve ölümü betimlemektedir. Sanatçı bu çalışmada kullandığı siyah renkle yok oluşu, ya da ölümün sessizliğine vurgu yaparak siyah rengin karanlık görünümünden yararlanmıştır. Siyahı çalışmanın tam merkezine yerleştiren sanatçı beyaz zemini güçlü bir vurguyla ortadan ayırmıştır. Diğer canlı renklerle de hayatın olağan akışında karşılaşılabilecek şanslar ya da fırsatlar olarak betimlemektedir (<https://www.wikiart.org/en/wassily-kandinsky/on-white-ii-1923>, Accessed Date:26.11.2024).

Kandinsky, sanatın derinlerine inilerek incelenmesi ve iç zenginliğine ulaşılmasını, doğayı taklit edilmesinden daha önde tutmuştur. Sanatçıya göre, bir sanat objesini oluştururken sanatçının kendi evreninin iç dinamiklerini aktarırken, müzikte olduğu gibi maddi olmayan bir yöntemle esinlenebilir ve sanatını da bu anlayış içinde ifade edebilir. Kandinsky, işitsel sanatlarda müziği oluşturan ses, ritm, ton, valör, hareket gibi ifade formlarından etkilenerek görsel sanatlara uyarlamaya çalışmıştır. Bunun yanında aldığı sanat eğitimi ile de soyut düşünce kavramı gelişmiş olan sanatçı bunu bir kazanım olarak çalışmalarına ve alanına aktarmıştır. Etnografik gezileri boyunca edindiği izlenimlerden de büyük oranda etkilenen sanatçı bu durumu çalışmalarına bir yenilik ve hatta bir reform olarak aktarmıştır. Sanatını dönüştüren önemli deneyimlerinden bir diğeri de, Monet’in non figüratif çalışmaları olmuştur (Peccatori&Zuffi, 2001:12). Reformist kişiliğiyle halkların yaşam biçimlerinden, kullandıkları mimari ve motiflerden yararlanarak çığır açan çalışmalarına bir mastro gibi bir arada çok seslilikle buluşturmuştur.

Schoenberg’in pointilizmi işlemesi, Gerstl’in bireysel portreleriyle olan tanışıklığından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada kullanılan noktalar ifade amaçlı olup benliğin ayrışmasını açıklamaktadır. Schoenberg’in görsel sanatlar kapsamı içinde ürettiği çalışmalarını izleyen

Kandinsky, Schoenberg'in çalışmalarının eleştirisini yaptığı bir makale yazmıştır. Kandinsky bu makalesinde, Schoenberg'in sadece özne algısını saptadığını ve o an için kendisine zorunlu gelen kaynakları kullanabilme yetisini görmezden geldiğini belirtmiştir. Kandinsky, Schoenberg'in görsellerini sanatçının içsel duygularını kendine has bir formda aktarması şeklinde ifade etmiştir. Schoenberg'in, görsel sanatlar disiplini içinde de önemli katkıları ve çalışmaları bulunmaktadır. Ancak Schoenberg'in görsel sanatlar disiplininde ürettiği işler hiçbir zaman müzik kimliğinin önüne geçememiştir şeklinde değerlendirmektedir (Düchting 1993, Kandinsky, 1994).

Sonuç:

Tarihsel bağlam içinde çoğu sanatçının disiplinler arası çalıştığı görülmektedir. Birbirinin çalışmalarından etkilenerek ortak ve kendi alanları çalışmalar yaparlarken, aynı zamanda birbirlerini müthiş bir şekilde dönüştürdükleri de görülmüştür. Kandinsky ve Schoenberg de bu anlayışla çalışmalar inşa etme sürecinde etkilemişlerdir. Wassily Kandinsky'nin sanatı ile müzik arasındaki ilişki, soyut sanatın gelişiminde devrim niteliğinde bir rol oynamıştır. Sanatçının, müziğin duygusal ve yapısal ayrıcalığını görsellerinde yer vermesi, sanat tarihinin rotasını evrilterek, sanatta yaratıcı bir soyutlama tarzının oluşmasında çığır açmıştır. Renkler, sesler ve formlar arasındaki bu diyalog, seyircilere sadece işitsel değil aynı zamanda görsel bir deneyim sunarak sanatı çok boyutlu bir pratik haline dönüştürmüştür. Tüm bu özellikleri ile Kandinsky'nin çalışmaları, müziğin ve görselin bir arada nasıl var olabileceğini gösteren en başarılı örnekler arasındadır.

Kandinsky, görsel sanatlar ve müzik arasındaki bağlantıyı derinden yaşayan ve bu bağlantıyı çalışmalarına aktaran bir sanatçıdır. Müzik eğitimi almış olması ve sinestezi deneyimi, sanatçının görselleri notalarla bağlantılanmasına ve görsellerinde bu uyumu kullanmasına olana sağlamaktadır. Bununla beraber, teozofiyle ilgilenmesi ve bu düşünce sisteminin sanatsal arayış yöntemine aktarması, sanatçının soyutlama yoluyla derin bir içtenlik boyutu kazandırmıştır. Kandinsky için sadece sineztesi değil aynı zamanda teozofi, çalışmalarının ayırıcı ve öne çıkarıcı mitlerinden ya da prensiplerinden ve yönlendiricilerindedir (Işık, 2023).

İçsel olanı aktarma, görselde çizgi veya renklerle, müzikte ise ezgi ve harmoniyle yaşam bulurken iki sanatçı da inşa ettikleri bildirişim aracılığıyla bu etkileşimi absorbe etmiş ve çalışmalarını kalıcı duruma getirmişlerdir. Çok taraflı olmalarıyla beraber sanata kattıkları

içsellik, derinlik, yaratıcılık, devingen vizyonla kendilerinden sonraki sanatçılara esin kaynağı ve referans olmuşlardır.

Kaynaklar

Adorno, Theodor W. (2020). *Kültür Endüstrisi, Kültür Yönetimi*. Çev. Elçin Gen vd. İstanbul: İletişim Yayınları.

Antmen, A. (2008) 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Barnard, M. (2006). *Sanat, Tasarım ve G*(Accessed Date:26.11.2024).

Bonfand, A. (2015). *Soyut Sanat*. Ankara: Dost Kitabevi.

Düchting, H. (1993). *Kandinsky*. Köln: Taschen

Kandinsky, V. (1993).*Sanatta Zihinsellik Üstüne*. (Çev.:Tefik Turan). (2.Basım). Yapı Kredi Yayınları.

Kandinsky, W. (2001). *Sanatta Ruhsallık Üzerine*. İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.

Kandinsky, W. (2005). *Wall Calendar*. Germany: teNeues Calendars & Stationery GmbH & Co.

Kandinsky, W. (1994). *Complete Writings on Art. Volume One*. Ed. by Kenneth C. Lindsay and Peter Vergo (1909-1921), s.65.

Kayapınar U. (2017). 20. Yüzyıl Resim Sanatında Dışavurumsal Etkileşimler. *İdil*, 6: 32:1253-1267.

Koch-Hahl J, Schoenberg A. (1980). *Wassily Kandinsky Letters, Pictures and Documents*. ViennaSalzburg: Press Residenz Verlag.

Kuş, M. (2019). Postmodern sanat ve günümüz. *İdil*, 60, 1003-1010

örsel Kültür, Ankara, Ütopya Sanat Dizisi.

Pamir,L. (1981). *Müzikte Yaratıcının gücü*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Peccatori,s.&Zuffi,s. (2001). *Art book Kandinsky*. (Çev.:Özge Özbek). Ankara: Dost Kitabevi.

Roberts, D.D., (2017). Postmodernism, social science, and history: returning to an unfinished agenda. *History and Theory*, 56(1): 114-126

Sentürkmez KY. (2005). “Adorno'nun Sosyo-Politik Elestirel Toplum Kuramı Çerçevesinde Oniki Ton Müziği ve Yabancılaşma”Osmanlı Bankası Arsivi, 2004-2005. <https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/146608/1/ECOBARCE064.pdf> (Erişim Tarihi: 28.11.2024).

Şahin, H. (2012). Postmodern sanat. İdil, 1(15), 90-111

Şentürk V, Marmara L, Marmara T. (2020). Kandinsky'nin Resimli Porselenlerine Analitik Bir Bakış. idil, 74: 1519– 1532.

The Artist. <https://www.arthistoryproject.com/artists/wassily-kandinsky/>, (Accessed Date:26.11.2024).

Wikiart, <https://www.wikiart.org/en/wassily-kandinsky/on-white-ii-1923>, (Accessed Date:26.11.2024).

MÜZİK BİRLİKTELİĞİNDE PAUL KLEE’NİN ÇALIŞMALARI

Doç.Dr.Songül MOLLAOĞLU

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü

ORCID: 0000-0002-3519-8702

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada, Klee’nin çalışmalarının müzikle olan bağlantısı, müzikal temaların görsellere nasıl entegre edildiği yöntemi ve çoksesliliğin sanatsal betimlemesi incelenmiştir.

Yöntem: Paul Klee’nin çalışmalarının müzikle olan bağlantısının incelenmesinde literatür tarama yöntemi kullanılmıştır.

Bulgular: Klee, müziğin soyut ve kuramsal yönlerini resimlerine entegre ederek, kendi sanatsal pratiğini zenginleştirmiştir. Müzik teorisinin yapısal öğelerini çalışmalarında kullanan Klee, müziğin görselleştirilmesi konusunda yenilikçi bir yaklaşım benimsemiştir. Müziğin soyut doğasından büyük ölçüde etkilenen Paul Klee’in sanatında müziği görsellerinin kompozisyonlarına entegre edilmiştir. Her bir renk ve şekil, kendi sesini çıkarırken, bir arada oluşturdukları kompozisyon, seyircinin bakış açısında bir ezgi yaratır. Çalışmalarında, birden çok öğenin bir arada kullanılmasıyla oluşan zenginlik, müzikteki polifonik yapıya benzer. Görsel ve işitsel sanatlar arasındaki limitleri sorgulayan Klee’nin çalışmalarında ritim, melodi ve armoni prensiplerini bulmak mümkündür. Görsellerinde oluşturduğu ortam, müziğin duygusal derinliğiyle paralellik gösterir. Nota dizileri, müzik aletleri ve ritmik yapılar, Klee’nin sanatsal dilinin bir parçasıdır. Bu imajlar, müziği bir obje olarak değil, bir deneyim ve duygusal ifade şekli olarak ele aldığını gösterir. Klee’nin çalışmalarında, müzikal ritmin görsel karşılıklarını bulmak mümkündür. Çizgiler, biçimler ve renkler arasındaki etkileşim, seyircide bir akış duygusu uyandırır. Klee’nin görsellerinde görülen bu temalar, seyircide müzikal bir algı oluşturur ve sanatın çok boyutlu doğasını pekiştirir. Klee, seyirciyi yalnızca görsel bir deneyimle değil, aynı zamanda duygusal bir yolculukla da buluşturmaktadır. Renk seçimleri ve kompozisyonlarındaki denge, müzikal bir akorun yarattığı etkiyi çağırıştırır. İzleyiciyi düşünmeye, hissetmeye ve farklı algı düzlemlerine yönlendiren bir yolculuğa çıkaran Klee’nin eserlerindeki bu etkileşim, onun sanatını zamansız kılan ve günümüzde bile geçerliliğini koruyan unsurlardan biridir.

Sonuç: Paul Klee’nin çalışmaları, müziğin görselleştirilebileceğini ve sanatın farklı disiplinler arasında nasıl derin bağlantılar kurulabileceğini göstermesi yönünden önemli bir yere sahiptir. Klee’nin çalışmaları, müzikle olan derin alakasıyla zenginleşmiş ve çok boyutlu bir hale gelmiştir.

Anahtar kelimeler: Paul Klee, Müzik, Müzikle sanat entegrasyonu.

PAUL KLEE’S WORKS IN MUSIC ASSOCIATION

ABSTRACT

Purpose: In this study, the connection between Klee's works and music, the method of integrating musical themes into visuals, and the artistic depiction of polyphony were examined.

Method: The literature review method was used to examine the connection between Paul Klee's works and music.

Results: Klee enriched his own artistic practice by integrating the abstract and theoretical aspects of music into his paintings. Using the structural elements of music theory in his works, Klee adopted an innovative approach to the visualization of music. Paul Klee, who was greatly influenced by the abstract nature of music, integrated his music into the compositions of his visuals in his art. While each color and shape produces its own sound, the composition they form together creates a melody from the perspective of the audience. The richness created by using multiple elements together in his works is similar to the polyphonic structure in music. It is possible to find the principles of rhythm, melody and harmony in Klee's works, which question the limits between visual and auditory arts. The environment he creates in his visuals parallels the emotional depth of music. Note sequences, musical instruments and rhythmic structures are part of Klee's artistic language. These images show that he treats music not as an object but as an experience and emotional expression. It is possible to find visual equivalents of musical rhythm in Klee's works. The interaction between lines, shapes and colors evokes a sense of flow in the audience. These themes seen in Klee's visuals create a musical perception in the audience and reinforce the multidimensional nature of art. Klee brings the audience together not only with a visual experience but also with an emotional journey. The balance in his color choices and compositions evokes the effect created by a musical chord. This interaction in Klee's works, which takes the viewer on a journey that leads to thinking, feeling and different perception planes, is one of the elements that make his art timeless and still valid today.

Conclusion: Paul Klee's works have an important place in terms of showing how music can be visualized and how art can establish deep connections between different disciplines. Klee's works have become enriched and multi-dimensional with his deep relationship with music.

Keywords: Paul Klee, Music, Integration of music and art.

Giriş

20. yüzyıl önemli akademik, bilimsel ve dijital yenilikleri, radikal dönüşümleri, sosyal kaosları barındıran ve büyük sanatsal olaylara tanıklık eden bir zaman sürecidir. Küresel çaplı değişimlerin yaşandığı bir yüzyıl olarak tarihe geçen 20. yüzyıl hem sanatı hem de sosyal yaşam örgüsünde bir değişim ya da bir dönüşüm periyodu olarak bilinmektedir. Bu gelişmeler sanatçıların hem özyapısal biçimlerde sanat çevrelerinde ortaklaşmaları hem de, etkileştikleri sanat disiplinlerinde farklılaşmaları üzerinde etkili olmuştur (Antmen, 2008, Lucie-Smith, 1996, Kuş 2019). Farklı ülkelerde çok sayıda sanat insanının bir araya gelerek sanat konulu

toplantılar yapmaları, sanatsal sohbetler sanatın farklı alanlarını bir arada buluşturan yaklaşımlar için zemin oluşmasına yol açmıştır.

İnterdisipliner sanat anlayışı varılan noktada yeni bir durum değildir. Bağlam içinde yinelenen bir olgudur. Fakat değişen sanat anlayışıyla disiplinlerarası farklılıkların bir değeri kalmayarak, içinde bulunulan yüzyıl içinde olgunlaşmış şartlar içinde bu durum rahatlıkla yayılmıştır. Özellikle 20. Yüzyıl anlayışı içinde görsel sanatların ve müziğin doğrudan bir etkileşimi yaygın bir şekilde görünür olmuştur. Görsellerin gün ışığından yararlanılarak, açık havada betimlenmesi, yaşanan akademik, bilimsel ve sosyolojik yeniliklerle hem toplumlar hem de disiplinler kendilerine daha özgür ve daha işbirlikçi çalışma ya da yaşam alanları hazırlamışlardır. Yaşanan büyük dünya savaşları, toplumsal hareketlilik, kültürler arası geçişkenlik, disiplinler arası geçişkenliği de beraberinde getirmiştir (Bulat vd,2024, Lucie-Smith, 1996,). Bu bağlamda sadece toplumlar aralarındaki kültürel, tarihsel, sosyolojik yaşam pratiklerini evriltip, etkileşmediler birçok disiplin de bu etkileşim sonucu ortak paydaşlıkta işler ürettiler. Dolayısıyla bu kadar alanı etkileyen bir durumun görsel sanatları ve müziği de etkilemiş olması iki disiplinin doğası gereği beklendik bir durum olarak görülebilir.

Önemli değişimlerin yaşandığı 20. Yüzyılda, sanat adına da radikal veya köklü değişimlerin sıklıkla yaşandığı gerçekliğinden hareketle, natüralist sanat anlayışı yerini süratle somut sanat anlayışına bırakmıştır. Görsel sanatlarda soyut sanatın natüralist sanatla büyük bir hızla yer değiştirmesiyle birlikte, müzikte de tonal müzik sistemi yerini, atonal müzik sistemine terk etmiştir. İki disiplinde yaşanan bu radikal dönüşümün aynı zamanda tarihsel olarak da eş zamanlı olması dikkate değerdir. Böylece değişen dünya düzeni, yeni felsefik, sosyolojik, düşünsel fikir anlayışlarına kayıtsız kalamayan sanatçıların da değişen bu yeni sistemleri kendi disiplinlerine entegre etme gereğini ortaya çıkarmıştır (Antmen 2008, Gök 2022).

Sanatın ve sanatçının giderek özgürleştiği 20. yüzyıl birçok görsel sanatlar sanatçısını etkilemiştir. Sanatçıların çalışmaları değerlendirildiğinde bu değişimi çalışmalarına yansıtan Paul Klee'nin özellikle müzikle işbirliğine dayalı önemli çalışmaları dikkat çekmektedir. Farklı sanat disiplinleriyle işbirliği yaparak çalışmalarında dönemin önem verdiği multidisipliner yaklaşımla devam etmiştir. Kleen'in Polifonik çalışması görsel sanatlar ve müzik alanında 20. yüzyılla yaşanan dönüşümlerin örnek çalışmalarındandır. Sanatçının çalışmalarında natüre objelere bakışı, düşüncesi, objeleri anlama biçimi değişmektedir. Sezilerle algılanan doğa betimlenirken objelerin kendisinden öte kavramları merak konusu olmuştur (Bonfand, 2015,

Düchthing, 2002). Böylece sanat sezgisel olamayana görünür yapmanın yollarını ya da yöntemlerini bulmaya çalışmıştır.

Bu çalışmada, özellikle 20. Yüzyıl anlayışıyla tarihsel bağlam kapsamında görsel sanatlar ve müziğin bağlantısı özelinde Paul Klee'nin çalışma prensiplerini araştırarak, polifonik çalışmasının müzikal kodlarını görsel sanatlara aktarımını ve aralarındaki ilişkiyi araştırmak ve analiz etmek amaçlanmıştır. Araştırmada ihtiyaç duyulan argümanların elde edilebilmesi hedefiyle ulusal ve uluslararası çalışmalar irdelenerek sempozyum, tez ve kongre dökümanları incelenmiştir. Çalışma literatüre dayalı tarama yönteminden yararlanılarak yapılmıştır.

Klee "Sanat, artık, görülebilir olan şeyi tekrarlamaz, aksine bu şeyi görünür yapar" demektedir. Buradaki sözü edilen görünür yapılan şey, hislerle algılanan objeler değil ancak onların anlam içerikleridir, objelerin soyut düşünsel var oluş biçimidir (Bozkurt 2000, Klee, 2002). Klee, aynı yüzyıl içinde gelişen yeni müzik anlayışıyla, müziğinde kendini yaşanan yenilikler, toplumsal dönüşümler ve sosyolojik katmanlardan ayrı tutmayarak güncellemiştir. 20. Yüzyıla kadar varlığını sürdüren tonal müzik geleneği, değişime zorlanarak yerine atonal müzik anlayışı yerleştirilmiştir. Bağlam içinde bu dönüşümün kaçınılmaz olduğu, yeniyi anlamamanın yolunu yeni anlayışlarla çağdaştırılabileceği düşüncesi egemen olmuştur. Görsel sanatlarda olduğu gibi, müzik disiplininde de güncel yönelimler önem kazanmıştır. Bu yeni yüzyılın disiplinlerarası etkileşimi, farklı disiplinler paydaşlığında işbirliğine dayalı üretimler ve multidisipliner felsefik, sosyolojik, tarihsel, kültürel yaşam pratikleri disiplinleri birlikte çalışmaya zorlayan koşulları dayatmıştır. Dolayısıyla birçok disiplinin etkilenmesi gibi bu anlayışın müzik disiplinini de etkilenmesi istendik ve beklendiktir (Bulat vd., 2024, Düchthing, 2002). Sanatın çoğulcu, çoksesli, multidisipliner, küresel değerleri yakalayabilme özelliği nedeniyle sanat disiplinlerinin tüm bu gelişimlerden nasibini alması kaçınılmaz hale gelmiştir. Tonal armoninin anlayış değiştirerek bir çözümlenmeye dönüştürülmesi, ritimle yeni ve yaratıcı bir ifade biçiminin geliştirilmesi ya da bir anlatım aracı olması, çok seslilik, çok ritimlilikle sanatçıya geniş bir yaşam alanının sağlanması dönemin önemli kazanımları arasında yer almaktadır. Ayrıca Form anlayışının benzerliklerden arındırılmış, kontrpuan yaratıcı bir vizyonla ses partilerine özgür bir akış sağlanmıştır. Tını kavramına ise bambaşka boyutlar kazandırılarak doğal ya da yapay tüm sesleri kapsayacak şekilde, yaşam alanı içinde bulunan tüm sesleri işin içine katarak dijital materyallerden yararlanma yolu açılmıştır (Say, 2000).

20. yüzyılda görsel sanatlar ve müzik arasındaki ilgi incelendiğinde Klee'nin konuyla ilgili önemli çalışma ve katkılarının olduğu görülmektedir. Klee'nin hem görsel sanatlara olan bakışı

hem de müziğe olan bakış açısı kendine özel bir durum taşımaktaydı. Klee görsel sanatlardaki konstrüksiyon incelemeleri sürecindeyken, görsel sanatlar ve müzik arasında bir ilişkinin varlığına dikkat çekerek, müzik araştırmaları ve Bach ile ilgili yaklaşımı Klee'nin çalışmalarına yön vermiştir. Diğer bir ifadeyle Klee yapısal olarak müzik ve görsel sanatlar arasındaki bağı işaret ederek, görseller ve müzik ortaklığında çalışmalar üretmiştir (Düchthing, 2002, Klee, 2006).

Kandinsky ile aynı çağın sanatçıları olan Klee'de görsel sanatları müzikle inşa etmiştir. Ancak Klee'nin müziği ve görseli biçimsel anlayışla ele alması, onu Kandinsky'den ayıran bir özelliktir. Klee'nin görsel sanatlara yaklaşımı da müziğe olan yaklaşımı da kendine has nitelikler taşımaktadır Sanatçı görsel sanatlar ve müzik arasında ayrıcalıklı bir ilişkinin varlığını öne sürerek, görsel sanatlarda yapı arayışı içine girmiştir. Klee, görsel sanatları ve müziği daha biçimsel bir anlayışla araştırırken, birçok çağdaşlarıyla bu özelliğinden dolayı aralarına fark koymuştur. Klee müziğin tepe noktasını Bach ve Mozart'la bağlantılandırırken, kendisinin de Bach'la olan etkileşimi sonucu görsel sanatlarda doruk noktasına ulaştığını ifade etmektedir. Erken gençlik yıllarında resim eğitimi alan Klee görsellerinde tamamen soyutlamaya yer verir ve görünmeyenleri görünür yapmak hedeflenir (Kandinsky 1993, Say 2000).

Paul Klee'nin Çalışmalarının Müzikle Olan İlişkisi

Paul Klee, 20. Yüzyıl içinde gelişmiş bir anlayışla dönemin en önemli ve öncü adlarından biridir. Klee'yi farklılaştıran ya da daha öne çıkaran sadece yaratıcı ve farklı çalışmaları değil aynı zamanda müziği ve görselleri bir arada ele alıcı multidisipliner bir vizyonla çalışmasıdır. Sanatçının görselleriyle müzik notaları arasında kurduğu güçlü bağ, özgün estetik yaklaşım, müzikal izleklerin görsellerle uyumlandırılma tarzı ve çoksesseliliği sanatını betimlemede önemli özelliklerdir (Düchthing,2002).

Sanatçının müzik ile genel anlamda sanat ve özelde görsel sanatlar arasındaki kesişimi geniş çaplı incelemeleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, Klee çalışmalarının tarzını oluştururken, müziğin soyut yapısından önemli ölçüde etkilenmiştir. Klee, müziği yalnızca bir ilham kaynağı biçiminde değerlendirmede, aynı zamanda görsellerin kompozisyonlarına entegre ederek, görsel ve işitsel sanatlar arasındaki boyutları da incelemiştir. Klee'nin çalışmalarında ritm, melodi ve harmoni ilkelerini bulmak olasıdır; bu ilkeler, izleyiciyi güçlü bir deneyime aktarır. Bu boyuta geçen izleyici, Klee'in görsellerinde müzikal bir zevkle iki sanat alanını bir arada yaşayabilmek mümkündür (Klee, 2002, Klee, 2006).

2. Polifoni ve Çokseslilik

Klee'nin "Polifoni" isimli sanat objesi, müzikteki çokseslilik kavramını görsel bir formda aksatır. Farklı notaların bir arada kullanılarak zengin bir ses dizgesinin oluşturması anlamına gelen Polifoni, özellikle Klee'nin çalışmalarında ayırıcı bir durum olarak belirmektedir. Klee, bu tutumu görsellerinde de deneyimlemiş; çeşitli formları, renk tonlarını ve çizgileri bir arada kullanarak çok boyutlu bir yapı inşa etmiştir (Klee, 2006). Çalışmalarında, birden çok unsurun birlikte kullanımından kaynaklı bir zenginlik, müzikteki polifonik strüktürü anımsatmaktadır. Her bir renk ve form, kendi sesini çıkarırken, bir aradaki konseptleriyle, izleyicinin vizyonunda bir ezgi inşa etmektedir (Say, 2000).

Klee'nin "Polifoni" adlı çalışması, çoksesliliğin ve müzikal katmanların göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Sanatçının Polifoni'yle oluşturduğu farklı şekillerin, renklerin ve çizgilerin bir arada kullanımıyla ortaya konulan konsept ve görsel coşku müzikteki polifonik yapıyla benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, birden çok melodi ya da sesin bir araya gelerek oluşturduğu görsel şölenin zenginliğinde, harmonik ve karmaşık bir yapıyı sembolize etmektedir. Klee, renk ve melodileri büyük bir uyum içinde ve duygulu bir formda kullanarak, renkleri birer ezgi formatıyla harmanlayarak; her rengin kendi ses ögesinden ya da her rengin kendi notasından bir vuruş, ton veya çizgi oluşturmuştur. Diğer bir ifadeyle, her notadan çıkan sesin farklı tonlarından farklı görsel formlar oluşturmuştur. Dolayısıyla Klee'nin çalışmalarında görsel sanatlar öğelerinde yer alan her bir figür duyulan her bir notayla yeniden yorumlanmıştır. Bu bağlamda, görsellerde belirli renk bileşenleri, müzikal akorlardan oluşmuş konsept seyirciye duygusal bir deneyim yaşatmaktadır (Klee, 2002).

Klee, müzikten ancak özellikle Bach'ın Polifonik örgüsünden etkilenerek görsellerinde eşsiz biçimsel örgü inşa etmiştir. Klee için müzik, görsel sanatların büyümesine yönelik referans ve örüntülerin araştırılması ve ya incelenmesine yönelik arayışların bir parçasıdır. Müziği, örtülü olanı, gizil olanı ortaya çıkarmak ve sanatın geri plan araştırmaları boyutlarıyla derinlemesine bir değerlendirme ortaya koymaktır. Döchting (2002:65)'e göre, Klee müziği bir veri deposu şeklinde düşünerek, buradan efektif ya da optimal düzeyde yararlanmanın yolunu seçmiştir. Dolayısıyla müzik özelinde kullanılan materyalleri, görsel sanatlar çalışmalarında interdisipliner anlayış gereği referans olarak yararlanmıştır. Klee'nin çalışma anlayışında temel ifadeler, zamansallık, eşzamanlılık, polifonikten etkilenerek sanata objeleri inşa etmiştir. Klee Bach'ın müziğinden edindiği form verme ve bütünsel kompozisyon yaklaşımıyla çalışmalarını ortaklaştırmıştır (Döchthing 2002, Klee 2006).

Klee'nin Polifoni isimli çalışmasında, çoksesliliği görselin içinde senkronik bir formda ayrı ayrı renk valörleriyle ve şekillerin boyutlanması şeklinde aktarmıştır. Çalışmada, değişik renk valörlerindeki çokgenlerin, çizgilerin, noktaların görsele devingen, ritmik ve enerjik yapılarıyla desteklemiştir Düchting (2002:73). Klee'nin, Bach'ın müzikteki dikey ve yatay sesleri birlikte uygulama tarzından etkilenerek, görselin ana örgüsünü oluşturan satranç tahtası modelini kullanmış ve oluşturduğu bu modelin üzerini mavi ve yeşil renklerle gösterişli bir görsel harmoniyle oluşturmuştur. Ritim ve kompozisyon sanatçının çalışmalarının iskeletini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Klee'nin çalışmalarında, müzikal ritmin görsel karşılıklarını bulmak mümkündür. Çizgiler, formlar ve renkler arasındaki etkileşim, seyircide bir akış duygusu uyandırır. Klee, çalışmalarında tekrarlayan örgeler ve varyasyonlar kullanarak müzikteki tekrar ve ilerleyiş anlayışını yansıtır. Bu yaklaşım, seyirciyi kesintisiz bir atmosferde ve devamlı yeni detaylar keşfetmeye yönlendirir; her bakışta farklı bir deneyim, her dokunuşta yeni bir yaşantı sunar. Bu bağlamda Klee ürettiği görseller aracılığıyla müzikal etkileşimli formlar inşa ederken renkler ve biçimler arasında notalar, ezgiler ve sesler üretmektedir. Sesler birer görsel figüre dönüşürken, sanatçı müzikal bir ritim konseptiyle seyircide bir akış duygusu meydana getirmektedir. Klee, çalışmalarını tekrarlar ve varyasyonlar üzerine inşa ederken, bu pratiğine müzikteki tekrar ve gelişim anlayışını yansıtır. Çalışmalarında kullandığı bu üslupla Klee, seyirciyi görseller üzerinde durmaksızın yeni detaylar keşfetmeye yönlendirmektedir (Klee 2002, Lucie-Smith, 1996).

Klee'nin çalışmalarında, müzikal imgeler ve temalar, direkt müzikle alakalı semboller enstrüman ve imajlar sıkça görülen bir durumdur. Nota dizileri, müzik aletleri ve ritmik yapılar, Klee'nin sanatsal dilinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu imajlar, müziği bir obje olmanın ötesinde, bir deneyim ve duygusal bir ifade biçimi olarak değerlendirdiğini gösterir. Klee'nin görsellerinde yer alan bu temalar, seyircide müzikal bir algı oluşturarak ve sanatın çok boyutlu doğasını güçlendirmektedir. Bilindiği gibi Klee'in neredeyse tüm görsellerinde doğrudan müzikle ilişkili semboller yer almaktadır. Bu durumu sanatçının müzikal algısı ve sanata olan katkısı şeklinde pekiştirilmiş bir yaklaşım olarak değerlendirmek doğru olabilir. Bununla beraber Klee'nin çalışmalarını oluşturan figür, şekil veya biçimlerin ağırlıklı enstrümanlardan seçtiği gözlenmektedir. Bununla sanatçı, çalışmalarında müziği bir obje olarak değil, bir deneyim olarak yararlandığının göstergesidir (Düchting, H. 2002).

Erken yaşlarda müzik eğitimi alan müzikle ilgili olan Klee, aynı zamanda piyano çalmaktaydı. Dolayısıyla bu tür müzikal deneyimler, sanatçının sanatsal ilerleyişinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Klee, müziğin düşünsel ve teorik yönlerini görsellerine uyumlandırarak, kendi sanatsal çalışmalarının geri planını güçlendirmiştir. Müzik teorisinin yapısal unsurlarını sanat objelerinde kullanan Klee, müziğin görselleştirilmesiyle ilgili yenilikçi bir anlayış benimsemiştir. Dolayısıyla müzikle olan etkileşimi ve ilgisi erken çocukluk yaşlarına kadar dayandırılabilir.

6. Müzik ve Duygu

Klee, müziğin duygusal boyutunu sıklıkla çalışmalarında kullanarak, müziğin duygusal derinliğini, görsellerinin anlam derinliğiyle bütünleştirmiştir. Klee, izleyiciye hem görsel hem de duygusal bir deneyimle ortaklaştırmayı hedeflemiştir. Diğer bir ifadeyle sadece görsel deneyim değil, aynı zamanda duygusal bir yolculukla da buluşturmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Klee'nin renk seçimleri ve kompozisyonlarındaki denge, müzikal bir akorun çağrıştırdığı etkiyle yeniden bir yaratı etkiyi çağrıştırır. Klee'nin müzikle olan eğitimi ve ilgisi çok erken yaşlarda ve özellikle piyano öğrenmiş olmasıyla başlaması sanatçıyı görsel sanatlar ve müzik paydaşlığında ve ortak konseptlerde buluşturan çalışmalar üretmeye yönlendirmiştir. Notaları, görsellerle ifade ettiren sanatçı her görsele bir nota entegre ederken, aynı zamanda her nota için de bir görsel figürü entegre etmiştir. Klee müziğin düşsel gücünü ve kişiler üzerindeki derin izinin farkında olarak çalışmalarında müziği, kişinin psikolojisini, ruhunu etkileyen önemli bir ifade aracı olarak kullanmıştır (Ione, 2004). Müziğin duygusal derinliğini görsellerinde oluşturduğu ambiyans, müziğin soyut ya da düşsel derinliğiyle paralellik gösterirken, seyircide farklı duygusal reaksiyonlara yol açarak, onları çalışmalarını üzerinde anlamlar üreterek düşünmeye teşvik etmektedir.

2. Polifoni ve Çokseslilik

Paul Klee'nin "Polifoni" Çalışması ve Müzikle İlişkisi

20. yüzyılın özgün kimlikli sanatçılarından Paul Klee, müzikle olan yakından ilişkisini, görsel sanatlara yansıtarak derin, duygulu ve çok sesli görüntüler inşa etmiştir. Sanatçının müziği etkili bir biçimde kullanması ve müzikten etkili bir biçimde etkilenmiş olması iki sanat disiplini ortaklaştırarak güçlü figürler oluşturmasını sağlamıştır. Klee çalışmalarında müziğin öğelerini kullanarak çarpıcı ve etkileyici görseller oluşturmuştur. Müzikle olan bağlantısı sanatının derinliklerine işaret ederken, Klee'nin "Polifoni" çalışması, bu etkileşimin en çarpıcı

örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Polifoni, birden çok bağımsız melodinin aynı anda çalındığı bir müzikal yapı olarak betimlerken, Klee bu kavramı çalışmalarına bütünleşik ve çok boyutlu bir anlatım olarak taşımıştır (Klee 2006, Maur 1999).

1. Polifoni Nedir?

Polifoni, farklı melodilerin bir araya gelmesiyle zengin bir ses dokusu oluşturan bir müzik tekniğidir. Bu yapı, dinleyiciye çok sesli bir deneyim sunar ve her bir melodi kendi karakterini korurken, birlikte uyum içinde bir bütün oluşturur. Klee, bu müzikal kavramı çalışmalarında deneyimlemiş; değişik renkler, şekiller ve çizgiler arasındaki etkileşimi, polifonik bir yapının görsel bir göstergesi durumuna getirmiştir (Ione, 2004).

2. "Polifoni" Çalışmasının Analizi

Klee, Polifoni çalışmasında, müzikle olan etkileşimini ya da görüşlerini renklerle betimlemiştir (Resim 1). Geri plandaki renk blokları, çok derimdeki gerçek müzik akordlarını sembolize ederek, canlandırmıştır. Görselin yüzeyine kattığı noktalar, Bach'ın strüktürel polifonik müziğinin kontrpuanı formundadır. Klee'nin "Polifoni" çalışması, renklerin ve şekillerin zengin bir bileşenini sunar. Bu çalışmada, değişik renk blokları ve çizgiler, seyirciye çok boyutlu bir yaşantı sunarak, müzikal bir anlatım oluşturur. Çalışma, seyirciyi görsel bir melodiye yönlendirirken, aynı zamanda her bir unsurun kendi özgünlüğünü korumasına imkan sağlar. Klee, bu anlayışla çalışmalarında sadece dengeyi değil çeşitliliği de sağlamış olur (Haftman,1967, Klee, 2006).

Resim 1: Polifoni, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Polyphony.JPG>

3. Ritim ve Melodi İlişkisi

Çalışmada ritim ve melodi oldukça güçlü bir tema olarak kullanılmıştır. Bu da Klee'nin, çalışmalarında ritim ve melodi faktörlerini büyük bir ustalıkla harmanladığının kanıtıdır. Ritim, bir müzik parçasının kalbidir; Klee, çizgiler ve formlar arasındaki ritmik bağlantıları öne çıkararak, seyircide bir akış duygusu ortaya çıkarır. Çalışmalarında görülen tekrar ve varyasyonlar, müzikteki melodi gelişimlerini hatırlatır. Bu durum, Klee'nin seyircisini kesintisiz bir biçimde yeni detaylar keşfetmeye yönlendirir (Roskill,1992, Say, 2002).

4. Renklerin Müzikal Yansıması

Klee, renkleri melodik unsurlar olarak kullanmış ve her rengin kendi "sesine" sahip olduğunu düşünmüştür. Bu bağlamda, "Polifoni" çalışmasındaki renk bileşenlerini, bir müzik parçasındaki akorlar gibi bir araya gelir (Resim 1). Klee'nin renk paleti, duygusal derinliği artırırken, seyircide müzikal bir algı yaratır. Her bir renk, değişik duyguları ve anlamları aktarırken, birlikte oluşturdukları bileşimlerin, seyirciye güçlü bir deneyim sunar. Sanatçı çalışmalarında özellikle renkleri birer müzikal konsept içinde sunmaktadır (Kudielka, 2002, Maur, 1999).

Klee, genç yaşta müzik eğitimi almış ve bu alana olan ilgisi hiç azalmamıştır. Piyano çalmış olması, onun sanatsal bakış açısını etkilemiş ve müzik kuramının görsel sanatlarla ortaklaşmasını sağlamıştır. Müzikal deneyimleri, onun çalışmalarında değişik biçimler ve renklerin bir arada kullanımıyla birleşimiyle ortaya çıkan zenginliği pekiştirmiştir. Klee, müzik teorisinin yapı taşlarını sanat objelerine ya da çalışmalarına uyumlandırarak, müziği ve görsel sanatlar bağlamında etkili bir ilişki inşa etmiştir. Klee'nin "Polifoni" çalışması, yalnızca görsel bir deneyim sunmakla kalmaz, aynı zamanda seyircide duygusal bir tepki yaratır. Renklerin ve formların etkileşimi, seyircide müzikal bir hava veya atmosfer oluşturarak, onları derin bir düşünce ve his yolculuğuna çıkarır. Bu etkileşim, Klee'nin sanatsal pratiğinin temel bir parçasını oluşturur ve onun çalışmalarının zamansızlığını pekiştirir (Klee, 2006, Maur, 1999).

Sonuç

Klee, görsellerini kendine has biçimsel tarzıyla inşa sürecinde, hayatının önemli bir parçası olmuş ve eğitimini de almış olduğu müzikten yararlanmış. Bu gelişmeler sadece düşüncelerde kalmadı, sanatçıların çalışmalarında çağın bakışına uygun devrimsel dönüşümleri zorunlu bir duruma dönüştürmüştür. Bu dönemde gelişen değişimlerin bir sonucu olarak sanatta da bilinç ve algıya paralel, devamlı dönüşen gerçeklik algısı, sanatçıları da peşinden sürüklemiştir. Sanatın konvansiyonel alandan ayrılıp çağcıl, özgürlükçü, çoğulcu, interdisipliner ve non figüratif unsurları önceleyen döneme evrilmiştir. Müzik çoksesliliği, görsel sanatlar ise çok renkliliği betimlerlerken, birbirlerini de dönüştürmüşlerdir.

Görsellerinde ağırlıklı olarak Bach'ın çalışmalarından etkilenmiştir. Bach'ın çalışmalarında yer alan müziksel figürlerin görsel uygulamalarını kendi çalışmalarına aktarmıştır. Bach'ın müziğinden aldığı çağrışımlarla, görsel temalar oluşturmuştur. Sanatçı müziği yapısal arayış içinde yararlanılacak bir referans olarak görerek, müzikten edindiği verileri kendi çalışmalarında birer figür olarak kullanmıştır. Klee için Bach'ın çalışmalarında bulunan polifonik yapıyı derinlemesine incelemekten daha önemli olan bu çoksesliliği ve kozmik yapıyı görsel sanatlar alanıyla entegre etmek olmuştur. Klee için Bach'ın müzikte ulaştığı konum görsel sanatlar için de ulaşılması gereken konum olmalıdır. Bach'ın müziğinde yer alan tonal uyum yönteminin boyutları içinde bütün bağımsız alanlardan yararlanması, yatay ve dikey konseptler Klee için analiz edilebilir ve beğeni oluşturacak tarzlar olmakla beraber, Klee'nin temel hedefi görünür olmayı görünür yapmak argümanıdır.

Paul Klee'nin çalışmaları, müzikle olan kuvvetli veya derin alakasıyla güçlendirilmiş figürlerle zenginleşmiş ve çok boyutlu bir hale gelmiştir. Polifoni, ritimsel imajlar ve müzikal imgeler,

Klee'nin sanatında güçlü bir form biçiminde yankılanmaktadır. Klee'nin çalışmalarında ağırlıklı bir biçimde yer alan duygusal boyut çok sesli müzikal bir formdan çok renkli, çok dinamik bir atmosferde, devingen bir havada yer bulmaktadır. Onun sanatı, izleyiciye hem görsel hem de duygusal bir müzik deneyimi sunarak, sanat ve müzik arasındaki sınırları aşarak, bağlam içinde yepyeni bir anlam kazandırmaktadır. Klee'nin çalışmaları, seyirciyi çalışmanın bir parçası yada bir komponenti olurken, bununla beraber izleyiciyi düşünmeye, hissetmeye ve farklı algı düzlemlerine yönlendiren bir yolculuğa çıkar. Bu etkileşim, onun sanatını zamansız kılan ve zaman aşkın bir tavırla günümüzde de geçerliliğini koruyan unsurlardan biridir. Klee ve disiplinlerarasındaki kesişim onun sanatını büyük oranda etkilemiştir. Çalışmalarında müziğin soyut ya da duygusal, düşsel formundan yoğun bir biçimde etkilenmiştir. Böylece müziğin duygusal, somut yapısını, kendi çalışmalarında kullandığı görsel diline entegre etmiştir. Bu etkileşim, onun sanatındaki form, renk ve kompozisyonun derinliğini artırmıştır. Müziği görsel sanatların bir bileşeni olarak gören Klee, bu iki temel disiplin arasındaki geçişkenliği, işbirliğine dayalı çalışmaları ve ortaklaştıkları duygular üzerinden keşfetmiştir.

Paul Klee'nin "Polifoni" çalışması, sanat ve müzik arasındaki keskin ilişkiyi görselleştiren etkileyici bir örnek sunar. Klee, polifonik yapıları ve müzikal unsurları çalışmalarına entegre ederek, seyircisine çok boyutlu bir deneyim sunar. Ritim, melodi ve renklerin bir araya gelmesiyle oluşturduğu bu zenginlik, sanatının dinamik ve yenilikçi doğasını yansıtır. Klee'nin çalışmaları, müziğin görselleştirilebileceğini ve sanatın farklı disiplinler arasında nasıl derin bağlantılar kurulabileceğini göstermesi yönünden önemli bir yere sahiptir.

Paul Klee'nin müzikle olan bağlantısı, onun sanatını çok boyutlu ve çok katmanlı bir hale getirir. Polifonik yapılar, ritimler ve müzikal imajlar, onun çalışmalarında keskin bir iz bırakır. Klee, müziği yalnızca bir esin kaynağı olarak görmedi, aynı zamanda çalışmalarının merkezinde de yer açtı. Bu etkileşim, onun çalışmalarını zaman aşkın kılan göstergelerden biri yaptı. Klee'nin sanatı, seyirciye sadece görsel değil aynı zamanda duygusal bir müzik deneyimi yaşatmaktadır.

KAYNAKLAR

- Antmen, A. (2008) 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bonfand, A. (2015). Soyut Sanat. Ankara: Dost Kitabevi.
- Bozkurt, N. (2000). Sanat ve Estetik Kuramları. Bursa: Asa Kitabevi

- Bulat M, Öztaşyonar RG, Bulat S .(2024). Sanat Ve Tasarım Disiplinleri Açısından Multidisipliner, İnterdisipliner Ve Transdisipliner Kavramı Üzerine Bir Deneme.The Journal Of Academic Social Science.12;152:1-38.
- Dühthing, H. (2002). Paul Klee Painting music, Prestel Verlag.
- Gök, K. (2022). Natüralizmin Fotoğraf Sanatına Etkisi: Peter Henry Emerson Ve Ansel Adams. Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 6(4), 1171-1186.
- Haftman, W. (1967).The Mind and Work of Paul Klee (New York: Praeger).
- Ione A. (2004). Klee and Kandinsky Polyphonic Painting, Chromatic Chords and Synaesthesia. Journal of Consciousness Studies,11(3-4):148-158
- Kandinsky, W. (1993). Sanatta Zihinsellik Üstüne. Çev: Tefik Turan. 2. Basım,İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,
- Klee, P. (2002). Modern Sanat Üzerine. Çev: Rahmi G. Ögdül. 2. Baskı. İstanbul: Altıkırkbes Yayınları,
- Klee, P. (2006). Çağdas Sanat Kuramı. Çev: Mehmet Dünder. Ankara: Ürün Yayınları, (Basım Yılı Belirsiz)
- Kudielka, R. (2002), in Paul Klee: The Nature of Creation (Exhibition Catalog), eds. Kudielka, R., & B. Riley (London: Hayward Gallery).
- Kuş M (2019). Postmodern Art and Today. Idil Journal of Art and Language, 8(60):1003-1010.
- Lucie-Smith E (1996). Visual Arts in the 20 th Century. Londa: Laurence King Yayınevi.
- Maur, K.V. (1999). The Sound of Painting: Music in Modern Art (Munich: Prestel).
- Roskill, M. (1992). Klee, Kandinsky, and the Thought of Their Time (Urbana and Chicago, IL: University of Illinois Press).
- Say, A. (2002). Müzik Sözlüğü. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları,
- Say, A.(2000). Müzik Tarihi. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

EBRU SANATINDA ÇİÇEK MOTİFLERİNİN DÜNÜ BUGÜNÜ

Dr. Öğr. Üyesi Aliye YILMAZ

Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, 2006aliye@gmail.com -0000-0001-8542-1581

ÖZET

Geleneksel el sanatların içinde takdire önemli bir yeri bulunan ebru sanatının tarihteki ilk örneklerine Çin’de rastlanıldığı bilinmektedir. Ebru kelimesinin Çağatayca’da *ebre*, Farsçada *ab-ru*, (suyüzü), *ebri* (bulut, bulutumsu) kelimesinden türetildiği düşünülmektedir. Avrupalı seyahatçilerin yanlarında götürdükleri ebru kağıtları orada Türk mermer kağıdı veya mermer kağıdı olarak anılmıştır. Ebru sanatı özellikle kitapların iç kapak sayfalarından önce kullanılan bir gelenek olmasına rağmen daha sonra levhalarda da karşımıza çıkmaktadır. Kitreli su yüzeyine yapılan çeşitli şekil ve motiflerin kağıda aktarılmasıyla yapılmaktadır. Ebru ustalarının başında Osmanlı döneminde yaşayan Şebek Mehmed Efendi, Şeyh Sâdık Efendi ve kardeşi Salih Efendi, Bekir Efendi, Necmeddin Okyay gelmektedir. Bu değerli ustalar yetiştirdikleri öğrencileri ve oluşturdukları ekollerle ebru sanatının günümüze kadar ulaşmasını sağlamışlardır. Büyük bir sabır ve özen gerektiren sanatın desenleri de yapan ustalar tarafından özenle seçilmektedir. Bu sanatta kullanılan battal, hafif gibi zemin ebruları dışında koltuk, şal, tarama, nefli, akkaseli, kaplangözü, taraklı, dalgalı ebru çeşitleri gibi örnekleri görülmektedir. Ayrıca soyut şekiller dışında doğada bulunan gül, karanfil, lale, sümbül, papatya, zambak, menekşe, küpeli, gelincik gibi çiçeklerin oluşturulmasıyla bambaşka bir hava yaratılmaktadır. Şekil olarak farklı formlarda yer alan çiçekler günümüze gelene kadar birçok değişik örnekle zenginleştirilmiştir. Günümüzde doğada sık bulunan süs bitkilerinin değişik örneklerinin soyutlaştırılarak yapıldığı örnekler dışında doğada az bulunan çiçeklerinde ebru sanatında kullanıldığını görmekteyiz. Bu çalışma ebru sanatında kullanılan çiçeklerin ilk yapıldığı örneklerden günümüze kadar gelen değişimine değinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ebru, çiçek, geleneksel, Osmanlı

YEREL YÖNETİMLERİN KARAR ALMA SÜREÇLERİ ÜZERİNE DEMOKRASİ PENCERESİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Hatun Korkmaz¹

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü /Erciyes Üniversitesi/ Türkiye,
(hatunkorkmaz@erciyes.edu.tr)

Özet

Yerel karar alma mekanizması deyince akla ilk olarak yerel yönetimler gelir. Yerel yönetimler genel olarak yerel ve ortak ihtiyaçların karşılanması için kurulmuş örgütlerdir. Günümüzde, yalnızca merkezi hükümetin uzantısı ya da yardımcısı, merkezi düzeyde alınan kararların yerelde uygulayıcısı olmanın ötesine geçen yerel yönetimler; sosyal ekonomik ve siyasal yönden giderek güçlenen, kentlerin refah düzeyinin yükseltilmesi ve kentsel kalkınmanın sağlanmasında öncü ve küreselleşme sürecinde katalizör rol oynayan birimler haline gelmişlerdir.

Bu çalışma, Türkiye’de yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine demokrasi açısından ışık tutmaktadır. Çalışmada, kanuni metinler üzerinden yerel yönetimlerin karar süreçleri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Yerel Karar Alma Mekanizmaları, Yerel Demokrasi

Giriş

Yerel yönetimlerin insan hayatında yön vermede ve kalkınmadaki etkisi, 1900’lerin başından beri artarak devam etmiş ancak 1980’li yıllardan sonra çok daha hız kazanmıştır. Kuşkusuz yerel yönetimlerin gücünün artarak devam etmesinin ideolojik arka planı mevcuttur. 1990’lerin başında yaşanan küresel siyasal gelişmeler, kapitalizmin zaferi ile sonuçlanmış ve kapitalizmin egemen ideolojisi olan liberalizmi çağın gereklerine göre yeniden şekillendirerek “neoliberalizm” olarak yeniden sahneye çıkarmıştır. Neoliberalizmin birey merkezli yaklaşımı, siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmelere de zemin oluşturmuştur.

Bu kapsamda bireye en yakın olan yönetim birimlerinin geniş yetkilere sahip olması, bağımsız olması, güçlü olması vb. konuların gündeme gelmesi yerel yönetimlerin güçlenmesine yansımıştır. Eş zamanlı olarak yükselen demokratikleşme dalgası ve demokrasinin bireye en yakın kurumları öncelemesi, yerel yönetimlerin öneminin artmasının bir diğer nedenidir.

Yerel yönetimler günümüzde sadece yerel ve ortak ihtiyaçların karşılanması hususunda değil demokrasi ve katılım hususunda da önemlidirler.

¹ 1Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü /Erciyes Üniversitesi/ Türkiye, (hatunkorkmaz@erciyes.edu.tr)

Ülkemizde yerel yönetimler Anayasal kuruluşlardır ve tarihsel kökenleri 1800’lü yıllara dayanmaktadır. 1982 Anayasası’nın 127. Maddesinde yerel yönetimler şöyle tanımlanmıştır: “İl belediye ve köy halkının mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları kanunda belirtilen seçmenler tarafından oluşturulan kamu tüzel kişileridir”.(1982 Anayasası). Dolayısıyla ülkemizde üç tür yerel yönetim birimi yani yerel karar alma mekanizması mevcuttur: İl özel idaresi, belediye ve köy. Bugün Türkiye’de yerel yönetimler içerisinde belediyeleri başat konumda görüyoruz. Özellikle 1950’li yıllardan sonra il özel idarelerinin ve köylerin önemi peyderpey azalırken belediyelerin önemi giderek artmıştır diyebiliriz. Nitekim 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı kanunla büyükşehirlerde il özel idareleri ve köyler kaldırılmıştır.

1. İl Özel İdaresi

İl özel idarelerinin tarihi 1864 Vilayet Nizamnamesine dayanır. 1950’li yıllara kadar il özel idareleri, yerel ve ortak ihtiyaçların karşılanması ve merkezi idarenin yereldeki hizmetlerinin yürütülmesi noktasında önemli misyonlar yüklenmişlerdir. Bugün Türkiye’de il özel idareleri büyükşehir belediyeleri dışında olan yerlerde 2005 yılında yürürlüğe giren 5302 sayılı il özel idaresi kanunu çerçevesinde faaliyet göstermektedirler. Bir tüzel kişiliğin en önemli sonucundan biri kendi kendine karar alıp uygulayabilme yetkisidir ki bu kararlar çerçevesinde faaliyetler sürdürülür. 5302 Sayılı Kanun’a göre il özel idarelerinde karar organı il genel meclisidir. Kanun’un karar organını tanımlamasından ziyade kararların nasıl yürürlüğe girdiğinin çok daha önemli olduğu söylenebilir. 5302 sayılı Kanun’a göre il genel meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar alır. Kararlar onay için valiye gönderilir. Valinin yeniden görüşülmesini istemediği kararlar kesinleşir (5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu). Burada valinin kararlar üzerinde mutlak veto yetkisinin olduğunu görüyoruz. Bu da bize şunu göstermektedir her ne kadar kanun karar organı olarak il genel meclisini gösterse de fiili olarak karar organı validir denebilir. Bu noktada birçok farklı perspektiflerden yorum yapılabilir. Birçok kişiye göre valinin mutlak veto yetkisinin olması demokrasiye gölge düşürmektedir. Zira vali merkezi idarenin istenci ile atanmış bir kişidir. Oysa meclis halkın iradesi ile doğrudan seçimle oluşmuştur ve demokraside seçilmişler asıldır. Öte yandan koordinasyon ve karar alım sürecinin hızlı işlemesi noktasında bu durum olumlu görülebilir.

2. Köy

Türkiye’de köyler bugün büyükşehirler dışında 442 Sayılı Köy Kanunu çerçevesinde faaliyet gösteren kamu tüzel kişileridir. Köyler apolitiktir. Köy seçimlerinde siyasi partiler aday gösterememektedir. Köy muhtarı ve köy ihtiyar meclisi köy derneği tarafından seçilir. Köyler

ağırlıklı olarak kaymakamın vesayetine tabidirler (442 Sayılı Köy Kanunu). Örneğin köylü faydasına olmadığı gerekçesi ile kaymakam köy muhtarının aldığı kararları bozabilir. Bundan dolayı köylerin etkili bir yerel karar alma mekanizması olması hususu tartışılır. Küçük yapıları itibariyle halka daha yakın olmaları doğrudan demokrasinin hayata geçirilebileceği yerler olarak bilinirken Siyasi partilerin aday gösterememesi, merkezi idare genel bütçe vergi gelirlerinden doğrudan pay almamaları ve merkezi idarenin vesayeti köyleri etkili yerel yönetim birimi olmaktan fiili olarak uzaklaştırmıştır diyebiliriz.

3. Belediye

Belediyeler, 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu çerçevesinde faaliyetlerini sürdürürler. Belediye başkanı ve belediye meclis üyeleri halk tarafından seçilirler. Belediye başkanı belediyede yürütmenin başı ve tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Belediyelerde karar organı belediye meclisidir. Belediye meclisi, üye tam sayısının salt çoğunluğuyla toplanır ve katılanların salt çoğunluğuyla karar verir.

Belediye başkanı, hukuka aykırı gördüğü meclis kararlarını, gerekçesini de belirterek yeniden görüşülmek üzere beş gün içinde meclise iade edebilir. Yeniden görüşülmesi istenilmeyen kararlar ile yeniden görüşülmesi istenip de belediye meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğuyla ısrar edilen kararlar kesinleşir. Belediye başkanı, meclisin ısrarı ile kesinleşen kararlar aleyhine on gün içinde idarî yargıya başvurabilir. Kararlar kesinleştiği tarihten itibaren en geç yedi gün içinde mahallin en büyük mülkî idare amirine gönderilir. Mülkî idare amirine gönderilmeyen kararlar yürürlüğe girmez.

Belediye Kanunu'na bakıldığında kararların seçilmiş taraflarca demokratik usüllerde kesinleştiği söylenebilir. Bununla birlikte karar alım süreçlerine halk katılımını sağlayan birçok hukuki düzenlemenin olduğu da söylenebilir. Örneğin Kanun'un 13. Maddesinde şu ifadeler rastlanmaktadır:

Madde 13- Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilendirme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur. Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır.” (5393 Sayılı Belediye Kanunu).

Yine 20. Maddede meclis toplantılarına halk katılımının açık olması da yine demokrasi zeminindedir denebilir (Korkmaz, 2017; Şengül, 2007). Ayrıca ihtisas komisyonları ve kent konseyi gibi birimler de halk katılımını güçlendiren düzenlemelerdir. Belediye meclisi, üyeleri arasından en az üç en fazla beş kişiden oluşan ihtisas komisyonları kurabilir. Mahalle muhtarları ve ildeki kamu kuruluşlarının amirleri ile ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversiteler, sendikalar ve gündemdeki konularla ilgili sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir. Komisyon çalışmalarında uzman kişilerden yararlanılabilir (5393 Sayılı Belediye Kanunu).

SONUÇ

Genel olarak bakacak olursak hukuki düzeyde karar mekanizmalarımızın demokrasiye ve gelişmiş ülkeler seviyesine uygun olduğunu görüyoruz. Hatta birçok gelişmiş ülkeden daha demokratik düzenlemelerin olduğunu söyleyebiliriz. En büyük sorun hukuki düzenlemelerin gerçeğe yansımaması maalesef. İkinci konu ise Türkiye’de yerel yönetimlerin hizmet ve faaliyetleri ile ön plana çıkmaları demokrasi, halk katılımı vs. konuların atıl kalmasıdır. Bugünün yönetim anlayışında diğer bir ifade ile yeni kamu yönetimi anlayışında demokrasi, katılım şeffaflık, hesap verebilirlik başat konulardır. Bu değerlerin olmadığı yerel veya merkezi bir yönetimde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması oldukça zordur. Belediyeler demokrasinin kurumsallaşması boyutunda yerel katılımın sağlanması hususunda bireye en yakın ve en önemli kurumlardır. Dolayısıyla hem hukuki hem de hukuki durumun gerçeğe yansıtılması hususunda eş zamanlı olarak yerel yönetimlerin, özellikle de belediyelerin öncü rol olması gerekmektedir. Türkiye’deki durumda, köyler ve il özel idarelerindeki karar sürecinin hukuki ve yerindelik boyutunda olduğu söylenebilir. Belediyelerde ise karar alım sürecinin başkan ve meclis arasında ve hukukilikler sınırlı olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 2005, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5302.pdf>.

5393 Sayılı Belediye Kanunu, 2005, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>.

442 Sayılı Köy Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.442.pdf>.

1982 Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>.

Korkmaz, Hatun, 2017, “Yerel Yönetimlerde Etkinlik ve Demokrasi Sorunsalı”, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Şengül, Ramazan. “Yeni Yerel Yönetim Kanunları Çerçevesinde Türkiye’de Yerel Katılım”,
Beşinci Uluslar arası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Kırgızistan, 2007, ss.1078-1087.

TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLER VE YÖNETİŞİM

Hatun Korkmaz^{1*},

¹Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü /Erciyes Üniversitesi/ Türkiye

*(hatunkorkmaz@erciyes.edu.tr)

Özet

Siyasi, idari, ekonomik vb. birçok perspektiften disiplinlerarası bir konu olan yönetim kavramının ortaya çıkışı, daha eskilere dayansa da 1980'li yıllarda Dünya Bankası, kavramı ve kavramla ilgili formülleri ileri sürerek popüler hale getirmiştir. Bu tarihlerden sonra gerek akademik gerekse politik düzeyde sıkça kullanılan ve çok tartışılan bir kavram olmuştur. Yönetim kavramını tanımlayan, kavramla ilgili formüller geliştiren birçok bilim insanı ve uluslararası örgüt bulunmaktadır. Bu çalışma yönetim kavramına kamu yönetimi perspektifinden yaklaşmaktadır. Çalışmada kavramın tanımlanmasında Avrupa Komisyonu'nun tanımı esas alınmış ve 2001 yılında European Governance White Paper'da yönetimin ilkeleri olarak ileri sürülen; şeffaflık, katılımcılık, hesap verebilirlik ilkeleri üzerinden çalışmanın kapsamı oluşturulmuştur.

Yönetimin; kalkınmanın, demokratik hukuk devletinin sağlanması ve korunması konusunda önemli bir işlevi olduğu düşünülmektedir. Yerel yönetimlerin yönetim konusundaki önemi, halka en yakın kurumlar olmaları ve merkezi devlet ile halk arasında bir köprü vazifesinde olmalarıdır. Bununla birlikte yerel yönetimler, halkın siyasete ve yönetime katılımı için uygun araçlara sahip işlevsel kurumlardır. Çalışma, yerel yönetimlerin yönetim araçlarını şeffaflık, katılım ve hesap verebilirlik ilkeleri üzerinden incelemektedir. Bu kapsamda Türkiye'de yerel yönetimlerin yönetim konusunda hangi hukuki dayanaklara sahip oldukları ele alınmıştır. Çalışma sonucunda yerel yönetimlerin yönetim hususunda yeterli yasal zemine sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler –Yerel Yönetimler, Yönetişim, Türkiye'de yerel yönetimler, yerel yönetimler ve yönetişim, yönetişimin hukuki çerçevesi

GİRİŞ

Yönetişim kavramının ortaya çıkışı çok daha önceki yıllara dayansa da günümüzdeki anlamı ile kullanımı, siyasal ve yönetsel düzeyde popüler hale gelmesinin mimarı Dünya Bankası'dır denebilir. Kavram, ortaya çıktığı yıllardan günümüze hem farklı disiplinlerde çok kullanılmış hem de birçok akademisyen, siyasetçi ve yazarın eleştirilerinin hedefi olmuştur. Kimine göre devletleri bölmenin ve parçalamanın güler yüzlü hali, kimine göre kalkınmanın en önemli anahtarı olarak ileri sürülen yönetim kavramı ile ilgili günümüzde henüz net bir tanım bulunmamaktadır. Kavram, siyaset biliminden işletme bilimine, kamu yönetiminden iktisada birçok farklı alanlarda kullanılmış ve farklı tanımlamalara gebe kalmıştır.

Bu çalışma yönetim kavramına kamu yönetimi perspektifinden yaklaşmaktadır. Çalışmada kavramın tanımlanmasında Avrupa Komisyonu'nun tanımı esas alınmış ve 2001 yılında European Governance White Paper'da yönetişimin ilkeleri olarak ileri sürülen; şeffaflık, katılımcılık, hesap verebilirlik ilkeleri üzerinden çalışmanın çerçevesi belirlenmiştir. Söz konusu ilkeler kapsamında Türkiye'de yerel yönetimlerin doğrudan veya dolaylı olacak şekilde yönetim ile ilgili yasal zemini çalışmada incelenmiştir.

Yönetişim kavramının yerel yönetimler ile kesiştiği nokta; kavramın farklı tanımlarla da desteklenen ve genel olarak vadettiği katılım, hesapverebilirlik, şeffaflık, demokrasi vb. konuların hayata geçirilmesinde, halka en yakın yönetim birimleri olan yerel yönetimlere eşitler arasında birinci rol verilmesidir. Yerel yönetimler bugün, merkezi idarenin bir uzantısı ve yörüngesi değil, halkın sesi, demokrasinin beşiği olarak tüm dünyada yükselen değer olarak görülmektedir. Öyle ki bazı konularda merkezi devletten daha geniş yetkilere sahip olabilmektedirler. Dolayısıyla yönetim kavramının içeriğini oluşturan ve toplumları değiştirici ve dönüştürücü etkiye sahip olan ilkelerin hayata geçirilmesinde yerel yönetimler önemli ve öncü kurumlar olarak bilinmektedir.

Türkiye'de yerel yönetimlerin yönetim konusundaki yasal zemininin araştırıldığı bu çalışmada, ulusal ve uluslararası düzenlemelerin yönetim ve onun ilkeleri ile bağlantısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda Türkiye'nin gerek ulusal ve gerekse de uluslararası boyutta yeterli denebilecek düzenlemelere sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

YEREL YÖNETİMLER VE YÖNETİŞİM

Yerel yönetimler günümüzde yerel, ulusal ve küresel düzeyde önemleri gitgide artan, halkın iradesini yerel düzeyde temsil eden kurumlardır. Yerel yönetimler, 20. Yüzyılın sonlarından itibaren merkezi yönetimlerin karşısında önemli bir güç haline gelmeye başlamıştır. Küreselleşmenin de etkisi ile merkezi yönetimler, yerel ve küresel arasında zaman zaman bir engel olarak görülmüştür. Yerel yönetimlerin giderek artan bu önemlerinin arka planında Neoliberalizmin yükselişe geçmesi, bu ideolojinin bireye dönük yapısı ve bireye en yakın kurumlar olarak yerel yönetimlerin görülmesi vb. etkenlerin yer aldığı söylenebilir. Öte yandan bilgi iletişim devrimi ile bilinçlenen, sorgulayan, hesap soran toplumun sesini duyurabileceği merciler olmaları, yerel yönetimlerin öneminin artmasında bir diğer etkindir. Bununla birlikte, demokrasinin yükselişe geçmesi, yerel yönetimlerin gücünü artıran bir başka etken olmuştur. Öyle ki demokrasi, bireyin sesini duyurabileceği, bireye en yakın kurumları işaret etmektedir. Bunun yanında, yerel yönetimler demokrasinin beşiği ve uygulama alanı olarak kabul edilmektedir (Korkmaz, 2021, p. 106).

Yerel yönetimler ve yönetişimin kesiştiği noktalardan biri, 1970’li yıllarda Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde başlayan çevreye duyarlılık, ve bu ilgiye bağlı olarak 1992 yılında Rio’da gerçekleştirilen “Yer Yüzü Zirvesi” dir. Bu zirvede, sürdürülebilir kalkınma (SK) kavramı doğmuş ve SK’nın sağlanması için gerekli adımlar ve formüller oluşturulmuştur. Bunların başında SK’nın yerel düzeyden başlaması gerektiğinin altı çizilmiştir. SK’nın işaret ettiği küresel hedeflere erişim sadece küresel adımlarla değil, ulus altı düzeyde yerel bazdaki adımlarla olanaklıdır. Yerel düzeyde katılımcı, şeffaf ve demokratik bir yönetim süreci, SK’nın ilk temel halkasını oluşturmaktadır. Yönetişim kavramının yerel yönetimlerle kesiştiği bir başka konu ise, yerel hizmetleri alternatif sunma biçimine ilişkindir. Kentlerde hizmetlerin etkili, verimli, ekonomik ve katılımcı bir süreçle sunulması gerekliliği noktasında yerel yönetimlere eşitler arasında birinci rol verilmektedir (Göymen, 2000, p. 9).

Yunanca’da “kybernan”, Latince’de “gubernare” ve Fransızca’da “governer” olarak bilinen yönetim kavramı bazı araştırmalara göre ilk defa, Harlan Clevelend tarafından 1972 yılında kamu yönetimi veya yönetim sözcüğüne alternatif olarak kullanılmıştır. Clevelend, “halkın istediği şey daha az yönetim ve daha fazla yönetişimdir” diyerek yönetim sözcüğünü literatüre kazandırmıştır (Fredrickson, 2005, p. 2; Iqbal and Lewis, 2009, p. 1-2). Bir başka araştırmaya göre ise yönetim kavramının ilk ortaya çıkışı, 17. yüzyıl Fransa’sına dayanmaktadır. O dönemlerde hükümet ile sivil toplum arasında uzlaşma yoluna gidilmeye çalışılması yönetim modelinin esintilerini ortaya çıkarmaya başlamıştır (Yüksel, 2000, p. 147). Yönetişim kavramının siyasi, ekonomik ve idari perspektifi ile gündeme gelmesi, gerek akademik

çalışmalarda gerekse ulusal ve uluslararası siyasette ön plana çıkması, Dünya Bankası'nın Afrika'nın kalkınma sorunu araştırmaları ile başlamıştır. DB, yönetim kavramını, kalkınma politikaları açısından ele alarak "iyi yönetim" kavramını ileri sürmüştür. İyi yönetim terimini ilk kez 1989 yılında yayınlanan "Sub Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Deveelopment" isimli raporunda dile getirmiştir. Kavramla ilgili ilk geniş çaplı tanım ve açıklama yine DB tarafından hazırlanan 1992 yılında yayınlanan "Governance and Development" adlı raporda ortaya çıkmıştır. Buna göre iyi yönetim, "Bir ülkenin kalkınma için ekonomik ve sosyal kaynakların yönetiminde iktidarın uygulanma şeklidir". Bu tarihten sonra yayınlanan diğer raporlarda iyi yönetim konusunda devlete ve diğer uluslararası kurumlara düşen görevlere işaret edilmektedir. Banka'nın yönetimi formüle ederek "iyi yönetim" reçetesini hazırlaması ve ülkeleri bu reçete çerçevesinde değerlendirerek iyi yönetim konusunda nicel veriler sunması 1996 yılında başlamıştır (Korkmaz, 2021, p. 96).

Dünya Bankası'nın bugün, yönetim kavramını "iyi yönetim" şeklinde spesifikize etmesi ve iyi yönetim formülleri sunarak birçok ülkeyi bu yönde ölçmesi kavram konusunda onu hakim pozisyona getirse de birçok kurum ve yazar da yönetim kavramının tanımlanmasına katkıda bulunmuştur. Örneğin kavram, Avrupa Komisyonu tarafından ele alınmış ve 2001 yılında European Governance White Paper'da yönetimin ilkeleri; açıklık, katılımcılık, hesap verebilirlik, etkililik, tutarlılık olarak tanımlanmıştır (CEC, 2001, p.8; Dilaveroğlu, 2020, p. 47). Bu çalışmada, Türkiye'deki yerel yönetimlerin yönetim araçları, Avrupa Yönetimi Beyaz Kitabı'nda yer alan ilkelere katılımcılık, şeffaflık (açıklık) ve hesapverebilirlik ilkeleri baz alınarak açıklanacaktır.

YEREL YÖNETİMLERİN YÖNETİŞİM ARAÇLARI

Türkiye'de yerel yönetimlerde yönetim araçlarının oluşturulması ve gelişimi 1980'li yıllardan itibaren ivme kazanmıştır. Bu ivmede özellikle Avrupa Birliği'ne uyum süreci ve diğer uluslararası kuruluşlarla yapılan anlaşmaların büyük payı bulunmaktadır. 1980'li yıllardan sonra uluslararası, ulusal ve yerel mevzuat zamanla yerel yönetimlerde yönetimin tesis edilmesinde yasal zemini oluşturmaya başlamıştır. Konu ile ilgili doğrudan ve dolaylı birçok adım atılmıştır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Rio Zirvesi ve Yerel Gündem 21 Projesi, Habitat II Konferansı, OECD, BM ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar vb. birçok düzenleme, Türkiye'de yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yönetim çerçevesinde yenilenmesi konusunda zemin oluşturmuştur (TESEV, 2008, p. 3; Güler, 2005: 38).

Çalışmada Türkiye’de yerel yönetimlerin yönetim araçları hukuki yönden ele alınacaktır. Bu kapsamda öne çıkan uluslararası ve ulusal mevzuat aşağıda irdelenmiştir.

A. Hukuki Durum

Türkiye’de yerel yönetimlerin hukuki yönden gelişiminin, yönetim ilkeleri çerçevesinde oluşturulması ve yeniden düzenlenmesi 1980’li yıllarda ivme kazanmıştır. Bu konuda doğrudan veya dolaylı birçok uluslararası ve ulusal düzenleme yapılmış ve yerel yönetimler, bu düzenlemeler zemininde gelişimlerini sürdürmektedirler. Çalışmada yerel yönetimlerin yönetim araçları şeffaflık, hesapverebilirlik ve katılım ilkeleri kapsamında incelenecektir. Türkiye’de bu ilkeleri tesis etme noktasında destekleyici birçok kanun ve yönetmelik bulunmaktadır. Öncelikle idari yargı sisteminin olması ve kamu kurumlarının her türlü eylem ve işlemlerinin yargı denetiminde olması hesapverebilirlik noktasında önemlidir. Bununla birlikte birçok ulusal kanun yine sözü edilen ilkeleri hayat geçirme noktasında yerel yönetimler ve diğer kurumlar için bağlayıcıdır. Bu düzenlemelerden öne çıkanlar arasında, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, BM öncülüğünde başlayan Yer Yüzü Zirvesi ve ona bağlı olarak devam eden Habitat II Konferansı, 4982 Sayılı Bilgi Edinme Kanunu, 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 5393 Sayılı Belediye Kanunu bulunmaktadır. Aşağıda bu düzenlemeler açıklanmıştır.

1. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (ECLSG), Türkiye’nin de imzaladığı, yerel yönetimler konusunda önemli demokratik açılımları içeren, yönetim ilkeleri ile doğru orantılı hükümleri bulunan bir anlaşmadır. Türkiye Şart’ın bazı maddelerine çekince koymakla birlikte 1988 yılında imzalamış ve Şart, 1992’de yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 1992 - 21364). Şartı yönetim ilkelerinden şeffaflık, hesapverebilirlik ve katılım ilkeleri kapsamında ele alacak olursak birçok maddenin bu ilkelere doğrudan veya dolaylı olarak işaret ettiği görülmektedir. Şartın 3. Maddesinin 2. Fıkrası, şu ifadeleri barındırmaktadır.

Madde 3: Özerk Yerel Yönetim Kavramı. 2. Fıkra. – “Bu hak, doğrudan, eşit ve genel oya dayanan gizli seçim sistemine göre serbestçe seçilmiş üyelerden oluşan ve kendilerine karşı sorumlu yürütme organlarına sahip olabilen meclisler veya kurul toplantıları tarafından kullanılacaktır. Bu hüküm, mevzuatın olarak verdiği durumlarda, vatandaşlardan oluşan meclislere, referandumlara veya vatandaşların doğrudan katılımına olanak veren öteki yöntemlere başvurulabilmesini hiçbir şekilde etkilemeyecektir.” (ECLSG, 1992).

Maddeye bakıldığında, yönetişimin katılım ve hesapverebilirlik ilkeleri ile birebir örtüştüğü görülmektedir. Gizli oy, genel oy ve serbest bir seçim sisteminin işaret edilmesi, seçimden sonraki süreçlerde halk katılımı ve referandum gibi araçların vurgulanması bunu göstermektedir. Şartın 4. Maddesi özerk yerel yönetimlerin kapsamını içermektedir.

Madde 4: Özerk Yerel Yönetimin Kapsamı

1. Fırka: *“Yerel yönetimlerin temel yetki ve sorumlulukları anayasa ya da kanun ile belirlenecektir. Bununla beraber, bu hüküm yerel yönetimlere kanuna uygun olarak belirli amaçlar için yetki ve sorumluluklar verilmesine engel teşkil etmeyecektir”*

6. Fıkra: *“Yerel makamları doğrudan ilgilendiren tüm konulara ilişkin planlama ve karar alma süreçleri içinde, kendileriyle olanaklar ölçüsünde zamanında ve uygun biçimde danışılacaktır”* (ECLSG, 1992).

4. Maddenin 1. Fıkrasına bakılırsa, yerel yönetimlerin temel yetki ve sorumluluklarının anayasa veya kanunla belirlenmesi, yönetişim ilkelerinden şeffaflık ile doğru orantılı görülmektedir. Bununla birlikte 6. Fıkraya bakılırsa, ulusal düzeydeki karar süreçlerine yerel yönetimlerin dahil edilmesi hususu, meclisin tanıdığı halk katılımı göz önünde bulunudurulursa, dolaylı yönden katılımcı bir sürece işaret etmektedir.

Türkiye 4. Maddenin 6. Fıkrasına çekince koymuş olsa da günümüzde Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı'nda bulunan Yerel Yönetimler Politika Kurulları gibi çeşitli kurumlar, yerel yönetimler ile ilgili karar alımsüreçlerinde önemli konsensüs oluşturmaktadırlar.

Şart'ın bu ve benzeri birçok madde ve fıkrasının yönetişimi destekler nitelikte olduğu su götürmez gerçektir.

2. 4982 Sayılı Bilgi Edinme Kanunu

Yönetişim kavramının şeffaflık, hesapverebilirlik ve katılım ilkelerini kucaklayan bir başka düzenleme, 4982 Sayılı Bilgi Edinme Kanunu'dur. Kanun'un 1. Maddesine amacı şöyle tanımlanmıştır (Bilgi Edinme Kanunu, 2003):

Madde 1- “Bu Kanunun amacı; demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir.”

Bu maddede açıkça belirtildiği gibi, bireyler kamu kurum ve kuruluşlarından ilgili oldukları konularda bilgi isteme ve elde etme hakkına sahiptir. Bu madde ile Kanun'un yönetişim

ilkelerinden şeffaflık, hesapverebilirlik ilkeleri tesis etmeye yönelik doğrudan bir etkiye sahip olabileceği anlaşılmaktadır. Zira bir kurumdan belge talebinde bulunma hakkı, üniter, merkezi ve bürokratik bir devlette önemli bir kolaylaştırıcıdır. Bununla birlikte şeffaf ve hesapverebilir bir sitemin doğrudan demokrasi ile ilişkisi de açık ortadadır.

3. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu

2003 yılında yürürlüğe giren 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (KMYKK, 2003), yerel yönetimler de dahil olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının şeffaf, hesapverebilir ve katılımcı bir süreç ile yönetilmesi hususunda atılmış önemli demokratik adımlardandır. Kanun'un içerdiği bazı hususlar doğrudan yönetim ilkelerini destekler niteliktedir. Örneğin Kanun ile Türkiye'nin politikalarında yer alan stratejik planlama, kurumların gelecek hedeflerini, kapasitesini, mali saydamlık ve hesap verabilirliğini içermektedir. Bununla birlikte Kanun'da yer alan mali saydamlığa ilişkin husular da yönetim ilkeleri ile örtüşmektedir.

Stratejik planlamanın Türkiye'de kamu kurumlarında uygulanmasının gündeme gelmesi mali sektör ve kamu yönetimine yönelik orta vadeli reform programlarının desteklenmesi amacıyla 2001 yılında Dünya Bankası ile imzalanan "1. Program Amaçlı Mali ve Kamu 2Sektörü Uyum Kredi Anlaşması (PFPSAL -1)" ile olmuştur (Maliye Bakanlığı, 2006, p. 2). Bu anlaşmanın ardından 2003 yılında KMYKK yürürlüğe girmiş ve stratejik planlamanın yasal zemini somut olarak oluşmuştur.

4. 5393 Sayılı Belediye Kanunu

Ulusal düzeyde yerel yönetimlerle ilgili genel kanun olarak düzenlenen 5393 Sayılı Belediye Kanunu, 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Uluslararası gelişmeler ışığında demokratik bir çerçevede oluşturulmaya çalışılan Kanun, yönetim ilkeleri ile sıkı sıkıya bağlı birçok husus içermektedir. Bu hususlar Kanun'un "*Meclis toplantısı*", "*Gündem*", "*Meclis kararlarının kesinleşmesi*", "*İhtisas komisyonları*", "*Hemşehri hukuku*" ve "*Kent konseyi*" başlıklarında görülmektedir.

76. madde, Birleşmiş Milletler öncülüğünde Rio'da gerçekleştirilen "Yeryüzü Zirvesi"nde deklare edilen "Yerel Gündem 21" projesinin bir aracı olan ve daha sonra Habitat Konferansı ile Türkiye'nin politikalarında yer bulmaya başlayan kent konseylerinin kurulmasını içermektedir. Yerel yönetişimin sağlanmasında önemli bir araç olarak görülen kent konseyleri, kentin tüm ortaklarının katılımı ile oluşan, yerel düzeyde kararların alınmasında

katılımcı, şeffaf ve hesapverebilir bir sürecin oluşmasında halk ve devlet arasında köprü rolünde oluşumlardır (Eyduvan, 2014; Küçükyılmaz, 2022).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yönetişim kavramı birçok farklı açıdan tanımlanmış ve birçok eleştiriye hedef olmuşsa da günümüzde kalkınmanın sağlanması için anahtar bir öneme sahip olduğu yaygın kabul görmektedir. Kavrama pozitif yaklaşanların kavramla ilgili formüle ettikleri ilkeler hemen hemen aynı çerçevede toplanmıştır: Katılım, hesapverebilirlik ve şeffaflık. Bu çalışma da bu ilkeler perspektifinden Türkiye'deki yasal zemini incelemiştir. Böylesine çok tartışılan ve tanımı konusunda henüz mutabakata varılmamış bir kavramın genel olarak içeriği ile uyumlu yasal düzenlemeleri incelemek de kolay olmamıştır. Bu nedenle kavramın çalışmada ele alınan ikelerini işaret eden dolaylı veya doğrudan düzenlemeler çalışmanın odağını oluşturmuştur.

Konu ile ilgili hukuki zemin oldukça önemlidir. Zira bir hukuk devleti olarak ifade edilen Türkiye'de herhangi bir politika ve uygulama noktasında hukuki çerçevenin olmaması, illegal bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla yönetişimin hayata geçirilmesinde hukuki zemin önemlidir. Türkiye'de yerel yönetimlerin yönetişim araçları konusunda hukuki duruma bakıldığında uluslararası veya ulusal çok sayıda düzenlemenin olduğu görülmektedir. Ancak bu düzenlemeler, yerel yönetimlerin yönetişim araçlarına sahip olduklarını veya kullandıklarını garanti etmemektedir. Öyle ki hukuki düzeyde varolan bir konunun gerçeğe yansımaları zaman zaman görülememektedir. Bir başka deyişle, metin üzerinden öteye geçememektedir. Türkiye, yerel yönetişim araçları konusunda hukuki düzeyden tam not alabilecek bir durumdadır. Bunun somut düzeye yansımaları ise tartışılır. Hukuki zeminde var olan bir durumun gerçeğe yansiyabilmesi, en az hukuki çerçeve kadar önemlidir. Tam bu noktada ise halka en yakın birimler, halkın sesi ve demokrasinin beşiği olarak yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Hukuki çerçevede var olan hakları gerçeğe yansıtılabilmek noktasında, yerel yönetimlere eşitler arasında birinci rol verilmektedir. Yerel yönetimlerin bu noktadaki işlevselliği ise her belediyede farklılık gösterebilir. Zira belediyeler tüzel kişiliğe sahip, kendilerine özel bütçesi, mal varlığı ve personeli olan kurumlardır.

KAYNAKLAR

1. CEC (2001), A White Paper, Brussels, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_10, (10.06.2024).

2. Frederickson, H. George (2005). *Whatever happened to public administration? Governance, governance everywhere*, Ferlie vd. (Ed.) The Oxford Handbook of Public Management, Oxford: Oxford University Press.
 3. Iqbal, Z. and M. K., Lewis (2009). *An Islamic Perspective on Governance*, UK: Edward Elgar.
 4. Yüksel, M. (2000). “Yönetişim Kavramı Üzerine”. *Ankara Barosu Dergisi*, 58 (3), 145-159.
 5. Korkmaz, 2021, İyi Yönetişim ve İnsani Kalkınma: Afrika Ülkeleri Örneği, Astana Yayınları: Ankara.
 6. Resmi Gazete, 1992 – 21364, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21364.pdf
 7. ECLSG, European Charter of Local Self-Government, Resmi Gazete: 3.10.1992 – 21364, chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020143139122_tur.pdf.
 8. Bilgi Edinme Kanunu, 2003, Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/10/20031024.htm>
 9. Eydurun, M.G. (2014). Kent yönetimine katılımın bir aracı olarak yerel gündem 21 ve Türkiye’deki örnek uygulamaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi).
 10. Küçükylmaz, O., 2022, Kent Konseyleri Bağlamında Kentlerde Yerellik Algısı, Protokol Dergisi, 3(1), ss: 18-27.
 11. 5393 Sayılı Belediye Kanunu, 2005, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
 12. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (KMYKK), 2003, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5018.pdf
 13. Göymen, Koral, 2000, “Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yönetişim: Gereksinmeler, Önermeler ve Yönelimler”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 9(2), ss, 3-13.
 14. Arzu, Dilaveroğlu, 2020, “Yönetişim İlkeleri Ve Yerel Yönetimler Mevzuatına Yansımalar”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), s.45-63.
 15. T.C. Anayasası, 1982, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/2021/TC_Anayasasi_ve_TBMM_Ic_Tuzugu.pdf
 16. TESEV (2008), İyi Yönetişim El Kitabı, content/uploads/2015/11/Iyi_Yonetisim_Kaliteli_Yasam.pdf.
- Güler, B. A., (2005), Devlette Reform Yazıları, Ankara, Paragraf Yayın.

UKRAYNA SAVAŞI VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KOMŞULUK POLİTİKASI

MURAT AKTAŞ

Prof. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, m.aktas@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-724

ÖZET

Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgali, Avrupa Birliği'ni (AB) derinden etkileyerek önemli bir dönüşüm sürecine girmesini neden olmuştur. 2004 yılında on devleti birlikte üyeliğe kabul eden AB'nin bu büyük genişleme dalgasına paralel olarak AB Komşuluk Politikası (AKP) geliştirilmiştir. Büyük genişlemeyle birlikte Rusya'nın komşusu haline gelen AB, komşuluk politikasıyla, doğusundaki ve güneyindeki komşularıyla istikrarlı, güvenli ve refah içinde bir ilişki kurmayı hedefliyordu. Komşu ülkelerde ekonomik ve demokratik istikrarı teşvik ederek, Kıtada barışı korumayı hedefleyen AB, bu bağlamda komşularıyla ortaklık anlaşmaları yaparak, onlara mali destekler sağlayarak, derin ve kapsamlı serbest ticaret bölgeleri oluşturmak suretiyle ilişki geliştiriyordu. Ancak Ukrayna Savaşı, AB'nin komşuluk politikası açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. AB'nin doğudaki komşuları komşuluk politikası kapsamında çıkarılarak genişleme politikasına dâhil edilmiştir. Ayrıca savaşı müteakiben Ukrayna ve Moldova'ya büyük askeri yardımlar yapılmıştır. Bu yeni politika Gürcistan'da da gerilimin giderek tırmanmasına neden olmuştur. Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini müteakiben yaşanan gelişmelerin, AB'nin komşuluk politikasını nasıl etkilediğini ele alan bu çalışma, yaşanan çatışmalar ve gelişen tehditlerle birlikte bölgesel istikrarın sağlanması, demokratik reformların desteklenmesi ve güvenlik sorunlarının yönetilmesi üzerindeki etkilerini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği (AB), Avrupa Komşuluk Politikası (AKP), Ukrayna Savaşı, Orta Doğu ve Kuzey Afrika.

THE WAR IN UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION'S NEIGHBORHOOD POLICY

Abstract: Russia's invasion of Ukraine on February 24, 2022, has profoundly affected the European Union (EU), leading it into a significant transformation process. Alongside its major wave of enlargement in 2004, when it admitted ten countries as members, the EU developed the European Neighbourhood Policy (ENP). By becoming Russia's neighbour through this enlargement, the EU aimed to establish stable, secure, and prosperous relations with its neighbours to the east and south. Seeking to maintain peace on the continent, the EU fostered economic and democratic stability in neighbouring countries through partnership agreements, financial support, and the establishment of deep and comprehensive free trade areas. However, the war in Ukraine marked a critical turning point for the EU's neighbourhood policy. Eastern neighbours were removed from the scope of the neighbourhood policy and brought under the enlargement policy. Furthermore, following the war, substantial military aid was extended to Ukraine and Moldova. This new policy has also escalated tensions in Georgia. Examining the developments following Russia's invasion of Ukraine, this study explores how these events have impacted the EU's neighbourhood policy, particularly in terms of ensuring regional stability, supporting democratic reforms, and addressing security challenges amidst ongoing conflicts and emerging threats.

Keywords: European Union (EU), European Neighbourhood Policy (ENP), Ukraine War, Middle East and North Africa.

1. GİRİŞ

Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un 1951'de Paris Anlaşması'yla kurduğu Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) başarılı sonuçlar verince, aynı altı ülke 1957'de Roma Anlaşması'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (AAET veya Euratom'u) kurmuştur. Bu kuruluşlar 1967'den itibaren Avrupa Toplulukları (AT) çatısı altında bir araya gelmiştir. Gümrük birliğinden ortak pazara, enerji konusunda ortak politikalardan ortak tarım ve göç politikalarına kadar pek çok alanda ortak politikalar uygulamaya başlayan Avrupa Toplulukları, 1993'te kurulan Avrupa Birliği'nin çekirdeğini oluşturdu. Böylece giderek bir refah alanı ve cazibe merkezi haline Avrupa Birliği, aynı zamanda demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi konularda da önemli bir çekim merkezi haline gelmiştir (Aktaş, 2019).

Başlangıçta bu kuruluşlara katılmayan birçok Avrupa ülkesi de zamanla üyelik başvurusunda bulunarak entegrasyon sürecine dahil olmuştur. 2004'te 10 yeni üyenin AB'ye katılmasıyla beraber, AB yeni bir aşamaya girmiştir. Birliğin üye sayısı 25'e çıkmış, nüfusu 450 milyonu aşmıştır. Bu da AB'nin siyasi, coğrafi ve ekonomik konumunu önemli oranda güçlendirmiştir (Aktaş, 2019). AB, bu büyük genişleme dalgası ile birlikte ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerine daha da yakınlaşmış, enerji ihtiyacının önemli bir kısmını karşıladığı Rusya'ya da komşu olmuştur. Bu genişleme dalgası AB için bir takım avantajların yanısıra, beraberinde bazı riskler ve tehditler de getirmiştir. Böylece Kıta'nın büyük bir kısmına hâkim olan AB, bundan böyle bir yandan derinleşme sürecini geliştirerek üyelerinin birlikteliğini pekiştirmek ve olası yol ayrımının ortaya çıkmasını engellemeye çalışmış, diğer yandan komşularıyla dostane ilişkiler geliştirerek, çevresinde bir dostlar kuşağı ve bir dostluk halkası geliştirme arayışına girmiştir. Bu yüzden AB bu genişleme dalgasını müteakiben karşılaştığını öngördüğü sınır sorunlarına bir yanıt olarak Avrupa Komşuluk Politikasını (Tocci, 2005) geliştirmiştir.

Ancak AB'nin komşuluk politikası Rusya'nın 2022'de Ukrayna'yı işgali ile ciddi bir değişikliğe uğramıştır. AB'nin komşuluk politikası bağlamında ilişkiler geliştirdiği Ukrayna, Moldova ve Gürcistan genişleme sürecine dâhil edilerek yeni bir strateji benimsenmiş veya mevcut stratejide önemli değişiklikler geliştirilmiştir. Diğer yandan AB'nin komşuluk politikasının kırılma noktasını ortaya çıkaran Ukrayna Savaşı, komşuluk politikasında güvenlik boyutunun geliştirilmesi ihtiyacını öne çıkarmıştır. Nitekim Kıta'da barışı ve güvenliği korumak için Ukrayna'ya insani, mali ve askeri yardımları kapsayan önemli kaynaklar sağlayan

AB, komşuluk politikası bağlamında askeri teçhizat da sağlamaya başlamıştır. Ancak bu durum, komşu ülkelerdeki ekonomik ve demokratik reformlara ayrılan kaynakların azalması ihtimalini de beraberinde getirmektedir.

Diğer yandan, AB'nin Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki komşuları ekonomik ve siyasi krizler ile göçmen sorunlarıyla mücadele ederken, doğusundaki komşularına öncelik vererek kaynaklarının büyük bir kısmını oraya aktarması, AB'nin zaten giderek alan kaybettiği Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan daha da dışlanması ihtimalini de güçlendirmektedir. Peki, AB bundan sonra ne yapacak? Büyük değişime uğrayan komşuluk politikası bundan sonra nasıl evrilecek?

2. KOMŞULUK POLİTİKASININ TARİHSEL ARKA PLANI

Avrupa Birliği'nin kurucu ülkeleri, AET'yi kurduktan sonra öncelikle kendileri için stratejik öneme sahip olduğunu düşündükleri güneydeki Akdeniz ülkelerine yönelik ortak politikalar geliştirmeye başlamıştır. Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Güney Avrupa'yı kapsayan bu bölge, jeopolitik faaliyetlerin merkezi konumunda olduğundan, AET 1960'ların başından itibaren Global Akdeniz Politikası'nı (GAP) geliştirmiştir. AET, Akdeniz ülkelerinden gelen istekleri de dikkate alarak, 1961-1972 yılları boyunca, Yunanistan, Türkiye, Fas, Tunus, Kıbrıs ve Malta gibi ülkelerle ticaret ve ortaklık anlaşmaları imzalamıştır. Bu bağlamda söz konusu ülkelere gümrük muafiyetleri ve kotaların kaldırılması gibi ticari kolaylıklar sağlanmaya çalışılmıştır. AET 1963'te İran, 1964 ve 1969'da İsrail, 1965 ve 1969'da Lübnan, 1969'da Tunus, Cezayir ve Fas, 1972'de ise Mısır ile ticari anlaşmalar imzalamıştır. GAP, özellikle AT'nin uluslararası sistemdeki rolünün yeniden tanımlanmasında ve ABD politikalarından bağımsız bir Akdeniz politikasına sahip olmaya yönelik bir politika girişimi olarak değerlendirilebilir (Aktaş, 2019).

AT'nin politikaları finansal işbirliği düzeyinde kalmış ve hedeflerine ulaşmayı başaramamıştır. 1980'lere gelindiğinde AT, Akdeniz politikasının başarısızlığını kabul etmiştir. Böylece GAP yerine Yenilenmiş Akdeniz Politikası (YAP) adıyla yeni bir politika ileri sürülmüştür. 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, AB'ye nüfuzunu artırma fırsatları sunmuştur. Böylece Avrupa Konseyi, 1990'da, 1992-1996 dönemi için Yenilenmiş bir Akdeniz Politikası için kapsamlı bir karar almıştır. GAP'la sunulan "Akdeniz Bölgesi" fikri, 1990'larda "Avrupa-Akdeniz" kavramıyla tekrar ele alınarak Akdeniz politikalarına yeni bir ivme kazandırılmaya çalışılmıştır.

Ancak YAP da başarısız olunca, 1995'Te Akdeniz Politikasını yeniden şekillendiren Barcelona Süreci başlatılmıştır. AB, 11 Akdeniz ülkesi ve Filistin yönetimi ile 1995'te Barcelona'da

Akdeniz Ortaklığı'nı kabul etmiştir. Barcelona Süreciyle güney komşularıyla daha yakın siyasi, ekonomik ve kültürel bağlar kurmayı amaçlayan AB, Akdeniz'de bölgesel entegrasyonu teşvik etmeyi ve barış, istikrar ve refahı sağlamayı hedeflemiştir. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı olarak adlandırılan Barcelona Süreci, AB'nin güneydeki komşularıyla siyasi diyalog, ekonomik işbirliği ve kültürel alışveriş için kapsamlı bir çerçeve oluşturmayı hedefleyen önemli bir girişimdir. Ancak AB, bu süreçte Kuzey Afrika'daki siyasi istikrarsızlık, İsrail-Filistin çatışması ve AB ile güney komşuları arasındaki ekonomik eşitsizlikler gibi çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır.

AB on yeni ülkeyi bünyesine dâhil ettiği büyük genişleme sürecine paralel olarak 2004 yılında AKP adıyla yeni komşularına yönelik yeni bir politika geliştirmiştir. AKP, AB'nin aday statüsünde olmayan yakın komşuları 16 ülkeyi kapsamaktadır. Bunlar Cezayir, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Mısır, Gürcistan, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Moldova, Fas, Filistin, Suriye, Tunus ve Ukrayna'dır. Sadece AB vatandaşları için değil herkes için demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygıyı refahı, istikrarı ve güvenliği güçlendirmeyi amaçlayan AKP, AB ile her bir ortak ülke arasında bölgesel işbirliği girişimlerinin eşlik ettiği ikili bir politikaya dayanmaktadır (Hejtmankova vd, 2024). Bu bağlamda, AB'nin sınırları etrafında istikrar ve iş birliğini teşvik etmek için istikrarlı ve müreffeh ülkelerden oluşan bir dostluk halkası oluşturmak hedeflenmiştir. Yeni komşuların AB'nin özellikle iç pazar, çevre, enerji, teknoloji gibi alanlardaki politikalarına, siyasi ve ekonomik açıdan AB normlarına ve müktesebatına uyum sağlamaları gerekiyordu. Bu amaçla AB tarafından mali, teknik ve siyasi açılardan teşvik edilip desteklenmelerini sağlamak üzere bir çerçeve çizilmiştir (Baykal, 2013: 338).

Avrupa Birliği'nin Rusya ve Orta Doğu'daki yeni sınır komşularıyla ilişkilerini yeniden düzenlemesi fikri somut bir şekilde ilk olarak Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Jack Straw'un, Nisan 2002'de gerçekleşen Genel İşler Konseyi toplantısına gönderdiği mektup ile ortaya atılmıştır. Straw'un mektubunda, AB'nin doğusundaki komşuları olan Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Moldova'yı kapsayan bir yakınlık politikası oluşturulması gerektiği dile getiriliyordu. "Yeni komşuluk politikası, AB'nin kurumlarına ve karar alma mekanizmalarına katılım hariç, her konuda işbirliği ve dayanışmayı öngörüyor ama AB üyeliği perspektifi sunmuyordu." (Baykal, 2013: 338). Ancak Ukrayna Savaşı ile bu yaklaşımın temelden değiştiği görülmüştür. Doğu'daki komşularıyla ilişkilerin düzenlenmesine yönelik bu fikir doğrultusunda oluşturulan ve aynı yıl Ağustos ayında Avrupa Konseyi'ne sunulan "Daha Geniş Avrupa" planı AKP'nin

temelini oluşturmuştur. Aynı yıl Aralık ayında Avrupa Konseyi tarafından onaylanarak güney Akdeniz ülkelerinin de bu girişime dâhil edilmelerine karar verilmiştir.

AKP “Arap Baharı” olarak adlandırılan süreç ile bağlantılı gelişmeleri dikkate almak üzere 2011 yılında yapılan ilk incelemeden sonra, 20 Nisan 2015’te yayınlanan Avrupa Komşuluk Politikasının gözden geçirilmesine ilişkin bir kararın ardından, Kasım 2015’ten itibaren genel bir incelemeye tabi tutularak gözden geçirilmiş ve revize edilmiştir. Gözden geçirilmiş AKP komşuluk bölgesinde siyasi, ekonomik ve güvenlik açısından istikrarın sağlanmasını AB'nin merkezine yerleştirmiştir. AB ile ortaklarının çıkarlarını ve taleplerini dikkate alan farklı bir yaklaşımın oluşturulmasını ve ortak ülkeler ile AB üyesi devletler tarafından sahiplenmenin artırılmasını hedeflemiştir. Revize edilen AKP'nin uygulanmasına ilişkin bir rapor Mayıs 2017’de yayımlanmıştır. Ayrıca güney ve doğu komşuları ile 2015 yılından itibaren bu bölgelerde yaşanan gelişmelerin dikkate alınması amacıyla sektörel çalışmalar yapılmıştır. Diğer yandan AB açısından, her komşu ülkenin çıkarlarının ve isteklerinin, öncelikle ticaret, demokratik yönetim ve hukukun üstünlüğü konusunda AB değerleriyle uyumlu olması gerektiği anlamına geliyor. Ticaret anlaşmaları, komşu ülkelere modernizasyon süreçlerinde bir model görevi görmek için AB ticaretle ilgili standartlarının tam olarak benimsenmesini ve uygulanmasını gerektirir. Gürcistan, Moldova ve Ukrayna ile imzalanan ve 2016’da yürürlüğe giren Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanları Anlaşması buna örnek olarak gösterilebilir (Petrova ve Delcour, 2019).

AB, AKP aracılığıyla siyasi ve ekonomik değerlerinin komşuluk bölgesine yayılmasını ve böylece bu ülkelerdeki refah ve istikrara katkıda bulunmayı hedeflediğini belirtmiştir (Aydın Düzgüt, 2013: 43). Komşu ülkelerdeki yerel kurumları ticaret anlaşmaları aracılığıyla modernize etmek olumsuz bir sonuç olarak algılanmasa da, bu ticaret anlaşmaları Doğu Avrupa ülkeleri için uygulanabilir seçenekleri ciddi şekilde kısıtlayan müzakere edilemez paketler olarak kabul edilir. Bu anlaşmaların benimsenmesi, yerel aktörlerin rolünün anlaşmalardan kaynaklanan reformları benimsemekle sınırlandırılmasıyla, AB'nin kalkınmanın itici gücü olarak kendi modeline aşırı güvenini yansıtmaktadır (Petrova ve Delcour, 2019).

Avrupa Komşuluk Politikası ilgili ülkelerin çoğu için, ortaklık anlaşmalarına veya ortaklık ve işbirliği anlaşmalarına bağlı olarak, ikili anlaşmalara ve ortak ülkelerle mutabakata varılan ve ikili ilişkilerin siyasi çerçevesini belirleyen ortak belgelere dayanmaktadır. AKP bu bağlamda bir süre ikili anlaşmaların yapıldığı ülkelere yönelik AB yardımlarının programlanmasına rehberlik etmiştir. Avrupa Birliği'nin Küresel Güvenlik Stratejisi'nin bir parçası olarak, AKP

2016 yılında jeostrateji ve ortaklık dayanıklılık modelini tanıtarak büyük bir reform geçirmiştir. Bölgede yaşanan insani felaketler ve çatışmalarla birlikte Avrupa'ya yönelik giderek artan mülteci akını dayanıklılık modelinin geliştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Dayanıklılık modelinin arkasındaki kavram, devletlerin iç ve dış krizlere dayanabilmeleri ve bunlardan kurtulabilmeleri için değişim kapasitelerini arttırmayı hedeflemiştir. Böylece AB komşularında reformları destekleyerek başlıca savunucularından biri olmuştur. AB tarafından desteklenen diyalog ve iş birliği girişimlerine katılmak için yerel otoriteleri, sivil toplum örgütlerini ve diğer paydaşları dâhil etmenin önemi vurgulanarak komşu ülkeler için yerel sahiplenme geliştirilmeye çalışılmıştır (Korosteleva, 2018).

Avrupa Dış Eylem Servisi (EEAS) ve Komisyon'un yenilenmiş bir ortaklık için 9 Şubat 2021'de yayımlanan ortak bir bildirisi ekonomik ve yatırım planıyla birlikte güneydeki komşu ülkelerle işbirliğine yönelik yeni bir gündem önermiştir. Konsey daha sonra 19 Nisan 2021'de AB'nin güneydeki komşularıyla stratejik ortaklığı yenileme ve güçlendirme kararlılığını doğrulayan kararları kabul etmiştir. 15 Aralık 2021'de yapılan Doğu Ortaklığı Zirvesi de, uzun vadeli hedeflerin benimsenmesini mümkün kılmıştır. Bu bağlamda: Dayanıklı, sürdürülebilir ve entegre ekonomiler oluşturmak; Hesap verebilir kurumları, hukukun üstünlüğünü ve güvenliği sağlamak; Çevresel ve iklimsel dayanıklılığı geliştirmek; Dijital dönüşüme uyum sağlayan dayanıklı, cinsiyet eşitliğine sahip, adil ve kapsayıcı toplumlar yaratmak hedeflendiği belirtilmiştir.

2022 yılının ilk yarısında Avrupa Birliği ile Ürdün ortaklık konseylerinin 2 Haziran'da Amman'da ve Avrupa Birliği ile Mısır'ın 19 Haziran'da Lüksemburg'da yaptığı toplantılar, Avrupa Birliği'nin bu ülkelerle 2021-2027 dönemi için yeni ortaklık önceliklerinin benimsenmesini hedeflemiştir. Ancak AB komşuluk politikası da Akdeniz politikası gibi hedeflerine ulaşamamıştır. Doğu Avrupa ülkelerine yönelik ortaklık uygulamasını zorlaştıran asimetrik çok taraflı ilişkiler çerçevesi, AKP'nin başarılı olamamasının önemli nedenleri arasında gösterilebilir. Bu arada özellikle Rusya sınırındaki komşuların AB ve Rusya arasında tercih yapmaya zorlanmaları bu ülkelerin her iki tarafla da ilişkilerini özgür tercihlere göre belirleyememesine de neden olmuştur (Korosteleva, 2011). Ukrayna ve Gürcistan'ın bu süreçlerdeki pozisyonu ve yaşadıkları buna örnek gösterilebilir.

3. AKP'NİN EVRİMİ

Avrupa Birliği 2011 yılında Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin gelişmesinin ardından AKP'yi gözden geçirmiş ve bu süreçte güneydeki komşularında yaşanan olayları takip ederek

güçlü ve sürdürülebilir demokrasinin desteklenmesine ve dayanışma ekonomisinin geliştirilmesine daha fazla önem verdiğini göstermeye çalışmıştır. Birlik ayrıca sivil toplumun bu süreçte oynadığı rolü vurgulayarak daha fazla destek için daha fazla demokrasi (*more for more*) ilkelerini geliştirmiştir (Aktaş, 2019). Bu yaklaşım çerçevesinde komşularla demokratik reformlar doğrultusunda daha hızlı ve daha ileri giderek daha güçlü ortaklıklar geliştirmeyi amaçlamıştır. Arap Ayaklanmaları sürecinde şaşkınlık yaşayan ve ayaklanmaları müteakiben komşuluk politikasının eksiklerini gören AB bu bağlamda politikalarını gözden geçirmeye devam etmiştir. AB Komisyonu ve Avrupa Dış Eylem Servisi, Mart 2015'te AKP'nin daha fazla revize edilmesi için bir istişare süreci başlatmıştır. Bu revizyon esas olarak ortak ülkelerin spesifik koşullarını ve isteklerini daha fazla dikkate alarak araçların uyarlanmasını amaçlıyordu. Bu bağlamda Avrupa Parlamentosu, 9 Temmuz 2015'te daha stratejik, daha hedefe yönelik, daha esnek ve daha tutarlı bir AKP'nin hayata geçirilmesi ihtiyacını vurgulayan bir kararı kabul etmiştir. Bu bağlamda Avrupa Dış Eylem Servisi ve AB Komisyonu'nun bu yöndeki istişare sonuçlarına dayanan bir bildiri de 18 Kasım 2015'te yayımlanmıştır.

Yine AB Komisyonu ve Avrupa Dış Eylem Servisi 18 Mayıs 2017'de AKP incelemesinin uygulanmasına ilişkin bir rapor yayınlamıştır. Raporda Birliğin AKP çerçevesinde ortaklarıyla işbirliğinde uyguladığı daha esnek ve duyarlı yaklaşımın yanısıra kaynakların daha iyi kullanılması konusu dile getirilmiştir. Avrupa Parlamentosu da 27 Mart 2019'da bölgede demokrasi alanında ilerleme kaydedildiğini kabul eden, ancak aynı zamanda yeni ekonomik, demokratik ve sosyal çağrılarda bulunan “Arap Baharı Sonrası: Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesi için ileriye giden yol” reformlarını içeren bir kararı kabul etmiştir. Parlamento daha sonra 19 Haziran 2020'de Doğu Ortaklığı konusunda bir tavsiye kararı kabul etmiştir. Bu bağlamda 2020 AB Liderler Zirvesi'nde “Doğu Ortaklığı içinde etkili işbirliğinin, yoğun diyalogun ve yakın ortaklığın durmaksızın teşvik edilmesi” çağrısında bulunulmuştur.

Avrupa Birliği 2021'de güneydeki ortakları ile arasındaki stratejik ortaklığın yeniden başlatılması ve güçlendirilmesi için yeni bir program tanımlamayı hedeflemiştir. Bu kapsamda AB Komisyonu 2021'de güneydeki komşulara yönelik bir yatırım planını da içeren bir planı kabul edilmiştir. Plan kapsamında “güneydeki komşular ile yenilenen bir ortaklık” “Akdeniz için yeni bir gündem” başlıklı bir bildiri de 19 Nisan 2021'de kabul edilmiştir. Yine 24 Şubat 2021'de yayımlanan ortak bildiride, güneydeki komşu ülkelerle ilgilenen tüm Parlamento delegasyonlarının başkanları, Birlik ile tüm bu ülkeler arasında sivil toplum temsilcilerinin davet edilmesi gereken bir zirve düzenlenmesini önermiştir (Trapouzanlis, Placzek, 2024).

AKP, siyasi diyalogdan ekonomik entegrasyona kadar çok sayıda düzenlemeyi içeren kapsamlı bir politikadır. Komisyon, AKP'nin odaklanması gereken alanları kararlaştırırken: siyasi diyalog ve reform, ticaret ve ortakların aşamalı olarak AB'nin iç pazarında pay sahibi olmak için hazırlanan ölçülere odaklanmıştır. Aynı zamanda adalet ve iç işleri, enerji, ulaşım, bilgi toplumu, çevre ve araştırma ile yenilik ve sosyal politika ve toplumsal düzeyde temas da odaklanılması gereken konular arasında gösterilmiştir. Yapılacak anlaşmalar çerçevesinde, AB finansal ve teknik destekle dost ülkelerin bu konudaki uygulama ve çabalarına destek sağlayacağı vurgulanmıştır. Çok yönlülüğe vurgu yapan Avrupa-Akdeniz İşbirliği'nin aksine, AB ve Akdeniz ülkeleri arasında bireysel bazda destekleme yolları arayan AKP, farklılaşma ve çift taraflılık konularını dikkate almıştır.

AB'nin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün hâkim olduğu bir refah alanı olarak konumunu sürdürebilmesi için bu değerlerin komşularında da hedef olarak benimsenmesi büyük önem taşıyor. Böylece normatif bir dış politika benimseyen AB komşularıyla bu bağlamda ilişkiler geliştirmeyi hedeflemiştir. Dolayısıyla önemli siyasal çelişki ve çatışmaların, ekonomik sorunlar ve yolsuzlukların yaşanmakta olduğu komşu ülkelere ekonomik ve teknik destek sağlanması büyük önem taşıyor. Çünkü iyi yönetilmeyen, iç karışıklıkların yaşandığı, ekonomik sorunlar yaşayan, düşük refah seviyesine sahip komşu ülkelerin varlığı, yaratacakları göç, terör ve organize suçlar gibi nedenler AB'nin istikrarı ve refahı için de tehdit oluşturacaktır. Bu yüzden AB'nin değerlerinin üye ülkeler ve aday ülkeler dışındaki diğer bölge ülkelerinin de benimsemesini desteklemek ve komşu ülkeler ile AB ülkeleri arasında yeni yapay sınırlar oluşmasını önlemek amacıyla, komşulara yönelik yeni bir politika geliştirme ihtiyacı doğmuştu (Blockmans, Lazowski, 2006.).

Komşularında fakirliği azaltmayı ve refah alanı oluşturmayı amaçlayan AKP, bunu bir takım ekonomik reformlar ve ülkelerin kendilerini güncelleyip iç pazarlara katılımının benzer hukuk kuralları ve rekabet kurallarını dikkate almalarına dayandırıyor. AB ve her bir partner ülkenin karşılıklı anlaşmaları, AKP'nin başlıca unsuru ve hareket planını oluşturuyordu. Araştırmalar, Doğu Avrupa ülkeleri için dayanıklılık modelinin AB standartlarının benimsenmesi yoluyla sürekli olarak geliştirildiğini göstermektedir çünkü önceki ticaret anlaşmalarının bir sonucu olarak AB mevzuatının hala ortaklık ilkelerine yaklaşması gerekmektedir (Petrova ve Delcour, 2019).

4. AKP'NİN ARAÇLARI

Birlik ile ortakları arasındaki mevcut yasal anlaşmalara, yani ortaklık ve işbirliği anlaşmalarına dayanan AKP, bir dizi ortak stratejik araç olarak tasarlanmış olmasına karşın, Birliğin politikalarını her bir ortağın özelliklerine göre uyarlamasına ve farklılaştırmasına olanak tanımaktadır. AB, mali yardım ve siyasi ve teknik işbirliği yoluyla AKP'nin hedeflerine ulaşılmasını desteklemektedir. 2014 ile 2020 yılları arasında 15,4 milyar Avro tutarındaki Avrupa Komşuluk Aracı, Birliğin ikili işbirliğine yönelik ana finansman aracıydı. AB, 2021-2027 dönemi için "Küresel Avrupa" programı için Komşuluk, Kalkınma ve Uluslararası İşbirliği Aracını geliştirmiştir. Finansman sistemi özellikle hibelerin verilmesine veya Avrupa ve uluslararası finans kuruluşlarından gelen hibe ve kredilerin kombinasyonuna dayanmaktadır. Ayrıca Birliğin komşu ülkelerin yanısıra Afrika, Asya, Amerika, Pasifik ve Karayipler ile olan işbirliğini de kapsayan bu program 79.5 milyar Avroluk yardımı kapsıyor. Sürdürülebilir kalkınmaya ek olarak, "Dünyada Avrupa", Birliğin normatif dış politikasının temel yönleri, özellikle de insan haklarını, demokrasiyi ve sivil toplumu geliştirmeye yönelik programları geliştirmek için çalışmaktadır. Bu araçtan sağlanan fonlar aynı zamanda iklim değişikliği, göç, barış ve istikrarın yanısıra stratejik ortaklarla işbirliği ve dış politika konularında Birliğin girişimlerinin desteklenmesi gibi küresel zorluklara da tahsis edilmektedir.

Ancak AB'nin politikalarının uygulanmasının komşu ülkeler açısından çeşitli zorluklar barındırdığı da bilinmekte ve bu yüzden eleştirilmektedir. Birçok komşu ülkenin AB'nin katı normlarına dayanan ticaret anlaşmaları nedeniyle uyum sağlama kapasitesinden yoksun ve mustarip oldukları bilinmektedir. Bu yüzden komşu yönetimlerin ve sivil toplumun aktif katılımı gibi yerel sahiplenmeyi gerçekleştirmek zor olmuştur. Çünkü AB'nin AKP aracılığıyla sağladığı mali yardımlar, yerel aktörlerin kalkınma projelerini sahiplenme kapasitesini kısıtlayan katı gerekliliklere ve koşullara tabidir. Bu da yerel paydaşların programları kendi özel ihtiyaçlarına ve önceliklerine göre uyarlamasını zorlaştırabilir ve AB mevzuatına uyum, komşu ülkelerin yönetimlerinin güvenilirliğine zarar verebilir (Petrova ve Delcour, 2019).

Parlamento, 12 Aralık 2023'te Komşuluk, Kalkınma ve Uluslararası İşbirliği Aracı, Küresel Avrupa'nın uygulanmasına ilişkin bir kararı kabul etmiştir. Komisyon, 2021-2027 çok yıllık mali çerçevesini revize ederek komşulara ve dünyaya ek fon sağlama teklifini kabul etmiştir. Ayrıca, finansman açığı, ülkeler arasında ve içinde artan eşitsizlikler ve küresel gıda güvensizliği dikkate alınarak, Birliğin dış ve kalkınma politikalarının gözden geçirilmesi ihtiyacının altı çizilmiş ve yoksulluğun ve eşitsizliklerin azaltılması ve insan haklarının desteklenmesi gibi hedeflerine ulaşılması çağrısında bulunulmuştur.

AKP kapsamında, özellikle Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanlarının müzakere edilmesi yoluyla pazar erişimini teşvik etmenin yanısıra ülkeler arası hareketlilik ve göç yönetimini desteklemek için araçlar geliştirilmiştir. Bu nedenle, belirli ortaklarla hareketlilik anlaşmaları ve vize gevşetme ve/veya serbestleştirme anlaşmaları imzalanmış ve 2016 yılında özel bir mali araç olan Hareketlilik Ortaklığı Kolaylığı geliştirilmiştir. Ayrıca güney bölgesinde, göç ve hareketlilik üzerine çeşitli bölgesel ve ikili projeler yürütülmektedir.

5. UKRAYNA SAVAŞI VE KOMŞULUK POLİTİKASI

Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgali ile başlayan savaşta ölü ve yaralı sayısının (600.000'i Rus, 480.000'i Ukraynalı olmak üzere) bir milyonu aştığı tahmin edilmektedir. Bu rakamlar Ukrayna hükümeti ve Batılı medya kaynaklarının tahminleriyle de örtüşüyor (Le Grand Continent, 2024). Diğer yandan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre: Temmuz 2024 sonu itibariyle Avrupa genelinde 6.168 milyon Ukraynalı mülteci kayıt altına alınmıştır (UNRIC, 2024).

Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini müteakiben ABD ve diğer ortaklarıyla uyumlu bir şekilde Rusya'ya yaptırımlar uygulayan AB ve üye devletler, bu savaştan ciddi biçimde etkilenmelerine rağmen Ukrayna'ya yardım ve desteklerini sürdürmüştür. AB ve 27 üyesi Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgalini müteakiben benzeri görülmemiş bir destek sunmuştur. Kasım 2024 itibariyle AB ve üye devletler yaklaşık 133 milyar dolar tutarında mali, askeri, insani yardım sağlayarak, Ukrayna'yı desteklemeye çalışmıştır. Ayrıca, Avrupa liderleri Şubat 2024'te Ukrayna'nın toparlanması, yeniden inşası ve modernizasyonu ile AB'ye katılım yolunun bir parçası olarak reformlar gerçekleştirme çabalarını desteklemek için Ukrayna'ya 2027'ye kadar 54 milyar dolara kadar yardım taahhüdünde bulunmuştur. Böylece AB'nin bu komşusuna yardım taahhütleri 168 milyar doların üzerine çıkmıştır (EEAS, 2024).

Yine Ekim 2024'te AB ve G7 ortakları, dondurulmuş Rus varlıklarından elde edilen gelirlerle finanse edilen Ukrayna'nın acil bütçe, askeri ve yeniden yapılanma ihtiyaçlarını desteklemek için 50 milyar dolarlık bir toplu kredi sağlamayı kabul etmiştir. AB de bu bağlamda 20 milyar dolar katkıda bulunacağını beyan etmiştir. AB, yine Temmuz 2024'te, dondurulmuş Rus varlıklarından elde edilen ilk 1,6 milyar doları da Ukrayna'nın kullanıma sunmuştur. Bunun 1,5 milyar doları Avrupa Barış Tesisi aracılığıyla askeri destek, 109 milyon doları ise enerji desteği için Ukrayna'nın inşası kapsamında aktarılmıştır (EEAS, 2024).

Bu arada savaşın başlamasının hemen ardından AB'ye üyelik başvurusunda bulunan Ukrayna'nın başvurusunu kabul eden AB, Aralık 2023'te Ukrayna ile katılım müzakerelerinin

açılmasını onaylayarak bu bağlamda olağanüstü bir destek de sunmuştur. Böylece Ukrayna komşuluk politikaları bağlamından tam üyelik perspektifine de dâhil edilmiştir. Bu süreç AB'nin politikalarını kendi maddi ve fikirsal güvenliğine yönelik tehdit olarak algılayan ve evrensel liberal Batı ile daha geniş bir mücadelenin parçası olarak algılayan Rusya ile rekabeti ve çekişmeyi daha da kötüleştirmiştir.

Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı savaş, AB ve doğu komşuluk bölgesi için jeopolitik, ekonomik ve güvenlik ortamında temel bir değişime neden olmuştur. AB buna tepki olarak Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'a adaylık statüsü sunarak bazı önemli adımlar atmıştır. Ancak komşuluk ve genişleme politikasını hala yeni gerçekliği yansıtacak şekilde güncelleyememiştir. AB'nin Ukrayna'ya yönelik kapsamlı askeri, insani ve ekonomik desteğinin ötesinde, üye devletler mevcut genişleme ve komşuluk politikasının ötesine geçme ve doğu komşuluk bölgesinde ortaya çıkan yeni bölgesel düzeni şekillendirme konusunda istekli değiller (Meister vd., 2023). Veya istekli olsalar da buna henüz güç getirmiş değiller denebilir. Oysa Avrupa Komşuluk Politikası aslında "AB'ye tam üyeliğe bir alternatif olarak oluşturulmuş olan ve komşu ülkelerdeki bir dizi siyasi, ekonomik ve güvenlikle ilgili reform çalışmalarının desteklenmesine yönelik mali ve teknik destekleri içeren bir ayrıcalıklı ilişkiler" bütünü (Uçkan-Dağdemir, 2007) olarak biliniyordu.

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Avrupa Birliği, AKP sayesinde komşularına demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, serbest piyasa ekonomisi ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri gibi ortak değerlere karşılıklı bağlılığa dayalı ayrıcalıklı bir ilişki sunmaktadır. Siyasi koordinasyon ve derinleşen ekonomik entegrasyonun yanısıra artan hareketlilik ve artan halklar arası temasları sağlamayı da hedefleyen AKP, komşu ülkelerle Birlik arasındaki ilişkilerin gelecekteki gelişimi konusunda önyargı oluşturmaya da, genişleme sürecinden ayrı kalmayı hedeflemiştir. Ancak Ukrayna Savaşı bu yaklaşımı derinden sarsmıştır. AKP reformları AB dayanıklılık modelini uygulamak için temel uygulamalarını değiştirmemiştir. Bu da AKP'nin kurumsal açıklarını hafifletmek için bu tür sorunları düzeltmeye yönelik bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu konular, özellikle Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile birlikte daha da netleşmiştir. AKP, Doğu Avrupa ülkelerini AB ve Rusya arasından birini seçerek seçilenle yakın ilişkiler geliştirmeye zorlamaktadır. Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte, Belarus Rusya tarafında kalırken, Ukrayna, Moldova ve Gürcistan gibi ülkeler, AB ile birlikte hareket etmeyi seçmiş Rusya'ya yaptırım uygulanması konusunda AB, ABD ve Birleşmiş Milletler'in yanında yer almıştır. Ermenistan ve Azerbaycan gibi ülkeler ise çekimser kalmıştır. Avrupa Komşuluk Politikası böyle bir

durumda AB'nin yanında yer alma şartını ve yükümlülüğünü içermese de AKP'nin koşulsuzluğu ve tek taraflılığı, bu ülkelerin AB değerleriyle örtüşmeyen Rusya gibi öteki ülkelerle ortaklık bağları geliştirmesini engellemektedir. Ayrıca Rusya'nın komşularına yönelik baskıları da bu yaklaşımla birleşince komşularda tedirginlik ve gerginlik artmaktadır. Nitekim Gürcistan'ın Ukrayna Savaşı'nı müteakiben AB'ye üyelik başvurusu yapması ve başvurusunun olağanüstü bir hızla kabul edilmesinin ardından AB taraftarları ile Rusya taraftarları arasında yaşanan gerginlik ülkeyi istikrarsızlığa sürüklemiştir.

Bu yüzden Ukrayna Savaşı AB'nin tek taraflı kararlar alarak komşularını bazı politikalara sürüklemek yerine fikir birliğine dayalı, sosyo-kültürel ve politik değerleri ekonomik değerlerle birleştiren işbirlikçi politikalar oluşturmak için komşularıyla birlikte çalışarak, komşuluk politikalarını yeniden yapılandırması gereğini ortaya çıkarmıştır. AB komşularıyla ortak stratejiler geliştirerek, güven, anlayış ve iş birliği oluşturmaya yardımcı olacak düzenli diyaloglar, diplomatik misyonlar ve iş birliği çerçeveleri aracılığıyla komşularıyla diplomatik ilişkileri güçlendirebilir.

AB ayrıca, komşularının ihtiyaçlarına, özel koşullarına ve iş birliği düzeyine göre daha esnek ve uyarlanmış bir yaklaşım benimseyerek bölgede istikrarın gelişmesine katkıda bulunabilir. Arap Ayaklanmalarını müteakiben MENA Bölgesindeki komşularına yönelik uyguladığı “daha fazla reform için daha fazla destek” (*more for more*) (Aktaş, 2019) politikasına benzer politikalar geliştirebilir. Her ülkenin değerlere olan bağlılıklarına ve AB değerlerine yönelik reformlarına göre farklı destek ve teşvik düzeyleri sunmayı geliştirebilir. Sonuç olarak, AB'nin stratejik bir aktör olarak bölgede daha etkin rol oynayabilmesi için AKP'nin stratejik reforma ihtiyacı olduğu görülmektedir. AB böylece komşu ülkelerde istikrarı, refahı ve iyi yönetimi teşvik etme hedeflerine daha iyi ulaşabilir ve çevresinde daha güvenli ve müreffeh bir dost halkanın gelişmesine yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

Aktaş, M. (2019). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Bursa, Dora Yayıncılık.

Aydın Düzgüt, S. (2013). “Avrupa Birliği Genişlemesi ve Komşuluk Politikası”, Ayhan Kaya, vd. (Der.) *Avrupa Birliği'ne Giriş*, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Baykal, S. (2013). “AB'yle İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Blockmans, S., Lazowski, A. (2006). *The European Union and its Neighbours*, Lodon: Springer.

EEAS (2024). Delegation of the European Union to the United States of America, EU Assistance to Ukraine (in U.S. Dollars), November 1, 2024. https://www.eeas.europa.eu/delegations/united-states-america/eu-assistance-ukraine-us-dollars_en?s=253

Uçkan-Dağdemir, E. (2007). Avrupa Birliği'nin enerji arz güvenliği için dış enerji politikası arayışları, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1): 247-268.

Hejtmankova, R., Cuevas Herman, V., Csaszi, L. (2024). Trois voisins du partenariat oriental: l'Ukraine, la Moldavie et la Biélorussie, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/fr/sheet/171/trois-voisins-du-partenariat-oriental-l-ukraine-la-moldavie-et-la-bielorussie>

Korosteleva, E. (2011). The Eastern Partnership Initiative: A New Opportunity for Neighbours?, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 27(1):1-21.

Le Grand Continent, (2024), <https://legrandcontinent.eu/fr/2024/09/18/600-000-russes-480-000-ukrainiens-le-bilan-humain-de-la-guerre-en-ukraine-depasse-le-million-de-morts-et-blesses/>

Meister, S., Nič, M., Kirova, I., & Blockmans, S. (2023). Russia's War in Ukraine: Rethinking the EU's Eastern Enlargement and Neighborhood Policy. (DGAP Report, 1). Berlin: Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik e.V.. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-85185-7>

Petrova, I., ve Delcour, L. (2019). From principle to practice? The resilience–local ownership nexus in the EU Eastern Partnership policy, *Contemporary Security Policy*, 41(2):336-360.

Tocci, N. (2005). Does the AKP respond to the EU's post-enlargement challenges?, *International Spectator*, 40(1): 21-32.

Trapouzanlis, C., Placzek, J. (2024) European Parliament, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/fr/sheet/170/la-politique-europeenne-de-voisinage>

UNRIC, (2024) L'ONU et la guerre en Ukraine, <https://unric.org/fr/onu-et-la-guerre-en-ukraine-les-principales-informations/>

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEME POLİTİKASI VE UKRAYNA SAVAŞI

Prof. Dr. MURAT AKTAŞ

Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Bölümü, m.aktas@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-724

ÖZET

Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgal etmesi, Avrupa'daki jeopolitik dengeleri derinden sarsmış ve Avrupa Birliği'nin (AB), bu büyük güvenlik krizinin ortasında, genişleme politikasını gözden geçirmesine neden olmuştur. Ukrayna Savaşı AB'nin, genişleme politikasını Doğu Avrupa ve Batı Balkan ülkelerine yönlendirme konusunda hızlandırılmış bir süreçle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Savaş aynı zamanda AB'yi, özellikle Rus baskısıyla karşı karşıya olan Ukrayna, Moldova ve Gürcistan gibi komşularına daha fazla odaklanmaya yönlendirmiştir. Bu süreçte Ukrayna'nın AB'ye entegrasyon süreci hızlandırılmış ve ülkeye Haziran 2022'de resmi adaylık statüsü verilmiştir. Moldova da Ukrayna ile aynı dönemde adaylık statüsü kazanmış ve bu ülkeye verilen destek de artırılmıştır. Savaş'ın başlamasından hemen sonra Gürcistan da AB'ye üyelik başvurusu yapmış ve aday statüsü almıştır. Ancak AB üyesi ülkelerin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durum göz önüne alındığında, genişleme aynı zamanda ekonomik ve siyasi açıdan karmaşık ve zor bir süreç olarak da görülmektedir. Özellikle savaş sürecinde büyük yıkımlara uğrayan Ukrayna gibi ekonomik olarak çok zor durumda olan bir ülkenin entegrasyonu, AB için önemli mali sonuçlar doğuracaktır. Bu çalışma Ukrayna Savaşı'nın AB'nin genişleme politikaları ve dinamiklerine olan etkilerini ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Genişleme Politikası, Ukrayna Savaşı, Moldova Gürcistan.

THE EUROPEAN UNION'S ENLARGEMENT POLICY AND THE UKRAINE WAR

Abstract: The invasion of Ukraine by Russia in February 2022 profoundly disrupted the geopolitical balance in Europe and prompted the European Union (EU) to reassess its enlargement policy amidst this significant security crisis. The Ukraine War has accelerated the EU's efforts to direct its enlargement policy toward Eastern European and Western Balkan countries. The war also compelled the EU to focus more on its neighbours, particularly Ukraine, Moldova, and Georgia, which face pressure from Russia. During this process, Ukraine's EU integration was expedited, and the country was granted official candidate status in June 2022. Moldova also attained candidate status in the same period, with increased support provided to the country. Shortly after the war began, Georgia also applied for EU membership and obtained candidate status. However, considering the political and economic conditions of the EU member states, enlargement is seen as a complex and challenging process both economically and politically. The integration of economically struggling countries like Ukraine, which has suffered extensive destruction during the war, will have significant financial implications for

the EU. This study examines the impact of the Ukraine War on the EU's enlargement policies and dynamics.

Keywords: European Union, Enlargement Policy, Ukraine War, Moldova, Georgia.

1. GİRİŞ

AB kuruluşundan itibaren sürekli genişleyerek genişleme politikasını önemli bir dış politika aracı olarak kullanmıştır. Böylece AB geliştirdiği birikimini korumayı ve etkinliğini koruyarak bölgesel bir güç olmayı başarmıştır. Avrupa Toplulukları (AT) 1973'te gerçekleştirdiği ilk genişleme dalgasında Birleşik Krallık, Danimarka Krallığı ve İrlanda'yı bünyesine kattı. 1981'de Yunanistan, 1986'da Portekiz ve İspanya, AT'ye dâhil olmuştur. Genişleme ile birlikte Topluluğun etkin işleyişinin sürdürülebilmesi için diğer topluluk politikalarının yanında, bölgesel politikada da reform adımlarının atılması gerekli hale gelmiştir. 1995'te Avusturya, Finlandiya ve İsveç, 2004 yılında Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti AB'ye dâhil olmuştur. 2007'de Romanya ve Bulgaristan, 2013'te Hırvatistan AB'ye dâhil olmuştur. Genişleme politikasını en önemli dış politika aracı olarak gören AB bugün 27 üye devlet ve yaklaşık 449 milyonluk nüfusu (Eurostat, 2024) barındıran nevi şahsına münhasır bir bölgesel güce dönüşmüştür.

Türkiye de hala tam üyelik müzakerelerini sürdürmekte ve hala üye olamayan Balkan ülkeleri de Birliğe katılmayı beklemekteler. Türkiye'nin yanı sıra Karadağ, Sırbistan, Kuzey Makedonya ve Arnavutluk, AB ile katılım müzakerelerine başlamış durumdadır. Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgal etmesiyle, Avrupa'daki jeopolitik dengeler derinden sarsılmış ve AB'nin genişleme politikasında olağanüstü bir değişiklik gözlenmeye başlamıştır. Avrupa Birliği (AB), Rusya-Ukrayna savaşına yanıt olarak genişleme sürecini yeniden canlandırmış ve hızlandırmıştır (Anghel ve Džankić, 2023).

Savaşın başlamasının hemen ardından dört gün sonra Ukrayna aliecele AB'ye üyelik için başvuruda bulunmuştur. Ukrayna'nın peşi sıra Moldova ve Gürcistan da üç gün sonra AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Avrupa Konseyi dört aydan kısa bir süre sonra, Haziran ayında, Ukrayna ve Moldova'ya aday ülke statüsü verme kararı almış, Gürcistan'ın da "Avrupa perspektifini" tanımıştır. AB ülkeleri daha önce hiçbir zaman herhangi bir üyelik başvurusuna bu kadar hızlı olumlu yanıt vermemişti (Sapir, 2022). Ayrıca Ukrayna Savaşı, Sırbistan, Bosna-Hersek ve Karadağ gibi ülkelerin üyelik sürecinin devam ettiği Batı Balkanlar'a olan ilgiyi de yeniden canlandırmıştır. AB, bu ülkelerin Rusya veya Çin gibi dış aktörlerin etkisi altına

girmesini önlemeye çalışarak, bölgesel istikrarı korumayı hedeflemektedir. Avrupa Kıtası'nın güvenliği ve istikrarı için gerekli ve kaçınılmaz olarak görülen genişleme, AB'nin en önemli dış politika araçlarından biri olarak bilinmektedir. Ancak genişleme AB'ye avantajların yanısıra önemli riskler de getirmektedir. Peki, şimdi ne olacak? Bu ülkeler AB'ye üye olabilecek mi?

2. UKRAYNA'NIN ÜYELİK BAŞVURUSU

Rusya'nın 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'yı işgal etmesini müteakiben Ukrayna 28 Şubat 2022 tarihinde Avrupa Birliği'ne üyelik için başvuruda bulunmuştur. Ukrayna'nın üyelik başvurusu AB kurumları ve siyasetçilerden beklenenin ötesinde bir destekle karşılanmıştır. Oysa Ukrayna'nın AB'ye katılım arzusu uzun yıllara dayanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden iki yıl sonra, 1993'te Ukrayna hükümeti AB üyeliğini uzun vadeli bir hedef olarak tanımlamıştı. AB ile Ukrayna arasındaki yakın işbirliği, ilk ikili ortaklık ve işbirliği anlaşmasının imzalandığı 1994 yılına dayanıyor. Kasım 2013'te de Ukrayna halkı, Başkan Yanukoviç'in AB ile ortaklık anlaşmasını imzalamayı reddetmesine tepki vermek için harekete geçmiş, üç ay boyunca Avrupa Birliği ile işbirliği ve liberal demokrasiye destek için gösteriler yapmıştır. Ayrıca AB ve Ukrayna 2014 yılında siyasi ve ekonomik bağları güçlendirmenin yanısıra, ortak değerlere saygıyı teşvik etmeyi amaçlayan kapsamlı bir serbest ticaret anlaşmasını içeren bir Ortaklık Anlaşması imzalamıştır. Anlaşma 1 Eylül 2017 tarihinde uygulamaya konulmuştur.

Avrupa Komisyonu, 17 Haziran 2022'de birçok alanda harekete geçilmesi gerektiği anlayışıyla, Ukrayna'ya aday ülke statüsü verilmesi yönünde olumlu görüş sunmuştur. Ukrayna Devlet Başkanı Zelensky Ukrayna'nın üyelik süreci için "yeni bir özel prosedür" kapsamında derhal kabul talebinde bulunmuştur. Sekiz AB devletinin başkanları da katılım sürecinin hızlandırılması çağrısında bulunmuştur (Reuters, 223). Böylece Ukrayna'nın AB'ye üyeliği ile ilgili bazı sorular gündeme gelmiştir. Hızlandırılmış katılım prosedürü mümkün mü? AB'nin genişleme politikasına kim karar veriyor? AB kurumlarında bu tür sorular tartışılmaya başlamıştır.

AB'nin doğruya doğru genişleme süreci ve bu bağlamda Ukrayna'ya yaklaşımı ciddi eleştirilere konu olmuştur. Örneğin Neil MacFarlane ve Anand Menon (2014) gibi uzmanlara göre; AB'nin Ukrayna politikası ciddi hatalar içermektedir. Onlara göre bu sorun en azından 2000'li yılların başına kadar uzanmaktadır. AB doğruya doğru bugünkü sınırlarına kadar genişlediğinde, şu soru ortaya çıkmıştır: Peki ya geri kalanlar? 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi, istikrarlı, demokratik ve liberal bir komşuluk, yani "iyi yönetilen ülkelerden oluşan bir dostlar

halkası” çağrısında bulunmuştur. Strateji, giderek genişleyen bir Avrupa “dönüştürücü gücü” vizyonundan ilham almıştır. Ancak büyük güçler arasındaki çatışmalar hakkında hiçbir şey söylememiştir. Stratejinin odak noktası ise eski tehditlerden ziyade yeni tehditler olmuştur. Rusya ile ilgili tartışmalar, daha yakın ilişkiler ve ortaklık konularına odaklanmıştır (MacFarlane ve Menon, 2014). Rusya Kırım’ı işgal ettiğinde de bu hatalar devam etmiştir. AB ülkeleri bu konuda caydırıcı bir pozisyon alamamış ve sonuçta 2022’de Rusya Ukrayna topraklarını yeniden işgal etmiştir.

Bu arada Avrupalı yetkililer, Ukrayna’nın katılımını desteklediğini ancak üyelik sürecinin zaman alacağını belirtmiştir. Örneğin Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen 6 Şubat 2024 tarihinde Avrupa Parlamentosu genel kurul toplantısında yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: “Ukrayna’nın Birliğimize üyelik yolunda kaydettiği ilerleme, sadece on yıl öncesiyle arasındaki fark bundan daha keskin olamazdı. O dönemde Ukrayna’da Rusya yanlısı bir rejim otoriter yasalar çıkarıyor ve sokaklarda protestocuları öldürüyordu. Bugün ülke, ulusal azınlıkların haklarını genişletmek, yargı sistemini iyileştirmek ve güçler dengesini güvence altına almak için yeni yasaları kabul etmiştir. Bizi katılım müzakerelerini başlatmaya iten de bu olmuştur. Ve bu ilerleme sırf Avrupa talep ettiği için olmuyor. Bunlar Ukrayna halkının derin arzusuna karşılık geliyor.” (EC, 2024).

Avrupa Birliği Konseyi 10 Mart 2022’de Komisyon’dan başvuruya ilişkin görüşünü talep etmiştir. 8 Nisan 2022’de von der Leyen Zelensky’e bir yasama anketi sunmuş, Ukrayna da 9 Mayıs’ta ankete yanıt vermiştir. Komisyon 17 Haziran 2022 tarihinde, Avrupa Konseyi’ne Ukrayna’ya AB’ye katılım için aday ülke statüsü verilmesini tavsiye etmiştir (DW, 2022). Avrupa Parlamentosu da 23 Haziran 2022’de, Ukrayna’ya AB üyeliği için derhal aday ülke statüsü verilmesi çağrısında bulunan bir kararı kabul etmiştir (EP, 2022). Aynı gün, Avrupa Konseyi Ukrayna’ya AB’ye katılım için adaylık statüsü vermiştir.

AB ve üye ülkeleri, Rusya’nın 24 Şubat 2022’deki saldırısının ardından Ukrayna’ya benzeri görülmemiş miktarda askeri, insani ve mali yardımda bulunmuştur. Ancak bazı AB üyesi ülkelerin Ukrayna’ya yüksek düzeyde destek sağlamasına karşın, diğer bazı üye ülkelerin ise beklenmedik derecede düşük düzeyde yardım taahhüt etmesi (Haesebrouck, 2024) düşündürücüdür.

Buna rağmen Ukrayna’ya yardımların daha da artırılması gerektiğini belirten Avrupa Komisyonu Başkanı şunları söylemiştir: “Şimdiye kadar 40.000’den fazla Ukraynalı askeri eğittik. Birliğimiz ve Üye Devletlerimiz 28 milyar avro değerinde askeri teçhizat seferber etti.

Avrupa savunma sanayii mühimmat üretim kapasitesini %40 artırdı. Önümüzdeki aya kadar yarım milyondan fazla top mermisi teslim etmiş olacağız. Ancak bu kesinlikle yeterli değil. Ukrayna'ya sadece mühimmat teslimatını hızlandırmamız yetmiyor. Geleceğe baktığımızda, Ukrayna'nın savunma yeteneklerini kendi savunma yeteneklerimizin bir parçası olarak düşünmeliyiz. Ukrayna'nın savunma sanayiini kendi savunma sanayimizin bir parçası olarak düşünmeliyiz. Bu nedenle Ukrayna'yı kendi Savunma Sanayi Stratejimizin hazırlıklarına dahil ettik. Bu, gerekli durumlarda Avrupa Parlamentosu ve Konsey'in onayıyla Ukrayna'nın bazı savunma programlarımıza entegre edilmesine yol açacak ilk adımdır. Bu, yalnızca Ukrayna'nın savunma ihtiyaçlarını karşılamamıza yardımcı olmakla kalmayacak, aynı zamanda ordularımız ve savunma endüstrilerimiz arasında yakınlaşmayı ve ortak planlamayı da teşvik edecektir. Ukrayna, Avrupa Birliğimizin gelecekteki bir üyesidir. Bu nedenle savunma alanında da bize çok daha yakın olması gerekir (EC, 2024).

3. MOLDOVA'NIN ÜYELİK BAŞVURUSU

Moldova da Ukrayna gibi Rusya'nın Ukrayna'yı 24 Şubat 2022'de işgalinin ardından, 3 Mart 2022'de Avrupa Birliği'ne üyelik için başvuruda bulunmuştur. Moldova'nın talebi uygun görülmüş ve Haziran 2022'de aday ülke statüsü verilmiştir. Avrupa Komisyonu Moldova ile katılım müzakerelerinin başlatılmasını tavsiye etmiş, AB liderleri de Moldova ile Aralık 2023'te katılım müzakerelerini başlatmaya karar vermiştir. AB üyesi ülkelerin çoğu müzakerelerin resmi olarak 2024'te başlamasını isterken Macaristan gibi bazı ülkeler ise durumu daha ağırdan almıştır.

AB ile Moldova genişleme sürecinin yanısıra Doğu Ortaklığı çerçevesinde siyasi ve ekonomik ilişkileri güçlendirmek için de işbirliği yapmaktadır. 2022-2024 yılları arasında AB'nin Ukrayna'daki savaştan etkilenen sivillere yardım etmek için tahsis ettiği insani yardım miktarı 926 milyon Avroyu bulurken, bu miktarın 860 milyonu Ukrayna'ya, 66 milyonu ise Moldova'ya tahsis edilmiştir. Moldova, ülkeye gelen Ukraynalıları desteklemek için AB Sivil Koruma Mekanizmasını etkinleştirmiştir. AB üyesi ülkeler ise Moldova'ya barınaklar, hijyen kitleri ve jeneratörler de dahil olmak üzere çeşitli şekillerde yardımlar yapmaktadır.

Ayrıca Moldova, özellikle Avrupa Birliği'ne üye olmaya adaylığı nedeniyle, sürekli Moskova'nın kendisini istikrarsızlaştırmaya çalıştığını ileri sürüyor. AB de 24 Nisan 2023 tarihinde Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamında Moldova Cumhuriyeti'e AB Ortaklık Misyonunu başlatmıştır. Bu sivil misyonun amacı kriz yönetimi, hibrit tehditler ve siber güvenlik gibi alanlarda ülkenin güvenlik sektörünün dayanıklılığını güçlendirmektir. AB

ayrıca bilgi manipülasyonuna ve yabancı müdahalelere karşı mücadele amacıyla, 2021 ile 2024 yılları arasında Moldova Cumhuriyeti silahlı kuvvetlerinin modernizasyonunu desteklemek amacıyla Avrupa Barış Aracı (EPF) aracılığıyla 137 milyon Avro tahsis etmiştir. İlk yardım paketi 7 milyon Avroydu ve Litvanya tarafından uygulanmıştı. 40 milyon Avro tutarındaki ikinci yardım paketi, ECDI ve e-Yönetim Akademisi tarafından siber alanda uygulanmaktadır. Yine 2023 yılında toplam 40 milyon Avro tutarındaki üçüncü bir yardım paketi duyurulmuştu. Moldova silahlı kuvvetleri için toplam 41 milyon Avro tutarındaki dördüncü yardım paketi de 2024 yılının Nisan ayında kabul edilmiştir (Baltik Times, 2024). AB tarafından finanse edilen bu yardım, Moldova silahlı kuvvetlerinin operasyonel etkinliğini güçlendirmeyi ve kritik sivil altyapının yanısıra, kriz ve acil durumlarda sivilleri daha iyi korumayı amaçlamaktadır.

AB ve Moldova, Kişinev'in Rus tehditlerine direnebilmesine yardımcı olmak amacıyla, 21 Mayıs 2024 tarihinde bir savunma ve güvenlik ortaklığı anlaşması imzalamıştır. Anlaşma ile Moldova'nın "bütünlüğünü ve bağımsızlığını koruma" kapasitesini güçlendirmek hedeflenmiştir. Avrupa Birliği ile Moldova arasındaki bu yakınlaşmanın, Kişinev ile Transdinyester Bölgesi'ndeki Rusya yanlısı ayrılıkçılar arasındaki gerilimin yeniden canlanmasının ardından gelmesi dikkat çekmektedir. Rusya, 1990'lı yıllardan bu yana, eski bir Sovyet cumhuriyeti gibi Ukrayna'ya komşu olan, Avrupa yanlısı ve Rumence konuşulan Moldova'nın bu ayrılıkçı bölgesini destekliyor. Moskova sık sık Kiev ve Kişinev'in orada provokasyon veya saldırı hazırladığına ilişkin iddialar ortaya atmıştır. Transdinyester yetkilileri, Moldovalılardan gelen "baskı" karşısında 2024 Şubatında Rusya'dan "koruyucu önlemler" talep etmişti. Moldova ile Ukrayna arasında dar bir toprak şeridi olan Transdinyester, 1992'de Moldova ordusuna karşı yapılan kısa bir savaşın ardından ayrılmıştı (Le Monde, 2024).

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik askeri saldırganlığı ve bunun Moldova'nın ekonomik ve mali istikrarı üzerinde yarattığı zararlı etkileri nedeniyle AB Konseyi, 4 Nisan 2022'de Moldova Cumhuriyeti'ne krediler ve hibeler düzeyinde 150 milyon Avro tutarında makro-mali yardım sağlanmasına karar vermiştir. Ayrıca AB Konseyi, 2022 yılında, Moldova'nın henüz tam olarak serbestleştirilmemiş yedi tarım ürününe yönelik ticaretin geçici olarak serbestleştirilmesine ilişkin bir yönetmeliği kabul etmiştir. Bu ürünler; domates, sarımsak, sofralık üzüm, elma, kiraz, erik ve üzüm suyudur. Bu anlaşma, Moldova'nın herhangi bir gümrük vergisi olmaksızın bu ürünlerin Avrupa Birliği'ne ihracatını en azından iki katına çıkarabileceği anlamına geliyor. Ayrıca Ukrayna ve Moldova'nın elektrik ağları da 16 Mart 2022'de Avrupa kıta ağıyla senkronize edilmiştir.

Aralık 2021’de Doğu Ortaklığı Zirvesi’nde devlet başkanları enerji direncinin önemini vurgulayarak, enerji piyasalarının işleyişinin iyileştirilmesi, yasal ve düzenleyici çerçevelerin güçlendirilmesi ve enerji altyapısında sürdürülebilir bölgesel kapasitelerin geliştirilmesi konusunda anlaşmıştır. Bu bağlamda Moldova’yı istikrarsızlaştıran eylemlere yanıt olarak yaptırımlar düşünülmüştür. Konsey, 28 Nisan 2023’te hedeflenen kısıtlayıcı tedbirlere yönelik yeni bir çerçeve kabul etmiştir. Bu çerçeve, AB’ye Moldova Cumhuriyeti’nin egemenliği, demokrasi, hukukun üstünlüğünü, ülkenin güvenlik ve istikrarını baltalayan veya tehdit eden eylemleri destekleyen veya uygulayan kişilere karşı yaptırım uygulama olanağı veriyor. Bu çerçeve, Moldova Cumhuriyeti’nin talebi üzerine kabul edilmiştir.

Bu kapsamda AB, örneğin seçimlerin yapılması da dâhil olmak üzere, demokratik siyasi süreci engelleyen veya baltalayan veya anayasal düzeni yıkmaya çalışan kişileri hedef alabilmektedir. Gelecekteki kısıtlayıcı tedbirler, kamu fonlarını içeren ciddi mali suiistimallerde bulunan veya izinsiz sermaye ihracatı yapan kişileri de hedef almaktadır. Yaptırımlar, varlıkların dondurulması ve yaptırım uygulanan kişi ve kuruluşlara fon sağlanmasının yasaklanmasını ve yaptırım uygulanan kişilerin AB topraklarına girişinin yasaklanmasını içeriyor. Moldova Cumhuriyeti’ni istikrarsızlaştırma çabaları, Rusya’nın Ukrayna’ya karşı saldırganlık savaşının başlamasından bu yana önemli ölçüde yoğunlaşmış ve AB’nin dış sınırlarının istikrarı ve güvenliğine doğrudan tehdit olarak algılanmıştır.

Bu arada AB ile Moldova arasında Temmuz 2016’da Derin ve Kapsamlı bir Serbest Ticaret Alanı sağlayan Ortaklık Anlaşması’nın yürürlüğe girdiğini hatırlatmakta yarar var. AB Moldova Ortaklık Konseyi, 21 Mayıs 2024 tarihinde vize rejiminin serbestleştirilmesini gündeme getirmiştir. Moldova ile oluşturulan vizesiz seyahat rejimi, ekonomik faaliyetleri ve insanlar arasındaki temasları kolaylaştırmaktadır. Bu, Doğu Ortaklığı ülkeleriyle hareketliliğin geliştirilmesinde kaydedilen ilerlemenin bir örneğidir.

4. GÜRCİSTAN’IN ÜYELİK BAŞVURUSU

Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etmesinin ardından Gürcistan da, 3 Mart 2022’de AB’ye üyelik başvurusu yapmıştır. AB’ye üyelik başvurusunu aslında 2024’te yapmayı planlayan Gürcistan, Rusya’nın Ukrayna’yı işgali nedeniyle bunu öne çekmiştir. Avrupa Birliği Komisyonu, Gürcistan’ın üyelik başvurusuna ilişkin görüşünü, 17 Haziran 2022 tarihinde açıklamıştır. Avrupa Komisyonu, 8 Kasım 2023 tarihinde de Gürcistan’a adaylık statüsü verilmesi yönünde resmi bir tavsiye kararı almıştır. 14-15 Aralık 2023 tarihlerinde yapılan AB Devlet ve Hükümet

Başkanları Zirvesi'nde ise, 2023 yılı Genişleme Strateji Belgesi'nde belirlenen koşulların yerine getirileceği anlayışıyla, Gürcistan'a resmi olarak adaylık statüsü verilmiştir.

Ancak Gürcistan'ın "yabancı etkinin şeffaflığı"na ilişkin yasayı kabul etmesinin ardından, Avrupa Konseyi Haziran 2024'te, söz konusu yasanın Komisyon tavsiyesinde belirtilen adımlardan geriye doğru bir adım olduğunu değerlendirerek, fiili olarak katılım sürecinin durmasına yol açacağı konusunda uyarıda bulunmuştur. Buna rağmen Tiflis Hükümeti yasayı kabul etmiş ve böylece 9 Temmuz 2024 tarihinde Gürcistan'ın üyelik sürecinin askıya alınması kararı alınmıştır. Bu bağlamda AB'nin Gürcistan'a yönelik 2024 yılı için 30 milyon Avroluk mali yardım da dondurulmuştur (AA, 2024).

Rus Yasası olarak da adlandırılan "yabancı etkinin şeffaflığı" yasa tasarısı, bütçelerinin yüzde 20'sinden fazlası yurt dışından gelen kurumların "yabancı etki ajanı" olarak kayıt altına alınmasını amaçlıyor. Sivil toplum örgütlerinin bütçelerine şeffaflık getirmek için yasanın hazırlandığını belirten iktidardaki Gürcü Rüyası Partisi, yasanın Gürcistan'ı dış etkenlerden koruma amacı taşıdığını savunuyor. Gürcistan'da uzun süren protestolara da neden olan yasa Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmişti. Ancak anayasaya göre Gürcistan'da cumhurbaşkanının bir yasayı veto etmesi yeterli olmuyor. Parlamento Başkanı, yasayı imzalayarak yürürlüğe girmesini sağlayabiliyor. Yasa böylece Cumhurbaşkanı'nın vetosunu aşarak yürürlüğe girmiştir. Yasanın kabul edilmesi, Rusya'nın Gürcistan üzerinde hâkimiyet sağlamasının bir işareti olarak değerlendiriliyor (Euronews, 2024).

Rusya yanlısı Gürcü Rüyası Partisi'nin 26 Ekim 2024 tarihinde yapılan tartışmalı seçimlerde zafer ilan etmesinin ardından ülke bir kargaşa sürecine sürüklendi. Rusya yanlısı hükümetin Avrupa Birliği'ne katılım görüşmelerini askıya alacağını açıklaması protestoların gelişmesine ve büyümesine neden oldu. Ardından ABD de, Gürcistan'ın uzun zamandır istediği stratejik ortaklığı askıya aldığını açıkladı. Gürcü Rüyası sivil toplum ve LGBT grupları ile ifade özgürlüğünü hedef alan ve giderek otoriterleşen yasalar çıkarırken, muhalefet partileri de partiyi Gürcistan'ı yeniden komşusu Rusya'nın etki alanına sokmakla suçluyor. 330'dan fazla protestocunun tutuklandığı ve hak gruplarının birçoğunun gözaltında dövüldüğünü söylediği gösterilerde yetkililer, Başbakan Irakli Kobakhidze'nin sert açıklamalarının ardından muhalefet liderlerinin peşine takıldı (Le Monde, 2024a).

Avrupa Birliği ve Gürcistan, eski Avrupa Topluluğu ve yeni bağımsız Gürcistan arasındaki bir anlaşmayı müteakiben 1992'den beri ilişkilerini sürdürmektedir. 12 Ocak 2002 tarihinde Avrupa Parlamentosu Gürcistan'ın gelecekte AB'ye girebileceğini belirtmiştir. 2006'da

Avrupa Komşuluk Politikası bağlamında beş yıllık bir yakınlaşma “Eylem Planı” uygulanmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler 2009 yılında Doğu Ortaklığı himayesi altında daha da geliştirilmiştir. Genişleme sürecine paralel olarak, AB ile Gürcistan arasında 2016 yılında kapsamlı bir Ortaklık Anlaşması yürürlüğe girmiş, Gürcistan’a AB’ye vizesiz seyahat ve Avrupa Tek Pazarı’nın bazı sektörlerine erişim imkânı sağlanmıştır. Gürcistan böylece, Mart 2017’den beri vize serbestisinden yararlanmaktadır. Rusya ve Batı arasında ciddi bir mücadele alanı olarak dikkat çeken Gürcistan’da vatandaşlar AB üyeliğini destekliyor. Nisan 2023’te ülke çapında yapılan bir anket, Gürcülerin %89’unun AB’ye katılmayı desteklediğini göstermiştir (Emilia, 2023).

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Rusya-Ukrayna savaşının sonuçları her halükarda Batı ile Rusya arasında küresel bir çatışmayı başlatmıştır. Bu çatışma daha çok uzun yıllar sürebilir. Ayrıca Ukrayna’ya askerî ve ekonomik destek sağlayanlar sadece Batılı devletler de değil. Bunlar arasında Güney Kore, Japonya, Tayvan ve Singapur gibi Batı ittifakının dışında yer alan ülkeler de var. Dolayısıyla bu savaştan itibaren artık hiç bir şey eskisi olmayacak. Burada bölge ülkeleri de mutlaka bunu dikkate alarak politikalarını belirleyeceklerdir. Bu arada uluslararası ticareti ve küresel tedarik zincirlerini ciddi biçimde etkileyen Rusya-Ukrayna Savaşının, özellikle çevresindeki ülkelere etkileri çok daha derin olacaktır. Savaşın başlamasının ardından Batılı ülkeler, bir dizi yaptırım paketi uygulayıp Rusya’yı tecrit ederek, Moskova ile birçok alanda bağlarını koparmak için misilleme adımları atmıştır. Ancak bu yaptırımlar aynı zamanda Avrupa’da enflasyona neden olmuş ve enerji fiyatlarındaki artışla birlikte yaşam maliyetleri de yükselmiştir. Avrupa’daki birçok ülke, on yıllardır görülmeyen bir enflasyonla yüz yüze kalmıştır (Al-Sadoon, 2022; Aktaş, Bağra, 2023).

Buna karşın Avrupa Birliği Rusya Ukrayna Savaşı’nı müteakiben söz konusu enflasyon ve vatandaşların sorunlarına öncelik vermek yerine genişleme olağanüstü hızlandırılmış bir genişleme süreci başlatmıştır. Savaşla birlikte canlanan genişleme sürecinde, AB sınırları içinde daha fazla devletin jeopolitik bir aktör olma taahhüdü, aynı zamanda Batı Balkanlar’a yönelik genişleme stratejisinin arkasındaki itici güç olarak ele alınmıştır. Yeni ülkelerin katılım olasılığı Birliğin kendi siyasi, güvenlik ve ekonomik çıkarları doğrultusunda ele alınmıştır. Bu, ortak değerlere dayalı istikrarlı, güçlü ve birleşik bir Avrupa’ya jeostratejik bir yatırım olarak savunulmaktadır. AB’nin genişleme stratejisi ayrıca “AB’nin güvenliğine, ekonomik büyümesine, etkisine ve vatandaşlarını koruma yeteneğine bir yatırım” olarak

tanımlanmaktadır (EC, 2018). AB, Rusya-Ukrayna savaşı bağlamında benzer bir yaklaşım benimsemiştir. Avrupa Parlamentosu, savaşı Ukrayna, Moldova Cumhuriyeti ve Gürcistan'ın aday statüsüne ilişkin bir karar tasarısının ilk gerekçesi olarak (EP, 2022) sunmuştur. Avrupa Parlamentosu ayrıca geçmişteki gelişmelerin genişlememenin muazzam bir stratejik maliyeti olduğunu ve güvenlik ve istikrarı baltalayabileceğini gösterdiğini (EP, 2022) vurgulamıştır. Bu yaklaşım, AB'nin Batı Balkanlar'daki nüfuzunun önemli ölçüde azaldığının farkında olduğunu göstermektedir (Panagiotou, 2021). Yine Avrupa Parlamentosu'nun bu vurgusu Birliğin bölgedeki konumunu ve dönüştürücü gücünü canlandırmaya yönelik önceki stratejilerinin başarısının sınırlı olduğunu kabul ettiğini de göstermektedir (Petrovic ve Tzifakis 2021; Anghel ve Džankić, 2023). Peki, bu durumda AB nasıl oluyor da alelacele Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'ın üyelik başvurularını hemen kabul edebiliyor?

Birliğin bölgedeki konumunu ve dönüştürücü gücünü canlandırmaya yönelik önceki stratejilerinin sınırlı başarısı ile ilgili herhangi bir gündemi yokken AB'nin savaş başlar başlamaz, bu süreci bir istikrar ve güvenlik oluşturma mekanizması olarak kullandığı görülmektedir (Anghel ve Džankić, 2023). Bu durum hem AB hem de aday ülkeler açısından çeşitli riskler barındırmaktadır. Örneğin 60 yıldan fazladır üyelik sürecini bekleyen Türkiye ile ilişkileri canlandırmak yerine özellikle de Gürcistan gibi bir ülkeye adaylık statüsü vermek Rusya'yı ciddi biçimde tedirgin etmiş ve Gürcistan'da önemli istikrarsızlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sonuçta Rusya'ya yakın güçlerin hortla(tıl)ması ve Gürcistan'ın içine sürüklendiği kriz nedeniyle üyelik süreci dondurulmuştur.

AB, komşularıyla daha etkili bir şekilde çalışacaksa, bu ilişkilerde üye devletlerin kolektif güçlerini devreye sokabilecek bir pozisyonda olmalıdır. Bu da, belirli bir konuya ya da bölgeye özel ilgi duyan üye devletlerin, en iyi kolektif yanıtları tasarlarlarken ortaklarını da sürece dâhil etmesini gerektirir. Bu tür bir uzlaşımın yokluğunda, olası sonuç, etkisizlik ve aşırı genişleme olacaktır. Ve bu tür politikaların doğurması muhtemel olumsuz sonuçlara yapıcı bir yanıt vermek de erişilemez hale gelecektir. AB'nin yardım etmeye çalıştığı taraflar bu durumun sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaktır (MacFounder ve Menon, 2014).

KAYNAKÇA

AA. (2024). Gürcistan'ın AB'ye katılım süreci askıya alındı, Anadolu Ajansı, 09 Temmuz 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gurcistanin-abye-katilim-sureci-askiya-alindi/3270093>, (12.08.2024).

Aktaş, M. (2019). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Bursa: Dora Yayıncılık.

Aktaş, M. & Bağra, A. (2023). Rusya Ukrayna Savaşı ve Türkiye'nin Enerji Politikaları”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 9(78): 5228-5241. DOI: http://dx.doi.org/10.29228/sm_ryj.72829.

Al-Sadoon, W. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşının Ortadoğu'ya Etkileri: Zorluklar ve Fırsatlar, <https://www.orsam.org.tr/tr/rusya-ukrayna-savasinin-ortadoguya-etkileri-zorluklar-ve-firsatlar/>, (18.08.2023).

Anghel, V., Dzanjic J., (2023) Wartime EU : consequences of the Russia - Ukraine war on the enlargement process, *Journal of European Integration*, 45(3): 7-501.

Baltic Times (2024). European Union Acquires Short-Range Air Defense Systems for Moldova with Estonian Leadership, 17 Haziran 2024, https://www.baltictimes.com/european_union_acquires_short-range_air_defense_systems_for_moldova_with_estonian_leadership/, (12.08.2024).

Baykal, S. (2013). “AB’yle İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2.Baskı.

DW (2022). European Commission recommends Ukraine EU candidate status, 17 Haziran 2022, <https://www.dw.com/en/european-commission-recommends-ukraine-be-granted-eu-candidate-status/a-62166624>, (01.08.2024).

EC (2018). European Commission, *A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans*, (Testimony of European Commission), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0065>,

EC (2020) European Commission, *Eastern Partnership policy beyond 2020: Reinforcing Resilience—An Eastern Partnership that delivers for all*. 10.1093/law-oeul/e66.013.66, (20.10.2024).

EC (2024). European Commission, Speech by President von der Leyen at the European Parliament Plenary on the need for unwavering EU support for Ukraine, after two years of Russia's war of aggression against Ukraine, 6 February 2024, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/speech-president-von-der-leyen-european-parliament-plenary-need-unwavering-eu-support-ukraine-after-2024-02-06_en, (26.10.2024).

Emilia, J. (2023). IRI Georgia Poll Finds Support for EU Accession High, Weariness of Russian Presence, Lack of Faith in Political Parties, International Republican Institute, 25 Nisan 2023.

EP (2022). European Parliament, “Grant EU candidate status to Ukraine and Moldova without delay, MEPs demand”, European Parliament. 23 Haziran 2022, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220616IPR33216/grant-eu-candidate-status-to-ukraine-and-moldova-without-delay-meps-demand>, (01.08.2024).

EU (2022) European Parliament, Motion for a resolution on the candidate status of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia – B9-0332/2022. <https://agenparl.eu/2022/06/21/motion-for-a-resolution-on-the-candidate-status-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-b9-0332-2022/>

Euronews. (2024). Gürcistan’ın Avrupa Birliği’ne katılım süreci neden durduruldu?, <https://tr.euronews.com/2024/07/11/gurcistanin-avrupa-birligine-katilim-sureci-neden-durduruldu>, (12.08.2024).

Eurostat. (2024). Population on 1 January, last update: 27/11/2024, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00001/default/table?lang=en>, (08.12.2024).

Haesebrouck T. (2024). EU Member State Support to Ukraine, *Foreign Policy Analysis*, 20(2), <https://doi.org/10.1093/fpa/orae005>.

Le Monde (2024). L’Union européenne et la Moldavie signent un pacte de sécurité commun, Le Monde, 21 Mayıs 2024, https://www.lemonde.fr/international/article/2024/05/21/l-union-europeenne-et-la-moldavie-signent-un-pacte-de-securite-commun_6234649_3210.html, (08.08.2024).

Le Monde (2024a) Thousands of pro-EU protesters march on Georgia Parliament, Le Monde 7 December 2024, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/12/07/thousands-of-pro-eu-protesters-march-on-georgia-parliament_6735547_4.html, (08.12.2024)

MacFarlane, N. & Menon, A. (2014). The EU and Ukraine, *Survival Global Politics and Strategy*, 56(3):95-101.

Panagiotou, R. (2021). The Western Balkans Between Russia and the European Union: Perceptions, Reality, and Impact on Enlargement, *Journal of Contemporary European Studies*, 29(2): 219-233.

Petrovic, M., ve Tzifakis, N. (2021). A Geopolitical Turn to EU Enlargement, or Another Postponement? An Introduction, *Journal of Contemporary European Studies*, 29(2): 157-168.

Reuters (2022). Presidents of 8 EU states call for immediate talks on Ukrainian membership, Reuters, 28 February 2022, <https://www.reuters.com/world/europe/presidents-8-eu-states-call-immediate-talks-ukrainian-membership-2022-02-28/>, (01.08.2024).

Sapir, A. (2022). Ukraine and the EU: Enlargement at a New Crossroads, *Intereconomics, Springer, Heidelberg*, 57(4):213-217.

KENT KÜLTÜ VE KENTLİLİK BİLİNCİ BAĞLAMINDA KAHRAMANMARAŞ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Doç. Dr. AZİZ BELLİ¹, Doç. Dr. ABDULLAH AYDIN²

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
azizdarende@hotmail.com- ORCID ID: 0000-0002-1676-2769

² Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
abdullahaydin01@hotmail.com- ORCID ID: 0000-0002-1785-4999

ÖZET

Kent kültürü şehrin doğuşu ile başlayan ve sürekli gelişen, değişen ve dönüşen bir sistem sonucunda oluşur. Nitekim kent kültürü şehrin tarihi, kültürel ve sosyal değerleri ile şekillenen bir bütündür. Kentlilik bilinci ise kentsel aidiyet duygusunun geliştirilmesi ve kentsel yardımlaşma ve dayanışma duygusunun artırılmasını ifade eder. Her kentin belediyesi kent kültürü ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunur. Bu faaliyetleri yerine getiren belediyelerden biri olan Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu araştırma ile Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinin kent kültürü ve kentlilik bilinci ile ilgili faaliyetlerinin ne düzeyde olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi stratejik planı örnek olay yöntemi ile incelenmiş ve elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmanın teorik çerçevesi ise belgesel tarama modeli ile ortaya konan yerli ve yabancı kaynaklardan elde edilen veriler neticesinde oluşturulmuştur. Çalışmada öncelikle kent kültürü ve kentlilik bilinci kavramları ortaya konulmuştur. Daha sonra belediyenin stratejik planı kent kültürü ve kentlilik bilinci kapsamında oluşturulan temel kodlar ve alt kodlar bağlamında içerik analizi ile incelenmiş ve kent kültürü ve kentlilik bilincine ilişkin faaliyetler tespit edilmiştir. Kodlama sürecinde Maxqda programından faydalanılmış ve bu program ile analizler yapılmıştır. Araştırma sonucunda Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinin stratejik planında kent kültürü ve kentlilik bilinci bağlamında ne düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kent Kültürü, Kentlilik Bilinci, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Plan.

A STUDY ON KAHRAMANMARAS METROPOLITAN MUNICIPALITY IN THE CONTEXT OF CITY CULTURE AND CITY CONSCIOUSNESS

ABSTRACT

City culture emerges as a result of a system that begins with the city's foundation and continuously evolves, changes, and transforms. Indeed, City culture is a comprehensive entity shaped by the historical, cultural, and social values of the city. City consciousness, on the other hand, refers to the development of a sense of urban belonging and the enhancement of cooperation and solidarity among urban residents. Municipalities in every city undertake various activities to promote city culture and city consciousness. One of these municipalities is the Kahramanmaraş Metropolitan Municipality, which constitutes the focus of this study. This research aims to determine the extent of activities carried out by the Kahramanmaraş Metropolitan Municipality concerning city culture and city consciousness. In order to achieve this aim, the strategic plan of Kahramanmaraş Metropolitan Municipality was examined with the case study method and the obtained data was subjected to content analysis. The theoretical framework of the research was developed based on data obtained from local and international sources reviewed through the documentary scanning model. In the study, the concepts of city culture and city consciousness were first defined. Subsequently, the municipality's strategic plan was analyzed using the fundamental codes and sub-codes established within the scope of city culture and city consciousness through content analysis, and activities related to these themes were identified. The coding process utilized the Maxqda software, which was also employed for data analysis. As a result of the research, the extent to which city culture and city consciousness are addressed in the strategic plan of the Kahramanmaraş Metropolitan Municipality was determined.

Keywords: City, City Culture, City Consciousness, Kahramanmaraş Metropolitan Municipality, Strategic Plan.

1. GİRİŞ

Kentler insanlık tarihi boyunca sadece fiziksel alanlar olarak kullanılmamışlardır. Nitekim fiziksel bir mekan olmanın yanında çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimlerin bulunduğu merkezler olarak insanlığın gelişimi için önemli görevler üstlenmişlerdir. Kentsel gelişmenin en temel öğelerinden biri kentsel aidiyet duygusunun geliştirilmesidir. Kentsel aidiyet duygusunun gelişmesi için ortak değerlerin benimsenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kent kültürü, bir kentin kimliğini oluşturan tarihsel, kültürel ve sosyal birikimi ifade ederken; kentlilik bilinci, bireylerin yaşadıkları kente karşı duyarlılıklarını ve sorumluluklarını yansıtmaktadır. Kent kültürü ve kentlilik bilincinin artırılması yolu ile kentte yaşayan bireylerin refah seviyesi artırılabilir ve sürdürülebilir bir kentsel gelişim sağlanabilir. Bu noktada yerel yönetimler ve özellikle kentsel hizmetleri sunan belediyeler kentsel hizmetleri sunmanın yanında kent kültürü ve kentlilik bilincinin oluşumu ve gelişimi bağlamında kritik bir öneme sahiptir.

Kentsel hizmet sunumunun ve kent refahının gelişimi için önemli kavramlar olarak görülen kent kültürü ve kentlilik bilincinin belediyelerde ne düzeyde yer aldığının belirlenmesi bilimsel açıdan araştırılması gereken bir problemdir. Bu kapsamda ortaya çıkan bu araştırma ile Kahramanmaraş ili özelinde büyükşehir belediyesinin stratejik planında kent kültürü ve kentlilik bilincine ne düzeyde yer verdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece kent kültürü ve kentlilik bilincine yönelik teorik çerçeve oluşturulduktan sonra stratejik planda kent kültürü ve kentlilik bilinci ile doğrudan veya dolaylı ilgisi olan temel kodlar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kodlar ile stratejik plan üzerinden içerik analizi gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi neticesinde elde edilen bulgular yolu ile çalışma sonuçlandırılmıştır.

2. KENT KÜLTÜRÜ VE KENTLİLİK BİLİNCİ

İnsanlığın gelişim sürecinde bir arada yaşama ve ortak üretim yapma çabasına ilişkin pek çok kanıt bulunmaktadır. Bu izler incelendiğinde kent ile kırsal arasındaki en temel farkın üretim biçimleri ve sosyal davranışlardan kaynaklandığı görülmektedir. Kentlerdeki üretim ilişkilerinin farklılaşması, çoğalması, iş bölümü ve uzmanlaşmanın çeşitlenmesine ve toplumsal davranış kalıplarının gelişmesini sağlamıştır. Kentteki bu gelişmelerin temel belirleyicisi kentlerde oluşan nüfus yoğunluğu ve fiziksel yapıdaki gelişmeler olmuştur (Şengün, 2020: 27). Ancak kent kavramı, yalnızca fiziksel bir mekan veya nüfusla sınırlı olabilme özellikleri göstermez. Bunun yanında sosyo-kültürel ve ekonomik büyüme gösteren, çok boyutlu bir olgudur. Bu nedenle, kent üzerine yapılan araştırmalar farklı disiplinleri kapsar ve evrensel bir tanım yapma olanağı zorlaşır. Nitekim kent ile ilgili yapılan tanımlar ülkeden ülkeye değişmekle birlikte aynı ülkede farklı zamanlarda bile değişmektedir. Buna rağmen kent ile ilgili genel bir tanım yapmak gerekirse kent; kentin tarım dışı ekonomik faaliyetler bulunduğu, kontrol fonksiyonlarının toplandığı, mekânsal alanda belirli bir alan, heterojen bir toplum yapısı ve belirli bir nüfus yoğunluğuna ulaşmış bir mekân olarak tanımlanabilir (Hayta, 2016: 166). Kentler, yalnızca insanların bir arada yaşadığı fiziksel mekanlar ya da alanlar değil; günlük hayatta kalan davranış kalıpları, düşünceler, siyasi tercihler, sosyal ilişkiler gibi kendine özgü sosyal, politik ve kültürel özelliklerin yanı sıra, mimari ve estetik değerleri ile öne çıkan çok boyutlu alanlardır (Kutlu ve Göksel, 2014: 78).

Kent, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Kentin doğuşu ve gelişimi ile birlikte artan nüfus yoğunluğu kentin her açıdan değişmesine ve dinamik bir yapı kazanmasına sebep olur. Bu değişim sürecinde ortaya çıkan kent toplumsal yapı ve kültürel öğelerdeki değişimleri içinde barındıran yeni yaşam alanlarını oluşturur (Soğukkuyu ve Tunç, 2013: 168). Bu değişimin sebebi kentleşmedir. Kentleşme, sosyo-ekonomik dönüşümler sonucunda, kırsal alanlardaki üretim odaklı bir yaşam tarzının kentlere kitlesel göçle birlikte, kentlerin ekonomik, sosyal ve kültürel çekim merkezi haline gelmesiyle ortaya çıkan bir toplumsal değişim sürecidir. Bu süreç, tüketim odaklı yeni bir yaşam tarzını beraberinde getirirken, üretime katılma biçimlerini, süreçlerinde de toplumsal bir değişime neden olur (Keskin v.d, 2015: 27).

Kent kültürel ve fiziksel bir mekan olarak düşünüldüğü zaman, ona kimlik unsurlarını kazandıran olgularında çok yönlü olabileceği düşünülmektedir. Kent kimliği, kenti diğer

kentlerden ayıran bir unsur olarak kentin yapısına has sosyal, ekonomik, tarihi ve siyasi olay ve olguların gelişim sürecinde ortaya çıkan bir kavram olarak kent kültürüne yakın bir kavramdır. Bundan dolayı kültürü oluşturan unsurlar dikkate alınırken kent kimliğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Güler vd., 2016: 92).

Kent kültürü, zaman ve mekan boyutlarıyla kent içerisinde bulunan bireylerce, mahalli müşterek bir paydada ortaya çıkan maddi veya manevi değerlerin ortaya çıkış sürecidir. Farklı bir bakış açısı ile kent kültürü, farklı gelenek ve göreneklere sahip, çeşitli kültürlerden gelen ve kişisel hak ve sorumluluklarının farkında olan bireylerin yaşadıkları kente özgü görgü ve nezaket kurallarıyla uyum içinde bir arada yaşama anlayışıdır (Kurt, 2011: 266). Kentin varlık kazanması ile ortaya çıkmaya başlayan kültür, zaman içerisinde zenginleşerek köklerinden ayrılır ve kültürel oluşumun devam etmesi sağlanır. Dolayısıyla, kendi düşüncelerinin yarattığı kavramsal karakter, üzerine düşünüşünü kazıdığı nesnel gerçeklik biçimi kadar, insanın etkinliğinin tüm kapsamına yerleşmiş olan genel “kültür” varlığının derin ve çok boyutlu özellikleri de önemlidir. Bunun, ona atfedilen anlam kodlarını karşılamak için bu daha geniş kapsam yoluyla “kültür” dalgalı ve işlevsel bir kişinin çıkardığı; ancak aynı zamanda sosyal veya sosyo-kültürel yapıyı kurmak için zenginleşmesine ve derinleşmesine de olanakların sunulması kabul edilir (Yazar, 2015: 118).

Kent kültürünün gelişmesinde ortaya çıkan unsurlardan biri olan dinamik etkileşim, kentte ikamet eden bireylerin, kentin özelliklerine özgü sosyal yapısını, kentte yaşayan topluluklar arasındaki ilişkileri, kentte ortaya çıkan sorunlar hakkında bilgi sahibi olmasını, kentsel aidiyet duygusunu artırmasına ve sahip çıkmasına, tarihi-kültürel ve çevresel değerleri koruması ve geliştirmesine yardımcı olarak, kentlilik bilincinin oluşmasına yardımcı olur. Kentlilik bilincindeki gelişmeler bu kapsamda, kentsel refahın artmasına önemli katkılarda bulunur (Kurt, 2011: 266). Nitekim Kentlilik bilincinin ortaya çıkması için kentte yaşayan bireylerin kent kültürünü sahiplenmeli ve onu içselleştirebilmelidir (Başarmak ve Akpınar, 2022: 1253). Bundan dolayı Kentlilik bilinci, kent, kentleşme ve kent kültürünün kesiştiği noktada bulunan bir kavramdır (Ünver Dirlik ve Orhan, 2024: 1143).

Kentlilik bilincine sahip bir birey, kent kimliği ve bağlılığı, kent sorumluluğu, toplumsal dayanışma, yerel yönetimlerin katılımı, kent kalkınması ve sürdürülebilirlik gibi unsurları içselleştirmesi gerekir. Bu bilinç, yaşadıkları kente olan sevgi, bağlılık ve sorumluluk duygusuyla gelişir ve şekillenir. Kentlilik bilincinin gelişmesi kentin ekonomik ve toplumsal yapısına da olumlu bir şekilde yansır. Bununla birlikte dayanışma duygusunu pekiştirdiğinden dolayı yerel halkın kent sorunlarını birlikte çözmesine imkan sağlar. Dolayısıyla kentsel krizlerin çözümünde önemli rol oynar. Nitekim doğal afetler ve toplumsal sorunların ortaya çıkmadan önce ve sonrasında krizin hızlı ve en az hasarla atlatılmasına yardımcı olur. Görüldüğü üzere kentlilik bilinci kriz dönemlerinde toplumun hızlı bir şekilde toparlanmasını sağlayacak önemli bir bileşendir (İlter, 2024: 230).

Günümüzde aşırı ve hızlı kentleşme sonucunda kentlileşmeye ilişkin bir takım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar yabancılaşma, sosyal sorumluluktan kaçınma ve kentsel aidiyet duygusunun yitirilmesi ya da oluşmaması gibidir. Bunların neticesinde kentlerde ortak hareket

etmek gittikçe zorlaşmaktadır. Diğer bir deyişle küreselleşme ve küreselleşme ile bağlantılı olan hızlı nüfus artışı, kültürel, siyasal, ekonomik ve teknolojik alanda meydana gelen değişimler ve gelişmeler kenti kontrol etmek ve yönetmeyi zorlaştırmaktadır. Bundan dolayı kent kültürünü yaşatmak ve gelecek nesillere aktarılmasına ilişkin beklentinin karşılanması daha fazla bir istek, bilinç ve çaba gerektirmektedir (Erkul v.d., 2019: 58). Kentlilik bilinci ile ilgili sorunlar ise, göç olgusu ile kentte gelen kişilerin kentsel hayat tarzına uyum sağlayamamaları ve birçok sorunlar karşılaşmasına neden olmaktadır. Özellikle kentleşme neticesinde kentlileşmenin sağlanamaması sosyo-psikolojik ve kültürel uyumsuzluklara, yabancılaşma sorununa ve kültürel açıdan boşluğa düşme sorununa neden olmuştur. Bu sorunlar hem göç edenleri hem de kentte yaşayan bireyleri etkilemiş ve yeni sorunları beraberinde getirmiştir (Bayhan, 2022: 41).

3. KAHRAMANMARAŞ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ 2020-2024 STRATEJİK PLANINA İLİŞKİN İÇERİK ANALİZİ

Belediyenin 2020-2024 yılları arasında yürürlükte olan stratejik planına göre misyon şu şekildedir; “Şehrimizin kadim kültürü ve değerlerine sahip çıkarak katılımcı bir yaklaşımla şehrin değerini artıran, hayatını kolaylaştıran, sürdürülebilir, katma değeri yüksek, çevre ve insan odaklı hizmetler sunmak.” Vizyon ise “Şehrin tarihi dokusu ve kültürel kimliğine uygun çok yönlü bir dönüşüm sağlayarak sürekli gelişen, yaşam kalitesi ve rekabet gücü yüksek bir şehir oluşturmaktır.” Hem vizyon hem de misyon ifadesinde kent kültürü ve kentlilik bilincinin gelişimine yönelik kavramlar olması ilin kültürel belediyeçiliğe verdiği önemi göstermektedir.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi’nin stratejik planında kent kültürü ve kentlilik bilincine ilişkin stratejik amaçlar şu şekildedir;

- “Tarihi ve kültürel dokuya uygun planlı bir kent oluşturmak.
- Kentin kültür mirasını korumak ve şehrin turizm ve tanıtımına katkı sağlamak.
- Ulusal ve uluslararası kültür sanat etkinlikleri gerçekleştirerek şehrin gelişimini ve tanıtımını arttırmak.”

Planda ortaya konulan hedefler ise;

- “Sosyal belediyeçilik hizmetlerini yaygınlaştırmak,
- Sosyo-ekonomik kalkınmaya destek olacak projeler geliştirmek,
- Sosyal hizmet amaçlı yeni tesisler oluşturmak,
- Sosyal belediyeçilik anlayışına uygun olarak dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yapmaktır.”

Plan döneminde yer alan kültürel faaliyetler incelenmiştir. Buna göre Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinin planda ortaya koyduğu kültürel faaliyetler şu şekilde sıralanmaktadır;

- “Kütüphanecilik ve okuma salonları
- Kültür, sanat etkinlikleri

- Müzecilik hizmetleri
- Kadın ve ailenin korunması ve güçlendirilmesi hizmetleri
- Sivil toplum kuruluşları ve muhtarlık koordinasyon hizmetleri
- Yardım hizmetleri: Ev temizlik ve tadilat hizmetleri, kadın okuma ve dinlenme salonu, misafirhane, kadın emeğini değerlendirme merkezi, yaşlılar dinlenme salonu.
- Aynı yardım hizmetleri: Eşya toplama merkezi, aşevi ve iaşe yardımları, Eğitim gereçleri ve kırtasiye yardımı
- Nakdi yardım hizmetleri: Muhtaç asker ailelerine yardım
- Engelliler ve yaşlı destek hizmetleri
- Yüzme havuzları, engelliler yarı olimpik yüzme havuzu
- Kapalı spor tesisleri
- Yaz spor okulları
- Kadınlar spor salonu”

Tablo 1. Kod-Matris Tarayıcısı

	Kod Sayısı
Kentsel Güvenlik	6
Kentlilik Bilinci	3
Trafik ve Yolların Düzenlenmesi	6
Kentsel Dönüşüm	7
Ekonomi	5
Eğitim	6
Kent Turizmi	5
Kültür ve Sanat Etkinlikleri	4
Sosyal Belediyecilik	3
Çevre	9
Sağlık	3
Kent Kültürü	8

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 yıllarını kapsayan stratejik planı misyon, vizyon, stratejik amaçlar ve hedefler bağlamında içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi sürecinde kent kültürü ve kentlilik bilincine ilişkin kodlar araştırmacı tarafından üretilmiştir. Söz konusu analiz sonucuna göre plan amaç ve hedefleri arasında en fazla yer alan kod çevredir. Çevre kodundan sonra kent kültürü ikinci sıradadır. Kentlilik bilinci ise plan amaç ve hedefleri arasında üç kez sayılmıştır. Sosyal belediyecilik ve sağlık kavramları kentlilik bilinci ile benzer sayıda yer almıştır.

Tablo 2. Kod-İlişkiler Tarayıcısı

Kod Sistemi	Kentsel Güvenlik	Kentlilik Bilinci	Trafik ve Yolların Düzenlenmesi	Kentsel Dönüşüm	Ekonomi	Eğitim	Kent Turizmi	Kültür ve Sanat Etkinlikleri	Sosyal Belediyecilik	Çevre	Sağlık	Kent Kültürü
Kentsel Güvenlik	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Kentlilik Bilinci	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0
Trafik ve Yolların Düzenlenmesi	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0
Kentsel Dönüşüm	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	2
Ekonomi	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
Eğitim	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Kent Turizmi	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0
Kültür ve Sanat Etkinlikleri	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
Sosyal Belediyecilik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çevre	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	2	2
Sağlık	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0
Kent Kültürü	0	0	0	2	0	1	0	1	0	2	0	0

Çalışma kapsamında ortaya çıkan kodlara ilişkin ilişki düzeyi incelenmiştir. Buna göre kentsel dönüşüm kodu ile kent kültürü kodu aynı cümlede iki kez geçmiştir. Kent kültürü ile iki kez aynı cümlede geçen bir diğer kod çevredir. Eğitim kodu ise kent kültürü ile bir kez aynı cümlede geçmiştir. Kent kültürü ile aynı cümlede bir kez geçen bir kodda kültür ve sanat etkinlikleridir. Kent kültürü dışındaki eşleşmelere bakıldığında çevre ve sağlık kodunun aynı cümlelerde iki kez geçtiği görülmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin kent kültürü ve kentlilik bilinci bağlamındaki rolünü analiz etmeyi amaçlamıştır. Kent kültürü ve kentlilik bilincinin gelişimi kentsel kamu hizmetlerinin daha etkili ve ucuza sunulmasını kolaylaştırmaktadır. Bu kapsamda belediyeler kent kültürü ve kentlilik bilincinin gelişimine yönelik faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetlerin neler olduğunun tespiti için Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 yılları arasındaki stratejik planı içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde, belediyenin kent kültürünü geliştirme ve kentlilik bilincini artırma yönündeki çabalarının, halkın katılımını teşvik eden projeler ve sosyal faaliyetler üzerinden şekillendiği görülmüştür. Özellikle kentsel mekânların yenilenmesi, kültürel etkinliklerin yaygınlaştırılması ve eğitim programlarının uygulanması, kent sakinlerinin aidiyet duygusunu güçlendirmede noktasında birçok stratejik amaç ve hedefin olduğu görülmektedir. Bununla

birlikte, kentlilik bilincinin toplumsal yaşamda daha güçlü bir karşılık bulabilmesi için bazı eksik alanların geliştirilmesi gerektiği görülmüştür.

Sonuç olarak, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin kent kültürü ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi noktasında bazı çabalarının olduğu ve bazı alanlarda da etkili olduğu görülmektedir. Özellikle misyon ve vizyonda bu ifadelerin yer alması belediyenin bu alana verdiği önemi göstermektedir. Nitekim Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi sosyal belediyeçilik alanında zaman zaman ödül almış ve bu alanda etkili faaliyetleri olan bir belediyedir. Buna rağmen uzun vadeli sonuçlar elde edebilmek için kent kültürü ve kentlilik bilincinin gelişimine yönelik bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bahçeci Başarmak, H. I., & Akpınar, İ. E. (2022). Kentlilik Bilinci Kavramını Ruşen Keleş'in Kavramsal Çerçevesi Üzerinden Okumak. *İdealkent*, 13(37), 1246-1268.
- Bayhan, M. (2022). Kentleşme Sürecinde Sosyo-Ekonomik Faktörler ile Kentlilik Bilinci Arasındaki İlişki: Diyarbakır Örneği. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 5(1), 39-69.
- Erkul, H., Kanten, P., & Seçtim, H. (2019). Kentlilik Bilincinin Oluşturulmasında Kent Konseylerinin Rollerine Nitel Bir Araştırma. *Management and Political Sciences Review*, 1(2), 53-73.
- Güler, T., Şahnagil, S. & Güler H., (2016). Kent Kimliğinin Oluşturulmasında Kültürel Unsurların Önemi: Balıkesir Üzerine Bir İnceleme, *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(Özel sayı), 85-104.
- Hayta, Y. (2016). Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 165-184.
- İlter, E. (2024). Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 19(1), 222-243.
- Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı (2020-2024).
- Keskin, D. E. B., Sağocak, Y. M., & Arslan, D. T. V. (2015). Kentlilik Bilinci Çalışmaları İçin Bir Model Önerisi: Bursa'da Kentlilik Bilinci Araştırması. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(1), 21-43.
- Kurt, N. (2011). Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 54-71.
- Kutlu, Ö., & Göksel, Z. S. (2014). Kent Kültürü Oluşturma Aracı Olarak Kültürel Belediyeçilik: Selçuklu Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31.1), 75-91.
- Soğukkuyu, B., & Tunç, A. (2013). Kent Kültürüne ve Toplumsal Yapıya Bağlı Olarak Kentte Tipografinin Kullanımı (İzmir ve Milano Örnekleri). *Art-E Sanat Dergisi*, 6(12), 153-172.
- Şengün, H. (2020). İlk ve Ortaokul Öğrencilerine Kent Kültürü ve Kentlilik Bilincinin Kazandırılması Etkinlikleri: Bayburt Örneği. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 25-44.
- Ünver Dirlik, Ö., & Orhan, K. (2024). Kentlilik Bilinci Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Kent Akademisi*, 17(3), 1129-1145.

Yazar, A., “Kent Kùltürü ve Kimliğine Tarihsel ve Kuramsal Bakış”, *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 3, 2015, ss.117-144

YEREL YÖNETİMLERİN AFET İLETİŞİMİ BAĞLAMINDA SOSYAL MEDYA PAYLAŞIMLARININ ANALİZİ ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. ABDULLAH AYDIN¹ Doç. Dr. AZİZ BELLİ²

¹ Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
abdullahaydin01@hotmail.com- ORCID ID: 0000-0002-1785-4999

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
azizdarende@hotmail.com- ORCID ID: 0000-0002-1676-2769

ÖZET

Tarihi boyunca birçok afet yaşanmış ve bu afetlere önlemler alınması noktasında insanlar yöntemler aramışlardır. Zira afetlerin yaşanması içinde yaşanan dünyanın bir gerçeğidir. Bu gerçekliğe binaen insanların aramış oldukları çözüm öncesi, sırası ve sonrası süreçteki zararı minimize etmek üzerine kurguludur. Teknolojinin gelişmesi ve bugünün kompleks yapılarının oluşması da afetlere karşı dirençliliğin daha çok konuşulmasına neden olan faktörlerden biri olmuştur. Dolayısıyla teknolojinin sunduğu yeni imkanların kullanılması afetin her aşamasında önemlidir. İşte bu çalışmada Adana Büyükşehir Belediyesinin dijital sosyal medya mecralarında yapmış olduğu paylaşımların analizi yapılmıştır. Adana ili 2023 depremlerinden en çok etkilenen şehirlerden biri ve nüfus bakımından da en büyük illerden biri olması açısından incelenmesi önem arz etmektedir. Yapılacak çalışmada özellikle X platformunda Adana Büyükşehir Belediyesinin yapmış olduğu paylaşımlar 2023 depremi öncesi sırası ve sonrası olarak üç aşamada incelenerek, bir belediyeden beklenen bilinçlendirme, dikkat çekme, haber verme ve yönlendirme başta olma üzere farklı vazifeleri ne kadar yerine getirdiği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afet İletişimi, Adana, Deprem, Sosyal Medya.

ANALYSIS OF SOCIAL MEDIA POSTS OF LOCAL GOVERNMENTS IN THE CONTEXT OF DISASTER COMMUNICATION THE CASE OF ADANA METROPOLITAN MUNICIPALITY

ABSTRACT

Throughout history, many disasters have occurred and people have sought methods to take precautions against these disasters. Because the occurrence of disasters is a reality of the world we live in. Based on this reality, the solution sought by people is based on minimising the damage before, during and after the disaster. The development of technology and the formation of today's complex structures have been one of the factors that have caused the resilience against disasters to be discussed more. Therefore, utilisation of new opportunities offered by technology is important at every stage of the disaster. In this study, it is aimed to analyse the posts made by Adana Metropolitan Municipality on digital social media channels. It is important to analyse Adana province as it is one of the cities most affected by the 2023 earthquakes and one of the largest cities in terms of population. In the study to be conducted, the posts made by Adana Metropolitan Municipality, especially on the X platform, will be analysed in three stages as before, during and after the 2023 earthquake, and it will be discussed

to what extent it fulfils different duties expected from a municipality, especially raising awareness, attracting attention, informing and guiding.

Keywords: Disaster Communication, Adana, Earthquake, Social Media.

1. GİRİŞ

Tarihi boyunca insanlık birçok afete maruz kalmış ve bu afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik çeşitli yöntemler geliştirmeye çalışmıştır. Zira afetler, içinde yaşadığımız dünyanın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Bu gerçeği kabul eden insanlar, afetlerin öncesinde, sırasındayken ve sonrasında zararı minimize etmek amacıyla çeşitli çözümler aramışlardır. Bu çözümler sosyal hayata, coğrafi tercihlere, yapı üretimine ve benzeri birçok konuya etki etmiştir.

Teknolojinin ilerlemesi ve günümüzün sosyal, ekonomik ve siyasal alanda karmaşık yapılarının oluşması, afetlere karşı dirençliliğin daha fazla gündeme gelmesine yol açan etkenlerden biridir. Bu bağlamda, teknolojinin sunduğu yeni imkanların afetin her aşamasında etkin bir şekilde kullanılması kritik bir öneme sahiptir. Nitekim afetlere sıklıkla maruz kalanlar bu hassasiyetlerini daha iyi noktaya taşımaktadırlar. Bu çalışmada ise Adana Büyükşehir Belediyesi'nin dijital sosyal medya platformlarında yapmış olduğu paylaşımlar merkeze alınmıştır. Adana, 2023 yılında gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremlerden en çok etkilenen şehirlerden biri olup, aynı zamanda Türkiye'nin en büyük nüfusa sahip illerindedir. Bu sebeple Adana'nın incelenmesi, özellikle afet yönetimi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Çalışmada, Adana Büyükşehir Belediyesi'nin deprem ve afet ile ilgili paylaşımları, özellikle X platformu üzerinden analiz edilmiştir. Belediye tarafından yapılan paylaşımlarda, halkı bilinçlendirme, dikkat çekme, haber verme ve yönlendirme gibi görevlerin ne ölçüde yerine getirildiği tartışılmıştır. Bunu yaparken afet dönemi veya yıl dönümündeki anma paylaşımları değerlendirme dışı bırakılması planlanırken paylaşım sayısının azlığı nedeniyle tüm paylaşımlar dikkate alınmıştır. Çalışma kapsamında ilk olarak sosyal medya kavramına değinilmiş ve çalışmada merkeze alınan X platformu hakkında bilgiler verilmiştir. Buna ek olarak Afet İletişiminin ne olduğundan bahsedilmiştir. Akabinde 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlere değinilmiş ve Adana'ya etkisi anlatılmıştır. Son olarak Adana Büyükşehir Belediyesinin afet iletişimi bağlamındaki çalışmaları X platformu üzerinden değerlendirilmiş ve sonuç kısmı ile genel bir değerlendirme yapılmıştır.

2. SOSYAL MEDYA KAVRAMI VE X PLATFORMU

Sosyal medya, internet teknolojilerinin sunduğu alt yapı üzerine inşa edilmiş bir iletişim biçimidir. Sosyal medya, sadece belli başlı alana yoğunlaşmaz ve karşılılık esaslı olarak oluşturulan platformlar sayesinde kullanıcıların sohbet etmesine, bilgi paylaşmasına ve web içeriği oluşturmasına olanak tanır. Bloglar, mikro bloglar, vikiler, sosyal ağ siteleri, fotoğraf paylaşım siteleri, anlık mesajlaşma, video paylaşım siteleri, podcast'ler, widget'lar, sanal dünyalar ve daha fazlası dahil olmak üzere birçok sosyal medya biçimi vardır (usf, 2024). Sosyal medya kavramı denilince akla hemen dijital ortamlar gelmektedir. Esasında dijital teknolojiler öncesinde de var olan kavram, teknolojinin sunduğu yeni imkânlarla kendisine yeni bir alan oluşturmuştur.

Her sosyal medya platformunun kendine has bir kitlesi oluşmaktadır. Bu bağlamda siyasal alanın veya resmi kullanıcıların en çok kullandıkları platform eski ismi ile Twitter şimdiki ismi ile ise X platformudur. X platformu, çevrimiçi iletişimi devrim niteliğinde değiştiren bir tarihe sahiptir. Her şey, Jack Dorsey, Biz Stone ve Evan Williams'ın 2006 yılında kullanıcıların "tweet" olarak bilinen kısa mesajlar yayınlamasına olanak tanıyan bir mikroblog sitesi konsepti geliştirmesiyle başlamıştır. O dönemki adı ile Twitter, Temmuz 2006'da faaliyete geçtikten sonra kısa sürede büyük bir popülerlik kazanmıştır. 2007'de South by Southwest (SXSW) festivali sırasında, Twitter önemli bir ilgi görmüş ve hızla büyümüştür. 2009'da hashtag özelliğini tanıtarak, tweetlerin keşfedilebilirliğini artırmış ve trendlerin yayılmasını sağlamıştır. Twitter, 2010-2011 Arap Baharı sırasında da önemli bir rol oynayarak aktivistlere küresel çapta farkındalık yaratma imkânı sunmuştur. Son yıllarda, Twitter taciz ve yanlış bilgilendirmeye mücadelede odaklanarak çeşitli önlemler almıştır (historytimelines, 2024). Twitter'ın "X"i, 2022'de Twitter'ı 44 milyar dolara satın alan Elon Musk tarafından sosyal ağın yeni kimliği olarak tanıtılmıştır ve yeni "her şey uygulaması" olarak adlandırılmıştır. Twitter, 23 Temmuz'da ikonik mavi kuş logosunu stilize edilmiş bir "X" logosuyla değiştirmiş ve Twitter adını web sitelerinden, uygulamalarından ve genel merkezinden kaldırılmıştır (buffer, 2024).

3. AFET İLETİŞİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Afet öncesinde, anında ve sonrasında iletişim, etkilenme potansiyeli olan bireyler, aileler ve toplulukların, ilk müdahale ekipleri ve diğer destek birimleriyle birleşmesini sağlayarak müdahale ve kurtarmanın önemli bir parçasıdır. Nitekim güvenilir ve erişilebilir iletişim sistemleri, toplumların dayanıklılığı için büyük öneme sahiptir. İletişim teknolojisinin afet yönetimindeki rolü uzun zamandır kabul edilmektedir. Bu teknolojiler, afet yönetiminin dört aşamasında – azaltma, hazırlık, müdahale ve kurtarma – kullanılmakta, ancak genellikle müdahale ve kurtarma aşamalarında daha fazla etkin olmuştur. Son çeyrek asırda gelişen yeni iletişim ve bilgi teknolojileri, çeşitli iletişim sistemlerinin entegrasyonunu kolaylaştırmıştır. İnternet, cep telefonları, faks, e-posta, radyo ve televizyon gibi araçlar, birbirleriyle daha uyumlu bir şekilde çalışabilmektedir. Bu da iletişim teknolojilerinin afetlerin azaltılması ve önlenmesindeki kullanım potansiyelini artırmaktadır (nidm,2024).

Acil durumlarda iletişim, topluluklar ve çevre için riskleri yönetmek üzere çok çeşitli önlemleri içerir. Felaketler meydana gelmeden önce, telekomünikasyon yaklaşan tehlike hakkında bilgi yaymak için bir kanal olarak kullanılabilir ve böylece insanların bu tehlikelerin etkisini azaltmak için gerekli önlemleri almasını mümkün kılar. Uzaktan algılama ve küresel konumlandırma sistemi (GPS) dahil olmak üzere diğer telekomünikasyon uygulamaları, yaklaşan tehlikeleri izleme, yetkilileri uyarma, etkilenen nüfusları uyarma, yardım operasyonlarını koordine etme, hasarları değerlendirme ve yeniden inşa için desteği harekete geçirme konusunda kritik rollere sahiptir. Bu nedenle telekomünikasyonun afet önleme, azaltma ve yönetiminde önemli bir rol oynadığı açıktır (llu,2024). Buna ek olarak sosyal medya platformları afetin öncesi sırası ve sonrasında ucuz, ulaşılabilir ve yaygın olma imkânı ile çokça kullanılan veya kullanılması gereken yerler olduğu görülmektedir.

3.1. 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremler

6 Şubat 2023'te, Suriye'nin kuzey sınırına yakın güney Türkiye'de 7,8 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Bu depremi yaklaşık dokuz saat sonra güneybatıya yaklaşık 59 mil (95 kilometre) uzaklıkta bulunan 7,5 büyüklüğünde bir deprem izlemiştir. İlk deprem, depremlerle sıklıkla yüzleşen Türkiye'yi 20 yıldan uzun süredir vuran en yıkıcı deprem olmuştur. Bu deprem Türkiye'de kaydedilen en güçlü deprem olan 1939'daki deprem kadar güçlüdür (disasterphilanthropy,2024). Eşi benzeri görülmemiş ölçekte ve kapsamda bir felakette Türkiye'de 50.000'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Oluşan enkazın hacminin 100 milyon metreküp olduğu tahmin edilmektedir. Depremden yaklaşık 10 milyon insan etkilenmiş ve 3 buçuk milyon insan evlerinden olmuştur (undp,2024). Adana özelinde ise 13 apartman yıkılmış ve 418 vatandaş hayatını kaybetmiştir. Binaların büyük olması bina sayısına rağmen ölü sayısını arttıran bir unsur olmuştur (adana24, 2024).

3.2. Adana Büyükşehir Belediyesinin Afet İletişimi Bağlamındaki Çalışmaları X Platformu Üzerinden Değerlendirme

Adana Büyükşehir Belediyesinin Afet İletişimi Bağlamındaki paylaşımlarına, afet ve deprem anahtar kelimeleri bağlamında bakıldığında afet geçen paylaşımın son 10 yıllık süreçte 24 adet olduğu görülmektedir. Paylaşımlardan 9 adeti 2023 depremlerinden sonradır. Ve deprem öncesi olanların önemli bir kısmı yağmur nedeniyle oluşan altyapı yetersizliği yüzünden paylaşılmıştır (Bknz. Resim 1).

Resim-1: Afet Niteliğindeki Yağmur.

Buna ek olarak bilgilendirme ve bilimsel çalışmaların önünü açıcı da paylaşımlar vardır. Örneğin destek verilen bir takım sempozyum ile ilgili paylaşım ve bir çalıştay paylaşımları söz konusudur (Bakınız Resim-2, Resim-3)

Resim-2: Engelliler için Afet Etkinliği

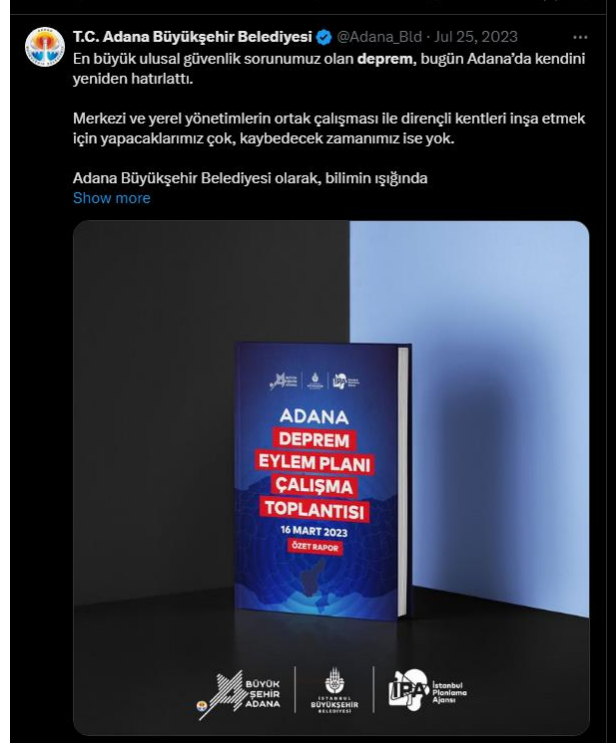

Resim-3 Toplumsal Afet Bilinci Etkinliği

Afet anahtar kelimesi kadar dikkat çekici olan “Deprem” kelimesi ile ilgili bakıldığında 43 kere içinde geçen paylaşım yapıldığı görülmektedir. Bu paylaşımlardan hiç birinin Kahramanmaraş depremlerinden önce olmaması da çok dikkat çekicidir (Bknz Resim-4, Resim-5). Ayrıca paylaşımların büyük kısmı depremden daha fazla etkilenmiş bölgelere yönelik yardım ve sosyal destek etkinliği olduğu da görülmektedir.

Resim-4: Deprem Sempozyumu

Resim-5 Çalıştay Kitabı

4. SONUÇ

Yapılan araştırmada Adana Büyükşehir Belediyesinin X hesabındaki paylaşımlar “deprem” ve “afet” anahtar kelimeleri bağlamında incelenmiştir. Bu bağlamda geniş bir zaman aralığında yapılan araştırmada Adana Büyükşehir Belediyesinin X hesabında belli seferlerde söz konusu anahtar kelimelere değindiği görülmüştür. Ancak özellikle 2023 Kahramanmaraş depremleri bağlamında bakıldığında genel halka yönelik bilgilendirici veya direkt kitleye yönelik paylaşımlar yerine anma paylaşımları, yapılan bir bilgilendirme etkinliğinin paylaşımı veya bir çalıştay/sempozyum paylaşımı olduğu görülmektedir.

Belediyelerin halka en yakın birimler olması hasebiyle yapacakları paylaşımlarda halkı bilgilendirici bir rol üstlenmesi önem arz etmektedir. Ancak Adana Büyükşehir Belediyesi özelinde X platformunun bu maksatla kullanılmadığı ve daha çok bir nevi bülten mahiyetinde değerlendirildiği görülmektedir. Elbette belediyeler afetlere duyarsızdır denilemez. Ancak sosyal medyaları afet iletişimi bağlamında daha efektif kullanmalarının da elzem olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

KAYNAKÇA

<https://www.usf.edu/ucm/social-media/intro-social-media.aspx>, Erişim Tarihi: 01.12.2024.

<https://historytimelines.co/timeline/twitter>, Erişim Tarihi: 01.12.2024.

<https://buffer.com/social-media-terms/x-app>, Erişim Tarihi: 01.12.2024.

https://nidm.gov.in/easindia2014/err/pdf/themes_issue/technology/disaster_comm.pdf, Erişim Tarihi: 01.12.2024.

<https://llu.edu/campus-spiritual-life/emergency/disaster-communication>, Erişim Tarihi:
01.12.2024.

<https://www.adana24.com/adanada-depremde-kaybedilen-418-kisinin-mezar-tahtalari-kabasakal-mezarliginda-yurek-dagladı>, Erişim Tarihi: 01.12.2024.

<https://www.undp.org/turkiye-syria-earthquakes>, Erişim Tarihi: 01.12.2024.

<https://disasterphilanthropy.org/disasters/2023-turkey-syria-earthquake/>

AFET GÖÇMENLERİ LİTERATÜRÜNÜN BİBLİYOMETRİK VE TEMATİK ANALİZİ

Dr. Zekiye GÖKTEKİN¹

¹ Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, zekiyegoktekin@gmail.com - 0000-0003-1666-6109

ÖZET

Giderek artan sıklık ve çeşitlilikteki afetler, birçok insanı daha güvenli bölgelere göç etmeye zorlamaktadır. Afetlerin yol açtığı zorunlu göç hareketlerinin doğasını ve bu süreçlerin göç veren (menşei) ile göç alan (hedef) bölgeler ve bu süreçten doğrudan etkilenen afet göçmenlerinin üzerindeki etkilerini anlamak, afet risk azaltma çabaları için kritik önem taşımaktadır.

Bu araştırma, afet kaynaklı zorunlu göç ve afet göçmenleriyle ilgili literatürü bibliyometrik ve tematik analiz yöntemleriyle incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Web of Science veri tabanında, "disaster migration", "disaster-induced migration", "disaster-induced displacement", "disaster migrants", "disaster-induced-displaced populations", "disaster-induced migrants" ve "disaster-forced migration" anahtar kelimeleriyle tarama yapılmıştır. Elde edilen veriler (n=71), R-Studio'nun Bibliometrix paketinin web arayüzü olan Biblioshiny kullanılarak analiz edilmiş ve çalışmaların yıllara, coğrafi bölgelere, yazarlara, yayıncılara ve anahtar kelimelere göre dağılımı ile yayın ve atıf trendleri incelenmiş, çalışmalarda vurgulanan ana temalar belirlenmiştir.

Sonuçlar, bu alandaki çalışmaların son yıllarda önemli ölçüde arttığını, özellikle iklim değişikliği, doğa kaynaklı afetler ve uyum gibi temalar etrafında yoğunlaştığını göstermiştir. Araştırmaların büyük kısmı ABD, Çin ve Avustralya'da yürütülmüş; iş birliği oranları düşük olmasına rağmen en yoğun bağlantının ABD ve Çin arasında olduğu belirlenmiştir. Literatürde iklim değişikliği, uyum ve zarar görebilirlik temalarının öne çıktığı, ancak diğer tehlike türleri ve yerel etkilerinin yeterince ele alınmadığı görülmüştür. Bu alandaki araştırmaların artış göstermesi, disiplinler arası iş birliği ve farklı tehlikeler üzerine odaklanmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

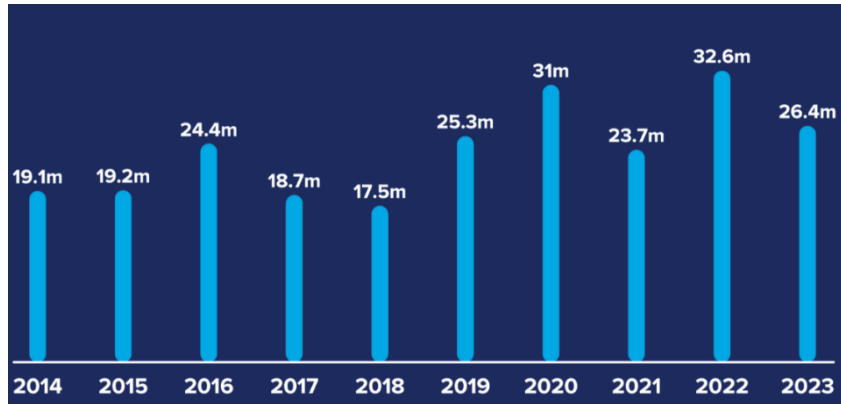
Anahtar Kelimeler: Afet Göçmenleri, Afet Kaynaklı Göç, Afet Göçü, Zorunlu Göç, Bibliyometrik Analiz.

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Göç Örgütü ([IOM], 2019)'ne göre göç "bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi"dir. Göçler, amaçları, süresi, kaynak ve hedef yer gibi durumlara göre çeşitli şekillerde

sınıflandırılabilir. Göçün sebepleri arasında savaşlar, afetler, ekonomik fırsatlar, sosyal, siyasal, kültürel ve çevresel diğer koşullar yer alabilir. Zamansal olarak geçici veya kalıcı olabilir, mekân bakımından kentten kıra, kırdan kente veya ülkeden ülkeye vb. olabilir. Benzer şekilde göç hareketlilikleri gönüllü olabildiği gibi zorunlu da olabilir. Gönüllü göç kişilerin zorunda kalmadan, isteğe bağlı olarak gerçekleşirken, zorunlu göç afet, çatışma veya şiddet vb. ye bağlı olarak gerçekleşir (Şeker, 2023). BM Uluslararası Göç Örgütü (2019) zorunlu göçü “Doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi” şeklinde tanımlamaktadır.

Afetler, meydana geldiğinde kendisiyle yerel imkanlarla baş edilemeyen, hayatı durduran veya durdurma noktasına taşıyan, can kaybı, yaralanma, çevresel, ekonomik ve sosyal yönlerden büyük ölçüde olumsuz etkileyen olayların sonuçlarıdır. Afetlerden sonra canlıların risk algısı değişebilir, yaşam koşulları bütünüyle değişebilir ve dolayısıyla canlılar bölgeden geri dönmek veya dönmek üzere ayrılabilirler. Afetlerden kaynaklanan bu yer değiştirme hareketliliği zorunlu ve afet kaynaklı göç olarak ele alınır ve afetlerden kaynaklı olarak yaşam alanlarını terk eden, yani göç eden bireyler afet göçmeni (disaster migrants) olarak ifade edilir. Veriler, afetler ve göç arasındaki ilişkinin giderek daha önemli hale geldiğini göstermektedir (Görsel 1.). 2023 yılı sonu itibariyle dünya genelinde yerinden edilmiş 75,9 milyon kişinin 68,3 milyonu çatışma ve şiddet olayları, 7,7 milyonu ise afetler nedeniyle göç etmek zorunda kalmıştır (Internal Displacement Monitoring Centre [IDMC], 2024). Sadece 2023 yılında, afet kaynaklı göç eden kişi sayısı 26,4 milyon olarak kaydedilmiştir (Görsel 1).

Görsel 1. Afetlerden Kaynaklı İç Yerinden Edilme Oranları (milyon kişi) (IDMC, 2024)

Türkiye-Suriye Depremlerinden sonra 4,7 milyon, Afrika Boynuzu'nda yıllarca süren kuraklığın ardından meydana gelen seller nedeniyle 2,9 milyon, Kanada ve Yunanistan'dan orman yangınları nedeniyle ~2/3 insan ülke sınırları içerisinde göç etmiştir (IDMC, 2024). Afet kaynaklı göçleri anlayabilmek, alınacak önlemler, yerleşim yerlerinin planlanması, sosyoekonomik uyum, sağlık, eğitim, psikolojik destek gibi hizmet planlamaları, yasal durumlar vb. gibi yapılacak düzenlemeler açısından önemlidir.

Bu bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı, afet kaynaklı göç ve afet göçmenleri literatürünü incelemektir. Bu doğrultuda, literatürdeki temel eğilimleri incelemek, sık çalışılan temalar ve coğrafi dağılımlar hakkında bilgi üretmek ve araştırma boşluklarını belirlemek hedeflenmiştir. Çalışmanın potansiyel katkıları şunlardır: i) araştırmacılara yeni araştırmalar için yön verebilir, ii) karar vericilere afet kaynaklı göçe yönelik strateji geliştirme konusunda fikir verebilir.

Çalışmanın diğer bölümleri şu şekildedir tasarlanmıştır: 2. Bölüm çalışmanın metodolojisini, 3. Bölüm çalışmanın bulgularını, 4. Bölüm ise çalışmaya ilişkin genel değerlendirme, sonuçların sunumu ve ilgili önerileri içermektedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, afet kaynaklı göç ve afet göçmenleri literatürü bibliyometrik ve tematik açılarından incelenmiş, izlenen adımlar Görsel 2’de detaylı olarak gösterilmiştir.

Görsel 2. Metodoloji

Araştırma Problemleri

Araştırmada cevap aranan problemler şunlardır:

1. Afet göçü konusundaki çalışmalar ne zaman artmaya başlamıştır?
2. Afet göçü ile ilgili en fazla yayın yapan yayıncılar hangileridir?
3. Hangi coğrafi bölgeler afet göçü üzerine en fazla araştırma yapmıştır?
4. Afet göçü ile ilgili anahtar kelimelerdeki değişim ne yöndedir?
5. Afet göçü en çok hangi temalarla birlikte çalışılmıştır?

Veri Seti

Araştırma kapsamında genel kabul görmüş veri tabanlarından Web of Science (WoS) veri tabanından yararlanılmıştır. Arama sorgusu 20.11.2024 tarihinde “ALL=(*"disaster migration"* OR *"disaster-induced migration"* OR *"disaster-induced displacement"* OR *"disaster migrants"* OR *"disaster-induced-displaced populations"* OR *"disaster-induced migrants"* OR *"disaster-forced migration"*)” ile yapılmış, elde edilen 72 çalışma, dil haricinde zaman aralığı, yayıncı, yayın tipi, dil, ülke vb. herhangi bir elemeye tabi tutulmamıştır. WoS veri tabanında yukarıdaki sorguda yer alan anahtar kelimelerden en az birini içeren İngilizce dilindeki çalışmalar veri setini oluşturmuştur (n=71, Çizelge 1).

Çizelge 1. Veri Seti

İncelenen Dönem	1999-2024
Doküman Sayısı	71
Dergi	55
Anahtar Kelime	265
Yayın Başına Ortalama Atıf	15,94
Tek Yazarlı Yayınların Sayısı	16
Toplam Kullanılan Kaynak	4016
İş Birliği Endeksi	%25,35

Çizelge 1’e göre araştırmaya konu olan temalarla ilgili ilk çalışma 1999 yılına aittir. 25 yıl içerisinde 229 yazar tarafından, 16’sı tek yazarlı olmak üzere toplam 71 çalışma yürütülmüştür. Çalışmalara yazarlar tarafından toplam 265 farklı anahtar kelime atanmış ve yayın başına ortalama 15,94 atıf yapılmıştır. Farklı ülkelerden ortak yazarlığın olduğu çalışmaları temsil eden iş birliği endeksi ise %25,35 oranında şekillenmiştir.

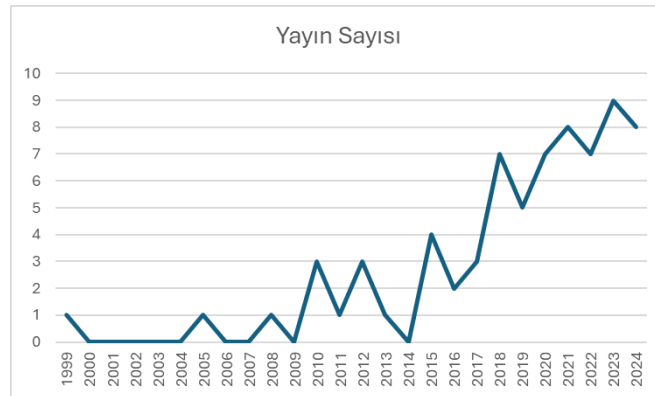
Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde RStudio Bibliometrix (Aria & Cuccurullo, 2017) yazılımı kullanılmıştır. Açık kaynaklı ve esnek bir platform sunan RStudio'nun Bibliometrix paketi, bibliyometrik verilerin görselleştirilmesi, coğrafi dağılımların incelenmesi ve anahtar kelime eş-davranışlarının analiz edilmesi gibi geniş kapsamlı bir araç seti sağlamaktadır. Bibliyometrik analiz, belirli bir alandaki yayınların sayısını, yazarların, yayıncıların, anahtar kelimelerin ve coğrafi bölgelerin dağılımını inceleyerek, araştırma trendlerini ortaya koyan bir analiz türüdür. Bibliyometri, araştırmaların ne kadar etki yarattığını ve hangi temaların öne çıktığını, literatürün ne zaman, nerede ve kimler tarafından üretildiğini anlatır. Tematik analiz, literatürün içeriğinin kalitatif olarak incelenmesine dayanır ve çalışmalarda ana temaları, alt başlıkları ve araştırma sorularını belirlemeyi amaçlar. Özellikle afet göçü gibi karmaşık sosyal olguların anlaşılmasında önemli bir araçtır, çünkü afet göçünün çok çeşitli boyutları ve etkileri vardır.

3. BULGULAR

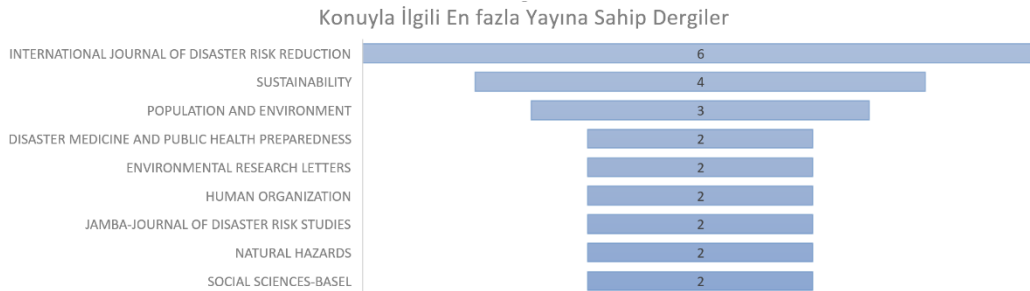
Bu bölümde elde edilen temel bulgular sunulmuştur.

Görsel 3'e göre WoS veri tabanında afetlerden kaynaklı göç ile ilgili ilk çalışma 1999 yılına ait olup 2000-2004 yılları arasında çalışma yapılmamıştır. Konuyla ilgili çalışma sayısı artma eğilimindedir.

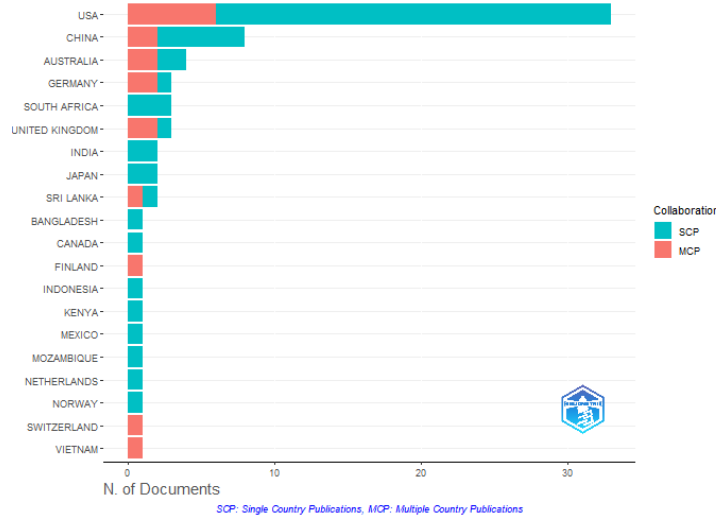
Görsel 3. Yıllık Bilimsel Üretim

Afet kaynaklı göç ile ilgili en fazla çalışma yayınlayan dergiler Görsel 4'te yer almaktadır. Konuyla ilgili yalnızca 1 çalışma yayınlamış 46 dergi bulunmaktadır.

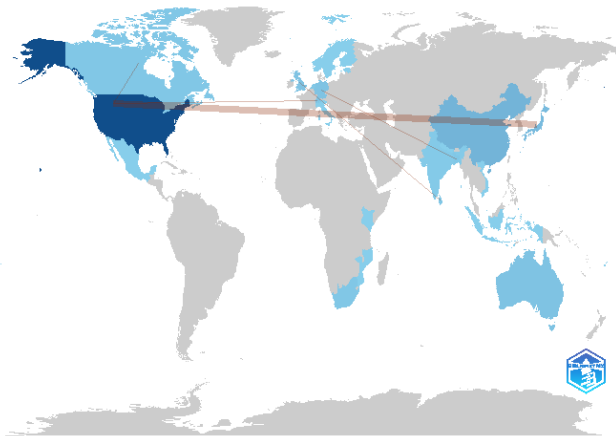
Görsel 4. Konuyla İlgili En fazla Yayına Sahip Dergiler

Çalışmaların ortak yazarlık durumlarını gösteren Görsel 5'e göre afet kaynaklı göç ile ilgili çalışmalarda farklı ülkeler arasında iş birliği (ortak yazarlık) daha düşük gerçekleşmiştir. Single Country Publications (SCP) oranı, sorumlu yazarları tek ülkeden olan çalışmaları gösterirken Multiple Country Publications (MCP) oranı, yazarları farklı ülkelerden olan çalışma oranlarını göstermektedir. Buna göre farklı ülkelerle konuyla ilgili en fazla iş birliği yapan ülkeler sırasıyla ABD, Çin, Avustralya, Almanya ve Birleşik Krallık'tır. Bununla birlikte başka ülkelerle hiç ortak çalışma yapmamış ülkeler de bulunmaktadır (Hindistan, Japonya, Güney Afrika, Kanada vb.).

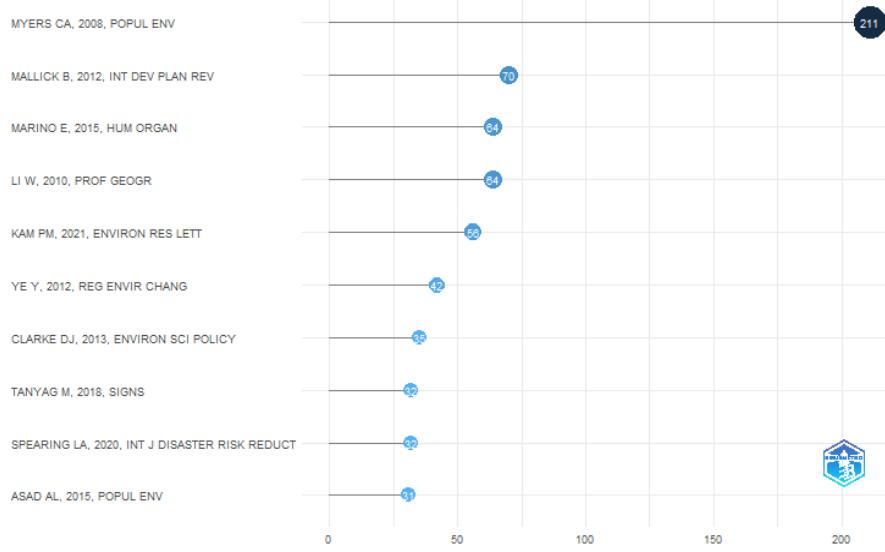
Görsel 5. MCP ve SCP Oranlarına Göre Sorumlu Yazarların Ülkeleri

Görsel 6, afet kaynaklı göç üzerine yapılan çalışmaların coğrafi dağılımını ve çalışmalarda ülkeler arası iş birliği ağını göstermektedir. Haritadaki çizgiler başlangıç ve bitiş noktasında yer alan iki ülke arasındaki iş birliğinin gücünü temsil etmektedir. Buna göre çalışmalar en fazla ABD ve ardından Çin'de üretilirken, yazarları arasında iş birliği ağı en yüksek iki ülke de ABD ve Çin'dir.

Görsel 6. Bilimsel Üretim Ülkelere Göre Dağılımı ve Dünya İş Birliği Haritası

Görsel 7'de yer alan Anahtar Kelime Birliktelikleri (Keyword Co-occurrences) analizi, afet kaynaklı göç literatüründe kullanılan anahtar kelimelerin birbirleriyle ilişkilerini ve çalışmalardaki tematik yoğunlukların görselleştirmektedir. Haritada yer alan çizgiler, iki

Görsel 8. En fazla Atıf Alan Çalışmalar

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Son yıllarda afet göçmenleri ve afet kaynaklı göç üzerine yapılan çalışmaların sayısında önemli bir artış gözlemlenmiştir. Bu araştırmaların çoğu iklim değişikliği, doğa kaynaklı afetler ve uyum gibi kritik temalar etrafında yoğunlaşmaktadır. Ancak ülkeler arası iş birliği oranlarının düşük olması dikkat çekmektedir. Araştırmaların büyük kısmı ABD, Çin ve Avustralya gibi ülkelerde yapılırken, iş birliği daha çok ABD ve Çin arasında yoğunlaşmıştır. Ayrıca bu temaların yanı sıra diğer tehlike türleri ve yerel etkileri daha fazla araştırılmaya ihtiyaç duymaktadır.

İklim değişikliği ve doğa kaynaklı afetler, araştırma trendleri arasında öne çıkmakta ve bu alandaki çalışmaların çok yazarlı yayın eğiliminde olduğu görülmektedir. Ancak araştırmaların kapsamını genişletmek için uluslararası iş birliğinin artırılması, çok disiplinli çalışmaların teşvik edilmesi gerekmektedir. Özellikle yerel düzeydeki afet göçü dinamiklerini ele alan çalışmalar literatürde önemli bir boşluğu doldurabilir.

Bu kapsamda, göç alan ülkelerde daha fazla araştırma yapılması, politika ve strateji geliştirme süreçlerine önemli katkılar sunabilir. Tehlikeler ve etkileri noktasında daha bütüncül bir anlayış benimsenerek savaşı, kimyasal-biyolojik-radyolojik-nükleer (KBRN) olayları, sel, deprem gibi, çalışmalara daha az konu olmuş tehlikelere de odaklanılmalıdır.

KAYNAKÇA

Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of informetrics*, 11 (4), 959-975.

Internal Displacement Monitoring Centre. (2024). 2024 Global Report on Internal Displacement (GRID). Erişim: <https://www.internal-displacement.org/publications/2024-global-report-on-internal-displacement-grid/>

- Myers, C.A., Slack, T. & Singelmann, J. (2008). Social vulnerability and migration in the wake of disaster: the case of Hurricanes Katrina and Rita. *Population and Environment*, 29, 271–291. <https://doi.org/10.1007/s11111-008-0072-y>
- Şeker, B. D. (2023). Doğal afetlerin göç üzerindeki etkileri: depremler ve Türkiye. *Göç Dergisi*, 10 (2), 173-187.
- United Nations International Organization of Migration. (2019). Migration. Göç Terimleri Sözlüğü No.31.
Erişim:https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf

BAKARA 183 İLE 187. ÂYETLER ARASINDA NESİH İLİŞKİ BAĞLAMINDA BİR TARTIŞMA

Doç. Dr. Abdurrahman Ensari

Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
abdurrahmanensari@gmail.com. <https://orcid.org/0000-0002-2289-8806>

Özet

Nesih konusu Kur'an ilimlerinin en önemli konularından biridir. Âyetler arasındaki nesih ilişkisi ile ilgili ilk dönemlerden günümüze farklı yorumlar yapılmıştır. Bu kavrama, tarihi süreci içerisinde yüklenen farklı anlamların farklı yorumlara neden olduğu alanın uzmanları tarafından bilinmektedir. Bu çalışmada ele alınan mesele Bakara sûresinin 183. âyeti ile 187. âyeti arasındaki nesih ilişkisidir. Bazı müfessirlerce 183. âyetin “Sizden öncekilere farz kılındığı gibi” kısmı, “Size helal kılındı” ifadesi ile başlayan Bakara 187. âyet ile neshedilmiştir. Bakara 187. âyetteki bu ifade daha önce haram kılınmış olan bir şeyin bu âyetle helal kılındığına işaret etmektedir. Ancak bunu 183. âyette aramanın bir zorunluluğu görülmemektedir. Böyle bir şey sadece 183. âyetin “Sizden öncekilere farz kılındığı gibi” ifadesindeki teşbihten kastedilenin “keyfiyette benzerlik” anlamı ile sınırlandırılması durumunda söz konusu olabilir. Oysa böyle bir sınırlandırmayı zorunlu kılacak bir durum söz konusu değildir. Nitekim birçok müfessirin bu âyetteki teşbihe “farziyetteki benzerlik” anlamı vermiş olması da bunu göstermektedir. Bu durumda bu âyetler arasında neshten söz etmek pek isabetli değildir. Çünkü kavramsal anlamdaki neshe, genel olarak başka hiçbir çözüm yolunun bulunmadığı durumda başvurulur. Bu durumda akla şu sorular gelmektedir: Acaba Bakara 183. âyetin ilgili kısmına mensuh diyenler, neshin tahsisi, takyidi ve beyanı da kapsamına alan geniş anlamını kastetmiş olabilirler mi? Bakara 187. âyette “Size helal kılındı” ifadesiyle daha önce Sünnetle yasaklandığı sabit olan bir hükmün neshedildiği irade edilmiş olabilir mi? Ya da önceki ümmetlere yasak kılınmış olan bazı şeylerin size helal kılındığı irade edilmiş olabilir mi? İşte bu çalışmada bu ve benzeri sorulara cevap aranmıştır. Yaptığım araştırmada Bakara 183 ile 187. âyetler arasındaki nesih ilişkisini değerlendiren müstakil bir çalışmayla karşılaşmadım. Bu itibarla yapılan bu çalışmanın alana katkı sunacağını umuyorum.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an-ı Kerim, Bakara Sûresi, Âyet, Nesi

DISCUSSION ON THE CONTEXT OF ABROGATION BETWEEN VERSES 183 AND 187 OF SURAH AL-BAQARAH

Abstract

The topic of abrogation (Naskh) is one of the most important subjects in Qur'anic sciences. Various interpretations have been made regarding the abrogation relationship between verses throughout history, from the early periods to the present. It is known by experts in the field that the different meanings attributed to this concept over time have led to different interpretations. The issue discussed in this study is the abrogation relationship between verse 183 and verse 187 of Surah Al-Baqarah. According to some commentators, the part of verse 183 that says "just as it was made obligatory for those before you" is abrogated by the phrase "It has been made lawful for you" in verse 187. The phrase in verse 187 points to something that was previously prohibited but is now made lawful with this verse. However, it is not seen as obligatory to seek this in verse 183. Such an interpretation might only be possible if the comparison in the phrase "just as it was made obligatory for those before you" is understood as "similarity in quality." However, there is no compelling reason to limit the interpretation in this way. In fact, many commentators have interpreted the comparison in this verse as "similarity in obligation," which demonstrates that such a limitation is unnecessary. Therefore, speaking of abrogation between these two verses is not entirely accurate. Abrogation in a conceptual sense is generally applied when no other solution is found. This brings up the following questions: Could those who claim that the relevant part of verse 183 is abrogated be referring to the broader meaning of abrogation, which includes specification, limitation, and clarification? Could the phrase "It has been made lawful for you" in verse 187 imply the abrogation of a ruling previously prohibited by the Sunnah? Or could it be that things that were prohibited for previous nations have now been made lawful for you? This study seeks to answer these and similar questions. In my research, I did not come across a standalone study specifically addressing the abrogation relationship between verses 183 and 187 of Surah Al-Baqarah. Therefore, I hope that this study will contribute to the field.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Surah Al-Baqarah, Verse, Abrogation.

Giriş

Âyetler arasındaki nesih ilişkisi ile ilgili ilk dönemlerden günümüze farklı yorumlar yapılmıştır. Bu kavrama, tarihi süreci içerisinde yüklenen farklı anlamların farklı yorumlara neden olduğu alanın uzmanları tarafından bilinmektedir.¹

Bu çalışmada ele alınan mesele Bakara sûresinin 183 ile 187. âyetleri arasındaki nesih ilişkisidir. Bazı müfessirlere göre 183. âyetin “كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ” Sizden öncekilere farz

¹ Örnek olarak bk.: İbn Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî, *Nevâsihü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Eşref Ali Melibârî, İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî, Medine, 2003; Mustafâ Zeyd, *en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Vefâ, 3. Baskı, Mansûra, 1987; Zelmî, Mustafa İbrahim, *et-Tibyân li Refi Ğumudi'n-Neshi fi'l-Kur'ân*, Irak, 2014; Ekinci, Kutbettin. *Kur'an'dan Usule Nesih Kavramı*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019.

kılındığı gibi” kısmı, “(أحل لكم) Size helal kılındı” ifadesi ile başlayan Bakara 187. âyet ile neshedilmiştir.

Gerek Bakara 183. ayette gerekse 185. ayette orucun farz kılındığı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Fakat bu ayetlerde orucun keyfiyeti yani nasıl tutulması gerektiği ile ilgili bir bilgi muhatabın kolayca anlayabileceği bir şekilde yer almamaktadır.

Sadece 183. ayette “(كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ)” sizden öncekilere farz kılındığı gibi” ifadesi yer almaktadır ki bu konuda yapılan tartışmanın merkezinde yer alan ifade de tam olarak budur. Bu ifade anlam itibariyle iki ihtimal taşımaktadır: Birincisi “farzıyetteki benzerlik”, ikincisi ise “keyfiyetteki benzerlik”tir. Nesih, bu ifade ile kastedilen anlamın sadece “keyfiyetteki benzerlik” ile sınırlandırılması halinde söz konusu olabilir. Acaba böyle bir sınırlandırmayı gerektirecek bir durum var mıdır?

Böyle bir durumun var olduğunu iddia edenler Bakara 187. ayette yer alan “(أحل لكم) Size helal kılındı” ifadesinin buna delalet ettiğini, çünkü bu ifade daha önce haram olan bir şeyin artık bundan böyle helal kılındığı anlamına geldiğini dolayısıyla bu ayetin 183. ayetteki ilgili kısmı neshettiğini söylerler. Ayrıca sahabenin bu ayetin nüzulünden önceki oruç ile ilgili uygulamalarının da bunu takviye ettiğini ifade ederler.

Peki, Bakara 183. ayetteki “sizden öncekilere farz kılındığı gibi” ifadesinden kastedilenin keyfiyetteki benzerlik olduğunu söyleyip ardından “(أحل لكم) Size helal kılındı” ifadesinin bunu neshettiğini söylemekten başka bir çözüm yolu yok mudur? Çünkü alanın uzmanları nezdinde bilindiği üzere, ayetler arasındaki ilişkiyi yorumlarken sadece başka bir çözümün bulunmadığı durumlarda nesih yöntemine başvurulabilir.

Ya da “(أحل لكم) Size helal kılındı” ifadesindeki anlamın tahakkuk edebileceği başka bir alan yok mu? Mesela bu ayet “Hz. Peygamberin ümmetine farz kılınan orucun keyfiyet bakımından öncekilerin orucuna benzediğini ifade eden sünneti (takriri sünneti) neshetmiş olamaz mı? Veya “size helal kılındı” ifadesiyle önceki şeriatlarda oruç gecesinde yasak kılınmış olan bazı şeylerin Hz. Peygamber’in ümmetine helal kılındığı irade edilerek önceki şeriatlardaki ilgili hükmü neshetmiş olamaz mı? Bu konuda varit olan rivayetler de bunu takviye etmiyor mu? Bunu cevabı “Evet” ise 183. ayetteki benzerlikten kastedilenin sadece farzıyetteki benzerlik olduğu ve bu ayetin umum ifadesinin “(أحل لكم) Size helal kılındı” ifadesi ile tahsis edildiği sonucuna varılamaz mı? Bu durumda buna nesih diyenler de henüz kavramsal hüviyetine kavuşmamış; tahsis, takyid, beyan vb diğer hususları da kapsayan neshi kastetmiş olamazlar mı? İşte bu çalışmada bu ve benzeri sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

Çalışmada şöyle bir yöntem izlenmiştir: Evvela her iki ayetin mealı ve neshe konu olan kısımları arz edilmiştir. Ardından bu kısımların ana tefsir kaynaklarındaki yorumları sunulmuştur. Sonra orucun geçirdiği merhaleleri beyan eden bazı rivâyetler zikredilmiştir. Akabinde ana tefsir kaynaklarında zikredilen rivayetler ve yapılan yorumlar göz önünde bulundurularak ayetler arasındaki nesih ilişkisine dair bir değerlendirmeye sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Yaptığım araştırma neticesinde Bakara suresinin 183 ile 187. âyetleri arasındaki nesih ilişkini değerlendiren müstakil bir çalışmayla karşılaşmadım. Bu itibarla yapılan bu çalışmanın alana katkı sunacağını umuyorum.

1. Âyetlerin Meali ve Neshe Konu Olan Kısımları

Bakara 183 âyet şöyledir: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.²

Bakara 187 âyet de şöyledir: “أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتَمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَأْتُوا بِهَا كَذِبًا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ) Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, (Ramazan gecelerinde hanımlarınıza yaklaşıp) kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarınca) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun. Bununla birlikte siz mescitlerde itikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır. Bu sınırlara yaklaşmayın. Allah, kendine karşı gelmekten sakınınsınlar diye, âyetlerini insanlara böylece açıklar.”³

Bu âyetlerde neshe konu olan kısım

- Bakara 183 âyette yer alan “(كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ) / Sizden öncekilere farz kılındığı gibi” ifadesi ile
- 187 âyette yer alan “أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ (الأبيض من الخيط الأسود من الفجر) Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye kadar yiyin, için.”

Bazı tefsirlerde yer alan açıklamaya göre Bakara 183. âyetin yukarıda verilen ilgili kısmının ihtiva ettiği hüküm 187. âyetin ihtiva ettiği hüküm ile neshedilmiştir. Yani 183. âyetin ilgili kısmı mensuh, 187. âyetin ilgili kısmı da nasihtir. Aşağıdaki başlık altında yapılacak alıntılarda ilgili tefsirlere işaret edilecektir.

2. Âyetlerin Neshe Konu Olan Kısımlarının Yorumu

Bu başlık altında söz konusu ayetlerin ilgili kısımlarıyla alakalı açıklama, akabinde de aralarındaki ilişkiyi anlamaya katkı sağlayacak bazı rivâyetler arz edilecektir.

² el-Bakara 2/183.

³ el-Bakara 2/187.

“(كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ)” / Sizden öncekilere farz kılındığı gibi” ifadesindeki “öncekiler”den kast edilenin kimler olduğu ve bize farz kılınan oruç ile onlara farz kılınan oruç arasındaki teşbihten neyin kastedildiği konusunda ihtilaf edilmiştir.⁴

“Öncekilerden” kastedilenin kimler olduğu ile ilgili bazı görüşler şöyledir:

İbn Abbâs, Mücâhid, Şa`bî, `Ata el-Horasânî, Süddî ve Katâde'den gelen rivayete göre “öncekilerden” kastedilen Ehl-i Kitaptır.⁵ Buna delalet eden bazı rivayetler şöyledir:

- İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan naklettiğine göre “Sizden öncekilere farz kılındığı gibi” ifadesinden kastedilenler Ehl-i Kitap'tır. `Atâ el-Horasânî, Şa`bî ve Süddî'den bunun benzeri rivâyet edilmiştir.⁶
- İbn Cerîr de Mücâhid'den bunun benzerini rivâyet etmiştir.⁷
- İbn Ebî Şeybe, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'nin `Amr b. `As'tan rivâyet ettiklerine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu. “Bizimle Ehl-i Kitab'ın orucu arasındaki fark sahur yemeğidir.”⁸
- Şa`bî, Katâde ve diğerleri Yüce Allah'ın Mûsa ve İsân'ın kavmine ramazan orucunu farz kıldığını ancak onların bunu değiştirdiklerini söylemişlerdir.⁹

İbn Ömer, Hasan ayrıca Mücâhid, Süddî ve Katâde'den gelen başka bir rivâyete göre “öncekiler”den kastedilenler önceki bütün insanlardır.¹⁰ Buna delalet eden bazı rivayetler şöyledir:

- İbn Ebî Hâtim'in İbn Ömer'den rivâyeti ettiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Ramazan orucunu Yüce Allah sizden öncekilere de farz kılmıştır.”¹¹
- İbn Cerîr de Katade'den bunun benzerini rivâyet etmiştir.¹²
- İbn Ebî Hâtim'in rivâyet ettiğine göre Hasan bu âyetin tefsirinde şöyle dedi: “Vallahi oruç bize farz kılındığı gibi geçmiş bütün ümmetlere de farz kılınmıştır.” Süddî'den de bunun benzeri rivâyet edilmiştir.¹³

Ayetteki “Teşbihten” kastedilenin ne olduğu ile ilgili görüşler de genel olarak şöyledir:

İbn Abbâs, İbn Ömer, Süddî, Ebu'l-`Âliye, `Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Mücâhid, Sa`îd b. Cübeyr, Mukâtil b. Hayyân, Rabi` b. Enes, `Ata el-Horasânî'nin rivâyet ettiklerine göre bu

⁴ İbn Cerîr, Ebû Ca'fer Muhammed et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk.: Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türkî bi't-Teâvuni Mea'l-Merkezi'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Dâru Hecr, byy., bty. 3/153.

⁵ İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/155; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk.: Es'ad Muhammed et-Tayyib, 3. Baskı, Mektebetu Nezâr, Riyad, 1997, 2/305; Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2006, 3/124; Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hecr, Mısır, bty., 2/172-173.

⁶ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 2/305; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/172-173.

⁷ İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/155; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/174

⁸ Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/277.

⁹ İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/153; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 2/304-305; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/124.

¹⁰ İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/155; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/125.

¹¹ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 2/304

¹² İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/155.

¹³ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 2/305

âyetteki teşbihten kastedilen keyfiyetteki benzerliktir.¹⁴ Bunlara göre oruç Müslümanlara evvela öncekilere farz kıldığı şekliyle farz kılınmış ancak daha sonra bu hüküm neshedilmiştir.¹⁵

- İbn Cerîr'in rivâyet ettiğine göre Süddî şöyle demiştir: “Bizden öncekiler Hıristiyanlardır. Onlara Ramazan orucu farz kılınmıştı. Bu farziyet uykudan sonra bir şey yememeleri ve Ramazan ayında eşlerine yaklaşmamaları şeklindeydi. Bu durum onlara ağır geldi... Müminlere de onlara farz kılındığı gibi farz kılındı. Müslümanlar da bu hal üzere devam ettiler. Hristiyanların yaptıkları gibi yaptılar. Nihâyet Ebû Kays b. Sırma ile Ömer b. Hattâb olayı yaşandı ve bunun üzerine Yüce Allah onlara yeme, içme ve cimayı fecrin doğuşuna kadar helal kıldı.¹⁶
- İbn Cerîr'in Süddî'den daha uzunca yaptığı bir rivâyette yer aldığına göre Hz. Ömer durumunu Resûlullah'a (s.a.v.) arz ettiği zaman Resûlullah (s.a.v.) ona: “Ey Hattâb'ın oğlu bunu yapmak senin için uygun olmadı” dedi. Bunun üzerine bu hüküm, “Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı...” âyeti ile neshedildi.”¹⁷
- İbn Ebî Hâtim'in rivâyet ettiğine göre İbn Ömer “Sizden öncekilere farz kılındığı gibi” âyeti hakkında şöyle dedi: “Onlardan biri yatsı namazını kıldıktan sonra uyusaydı ona yeme, içme ve eşiyile birlikte olma diğer gün akşama kadar haram olurdu.” Bunun benzeri İbn Abbâs, Ebu'l-`Âliye, `Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Mücâhid, Sa`îd b. Cübeyr, Mukâtil b. Hayyân, Rabî` b. Enes, `Atâ el-Horasânî'den de rivâyet edilmiştir.¹⁸
- Süneyd ve İbn `Asâkir'in İbn Abbâs'tan rivâyet ettiklerine göre o şöyle dedi: “*Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı*” âyetiyle Allah Ehl-i Kitab'ı kastediyor. Bu orucun Hz. Peygamberin ashabına farziyeti onlardan birinin yatsı namazı kılincaya veya uyuyuncaya kadar yeme, içme ve eşleriyle birlikte olma konusunda serbest olmaları, ancak namaz kıldıktan sonra veya uyuması durumunda ise diğer günün akşamına kadar bunların kendisine yasak kılınması şeklindeydi. Daha sonra inen “Oruç gecesinde eşlerinizle birlikte olmanız size helal kılındı” şeklinde başlayan âyet bu hükmü neshetti.¹⁹
- `Abd b. Humeyd'in rivâyet ettiğine göre Sa`îd b. Cübeyr “Sizden öncekilere farz kılındığı gibi” âyeti hakkında şöyle dedi: Oruç onlara, biri bir şey yemeden uyuyacak olsa diğer güne kadar ona yemek helal olmaz, kadınlar da onlara oruç gecesinde haram olurdu. Bu onlar üzerinde sabit bir hükümdü. Ancak bu konuda size ruhsat verildi.²⁰

Şa`bî, Katâde ve diğer bazılarına göre âyetteki teşbihten kastedilen “zaman ve miktar”daki benzerliktir. Bunlara göre bizimle onların oruçları zaman ve miktar açısından aynıdır.²¹ Nehhâs da bu görüşü tercih etmiştir.²²

¹⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/125-126.

¹⁵ İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/154; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/124.

¹⁶ İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/154, 240.

¹⁷ İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/240.

¹⁸ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*, 2/305

¹⁹ Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/177.

²⁰ Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/177.

²¹ İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/153; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/124.

²² Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/124.

- Bunlar Yüce Allah'ın Mûsâ ve İsân'ın kavimlerine Ramazan orucunu farz kıldığını ancak onların bunu değiştirdiğini söylemişlerdir.²³

Bazıları teşbihten kastedilenin vakit ve keyfiyetteki benzerlik değil sadece farziyetteki benzerlik olduğunu söylemişlerdir.²⁴

Mu`âz b. Cebel ve `Atâ'dan benzerliğin sadece oruçta olduğu, keyfiyet veya sayıda olmadığı rivâyet edilmiştir. Bunlar İslam'da ilk olarak her aydan üç gün ve aşure günü orucunun farz kılındığını, Yahudilerin böyle oruç tutuklarını, âyetteki teşbihten de bunun kastedildiğini söylemişlerdir. Buna göre Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde on altı ay böyle oruç tutmuş sonra da bu hüküm Ramazan ayı orucuyla neshedilmiştir. İbn Abbâs İslam'daki ilk neshin “kible tahvili” ve “orucun ilk hali” olduğunu söylemiştir.²⁵

İbn Cerîr âyetteki “sizden öncekiler” ve “teşbihten” kastedilenin ne olduğuna dair rivâyetleri arz ettikten sonra bu konudaki tercihini şöyle ifade eder:

Bu görüşlerin en evla olanı ayete şöyle anlam verenlerin görüşüdür: Ey iman edenler oruç size, sizden önceki Ehl-i Kitab'a sayılı günler olarak farz kılındığı gibi farz kılınmıştır. Bu da Ramazan ayının bütünüdür. Çünkü İbrâhim'den (s.a.v.) sonra gelenlerin ona tabi olmaları emredilmiştir. Allah onu insanlara imam kılmıştır. Yüce Allah onun dininin Müslüman Hanif dini olduğunu bize haber vermiştir. Hz. Peygambere de ondan önceki peygamberlere emrettiği şeyi emretmiştir. Buradaki teşbih vakit ile ilgilidir. Çünkü bizden öncekilere aynen bize farz kılındığı gibi ramazan ayında oruç tutmaları farz kılınmıştır.²⁶

187 âyette yer alan “أَجَلٌ لَّكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ (أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوا هُنَّ وَأَبْتَعُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ)” Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye kadar yiyin, için.”

Bu ayetin nüzul sebebi bağlamında müfessirlerin zikrettiği bazı rivayetler şöyledir:

- Vekî', `Abd b. Humeyd, Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nahhâs, İbn Cerîr, İbn Münzir, ve Beyhakî'nin Berâ b. `Azib'den rivâyet ettiklerine göre o şöyle dedi: “Hz. Peygamberin ashabı oruçluyken, iftar vakti geldiğinde iftar açmadan önce biri yatsaydı artık diğer günün akşamına kadar ne o gece, ne de gündüzünde bir şey yiyemezdi. Kays b. Sırmâ el-Ensârî oruçluydu. Kendisine ait toprak işinde çalışıyordu. İftar vakti gelince eşine gelip ‘yanında yiyecek bir şey var mı?’ diye sordu. O da ‘Hayır, ancak çıkıp sana bir şeyler getireyim’ dedi. Onun da gözlerine uyku çöktü ve uyuya kaldı. Hanımı gelip onun uyuduğunu görünce ‘Yazık oldu sana, uyudun mu?’ dedi. Sonraki günün ortasında bayıldı. Bu durum Peygamber'e (s.a.v.) anlatıldı. Bunun üzerine “أَجَلٌ لَّكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفْتُ”

²³ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/124.

²⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/125.

²⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/126.

²⁶ İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/155-156.

(مِنَ الْفَجْرِ) Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı” âyeti kısmına kadar indi. Sahabeler buna çok sevindiler”²⁷

- Buhârî'nin rivâyet ettiğine göre Berâ şöyle dedi: “Ramazan orucu âyeti inince, bütün ramazan boyunca kadınlara yaklaşmazlardı. Bazıları da (eşlerine yaklaşarak) nefislerine zulmettiler. Bunun üzerine Yüce Allah (عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ) Allah, kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti” âyetini indirdi.”²⁸
- Ahmed, İbn Cerîr, İbn Münzir ve İbn Ebi Hatem hasen bir senetle, Kab b. Malik'ten rivâyet ettiklerine göre o şöyle dedi: “İnsanlar Ramazanda oruç tutukları vakit şâyet bir adam (iftar açmadan uyusaydı) ona yeme, içme ve eşiyile birlikte olma diğer gün iftara kadar yasak olurdu. Bir gece Ömer b. Hattab Resulullah'ın (s.a.v.) yanından geç vakitlere kadar kaldı. Eve vardığında eşinin uyuduğunu gördü. Onu uyandırdı ve beraber olmayı arzuladı. O da ben uyumuştum dedi. Ömer hayır uyumadın dedi sonrada arzuladığını yaptı. Kab b. Malik de benzerini yapmıştı. Ömer b. Hattab sabahlayınca Peygambere gelerek durumu anlattı. Bunun üzerine yüce Allah ‘Allah, kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti’ âyetini indirdi.”²⁹
- Abd b. Humeyd'in İbrâhîm et-Teymî'den naklettiğine göre o şöyle dedi: Müslümanlar İslam'ın ilk dönemlerinde Ehl-i Kitab'ın yaptıkları gibi yaparlardı. Onlardan biri uyuyacak olsaydı artık sonraki güne kadar bir şey yemezdi. Bunun üzerine (واشربوا) yiyeceğiniz, içeceğiniz’ âyeti sonuna kadar indi.³⁰

Kurtubî âyeti kerimedeki “(أحل لكم) size helal kılındı” ifadesindeki “(أحل)” kelimesinin, burada zikredilenlerin daha önce haram olduğunu, bu ifadenin de önceki hükmün neshini gerektirdiğini söyler. Sonra da buna delil olarak bu ayetin nüzul sebebi olduğu anlaşılan yukarıdaki ilk üç rivayeti zikreder.³¹

İbn Kesir'in bu âyet ile ilgili açıklaması şöyledir: “Bu Allah'tan Müslümanlara bir ruhsattır. İslam'ın ilk dönemlerinde Müslümanların üzerinde buldukları durumu kaldırmıştır. O zaman biri iftarını açsaydı yeme, içme ve cima sadece yatsı namazına veya öncesinde uyuyuncaya kadar serbest olurdu. Biri uyusaydı veya yatsı namazını kılsaydı sonraki geceye / iftar vaktine kadar artık ona yeme, içme ve cima haram olurdu.”³²

²⁷ Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/272. Ayrıca bk.: Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiü'l-Müsnedü's-Sahîhü'l-Muhtasar*, 3. Baskı, thk. Mustafa Dîb el-Buğa, Dâru İbn Kesîr Yemame, Beyrut, 1987, Savm, 15; Ebû Dâvud es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, thk. Şuayb el-Arnaût- Muhammed Kâmi'l Karabellî, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009, Salât, 28; Tirmizî, Muhammed Ebû İsmâ, Sünenü't-Tirmizî, thk.: Ahmed Şakir ve dğr. Mektebetu Mustafa el-Halebî, Mısır, 1975, Ebvâbü't-Tefsîr, Sûretü'l-Bakara; İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/235; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/186-187; İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâil. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed ve dğr., Müessesetu Kurtuba ve Mektebetu Evlâdi's-Şeyh li't-Turâs, Cize, bty. 2/194-195.

²⁸ Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/187 Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/272; Buhârî, Tefsîr, Sûretü'l-Bakara.

²⁹ Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/273 ayrıca bk.: Ahmed, Müsned, 25/86; İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/236; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 2/316; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/187. Suyûtî bunun hasen senetle rivayet edildiğini ifade etmiştir. Benzer anlamlar ifade eden farklı rivayetler için bk: İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/237-242; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/273-277.

³⁰ Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/277.

³¹ Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/186-187.

³² İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 2/194. İbn Kesîr daha sonra buna delalet eden rivayetler zikreder. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 194-196.

İbn Kesir bu açıklamasını takviye eden birçok rivâyet zikrettikten sonra şöyle der: Mücâhid, `Atâ, İkrime, Süddî, Katâde ve başkalarından gelen rivâyetlere göre bu âyet Ömer b. Hattâb, Sırma b. Kays ve onların yaptıklarını yapanlar hakkında nazil olmuştur. Âyet gecenin tümünde bir ruhsat, rahmet ve kolaylık olmak üzere yeme, içme ve cimayı mubah kılmıştır.³³

3. Genel Olarak Orucun Geçirdiği Merhaleleri Beyan Eden Bazı Rivâyetler

Ahmed, Ebû Dâvud, İbn Cerîr, İbn Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve Beyhâkî'nin Muâz b. Cebel'den rivâyet ettikleri namaz ve orucun üç merhale geçirdiğini ifade eden uzun bir hadis naklederler. Söz konusu hadiste Mu`âz b. Cebel'in oruçla ilgili ifadesi şöyledir: "...Orucun geçirdiği hallere gelince: Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye geldiği zaman her aydan üç gün oruç tutmaya başladı. Aşûra orucunu tuttu. Sonra Allah ona Ramazan orucunu farz kıldı. Bununla ilgili

- *'Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı'* âyetinden *'oruç tutmaya gücü yetenlerin (oruç tutmamaları durumunda) bir miskin doyumu fidye vermeleri gerekir'* âyetine kadar indirdi. Buna göre dileyen oruç tutar, dileyen de oruç yerine bir miskini doyurur ve bu ona yeterli gelirdi. Sonra Yüce Allah,
- *'(O sayılı günler), insanlar için bir hidâyet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyleyse içinizden kim o aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin.'*³⁴ Böylece Allah sağlıklı olan mukim kişiye oruç tutmayı gerekli kıldı, seferi ve hasta olana da ruhsat verdi. Bir miskin doyumu fidye vermek de oruç tutmaya gücü yetmeyenler için sabit bir hüküm oldu. Bu orucun geçirdiği ilk iki merhalelerdir.
- Müslümanlar ramazan gecelerinde uyumadıkları sürece yer, içer ve eşleriyle beraber olurlardı; ancak uyudukları andan itibaren bunlar yasak olurdu. Ensâr'dan olan Sırma adındaki bir adam oruçlu olarak akşama kadar çalışıyordu. (İftar vakti) evine geldi ve yatsı namazını kılıp uyudu. Hiçbir şey yemeden içmeden sabahladı. Peygamber (s.a.v.) onu çok bitkin gördü. Bunun üzerine ona: 'Neden seni çok bitkin bir şekilde görüyorum?' dedi. O da: 'Ey Allah'ın Resûlü, ben dün çalıştım, eve vardığımda da kendimi atıp uyudum. Sabaha da oruçlu girdim' dedi. Ömer de uyuduktan sonra eşiyile birlikte olmuştu. Peygambere gelip durumunu arz etti. Yüce Allah bunun üzerine *'Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, (Ramazan gecelerinde hanımlarınıza yaklaşarak) kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarınca) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun'* âyetini indirdi.³⁵

³³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 2/196.

³⁴ el-Bakara 2/183-185.

³⁵ Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/170-172; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3/175-176; *Câmiü'l-Beyân ve ed-Durru'l-Mensûr*'un tahkikini yapanlar bunun senedinin munkati olduğunu söylemişlerdir. Bk.: İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, 3/158; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/172.

Değerlendirme ve Sonuç

Berâ b. `Azib`den gelen rivâyetler sahihtir. Suyûfî, Ka`b b. Mâlik`ten gelen rivâyetin de “Hasen” olduğunu söylemiştir. Bu rivâyetlere göre sahabenin ramazan orucu ile ilgili uygulamaları şöyleydi: Oruç tutan biri (iftar açmadan uyusaydı) ona yeme, içme ve eşiyile birlikte olma diğer gün iftara kadar yasak olurdu.

Bununla ilgili bir bilgi Kur`an`da açık bir şekilde yer almamaktadır. Araştırdığım kadarıyla Hz. Peygamberden de bu şekilde oruç tutmalarını emreden kavî-i bir hadis varit olmamıştır. Sahabenin bu konudaki uygulamasının Hz. Peygamber zamanında gerçekleşmiş ve onun onayını almış takriri bir sünnet olduğu bu konuda varit olan sahih rivayetlerden anlaşılmaktadır. Sahabeler “sizden öncekilere farz kılındığı gibi” ifadesinden hareketle keyfiyette de de öncekilerin oruçlarına benzemesi gerektiğini düşünerek onlar gibi oruç tutmuş olabilirler. Nitekim buna delalet eden bazı rivâyetler tefsir kitaplarında yer almaktadır.³⁶ Ancak bu rivâyetlere dayanarak “sizden öncekilere farz kılındığı gibi” ifadesinden kastedilenin “keyfiyette” de benzerlik olduğu, sahabenin bundan dolayı ilk dönemlerde ramazan gecesindeki uygulamalarının böyle olduğu, sonra inen 187. âyetin, önceki âyetten kastedilen “keyfiyette benzerliği” neshettiği şeklindeki bir açıklamanın isabetli olmadığı söylenebilir.

Çünkü sahabenin bu uygulamasının, âyetten bağımsız olarak Ehl-i kitabın orucu ile ilgili sahip oldukları bir bilgiye dayandığı, Hz. Peygamberin takriri sünnetiyle de muvafakatını aldığı söylenebilir. Bu durumda 187. âyetin “sizden öncekilere farz kılındığı gibi” âyetinden kastedilmiş olabileceği düşünülen “keyfiyetteki benzerliği” değil, Hz. Peygamberin takririne dayanan uygulamayı nesh ettiğini söylemek daha isabetli olacaktır.

Durum ne olursa olsun daha sonra inen Bakara 187. âyette yer alan “*Oruç gecelerinde eşlerinizle ilişkide bulunmanız size helâl kılındı... Allah, kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi ve tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinizle beraber olabilir ve Allah`ın sizin için takdir ettiğini isteyebilirsiniz.*” Bu ifadeler Hz. Peygamber`in ümmetine orucun farz kılındığı ilk dönemde oruç tutulacak günün gecesinde cinsel ilişkinin yasak olduğuna, ancak bazılarının nefislerine hâkim olamayıp bunu çiğnediklerine, ardından tövbe ettiklerine, Yüce Allah`ın da tövbelerini kabul edip onları bağışladığına ve farz kılınan bu orucun gecesindeki cinsel ilişkiyi helal kıldığına delalet etmektedir.

Şüphesiz bu rivâyetler göz önünde bulundurulduğu zaman Bakara 183. âyetteki “Sizden öncekilere farz kılındığı gibi” ifadesinden “farziyette” öncekilerin orucuna benzediğine delaletinin açık olduğu, “keyfiyette” ise öncekilerin orucuna benzerliğe delaletinin ise ihtimal dâhilinde olduğu anlaşılacaktır.

Ancak 187. âyetten, farz kılınan orucun gecesinde daha önce yasak kılınmış olduğu anlaşılan bazı şeylerin helal kılındığı anlaşılmaktadır.

³⁶ Örnek olarak bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru`l-Kur`âni`l-Azîm*, 1/305; Suyûfî, *ed-Durru`l-Mensûr*, 2/176-177.

Bu durumda 187. âyetin nüzülü ile anlaşılması oluyor ki 183. âyetteki benzerlikten kastedilen sadece farziyetteki benzerliktir. Buna göre 187. âyetin 183. âyetten kastedileni tahsis ettiği söylenebilir.

Bazıları buna nesih demişlerse³⁷ de bunun kavramsal anlamda bir nesih olmayıp sadece 183. âyetteki umum ifadenin tahsisi olduğunu söylemek daha isabetli olacaktır. Nitekim ilk dönemlerde tahsise de nesih dendiği bilinmektedir.³⁸

Kaynakça

- Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiü'l-Müsnedü's-Sahîhü'l-Muhtasar*, 3. Baskı, thk. Mustafa Dîb el-Buğa, Dâru İbn Kesîr Yemame, Beyrut, 1987.
- Ebû Dâvud es-Sicistânî, *Sünenu Ebî Dâvud*, thk. Şuayb el-Arnaût- Muhammed Kâmi'l Karabellî, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009, Salât, 28.
- Ekinci, Kutbettin. *Kur'an'dan Usule Nesih Kavramı*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019.
- İbn Cerîr, Ebû Ca'fer Muhammed et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk.: Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türkî bi't-Teâvuni Mea'l-Merkezi'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Dâru Hecr, byy., bty.
- İbn Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî, *Nevâsihü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Eşref Ali Melibârî, İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî, Medine, 2003.
- İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk.: Es'ad Muhammed et-Tayyib, 3. Baskı, Mektebetu Nezâr, Riyad, 1997.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed ve dğr., Müessesetu Kurtuba ve Mektebetu Evlâdi'ş-Şeyh li't-Turâs, Cîze, bty. 2/194-195.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2006.
- Mustafâ Zeyd, *en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Vefâ, 3. Baskı, Mansûra, 1987.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hecr, Mısır, bty.
- Tirmizî, Muhammed Ebû İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, thk.: Ahmed Şakir ve dğr. Mektebetu Mustafa el-Halebî, Mısır, 1975.
- Zelmî, Mustafa İbrahim, *et-Tibyân li Refî Ğumudi'n-Neshi fi'l-Kur'ân*, Irak, 2014.

³⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 2006) 3/126

³⁸ Zürkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1988.2/273-274.

Zürkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-
İlmiyye, Beyrût, 1988.

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA CEMAAT YURTTAŞLIĞI

Doç.Dr. Ercan ŞAHBUDAK¹,

¹ Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,

esahbudak@cumhuriyet.edu.tr - [0000-0003-1059-591X](tel:0000-0003-1059-591X)

ÖZET

Yurttaşlık, bireylerin bir devletle olan hukuki ve sosyal bağlarını tanımlayan temel bir kavramdır. Tarih boyunca, yurttaşlık kavramı, bireylerin hakları, sorumlulukları ve toplumsal katılım biçimleriyle ilgili çeşitli anlamlar kazanmıştır. Modern demokrasilerde yurttaşlık, sadece hukuki bir statü olmanın ötesinde, aktif katılımı, toplumsal sorumluluğu ve ortak değerleri paylaşmayı da içerir.

Günümüz toplumlarında bireylerin kimlikleri ve aidiyet duyguları, yalnızca ulusal sınırlarla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda çeşitli topluluklar ve cemaatler aracılığıyla da şekillenmektedir. Bu bağlamda, “cemaat yurttaşlığı” kavramı, bireylerin toplumsal ve kültürel aidiyetlerini, yerel ve küresel düzeyde nasıl deneyimlediklerini anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Cemaat yurttaşlığı, bireylerin belirli bir topluluk veya grup içindeki rollerini, sorumluluklarını ve haklarını tanımlarken, aynı zamanda bu toplulukların bireyler üzerindeki etkilerine de vurgu yapmaktadır.

Yapılan araştırmada Sivas Anadolu Gençlik Derneği’ne bağlı özel bir yurttaki öğrenciler özelinde dini cemaatlerin yurttaşlık algılarının nasıl geliştiği, derinlemesine görüşmelerle ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Özellikle neoliberal politikalarla beraber cemaatlerin ‘bir hırka bir lokma’ felsefesinden şirketleşme sürecine geçerken statü, siyasi güç ve ekonominin ortaya çıkardığı daha farklı ilişkiler neticesinde yurttaşlık olgusunun nasıl etkilendiği irdelenmiştir. Dini cemaatlerin, devlet-toplum ilişkileri daha çok dini referanslı bir yapıda cemaat içindeki bir bireye angaje edilirken aynı zamanda bu cemaat içerisindeki birey modern, laik ve seküler bir devlet modelinin de vatandaşı durumundadır. Bu ikili yapının cemaat içerisindeki bir bireyin yurttaşlık algısını ne şekilde dönüştürdüğü ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cemaat, Cemaat Yurttaşlığı, Yurttaşlık.

Abstract

Citizenship is a fundamental concept that defines the legal and social ties of individuals with a state. Throughout history, the concept of citizenship has acquired various meanings regarding individuals' rights, responsibilities and forms of social participation. In modern democracies, citizenship is more than just a legal status, it also includes active participation, social responsibility and sharing common values.

In today's societies, individuals' identities and sense of belonging are not only limited to national borders, but are also shaped through various communities and communities. In this context, the concept of "community citizenship" provides an important framework for understanding how individuals experience their social and cultural belongings at local and global levels. Community citizenship defines individuals' roles, responsibilities, and rights within a particular community or group, while also emphasizing the impact of these communities on individuals.

In the research, it was tried to reveal through in-depth interviews how the citizenship perceptions of religious communities developed in the case of students staying in a private dormitory affiliated with the Sivas Anatolian Youth Association. It has been examined how the phenomenon of citizenship is affected as a result of the different relations created by status, political power and economy, especially as communities move from the 'one cardigan, one bite' philosophy to the corporatization process, along with neoliberal policies. While the state-society relations

of religious communities are mostly engaged with an individual within the community in a structure with religious references, the individual within this community is also a citizen of a modern, secular and secular state model. It is discussed how this dual structure transforms the perception of citizenship of an individual within the community.

Key Words: Community, Community Citizenship, Citizenship.

1. Giriş

Yurttaşlık, tarih boyunca bireysel duruş ve toplumsal yaşamın en çok tartışılan konularından biri olmuştur. Yurttaşlık kavramı Antik Yunan'a dayanan bir tarihsel geçmişe sahip olmakla birlikte siyasal toplumlar gibi tarihin akışı içinde dönüşümler geçirmiştir. Modern anlamda yurttaşlığın ele alınıp incelenmesi kapitalizm ile paralel bir seyir izlemiştir.

Yurttaşlık, son zamanlarda gerek siyasal arenada gerekse sosyal bilim çevrelerinde yoğun olarak tartışılan konulardan biridir. Özellikle küreselleşme süreci ve postmodernite tartışmaları ile birlikte ulus devletin sorgulanmaya başlandığı günümüzde, yurttaşlık olgusunun yeniden ele alındığı ve yorumlandığı görülmektedir.

Tarihsel süreçte kapitalizmin ve demokrasinin gelişmesine paralel olarak önem kazanan yurttaşlık olgusu, siyasi literatürde görülen yeni bir kavram değildir. Kökeni çok eskilere, Antik Yunan'a kadar gitmektedir. Latince *civis* ve Yunanca *polities* kelimelerinden türemiş olan yurttaşlık, en basit anlamda "bir siyasal topluluğun üyesi" şeklinde tanımlanabilir. (Sarıbay, 1998: 67). Herkes tarafından kabul edilebilecek belirli bir niteliği ve içeriği olmayan ve çoğunlukla teorik açıklamalarla anlatılmaya çalışılan yurttaşlık kavramının ne olduğu üzerine tam bir mutabakat sağlanamamıştır.

Antik Yunan'da kentin yani polis'in ekonomik, dini, askeri ve siyasal bir birim olarak ortaya çıkışı, yurttaş düşüncesinin de başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Yunanlılar, yurttaşlardan meydana gelen soyut, politik bir toplum fikrini geliştirmişlerdir. Bunun yanı sıra Yunan sitesinin barbar toplumlardan farklı olarak yasalarla yönetilen bir toplum ve hukuk devletinin de başlangıcı olduğu kabul edilmektedir (Ignatief, 1995: 25). Romalılarla birlikte yurttaşlar, sitenin mensubu olarak değil, hukukun öznelere olarak tanımlanmaya başlamıştır (Schnapper 1995: 50). Bu yeni aşamada yurttaşlık, bir takım haklar içeren bir yasal statü olarak kavramsallaştırılmıştır. Ayrıca yurttaşlık, Yunanlılardaki anlayıştan farklı olarak herkese açık bir hale gelmiş ve daha evrensel bir açılım kazanmıştır.

Modernite ile birlikte; post-modernizm, küreselleşme, çok kültürcülük ve kimlik politikaları gibi söylemlerin etkisiyle yurttaşlık yeni boyutlar kazanmıştır. Örneğin yurttaşlığın içerdiği haklar çeşitlenmiştir; başlangıçta kişisel ve sivil haklarla sınırlı olan yurttaşlık hakları, önce siyasal haklara ve ardından sosyal haklara doğru genişlemiştir (Üstel, 1999: 62). Ayrıca Avrupa

Birliği gibi yeni ekonomik ve siyasal organizasyonlar çerçevesinde ulus-üstü yurttaşlıktan söz edilmeye başlanmıştır.

Günümüze kadar geçen sürede “yurttaş” kavramıyla kastedilen iki farklı anlayış etkili olmuştur. Bunlardan birincisi, yurttaşlığı bir görev, bir sorumluluk ve gururla kabul edilmiş bir yük olarak tanımlar. İkincisi ise, yurttaşlığı bir statü, bir yetki, bir hak veya pasif şekilde kullanılan haklar manzumesi olarak görür (Bendix, 1964: 56). Birinci anlayışta yurttaşlık hayatın çekirdeğini, ikincisinde ise hayatın dışsal çerçevesini oluşturmaktadır.

Bu araştırma, cemaat kimliği bağlamında Sivas Merkez İlçede bulunan Anadolu Gençlik Derneği özelinde yurttaşlık bilinç ve algılarını sorgulamak üzere gerçekleştirilmiştir. Yurttaşlığın tarihsel gelişim süreci, Türkiye şartlarında incelenmiş, yeni toplumsal hareketler ile birlikte ortaya çıkan cemaat yurttaşlığı olgusu günümüzdeki görünümü ile sunulmaya çalışılmıştır. Özellikle, Avrupa Birliği’ne girmeye çalışan Türkiye’de yurttaşlık anlayışının sorgulanması ve yeni bir değerlendirmenin yapılması, Türkiye gerçeklerinin göz önüne serilerek daha somut bir tutum benimsenmesine yardım edeceği umulmaktadır.

Her fırsatta üzerinde çok tartışılan yurttaşlık olgusu, cemaat özelinde yeterince işlenmemiş, yapılan az sayıda çalışmalara literatürde eksikliği hissedilmiştir. Sivas Merkez İlçede yapılan bu çalışma, Anadolu Gençlik Derneği özelinde yapılmış olup bu alanda yapılan olan sınırlı sayıdaki uygulamalı çalışmalardan biridir. Bu çalışma ile Anadolu Gençlik Merkez’ine bağlı özel bir yurttaki sınırlı sayıdaki öğrencilerin yurttaşlık algıları ve bilinç düzeyleri, hazırlanan soru cetvelleri ile ölçülmeye çalışılmıştır.

2. Yurttaşlık

Yurttaşlık kavramı, Atina ve Roma’da ortaya çıkmış; modernite ile birlikte gelişimini ulus-devletle sağlamıştır. Demokratik pratiğin merkezinde yer alan yurttaşlık en genel anlamıyla, insanların farklılıklarının ve maddi şartlarının ötesinde, onurluluk açısından eşit oldukları ve gerek hukuki, gerek siyasi anlamda eşit muamele görmek durumunda oldukları fikirlerdir (Mumyalmaz, 2013: 23). Bu bağlamda yurttaş ise ortak yaşam içinde haklarının ve ortak yaşama ilişkin yükümlülüklerinin farkında olarak eylemde bulunan kişi/birey olmaktadır. Bu haklar ve yükümlülükler tüm üyeleri kapsadığından dolayı, yurttaşlık olgusu özgürlük, eşitlik, ulusallık ve evrensellelikle birlikte düşünülecektir. Yurttaş olmak bakımından hiçbir üyenin statüsü farklılıkları içermemektedir (Hall ve Held, 1995: 173). İnsanlar karar alma sürecine katılmaksızın birey bile olamamaktadırlar (Barber, 1995: 25). Topluluk hem katılımdan doğmakta hem de katılımı olanaklı kılmaktadır. Topluluğa katılım ise yurttaşlıkla olur.

Dolayısıyla, topluluk ve katılım “tek bir toplumsal varoluşun, yani yurttaşlığın görünüşleridir” (Barber, 1995: 200). Katılım, sorumluluk doğuran bir eylemdir (Varol 1997:134).

Yurttaşlık kavramının geçmişi ilk devletlere kadar uzanmaktadır. Yurttaşlık İlk olarak Antik Yunandaki şehir devletlerini işaret eden ‘city’ ya da ‘cite’ den türetilmiş ve şehir devletine mensubiyeti ifade eden bir sözcük olan ‘citizen’ ya da ‘citoyen’ den doğmuştur (Ozulu ve Kösecik, 2016: 514). Konjonktüre bağlı olarak kavramsal ihtivası bir siyasal topluluğa ait olmaktan kaynaklanan hak ve görevler bütününe ifade etmektedir. Tarihsel süreç içinde açıkça görülebileceği gibi, antik çağdan itibaren yurttaşlık, siyasal sisteme katılım pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır (Barber, 1995: 25). Bu katılımın ardında, kaynaklardan ve zenginliklerden pay alma; böylelikle toplumun ayrıcalıklı ve seçkin bir üyesi haline gelme mücadelesi vardır. Dolayısıyla yurttaşlık, ilk andan itibaren, bazı kurucu dışlama pratikleri üzerinde yükselme zemini bulmuştur. Antik Yunan ve Roma’da sınıf ve cinsiyet ayrımı üzerine kurulmuş olan yurttaşlık (Heater, 1996: 57), Hıristiyanlıkla kaybolma noktasına gelmiştir.

Ortaçağ’a bakıldığında kentin siyasal bir birim olarak kurulduğu görülmektedir. Kentte yaşayan kentsoylu ise hukuki ve siyasal açıdan bir yurttaşdır (Gürses, 2011: 28). Ortaçağ kent devletleri döneminde yurttaşlığın yeniden canlanışının temelinde, hem ekonomik hem de siyasal yapıdaki dönüşümler bulunmaktadır. Kent devletlerinin kurulması, artan ticaret sonucu, siyasetin ekonomik ve toplumsal dönüşümlere uyumlu hale getirilmesi mücadelesini ortaya çıkarmıştır (Oldfield; 1990: 50). Kent devleti içindeki yurttaşlık mücadelelerinin, bir anlamda, kentin ekonomik olarak güç kazanmaya başlayan üyelerinin, siyasete katılma, dolayısıyla kentin ayrıcalıklı üyesi olma mücadelesi olarak okunması gerekmektedir (Bookchin, 1999: 150).

Mutlak monarşiler dönemi ise, yurttaşlığın klasik anlamının öldüğü, bununla beraber devlet ve toplumun birbirinden ayrıldığı ve tebaanın devlet karşısında hiçbir etkisinin kalmadığı, dolayısıyla yurttaşlığın modern kullanımının nüvelerinin ortaya çıkmaya başladığı bir dönemdir (Leca, 1992: 19). Bu dönemden itibaren yurttaşlık, aristokrasinin ayrıcalıklarına karşı bir tez olarak, yükselmekte olan yeni sınıfın yani burjuvazinin söylemlerinde yer almıştır. Burjuvazinin gündeminde olan yurttaşlık, tam da burjuva sınıfının çıkarları üzerine şekillenen, bir başka deyişle bir dizi kurucu dışlamayı, burjuva sınıfının lehine gerçekleştiren bir pratik olmuştur (Özkazanç, 1998: 80-82).

Batı menşeli yurttaşlık özellikle dinsel tartışmaların odağında yer almıştır. Bakıldığında Doğu’da din, Hindistan’daki kast sistemi ve Çin’deki bürokrasi, yurttaşlar cemaatini temsil eden kolektif bir örgütlenmenin oluşumuna izin vermemiştir. Demokrasinin gelişmediği Arap

kentlerinde meşrutiyetin tek kaynağı olarak Tanrı görülmüş, yurttaş dinsel varlığın yerini alamamıştır (Gürses, 2011: 29). Avrupa’da skolastik düşüncenin çözülmesiyle birlikte kiliseler meşruiyetini kaybetmiş, uyruk olarak görülen bireyin yurttaş olarak algısı söz konusu olmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde ise dinsel iktidarların tek elde toplandığı ulus-devlet kavramı ortaya çıkmıştır. Din alanında önemli gelişmelerden biride dinin toplumsal yaşamı düzenleyen, bireyin ahlaklı bir insan olmasını ve yurttaşlık görevlerini benimsemesini sağlayan sekülerizm öngörüsü şekillenmiştir (Gürses, 2011: 31). Bu bağlamda inanç eksenli bir mekanizma yaratılarak devlet ve birey arasındaki ilişkileri güçlendirecek bir yurttaşlık bilinci öne sürülmüştür.

3. Türkiye’de Yurttaşlık

Tarihsel dönemeçler farklı ekonomik, siyasal ve toplumsal süreçlere sirayet etmektedir. Bu açıdan yurttaşlığın gelişimi ve değişimi her toplumda farklı bir şekilde kendini göstermiştir. Dönemsel karşılaştırmalar yapıldığında Türkiye’de yurttaşlık olgusunun tarihsel gelişiminin batıdan farklı olduğu göze çarpmaktadır. Batı toplumlarında yurttaşlığın oluşumunun tarihi, aynı zamanda kapitalizmin, toplumsal sınıfların sosyal ve siyasal mücadelelerinin de tarihidir. Türkiye’de ise vatandaşlık, Osmanlı modernleşmesinden beri yönetici elitlerin bir ölçüde Batı’dan esinlenerek, yukarıdan aşağıya oluşturmaya çalıştıkları toplum mühendisliği projesinin bir ürünüdür.

Osmanlı İmparatorluğu’nun yurttaşlık anlayışı genel olarak “Osmanlılık” ideolojisi temeline dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nda, kulluktan yurttaşlığa geçiş 1839 Tanzimat Hareketi ile başlayan ve “Yeni Osmanlılar” la devam eden bir süreçtir (Çavdar, 1995: 20-21). Düşünsel plandaki gelişmelere bağlı olarak aydın çevrelerde vatan kavramı geliştiği ve yurttaşlık duygusu görülmeye başladığı halde, toplumda henüz özgür bireylerden oluşan eşit haklı yurttaşlık düşüncesi oluşmamış ve kulluk ilişkileri son bulmamıştır. Bu gelişmelere karşın merkezde padişah adına devlet yetkisini kullanan askeri ve mülki erkânla saraya mensup şahısların ve taşrada padişahı temsil eden ayan ve eşrafın kullar karşısındaki ayrıcalıkları devam etmiştir (Akşin, 2000: 122-130). Kulluk ilişkilerinin son bulması ve bireyin yurttaş olma süreci, cumhuriyetin ilanından sonra belirginleşmiş ve ivme kazanmaya başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’ndan itibaren incelenen yurttaşlık olgusu, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin ilk yıllarında farklı görünüm arz etmektedir (Tunçay, 1992: 60). Kurtuluş Savaşı esnasında Türk Kimliğine herhangi bir vurgu yapılmadan, bütün etnik unsurlara eşit mesafede yaklaşarak ortak bir katılım sağlanmıştır (Ekinci, 2000: 138). 1924 tarihli

Anayasa'nın 88. maddesinde, "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk) ıtlak olunur" denilmiştir. Böylece vatandaşlığın; ırk, din, mezhep ya da kan bağı esasına dayalı olarak değil, birlikte yaşam arzusuna dayalı olarak kurulduğu ifade edilmiştir (Polat, 2013: 140). Bu süreçte, din olgusuna ağırlık verilmiş ve ortak payda olan "Müslümanlık" altında toplanılmıştır (Özbudun, 1997: 28). Cumhuriyetin ilk yıllarında ise, daha farklı bir durum göze çarpmaktadır. Bu süreçte Türk ulusu inşa edilmeye çalışılmış ve Türkleştirme politikaları güdülmüştür. Dolayısıyla yurttaş, Türk devrimi ve modernleşmesinin temel öznesi haline gelmiştir.

Cumhuriyetin kurulması ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarıyla geçen tek parti döneminde yurttaşlık, medenilik, vatanperverlik ve milliyetçiliğin bulunduğu bir kavşak olarak tanımlanmıştır (Polat, 2013: 143). Tek parti döneminde yurttaşlık, aktif, özgür bireyler olarak değil, devletin onlara bahsettiği, sınırları belirli bir hareket alanında devletin askerlik, vergi, oy verme gibi beklentilerini karşılamaktan sorumlu kişiler olarak biçimlenmekteydi (Polat, 2013: 150). Bu dönemde Türk vatandaşlık anlayışı, bireysel haklar ve bireylerin eşit muamele görmesi üzerine kurulan vatandaşlık anlayışından farklı olarak, cumhuriyetin değerlerinin taşıyıcısı olarak görülmüştür.

Çok partili sisteme geçiş ve 27 Mayıs müdahalesinden sonra ilan edilen 1961 Anayasası ile toplum daha özgürlükçü haklara kavuşmuştur (Gözübüyük, 1985: 123). 1961 anayasası Türk yurttaşlığının dönüm noktası olarak görülmektedir. Bu anayasa ile bireysel haklar genişletilerek, devlet karşısında bireye öncelik tanınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, devlete karşı ödev ve yükümlülüklerin belirleyici olduğu pasif yurttaşlık anlayışı göze çarparken, 1961 Anayasası ile hak ve özgürlüklerin ön planda olduğu aktif yurttaşlık anlayışı ön plana çıkmıştır ve daha liberal bir yurttaşlık anlayışı benimsenmeye başlamıştır. Bu dönemde, yurttaşlık haklarından sosyal hakların ön plana çıktığı görülmektedir (Kongar, 1998: 160-161). 1961 Anayasası ile ortaya çıkan aktif yurttaşlık anlayışı, aslında sosyal devlet anlayışının bir gereği ve zorunluluğudur (Kalaycıoğlu, 1998: 119). 1961 Anayasasının getirdiği temel hak ve özgürlükler 12 Mart muhtırasıyla kısıtlanmıştır. Daraltılan demokrasi ile birlikte Türkiye adeta bir kâbus içine girmiş, aktif yurttaşlık rafa kaldırılmıştır.

1980 darbesiyle birlikte Türk siyasal yapısı büyük bir darbe olarak kişi hak ve hürriyetlerini kısılcasına alarak daha da daraltmıştır. Bu Olağanüstü hal konjonktürü nedeniyle yeniden tanımlanan yurttaşlık anlayışı, "Atatürk milliyetçiliği" ve "milli şuur"u hakim kılmayı

amaçlamıştır. 1980'lerin başat yurttaş profili, 1982 Anayasası'nın kurguladığı birey-toplum-devlet sistematığının belirleyiciliğinde anlam kazanmıştır (Polat, 2013: 153).

1990'lara gelindiğinde ise hala ideal bir vatandaşlık anlayışına ulaşılabilmiş değildir. 1982 Anayasası günümüze dek birçok defa değiştirilmesiyle yurttaşlık tanımının yeniden yapılması taleplerini de beraberinde getirmiştir. Yurttaşlık tanımında belirleyici unsur olarak daha önce de bahsedilmiş olduğu gibi, cumhuriyetin ilk yıllarındaki tanıma benzer biçimde etnik kimliğe dayalı unsurlar esas kabul edilmiştir. Bu da yurttaşlık ile ilgili Cumhuriyet anlayışının hala baskın olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte daha aktif bir yurttaşlık isteği bu dönemde yoğun bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır. 1990'lardan günümüze uygulanan neo-liberal politika ve uygulamaların bireylerin yaşam koşullarına yönelik eşitsiz sonuçlar vermesi yurttaşlığı yeniden siyasi tartışmaların merkezine oturtmuştur. Bu çerçevede yurttaşlık siyasi yelpazenin neresinde yer alırlarsa alsınlar bütün düşünürler için kilit kavram haline gelmiştir (Eker, 2016: 39).

Küreselleşen dünya düzeninde özellikle son yıllarda meydana gelen siyasi, sosyal ve ekonomik türden gelişmeler cumhuriyetin kazanımlarının, demokrasi, insan hakları gibi kavramların gerekliliği ön plana çıkarılarak ulus-devletin ve ulusal yurttaşlığın sorgulandığı bir süreci beraberinde getirmiştir. Yani ulus-devlet yurttaşlığından küresel yurttaşlığa doğru yurttaşlık olgusu sorgulanmaktadır. Toplular, varlıklarını sürdürebilmek için 'öteki'ni hep üretmişlerdir. İlkel topluluklardan günümüz modern toplumlarına kadar, ötekine egemen olma isteği sürmüştür. Aynı zamanda, her toplum, ulus olmak için ötekine karşı var olma savaşı vermiştir. Bu doğrultuda küreselleşme ile birlikte Türkiye'de yurttaşlık algısı küresel bir boyutta yeniden ele alınmıştır.

4. Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Yurttaşlık

Modernite ile birlikte yeni toplumsal hareketlerin kendini kimlik üzerinden konumlandırması birçok coğrafyada ulus devletlerin eliyle gerçekleştirilmiştir (Hira, 2016: 154). Özellikle küreselleşme ile birlikte siyasal ve sosyal alanda yaşanan değişimler çoğulculuk, sivil toplum, kimlik, demokrasi gibi konular üzerinde durulmasında başat rol oynamıştır. Öğrenci hareketleri, kadınlar, eşcinseller, göçmenler başta olmak üzere yurttaşlık haklarını tam olarak kullanamayan ve bunların genişlemesini isteyen kitleler, hareketin yeni gücü haline gelmiştir (Hira, 2016: 146). Bu bağlamda yurttaş girişimleri, insanları harekete geçirmekte ve yeni sosyal hareketlere sebep olmaktadır.

4.1. Ekolojik Yurttaşlık

Günümüz toplumunda, artan çevre duyarlılığı ve özellikle kapitalizmin doğaya karşı telafi edilemez tahribat karşısında çeşitli şekillerde tepkiler de artmaktadır. Çevreye karşı gösterilen bireysel duyarlılık küreselleşme ile birlikte toplumsal bir harekete dönüşmüştür. Bu bağlamda ekolojik yurttaşlık anlayışı gelişmiş, yurttaşın doğa üzerindeki hak ve sorumlulukları bu anlayış çerçevesinde temellenmiştir (Şahbudak, 2015: 142).

Ekolojik yurttaşlık küreselleşme ile birlikte çeşitli hareketler bünyesinde ortaya çıkmış ve üç farklı yaklaşım çerçevesinde ele alınmıştır. İlk yaklaşım, insanoğlunun ergin olmasının yurttaş olması için yeterli olmadığına dikkat çekerek hayvan hakları hareketi iddialarıyla bunu desteklemişlerdir. İkinci yaklaşım, insanoğlunun doğaya karşı sorumluluğu üzerine odaklanır. Ulusal veya uluslararası yeşil partilerin sadece topluma karşı sorumluluğu değil, aynı zamanda doğaya karşı sorumluluğu da içerdiğini belirtir. Üçüncü yaklaşım bakıldığında ise çevreci hareketlerin son zamanlarda küresel hareket şeklinde örgütlendiğine dikkat çeker. Bu bağlamda küresel ekolojik yurttaşlık, standart küresel yurttaşlık anlayışına alternatif olarak geliştirilmiştir (Şahbudak, 2015: 143-144).

Ekolojik yurttaşlığın bu boyutlarından hareketle, modern yurttaşlığa yöneltilen en temel eleştirinin modern yurttaşlığın öznesinin birey olmasıdır. Ekolojik yurttaşlık, gelecek nesilleri, hayvanları ve hatta geniş bir anlamda tüm doğayı hakların öznesi konumuna getirmektedir. Böylece modern yurttaşlık haklarının ve görevlerinin tek sahibi ve muhatabı “birey” olmaktan çıkmıştır. Hak sahibi olan öznenin genişlemesi, bireye hem doğanın ve gelecek nesillerin haklarına sahip çıkmak gibi yeni görevler yüklemiş, hem de özne konumunu bu yeni aktörlerle paylaşmak durumunda bırakmıştır (Gündoğdu, 2003: 84).

4.2. Kadın Hareketi ve Yurttaşlık

Kadın hareketi, ilk ortaya çıktığından beri, kadının toplum içindeki yerini sorgulayarak liberal yurttaşlık kavramını eleştirmiştir. Kadın hareketinin ortaya çıkışı liberal yurttaşlık ve özel-kamu ayrımında önemli bir krizin oluşmasına neden olmuştur. Liberal-feministler, kadınların medeni ve siyasal hak elde etmeleri, eğitim ve meslek hakkı kazanmaları ve evlilik içinde kadının durumunun iyileştirilmesi gibi konularda hak mücadelesinde bulunmuşlardır. Liberal feminist hareket sadece, kadınların erkeklerle aynı hakları elde etmesi mücadelesini vermiş ve kadınların “kadın” kimliğini ihmal etmiştir. Bununla birlikte, liberal yurttaşlık anlayışının eleştirilmesinde feminist yaklaşımın önemli etkileri olmuştur (Gündoğdu, 2003: 55).

Feminist analizler, liberal yurttaşlık ve özel-kamu ayrımının oluşumunda, cinsiyet ayrımcılığının kurucu rolü olduğuna işaret etmişlerdir. Kadın merkezli feminizm ya da kültürel feminizm, liberal feministlerin kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmaları gerektiği söylemini eleştirerek, liberal eşitlik ilkesinin gerçek anlamda eşitliği gerçekleştirmesinin mümkün olmadığını belirtir. Kadınlar için, tam eşitliğin sağlanması, dolayısıyla hakların kullanılabilir bir içerikle donatılması, ancak yeni bir özel-kamu tanımlamasıyla, kadının “kadın” kimliğiyle girebileceği, kamusal alan sayesinde mümkün olacaktır (Danoven, 2001: 352).

Feminist yaklaşımın radikal demokratik bir yorumla yeniden tanımlanması gerektiğini öne süren Mouffe (1993: 79-83), demokratik yurttaşlığın, kolektif, dahil edici ve genel nitelikte olduğu görüşündedir. Mary Dietz (1993: 87) ise kendi yurttaşlık yorumunu, Marksist ve maternalist feminist yurttaşlık anlayışlarının eleştirisi üzerine kurar. Marksist feminist yurttaşlık anlayışı erkekleri burjuvalar ve kadınları da proletarya olarak konumlandırarak yurttaşlığa, genel üretim ilişkileri çerçevesinde yaklaşır.

Bu bağlamda bakıldığında, Feminist yaklaşımlar, liberal yurttaşlığın kanuni eşitlik ilkesinin yeni bir ayrımcılık yarattığı ve kadınları ikinci plana ittiği görüşleriyle liberal yurttaşlığın kapsayıcılık özelliğine duyulan güvenin bir anlamda sarsılmasını sağlamışlardır. Farklı yaklaşımların birleştiği nokta, yurttaşlığın, gerçek anlamda eşitlik sağlayabilmesi için kadınları kadın kimliğiyle tanıyan özel-kamu ayrımına dayana yurttaşlığın yeniden oluşturulmasıdır (Gündoğdu, 2003: 60).

4.3.Kent Yurttaşlığı

Kent yurttaşlığı, ulus-devlet yurttaşlığına alternatif olarak getirilen yurttaşlık önerileri arasında yer almaktadır. Kent yurttaşlığı yaklaşımının çıkış noktasını, ulus-devlet yurttaşlığının kökeninin kent devletlerinden gelmesi oluşturmaktadır. Kent yurttaşlığı, önerileri kentte yaşayan herkesin, ulusal devletin yurttaşı olup olmamasına bakmaksızın, kentin yönetimine katılmaları gibi demokratik bir yaklaşımla hareket edebilecekleri gibi, kent zenginlerinin, kent yoksullarından ayrıldığı ayrı birimler içinde yaşamaları gerektiği gibi dışlayıcı hareket tarzları da benimseyebilmeleridir (Gündoğdu, 2003: 79).

Baubock (2003: 149), kent yurttaşlığının ulus-devlet yurttaşlığına alternatif olarak daha demokratik içeriğine vurgu yapmaktadır. Kentlerin ulus-devlet yurttaşlığından ayrı ve bağımsız bir yurttaşlık geliştirmeleri demokrasinin, çoğulculuğun ve katılımcılığın da bir gereğidir. Baubock, bütün ulus-devletlerin sınırlarının kendi yurttaşları dışındaki insanlara kapalı

olduğunu; oysa seyahat hakkının, sadece yurttaşlara tanınan bir ayrıcalık değil, insan hakkı olduğundan hareketle, kent yurttaşlığının ulus-devlet yurttaşlığına göre daha katılımcı bir yurttaşlık sunma potansiyeli olduğunu belirtmektedir.

Işın ve Wood (1999: 117) ise, kentlerde ulus ötesi sınıfların hegemonyalarına işaret ederek, kentlerde zengin kesimin tüketim ve değişim ilişkilerinde belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir. Kentlerdeki düzenlemelerin bu sınıfların çıkarlarına göre yapılması, kentin geri kalan kesiminin dışlanması tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Kentin geri kalanında ise etnik, dinsel azınlıklar, göçmenler, işçiler, sınıf dışına itilenler durumundadır. Böylece kentin bu iki kesimi arasında yaratılacak ayrımcılık, kent yurttaşlığının demokratik, katılımcı içeriğini değil, dışlayıcı içeriğini zenginleştirecektir (Gündoğdu, 2003: 80).

4.4.Cemaat Yurttaşlığı

Son zamanlarda dini gruplar ya da diğer bir ifade ile cemaatler daha görünür olma özelliğiyle birlikte sivil toplum alanında gelişme ve siyasal alanda öne çıkma eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir. Önde olma ve görünür olma cemaatleri ve cemaatlerin etki düzeylerini de tartışma konusu yapmıştır. Modernleşme ile birlikte değişen sosyo-politik yapı, diğer sivil toplulukların olduğu kadar dini grup ve cemaatlerin de toplumsal hayat ve bireysel bilinç üzerindeki etkinliğini artırmış, dinsel örgütlenme modellerin güç kazanmasına, onların kamusal alandaki meşruiyetlerine giden yolun önünü açmıştır (Doğan, 2015: 327).

Modernleşme ile birlikte ortaya çıkan bireyselleşme sonraki süreçte yalnızlık ve psikolojik buhran gibi sonuçlar ürettiğinden birey, sığınacak bir liman aramıştır. Türkiye gibi manevi değerlerin ağırlığını hissettirdiği toplumlarda da cemaatler, birer sığınacak liman ve terapi merkezleri haline gelmiştir. Cemaat gruplarındaki yardımlaşma, dayanışma ve işbirliği bireyleri yaşadıkları sıkıntılardan kurtarmanın yanında yeni bir cemaat yapısı ortaya çıkarmıştır. Bu yeni cemaat yapısında, yaşamın her alanında var olma ve görünür olma özelliği dikkat çekmektedir (Doğan, 2015: 327). Cemaatler, bünyesinde barındırdığı tüm bu özellikleriyle yalnızca bireyi değil, meşruiyet çerçevesini, “din”e, İslam dinine hizmete dayandırarak toplumun genelini kapsayan bir çekim merkezi haline gelmişlerdir.

Cemaatçilere göre liberal teoride haklara yapılan tek yanlı vurgu, kültürel atmosferden, topluluk bağlarından ve gerçek bir insanın tüm kişiliğini oluşturan hayat hikayesinden soyutlanmış, içi boşaltılmış bir bireye ilişkin bulunmaktadır (Polat, 2010: 173). Halbuki birey olarak herkesin, kişiliğini, yeteneklerini ve hayattaki kazanımlarını ancak bir topluluk içerisinde gerçekleştirme imkanına sahip olabileceği tezinden hareket eden cemaatçiler, topluluğu siyasal hayatın inşa

etmesi gerektiğini, çünkü bireyin ancak toplumlar tarafından şekillendirildiğini savunurlar. Bu nedenle tek tek üyelerin amaçlarını gözden geçirme yetilerini sınırlandırsa bile, grupların bir ortak iyi kavrayışını ilerletebilecekleri “ortak iyi politikası” geliştirmek isterler. Üyelerin grup değerlerine “kurucu” bir bağla bağlı olduğuna inanan cemaatçiler, ortak değerlerin savunulması adına kişi haklarının sınırlandırılmasında her hangi bir sakınca görmezler. Bu bağlamdan hareketler cemaatlerin temel meşruiyet kaynağı birey egemenliğinin sınırlandırılması üzerine temellendirilmiştir (Polat, 2010: 174). Cemaatler, yurttaşlar topluluğunun bütününe dikkate alarak yurttaşlığa ilişkin siyasal erdemleri ve iyi yaşamı tanımlamak konusunda liberal teoriden ayrıldıklarını savunurlar.

Cemaatçi anlayışın temel argümanı, çoğunluk kültürü karşısında dezavantajlı bir konumda bulunan grupların kültürlerinin korunmasıdır. Bu açıdan liberal devlet geleneğinin bireysel hak ve özgürlükleri öne alan ve eşit hak ve sorumluluk esasına dayanan yurttaşlık anlayışı ile bu dezavantajlı grup ve etnisitelerin sorunlarının çözüme kavuşamayacağına inanan cemaatçiler, liberal yaklaşımı, benliği çevre ve toplumsal ilişkilerden izole ederek parçalamakla suçlarlar (Polat, 2010: 174). Liberal yaklaşıma karşı yaptıkları sert eleştirel ile birlikte kendi kimliklerine vurgu yapan cemaatler, sosyo-politik düzenin ahlaki ve dinsel sorunlar karşısında kendisini radikal bir çözüm olarak topluma sunar.

Toplumda çekim merkezi haline gelen cemaatlerin birey bilinci üzerindeki etkisi cemaat yurttaşlığı kavramını gündeme getirmiştir. Özellikle 1970’lerde siyaset düşünürleri arasında modasının geçtiği düşünülen yurttaşlık kavramı, 1980’lerden sonra, “liberal bireysellik” ile “cemaatçilik/toplulukçuluk” arasındaki karşıtlığı giderme girişimi olarak yeniden gündeme geldi (Reyhan, 2012: 150). Modernleşmenin getirdiği liberal haklar yaklaşımı, insan hakları doktrininden, yani, hakların sosyal statü, etnik köken, renk, inanç, toplumsal cinsiyet vb. özelliklerine bakılmaksızın tüm insanlığa yaygınlaştırılması gerekliliğinden hareket ederken, söz konusu özellikler temelinde oluşan toplumların haklarına, tanım gereği karşı çıkmaktadır. Cemaatçi/Toplulukçu yurttaşlık ve haklar ise, bireyi bir topluluğa olan aidiyeti oranında ve çerçevesinde haklarla donatmaktadır (Polat, 2010: 368). 1990’larla birlikte bu ayrım hususundaki tartışmalar giderek artış göstermiştir.

Kısaca özetlemek gerekirse, Cemaatlerin, yaşamın her alanında etkisini göstermeleriyle birlikte toplumda “Cemaat yurttaşlığı” kavramı şekillenmeye başlamıştır. Cemaat yurttaşlığı liberal tartışmaların odak noktası olmakla birlikte kendi kimliğini ön plana çıkararak bu kimlik perspektifinde bir yurttaşlık tanımlamasına gitmiştir.

5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yurttaşlık olgusunun ne anlama geldiği, tarihsel gelişimi, kuramları, yurttaşlığın yorumlanış şekilleri ve günümüzdeki görünümü incelenmiştir. Genel olarak yurttaşlık kuramları ele alınmış, Türkiye'nin kültürel, siyasi, toplumsal ve ekonomik durumu göz önünde bulundurularak, çok yönlü tartışmalara yer verilmiş ve bu bağlamda cemaat yurttaşlığından bahsedilmiştir.

Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada, yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış; durum çalışması deseni tercih edilmiştir. Durum çalışması; grup ya da örgütün belirli bir süre boyunca bir veya birden fazla olayı sistematik bir şekilde ve derinlemesine incelemesini sağlayan araştırma desenidir. Bir başka deyişle, durum çalışması; bir problemin belirli bir yönünü sınırlı zamanda, ayrıntılı bir şekilde inceleme imkânı sunmaktadır (Karagöz, 2021). Durum çalışması araştırmaları gücünü; zaman kaybı olmaksızın doğru bilgiyi toplayabilmek için güncel yaşam durumları üzerinde çalışabilmesinden, duruma ilişkin ayrıntıları raporlaştırabilmesinden ve araştırmacıya analiz ve karşılaştırma yapabilmesi için birden fazla durumu seçme olanağı tanimasından almaktadır (Creswell, 2021).

Araştırmanın temel sorusu ise, cemaat yaşantısının başat olduğu bir yurttaki bulunan öğrencilerin, Anayasada belirtilen hak ve görevlerini bilme ve benimseme durumlarının ne seviyede olduğu ve öğrencilerin aktif yurttaşlık anlayışına ne derece yakın olduklarıdır.

5.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evreni Sivas'ta özel bir cemaat/dernek yurdunda kalan 18 yaş ve üstü 85 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem seçiminde rastgele/tesadüfi örneklem tekniği kullanılarak 20 öğrenciye ulaşılmıştır. Rastgele örneklem tekniği olasılıklı örneklem tekniklerindedir. Bu teknik evrendeki birey veya nesnelere örnekleme girmesi bakımından eşit şans verilmesini sağlamaktadır (Aziz, 2014, s.51).

5.2. Veri Toplama Aracı

Gerçekleştirilen literatür taramasından sonra soru cetveli hazırlanmıştır. Soruların hazırlanmasında daha önce yapılmış çalışmalardan da faydalanılmıştır. Araştırma aracı olarak kullanılan soru cetveli, iki bölümden oluşmaktadır. Soru cetvelinin birinci bölümünde katılımcıların demografik özelliklerine yer verilmiştir. Bu bölümde yer alan sorular, öğrencilerin yaş, eğitim durumu, medeni durum, yaşadıkları yer, gelir durumu vb. kapalı uçlu sorulardır. Soru cetvelinin ikinci bölümünde ise, katılımcıların, yurttaşlığa dair farkındalık ve görüşlerini ölçmek için alan literatürüne bağlı olarak hazırlanan sorular bulunmaktadır. Bu soruların bazıları kapalı uçlu bazıları da açık uçludur.

Görüşmeler, Mayıs-Haziran 2019 tarihleri arasında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırma esnasında, öğrencilerin tamamıyla görüşülmek hedeflenmişse de çeşitli nedenlerden (görüş belirtmekten çekinme, yanlış anlaşılma, araştırmayı gereksiz görme yada vaki kaybı diye düşünmeleri vb.) dolayı öğrencilerin tamamına ulaşılammıştır.

6. Araştırmanın Bulguları

6.1. Demografik Bulgular

Tablo: 1 Demografik Sorulara Verilen Cevapların Dağılımı

İFADELER	SEÇENEKLER	SAYI	YÜZDE
Yaşınız	18-21	16	80
	21-26	4	20
Yaşamınızın büyük bölümünü nerede geçirdiniz?	Köy-Kasaba	4	20
	İlçe	5	25
	İl	6	30
	Büyükşehir	5	25
Eğitim Durumunuz	Okuryazar değil	-	
	Okuryazar	-	
	İlkokul	-	
	Ortaokul	-	
	Lise	2	10
	Yüksek Okul	1	5
	Üniversite	17	85
	Yüksek Lisans	-	
	Doktora	-	
Medeni durumunuz	Evli	-	
	Bekâr	20	100
Sizce aşağıdaki seçeneklerden hangisi ekonomik düzeyinizi en iyi şekilde ifade etmektedir?	Çok düşük	-	
	Düşük	1	5
	Orta	18	90
	Yüksek	1	
Annenizin eğitim düzeyi aşağıdakilerden hangisidir?	Çok Yüksek	-	
	Okuryazar değil	1	5
	Okuryazar	3	15
	İlkokul	12	60
	Ortaokul	3	15
	Lise	1	5
	Yüksek Okul	-	
	Üniversite	-	
	Yüksek Lisans	-	
Babamızın eğitim düzeyi aşağıdakilerden hangisidir?	Doktora	-	
	Okuryazar değil	-	
	Okuryazar	2	10
	İlkokul	5	25
	Ortaokul	8	40
	Lise	3	
	Yüksek Okul	-	
	Üniversite	2	10
	Yüksek Lisans	-	
Doktora	-		

Öğrencilerin demografik düzeylerine ilişkin veriler; söz konusu öğrenciler yaşlarına bakıldığında 18-21 arası 16, 21-26 arası 4 kişi olduğu görülmektedir. Öğrencilerden 4'ü yaşamının büyük bölümünü köy veya kasabada geçirirken, 5'i ilçede, 6'sı ilde, 5'i ise büyükşehirde geçirmiştir. Eğitim durumları incelendiğinde öğrencilerin 2'si lise, 1'i yüksekokul, 14'ü ise üniversite olduğu görülmektedir. Öğrencilerin tamamının bekar olduğu, maddi durumlarının ise 1'inin düşük, 18'nin orta ve 1'nin yüksek olduğu görülmektedir. Annelerinin eğitim durumlarına bakıldığında 1'i okuryazar olmadığı, 3'ü okuryazar, 12'si ilkokul, 3'ü ortaokul ve 1'i lise iken babalarının eğitim durumunun ise 2'sinin okuryazar, 5'inin ilkokul, 8'inin ortaokul, 3'ünün lise ve 2'sinin de üniversite olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Yurttaşlık Bilinç ve Algılarının Ölçülmesi İçin Hazırlanan Sorulara Verilen Cevaplar ve Bu Cevapların Değerlendirilmesi

Tablo 2: Katılımcıların Yurttaşlık Anlayışlarını Ölçmek İçin Hazırlanan Sorulara Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu

TEMA	SORULAR	SEÇENEK	SAYI	YÜZDE %
	Neden Bu Yurtta Kalıyorsunuz?	Gönül Bağı	10	50
		Ekonomik Sebepler	6	30
		İmkanların Uygunluğu	4	20
	Kendinizi dindarlık açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?	Hiç dindar değilim	1	5
		Biraz dindarım	3	15
		Orta düzeyde dindarım	11	55
		Dindarım	4	20
	Ailenizin dindarlık düzeyini nasıl değerlendiriyorsunuz?	Çok dindarım	1	5
		Hiç dindar değil	1	5
		Biraz dindar	4	20
		Orta düzeyde dindar	-	-
			4	20
	Günlük Gazete Okur Musunuz?	Okumam	16	80
		Gündemi Nasıl Takip Edesiniz?	TV	2
	Gazete ve Dergi	4	20	
	İnternet	14	65	
	Çevremdeki İnsanlardan	1	5	
Kişisel Tutum ve Bilgiler		Okurum	1	5
		Nadiren Okurum	3	15
	Kitap Okur Musunuz?	Hiç Okumam	3	15
		Okurum	14	70
	Tiyatro yada Sinemaya Gider misiniz?	Ara Sıra okurum	3	15
		Evet	13	65
		Hayır	7	35
		Sürekli Kullanırım	11	55

	İnterneti Kullanma Oranı	Çok Az Kullanırım	9	45	
	Boş Zamanlarınızı Nasıl Değerlendirirsiniz?	Sosyal Medya	10	50	
		Gezerim	5	25	
		Kitap Okurum	4	20	
		Film İzlerim	1	5	
	Sosyal Sorumluluk Projelerine Katılırmısınız?	Nadiren Katılırım	5	50	
		Sürekli Katılırım		-	
		Hiç Katılmam	11	55	
	Kendinizi Çevrenize Karşı Sorumlu Hisseder misiniz?				
Toplumsal Sorumluluk		Evet	18	90	
		Hayır	2	10	
	Günelik Kurallara Uyar mısınız?	Uymam	2	10	
		Genelde Uyarım	14	70	
		Hep Uyarım	4	20	
	Haksızlıklara Karşı Tepkiniz Genelde Ne olur?	Susarım/Görmezden Gelirim	-	-	
		Ses Çıkarırım/Tepki Korum	15	75	
		Duruma Göre Davranırım	5	25	
	Hiç Protesto Amaçlı Gösteri Yada Toplu Yürüyüşe Katıldınız mı	Evet	80	16	
		Hayır	20	4	
	Ahlak	Yaşadığımız Toplumda Kendinizi Özgür Hissediyor musunuz?	Hiç Özgür Değilim	2	10
			Kısmen Özgürüm	6	30
	Amaca ulaşmak için sizce her yol mubah mıdır?"	Özgürüm	12	60	
		Hayır	16	80	
		Evet	3	15	
		Dinen Sakıncası Yoksa	1	5	
Eğitim	Aldığınız Eğitimden Memnun musunuz?	Hayır	17	90	
		Evet	3	15	
	Size Göre Eğitim Nasıl Olmalı?	Dinsel Ağırlıklı	2	10	
		Bilimsel Ağırlıklı	2	10	
		Her İkisi de Dengeli Olmalı	16	80	
	Günümüz Türkiye'sinde Medreseler Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?	Çok Faydalı	13	65	
		Fikrim Yok	7	35	
	Aşırı Bireyselleşme Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?	Çok Zararlı	16	80	
		Fikrim Yok	4	20	
	Teknoloji Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?	Yararlı	10	50	
		Zararlı	5	25	
		Kullanıma Bağlı	5	25	
Kişisel Tutum ve Özellikler	Evlendiğinizde Eşinizin Üniversite Okumasını İster miydiniz?	Evet	19	95	
		Hayır	1	5	
	Evlendiğinizde Eşinizin Çalışmasını İster miydiniz?	Evet	11	55	
		Hayır	9	45	

	İnternette Alışveriş Yapar mısınız?	Evet	17	85
		Hayır	3	15
	Siyaset Hakkında Ne Düşünüyorsunuz	Fikrim Yok	8	40
		Toplum İçin Vaz Geçilmezdir	6	30
Siyaset Olmamalı		6	30	
Siyaset	Herhangi Bir Parti yada Derneğe Üye misiniz?	Evet	11	55
	Sizce Kadınlar Siyasal Ve Sosyal Hayata Katılmalı mı?	Hayır	9	45
		Evet	13	65
	Size Göre En İyi Yönetim Şekli Nedir?	Hayır	7	35
		Demokrasi	12	60
		Şeriat	7	35
	Gelecek Kaygısı Taşıyor musunuz?	Fikrim Yok	1	5
		Evet	14	70
		Hayır	6	30
	Demokrasi Nedir?	Sosyal Adalet ve seçim	10	50
		Müslüman Değerlerine Ters	8	40
		Fikrim Yok	2	10
	Gerektiğinde Demokrasiden Vazgeçilmeli mi?	Evet	15	75
Hayır		4	20	
Bazı Durumlarda		1	5	
Yurttaşlık	Zorunlu Askerlik Olmalı mı?	Evet	19	95
	Size Göre İyi Bir İnsanın Özellikleri Nelerdir?	Hayır	1	5
		Güvenilir, Dürüst ve Saygılı	15	75
	Kanunlar Nasıl Yapılmalı	Dindar ve Yardımsever	5	25
		Din Kurallarına Göre	17	85
	İnsanlar ibadetlerini yapmada özgür olmalı mıdır?	Din ve Toplumsal Yaşama Göre	3	15
		Evet	14	70
	Cemaatler Toplumsal Çıkarlara Göre Mi Yoksa Kendi Çıkarlarına Göre Mi Faaliyette Bulunurlar?	Hayır	6	30
		Kendi Çıkarları	10	50
		Toplumsal Çıkarlar	6	30
	Yurttaşlık Nedir?	Hem Cemaat Hem de Toplumsal Çıkarlar	4	20
		Vatanına, Milletine, Toprağına, Bayrağına Bağlı Birey	16	80
	Kadın ve Erkekler Eşit Haklara Sahip Olmalı mıdır?	Aynı Amaç Uğruna Yaşayanlar	4	20
		Evet	8	40
	Ülkede Yaşayan Farklı etnik ve Dini Gruplarda Sizinle Eşit Haklara Sahip Olmalı mıdır?	Hayır	12	60
		Evet	9	45
Hayır		7	35	
		Fikrim Yok	4	20

	Anayasada Yer Alan Yurttaşlık Tanımına (Türk Devletine Vatandaşlık Bağı İle Bağlı Olan Herkes Türk'tür. Türk Babanın Veya Türk Ananın Çocuğu Türk'tür) Katılıyor Musunuz?	Evet	8	90
		Hayır	2	10
	Anayasada Yer Alan Haklarınızı Biliyor Musunuz?	Evet	10	50
		Hayır	6	30
		Kısmen	4	20
	Anayasada Yer Alan Sorumluluklarınızı Biliyor Musunuz?	Evet	12	60
		Hayır	6	30
		Kısmen	2	10

Araştırma sonuçlarına bakılacak olunursa katılımcıların verdikleri cevapları, Kişisel, Özellikler ve Gelişim, Siyaset, Eğitim, Ahlak, Toplumsal Sorumluluk ve Yurttaşlık temaları altında toplamak mümkündür.

Kişisel tutum ve özellikler temasında verilen cevaplara bakılacak olunursa; neden bu yurttan kalıyorsunuz sorusuna öğrencilerin büyük bir kısmı, gönül bağı derken (%50), ekonomik açıdan uygun diyenlerin oranı %30, Barınma İmkanlarının uygunluğu diyenlerin oranı ise %20'dir.

Elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin büyük bir kısmı gündemi, internetten (%65), daha sonra TV ve de gazetelerden takip ettiklerini söylemişlerdir. Yapılan görüşmelerde öğrenciler, yurttan kaldıkları için TV izleme de sorunlar yaşadıklarını ve bu konuda sınırlamalar (tv izleme saati ve izlenen kanallar vb.), olduğunu dile getirmişlerdir. Günlük gazete okuma oranlarına bakıldığında %80'ninin gazete okumadığı, %5'inin okuduğu ve %15'inin ise nadiren okuduğu görülmektedir. Gazete okuyanların genelde Fanatik, Sabah ve Takvim gazetelerini tercih ettikleri belirtilmiştir. Aynı şekilde kitap okuma oranlarına bakıldığında %70'nin düzenli olarak kitap okuduğu, %15'inin ara sıra okuduğu, %15'inin de hiç kitap okumadığı saptanmıştır. Okunulan kitap kategorilerine bakıldığında ise Tarih ve Bilim kitapları başta olmak üzere Kişisel Gelişim, Polisiye ve fıkıh alanındaki kitapların tercih edildiği görülmektedir. Bir başka kültürel aktivite olan tiyatro ve sinema izleme oranlarına bakıldığında öğrencilerin %65'i sinema ve tiyatroya gitmeyi tercih ettiğini, %35'in ise bu aktiviteleri tercih etmediği görülmektedir. Öğrencilerin müzik alanındaki yönelimlerine bakıldığında genel olarak pop ve arabesk müzik daha çok tercih edilmekle birlikte bu sırayı halk müziği, türkü, ilahi ve yabancı müzikler takip etmektedir. Spor alanında ise öğrencilerin en çok tercih ettiği kategorilerin

başında futbol ve basketbol gelirken bunları voleybol ve masatenisinin takip ettiği görülmektedir.

Günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelen internet kullanımı ile ilgili öğrencilerin kullanım sıklığı değerlendirildiğinde %55'inin sık kullandığı, %45'inin de çok az kullandığı bilgisine varılırken, en çok kullanılan sosyal medya hesaplarının başta Instagram olmak üzere bunu Facebook ve X'i takip ettiği görülmektedir. Bunlara bağlı olarak öğrencilerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri ile ilgili verilere bakıldığında %50 oranında sosyal medyada vakit geçirdikleri, %25 oranında gezmeyi tercih ettikleri, %20 oranında kitap okumayı tercih ettikleri ve %5'inin de film izleyerek vakit geçirdikleri saptanmıştır.

Sosyal sorumluluk temasında ise, öğrencilerin sosyal alanlarda kendilerini ifade etme, duyarlılık ve sorumluluk düzeylerine ilişkin verilere bakıldığında, sosyal sorumluluk projelerine katılımlarında %55'inin nadiren, %45'ininde katılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin kendilerini çevreye karşı sorumlu hissetme oranları ise, %90 sorumlu hissetmekte, %10'u ise sorumlu hissetmediğini belirtmiştir. Aynı şekilde gündelik kurallara ne kadar uyduklarına dair verilere bakıldığında %70'sinin kurallara genellikle uyduğu, %20'sinin uyduğu ve %10'ununda uymadığı görülmektedir.

Toplumdaki farklılıklara ilişkin tespitlere bakıldığında öğrencilerin kendileri gibi düşünmeyenlere karşı tamamının hoşgörülü olduğu sonucuna ulaşılırken katılımcılardan birinin "Bir ülkeyi güzelleştiren farklılıklardır. Farklılıkları kabullenmeden, sahiplenmeden birlik ve bütünlük sağlanamaz" ifadesi bu açıdan dikkate değerdir.

Öğrencilerin haksızlıklar karşısındaki tutumuna yönelik verilere bakıldığında %75'inin haksızlıklar karşısında ses çıkardıkları ve haksızlıklara boyun eğmediği sonucuna ulaşılırken %25'inin ise bazı durumlara ses çıkardıkları görülmektedir.

Katılımcıların, daha önce hiç gösteri, yürüyüş yada mitinglere katıldınız mı sorusuna verdikleri yanıtlar da kayda değerdir. Öğrencilerin %80'i bu soruya evet derken hayır diyenlerin oranı %20'dir. Yapılan görüşmelerde bunların ne tür etkinlikler olduğu sorulduğunda ise, Parti mitingleri, Filistin'e Destek ve İsrail Karşıtı Gösteriler olduğunu dile getirmişlerdir. Öğrenciler, bu katılımlarının yurt tarafından yönlendirildiğini ve desteklendiğini de ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin üyesi oldukları sivil toplum kuruluşları ve partilerin de dini/cemaat referanslı olduğu ve öğrencilerin bu kuruluşların etkinliklerin de görev almalarının teşvik edildiği ve desteklendiği de yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin yaşadıkları toplumda ne kadar özgür olduklarına ilişkin oranlara bakıldığında %60'ının özgür hissettiği, %30'unun kısmen özgür hissettiği, %10'unun ise hiç özgür hissetmedikleri görülmektedir. Özgürlük tanımlarına ilişkin verilen cevaplara bakıldığında öğrencilerin büyük kısmı, kişi hak ve hürriyetlere müdahale etmeyen, kişi iradesine sınır koymayan, baskıcı tutumlarla insanların sindirilmediği bir toplumda aslında herkesin özgür olduğu ortak tanımında buluşmuştur. Dikkate değer ve bu bağlamaya yönelik başka bir husus ise “Amaca ulaşmak için sizce her yol mubah mıdır?” sorusudur. Öğrencilerin %80'ini hayır cevabını verirken, %15'i evet, %5'i ise dinen sakıncasının bulunmadığı durumlarda mubahtır cevabını vermiştir.

Ülkemizin sık sık gündeminde yer alan eğitim ve beraberinde tartışılan sorunlar neticesinde öğrencilere yöneltilen “aldığınız eğitimden memnun musunuz?” sorusuna %87'si hayır cevabını verirken %13'ü ise evet cevabını vermiştir. Görüşme esnasında öğrencilerin yarıdan fazlası eğitim sisteminin din öğretilerine göre düzenlenmesi gerektiğini, geri kalanlar ise, eğitim sisteminin demokratik olması, bireylerin ilgi ve alakalarının göz önünde bulundurulması ve eğitimde fırsat eşitsizliğinin ortadan kaldırılması gerektiği yönünde cevaplar vermiştir. Bununla beraber eğitimde ağırlığın dinsel alanlar mı yoksa bilimsel alanlar mı olması gerektiği hususunda ise öğrencilerin %80'i her iki alanın, %10'u dinsel alanın, %10'u ise bilimsel alanın başat olması gerektiğini belirtmiştir. Yine öğrencilerin medreseler hakkındaki düşüncelere bakıldığında %65'i medreselerin çok yönlü eğitim yuvaları olduğu, günümüz Türkiye'sinde tekrar yoğunlaştırılması gerektiği aynı zamanda dini öğretileri en iyi eğitim veren kurum olarak değerlendirirken, %35'inin medreseler hakkında fikri olmadığı saptanmıştır.

Öğrencilerin aşırı bireyselleşme ile ilgili fikirlerine bakıldığında %80'inin teknolojik gelişmelere bağlı olarak bireyin toplum içerisinde eriyip kaybolduğu bunda toplumsal bütünlük ve beraberlik anlayışına günbegün zarar verdiği belirtilirken %20'sinin bu konuda fikrinin olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde öğrencilerin %50'si teknolojinin faydalı olduğunu, %25'inin zararlı olduğunu, %25'inin ise kişinin kullanımına bağlı olarak yarar ve zarar durumunun değişkenlik göstereceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda öğrencilere yöneltilen bir diğer soru ise yapay zekâ kavramını duyup-duymadıklarına ilişkin olmuştur. Öğrencilerin %75'i duyduklarını, %25'i ise daha önce bu kavramı duymadıklarını belirtmiştir.

Yapılan görüşmelerde, öğrencilerin, kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olması konusunda da dini referansları temel aldıkları ve bundan hareketle yarısından çoğunun (%60), kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmaması gerektiğini ve kadınların sosyal hayata katılmalarının

sınırlandırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin ileride evlendiklerinde eşlerinin üniversite okumasını istemeleri oranlarına bakıldığında ise %95'i okumalı yanıtını verirken %5'i okumaması gerektiği aynı zamanda kadının ev hanımlığı rolüne dikkat çektiği görülmektedir. Aynı şekilde eşlerinin çalışmasına ilişkin oranlar ise %55'i çalışsın, %45'i çalışmasın şeklindedir. Nasıl bir eş istersiniz? Sorusuna öğrencilerin geneli "namuslu, dürüst, çalışkan, dini inancı olan" bir eş istedikleri sonucuna ulaşılırken katılımcılar arasındaki bir öğrencinin "Bana ve çocuklarıma bakabilecek, sözünden çıkmayacak, evinin kadını olacak bir eş istiyorum" sözü farklı bir ayrıntı olarak verilere işlenmiştir. Kadınların sosyal ve siyasal hayata katılmalarına yönelik düşüncelere bakıldığında öğrencilerin %65'i kadınların sosyal ve siyasal hayatta erkeklerle eşit bir konumda olduklarını, tüm alanlarda kadınların önünün açılması gerektiğine vurgu yaparken %35'i ise kadınların sosyal hayatta varlıklarını devam ettirmeleri fakat siyasetin kirli olması dolayısıyla siyasete kadınların katılmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Öğrencilerin ekonomik düzeylerini ölçmeye yönelik soruların verilerine bakıldığında %65'i gelirinin yeterli olduğunu, %30'unun yeterli olmadığını, %5'inin ise çok kötü olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin %45'i herhangi bir kurumdan burs alırken %55'i burs almamaktadır. Gelecek kaygısı yaşayan öğrencilerin oranı %70 iken taşımayanların oranı %30'dur.

Ekonomik durumlarına bağlı olarak yapılan harcamalara ilişkin verilere bakıldığında öğrencilerin %46'sı sosyal aktivite, %35'i eğitim-gıda, %15'i ulaşım, %4'ü ise kırtasiye alanlarında harcama yaptıkları görülmektedir. Öğrencilerin %85'i internette alışveriş yapmazken %15'i internette alışveriş yapmaktadır. Öğrencilerin alışveriş yaparken dikkat ettikleri hususlar bakıldığında genel olarak ürün fiyatlarına ve kaliteye önem verdikleri görülmektedir.

Öğrencilerin siyaset ilgili düşüncelerine dair verilere bakıldığında %40'ının siyaset hakkında fikir sahibi olmadığı, %30'unun sosyal düzen ve kaliteli yaşam için siyasetin vazgeçilmez olduğu, %30'unun ise siyasetin olmamasının toplum yararına olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Siyasetin toplumdaki yansımalarına ilişkin verilerde ise öğrencilerin %65'i siyaseti bir ötekileştirme aracı olarak görmekle birlikte toplumdaki genel birlikteliğe ve refaha olumsuz bir sirayetinin olduğunu, insanı insana düşürerek sürekli bir nefret olgusuna sebebiyet verdiğini, %35'i ise demokrasinin daha iyi işleyebilmesi açısından siyasetin gerekli olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %55'inin bir parti, dernek veya siyasi bir toplulukla gönül bağının

olduğu, %45'inin ise hiçbir şekilde siyasi unsunlar içerisinde olmadıkları görölmektedir. Öğrenciler buldukları siyasi oluşumlara genel olarak düşünce ve yapılarına uygun olduğu, dinsel taraflarının ağır basması ve çevrenin etkisiyle katıldıkları görölmektedir.

Yönetim biçimi ile devletin kuruluşunun, milletlerin hayat tarzlarının ve dünya görüşünün derin bir ilgisi vardır. Bu bağlamdan hareketle en iyi yönetim şekli nasıl olması gerektiği ile ilgili verilere bakıldığında öğrencilerin %60'ının demokrasi, %35'inin şeriat, %5'inin ise fikrim yok dediği görölmektedir. Öğrencilerin demokrasi ile ilgili düşüncelerine bakıldığında %50'sinin demokrasinin seçme ve seçilme hakkı tanınması, sosyal yaşamda adaleti yerine getirmesi açısından olumlu değerlendirirken, %40'ının batıdan ölkemize aktarıldığı, dini hususları gözetmediği, Müslüman ölkelerde işlevsiz olduğu gerekçesiyle olumsuz karşıladığı ve %10'u ise bu konuda fikir beyan etmediği görölmektedir. Bu çerçevede öğrencilere yöneltilen “gerektiğinde demokrasiden vazgeçilmeli midir? Sorusuna öğrencilerin %75'i evet, %20'si hayır, %5'i ise bazı durumlarda vazgeçilmelidir yanıtlarını verdikleri görölmektedir.

Ölkemizde vatani görev olarak bilinen zorunlu askerlik ile ilgili verilere bakıldığında öğrencilerin %95'i disiplin, eğitim ve vatani koruyup kollama durumlarından dolayı askerliği her Türk vatandaşının koşulsuz yapması gerektiği sonucuna ulaşılırken %5'inin de bireyleri belirli bir süre emir-komuta disiplini altında tutmanın özgürlüğe aykırı olduğu gerekçesiyle zorunlu olmaması gerektiği belirtilmiştir.

Dünya konjonktürüne bağlı olarak sosyal yapıda bir takım değişimler olmakta bu durum da insan ilişkilerine sirayet etmektedir. Özellikle küreselleşme ile birlikte insan ilişkilerinde meydana gelen değişimler sonucunda bireysel beklentilerin de değişmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu bağlamda iyi bir insan olmanın koşulları kişiden kişiye değişmektedir. Öğrencilerin %75'i iyi bir insan olmayı güvenilir, dürüst ve saygılı olmayla eşdeğer tutarken, %25'i dindar ve yardımsever olması gerektiğini belirtmiştir.

Söz konusu verilerden hareketle öğrenciler %87'sinin toplumsal yaşamda din kurallarına göre hareket edilmesi gerektiğini, %13'ünün hem dini kurallar hem de toplumsal kurallara göre yaşamının gerektiğini belirtmiştir. Yine öğrencilerin %70'inin ibadetlerin yapılması hususunda insanların özgür olduğu, %30'unun ise Müslüman bir ölkede yaşayan Müslümanların ibadetlerini yerine getirmeleri gerektiğini vurguladığı görölmektedir.

Özellikle son yıllarda cemaatlerin toplumsal çıkarları mı yoksa cemaat çıkarlarını mı göz önünde bulundukları sorusu herkesçe farklı yorumlanmaktadır. Buradan hareketle

öğrencilerin göre %52'sine cemaatlerin çıkarlarını ön planda tuttukları, %30'unun toplumsal çıkarları ön planda tuttukları, %18'ine ise hem toplumsal hem de cemaat çıkarlarını ön planda tuttukları görülmektedir.

Yurttaşlık ile ilgili algılarına bakıldığı zaman öğrencilerin %90'ının yurttaşlığın ne anlama geldiğini bildiği, %10'unun ise bilmediği görülmektedir. Yurttaşlık nedir? Sorusuna öğrencilerin %80'i vatanına, milletine, toprağına, bayrağına bağlı birey, %20'si ise aynı amaç uğruna yaşayanlar cevabını vermiştir. Anayasada yer alan yurttaşlık tanımına (Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğı Türk'tür) katılıyor musunuz? Sorusuna ise öğrencilerin %90'ı evet, %10'u hayır cevabını vermiştir.

Ülkede Yaşayan Farklı etnik ve Dini Gruplar da Sizinle Eşit Haklara Sahip Olmalı mıdır? Sorusuna cevap verirken öğrencilerin bu konuda zorlandıkları ve kafalarının karıştığı görülmüştür. Evet diyenlerin oranı %45, hayır diyenlerin oranı %35 ve Fikrim Yok diyenlerin oranı %20'dir. Yukarıdaki farklılıklara dair hoşgörölü olduklarını rahatlıkla dile getiren öğrenciler, konu haklara gelince oldukça pasif bir tutum sergilemişlerdir. Benzer bir durum kadın haklarında da görülmüştür. Oysaki demokrasinin ve yurttaşlığın olmazsa olmazı yasalar önün de herkesin eşit haklara sahip olmasıdır.

Öğrencilerin %50'si anayasada yer alan bireysel ve sosyal haklarını bilirken, %30'u bilmediğini, %20'sinin ise bazılarını bildiği görülmektedir. Aynı şekilde öğrencilerin %60'ı anayasal sorumluluklarını bilirken, %30'unun bilmediği, %10'unun ise biraz bildiği görülmektedir. Yapılan görüşmelerde öğrencilere hangi haklarınızı ve sorumluluklarınızı biliyorsunuz diye sorulduğunda çok büyük bir kısmının cevap veremediği cevap verenlerin bilgilerinin ise oldukça yetersiz olduğu görülmüştür.

7. Sonuç ve Değerlendirme

Yurttaşlık üzerine birçok söz söylenmiş ve birçok tanım yapılmıştır. Ancak hâlâ ideal bir yurttaşlık tanımı üzerinde mutabakat sağlanmış değildir. Genel bir ifadeyle yurttaşlık; bireyin belirli bir devletle arasındaki karşılıklı hak, görev ve yükümlülük ilişkilerini belirleyen hukuksal bir bağ olmanın yanı sıra toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel değişim taleplerinin de ifade edildiği bir kavramdır.

Yurttaşlığın aktif ve pasif olmak üzere iki temel görünümünden bahsetmek mümkündür. Aktif yurttaşlık, hak ve sorumluluklarının farkında olan, gerektiğinde bunları korumak ve geliştirmek için mücadele eden bireylerin sahip olduğu yurttaşlık anlayışıdır. Bu yurttaşlık türü, gelişmiş ülkelerde ve demokrasinin yerleşmiş olduğu toplumlarda görülür. Aktif yurttaşlık anlayışında birey, toplumsal alanda edilgen değil, aktif konumdadır. Pasif yurttaşlık ise, genel de biçimsel demokrasinin yaşandığı ve sanayileşmekte geri kalmış toplumlarda var olan yurttaşlık anlayışıdır. Bu toplumlar, çoğunlukla geçiş aşamasındaki toplumlardır. Dolayısıyla buralarda çok hızlı değişimler yaşanmakta; sanayileşme ve küreselleşmenin sancuları her alanda varlığını hissettirmektedir. Bu geçiş toplumlarında toplumsallık ile bireysellik arasında iç içe geçmiş girift bir ilişki görülmektedir. Genelde görünürde biçimsel olarak var olan kurumlar işlevsel olarak zayıftır ve bir kaos havası egemendir. Bu toplumlarda geleneksel ile modern, din ile bilim, vb. bir sürü alanda çatışma yaşanmaktadır. Bireyler, yasalar karşısında pasif konumda olup, kendilerine sunulanları gönüllü yada gönülsüz kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Onlar için demokrasi, çoğunlukla seçimden ibarettir. Hak ve sorumluluklarını bilmelerinin pek bir önemi yoktur. Önemli olan yöneticilerin kendilerine sunduklarıdır. Pasif yurttaşlığın görüldüğü toplumlarda devlet kutsallaştırıldığı için yöneticilerin kendileri de dokunulmazlık zırhı kazanmakta, eleştiriden muaf olmaktadır. Bu yurttaşlığın hakim olduğu anlayış ve çevrelerde, gelenek ve dinin toplum üzerindeki etkisi de oldukça yüksektir. Dolayısıyla değişen toplumsal ilişkilerde cemaat olgusu da yurttaşlık ilişkileri açısından önem arz etmektedir.

Cemaatçilik perspektifinde yaklaşıldığında yurttaşlığın yeniden şekillendiğini, cemaat yaşantısının gereklerine uygun bir zeminde tekrar ele alındığını görmekteyiz. Cemaatler belli çıkarların, değerlerin, karşılıklı sorumlulukların, yoğun işbirliğinin ortak bir hayat tarzına dönüştürülmesinin ürünüdür. Cemaat hayatı dostane, samimi ve otoriter ilişkiler çerçevesinde şekillenmektedir. Bu bağlamda günümüz dinsel cemaatlerine bakıldığında başka insanları kendine çekme çabası, cemaatlerin etki alanına büyük ölçüde sirayet etmektedir. Modernleşme ile birlikte yalnızlaşan ve kendi kabuğuna çekilen bireyler için cemaatler, adeta bir kurtuluş yolu olarak görülmektedir. Türkiye gibi manevi değerlerin ağırlığını hissettirdiği toplumlarda da cemaatler, birer sığınacak liman ve terapi merkezleri haline gelmiştir. Cemaatler, bireylerin kimliğinin tamamını kuşatmasa da büyük bir kısmını kapsamakta; cemaat çıkarları başka çıkarlarla çatıştığı zaman cemaat kimliğinin ağır basması beklenmektedir. Bu sebeple, cemaatin çıkarları, üyelerinin çıkarlarının ve diğer unsurların önüne geçmektedir. Bu bağlamda birey ve cemaat ilişkisinde belirleyici olan cemaatlerdir. Araştırmada öğrenciler de bu doğrultuda görüşlerini belirtmişlerdir. Günümüzde cemaat yurttaşlığında bireyler, ait oldukları

toplulukla/cemaatle sosyo-ekonomik açıdan derin ve çok yönlü ilişkiler kurmakta ve kurulan bu ilişkilerde, cemaat belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla da üyeler, oldukça edilgen bir durumda kendilerine sunulanları kabul etmekte ve kendilerinden beklenenleri yerine getirmektedirler.

Sivas ilinde özel bir cemaat/dernek yurdunda kalan öğrencilerin yurttaşlık hak ve sorumluluklarını bilme ve benimseme düzeyleri üzerine yapılan bu çalışmada, öğrencilerin mensubu olduğu cemaatin/derneğin tamamen etkisi altında olmadıkları, aynı zamanda da yurttaşlık bilinçlerinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Cemaat yurdunda kalan öğrencilerin bir kısmı, sadece barınma ihtiyacını gidermek için kaldığını söylerken diğer kısmı ise gönül bağı kurdukları için cemaat yurdunu tercih ettiklerini söylemişlerdir. Öğrencilerin büyük bir kısmının gündemi takip etmedikleri, kitap ve gazete okumadıkları görülmüştür. Sosyal hayatlarında müzik, sinema, tiyatro ve spora çok fazla yer vermeyen bu öğrencilerin genel olarak interneti sıkça kullandıkları göze çarpmaktadır. İnterneti kullanma durumları ise genel de sosyal medya ağırlıklıdır. Öğrencilerin internete olan düşkünlüğü, çevrelerine olan ilgilerinin ve gündemi takip etmelerinin sosyal medya ile sınırlı kalmasına sebep olmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler, çevrelerine ve topluma karşı kendilerini sorumlu hissettiklerini söylemektedirler. Fakat bu durumun sözde kaldığı, eyleme dökülemediği görülmektedir. Öğrencilerin büyük kısmı, sosyal sorumluluk projelerinde yer almadıklarını ve bazıları da, gündelik hayatlarında kurallara çoğu kez itibar etmediklerini de vurgulamışlardır. Modernleşme ile birlikte özellikle insan haklarına yönelik iyileştirmeler, kendini göstermiş; farklı görüş ve yaşam tarzlarına saygı günümüzde demokrasinin başat unsurları haline gelmiştir. İşte bu noktada öğrencilerin tamamına yakın bir kısmının kendisinden farklı olanlara karşı hoşgörülü bir tavır içerisinde olduklarını söylemeleri de kayda değer bir durumdur. Öğrencilerin haksızlıklar karşısında da büyük bir kısmının ses çıkaracaklarını söylemelerinin de uygulama da ne kadar gerçekçi olduğu tartışmalıdır. Yapılan görüşmelerde öğrencilerin, kaldıkları yurdun teşvik ve destekleriyle sadece dini/cemaat referanslı toplumsal gösteri ve yürüyüşlere katıldıkları, görülmektedir. Bu da öğrencilerin toplumsal sorunları kendi içinde buldukları referans grupları açısından değerlendirdiklerini, bütüncül bir bakışa açısına sahip olmadıklarını göstermektedir.

Ülkemizde kadın haklarını iyileştirmeye yönelik birçok politika geliştirilmişse de ülke olarak bu konuda hep eksik kaldığımız yadsınamaz bir gerçektir. Ataerkil ve muhafazakâr toplumsal yapının baskınlığından kaynaklı birçok sebepten ötürü, kadınların sosyal ve siyasal alanlara

katılımında hala birçok zorluk ve eksiklik yaşanmaktadır. Yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin neticesi de buna dayanmaktadır. Katılımcıların yarısından çoğu, kadın ve erkeklerin aynı haklara sahip olmaması gerektiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin bir kısmı, eşlerinin okumasını istemekte fakat çalışma hayatına katılmasını istememektedir. Bu durum, hala ülkemizde önemli bir toplumsal kesimin “kadının yeri evidir” anlayışını, devam ettirdiklerini göstermektedir.

Ülkemizde geçmişten günümüze problemlili olan eğitim sistemi, hala bir türlü istenilen seviyeye gelememiştir. Eğitim sisteminin sürekli değiştirilmesi görüşmelerde eleştirel düzeyde kendini göstermektedir. Öğrenciler, eğitim sisteminden yakınmakla birlikte, eğitim sisteminin bireyi esas alan ve kısmen de dini ağırlıklı bir hale büründürülmesini istemektedirler. Dinsel eğitimin ağırlıklı olmasını isteme sebeplerinin, mensubu oldukları cemaat ve genel anlamda muhafazakâr aile yapılarından kaynaklanıyor olması muhtemeldir. Burada göze çarpan bir husus ise öğrencilerin medrese ile ilgili görüş bildirememeleridir.

Bütün bunlara bağlı olarak ilgi ve alakalarına, eğilimlerine, davranışlarına uygun parti, dernek, cemaat vs. gibi oluşumlara katılma ihtiyacı duyan bireyler, bakış açılarını ve menfaatlerini de bu doğrultuda şekillendirmektedir. Görüşmelerin neticeleri göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin mensubu oldukları parti, dernek veya siyasi topluluklara katılım sağladıkları fakat aktif olarak görev almadıkları görülmüştür. Pasif yurttaşlık olarak da tanımlanan bu durumun ülkemiz genelinde yaygın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Öğrenciler, görüşme esnasında siyasal alanda eşitlik, adalet ve katılımın önemli olduğunu vurgulamış, büyük bir çoğunlukla da demokrasiden yana olduklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda en iyi yönetim şeklinin şariat olduğunu söyleyenlerin oranı, hiç de az değildir. Katılımcıların kayda değer bir kesimi, iyi bir insan olmak için en başta İslam dinine uygun bir şekilde yaşamak gerektiğini, gündelik hayatında din temelli olarak düzenlenmesinin zaruri olduğunu dile getirmişlerdir. Katılımcılara göre, millet anlayışından önce ümmet anlayışıyla hareket edilmelidir. Bu bağlamdan hareketle cemaatin kendi içinde kendi kimliğine uygun bir birey profili yarattığı ve cemaat yurttaşlığının da bu perspektif doğrultusunda geliştiğini söylemek mümkündür.

Yapılan bu çalışma neticesinde elde edilen veriler, öğrencilerin yurttaşlık bilinçlerinin vasat olduğunu göstermiştir. Yurttaşlığı vatan, toprak ve bayrak üzerinden tanımlayan bu öğrencilerin bu tanımda mutabık oldukları da kayda değer bir durumdur. Anayasal hak ve sorumluluklarını tam olarak bilmeyen, bunları öğrenme gayreti içerisinde olmayan,

karşılaşacağı tehlikeler/haksızlıklar karşısında çözüm üretemeyen ve sesini çıkaramayan, kendilerine verilenle yetinmeyi vatandaşlık diye nitelendiren öğrenciler pasif yurttaş konumundadır.

Genel olarak bakıldığında günümüz cemaatleri hem kimlik politikası hem de farklılık politikası çerçevesinde kurumsallaşmaktadır. Bağımsız bireyler olgusuna eleştirel yaklaşan cemaatlerin, bireyleri bir çok alanda sınırlandırdıkları, topyekûn bir birlikteliği esas aldıkları gerçeği, cemaatin kendi birey veya yurttaş anlayışını oluşturma çabalarından da rahatlıkla görülebilir. Cemaatlerde biat kültürünün esas unsur olması, tartışmaların, genelde dini, ahlaki ve felsefi boyutlardan yapılmasına; diğer boyutların gözden kaçmasına yol açmaktadır. Görüşmelerin neticeleri göstermektedir ki cemaat hayatına mensup bireyler, yurttaşlık olgusuna daha dar bir pencereden bakmakta, bütünü oluşturan diğer unsurların önemini göz ardı etmektedirler. Yurttaşlık bilinçleri cemaat temelli şekillenen bu bireyler, genel çerçevesini ve kapsamını dinin oluşturduğu bir yurttaş olma eğilimi göstermektedirler.

8. Kaynakça

BARBER, Benjamin R. (1995), **Güçlü Demokrasi: Yeni Bir çağ İçin Katılımcı Siyaset**, (Çev. Mehmet Beşikçi), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

BAUBOCK., Rainer. 2003, “ **Reinventing Urban Citizenship**”, Citizenship Studies, V.7, N.2.

BENDIX, Reinhard (1964), **Nation-Building and Citizenship**, New York: John Wiley & Sons, Inc.

BOOKCHIN, Murray. 1999, **Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü**, (Çev. Burak Özyalçın), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

CRESWELL, J. W. (2021). Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni (Çev. O. Birgin). Siyasal Kitabevi.

ÇAVDAR, Tevfik (1995), **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Yayınevi.

ÇAVDAR, Tevfik (2000), **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995**, İmge Yayınevi.

DANOVEN, Josephine. 2001, **Feminist Teori: Feminizminin Entelektüel Gelenekleri**, (Çev. A. Bora, M. A. Gevrek ve F. Sayılan), İletişim Yayınları, İstanbul.

DIETZ, Mary 1993, “**Bağlam Her Şeydir: Feminizm ve Yurttaşlık Teorileri**”, Birikim, (Çev. Esin Asena), 1\,55, s.82-94.

DOĞAN, A. (2015). **Cemaat Ve Siyaset: Siyasal Davranışta Cemaat Üyelerinin Sosyal İlişkileri**. SÜTAD, 325-351.

EKİNCİ, Tarık Ziya (2000), **Vatandaşlık Açısından Kürt Sorunu ve Çözüm Önerisi**, Küyerel Yayınları, İstanbul.

EKER, S. (2016). **Türkiye’de Demokrasiyi Yeni Bir Yurttaşlık Anlayışıyla Düşünmek: Tekno-Bilimsel Yurttaşlık**. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 33-72.

GÖZÜBÜYÜK, A. Ş. (2000), **Türk Anayasaları**, Turhan Kitabevi, Ankara.

GÜNDOĞDU, Yeşim. 2003, **Ulus-devletin Çözülüşü Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Siyaset Bilimi) ABD., Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

GÜRSES, F. (2011). **Kul, Tebaa, Yurttaş**. Ankara: Ütopya Yayınevi.

GÜZEL, E. G. (2011). **Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı**. Ankara Barosu Dergisi, 128-157.

HALL, S and Held, D. (1995), “**Yurttaşlar ve Yurttaşlık**”, Der. Stuart Hall ve Martin Jacques, **Yeni Zamanlar, 1990’larda Politikanın Değişen Çehresi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

HEATER, Derek (1999), **What is Citizenship**, Cambridge, UK: Polity Press.

HİRA, İ. (2016). **Yeni Toplumsal Hareketler: Politik İncelikten Kimlik Vurgusuna**. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 143-156.

IŞIN, Engin, **WOOD**, Patricia. 1999, **Citizenship and Identity**, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.

IGNATIEFF, Michael (1995), “**The Myth of Citizenship**”, Ronald Beiner (Ed.) Theorizing Citizenship, Albany: State University of New York Press.

KARAGÖZ, Y. (2021). Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği. Nobel.

KONGAR, Emre (1998), **21. Yüzyılda Türkiye, 200’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

LECA, Jean (1996), **Bireycilik ve Yurttaşlık. Dersimiz Yurttaşlık**. (Der. E. Balibar ve D. Borne), Kesit Yayıncılık, İstanbul.

MUMYAKMAZ, H. G. (2013). **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Vatandaşlık**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

OLDFIELD, Adrian. 1990, **Citizenship And Community, Civic Republicanism And The Modern World**, Routledge, London and New York.

OZULU, S., & Kösecik, M. (2016). "Anayasal Vatandaşlık" ve Türkiye'de "Yeni Anayasa" Yapım Sürecinde Siyasi Partilerin Vatandaşlık Söylemleri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 513-537.

ÖZBUDUN, Ergun. 1997, Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik, İç. Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Bağlam Yay, İstanbul. SARIBAY, Ali Yaşar (1992), Siyasal Sosyoloji, Gündoğan Yayınları, Ankara.

POLAT, E. G. (2010). Anayasal Vatandaşlık. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

REYHAN, C. (2012). Bölünmüş Toplumlarda Yurttaşlığın İnşası: Kavramsal Bir Çerçeve . Amme İdaresi Dergisi, 149-171.

SCHNAPPER, Dominique (1995), Yurttaşlar Cemaati Modern Ulus Fikrine Dair, Çev. Özlem Okur, Kesit Yayıncılık, İstanbul.

ŞAHBUDAK, E. (2015). Geçmişten Günümüze Her Yönüyle Yurttaşlık. Ankara: Murat Kitapevi.

TUNÇAY, Mete (1992), "Siyasal Tarih: 1902-1923", Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye: 1923-1980, (Haz. Sina Akşin) Cem Yayın Evi, İstanbul.

ÜSTEL, Füsun (1999), Yurttaşlık ve Demokrasi, Dost, Ankara.

VAROL, Muharrem (1997), Kuramda ve Gerçeklikte Yurttaş, İç. Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Yay. Haz. Nuri Bilgin, Bağlam Yayınları, İstanbul.

SIYASAL İLETİŞİMDE ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNE DÖNGÜ (SPİN) DOKTORLUĞU

Doç. Dr. SELİN BİTİRİM OKMEYDAN

Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, selin.bitirim.okmeydan@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7996-2178

ÖZET

Çevreyi ve doğayı tüketerek üretme anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkan çevre krizi, insan hayatını artık ciddi biçimde tehdit eder boyuta ulaşmıştır. Özellikle küresel ısınma nedeniyle gerçekleşen aşırı hava olayları, tarım arazilerinde yaşanan çoraklaşma ve büyük şehirlerde tehlikeli seviyelere ulaşan hava kirliliği gibi sorunlar toplumların öncelikli gündemi haline gelmiştir. İçinde bulunduğumuz iklim krizinin boyutlarının giderek artması ve dünyanın geleceğini tehdit eder hale gelmesi toplumların çevreye yönelik hassasiyet geliştirmesine neden olmuştur. Bu nedenle günümüzün modern toplumları çevre ile ilgili konularda siyasi otoritelerden daha somut davranışlar beklemektedir. Bu noktada çevresel performansı düşük siyasi aktörler ve siyasi kurumlar zayıf çevresel sürdürülebilirlik politikalarını gizlemek, itibarlarını korumak ve çevreye duyarlı imajlarını güçlendirmek adına döngü (spin) doktorluğu faaliyetlerinden yararlanmaktadır. Siyasal iletişimde spin doktorluğunun temelini manipülatif iletişim oluşturmaktadır. Böylece medyanın ve toplumun gerçek dışı ve çarpıtılmış bilgilerle manipüle edilerek siyasi otorite tarafından iletilen her mesajı doğru kabul etmesi amaçlanmaktadır. Son derece etik dışı iletişim faaliyetlerinden ve stratejilerinden oluşan spin doktorluk, siyasal iletişimde hem çevresel sürdürülebilirliği hem de toplumsal dokuyu olumsuz yönde etkileyebilecek potansiyele sahiptir.

Literatür taramasından hareket eden bu çalışmada, siyasal iletişimde spin doktorluğunun çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisine odaklanılmakta ve spin doktorluğunun çevresel politikalarda kullanımının sonuçları kuramsal zeminde ele alınmaktadır. Böylece siyasal iletişimde çevresel sürdürülebilirlik ekseninde spin doktorluğu uygulamalarına yönelik farkındalığın artırılması ve bunun sonucunda çevresel politikaların güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda siyasal iletişimde spin doktorluğu, ilgili kavramlar üzerinden derinlemesine tartışılmaktadır. Ele alınan çalışmada, siyasette çevresel politikalar üretip uygulamada spin doktorluğunun sıklıkla kullanıldığı ve spin doktorluğun günümüzdeki siyasal iletişim faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası haline geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Siyasal iletişimde spin doktorluk uygulamalarına yönelik farkındalığın geliştirilip artırılmasının, siyasal aktörlerin çevre politikalarının iyileştirilmesine ve çevresel sürdürülebilirliğe katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İletişim, Spin Doktorluk, Çevre, Çevresel Sürdürülebilirlik

1. GİRİŞ

Günümüzde yaşamakta olduğumuz çevre krizinin temelleri Sanayi Devrimine kadar uzanmaktadır. 1800'lü yıllarda dünya genelinde ortalama 10 milyon ton kömür çıkarılırken bu oran 1900'lü yıllarda 760 milyon tona çıkmış ve bu durum 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren dünya genelinde küresel çevre sorunlarının meydana gelmesine neden olmuştur (Demirci, 2021: 36). Sanayi Devrimi sürecinde yoğun bir şekilde kullanılan endüstriyel kömür, doğrudan insan sağlığını etkilemekle kalmamış çevre üzerinde de uzun dönemli olumsuz etkiler

meydana getirmiştir (Hanlon, 2016). 20. yüzyıla gelindiğinde ise kömürün yerini büyük ölçüde petrol almıştır. Yine kontrolsüz petrol yakıt kullanımı da beraberinde ciddi çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Fosil yakıt, yanma sürecinde ortaya çıkardığı yoğun karbondioksit nedeniyle küresel ısınmayı arttıran önemli faktörlerden biri olmakla beraber çevreye katı atıklarıyla da zarar veren kirli bir enerji kaynağı olarak kabul edilmektedir (Denchak, 2022).

Bu olumsuzluklara ek olarak şehir ve sanayi alanları oluşturmak amacıyla ormanlık alanların Sanayi Devriminden bu yana düzenli olarak yok edilmesi doğrudan küresel ısınmayı arttırmakta, toprak erozyonlarına neden olmakta, solunan hava kalitesini düşürmekte, yaban hayatın ortadan kalkmasına ve biyoçeşitliliğin azalmasına yol açmaktadır (FPC, 2023). Sanayi Devriminin başlangıcında ve sonrasında dünyanın ekonomik kalkınmaya odaklanması, ekonomik kalkınmanın üretime ve tüketime endekslenmesi ve nihayetinde kitlesel çapta üretim kaygılarının ortaya çıkması üretimin doğayı tüketerek yapılmasına yol açmıştır. Bu süreçte doğa üzerinde oluşan tahribat ve çevre sorunları, çoğu zaman hiçbir siyasetçinin ya da siyasi yapının gündeminde yer almamış ve bu konu üzerine hiç düşünülmemiştir (Kaur, 2021). Uzun yıllar boyunca dünyada siyasetin temel vaadi üretim ve ekonomik büyüme üzerine şekillenmiş ve bu vaatler, seçmenler tarafından talep görmüştür. Ancak giderek artan çevre sorunları hep görmezden gelinmiş ve kapsamlı çevresel politikalara dahil edilmemiştir.

Çevre sorunları, dünyada ilk kez 1960'lı yıllarda yavaş yavaş gündeme gelmeye başlamıştır (Kaur, 2021). Çevre sorunlarına yönelik farkındalığın asıl yükselişe geçişi 1972 yılında Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde BM Çevre Programının (UNEP) kurulmasıyla başlamıştır. UNEP küresel çevre sorunları, sürdürülebilir kalkınma ve temiz enerji gibi konularda BM'ye bağlı bir otorite haline gelmiştir (Birleşmiş Milletler, 2024). 1988 yılında UNEP ile Dünya Meteoroloji Örgütü'nün (WMO) ortaklaşa düzenlemeye başladığı Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), küresel ısınmanın insan kaynaklı faaliyetlerden kaynaklandığını ve bu duruma karşı önlem alınması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bunun üzerine 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi imzaya açılmış ve sözleşme 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye, Avrupa Birliği (AB) dahil olmak üzere Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 196 ülke katılım göstermiştir (Kayhan, 2013; Savaşan, 2018). Günümüzde BM, çevre krizine karşı etkin şekilde mücadele etmekte ve her yıl iklim değişikliği konferansı düzenleyerek konuya yönelik bilgiyi, farkındalığı, ortak tecrübeyi ve küresel iş birliğini geliştirmeye çalışmaktadır.

Günümüzde içinde bulunduğumuz çevre krizinin giderek ağırlaşması, farklı alanlarda ürün veya hizmet üreten birçok işletmenin iş yapış politikalarını derinden etkilemektedir. Çevre krizinin insan hayatını giderek daha çok etkiler hale gelmesi işletmeleri çevreye duyarlı ve sorumlu davranmaya zorlamaktadır (Antunes vd., 2015). Giderek artan çevre sorunları bağlamında işletmelere paydaşları ve müşterileri tarafından çevreye duyarlı üretim, temiz enerji ve sürdürülebilirlik gibi konularda baskı yapılmaktadır (Vollero vd., 2016). Aynı zamanda söz konusu baskılar, dünyanın pek çok ülkesinde siyasal aktörlere ve partilere de yöneltilmekte ve çevresel sürdürülebilirlik konusu siyasetin de gündeminde yer bulmaktadır. Dünyanın birçok ülkesindeki modern seçmenler, çevre duyarlılığına sahip yeşil müşteriler gibi davranmaktadır. Yeşil seçmen olarak adlandırabileceğimiz çevre hassasiyetine sahip seçmenler, oy tercihlerini yeşil politikaları benimseyen siyasi partilerden veya çevreye duyarlı olduğunu beyan eden siyasi aktörlerden yana kullanmaktadır. Bununla birlikte yeşil seçmenler, sahip oldukları oy verme gücüyle hükümetler üzerinde doğrudan baskı mekanizması oluşturmaktadır. Böylece yeşil seçmenler, siyasette çevre politikalarını şekillendiren önemli bir faktör olarak dikkat çekmektedir. Bu noktadan hareketle günümüz siyasetinde yeşil siyaset teorisi önem kazanmaya başlamıştır. Ancak siyasal iletişime konu olan çevresel politikalar ve yeşil siyaset anlayışı, çoğu zaman siyasette döngü (spin) doktorluğu uygulamalarına zemin hazırlamaktadır.

2. YEŞİL SİYASET VE ÇEVRE POLİTİKALARI

Siyasetin temel amacı, toplumsal sorunlara çözüm sağlamak ve çatışmaları önlemektir. Bugüne kadar siyaset, dünya genelinde özellikle ekonomi ve sosyal güvenlik gibi konulara odaklanarak bu alanlarda çözümler üretmeye çalışmış ve çevre sorunlarını hep ötelemiştir. Çevre sorunlarına yönelik farkındalık, 1972 yılında Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde BM Çevre Programının (UNEP) kurulmasıyla hükümetlerin ajandasına girmiştir (BM, 2024). Ancak yine de çevre politikaları uzun yıllar boyunca yerel siyasetin bir parçası olmamıştır. Kamuoyunun ve dolayısıyla siyasetin gündemini belirleme gücünün medyanın elinde olduğu kabul edilmektedir (Walgrave ve van Aelst, 2006; Walgrave vd., 2007). Medya ilk kez 1980’li yılların başında çevre krizine yönelik ilgisini yoğunlaştırmış ve bu sorunu kamuoyunun ve siyasetin gündemine getirmiştir (Johan, 2014). Medyanın çevre sorunlarına yönelik ilgi ve kaygısı, çevreye duyarlı kamuların oluşmasına neden olmuş ve çevreci sivil toplum kuruluşlarına yönelik ilgi artarak bu kuruluşların sayısı çoğalmıştır. Söz konusu durum, siyaset üzerinde de bir baskı mekanizması oluşmasına yol açmış ve yeşil siyasetin temelleri atılmıştır.

Sanayileşmiş ülkelerde çevreci sivil toplum kuruluşlarının 1980’li yıllardan itibaren yükselişe geçmesi ve 1990’lı yıllardan itibaren kurumsallaşarak uluslararası arenada seslerini duyurabilir hale gelmesi önemli bir dönemeçtir (Berny ve Rootes, 2018). Çevreci sivil toplum kuruluşları günümüzde medyanın ilgisini kolayca üzerine çekebilmekte ve büyük kitlelere ulaşabilmektedir. Ayrıca bu kuruluşlar, sosyal medya üzerinden kamuyu bilgilendirerek örgütleyebilmektedir (Zhang ve Skoric, 2018). Bütün bu gelişmeler, çevre krizinin sürekli olarak toplumların gündeminde kalmasını sağlamaktadır. Böylece ürün ve hizmet üreten işletmeler gibi siyasal kurumlar da çevre konusunda daha hassas davranmak ve yeşil siyaseti benimsemek zorunda kalmaktadır.

Yeşil siyaset teorisinin temel felsefesi doğal ekosistemin korunması ve insan ırkının bu gezegendeki yaşamının devam edebilmesidir (Saswati ve Ray, 2022). Teoriye göre doğal ekosistem kaygısı gütmeyen her siyaset insanlığı yıkıma götüreceği için başarısız olacaktır. Yeşil siyaset ayrıca özgürlük, adalet, eşitlik ve haklar gibi genel siyasi meseleleri de kapsamakta ve bunlara yeşil boyutu, yani insanın doğayla olan ortak bağımlılığını da eklemektedir (Vincent, 2003). Günümüzde dünyanın birçok ülkesinde yeşil siyaset felsefesini benimsemiş siyasal oluşumlar ortaya çıkmaktadır. Artan çevre sorunlarıyla birlikte toplumlarda yükselişe geçen çevre hassasiyeti seçmenlerin oy verme davranışlarına da yansımakta ve böylece yeşil siyaset anlayışını benimsemiş siyasi partiler gün geçtikçe popülerlik kazanmaktadır. Ancak bu popülerlik günümüzde hâlâ yeterli seviyede değildir. Bu durum Avrupa’daki yeşil partilerin bile muhalefette olmalarından veya parlamentoda az sayıda sandalyeye sahip olmalarından da kolayca anlaşılabilir (Gourley, 2022: 2). Ancak burada asıl önemli sorun, çevre kaygısı taşımayan siyasi partilerin ve hükümetlerin de çevreciymiş gibi davranarak kamuoyunu aldatmalarıdır.

Son yıllarda çevre hassasiyeti, işletmeler gibi siyasal otoriteler tarafından da toplumu ikna etmek ve algı oluşturmak amacıyla sıkça kullanılmaktadır (Ceylan, 2022). Çevre duyarlı davrandığını ileri sürerek kamuoyuna yanlış bilgi sunan işletmelere ve hükümetlere karşı büyük bir farkındalık söz konusu olmasına rağmen yeşil siyasetin aldatıcı ve yanıltıcı çevre politikalarının hız kesmeden devam ettiği görülmektedir (Nemes vd., 2022). Bunun en büyük nedeni siyasal otoritelerin de kâr amacı güden işletmeler gibi davranış değiştirmek yerine yalan söyleyerek imajlarını güçlendirip itibarlarını korumak istemeleridir. Ancak yeşil siyasete konu olan manipülatif çevre politikaları, işletmelerin yalana dayalı çevresel politikalarından çok daha tehlikelidir.

3. SİYASAL İLETİŞİMDE ÇEVRE ODAKLI MANİPÜLASYON

Siyasal iletişimde kullanılan çevre odaklı politikaların ve stratejilerin çoğunun temelinde manipülatif iletişim bulunmaktadır. Manipülasyon, iletişim bilimi açısından değerlendirildiğinde kaynak lehine dengesiz ve etik dışı mesajlar bütünü ile karşılaşılmaktadır. Manipülatif iletişimde doğru olmayan veya çarpıtılmış bilgiler kişi, grup veya kitleleri etkilemek için kullanılmaktadır. Manipülasyon ikna sürecinde kullanılsa bile bir ikna yöntemi değil, doğrudan aldatmacadır (Fischer, 2022). Manipülasyonda bir kişi veya grup kendi çıkarı için başkalarının inançlarını ve duygularını etkilemeyi amaçlamaktadır (Barnhill, 2014). Bu iletişim yönteminde sözlü olmayan çeşitli semboller ve işaretler de kullanılabilir (Dowding ve Oprea, 2024: 2).

Manipülatif iletişimde bulunan kurumlar, günümüzde bu iletişimi geleneksel ve sosyal medya aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Özellikle siyasi kurumlar tarafından haber medyasına servis edilen içerikler, haber medyası tarafından sorgulanmadan yayınlanabilmektedir. Dünya çapında tanınmış prestijli medya kuruluşlarının bile manipülatif içerikli haberlere alet olduğu sıkça görülmektedir (Brennen, 2017; Marwick, 2018; Tripodi, 2018; Peck, 2019). Kişi ve kuruluşların istedikleri içerikleri kendi sosyal medya hesaplarından hiçbir eşik bekçisi ve filtreleme sistemine takılmadan paylaşabilmeleri ise sosyal medyayı manipülatif iletişim açısından çok daha savunmasız hale getirmektedir.

Siyasal iletişimde çevresel sürdürülebilirlik odaklı politikalarda ve vaatlerde en sık rastlanan manipülasyon yöntemi, özünde çevreci olmayan veya çevrenin korunmasına katkı sağlamayan bir yatırımın medyaya tamamen çevre dostuymuş gibi servis edilmesidir. Buna ek olarak karbon vergisi gibi özünde doğayı korumaya değil, daha fazla vergi geliri elde etmeye odaklanan uygulamaları çevresel sürdürülebilirlik için alınan önlemler gibi göstermek sıkça karşılaşılan manipülatif çevre iletişimi örnekleri arasındadır. Bunun dışında siyasi otorite tarafından inşa edilen tesislerin, binaların veya satın alınan araçların yeşil renge boyanması veya üzerine bağlamı dışında çevre logoları çizilmesi sembolik manipülasyona örnektir. Siyasette çevre politikalarının manipüle edilmesi, çoğu zaman siyasi iletişimin de yeşil yıkama (greenwashing) faaliyetleri ile anılmasına neden olmaktadır.

Siyasal iletişimde manipülasyon, siyasette yeşil yıkamanın yolunu açmakta ve siyasi yeşil yıkama kavramını literatüre dahil etmektedir. Siyasi yeşil yıkamada en sık görülen yöntemlerden biri siyasi otoritelerin gerçekte çevre dostu olmayan ancak dışarıdan bakılınca çevre dostuymuş gibi görünen çevre politikalarını hayata geçirmeleridir. Hoffman (2007), çevreci görünen ve çevre dostu uygulamalarda bulunduğunu ileri süren siyasetçilerin, gerçekte çevre karşıtı eylemlerde bulunabildiğini ve bu noktada hangi siyasi aktörün gerçek çevreci hangisinin sahte çevreci olduğunun anlaşılmasının güç olduğunu ileri sürmektedir. Siyasette yeşil yıkama, özellikle hükümetlerin sıkça başvurduğu bir siyasi pazarlama aracı haline dönüşmüştür. Hükümetler, çevreye yönelik yanlış politikalarını gizlemek ve çevreye duyarlı seçmenlerin desteğini almak adına yeşil yıkama yöntemlerinden sıkça faydalanmaktadır. İşletmelerin çevreye zarar veren faaliyetlerine ve projelerine izin veren siyasi makamların, aynı zamanda çevre dostu söylemlerde bulunmaları ve çevre dostu kampanyalar düzenlemeleri bu süreçte en sık görülen örneklerdir. Bu durum, hükümetlerin çevreye yönelik eleştirilerden kaçınmak için uyguladıkları bir yolsuzluk olarak nitelendirilmekte ve bu açıdan yeşil yıkama, bir yolsuzluk türü olarak kabul edilmektedir (Mullard, 2023). Çevreye zarar veren işletmelerin faaliyetlerine göz yuman siyasi anlayış, bir yandan bu faaliyetlere yasal olarak meşruluk kazandırırken bir yandan da çevreye duyarlıymış gibi mesaj vermektedir.

Siyasal yeşil yıkamayı son derece tehlikeli kılan en önemli neden, siyasi otoritelerin çevre krizine karşı önlem almakta isteksiz olmalarıdır. İkinci neden ise siyasi partilerin yeşil yıkama

faaliyetlerinin, işletmelerin yeşil yıkama faaliyetlerini de meşrulaştırmasıdır. Günümüzde ne yazık ki bazı siyasi otoritelerin çeşitli ekonomik kaygılarla özel işletmelerin yürüttüğü yeşil yıkama faaliyetlerine göz yumduğu hatta çevre kirliliğine neden olan işletmelere yeşil sertifika bile verdiği bilinmektedir (Zhang vd., 2022). Yeşil yıkamaya yönelik yasal düzenlemeler incelendiğinde siyasi otoritelerin izin verdiği ölçüde yeşil aklama faaliyetlerinin yürütüldüğü görülmektedir (Chen vd., 2023). Bu açıdan bakıldığında yeşil yıkamanın tamamen çevre odaklı bir manipülasyon yöntemi olduğu ve siyasi otoritelerin toleransıyla güçlendiği söylenebilmektedir.

Çevre odaklı manipülasyon örneği olarak siyasi yeşil yıkama uygulamalara gösterilebilecek örneklerin başında karbon vergisi gelmekte ve küresel ısınmaya neden olan sera gazı emisyonlarını azaltmak için kullanılan cezalandırıcı bir vergi türü olarak kabul edilmektedir. Karbon vergisi temelde çevreye karbon salınımı yapan işletmelerin karbon emisyonlarına göre vergi ödemelerini ifade etmektedir. Böylece bir işletme atmosfere saldığı karbon kadar vergi ödemektedir (Parry, 2019). Siyasal yeşil aklamada sıkça kullanılan bir diğer yöntem ise gerçekte çevre dostu olmayan yatırımların yeşil yatırım olarak kamuya lanse edilmesidir. Yeşil yatırım, kamu ve özel sektörün çevre dostu yatırımlarını ifade eden bir kavramdır. Buradaki temel amaç, çevre dostu sürdürülebilir uygulamaları benimsemektir (Stein, 2024). Yeşil yatırım; atık azaltımı, geri dönüşüm, sürdürülebilir su kullanımı ve alternatif temiz enerji kaynakları gibi alanlara yapılan yatırımları ifade etmektedir. Ancak günümüzde nükleer santral inşa etme kararı alan siyasi otoriteler, bu santralleri temiz enerji kaynağı olarak göstermeye çalışmaktadır. Yeşil yatırımla ilgili bir diğer yeşil aklama örneği ise bazı ülkelerde siyasi otoritelerin elektrikli araçları desteklemesi ve araç şarj istasyonları sayısını arttırmasıdır. Ancak bu ülkeler, elektrik enerjisini hidroelektrik santrallerinden, doğalgaz ve kömürden elde etmektedir (Demirci, 2021).

Siyasal iletişimde karşılaşılan bir diğer çevresel manipülasyona dayalı yeşil yıkama uygulaması ise siyasi aktörlere veya siyasi kurumlara çevre dostu imaj oluşturma çabaları ve çevreye yönelik sosyal sorumluluk çalışmalarıdır. Yerel yönetimlerin sıkça başvurduğu bu yöntemde küçük bir ağaçlandırma çalışması bile “yeşil belediyeçilik” gibi iddialı sloganlarla kamuya duyurulabilmektedir. Buna karşın söz konusu yerel yönetimler hava, toprak ve su kirliliği ile ilgili bilgileri kamularla paylaşmaktan kaçınarak tek taraflı ve şeffaf olmayan bilgilendirme faaliyetinde bulunmaktadır (Tang vd., 2020). Benzer şekilde yapılan bazı yatırımların yine yeşil, ekolojik, doğal, temiz, geri dönüştürülebilir gibi moda sözcüklerle kamuya tanıtılması siyasi iletişim faaliyetlerinde sıkça görülen yeşil yıkama yöntemlerindedir (Silva, 2021). Siyasal iletişim uygulamalarında dürüstlük, şeffaflık, karşılıklı fayda ve diyalog gibi iletişimin temel ilkeleri esnetilebilmektedir. Bu yönden siyasi iletişimde yeşil yıkama, siyasi otoritelerin dürüst bir çevre iletişimi politikası benimsemek yerine kitleleri manipüle etmeye çalışmasını ve algı yönetimi yapmasını ifade etmektedir.

4. SİYASAL İLETİŞİM VE DÖNGÜ (SPİN) DOKTORLUĞU

Günümüzde siyasi iletişim çalışmalarında döngü (spin) doktorluğu adı verilen manipülasyon yöntemleriyle de sıkça karşılaşılmaktadır. Spin doctor terimi ilk olarak 1984’te William Safire’in Political Dictationary adlı kitabında yer almıştır (Kundakçı, 2011). Spin; döndürmek, çevirmek ve eğirmek gibi anlamlara sahipken doctor ise uygulayıcı ve uzman anlamı taşımaktadır (Walgrave ve van Aelst, 2006: 90). Bu noktadan hareketle spin doctor; döndüren, çeviren ve eğirten kişi yani manipülasyon uygulayıcısı ve manipülasyon uzmanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi bir kişi ya da kuruma çıkar sağlamak adına gerçekleri mümkün olduğunca çarpıtarak gizlemeyi amaçlayan (Esser, 2008) spin doktorluğu; kurumların, politikaların veya gerçekleşen olayların kamunun olumlu şekilde anlayacağı hale dönüştürülmesini (Becerikli, 2008) ifade etmektedir.

Siyasal iletişim alanında sıkça uygulanan spin doktorluğu, siyasi otoritenin eleştirilmesini önlemek ve itibarını korumak için yapılan çok yönlü manipülatif iletişim yöntemlerinden oluşmaktadır. Spin doktorluğu faaliyetinde “spin doktor” olarak adlandırılan uygulayıcı veya uzmanlar, hizmet ettikleri siyasi otoriteyi koruyabilmek adına siyasi otoritenin yapmış olduğu yanlış eylemleri kamuya doğruymuş gibi yansıtmaya çalışarak gerçeği çarpıtmaktadır. Spin doktorlukta esas olan bilgi vermek değil, medya ve kamuları manipüle etmektir (Foa, 2006). Spin doktorluğunda kamuların manipüle edilebilmesi için öncelikle medyanın manipüle edilmesi gerekmektedir. İletişim uzmanları tarafından profesyonel şekilde yürütülen spin doktorluğu, kamu çıkarına aykırı olan bir gelişmeyi kamunun çıkarınaymış gibi göstererek hem medyayı hem de kamuları bu yönde ikna edebilmektedir.

Gerçekler ve algılar arasında köprü görevi gördüğüne inanılan halkla ilişkiler mesleği, birçok akademik çalışmada mesleğe yönelik olumsuz ve aşağılayıcı anlamlar içeren spin doktorluğu, şeytanın avukatlığı, köşe dönmeçilik, kanaat/rıza imalatçılığı, haber/toplum mühendisliği, basın danışmanlığı, propaganda uzmanlığı ve algı yöneticiliği gibi terimlerle eş tutulmaktadır (Becerikli, 2008). Halkla ilişkiler mesleğine yapılan bu yakıştırmaları, mesleğin kendi içerisinde halen bir imaj sorunu yaşadığının göstergesi olarak kabul etmek mümkündür (Okmeydan, 2023). Ancak spin doktorluğu ve benzeri olumsuz kavramlar, kesinlikle halkla ilişkiler mesleğinin ve iletişim fonksiyonlarının genelini ifade etmemektedir. Spin doktorluğu, halkla ilişkilerin etik olmayan bir fonksiyonudur. Dilenschneider’a (1998) göre pornografi ne kadar sanatsa spin doktorluğu da o kadar halkla ilişkiler ve iletişim faaliyetidir. Siyasal iletişimde uygulanan spin doktorluğu, kitleleri uzun yıllar boyunca yalanlara inandırabilmektedir. Bu nedenle birçok siyasi vaka örneğinde spin doktorluğun, siyasi aktörleri veya kurumları amacına ulaştırabildiği görülmektedir (White, 2023).

Günümüzde siyasi iletişim faaliyetlerinde en çok görülen spin doktorluğu konularından biri nükleer enerjidir. Nükleer santrallerin, sera gazı yaymadıkları ancak soğutma sistemleri nedeniyle her yıl milyarlarca litre temiz suyu telef ettikleri ve yaydıkları termal kirlilik nedeniyle deniz ve kara ekosistemine zarar verdikleri bilinmektedir (Clark, 2019). Ancak buna rağmen nükleer enerjinin doğa dostu, temiz ve sürdürülebilir enerji kaynağı olduğunu savunan spin doktorluğu örnekleriyle sıkça karşılaşılmaktadır. Bu duruma, yakın zamanda Finlandiya Yeşiller Partisi’nin nükleer enerji yanlısı manipülatif iletişim faaliyetlerini örnek göstermek mümkündür.

Finlandiya Yeşiller Partisi’nin nükleer enerji santrallerini destekleyerek nükleer enerjiyi temiz ve sürdürülebilir enerji kaynağı ilan etmesi güncel spin doktorluğu uygulamalarına örnektir. Yeşiller Partisi liderlerinin açıklamalarına göre fosil yakıtlara karşı önlem alınması gerekirken sürdürülebilir ve güvenli enerji kaynağı olan nükleer enerjinin desteklenmesi gerekmektedir (Lynas, 2022). Benzer şekilde ABD’de Demokratlar ve Cumhuriyetçiler, nükleer enerjiyi güvenli ve temiz enerji kaynağı olarak gördüklerini açıklayarak nükleer enerjiyi teşvik etmektedir. Üstelik medyanın da konuya sıcak bakmasıyla birlikte nükleer enerjinin çevre dostuymuş gibi kamuoyuna yansıtılması ve yapılan araştırmalarda halkın önemli kısmının nükleer enerjiyi desteklemesi son derece düşündürücüdür (Brenan, 2023; Plumer, 2024). Türkiye’de de nükleer enerji santralleri T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın onayı ile inşa edilmektedir (Robins, 2022). Ancak bakanlığın tamamen güvenli olduğuna yönelik rapor vermesine rağmen yapılan araştırmalara göre Türk halkının büyük kısmının nükleer enerjiye karşı olduğu ortaya çıkmıştır (Demirci, 2021; Yanatma, 2019).

Dünyada çevresel konuların spin doktorluğuna dahil edilmesine son derece duyarlı olan ülkeler de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Fransa, 2021 yılında çevreyle ilgili yanlış ve yanıltıcı bilgiler paylaşan işletmelere ağır para cezası uygulanmasının önünü açan bir yasayı hayata geçirerek

yeşil manipülasyona karşı dünyanın ilk yasasını çıkararak ülkelerden biri olmuştur (Erdem, 2021). Böylece Fransız hükümeti, çevre politikalarında spin doktorluğuna karşı tavrını net bir şekilde belirlemiştir. Hükümetlerin siyasal iletişim afişlerinde, bilgilendirme materyallerinde ve web sitelerinde bağlamı dışında kullanılan çevre logoları, herhangi bir bilimsel kanıt sunmadan faaliyetlerinin düşük karbon ve su ayak izine sahip olduğu yönündeki iddiaları spin doktorluk ekseninde en sık görülen manipülasyon yöntemleridir. Bunların yanı sıra siyasal kurumlar ve partiler tarafından yapılan yatırımların “yeşil arıtma tesisi, yeşil atık merkezi, yeşil enerji santrali, yeşil belediye binası” gibi isimlerle kamuoyuna tanıtılması ve yatırımların çevre performansı ile ilgili yeterli bilgi aktarılmaması da yeşil yıkama kapsamında spin doktorluğun kullandığı manipülasyon teknikleri arasına girmektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İçinde bulunduğumuz çevre ve iklim krizinin insan hayatını tehdit edecek noktaya gelmesi toplumların çevresel hassasiyetlerinin artmasına neden olmuştur. Artık toplumlar, siyasi otoritelerin çevreyle ilgili daha çok sorumluluk almasını ve çevre konusunda daha hassas davranmasını beklemektedir. Bu beklentilere cevap vermek amacıyla siyasi otoritelerin attığı bazı adımlar vardır. Ancak bu adımların çoğu zaman çevre krizini önlemeye yönelik değil, toplumları bu konuda manipüle etmeye yönelik faaliyetlerden oluştuğu görülmektedir.

Özellikle çevre performansı zayıf siyasi aktörlerin ve siyasi kurumların siyasal iletişimde manipülasyona yöneldikleri bilinmektedir. Bu süreçte manipülatif iletişim ve spin doktorluğu faaliyetleriyle çevre performansı düşük siyasi aktörlerin ve siyasi kurumların kitleleri etkilemek ve kendi çıkarları doğrultusunda algı oluşturmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu süreçte nihai hedef, uygulanan bu etik dışı iletişim teknikleriyle gerçekliği değiştirerek duygusal etkileşim yoluyla toplumu yönlendirmek ve toplumu gerçeği aramaktan vazgeçirmektir. Böylece gerçeklerin yerine duygusal ve ideolojik argümanların önem kazandığı, gerçekliğin yerini inançların aldığı ve hakikatin çarpıtılarak yok edildiği bir hakikat ötesi (post-truth) retorik yaratılmaktadır. Bu durum, etik sorgulamaları da beraberinde getirmektedir. Etik ve siyaset ilişkisi oldukça tartışmalı bir konudur. Bu tartışmanın merkezinde etiğin göreceliği, sınırları ve kültürel boyutları gibi birçok etken bulunmaktadır. Devlet kurumunun ortaya çıkması, topluluk içinde birtakım siyasal ve ahlaki ilkelerin uygulanmasını zorunlu kılmıştır (Özlem, 2004). Siyaset etiği ise siyasetin ahlaki yönünü analiz eden bir kavramdır. Bu bağlamda siyasal etik, siyasal otoritenin meşruiyetini sorgulamaktadır (Küçükalp, 2019).

Günümüzde devlet yapılanmasının ve siyasi örgütlenmelerin karmaşık doğası ve işleyişi göz önüne alındığında ideal siyasal etiğin tanımını yapmak son derece güç olsa da siyasette çevre odaklı manipülasyon gibi nispeten daha spesifik bir kavramı etik açıdan tartışmak görece daha kolay olabilir. Siyasette yeşil manipülasyon, siyasi bir aktör veya kurumun çevre konularıyla ilgili itibarını ve güvenilirliğini arttırmak adına uygulanan etik dışı bir yöntemdir. Her türlü manipülasyon çalışması da özünde iletişimsel bir eylemdir (Li vd., 2023; Yu vd., 2020). İletişim etiği açıklık, dürüstlük, şeffaflık, mahremiyet, saygı ve sorumluluk gibi çeşitli ilkelere sahiptir (Laksana ve Nurhaliza, 2023). Ancak manipülasyona odaklanan spin doktorluk, iletişim etiği ilkelerine sahip değildir. Bu açıdan bakıldığında spin doktorluk manipülatif bir iletişim yöntemidir. Bütün siyasal manipülasyonlarda olduğu gibi spin doktorluk faaliyetlerinde de yalan haberlerin yayılarak algı oluşturulması hedeflenmektedir (Russo ve Blikstein, 2023).

Balku ve Şener'e (2022) göre siyaset; toplum yararına yapılan, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumu korumaya yönelik eylemleri ifade etmektedir. Bu yaklaşımdan yola çıkıldığında tamamen manipülatif iletişime dayalı çevre çalışmalarının, belirli bir siyasi aktör veya siyasi kuruma fayda sağlarken kamunun yanıtılmasına ve hatta zarar görmesine yol açtığı söylenebilmektedir. Siyaset, toplumsal misyonundan saptığında meşruluğunu kaybetmektedir.

Siyasal iletişimde çevresel manipülasyon gibi belirli kişi ve gruplara fayda sağlamaya yönelik toplumsal faydaya aykırı her türlü faaliyet ise etik dışı siyasal uygulamalar arasında değerlendirilmektedir.

Siyasal iletişimde çevresel manipülasyon, siyasal aktörlerin sözde çevreye duyarlıymış gibi yaptığı yeşil yıkama faaliyetlerini meşrulaştırdığı ve çevresel krizlere yönelik önlemlerin sürekli ötelenmesini sağladığı için son derece tehlikeli bir kavramdır. Ancak siyasette çevrenin manipüle edilmesinin yarattığı tehlikeler yalnızca bununla sınırlı değildir. Söz konusu olumsuz etkilerin yanı sıra, çevre üzerindeki siyasal manipülasyonun toplumsal ve demokratik süreçlere yönelik daha derin tehlikeleri de vardır. Bu konuda özellikle manipülatif iletişim ve spin doktorluğu gibi tekniklerin demokratik katılımı zayıflatabileceği ve siyasi süreçlere olan güveni azaltabileceği endişeleri yaygındır. Ayrıca gerçeklerin giderek öneminin azalması, kamusal tartışmaların kalitesini düşürerek toplumda bölünmeye yol açabilmektedir (Esser vd., 2000). Bu noktadan hareketle siyasal iletişimde manipülasyona dayalı spin doktorluğunun hem dünyanın geleceğini hem de çevresel sürdürülebilirlik politikalarını etkileyebilecek ağır sonuçlar doğurabileceğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Antunes, D., Santos, A. ve Hurtado, A. (2015). The Communication of the LCA: The Need for Guidelines to Avoid Greenwashing. *Espacios*, 36(5), 1-4.

Balku, Y. ve Şener, T. (2022). Siyasal Etik Kavramının Söylem Etiği ve Yasal Düzenlemeler Üzerinden Tartışılması: AB Başkanlığı Etik Davranış İlkeleri ile Etik Komisyonu Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönerge Örneği. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(26), 21-37.

Barnhill, A. (2014). What Is Manipulation? C. Coons ve M. Weber (Eds). *Manipulation: Theory and Practice* içinde (98-120). UK: Oxford University Press.

Becerikli, S.Y. (2008). ...ve Halkla İlişkiler-Şeytanın Avukatlığından Arabuluculuğa; Bir Disiplinin Eleştirel Analizi. İstanbul: Karınca Yayınları.

Berny, N. ve Rootes, C. (2018). Environmental NGOs at a Crossroads? *Environmental Politics*, 27(6), 947-972.

Birleşmiş Milletler/UN. (2024). UN Climate Change Conferences. <https://www.un.org/en/climatechange/un-climate-conferences> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 14.11.2024).

Brenan, M. (2023). Americans' Support for Nuclear Energy Highest in a Decade. News Gallup. <https://news.gallup.com/poll/474650/americans-support-nuclear-energy-highest-decade.aspx> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 13.11.2024).

Brennen, B. (2017). Making Sense of Lies, Deceptive Propaganda, and Fake News. *Journal of Media Ethics*, 32(3), 179-181.

Ceylan, A.İ. (2022). Environmentalist Political Communication: Nation Branding and Political Socialization Through Environmentalism E. Mogaji vd. (Eds). *Green Marketing in Emerging Economies A Communications Perspective* içinde (ss. 225-250). UK: Palgrave Macmillian.

Chen, Y., Li, Z., Xu, J., Liu, Y. ve Meng, Q. (2023). How Does the Government Policy Combination Prevents Greenwashing in Green Building Projects? An Evolutionary Game Perspective. *Buildings*, 13, 1-20.

- Clark, B. (2019). Thermal Water Pollution from Nuclear Power Plants. Stanford Edu. <http://large.stanford.edu/courses/2019/ph241/clark1/> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 13.11.2024).
- Demirci, K. (2021). Sürdürülebilir Geleceğin Önündeki Tehdit: Yeşil Boyama (Greenwashing) Türkiye Kentleri Üzerinden Değerlendirme. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 34-55.
- Denchak, M. (2022). Fossil Fuels: The Dirty Facts. <https://www.nrdc.org/stories/fossil-fuels-dirty-facts> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 08.11.2024).
- Dilenschneider, R.L. (1998). Book Reviews: Spin Cycle. *Public Relations Review*, 24(4), 557-561.
- Dowding, K. ve Oprea, A. (2024). Manipulation in Politics and Public Policy. *Economics & Philosophy*, 1-24.
- Erdem, S. (2021). “Greenwashing”-The Growing Phenomenon of Pretend Environmentalism. <https://dlv.prospect.gcpp.io/politics/37729/greenwashingthe-growing-phenomenon-of-pretend-environmentalism> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 13.11.2024).
- Esser, F. (2008). Spin Doctor. W. Donsbach (Ed.). *The International Encyclopedia of Communication: C.X* içinde (ss. 4783-4790). UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Esser, F., Reinemann, C. ve Fan, D. (2000). Spin Doctoring in British and German Election Campaigns: How the Press is Being Confronted with a New Quality of Political PR. *European Journal of Communication*, 15(2), 209-239.
- Foa, M. (2006). Görünmez Tehlike: Spin Doktorları Medya Etik Kurallarını Nasıl Atladılar? *H. Eraslan (Çev.). İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 23, 205-210.
- FPC (t.y.). Ormansızlaşmanın Etkileri. <https://www.forestprotection.com> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 11. 11.2024).
- Gourley, P. ve Khamis, M. (2022). It Is Not Easy Being A Green Party: Green Politics as a Normal Good. *European Journal of Political Economy*, 76, 1-13.
- Hanlon, W.W. (2016). *Coal Smoke and the Costs of the Industrial Revolution*. NY, USA: National Bureau of Economic Research.
- Hoffman, N. (2007). Green Politicians, Real and Fake. <https://www.thenation.com/article/archive/green-politicians-real-and-fake/> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 11.11.2024).
- Johan, O. (2014). The Influence of Media Use on Environmental Engagement: A Political Socialization Approach. *Environmental Communication*, 8(1), 92-109.
- Kaur, I. (2021). Green Politics: The Politics of the Environment and Its Global Governance. *International Journal of Law Management & Humanities*, 4(4), 3814-3825.
- Kayhan, A.K. (2013). Birleşmiş Milletler Çevre Programı Üzerine Bir İnceleme. *Public and Private International Law Review*, 33(1), 61-90.
- Kundakçı, E. (2011). Siyaset, Medya ve Spin Doctor. M.Ü. Erzen (Ed.). *Tarihi, Kültürel ve Sosyal Paradigmaları ile Siyaset* içinde (ss. 275-328). İstanbul: Der Yayınları.

Küçükalp, D. (2019). Siyaset Etiği. C. Türer (Ed.). *Etik ve Etik Sorunlar* içinde (ss. 113-139). İstanbul: Nobel Yayınevi.

Laksana, M.O. ve Nurhaliza, N. (2023). The Impact of Communication Ethics on The Communication Quality in Interpersonal Relationships. *Journal of Universal Studies*, 3(5), 990-995.

Li, W., Li, W., Seppänen, V. ve Koivumäki, T. (2023). Effects of Greenwashing on Financial Performance: Moderation through Local Environmental Regulation and Media Coverage. *Business Strategy and the Environment*, 32(1), 820-841.

Lynas, M. (2022). Finland's Green Party Endorses Nuclear Power. Alliance for Science. <https://allianceforscience.org/blog/2022/05/finland-green-party-nuclear/> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 13.11.2024).

Marwick, A. (2018). Why Do People Share Fake News? A Sociotechnical Model of Media Effects. *Georgetown Law Technology Review*, 2(2), 474-512.

Mullard, S. (2023). Greenwashing: A Form of Corruption. U4 Anti-Corruption Resource Centre. <https://www.u4.no/blog/greenwashing-a-form-of-corruption> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 14.11.2024).

Nemes, N., Scanlan, S.J., Smith, P., Smith, T., Aronczyk, M., Hill, S., Lewis, S.L., Montgomery, A.W., Tubiello, F.N. ve Stabinsky, D. (2022). An Integrated Framework to Assess Greenwashing. *Sustainability*, 14, 1-13.

Okmeydan, S.B. (2023). Halkla İlişkilerde Mesleki Aforizmalar Üzerine Akademik Bir Tartışma, A. Kılıçarslan vd. (Eds.). *Sosyal Bilimlerde Akademik Analiz ve Yorumlar* içinde (ss. 113-144). İzmir: Özgür Yayınları.

Özlem, D. (2004). *Etik-Ahlak Felsefesi*. Ankara: İnkılâp Yayınevi.

Parry, I. (2019). What is Carbon Taxation? IMF. <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2019/06/what-is-carbon-taxation-basics> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 17.11.2024).

Peck, R. (2019). *Fox Populism: Branding Conservatism as Working Class*. UK: Cambridge University Press.

Plumer, B. (2024). Support for Nuclear Energy Grows in Congress. The Seattle Times. <https://www.seattletimes.com/nation-world/nation-politics/support-for-nuclear-energy-grows-in-congress/> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 13.11.2024).

Robins, A. (2022). Sinop'ta Nükleer Santral İnşası İçin Görüşmelere Başlandı: Türkiye Neden Nükleer Enerjiyi Tercih Ediyor? BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/articles/ceqyv6zvwp1o> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 13.11.2024).

Russo, R. ve Blikstein, P. (2023). Just Asking Questions: Can a Far-Right President Turn Agentic Knowledge Construction into Political Manipulation? *Information and Learning Sciences*, 124(7/8), 197-220.

Saswati, S. ve Ray, S. (2022). Rise of Green Politics and Evaluation in the Context of the Contemporary World. *International Journal of Management & Humanites* 5(5), 1228-1242.

- Savaşan, Z. (2018). Uluslararası İklim Değişikliği Müzakerelerinde Türkiye: Paris İklim Anlaşması Öncesi ve Sonrası. *ÇYYD*, 27(2), 71-94.
- Silva, D. (2021). The Fight Against Greenwashing in the European Union. *EU Law Journal*, 7(2), 124-137.
- Stein, Z. (2024). Green Investments Definition, Types, Risks & Strategies. Carbon Collective. <https://www.carboncollective.co/sustainable-investing/green-investments> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 11.11.2024).
- Tang, Y., Yang, R., Chen, Y., Du, M., Yang, Y. ve Miao, X. (2020). Greenwashing of Local Government: The Human-Caused Risks in the Process of Environmental Information Disclosure in China. *Sustainability*, 2-14.
- Tripodi, F. (2018). Alternative Facts, Alternative Truths. *Data & Society*. <https://medium.com/datasociety-points/alternative-facts-alternative-truths-ab9d446b06c> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 15.11.2024).
- Vincent, A. (2003). Green Political Theory, R. Bellamy ve A. Mason (Eds.). *Political Concepts* içinde (ss. 182-195). UK: Manchester University Press.
- Vollero, A., Palazzo, M., Siano, A. ve Elving, W. (2016). Avoiding the Greenwashing Trap: Between CSR Communication and Stakeholder Engagement. *International Journal of Innovation and Sustainable Development*, 10(2), 120-140.
- Walgrave, S. ve van Aelst, P. (2006). The Contingency of the Mass Media's Political Agenda Setting Power: Toward a Preliminary Theory. *Journal of Communication Inquiry*, 56(1), 88-109.
- Walgrave, S., Soroka, S. ve Nuytemans, M. (2007). The Mass Media's Political Agenda-Setting Power: A Longitudinal Analysis of Media, Parliament, and Government in Belgium (1993 to 2000). *Comparative Political Studies*, 41(6), 814-836.
- White, J.C. (2023). Spin in Political Communication. *Times of Malta*. <https://timesofmalta.com/article/spin-political-communication-john-cassar-white.1054021> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 17.11.2024).
- Yanatma, S. (2019). Türkiye'de Halkın Üçte İki Nükleer Santrallere Karşı. Euronews. <https://tr.euronews.com/2019/03/18/turkiye-halkin-ucte-ikisi-nukleer-santrallere-karsi-ak-partililerde-destek-orani-yuzde-50> adresinden edinilmiştir (Erişim Tarihi: 13.11.2024).
- Yu, E.P., Luu, B.V. ve Chen, C.H. (2020). Greenwashing in Environmental, Social and Governance Disclosures. *Research in International Business and Finance*, 52, 1-11.
- Zhang, N. ve Skoric, M. (2018). Media Use and Environmental Engagement: Examining Differential Gains from News Media and Social Media. *International Journal of Communication*, 12, 380-403.
- Zhang, T., Qin, H. ve Xu, W. (2022). Environmental Regulation, Greenwashing Behaviour, and Green Governance of High-Pollution Enterprises in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 2-23.

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİKTE EKOLOJİK FARKINDALIK VE AYAK İZİ KAVRAMI

Doç. Dr. SELİN BİTİRİM OKMEYDAN

Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, selin.bitirim.okmeydan@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7996-2178

ÖZET

Ekoloji ve çevre ile ilgili konular, son yıllarda geniş kitlelerin ilgisini çeken ve disiplinler arası ele alınan küresel sorunların başında gelmektedir. İnsanlığın geleceğini tehdit eden ekolojik sorunlar, çevresel sürdürülebilirlik ile ilişkili güncel konuların küresel çapta öncelik kazanmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu durum, çevresel duyarlılık ve ekolojik farkındalığa sahip, çevresel sürdürülebilirliğe odaklı ve ekolojik bilinci yüksek tüketici profilini öne çıkarmaktadır. Günümüzde ekolojik sorunlara ve çevreye duyarlı yeni bir tüketici örüntüsü şekillenmekte ve bu tüketiciler, satın alma davranışında ekolojik çevreyi koruyan ürün ve hizmetleri tercih etmektedir. Dolayısıyla çevre bilinci yüksek tüketicilerin pazarlamaya yön vermesi, ekolojik pazarlama ve çevreci pazarlama gibi çağdaş pazarlama yaklaşımlarının önem kazanmasını da beraberinde getirmektedir. Ekolojik bilinci gelişmiş tüketiciler, birçok ürün ve hizmet arasından çevresel sürdürülebilirlik vadedenlere yönelmekte ve işletmeleri çevresel açıdan duyarlı politikalar benimseyerek çevresel sürdürülebilirlik hassasiyetine sahip olmaya itmektedir.

Literatür taramasına dayalı bu çalışmanın amacı, çevresel sürdürülebilirlikte ekolojik farkındalığın önemini açıklamak ve ekolojik bilincin geliştirilmesinde ayak izi kavramına odaklanmaktır. Çeşitli temel başlıklar altında geliştirilen bu çalışmada, öncelikle ekolojik ve çevresel sürdürülebilirlik üzerinde durulmuş ve bu konunun tüketiciler açısından önem kazanmasının nedenleri vurgulanmıştır. Bunun ardından ekolojik ve çevresel sürdürülebilirliğin kesişim noktası olarak ekolojik ayak izi, karbon ayak izi ve su ayak izi kavramlarına değinilmiş ve her kavram, çevresel sürdürülebilirlik ekseninde ele alınmıştır. Böylece çalışmaya ekolojik ve çevresel sürdürülebilirlikte tüketici beklentilerini vurgulayan bir çerçeve çizilmiştir. Bu çalışma, ayak izi kavramını çevresel sürdürülebilirlik ve ekolojik farkındalık açısından ele alması nedeniyle önemli, ilgili kavramlar arasındaki ilişkiye ışık tutmasından dolayı değerli görülmektedir. Çevresel duyarlılığın ve ekoloji bilincinin güçlendirilmesinde ayak izi kavramını bütüncül şekilde ele alan bu çalışmanın, çevresel sürdürülebilirlik kavramının anlaşılmasına ve çevreye duyarlı tüketici beklentilerinin karşılanmasına katkıda bulunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Sürdürülebilirlik, Ekolojik Bilinç, Ekolojik Ayak İzi, Karbon Ayak İzi, Su Ayak İzi

1. GİRİŞ

Ekoloji ve çevre ile ilgili konular, son yıllarda daha geniş kitlelerin ilgisini çeken ve disiplinler arası ele alınan küresel sorunların başında gelmektedir. İnsanlığın geleceğini tehdit eden ekolojik sorunlar, çevresel sürdürülebilirliğin küresel çapta öncelik kazanmasına neden olmaktadır. İnsan ve çevre arasındaki etkileşime odaklanan ekolojik denge öncelikle çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik arasında bir köprü oluşturmayı amaçlamaktadır (Delima

vd., 2019). Nitekim 18. yüzyılın sonlarına doğru Sanayi Devriminin ortaya çıkması sonucunda hızla gelişen sanayileşme ekolojik ve çevresel tahribata neden olmuştur. Özellikle sanayileşme ile yaşanan nüfus artışı, savaş ve bölgesel çatışmalar, kırsal tarım alanlarının terk edilmesi sonucu kentlere plansız göç, kapitalist ilişkiler ağı ve küreselleşme süreci (Okmeydan, 2019: 81) ekolojik dengeyi bozmuştur. Bunun sonucunda çevresel sürdürülebilirlik de zarar görmüştür. Ekolojik ve çevresel sorunlar, bu yönüyle toplumsal bir boyuta sahiptir. Zira toplum, bu sorunları etkilediği kadar bu sorunlardan doğrudan etkilenmektedir. İnsan kaynaklı ekolojik sorunlar, küresel çapta tehdit yaratmakta ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilişkili konuların önem kazanması ile sonuçlanmaktadır.

Ekolojik ve çevresel sorunlarla çerçelenen gündem, sürdürülebilirlik kavramını disiplinler arası güncel tartışmaların odak noktasına yerleştirmektedir. Pooley ve O'Conner'a (2000) göre insanın yalnızca içerisinde yaşadığı toplumsal çevreye değil, bir parçası olduğu doğaya karşı sorumlu olduğu anlayışı ile gelişen ekolojik bilinç, çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili sorunların çözümünde başat aktör olarak önem kazanmaktadır. Günümüzde çok sayıdaki çevresel kriz, insanlığın ortak sorunudur ve çevresel sürdürülebilirlik, insanlık için temel bir konudur. Çevresel sürdürülebilirliğin temsilcisi olan, çevresel uygulamaları destekleyen, çevre dostu yaşam tarzı benimseyen ve "ekolojik vatandaş" olarak tanımlanan modern insan, ortak küresel kaynakları korumak için toplumsal iş birliğini teşvik eden yeni davranış kalıplarına odaklanmıştır (Syahri ve Salahudin, 2024: 2; Vlek ve Steg, 2007: 9). Bu nedenle günümüzde ekolojik sorunlara ve çevreye duyarlı yeni bir tüketici profili karşımıza çıkmakta ve bu tüketiciler, satın alma davranışında ekolojik çevreyi koruyan ürün ve hizmetleri tercih etmektedir. Dolayısıyla çevre bilinci yüksek tüketicilerin pazarlamaya yön vermesi günümüzde ekolojik pazarlama ve çevreci pazarlama gibi çağdaş pazarlama yaklaşımlarının önem kazanmasını beraberinde getirmektedir. Ancak bu durum, çoğu zaman işletmelerin tüketicileri manipüle etmesi ile sonuçlanmakta ve böylece tüketicilerin çevresel sürdürülebilirlik beklentilerine ve çevreye duyarlıymış gibi davranan işletmelerin, tüketicileri yeşil vaatler ile aldatmasına yol açabilmektedir.

2. EKOLOJİK VE ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dünya, küresel ısınmaya bağlı yaşanan iklim değişikliği başta olmak üzere biyolojik çeşitlilik kaybı ve kimyasal atıkların geri dönülemez çevresel kirliliğe yol açması gibi tüm gezegeni tehdit eden temel bir sürdürülebilirlik krizi ile karşı karşıyadır (Bruyninckx, 2024). Su, hava ve toprak gibi insan yaşamı için elzem olan doğal yaşam unsurları dünyada hızla kirlenmekte ve bu durum, dünyanın çevresel kriz yükünü arttırmaktadır. Çevresel kirliliğin yol açtığı küresel ısınma ve iklim değişikliği ise ekolojik çevre açısından küresel tehdit yaratmaktadır (Okmeydan, 2022). Oysa doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılması ve gelecek nesiller için çevresel dengeyi koruma amacını taşıyan ekolojik ve çevresel sürdürülebilirlik insanlık açısından hayati öneme sahiptir.

Çevresel ve toplumsal sorunların çözümü için günümüzde en önemli uygulama alanlarından biri haline gelen ekolojik ve çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların etkili bir şekilde korunması ve insan eylemlerinde çevresel dengenin gözetilmesine dayanmaktadır. Bu nedenle üretim ve tüketimin her aşamasında ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutların dikkate alınmasını gerektirmektedir (Mensah, 2019). Ekoloji ve çevre kavramları, son yıllarda dünyayı tehdit eden küresel sorunlar ile insan yaşamının kalitesine verilen değerin artması sonucunda daha fazla öne çıkmaktadır. Schwartz ve Jax (2011), Alman doğa bilimci Ernst Haeckel'in 'Canlıların Genel Morfolojisi' (1866) isimli kitabında ekoloji teriminin ilk kez kullanıldığını belirtmektedir. Plutynski (2008) ise ekoloji teriminin, Yunanca 'ev veya yaşanan yer' anlamına gelen 'oikos' kelimesi ile 'bilim' anlamına gelen 'logie' kelimesinden türediğine dikkat çekmektedir. Canlıların çevre ile etkileşimini inceleyen bir kavram olan ekoloji, doğanın kendi

içerisindeki bütünsel dengesini ifade etmektedir. Geniş bir tanımla ekoloji, insan türü ile tüm canlıların birbiri ve çevresi arasındaki sistematik etkileşimi incelemektedir. Aynı zamanda ekoloji, ekosistemin korunmasına katkıda bulunmaktadır (Elegbede ve Zamboni, 2023). Bu nokta, ekoloji ile ekosistem arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmaktadır.

Ekosistem, bir çevredeki canlı organizmalar (biyotik) ile cansız bileşenlerin (abiyotik) dinamik ağını ve birbirlerine bağımlılıklarını ifade etmektedir. Ekosistem terimi, karşılıklı ve karmaşık dinamik etkileşimlerin simbiyotik birlikteliği olarak tanımlanmaktadır (Peacock, 2007). Ekosistem, ekolojinin merkezi düzenleme kavramı olarak hizmet etmiş ve ekosistemlerin çalışılması ile küresel değişimlerin analizi ve insanın çevresel etkilerinin incelenmesi önemli bir uygulamalı bilim haline gelmiştir. Ekolojik sürdürülebilirlik, biyolojik çeşitliliği korumak için ekosistemin sürekli yenilenme kapasitesini desteklemeyi içermektedir (Márquez, 2023). Ekolojik ve çevresel sürdürülebilirlik, özellikle bizden sonraki kuşaklar için daha yaşanabilir ve dengeli bir ekosisteme olan ihtiyacı vurgulamaktadır (Singh, 2014). Oysa medeniyeti inşa eden insan, aynı zamanda içinde yaşadığı doğal çevreye zarar vermekte ve insan eylemleri ekolojik sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Modernleşme ile başlayan sanayileşme, teknoloji, savaşlar, göçler, nüfus artışı, kontrolsüz kentleşme, fosil yakıtlar ve aşırı tüketim arttıkça ekolojik döngü ve sürdürülebilirlik zarar görmektedir (Angermeier ve Karr, 2019; Muluneh, 2021). Bu noktada sürdürülebilirlikte güncel kavramlara değinmek ve “ayak izi” yaklaşımına yer vermek gerekli görülmektedir.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİKTE GÜNCEL KAVRAMLAR VE AYAK İZİ YAKLAŞIMI

Çarpık üretim ve tüketim döngüsü, kentleşme ve hızlı nüfus artışı, iklim krizi ve çevre kirliliği, su kıtlığı ve çölleşme, orman alanlarının tahribatı ve küresel ısınma ekolojik ve çevresel sürdürülebilirlik üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. İnsan medeniyetini sürdürmek için yapılan her etkinlik dünyayı olumsuz etkilediği gibi dünya üzerinde bir iz bırakmaktadır (Özsoy, 2015: 200). Ayak izi terimi, insan faaliyetlerinin ortaya çıkardığı tüm çevresel baskı ve etki sistemini temsil etmek için kullanılmaktadır. Bu terim, insan faaliyetinin gerçekleştiği coğrafi sınırlar içinde meydana gelen doğrudan baskılar ve etkilerin yanı sıra tedarik zinciri gibi dolaylı baskıları ve etkileri de içermektedir. Ayrıca bu insan faaliyetlerinin iz bırakan etkileri çoğu zaman küresel ölçekte gözlenmektedir (Bruyninckx, 2024). Her geçen gün gelişen teknoloji ve ekonomik çeşitliliğin artması sonucunda aşırı tüketime bağlı olarak çevre kirliliği dünyanın kapasitesini aşmakta ve küresel boyutta bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilimsel verilere göre günümüzde dünya nüfusunun yaşamsal faaliyetlerini karşılamak üzere dünya ile eşdeğer 1.7 gezegene ihtiyaç duyulduğu ortaya koyulmuştur. Bu oran, kabul edilebilir tüketim seviyesinin ve çevresel sürdürülebilirlik düzeyinin oldukça üzerindedir (San-Francisco vd., 2020). Ayak izi metodolojisi, insanın çevresel etkilerini hesaplamak için kabul edilmiş bir yaklaşımdır. Ayak izi çalışmaları su, sera gazı emisyonları ve arazi kullanımını kapsayan geniş bir konu yelpazesini içermektedir. Ayak izi kavramı, bir ülkenin biyoekonomisinin yurt içinde ve yurt dışındaki çevre üzerindeki etkilerini değerlendirmede kullanılan güçlü göstergelerdir (Hennenberg vd., 2022). Çeşitli göstergelerden oluşan ayak izinin hesaplanması, kişilerin veya toplumların bütün olarak ekolojik ve çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

3.1. Ekolojik Ayak İzi ve Sürdürülebilirlik

Çevresel sürdürülebilirlik söz konusu olduğunda en önemli göstergelerden biri ekolojik ayak izidir (Tosunoğlu, 2014). Mathis Wackernagel ve William Rees tarafından geliştirilen Ekolojik Ayak İzi kavramı, 1990'lara uzanmaktadır. Ekolojik Ayak İzi, biyolojik kaynakların tüketilmesi sonucu oluşan atıkların, ekosistem içindeki kapasitesinin karşılaştırılması ve tolere düzeyinin belirlenmesi amacıyla tasarlanmıştır. Dünya üzerindeki nüfusun, belirli bir biyokütleyle sahip çeşitli alanları ne kadar kullanıp tükettiğini hesaplamaktadır. Kısaca Ekolojik Ayak İzi, üretim

ve tüketim döngüsünde her bireyin doğanın kapasitesini değişen derecelerde kullandığı anlayışına dayanmaktadır (Wackernagel ve Yount, 2000).

Ekolojik ayak izi insanların, toplumların veya ülkelerin yaşamsal faaliyetler için tükettikleri tüm kaynakları üretmek ve oluşan atıkları eritmek için gereken toplam arazi ve su miktarını gösteren bir bileşik göstergedir (Skrypchuk vd., 2023). Rio'da 1992'de gerçekleşen Dünya Zirvesi'nde M. Wackernagel ve W. Rees tarafından ortaya atılan Ekolojik Ayak İzi kavramı insanın çevre üzerindeki etkisine dikkat çekmiş ve bu etkinin hesaplanması geniş çapta kabul görmüştür. Bu hesaplama yöntemi, biyosferin yenilenme kapasitesi ile küresel ekolojik kapasitenin karşılaştırılmasını içermektedir. Böylece kaynak talebini ve arzını desteklemek için gereken alanlar hesaplanabilmektedir (Wackernagel ve Galli, 2007).

Ekolojik ayak izi, her birey ve toplum tarafından çeşitli yaşamsal faaliyetler doğrultusunda tüketilen kaynakların yeniden üretilmesi ve bu tüketim sonucunda açığa çıkan atıkların ortadan kaldırılması için gereken biyolojik açıdan verimli kara ve su alanlarını ölçen bir hesaplamayı içermektedir (Özsoy ve Dinç, 2016). Ekolojik ayak izi, küresel hektar cinsinden hesaplanmaktadır. İnsan faaliyetlerinde verimli biyolojik alanların tüketim miktarının hesaplanarak küresel hektar cinsinden belirlenmesi, hangi alanın ne kadar tüketildiğine yönelik alansal bazda karşılaştırma yapılmasına olanak vermektedir. Bu karşılaştırmanın yapılabilmesi için biyolojik alanlar kategorize edilmektedir (Mızık ve Avdan, 2020: 458). Ekolojik ayak izi; tarım alanı ayak izi, orman alanı ayak izi, otlak alanı ayak izi, balıkçılık alanı ayak izi, yapılaşmış alan ayak izi ve karbon ayak izi olmak üzere altı kategoride sınıflandırılmaktadır (Keßler vd., 2020).

- *Tarım Alanı Ayak İzi:* Bir ülkenin tarım alanı ayak izi genellikle o ülkede üretilen ve tüketilen tarımsal ve bitkisel ürünler için kullanılan tarım ve orman arazisini ifade etmektedir. Bir ülkenin tarım alanı ayak izi, kısmen veya tamamen iç tüketim ve ihracat için üretilen ürünlerin yetiştirildiği tarım arazisi ve otlak alanları içermektedir (Hennenberg vd., 2022). Tarım alanı ayak izi genellikle tüketimi veya belirli ürünlerin üretimini karşılamak için doğrudan veya dolaylı olarak gerekli olan arazi alanlarını vurgulamaktadır. Bu ayak izi, bölgelerin veya ülkelerin dış araziye bağımlılığını somutlaştırarak gösteren güçlü bir yöntemdir. Tarım alanı ayak izi, dengeli toplumsal gelişme için önemli bir faktördür (Skrypchuk vd., 2023).
- *Orman Alanı Ayak İzi:* Ormanlık alanlara kâğıt, kereste, sanayi tüketimi ve bireysel tüketim için odun gibi orman ürünlerini üretmek amacıyla ihtiyaç duyulmaktadır. Bir ülkenin orman ayak izi, yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan elde edilen orman ürünlerinin toplamını ifade etmektedir (Özsoy ve Dinç, 2016). Belirli bir ülkenin orman ürünlerinin nihai kullanımını karşılamak için dünya genelinde kesilen orman alanlarının hesaplanması ile orman ürünleri ayak izi ilgilenmektedir (Fleming vd., 2022).
- *Otlak Alanı Ayak İzi:* Bir ülkede kullanıma hazır bekleyen hayvansal yemlerin miktarı ile o ülkede bütün hayvanlar için gerekli olan ve ülkenin otlaklık ve mera alanlarından elde edilen hayvansal yemlerin miktarının karşılaştırılması otlak alanı ayak izi hesaplamasına dayanmaktadır (Kitzes vd., 2007). Otlak alanı ayak izi tüketim başına, sürüngenleri ve diğer hayvanları beslemek için gereken tahıl yemleriyle birlikte kullanılan otlak alanının alanını tanımlamaktadır. Otlaklar, doğal otlakların yanı sıra vahşi otlakları, meraları ve bozkırları da içermektedir (Irfan ve Chandhini, 2022).
- *Balıkçılık Alanı Ayak İzi:* Tatlı sularda, denizlerde ve okyanuslarda deniz hayvanlarını yetiştirmek ve tüketim talebini karşılamak için gereken balıkçılık ve su alanına odaklanan bir kavramdır. Sürdürülebilir ve kaynakları koruyucu tüketim politikaları geliştirmek için deniz ekosistemlerindeki talebi kontrol etmek büyük önem taşımaktadır

(Adalı vd., 2023). İç sularda ve denizlerdeki ekosistemi desteklemek amacıyla hem su ürünleri yetiştiriciliği hem de avlanan deniz ürünleri için gerekli olan su alanlarının hesaplanması ile belirlenmektedir. Balık ve deniz ürünlerinin sürdürülebilir av miktarlarına odaklanmaktadır (Solarin vd., 2021).

- *Yapılaşmış Alan Ayak İzi*: İnsan ihtiyaçlarını karşılamak üzere yol ve köprü gibi ulaşım alanları ile konut, endüstriyel yapılar ve enerji santrallerini kapsayan altyapı ve üstyapı alanlarının yüzölçümünün hesaplanmasını içermektedir (Özsoy ve Dinç, 2016). Birçok çalışma, yapılaşmış alan ayak izinin önemli etkenlerinden biri olarak kentsel gelişimi göstermektedir. Ayrıca demografik değişimler, gelir ve teknolojik faktörler de yapılaşmış alan ayak izinin diğer belirleyicileri arasındadır (Kassouri ve Alola, 2022).
- *Karbon Ayak İzi*: Kişi ve kuruluşların faaliyetleri, enerji tüketimi ve ulaşım gibi etkinlikleri sonucunda araç ve toplu taşıma kullanımı, uçuşlar, elektrik kullanımı, ısıtma ve soğutma ihtiyaçları, fabrika üretim süreçleri, fosil yakıtlar ve enerji üretimi gibi doğrudan ya da dolaylı olarak atmosfere salınan sera gazı miktarını karbondioksit (CO₂) cinsinden belirtmektedir. Ürün, süreç ve hizmetlerin yaşam döngüsündeki karbon salınımı çevresel sürdürülebilirliği etkilemektedir (Wiedmann ve Minx, 2008). Dünyada ekolojik sürdürülebilirliği tehdit eden en önemli faktör olan karbon ayak izi, yüzde 46 oranı ile Türkiye'deki ekolojik ayak izinin de en önde gelen bileşenidir (Özsoy, 2015).

3.2. Karbon Ayak İzi ve Sürdürülebilirlik

Bir ürünün, işletmenin veya faaliyetin ilişkilendirildiği sera gazı emisyonlarını ölçen karbon ayak izi, çeşitli ürünlerin ve süreçlerin çevresel etkisini değerlendirmek için kullanılmaktadır (Pajula vd., 2017). Karbon ayak izi bir bireyin, bir kuruluşun, bir etkinliğin veya bir ürünün yaşam döngüsü boyunca doğrudan veya dolaylı olarak yaydığı karbon dioksit (CO₂), metan (CH₄) ve diazot monoksit (N₂O) gibi sera gazlarının toplam miktarını ifade etmektedir. Bu gazlar, dünya atmosferinde ısının tutulmasına neden olarak küresel ısınma ve iklim değişikliğine yol açmaktadır (Kharissova vd., 2024). Karbon ayak izi, sera gazı emisyonlarının miktarını ölçmek ve değerlendirmek için kullanılmaktadır. CO₂'in salınım miktarı bireylerden, kuruluşlardan, toplumlardan veya ülkelerden kaynaklanmaktadır. Araç taşımacılığında kullanılan fosil yakıtlar, enerji üretimi, inşaat operasyonları ve diğer endüstriyel işlemler gibi insan faaliyetleri, CO₂ emisyonunun ana kaynakları olarak kabul edilmektedir (Wandana vd., 2021). Karbon ayak izi, üretim ve tüketim faaliyetleriyle ilişkilendirilen emisyon kaynaklarını belirlemek ve bunları azaltmak veya dengelemek için stratejiler geliştirmek amacıyla kullanılan bir araçtır. Dolayısıyla ürünleri, işletmeleri ve her tür insan faaliyetlerini sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır (Ragazzi vd., 2023). İklim krizine yönelik farkındalık arttıkça, karbon ayak izi kavramı da ticari ve endüstriyel bağlamda daha geniş bir kullanım alanına ulaşmaktadır (Çelekli ve Zariç, 2023).

Karbon ayak izi konusunda sera gazı emisyonuna yönelik yaklaşımlar farklılık göstermekte ve güncel literatürde karbon nötr, karbon sıfır (net sıfır) ve karbon negatif olmak üzere üç kavram karşımıza çıkmaktadır (Dutta vd., 2022; Kharissova vd., 2024).

- *Karbon nötr*; atmosferde insan kaynaklı (antropojenik) karbon emisyonlarında net sıfır hedefine ulaşmayı ifade etmektedir. Amaç, karbon emisyonlarını azaltarak atmosferi dengelemek ve sera gazlarının konsantrasyonunda bir artış olmamasını sağlamaktır. Karbon nötr; bir varlığın, bir işletmenin veya bir sürecin doğrudan veya dolaylı olarak atmosfere saldığı karbon emisyonlarına eşdeğer miktarda karbondioksitin başka yollarla finanse edilerek dengeye getirilmesini hedeflemektedir. Bu yollar genellikle yenilenebilir enerji kullanımı, enerji verimliliği artırımı ve karbon emisyonlarını

azaltmaya yönelik yenilikçi projeleri içermektedir (Yang vd., 2021). Karbon nötr, atmosferde net sıfır karbon emisyonlarına ulaşma çabasını tanımlamaktadır.

- Karbon nötr ve karbon sıfır (net sıfır) kavramları literatürde sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da iki kavram arasında genellikle emisyonları azaltma ve hedefleri uygulama yönünden bazı farklar bulunmaktadır. *Karbon sıfır (net sıfır)*, bir ülkenin toplam sera gazı emisyonlarının sıfıra yakın seviyeye indirilmesi ve hiçbir şekilde azaltılmayan emisyonlar için önlem alınmasını ifade etmektedir (Dutta vd., 2022). Net sıfır terimi, sera gazı emisyonlarının sıfır olduğu ve doğrudan emisyonların tamamen ortadan kaldırıldığı anlamına gelmektedir. Net sıfır hedefine ulaşmak için 2030 yılına kadar özellikle fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması ve enerji verimliliğinin elde edilmesi gerekmektedir (Topal ve Haksevenler, 2023). Bu doğrultuda hem karbon nötr hem de net sıfır, karbon emisyonlarının oluşturduğu etkiyi sıfır seviyesine getirme çabasını tanımlamaktadır.
- *Karbon negatif* ise atmosferdeki karbon miktarının azaltılmasını hedeflemektedir. Karbon negatif, yalnızca emisyonları sıfırlamakla kalmamakta, aynı zamanda atmosferdeki karbon miktarını da azaltmayı hedefleyen daha agresif bir çevresel hedef olarak görülmektedir (Full vd., 2021). Karbon negatif, bir işletmenin veya insan faaliyetinin atmosfere yaydığı karbon miktarından daha fazlasını atmosferden çekmek veya emmek anlamına gelmektedir. Bunun için genellikle ağaçlandırma, orman koruma ve karbon yutma teknolojileri gibi yenilikçi yöntemlerden yararlanılmaktadır. Karbon negatif, sıfır karbon emisyonlarına ek olarak atmosferdeki karbon miktarını azaltmayı ve net olarak negatif bir karbon dengesi sağlamayı amaçlamaktadır (Kharissova vd., 2024). Karbon negatif, net karbon ayak izinin negatif olmasını ifade etmekte ve salınandan daha fazla karbonun atmosferden çekilmesi anlamına gelmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için doğal karbon yutaklarının korunması ve yapay versiyonlarının geliştirilip yaygınlaştırılması gerekmektedir (Miller vd., 2022).

Karbon nötr, net sıfır karbon hedefine ulaşmak için emisyonları azaltırken kalanı dengelemeyi amaçlamaktadır. Karbon sıfır (net sıfır), emisyonları tamamen ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Karbon negatif ise yalnızca emisyonları sıfırlamayı değil, atmosferdeki karbon miktarını azaltmaya odaklanmaktadır. Bu yönden karbon negatif, iklim pozitif anlamına gelmektedir (Bryne vd., 2021; Chen vd., 2022). Karbon nötr, net sıfır ve karbon negatif, işletmelerin ve ülkelerin üretim ve tüketim döngüsünde karbon emisyonunu azaltmak, dengelemek ve tamamen ortadan kaldırmak için gösterdikleri çabaya işaret etmektedir. Bu nedenle karbon ayak izinin hesaplanmasında kullanılan her üç kavramın nihai hedefi çevresel sürdürülebilirliği sağlamaktır. Sözü edilen üç kavram, karbon ayak izi hesaplamalarına göre karbon emisyonlarını azaltmaya, ortadan kaldırmak için önlem almaya ve nihayetinde karbonsuz bir dünyayı desteklemeye hizmet etmektedir. Dolayısıyla ekolojik ayak izinin en önemli bileşeni olan karbon ayak izi, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlikte dikkate alınması gereken başat faktördür.

3.3.Su Ayak İzi ve Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik ile ilgili küresel çapta ele alınan güncel konulardan biri de su ayak izidir. Özellikle ülkelerin ekonomik kalkınmasında su kaynaklarının verimli kullanılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından su ayak izinin hesaplanması önem taşımaktadır. Su kaynaklarının artan kullanımı ve su kirliliği ile iklim değişikliğinin doğal su kaynaklarına olumsuz etkileri küresel boyuta sahiptir. Bu etkilerin belirlenmesi, su ayak izine odaklanan sürdürülebilirlik politikalarını koordine etmek için esastır (Sturla vd., 2024). Dünya nüfusunun yarıdan fazlasının karşı karşıya kaldığı su kirliliği ve su kıtlığı, büyük bir küresel endişe doğurmaktadır. Bu durum, temel ürünler ve hizmetler için artan talep, büyüyen küresel nüfus ve devam eden iklim krizi ile daha da kötüleşmektedir. Ülkelerin nüfusu ve ekonomik sektörleri

tarafından tüketilen ürün ve hizmetlerin üretimi için gereken su miktarını ifade eden su ayak izi, su talebi ile su kaynaklarının hacmi arasındaki ilişkiye dayanmaktadır (Allan vd., 2023). Turan'a (2017: 56) göre bireylerin veya toplumların tükettiği ürün ve hizmetlerin üretiminde kullanılan ya da işletmelerin ürün ve hizmet üretiminde kullanılan temiz su kaynaklarının toplam miktarını ifade eden su ayak izi, sadece su miktarını değil; tüketilen suyun türünü, nerede ve ne zaman kullanıldığını da göstermektedir. Bu açıdan su ayak izi; bireysel su tüketiminin yanı sıra tarımsal ve endüstriyel su tüketimini ve ülkelerin su yönetimini açığa çıkaran çok boyutlu bir göstergedir.

Bir ürün, hizmet veya faaliyet üretiminde gerekli olan ve üretim zincirinin her aşamasında kullanılan toplam su miktarı, su ayak izi kavramı ile ifade edilmektedir. Et ve süt ürünleri, pirinç ve tahıl gibi gıda ve tarım sektörü ile tekstil gibi sanayi sektöründe aşırı su kullanımı gerektiren küresel üretim talebi, özellikle tatlı su kaynaklarının hızla tükenmesine yol açmaktadır. Bu durum ise su stresi ve su kıtlığına neden olmaktadır (Musie ve Gonfa, 2023). Günümüzde küresel ölçekte iki milyar insan yüksek su stresi altında yaşamaktadır. 2050 yılına kadar dünya nüfusunun yarısından fazlasının su stresi ve su kıtlığı olan bölgelerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca her yıl milyonlarca insan su kıtlığı ve su kirliliği ile ilişkili hastalıklardan ölmektedir. Yetersiz veya uygun olmayan mevcut tatlı su kaynakları; insan ve ekosistem sağlığını, enerji arzını, gıda güvenliğini ve insanların geçim faaliyetlerini dünya çapında etkilemektedir (Wang vd., 2021). İnsan yaşamı için elzem olan temiz ve tatlı su kaynaklarının giderek azalması sonucunda su yönetimi ve çevresel sürdürülebilirlik açısından su ayak izine küresel önem atfedilmektedir.

Su ayak izinin hesaplanması ile su kullanımının ekosistemler üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde ölçmek ve su kullanımının toplumsal refah açısından sürdürülebilirliğine ışık tutmak mümkündür. Su ayak izinin ölçümü, mevcut su kaynaklarının insan gereksinimlerini karşılayıp karşılamadığı hakkında kapsamlı bilgi vermekte ve toplumsal sürdürülebilirlik değerlendirmesi sunmaktadır (Pierrat vd., 2023). Su kaynaklarının sürdürülebilirliğine odaklanan su ayak izi, su kaynakları üzerindeki küresel baskı ve ekonomik işlemlere bağlı olarak üretim, tüketim, ithalat ve ihracat su ayak izine yönelik bir sınıflandırmayı da beraberinde getirmektedir. *Üretim su ayak izi*; bir ülkedeki herhangi bir sektörün üretim süreçlerinde kullandığı su miktarını ifade etmektedir. *Tüketim su ayak izi*; bir ülkedeki bireyler tarafından tüketilen ürün ve hizmetlerin üretim sürecinde ve bireysel kullanım alanlarında kullanılan su miktarını belirtmektedir. *İthalat ve ihracat su ayak izi* ise bir ülkenin ithal veya ihraç ettiği ürün ve hizmetler için gereken su kullanımını tanımlamaktadır. İthalat ve ihracat su ayak izi aynı zamanda ülkeler arasındaki su kaynaklarının dağılımı ve etkileşimini göstermektedir (Sturla vd., 2024; Tamea vd., 2021). Bu dörtlü sınıflandırma; su kullanımının ekonomik faaliyetlerle olan ilişkisinin yanı sıra bireylerin ve toplumların su kullanım miktarına ve su ayak izine olan etkisine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla üretim, tüketim, ithalat ve ihracat su ayak izinin hesaplanması, su kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından önemli rol oynamaktadır.

Öte yandan su ayak izi hesaplamaları açısından önemli olan bir diğer sınıflandırma suyun türü ile ilgilidir. Buna göre yeşil, mavi ve gri su ayak izi olmak üzere üç grupta ele alınan sınıflandırma, farklı su kaynaklarının kullanımına, kalitesine ve farklı derecede sürdürülebilirlik ve yenilenebilirlik özelliklerine işaret etmektedir. Bu sınıflandırma aynı zamanda su ayak izinin bileşenleri olarak da tanımlanmaktadır (Turan, 2017).

- *Yeşil Su Ayak İzi*: Yağmur suyu gibi doğal olarak elde edilen temiz suyu tanımlayan yeşil su, toprakta depolanmaktadır. Bu su kaynağı genellikle doğal ekosistemlerin su ihtiyaçlarını karşılamakta ve insan müdahalesi olmaksızın yenilenebilmektedir. Yeşil su kaynakları, özellikle tarım ve ormancılık gibi sektörlerde önemli rol oynamaktadır

(Ding vd., 2019). Yeşil su ayak izi, bir ürün veya hizmetin üretim sürecinde ihtiyaç duyulan ve kullanılan yağmur suyunun toplam hacmini ifade etmektedir (Karlı, 2020). Yağmur suyunun tarım sektöründe artan oradan kullanılması ve yeşil su ayak izinin büyümesi, sürdürülebilirliğe olumlu katkıda bulunmaktadır (Novoa vd., 2019).

- *Mavi Su Ayak İzi*: Yüzey ve yeraltı su kaynaklarından gelen tatlı suyu ifade eden mavi su; nehirler, göller, su kuyuları ve yeraltı su tabakaları gibi kaynakları kapsamaktadır. Bu su kaynağından; tarım, sanayi ve evsel (bireysel) kullanım gibi çeşitli insan faaliyetlerini gerçekleştirmede yararlanılmaktadır (Smolka vd., 2023). Mavi su ayak izi, bir ürüne dahil edilen veya buharlaşan taze yüzey ve yeraltı suyunun toplam hacmini tanımlamaktadır. Mavi su ayak izi, kullanılabilir ve yenilenebilir mavi su miktarını aştığı zaman sürdürülemez hale gelmekte ve böylece çevresel standartları ihlal ederek yeraltı suyunu tüketmektedir (Mekonnen ve Hoekstra, 2020). Mavi su ayak izinin tarım sektöründe azaltılması, doğal su kaynaklarının sürdürülebilirliğini olumlu etkilemektedir (Demirel, 2023).
- *Gri Su Ayak İzi*: Siyah su olarak adlandırılan tuvalet suyu haricinde evsel ve endüstriyel atık suyu ifade eden gri su; kullanılmış suyun temizlenmesi veya arıtılması gerektiğini tanımlamaktadır. Gri su, evlerden veya işletmelerden gelen atık su türüdür ve genellikle tekrar kullanılabilir ve yenilenebilir su kaynağıdır (Shaikh ve Ahammed, 2022). Gri su ayak izi, atıkların emilmesi ve suyun kirletici yükünün seyreltilerek mevcut su kalite standartlarına dayanan kabul edilebilir seviyeye getirilmesi için gereken minimum tatlı su miktarını ifade etmektedir. Tatlı su kaynaklarının kirliliğini gösteren gri su ayak izinin hesaplanması, su kirliliğini azaltma, önleme ve doğal su kaynaklarının korunması konusunda önemli bir adımdır (Qin vd., 2019). Günümüzde tarım ve hayvancılık sektöründe gri suyun yeniden kullanımını teşvik etmek, su ayak izini azaltmaya ve tatlı su kaynaklarını korumaya katkı sağlayan yenilikçi uygulamalardır (Fu vd., 2022).

Su kullanım miktarında önemli bir gösterge olan su ayak izi; yukarıdaki sınıflandırmada belirtildiği üzere mavi, yeşil ve gri su ayak izi olmak üzere üç bileşene sahiptir. Su ayak izi hesaplamalarında su türüne yönelik farkları dikkate almak, su kaynaklarının daha etkin ve sürdürülebilir şekilde yönetilmesine katkıda bulunmaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çevresel sürdürülebilirlik; doğal kaynakların korunması, ekosistemin devam etmesi ve insan faaliyetlerinin doğaya olan etkilerinin azaltılması üzerine inşa edilen, insan etkinliklerinin çevre üzerinde yol açtığı baskıyı ve olumsuzlukları azaltmayı amaçlayan, disiplinler arası bir kavramdır. Ekolojik sürdürülebilirlik, yalnızca doğal çevrenin korunmasıyla sınırlı değildir; aynı zamanda sosyal, ekonomik ve sosyokültürel boyutlarıyla da bütünsel bir yaklaşımı ifade etmektedir (Vlek ve Steg, 2007). Ekolojik farkındalık bağlamında bireylerin ve toplumların çevre üzerindeki etkilerini anlayan bir bakış açısı geliştirmeleri beklenmektedir. Günümüzün hızlı sanayileşmiş, çarpık kentleşmiş, dengesiz küreselleşmiş ve aşırı tüketime alışmış toplumlara, doğal ekosistemlerin dengesini tehdit etmekte ve çevresel sorunları daha karmaşık hale getirmektedir. Dolayısıyla insan eliyle yapılan faaliyetlerin çevre üzerindeki etkilerini izlemek ve anlamak, bireyleri çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik adımlar atmak için teşvik etmek, sürdürülebilir bir gelecek için değerli bir çaba ve önemli bir mücadele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada güncel literatürde yerini alan “ayak izi” kavramı, yalnızca bireylerin değil; toplumların, kurumların ve hatta ülkelerin çevresel etkilerinin somut şekilde ölçülüp takip edilmesinde öne çıkmaktadır.

Ekolojik sürdürülebilirlik, insan eylemlerinin yarattığı çevresel etkilerin farkına varılıp ölçülmesi ile sağlanmaktadır. İnsanın çevre üzerindeki etkisini tanımlamak için geliştirilen ayak izi kavramı, ekolojik sistemlerin yükünü aşmadan çevresel kaynakların nasıl kullanılması

gerektiğini anlamaya yardımcı olmaktadır (Özsoy ve Dinç, 2016). Ayak izinin hesaplanması, ekolojik sürdürülebilirliği kuramsal çerçeve ile sınırlı bırakmayıp aynı zamanda somut eylem adımlarını ortaya koyması bakımından oldukça değer taşımaktadır. Literatürde “Ekolojik Ayak İzi”, “Karbon Ayak İzi” ve “Su Ayak İzi” olarak ölçümlenebilen ayak izi kavramı, bireysel ve toplumsal, kurumsal ve ülkesel bazda yaşam içindeki tüm faaliyetlerin çevresel etkilerini anlama, ölçüp değerlendirme ve ortaya çıkan sonuçlara göre bu etkileri azaltmaya yönelik somut eylemler geliştirmede önemli referans kaynakları olarak işlev görmektedir.

Bir toplumun ekolojik ayak izi, biyolojik kapasiteyi aşan bir kaynak kullanımı ile sınırlı çevresel kaynakların tükenmesine, ekosistem dengesinin bozulmasına ve nihayetinde hem çevresel hem de toplumsal yıkıma yol açabilmektedir. Benzer şekilde fosil yakıtların yoğun kullanımına işaret eden karbon ayak izinin artması, atmosferde sera gazı emisyonlarının daha fazla çoğalması ile küresel iklim değişikliğini hızlandırabilmektedir. Son olarak su ayak izi ise özellikle içilebilir tatlı su kaynaklarının kıt olduğu bölgelerde suyun aşırı kullanılması ve kirletilmesi ile bölgesel savaşlara ve göçlere neden olarak canlı yaşamını doğrudan tehdit edebilmektedir (Çelekli ve Zariç, 2023; Musie ve Gonfa, 2023; Tosunoğlu, 2014). Bu nedenle ayak izi kavramının bireyler tarafından farkına varılması ve ekosistem açısından öneminin kavranması ekolojik sürdürülebilirlik politikalarının merkezinde yer almaktadır. Syahri ve Salahudin’e (2024) göre ekolojik sürdürülebilirlik konusu, kurumların ve ülkelerin büyük ölçekli politikalarının yanı sıra bireylerin günlük yaşam pratiklerinde yapacağı küçük değişiklikler ile de yakından ilgilidir. Ekolojik vatandaşlık vizyonu ile çevresel farkındalığın artması, bireylerin ekosistemin dengesini bozmayacak bir yaşam tarzı benimsemesi, doğal kaynakları verimli kullanması, enerji tüketimini azaltıp temiz enerji kaynaklarına yönelmesi, içilebilir su kaynaklarını koruyup tüketim alışkanlıklarını sürdürülebilir şekilde düzenlemesi gibi basit ama etkili değişimler, ayak izinin zararlı etkilerinin azaltılarak yerel ve küresel çevrenin iyileştirilmesine ön ayak olmaktadır.

Çevrenin iyileştirilmesi ve ekolojik sürdürülebilirlik ekseninde ayak izlerinin belirlenmesi, bu etkilerin küresel ölçekte ve yerel düzeyde nasıl yönetilip azaltılacağına dair somut adımların yanı sıra sürdürülebilir üretim ve tüketim alışkanlıklarının benimsenmesinde etkili stratejiler geliştirilmesine de olanak vermektedir. Ekolojik ayak izinin küçültülmesi, karbon salınımının azaltılması ve su kaynaklarının korunması, çevresel iyileşmenin ve ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanmasında temel faktörler olarak kalkınma ve refahın artarak gelecek nesiller için daha yaşanabilir bir dünya inşa etmeye katkıda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Adalı, Z., Toygar, A. ve Yıldırım, U. (2023). Assessing the Stochastic Behavior of Fishing Grounds Footprint of Top Ten Countries. *Regional Studies in Marine Science*, 63, 1-18.

Allan, G., Lochhead, R. ve McGrane, S. (2023). A Water Stress Perspective on the UK’s Water Footprint. *Applied Economics Letters*, 30(5), 649-656.

Angermeier, P.L. ve Karr, J.R. (2019). Ecological Health Indicators. Encyclopedia of Ecology. 2nd Ed., S. Elias (Ed.). *Reference Module in Earth Systems and Environmental Sciences* içinde (ss. 391-401). Oxford, UK: Elsevier.

Bruyninckx, H. (2024). *Global Resources Outlook 2024-Bend the Trend*. Nairobi, Kenya: UN Environment Programme.

Bryne, R., Farag, K. ve Thelwell, S. (2021). *The Move to Net Zero and Sustainability*. Shropshire, UK: Harper Adams University.

- Chen, L., Msigwa, G., Yang, M., Osman, A.I., Fawzi, S., Rooney, D.W. ve Yap, S.P. (2022). Strategies to Achieve A Carbon Neutral Society: A Review. *Environmental Chemistry Letters*, 20(4), 2277-2310.
- Çelekli, A. ve Zariç, Ö.E. (2023). From Emissions to Environmental Impact: Understanding the Carbon Footprint. *International Journal of Environment and Geoinformatics (IJECEO)*, 10(4), 146-156.
- Delima, S.P., Moersidik, S.S., Wirutomo, P. ve Alamsyah, A.T. (2019). Integrating Human Ecology into Sustainable Development to Address Potencies and Challenges of the City of Batam as a Port City. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 365, 58-62.
- Demirel, M. (2023). Ticaret Metası Olarak Su: Su Ayak İzi, Sanal Su ve Sanal Su Ticareti. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 8(2), 373-406.
- Ding, X., Wang, S. ve Chen, B. (2019). The Blue, Green and Grey Water Consumption for Crop Production in Heilongjiang. *Energy Procedia*, 158, 3908-3914.
- Dutta, S., Paul, P., Bhattacharyya, S. ve Mandal, T.K. (2022). Carbon Neutral Village. *Food and Scientific Reports*, 3(6), 53-57.
- Elegbede, I. ve Zamboni, N.S. (2023). Ecology and Ecosystem. S.O. Idowu (Ed.). *Encyclopedia of Sustainable Management* içinde (ss. 1240-1245). Cham, Switzerland: Springer.
- Fleming, A., O'Grady, A.P., Stitzlein, C., Ogilvy, S., Mendham, D. ve Harrison, M.T. (2022). Improving Acceptance of Natural Capital Accounting in Land Use Decision Making: Barriers and Opportunities. *Ecological Economics*, 200, 1-8.
- Fu, T., Xu, C., Yang, L., Hou, S. ve Xia, Q. (2022). Measurement and Driving Factors of Grey Water Footprint Efficiency in Yangtze River Basin. *Science of the Total Environment*, 802, 1-9.
- Full, J., Merseburg, S., Mieke, R. ve Sauer, A. (2021). A New Perspective for Climate Change Mitigation-Introducing Carbon-Negative Hydrogen Production from Biomass with Carbon Capture and Storage (HyBECCS). *Sustainability*, 13, 1-22.
- Hennenberg, K.J., Gebhardt, S., Wimmer, F., Distelkamp, M., Lutz, C., Böttcher, H. ve Schaldach, R. (2022). Germany's Agricultural Land Footprint and the Impact of Import Pattern Allocation. *Sustainability*, 14(105), 1-13.
- Irfan, Z.B. ve Chandhini, A. (2022). The Response of Grazing Land Footprint to Natural and Anthropogenic Disturbances: A Panel Analysis. *Water Productivity Journal*, 2(1), 59-93.
- Karlı, G.Ö. (2020). Su Ayak İzi Nedir? İ. Cengizler (Ed.). *Su ve Ürünleri Araştırma Dinamikleri* içinde (ss. 85-109). Ankara: İKSAD.
- Kassouri, Y. ve Alola, A.A. (2022). Towards Unlocking Sustainable Land Consumption in Sub-Saharan Africa: Analysing Spatio-temporal Variation of Built-up Land Footprint and Its Determinants. *Land Use Policy*, 120, 1-13.
- Keßler, S., Richard, D. ve Zimmer, S. (2020). *Ecological Footprint-Reloaded*. Luxembourg: IBLA.

- Kharissova, A.B., Kharissova, O.V., Kharisov, B.I. ve Mendez, Y.P. (2024). Carbon Negative Footprint Materials: A Review. *Nano-Structures & Nano-Objects*, 37, 1-23.
- Kitzes, J., Peller, A., Goldfinger, S. ve Wackernagel, M. (2007). Current Methods for Calculating National Ecological Footprint Accounts. *Science for Environment & Sustainable Society*, 4(1), 1-9.
- Márquez, J.G. (2023). A New Definition and Three Categories for Classifying Ecosystems. *Academia Biology*, 1(2), 1-9.
- Mekonnen, M.M. ve Hoekstra, A.Y. (2020). Sustainability of The Blue Water Footprint of Crops. *Advances in Water Resources*, 143, 1-8.
- Mensah, J. (2019). Sustainable Development: Meaning, History, Principles, Pillars, and Implications for Human Action: Literature Review. *Cogent Social Sciences*, 5, 1-21.
- Mızık, E.T. ve Avdan, Z.Y. (2020). Sürdürülebilirliğin Temel Taşı: Ekolojik Ayak İzi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 6(2), 451-467.
- Miller, M.A., Tonoto, P. ve Taylor, D. (2022). Sustainable Development of Carbon Sinks? Lessons from Three Types of Peatland Partnerships in Indonesia. *Sustainable Development*, 30(1), 241-255.
- Mulneh, M.G. (2021). Impact of Climate Change on Biodiversity and Food Security: A Global Perspective-A Review Article. *Agriculture & Food Security*, 10(36), 1-25.
- Musie, W. ve Gonfa, G. (2023). Fresh Water Resource, Scarcity, Water Salinity Challenges and Possible Remedies: A Review. *Heliyon*, 9, 1-18.
- Novoa, V., Ahumada, R.R., Rojas, O., Munizaga, J., Sáez, K. ve Arumí, J.L. (2019). Sustainability Assessment of the Agricultural Water Footprint in the Cachapoal River Basin, Chile. *Ecological Indicators*, 98, 19-28.
- Okmeydan, S.B. (2019). Dünyada Yeni Kentleşme Trendleri. M. Y. Alptekin (Ed.). *Kent, Kentleşme, Yeni Kentleşme Trendleri ve Dünya Şehir Sistem'in Ortaya Çıkışı* içinde (ss. 79-114). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Okmeydan, S.B. (2022). Ekolojik Bilinç ve Halkla İlişkiler & Reklam Faaliyetleri. F. Örs ve P. Durgeç (Eds.). *Ekoloji, Çevre ve Medya* içinde (ss. 183-226). İstanbul: Doruk Yayınları.
- Özsoy, C.E. (2015). Düşük Karbon Ekonomisi ve Türkiye'nin Karbon Ayak İzi. *Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(9), 199-215.
- Özsoy, C.E. ve Dinç, A. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekolojik Ayak İzi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(619), 35-55.
- Pajula, T., Behm, K., Vatanen, S. ve Saarivuori, E. (2017). Managing the Life Cycle to Reduce Environmental Impacts. *Dynamics of Long-Life Assets: From Technology Adaptation to Upgrading the Business Model*, 93-113.
- Peacock, K. A. (2007). Ecosystems. S. Sahotra ve A. Plutynski (Eds.). *A Companion to the Philosophy of Biology* içinde (ss. 351-367). Oxford, UK: Blackwell.

- Pierrat, É., Laurent, A., Dorber, M., Rygaard, M., Verones, F. ve Hauschild, M. (2023). Advancing Water Footprint Assessments: Combining the Impacts of Water Pollution and Scarcity. *Science of the Total Environment*, 870, 1-14.
- Plutynski, A. (2008). *Ecology and the Environment*. UK: Oxford University Press.
- Pooley, J.A. ve O'Connor, M. (2000). Environmental Education and Attitudes: Emotions and Beliefs are What is Needed. *Environment and Behavior*, 32(5), 711-723.
- Qin, X., Sun, C., Han, Q. ve Zou, W. (2019). Grey Water Footprint Assessment from the Perspective of Water Pollution Sources. *Water Resources*, 46(3), 454-465.
- Ragazzi, I., Farley, M., Jeffery, K. ve Butnar, I. (2023). Using Life Cycle Assessments to Guide Reduction in the Carbon Footprint of Single-Use Lab Consumables. *PLOS Sustain Transform*, 2(9), 1-21.
- San-Francisco A., Sopelana N., Fernandez J.M., Otegi J.R. ve Minguez R. (2020). Analysis About the Incorporation of Remanufacturing Concept into Life Cycle Assessment Theories, *Journal of Remanufacturing*, 10, 127-139.
- Schwartz, A. ve Jax, K. (2011). Etymology and Original Sources of the Term 'Ecology'. A. Schwartz ve K. Jax (Eds.). *Ecology Revisited Reflecting on Concepts, Advancing Science* içinde (ss. 145-147). Berlin: Springer.
- Shaikh, I.N. ve Ahammed, M.M. (2022) Quantity and Quality Characteristics of Greywater from An Indian Household. *Environmental Monitoring and Assessment*, 191(194), 1-18.
- Singh, S. (2014). Sustainable Development: An Eastern Hope. M. H. Fulekar vd. (Eds.). *Environment and Sustainable Development* içinde (ss. 23-30). India: Springer.
- Skrypchuk, P. Suduk, O., Shpak, H. ve Skrypchuk, M. (2023). Land Footprint: Theory, Methodology, and Applied Ecological-Economic Principles in Ukraine. *Earth and Environmental Science*, 1269, 1-13.
- Smolka, G., Kosatica, E., Berger, M., Kissenger, M., Fridman, D. ve Koellner, T. (2023). Domestic Water Versus Imported Virtual Blue Water for Agricultural Production. *Journal of Industrial Ecology*, 27(4), 1123-1136.
- Solarin, S.A., Gil-Alana, L.A. ve Lafuente, C. (2021). Persistence and Sustainability of Fishing Grounds Footprint: Evidence from 89 Countries. *Science of The Total Environment*, 751(4), 1-30.
- Sturla, G., Ciulla, L. ve Rocchi, B. (2024). Estimating the Global Production and Consumption-Based Water Footprint of A Regional Economy. *Sustainable Production and Consumption*, 44, 208-220.
- Syahri, M. ve Salahudin, S. (2024). Understanding Ecological Citizenship Through Global Literature: A Bibliometric Analysis. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(7), 1-14.
- Tamea, S., Tuninetti, M., Soligno, I. ve Laio, F. (2021). Virtual Water Trade and Water Footprint of Agricultural Goods: The 1961-2016 CWASI Database. *Earth System Science Data*, 13(5), 2025-2051.

Topal, Y.E. ve Haksevenler, B.H.G. (2023). Karbon Nötr Kent Uygulamalarında New York ve İstanbul Örnekleri. H. Gül vd. (Eds.). *İklim Dostu Kentler Türkiye ve Dünyadan Örnekler* içinde (ss. 99-128). Ankara: Detay Anatolia Akademik Yayıncılık.

Tosunoğlu, T.B. (2014). Sürdürülebilir Küresel Refah Göstergesi Olarak Ekolojik Ayak İzi. *Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(5), 154-171.

Turan, E.S. (2017). Türkiye'nin Su Ayak İzi Değerlendirmesi. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 74(1), 55-62.

Vlek, C. ve Steg, L. (2007). Human Behavior and Environmental Sustainability: Problems, Driving Forces, and Research Topics. *Journal of Social Issues*, 63(1), 1-19.

Wackernagel, M. ve Galli, A. (2007). An Overview on Ecological Footprint and Sustainable Development: A Chat with Mathis Wackernagel. *International Journal of Ecodynamics*, 2(1), 1-9.

Wackernagel, M. ve Yount, J.D. (2000). Footprints For Sustainability: The Next Steps. *Environment, Development and Sustainability*, 2, 21-42.

Wandana, L.S., Wadanambi, R.T., Preethika, D.D.P., Dassanayake, N.P., Chathumuni, K.G.L. ve Udara, S. (2021). Carbon Footprint Analysis: Promoting Sustainable Development. *Journal of Research Technology and Engineering*, 2(1), 73-80.

Wiedmann, T. ve Minx, J.C. (2008), A Definition of 'Carbon Footprint'. C.C. Pertsova (Ed.). *Ecological Economics Research Trends* içinde (ss. 1-11). New York, USA: Nova Science Publishers.

Yang, C., Hao, Y. ve Irfan, M. (2021). Energy Consumption Structural Adjustment and Carbon Neutrality in the Post-COVID-19 Era. *Structural Change and Economic Dynamics*, 59, 442-453.

BİR AİLENİN (KENTSEL) DÖNÜŞÜMÜ:

BOURDIEU'NÜN KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE *FARUK* FİLMİNİN ANALİZİ

Prof. Dr. LALE KABADAYI

Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi

lale.kabadayi@ege.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-5533-795X

ÖZET

Sinema çalışmalarında sosyoloji bilimine dahil birçok kavramın film çözümlemesi yapmak amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. Filmlerdeki karakterler, anlatıda inşa edilen sosyal yapıların temsilcileri ve öykünün birincil ve yan anlamlarını anlaşılır kılan eylemlerin üreticisi olarak çözümlemeye dahil edilmektedir. Bu eylemler, filmlerde kurulan sosyal alanlar üzerine düşünmeye olanak sağlamaktadır. Ardından, filmlerin üretildiği yıllara bakılarak yorum yapılır. Filmlerin çekildiği dönemin yansıması olduğu düşüncesi, dönüşlü biçimde, gerçek yaşam ve filmler arasında bağ kurmaktadır. Yönetmenliğini Aslı Özge'nin yaptığı *Faruk* filmi, benzer anlayışla, kentsel dönüşüm tartışmalarının yoğunlaştığı son yıllarda film-yaşam ilgisini kuran önemli bir üründür. Türk sinemasında az sayıda üretilen hibrit yapıyla belgesel ve kurmaca özelliklerini bir arada taşıyan *Faruk*, sosyolojik göndermeleriyle dönemin okunmasına uygunluk gösterir. Oturduğu apartman kentsel dönüşüme giren Faruk'un, bildiği tek ev olan dairesinin yenilenmesi sırasında yaşadıklarını anlatan film, ev metaforu üzerinden habitus, sermaye, alan gibi kavramların irdelenebileceği bir örnek niteliğindedir. Bu üç kavram, Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün ele aldığı biçimiyle çalışmaya dahil edilmiştir. Bourdieu, söz konusu kavramları, kişi-toplum ilgisi içinde eylemde bulunanla, eylemin neden ve sonuçları üzerine değerlendirmeyi mümkün kılışı, böylelikle eyleyen ve içinde eylediği yapı arasında ilişkinin önemini ortaya koyuşu sebebiyle geniş şekilde incelemiştir. Bu çerçevede çalışmanın kuramsal görüşü, Bourdieu'nün sosyolojik anlayışına dayanmaktadır. Kurmacaların alışılmış kalıplarına farklı bir yön kazandıran hibrit yapımlar açısından *Faruk* filmi, Bourdieu'nün sosyolojinin değer yargılarıyla sınırlanma riskine karşı yıkıcı duruşuna benzer şekilde, kurmaca dayatmasıyla mücadele ederek anlamların yeniden inşasına yönelmektedir. Çalışmada bu açıdan, amaçlı örnekleme yöntemlerinden aşırı veya aykırı durum örnekleme kapsamında seçilen 2024 yapımı hibrit nitelikli *Faruk* filmi, betimsel analiz ile çözümlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Sosyoloji, Bourdieu, Kent, Aile, Aslı Özge.

1. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Sosyoloji ve sinema ilişkisi içinde sosyolojik kavramların film analizlerine olanak tanıyan yönleri ile ele alınması mümkündür. Bu kavramlar, doğrudan terimleri kullanan, bazen de kendileri terim üreterek anlamları inşa eden ve kavramlarla hatırlanan sosyologları akla getirmektedir. Çalışmada film irdelemesi amacıyla öne çıkan üç terim olan habitus, sermaye ve alan kavramları, Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün yaklaşımında kullanılan haliyle ele alınacaktır.

Bu çerçevede çalışmada, niteliksel yöntem kapsamında analiz gerçekleştirilecektir. Bloomberg ve Volpe, niteliksel araştırmanın “Ne?” sorusunu esas aldığını, bir şeyin ne olduğunu bilmenin, aynı zamanda “Nasıl?” sorusunu, yani süreci ortaya koyma adımını getireceğini, böylelikle araştırılan konunun çeşitli parçalarıyla ve bütün olarak kavramsallaştırılmasının yolunu açacağını söylemektedir (2019, s. 93). Nitel araştırma, esasen, bağlamın, çevrenin, durumun ve ortamın anlaşılmasını sağlamaktadır. Araştırma için önem taşıyan soruların yanıtı, analiz edilecek örneklerde açık veya örtülü olabilir. Nitel araştırma, karmaşıklığa rağmen bilgiye ulaşmada konunun ne olduğu ve nasıl geliştiğine dair tanımlayıcı, açıklayıcı ve aktarıcı bilgiye olanak sağlar. Böylelikle niteliksel araştırma, sosyal bir ortam veya etkinlik açısından konuya bakıldığında, anlama derinlemesine ulaşılmasını teşvik etmeye uygundur. Nitel analiz, verileri bulgulara dönüştürmeye yaramaktadır. Bunun yanında bu dönüşümün yalın bir formülü bulunmaz. Çünkü nitel araştırmanın, tek bir yöntemi olmaması gibi, olguların açıklanmasına rehberlik etmesine rağmen, kesin bir tarifi de yoktur (Patton, 2002, s. 432). Karmaşık ve çok yönlü irdeleme olanakları içinde niteliksel analiz, yaratıcı sanatlar gibi, ustalıklı ve titiz anlamlandırma ile araştırmacının kişisel düşünümüne ihtiyaç duyar, onun tanımlama yapmasını ve verileri şekillendirerek belgeleri bulgulara dönüştürmesini gerektirir. Bu doğrultuda verilerin tanımlanıp aktarılmasında araştırmacıya önemli görev yüklenmektedir.

Nitel çalışmalarda örneklem toplama aracı olarak ortaya çıkan amaçlı örnekleme veya amaca yönelik örneklem, araştırma amacına hizmet etme ilkesine göre oluşturulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 367). Amaçlı örnekleme, zengin bilgiye sahip durumların derinlikli çalışılmasına ve olgu ile olayların açıklanmasına izin verir. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan aşırı veya aykırı durum örnekleme ise, “derin bir incelemeye tabi

tutulabilecek sınırlı sayıda ancak aynı ölçüde bilgi bakımından zengin durumların çalışılması” sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 117). Böylelikle aşırı veya aykırı durum örnekleme stratejisi, tekil olguları incelerken karşılaştırma amacıyla potansiyel olarak zengin ve olağandışı bilgi kaynaklarına odaklanır ve değerlendirme sınırlarını genişletir (Bloomberg ve Volpe, 2019, s. 309).

Sharma, Toubiana ve arkadaşları, niteliksel araştırmaya yönelik metodolojik alışılmış yöntemlerin, olağandışı veya alışılmadık inceleme konuları öne çıktığında tartışmaya açılması gerektiğini dile getirmektedir (Bkz. 2024, s. 99-114). Buna göre klasik metodolojik yaklaşımların genişlemesini öngören aşırı veya aykırı durum örnekleme gibi veri toplama yöntemleri, geleneksel olmayan bağlamlara uyumlu şekilde araştırmacının doğru nitel verileri toplamasına hizmet eder. Aşırı veya aykırı durumlardaki geleneksel karşıtı belirsizlik alanları dar sınırlamaların dışına çıkar, ancak yine de kontrollü esnekliğe izin veren tutumla, analizi mümkün kılar. Bu tercih, değişen dünya koşulları içinde irdelemeye ihtiyaç duyulan verilerin olduğunu kabul ederek, analiz tekniklerinin farklılaşması gerekliliğine dair düşünceyi zorunlu tutmaktadır ve olguları reddetmek veya analiz dışı bırakmak yerine, cesur ve araştırmacının katılımını daha fazla önemseyen bir yaklaşımı ifade etmektedir.

Bu çerçevede çalışmada, amaca yönelik örnekleme çeşitleri arasında bulunan aşırı veya aykırı durum örnekleme yöntemiyle belirlenmiş hibrit yapılı *Faruk* filmi, betimsel analiz kapsamında irdelenmek üzere seçilmiştir.

2. OLGULARIN MANTIĞINI ANLAMAK: BOURDIEU’NÜN SOSYOLOJİSİNDE HABİTUS, SERMAYE VE ALAN KAVRAMLARI

Fransız sosyolog Pierre Bourdieu, sosyolojideki temel terimleri eleştirel yönden ele alıp kendi kavramlarını üreterek, alana önemli katkıda bulunmuş bir bilim insanıdır. Bourdieu, yapı üzerine eğilen yaklaşımıyla, olguların mantığını anlamının, onları izah etmenin ve okuyanlara, şey’leri olduğu gibi aktarmanın çabasında olmuştur. Her sosyoloğun olguların mantığını anlama ve aktarma konusunda tarafsız kalamadığını belirten Bourdieu, bu tavrı üstlenen sosyologlarınsa, sıkça okurun yargılarıyla karşı karşıya kaldığını dile getirmiştir. Bourdieu’ye göre okur, yapılan gerçekçi tarifi çoğunlukla istediği gibi değerlendirme eğiliminde olmakta, bu nedenle mantığı kavrama konusunda kendisi kendisinin önünde engel teşkil etmektedir. Bu yanlı okuma, ortaya konan sosyolojik analizin, algılanışa göre değişim göstermesi riskini

barındırmaktadır. Bu nedenle Pierre Bourdieu, bilimsel bakışın insanlar arasında yayılması gerektiğini vurgulamıştır. Bourdieu, aynı anda “hem nesnelleştiren hem de anlamaya yönelik” olan bu bilimsel bakışın, kişinin önce kendisine yöneltmesiyle kendi kendini olduğu gibi kabul etmesini ve başkalarını da tıpkı kendisini olduğu gibi, “oldukları şeyi olma hakkına sahip oluşlarıyla” görmesini sağlayacağını belirtmiştir (2016, s. 51). Bourdieu’ye göre sosyolojinin görevi, çeşitli iktidar ilişkilerine dayalı kültürel kaynakların, süreç ve kurumların bireyleri tahakküm içine almaya ve yeniden üretimlerle gerçeği görmesini engellemeye dayalı, çoğu gizli olan boyutlarını ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle Bourdieu, sosyoloji pratiğini sosyo-analiz olarak düşünmüş, sosyoloğun toplumsal bilinçdışı karşısındaki konumunu, bir psikanalistin, danışanın bilinçdışı durumu karşısındaki konumuna benzer şekilde değerlendirmiştir (Swartz, 2011, s. 23). Bourdieu, sosyolojik yaklaşımında “kilit kavramlar” olarak adlandırdığı *habitus*, *sermaye* ve *alan* terimlerini, olguları açıklayabilmek ve aktarabilmek amacıyla kavramsal ve teknik işlevleri kapsamında incelemiştir (2016, s. 15-16). Felsefe ve sosyolojide başka düşünürler tarafından tartışılmış olmakla birlikte, Bourdieu’nün ele aldığı biçimiyle *habitus* kavramı, birey-toplum ilişkisinin birbirinden ayrılmadan düşünülmesi gereğini vurgulamaktadır. Bourdieu, sosyolojinin, yukarıdaki şekliyle psikoloji ve sosyal psikoloji ile olan ilgisini örnek vererek, bireyin tanımını toplumun tarifine paralel işletmekte ve sözü geçen üç disiplinin bir arada analizinin yapılmasını zorunlu görmektedir. Bourdieu, şu ifadeyi kullanmaktadır: “(...) felsefe tarihinden destek alarak incelemeye çalıştığım şey, insan bilimleri uzmanlarının ve daha geniş tutacak olursak da tüm toplumsal öznelerin epistemolojik bilinçdışıdır” (2021, s. 215).

Sosyoloğa göre, kişinin biyolojik olarak ele alınışı, bireyin toplumda, birbirinden ayrılması mümkün olmayan iki temel yapı altında incelenmesi gerekliliğinin göz ardı edilmesine dayandırılmaktadır. Temel yapılar, fiziksel nesne formunu alabilecek kurumlar ve sosyoloğun *habitus* olarak adlandırdığı “bedende cisimleşen yapma-etme biçimleri”dir. Bu doğrultuda, “Sosyalize edilmiş beden (birey ya da kişi olarak adlandırdığımız şey), (...) toplumun karşısında yer alan bir şey değildir; toplumun varoluş biçimlerinden birisidir” (Bourdieu, 2016, s. 36). Birey ve toplum birlikte vardır. Bu nedenle zıtlık-düalite içinde değil, birbirlerini kapsadıkları göz önünde tutulup kavranma amacıyla ele alınmalıdırlar. Çünkü, Bourdieu’ye göre, birey ve grup veya birey ve toplum ilişkisini, birey/toplum ikiliğine yerleştirmek siyasi bir tutumdur. Bu düşünceye bağlı olarak *habitus*, cinsiyet ve yaş gibi toplumsal olarak şekillendirilmiş iyelikleri içinde barındıran bedene işlemiş bir sınıftır (Bourdieu, 2015, s. 634). *Habitus*, “alışıl gelmiş” ve “yatkın” ile kurulabilecek ilişkide, belirli

birtakım koşulların ürünü olan bir sistem olarak düşünülmelidir. Doğrudan alışkanlık kavramı ile özdeşleşme de, bu kavramın zihinde canlandığı anlama benzerdir ve tarihselliğe gönderme yaptığını sürekli hatırlatacak şekilde “edinilen bir şeydir, bedende daimî, kalıcı yatkinlikler biçiminde cisimleşmiş”tir (Bourdieu, 2016, s. 162-164). Habitus, kendisini belirleyen durumun ne şekilde algılanacağını doğrudan tanımladığı için, bazen gerekli nesnel şartların oluşmasını sessizce bekleyebilir veya değişen koşullarda dünyaya uyum sağlamak için adaptasyonun bizzat kendisine dönüşebilir. Kişinin bedeniyle kurduğu ilişki, sosyoloğun düşüncesinde, habitusun ayrıcalıklı bir boyutu olarak kabul edilmektedir (Bourdieu, 2016, s. 224). Bu durum, genellikle beslenme veya spor aktiviteleri gibi konularda bedeni amaç gibi ele alma eğiliminde kendini gösterir. Sağlık ve estetik üzerine kurulan soyut-somut ilişkisi, düzenlemeleri tekrarlar halinde bireyler için anlamlandırır, önemli ve hatta zorunlu kılar.

Habitus, örnekte görüldüğü üzere, farklı konulara uyarlanabilir bir kavramdır. Diğer kullanımlarında, en geniş anlamıyla *dilsel habitus*, “toplumsal koşulların bir sonucu olması ve yalnızca herhangi bir söylem üretimi değil, belirli bir “duruma” veya daha ziyade, belirli bir piyasaya yahut da alana ayarlı bir söylem üretimi olması” ile belirlenirken (Bourdieu, 2016, s. 148), *sınıf habitusu*, şeylerde ve kişilerde nesnelleşen toplumsal ilişkiler, belli bir toplumsal sınıf içindeki kişilerde farkında olunmaksızın içselleştirilmiş doğal kabul edilen ortak yapıları işaret eder (Bourdieu, 2015, s. 123).

Çalışmada, Bourdieu’nün ele alınan diğer önemli kavramı *sermaye*dir. Sosyolog, temelde üç sermaye tipinden bahsetmiştir. Bunlar *ekonomik*, *kültürel* ve *sosyal* sermayedir (Bourdieu, 1985, s. 724). Ekonomik sermaye, paraya çevrilebilen sermaye türüken, kültürel sermaye belirli şartlar dahilinde ekonomik sermayeye dönüştürülebilir. Bourdieu, sosyal alanda kurulan açık veya örtük iktidar(lar)a dayalı ilişkilere yönelik düşüncelerini finansal sermaye ile sınırlı kalmadan, sermaye türleri arasındaki ilgilerle şekillendirmiştir. “Kültürel sermaye, algılama kategorileri, onları tanımaya (farketmeye) ve kabul etmeye, bir değer vermeye olanak sunacak biçimde olan toplumsal eyleyiciler tarafından algılanan herhangi bir özelliktir (fiziksel, ekonomik, kültürel, toplumsal sermayenin herhangi bir türü)”dür ve dilsel yeterlilik ve görgü gibi kültürel nitelikleri işaret etmektedir (Bourdieu, 1995, s. 116). Sosyal sermaye, sosyal ilişkilerden ve sosyal sorumluluklardan oluşmakta ve kültürel sermaye gibi yine belirli şartlarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilmektedir. Bu sermaye türleri aracılığıyla, sosyal alanın bütünleştirilmiş modeli ortaya konulabilir. Bu sermayelerin, alan(lar) içinde, farklı değerleri bulunabilir ve etkileri de değişkendir. Ayrıca kendi içlerinde alttürleri

ayrılabilirler (Örneğin eğitim sermayesi içinde; kanonik eğitim sermayesi, heteredoks eğitim sermayesi gibi) (Bkz. Bourdieu, 2021, s. 386). Sosyal yapının anlamlandırılması için ekonomik sermaye tanımının yanında kültürel ve sembolik sermaye kavramlarının tartışılması gereklidir. Çünkü bu sermaye biçimlerinin işlediği mekanizmaların, analizi yapılmadan, farkına asla varılamayacaktır (Bourdieu, 2021, s. 300). Swartz, modern Fransa'daki sınıf yapısı modelinin temelini, ekonomik ve kültürel sermayenin oluşturduğunu söylemektedir. Buna rağmen, Bourdieu'nün sosyal sermayeyi gündeme getirdiğini, bunu toplumsal bağlantı, itibar ve saygınlık sermayesi olarak tanımladığını ve “ekonomik, kültürel, siyasi ve toplumsal avantajlarla mübadele edilebilir” olarak yorumladığını belirtmektedir (Swartz, 2011, s. 221). Aslında Bourdieu, “prestij, itibar, şöhret” ilgisiyle sembolik sermayenin (bazı çevirilerde simgesel sermaye) ilişkisini kurmaktadır (1985, s. 724). Buna göre, sembolik sermaye, tanınır veya bilinir hale geldiği andan itibaren ekonomik ve kültürel sermaye gibi işlemektedir. Sembolik sermayenin de, diğerleri gibi, otorite ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Otoritenin kabulü, onunla uzlaşmayı ödüllendirme veya onurlandırma biçiminde işler kılarken tahakküm yapısının görünürlüğü ortaya konmakta, bunu ilk bakışta tanımlayamayanlar olsa da anlamın gizlenmiş halini apaçık göstermektedir (Bkz. Bourdieu, 1985, s. 120).

Bourdieu, gündelik yaşam içinde devam eden süreçleri “hâkim ölçüt üzerine mücadeleler” olarak tanımlarken, bu sınıftaki mücadelelerin de kategorileştirmeye dayanıp dayanmadığı düşüncesinden hareketle şu soruyu sormaktadır: “Hâkim sınıf içinde hâkim olmaya değer şey para mıdır, zekâ mıdır, yoksa kültürel sermaye mi?” (Bourdieu, 2021, s. 74). Kültürel sermaye Bourdieu'ye göre, sosyal sınıf ile ilişkilidir, bu doğrultuda içinde bulunulan sınıf yapısına uygun ve kasıtsız şekilde elde edilebilir konumdadır. Bourdieu, kültürel sermayeyi tanımlarken bu sermaye türü ile örneğin eğitim sistemi arasında ilgi kurmuştur. Aslında kültürel sermayenin bir alanı olan eğitim sistemi de tahakküm ilişkisi ile örülüdür. Bu doğrultuda, yukarıdaki soruyu sorma biçimi, esas konunun tahakküm olmasının gözden kaçırılmasına yol açabilecek bir sistemleştirmeyi işaret etmektedir. Öyleyse Bourdieu, herhangi bir alandaki para, zekâ, kültürel sermaye arasındaki yorumlamada birinin diğerinden daha önemli, geçerli, değerli atfedilmesini değil, tahakküm konusuna dikkat çekilmesini önemsemektedir. Bu ilişkileri takip etmek, zaman içinde değişen güç dengelerinin farkına varılması açısından gereklidir. Çünkü, “Kimilerinin elinde çok sermaye vardır, kimilerinde biraz daha az, kimilerinde az, kimlerinde çok az vardır, kimilerinde nerdeyse [hiç] yoktur” (Bourdieu, 2021, s. 385) ve bu durum, tahakküm ilişkilerinin nasıl işlediğine dair farklı yapıları irdeleme olanağı sunar.

Bourdieu'nün habitus ve sermayeyle ilgili kavramsallaştırmasında diğer önemli tanımlama *alan* teriminde görülür. Bourdieu, alan kavramını, fiziksel alanı dikkate alıp bir yandan da fiziksel olanla mücadele alanı olarak kurgulamıştır. “Pratikler, alan adı verilen yapılandırılmış çatışma arenasında hayata geçer” (Swartz, 2011, s. 22). Toplumda, eyleyenler arasındaki ilişkisel bir bütünlük olarak alan, eyleyenin ve eylemenin sonuç veya sonuçlarının ve bunların kendini tekrar eden şekilde dönüşlülüğünün inceleneceği ortamı sunar. Alan, Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımında birden çok yer'i işaret etmektedir: Bilimsel alan, sanatsal alan, siyasal alan, bürokratik alan, entelektüel alan, akademi alanı gibi. Bunlardan en önemlisi, genelleştirmeye dayalı olan “iktidar alanı” ifadesidir.

“Siyasal alanla karıştırılmaması gereken iktidar alanı, diğerleri gibi bir alan değildir: Farklı sermaye türleri arasındaki güç ilişkilerinin uzamıdır, ya da daha kesin bir biçimde söylemek gerekirse farklı sermaye türlerinden birine söz konusu alana egemen olabilecek biçimde sahip olan ve mücadeleleri farklı sermaye türlerinin görece değeri (örneğin kültürel sermaye ile ekonomik sermaye arasındaki “kur değeri”) her tehlikeye girdiğinde -yani, özellikle de iktidar alanının yeniden üretimi konusunda özel yükümlülüğü bulunan mercilerin alanındaki (Fransa örneğinde “büyük okullar”ın alanı) dengeler tehdit altında olduğunda- yoğunluk kazanan eyleyiciler arasındaki ilişkilerin uzamıdır” (Bourdieu, 1995, s. 56).

Sosyolog, kültür, alan ve habitus arasındaki ilişkilendirmeyi, birbirine eklenme ifadesiyle oluşan “eylem mantığı” ile açıklayacağını vurgular. Mal, hizmet, bilgi veya statünün üretildiği ve dolaşıma girdiği yerleri işaret eden alanlar, sermayenin farklı türlerinin mücadele edişini sergilemektedir. Bununla birlikte Bourdieu, en başta kültüre odaklanmasının sebebinin, “kültürün toplumsal dünyayı anlama noktasında kuramsal açıdan öncelik taşıyan bir alan olmasından değil”, kendi döneminde ihmal edilen bir boyut olmasından kaynaklandığını söylemiştir. Ona göre, kültürü, yalnızca ekonomi ile birincil ilişki içinde üstyapı konumuna taşımak da, karşıtı durumunda tek başına idealize etmek de yeterli değildir. Bu doğrultuda Bourdieu, kendi yaklaşımını “köklü bir karşıtlık içinde olan bu iki kültür görüşünü aşma çabası” olarak değerlendirmiştir (Akt. Swartz, 2011, s. 20). Çerçevesi çizilmeye çalışılan bu sosyolojik yaklaşım ve ele alınan kavramların genel yapısı içinde, örnek filmin irdelenmesi olanaklıdır.

3. HİBRİT YAPILI FARUK FİLMİNİN ANALİZİ

Yönetmen Aslı Özge'nin 2024 yapımı filmi *Faruk*, belgesel ve kurmaca türlerinin bir arada kullanılmasıyla hibrit film özelliklerini göstermektedir. Hibrit filmler, gerçeklik duygusunun arttırılmasında belge niteliğine dayanma hissini kuvvetlendirerek, özdeşleşme bozuma uğratılmasına rağmen anlatının inanılır halde algılanmasına katkı sağlama özelliği göstermektedir. Yönetmen Aslı Özge'nin, filmini çekerken başvurduğu hibrit tercihi ise,

plot'un dönüşlü yapısını ortaya koyabilmesi için bir araç olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Faruk (Özge), İstanbul'da yaşayan ve üst-orta gelir grubunda olduğu anlaşılan biridir. Doksanlı yaşlarının ortalarında, oturduğu apartman kentsel dönüşüme girecektir. Kızı Aslı (Özge), babasının evinin olduğu apartmanın kentsel dönüşüm yolculuğunu filme çeken bir yönetmendir. Filmin içinde yer alan film çekme konusu, baba Faruk'un, kentsel dönüşüm sürecinde diğerlerine karşı tek başına sürdürdüğü iktidar mücadelesinde, yaş almış bir kişi olarak, sesini duyurabilme, hakkını savunabilme çabasının görüntülenmesine dayanır. Filmin üçte birlik bölümünde, yönetmen olan Aslı, kendi çektiği filmin kayıtları sırasında babaya müdahalede bulunmaktadır. Babasının, özellikle yönetici ve diğer apartman sakinleriyle gerçekleştirdiği toplantılarda, istediği gibi duyguyu aktaramadığını, kelimeleri güçlü söyleyemediğini veya yanlış yöne baktığını belirterek, çekimleri tekrar ettirir ve ana filmin kurmaca yapısını kesintiye uğratar. Aynı zamanda kendi habitusu ile ilgili ipuçlarını da filmin başına yerleştirir.

İzleme pratiğini zorlaştıran müdahaleler, başlangıçta neyin kurmaca neyin belge olduğunun birbirine karıştırılmasına imkân sağlar. Bununla birlikte izleyici, Aslı'nın veya diğer film ekibi üyelerinin müdahalesi olmadığı her anda kurmaca evreninin davetine katılma eğilimindedir. Bu davet, duygusal özdeşleşmeyi uzaklaştıran "serinkanlı" bir izleme pratiği halinde tutulur. Kısa süre sonra, filmin geri kalan üçte ikilik bölümünde Aslı ve ekibi, kaydettikleri filmin post-produksiyon aşamasına geçildiği anlaşılacak şekilde "sahnedan çekilir". Hibrit yapının ikili özelliği belirli sürede izleyicide yer ettiği için Faruk'un tek başına geçirmeye başladığı, Aslı'nın telefonun diğer ucundaki akusmatik sese dönüştüğü zamanları gösteren sahnelerde, Faruk'un günlük yaşamını dışarıdan seyretme hissi, kesintilerle devam eder. Faruk, kiraya çıkıp eski evi yıkılırken, Aslı, filmini tamamlayabilmek için ülke dışına gitmiştir. Film boyunca ilişkilerinin yakın olduğunu hissettiren belirtilere rağmen, Aslı, babasıyla ancak cep telefonu ile konuşarak ona ilgisini sürdürdüğü bir konuma evrilir. Bu arada izleyici, yaşı ileri olan Faruk'un sosyal ortamdaki karşılaşmalarını seyretmeyi sürdürmektedir. İstanbul'da denize girdiği yerdeki sohbetleri, sayısı artan apartman toplantıları, ortadan kaybolduğu için endişe edilen, sonunda metroda öldüğü ve kimsenin onu fark etmediği anlaşılan arkadaşlarının evindeki toplanma ve belki de en önemlisi, uzun tartışmalardan sonra apartmanın anlaşmaya vardığı, İstanbullu olmadığı anlaşılan müteahhitle kurulan ilişki, dönüşüm için üzerine para vermek zorunda kalacağı evi ile ilgili merakla endişe arasında gidip

gelen duygular içinde izleyiciyi bırakan karşılaşmalardır. Hızla binayı yıkmak isteyen müteahhit, Faruk'a, yaşı nedeniyle her imza verişinden önce akli melekelerinin yerinde olup olmadığına dair doktor raporu alması gerektiğini söyler. Onun yaşındaki birinin bu işler için koşuşturmamasını önererek, Faruk'a kentsel dönüşüm konusunda kızına vekalet bırakmasını tavsiye eder. Ancak Faruk, kendine yetebilmenin onu hayatta tuttuğunun bilincindedir. Doktordan gururla raporunu alır ve işlemleri başlatır. Bir gün, kiradaki evinin kapısına bağlı toplayan biri gelir. Faruk, ona yardım etmek için odaya gittiğinde, adam, Faruk'un komidin üzerinde duran cep telefonunu çalar. Numarası yazılı olmadığı için kızıyla iletişimi kesintiye uğrayan Faruk, cep telefonunu çaldırıldığını Aslı'ya söyleyemez. Doğum gününde buluşacakları otel hakkında da haberleşemedikleri için, Aslı'nın filmi tamamlandıya para araması nedeniyle gelemediği otelde, vaktini tek başına geçirir. İstanbul'a döndüğünde, biraz da gizlediği şey ortaya çıkmasını diye, yorulmuş gibi davranarak, kızına vekaleti verir. Kirada yaşamını sürdürürken, bir süre sonra, inşaat halindeki yeni apartmanda kendi dairesi olacak yeri gezer. Bu sırada müteahhitle karşılaşır. Müteahhitin söylemesiyle, kızı Aslı'nın daireyi başkasına sattığını öğrenir. Aslı'nın ev telefonuna bıraktığı mesajdan duyulduğu üzere, kızı, filmi bitirebilmek için kullanacağı parayı, film gişede başarılı olduktan sonra babasına istediği gibi deniz kıyısında başka bir ev alarak geri ödeyecektir. Ancak bunun gerçekleşme ihtimalinin çok düşük olduğu sezinlenir. Faruk, birçok iktidar mücadelesinin içinde sürekli farklı yerlere yönelen endişeli takibin sonunda, asıl iktidarla mücadele alanının aile olduğunun ortaya konmasıyla, büyük şehrin kalabalığına doğru anlamsızca ilerler ve görüş alanından çıkıp kaybolur.

Filmde dikkat çeken olgular, eylem alanlarının tamamının iktidarla veya iktidar olmakla kurulan ilişkisi üzerinden ilerlemektedir. Kişi-toplum ilgisi içinde filmde eylemde bulunanlar, başta maddi olmak üzere daima çıkara dayalı ilişki geliştirir. Bu mücadele biçiminde egemen olmak, farklı kültürel sermayeleri gerektirmektedir: İstanbullu veya kentli olmak, üst-orta sınıftan olmak, eğitilmiş olmak ve buna bağlı dilsel habitus'u üstünlük oluşturmak amacıyla kullanmak gibi. Bu yapı, Bourdieu'nün bireylerin egemenlerle kurduğu ilişkiye yönelik yaklaşımını destekler. Sosyolog, egemenliğin, baskı gücüne sahip eyleyenlerin eylemlerinin doğrudan ve basit bir sonucu olmadığını, egemen olanların her birinin tabi olduğu ve diğer tüm egemenler tarafından kendisine yöneltilen çapraz dayatmalar içinde birbirini doğuran eylemler bütününe dolaylı sonucu şeklinde işlediğini (Bourdieu, 1995, s. 57) vurgulamıştır. Filmde Faruk'un yaşamına yönelik müdahalelerin, uzun süre direndiği, görsele de taşınan, kesintili yapısı, bu çapraz dayatmaları örneklemektedir.

Faruk, herkese karşı mücadelesinde, özellikle hırsızlık olayında, suçu kendisinde aranmaması gereken bir sebep nedeniyle üretkenliğinin azaldığı düşüncesine uyum gösterme yolunu seçer. Bu, egemenler arasındaki mücadelesinde erkek oluşundan güç alan her türlü sermayede söz sahibi bulunuşunun doğallaştırdığı iktidarının yıkımına sebep olur. Yaşına bağlı olarak üretkenlik dışında kaldığına yönelik toplumsal genel kabul, onu hâkim erkek konumundan uzaklaştırır. Oysa rahatlıkla doktor raporu alabilmekte, yüzme eylemi gibi güç gerektiren bir sporu yapabilmektedir. Ancak bedeninin kapasitesinden çok, yaşı, toplumsal cinsiyet yaklaşımı içindeki önyargılı tarafa düşmekte ve sosyal kabuldeki anlamı yineleyerek ona dayatmaktadır. Benzer şekilde filmin hemen her sahnesinde çeşitli iktidar özneleri ve alanları perdeye yansıtılmaktadır. Apartmanın dönüşümünün, çıkarı doğrultusunda kendi istediği müteahhite verilmesi için baskı yapan yönetici, buna karşı çıkan komşu çift, müteahhitin bizzat kendisi ve film çekimi sırasında müdahalede bulunan ancak bu yönü hoş görülebilen Aslı'nın, babasının dairesini satarak, ailesini önde tutan kız evlat olmaktan çıkıp kendi kültürel sermayesini düşünmeye başlayan yönetmene evrilmesi gibi. Bu ve benzer tahakkümlerin hepsi, kendi içinde anlaşılmayı talep eden haklılık paylarını taşımaktadır. Ve tüm eylemler toplumsal olarak değerlendirmeyi gerektirmekte, sosyolojik analiz, diğerleri gibi Aslı ve Faruk'un da, toplumun onları dönüştürdüğü şeye bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle film, herhangi birinin tarafını tutmazken, farklı karakterlerin habituslarının inşasına dair düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Faruk'un sosyalize edilmiş bedeni, yaş alma-yeterlilik kaybı düşüncesi arasında kullanılır. Bedenin iktidar ve toplumsal konumla ilişkisi, Faruk'un hayal sahnesinde güzel bir kadının arkasından gittiği çıplak haliyle de sezdirilir. Benzer bir durum, Aslı'nın gelmediği doğum günü tatilinde vardır. Faruk balıkların arasında denizde sırtüstü yatarken, kültürel sermayenin veya sosyal alanın içinde herhangi biri olduğunun ve kamera ona dönmese, diğerleri gibi silik ve önemsiz sayılacağına görselleştirilmesi yapılır. Doğum gününü yalnız geçiren baba, bir daha bildiği ve belki de alışkanlıkla eylediği eski yaşamına dönemeyecektir. Aslı'nın habitusunun evrilmesi, sermayenin fiziksel el değiştirmesi ile görünür olmuştur. Oysa, Aslı'nın filmin en başından beri hâkim konumu, film çekme ve müdahale eylemi ile bilinçdışına yerleştirilmektedir. Filmde, babasının bakışından konuşmasına kadar her konuya kendisi karar veren yönetmen Aslı, sanat eseri üretme becerisine sahiptir. Maddi sermayenin el değiştirmesiyle, kendine itibar ve saygınlık getirecek kültürel ve sembolik sermayenin gücüne ulaşabileceği son aşamaya da erişme fırsatı bulur. Bu yapıda, eyleminin hatalı olduğuna dair önemseme düzeyi düşüktür, sanatsal tahakkümünü sürdürebilmek ön plana çıkmaktadır. Ona göre, filmini bitirmesi için para gerekmektedir.

Babasının zaten içinden çıktığı ve artık “ev” diyemediği satılabilir bir daire vardır ve -ümit ettiği gibi kültürel habitusunu kuracağı gişe başarısını sağlama ihtimali çektiği tarzdaki bir film için düşük olduğundan- babası geri kalan ömrünü kirada geçirebilir. O yüzden gerekli nesnel şartları bekleyen habitus, Aslı’da, değişen koşullarda dünyaya uyum sağlamak için adaptasyona dönüşür. Aslı’nın hâkim olduğu dilsel habitus, söylemini de kendi üretir. Film tamamlanacak, gişe yapacak, kültürel sermaye ile alanda söz sahibi ve sembolik sermaye aracılığıyla para, itibar ve saygınlık kazanılacak, böylece, entelektüel alan ona yeni bir tahakküm gücü sağlayacak, en son da babaya istediği ev satın alınacaktır. Bu noktada, genel alanlarla uğraşılmasından özel alana geçişin hiç gerçekleşmeyeceği, başarının tüm alanlar için olasılık düzeyinde kalacağı hissedilmekte ve arzulara dayalı söylemin iktidarın sesli ifadesi dışında anlamı olmadığı görülmektedir. Bu nedenle filmin kilit noktasındaki kişi; apartmandaki çıkarıcı bireyler, Faruk’a gerçeği söyleyen sınıfsal farklılığa sahip müteahhit veya bizzat hırsız değil, Aslı’nın ta kendisidir. Aslı, başkalarına yöneltilmeye hazır bulunulan içselleştirilmiş yargıların yıkımına sebep olmaktadır. Kültürel sermayenin gücüyle tartışılan kavramların yarattığı tekinsizlik havasına rağmen, Faruk’a yönelik en olumsuz tutum ve tahakküm, aile alanı içinden, kızından gelmektedir. Ailedeki iktidar el değiştirirken, Bourdieu’nün dile getirdiği şekliyle, ailenin var kalmak için kendini bir bütün olarak doğrulaması gerekliliği, farklı üyelerin sahip olduğu sermayelere bağlı olarak, fiziksel, ekonomik, özellikle de simgesel güç ilişkileriyle (1995, s. 138) şekillenmiştir. Bu doğrultuda filmde aile, güç ilişkileri aracılığıyla habitus ve sermaye kavramlarının bir arada tartışılabileceği bir alan olarak işlemektedir. Değişime yönelik süreç devam etmekte, dönüşüm kaçınılmaz olmaktadır. Filmin sonunda erişilen bilgi, baba-kız ilişkisindeki anlamı farklılaştırırken, en baştan itibaren devam eden sürecin dokunduğu noktalar tahminleri geçersiz kılmakta ve tahakkümün geldiği yerle ilgili anlamı yeniden inşa etmektedir. Filmin temasındaki dönüşüm, bu nedenle çeşitli değişimleri kapsamaktadır. Kentsel dönüşüm, orta-üst sınıf ailenin dönüşümü ve bunun içinde baba-kız ilişkisinin dönüşümü bunların en önemlileridir.

Özetlemek gerekirse film, izleyicinin yaşadığı gibi, hazzı sık sık bölen, özdeşleşmeyi kıran ancak içeriği ile uyumlu bir sürüklenme hali taşıyan kesintilerle şekillendirilmiştir. Faruk, otorite figürü olmanın dışında bırakılmıştır. Baba fikrinin kalıplaştırdığı ‘sıcak yuva’ düşü yıkılır. Artık, ‘babanın evine dönmek’ bir yana, babanın dahi döneceği bir ev kalmamıştır. Bu iktidar yapılanmasında kanunsuz olan hiçbir şey yoktur. Filmde sık sık dikkat dağıtan dış uyaranlar, babanın ve izleyicinin toplumsal bilinçdışını harekete geçirirken, asıl dikkat edilmesi gereken iktidar sesinin Aslı olduğu sona kadar başarıyla gizlenmiştir. Faruk’un maruz kaldığı

evinin satıldığı bilgisi, sanat üretimine dair düşünceleri de sarsmakta, başarı kavramının tartışılmasına aracı olmaktadır. İzleyicinin zihnindeki bütün uyanlar devreye sokulup tehdidin mevcudiyetinin açıklığına rağmen nereden geleceği belli değilken, Faruk'un kızının eylemi ve bunun bir sanat ürününü ortaya çıkarma amacını taşıdığı için yapmış olması, açıkça rahatsızlık vericidir. Herkesin herkesle savaşı bulunan bir habitatta, sanata atfedilen düşüncelerin de sermaye ile kurulan iktidar ilişkileri içinde yapılanışı, sanatla izleyici arasındaki olumlu algıda değişime neden olur. Sonuçta sanat ve yaratım sürecine yönelik üst'ün yapılanmasının zihindeki düşümü, yaratıcı sürecin değer karşılığının ne olduğu sorusu ile yer değiştirmektedir. Ürünün fiziki değerinden çok, ürünü ortaya koymanın neye değeceği fikri ile izleyici tek başına bırakılır.

4. SONUÇ

Pierre Bourdieu'nün, habitus, sermaye ve alan arasındaki ilişkilendirmeyi, birbirine eklenmesi ile eylem mantığı içinde açıklamasına benzer şekilde, film analizinde ortaya konulan kavramlar, bireyle toplum ilişkisini tartışmaktadır. Filmde, geniş anlamdaki toplumsal alanlardan aile alanına kadar her yerde, sermayenin farklı türlerinin kendi içindeki mücadelesi örneklenmektedir. Buna bağlı olarak gelişen habituslar, film bazında, Bourdieu'nün kültürün toplumsal dünyayı anlamada sadece ekonomik belirlenimleri veya idealize edilen sosyal paylaşımları değil, daha geniş düşünme biçimlerini gerektirmesi fikriyle uyumludur. Filmde ortaya konan toplumsal bilinçdışı, sembolik iktidar söylemleri ile ülkenin son dönemdeki yapısını örneklendirme özelliğini taşımaktadır. Tahakküm sistemleri, tüm alanlarda kendini göstermekte ve yeni olanaklar yaratarak, farklı kişilerle varlığını sürdürmektedir. Bu yapıda hibrit bir film, değerlendirme alanını genişleten ve belgesel ile kurmaca arasında düşünceleri geliştirip olasılıkların yolunu açan bir imkânı ortaya koymaktadır. Bu açıdan *Faruk* filmi, çoklu anlamların düşünülmesini gerektirmesi ve egemen izleme pratiklerinin yapısını bozan biçim ve içeriğiyle özgün bir yere yerleşmektedir. Denilebilir ki, üretici konumdaki Aslı (Özge), habitusu aracılığıyla filmde de filmin içindeki filmde de eserini ortaya koyarken, Bourdieu'nün yaratım ifadesiyle tanımladığı şeyin sadece bir "kurmaca" olmadığına ve habitus ile kültürel sermayenin gerektirdikleri arasına sıkışmış üretim alanında sermayeyi elinde tutanın söz sahibi bulunduğu bir entelektüel alana yaşam hakkı tanındığına dikkat çekerek, bu görüşe izleyiciyi de davet etmiştir.

KAYNAKÇA

- [1] Bloomberg, L. D., Volpe, M., *Completing Your Qualitative Dissertation*, Fourth Edition, Sage/USA, 2019.
- [2] Bourdieu, P., “The Social Space and the Genesis of Groups”, *Theory and Society*, Vol. 14, No. 6., Springer, 1985, pp. 723-744.
- [3] Bourdieu, P., *Pratik Nedenler- Eylem Kuramı Üzerine*, çev. Hülya Tufan, Kesit Yayıncılık/ İstanbul, 1995.
- [4] Bourdieu, P., *Ayrim- Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, çev. Derya Fırat, Günce Berkkut, Heretik/Ankara, 2015.
- [5] Bourdieu, P., *Sosyoloji Meseleleri*, çev. Filiz Öztürk, Büşra Uçar vd., Heretik/Ankara, 2016.
- [6] Bourdieu, P., *Genel Sosyoloji- Collège de France Dersleri (1981-1983)*, çev. Zuhâl Emirosmanoğlu, İletişim/İstanbul, 2021.
- [7] Patton, M. Q., *Qualitative Research & Evaluation Methods*, Third Edition, Sage/USA, 2002.
- [8] Sharma, P, Toubiana, M., et al., “Honing the Craft of Qualitative Data Collection in Extreme Contexts”, *Journal of Management Inquiry*, Sage Journals, Volume 33, Issue 2, April 2024, pp. 99-114.
- [9] Swartz, D., *Kültür ve İktidar- Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, çev. Elçin Gen, İletişim/ İstanbul, 2011.
- [10] Yıldırım, A., Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 12. Baskı, Seçkin Yayınları/ Ankara, 2021.

KENT/TAŞRA SOSYOLOJİSİNDE YENİ KAVRAMLAR: ‘KURAK GÜNLER’ FİLMİ ÖRNEĞİNDE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE OBRUKLARIN METAFORİK KULLANIMI

Öğretim Görevlisi Damla PİRLİ¹, Doktora Öğrencisi Atakan PİRLİ²

¹ İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi, İzmir.
damlapirli@iyte.edu.tr – ORCID ID 0000-0001-7957-3861

² Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İzmir.
atakanpirli@gmail.com – ORCID ID 000-0002-2208-6306

ÖZET

Taşra sosyolojisi alanındaki güncel tartışmalarda, çevresel değişimlerin sosyal etkileri, iklim değişikliği, tarımsal üretimde azalma ve su kaynaklarının tükenmesi gibi konular öne çıkmaktadır. Sosyal yapıyı irdeleyen filmlerde bu konulara sıkça yer verilmektedir. Toplumsal hicve yer veren bu filmlerde çevresel değişimlerle geleneksel kimlikler ve değerlerin korunması ya da dönüşmesi önemli bir anlatı unsurudur. Taşrada çevresel sorunlar, toplumsal konularla paralel şekilde ortaya çıkan kültürel metaforlara işaret etmektedir. Sherry Ortner’in direnç ve hâkimiyet (resistance and domination) kavramları bu temaları anlamak için işlevsel bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Ortner, taşra gibi mikro ölçekli toplulukların incelenebilmesi için hâkimiyet ve direnç mekanizmalarına odaklanılabileceğini ileri sürmektedir. Ortner’e göre, herhangi bir toplulukta hâkimiyet mekanizmaları, belirli güç ve yaptırım yollarını elinde bulunduran aktörlerin sistemi koruma çabalarını temsil etmektedir. Buna karşılık direniş pratikleri, daha az güce sahip birey veya grupların, baskıcı sistemlere karşı geliştirdiği aktif ya da pasif mücadele biçimlerine işaret etmektedir. Bu doğrultuda Kurak Günler filmi, taşranın hâkimiyet ve direniş mekanizmalarının gözlemlenebileceği kurmaca bir anlatıya sahiptir. Filmdeki sosyal hiciv, hâkimiyet mekanizmalarına atıfta bulunan yerel figürlerin tutumlarına karşıt direniş mekanizmalarını ve bireylerin mücadelesini ele almaktadır. Filmde çevresel dengenin bozulması, toplumsal dengenin bozulmasıyla paralel anlatılmaktadır. Bu bağlamda Kurak Günler filmindeki çevresel ya da sosyolojik bir çöküş olarak izleyicinin karşısına çıkan obrukların oluşumu, taşradaki toplumsal çatışmaların ve kutuplaşma açısından ele alınmaktadır. Bu çalışmada, filmin çevresel sorunlar ile toplumsal yapı arasındaki bağlantıyı işleyen anlatısı, disiplinlerarası bir bakış açısıyla irdelenmektedir. Filmde taşra sosyolojisine dayalı güncel tartışmalara değinilerek Kurak Günler filmi, tematik analiz yöntemiyle incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: taşra sosyolojisi, çevresel değişimler, hâkimiyet ve direnç mekanizmaları

NEW CONCEPTS IN URBAN/RURAL SOCIOLOGY: METAPHORICAL USE OF CLIMATE CHANGE AND SINKHOLES IN THE EXAMPLE OF THE MOVIE 'BURNING DAYS'

ABSTRACT

In current debates within rural sociology, issues such as the social effects of environmental changes, climate change, the decline in agricultural production, and the depletion of water resources have come to the fore. These issues are frequently addressed in films that examine social structure. In these films, which often employ social satire, environmental changes and the preservation or transformation of traditional identities and values are important narrative elements. Environmental problems in the countryside point to cultural metaphors that emerge in parallel with social issues. Sherry Ortner's concepts of resistance and domination provide a functional conceptual framework for understanding these themes. Ortner argues that to analyze micro-scale communities such as rural provinces, one can focus on mechanisms of domination and resistance. According to Ortner, in any given community, mechanisms of dominance represent the efforts of actors who wield certain forms of power and sanctions to protect the system. On the other hand, resistance practices refer to the active or passive forms of struggle developed by individuals or groups with less power against oppressive systems. In this respect, the movie *Burning Days* presents a fictional narrative in which the mechanisms of domination and resistance in the countryside can be observed. The social satire in the film deals with the resistance mechanisms and the struggle of individuals against the attitudes of local figures who utilize the mechanisms of domination. In the movie, the deterioration of environmental balance is depicted in parallel with the deterioration of social balance. In this context, the formation of sinkholes in the movie *Burning Days*, which appears to the audience as an environmental or sociological collapse, is discussed in terms of social conflicts and polarization in the countryside. This study analyzes the narrative of the movie, which deals with the connection between environmental problems and social structure, from an interdisciplinary perspective. By addressing current debates based on rural sociology in the film, *Burning Days* is analyzed through thematic analysis.

Keywords: rural sociology, environmental changes, dominance and resistance mechanisms

1. GİRİŞ

Günümüz taşra sosyolojisi üzerine yapılan tartışmalar, çevresel değişimlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkisine yoğunlaşmaktadır. İklim değişikliği, su kaynaklarının azalması, artan betonlaşma, düzensiz kentleşme politikaları, tarımsal üretimdeki azalma, yalnızca doğal ekosistemleri değil aynı zamanda kent/taşra toplumlarının sosyal yapısını da derinden etkileyen başlıca sorunlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, çevresel sürdürülebilirlik ve değişim temaları, toplumsal dinamikleri ele alan sinema filmlerinde de giderek daha fazla yer bulmaktadır. Bu eserler, çevresel sorunların bireyler ve topluluklar üzerindeki etkilerini farklı anlatı biçimleriyle ortaya koymaktadır. Sanat ve (özellikle) sinema, bu dönüşümleri kavramsallaştırmak ve toplumsal bir diyalog başlatmak açısından güçlü bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Sherry Ortner'in direnç ve tahakküm (*resistance and domination*) mekanizmaları, toplumsal yapılar içerisindeki güç ilişkilerini anlamak için temel bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Ortner'e (1995) göre, tahakküm mekanizmaları, belirli aktörlerin güç ve yaptırım yollarını kullanarak mevcut sistemin devamını sağlamayı amaçlayan stratejileridir. Buna karşılık direnç mekanizmaları, daha az güce sahip bireylerin ya da grupların bu baskıcı sistemlere karşı geliştirdiği aktif veya pasif mücadele biçimlerini temsil etmektedir. Ortner'in bu yaklaşımı, özellikle mikro – ölçekli toplumlarda güç ilişkilerinin, çatışmaların ve dönüşüm süreçlerinin analizine katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Emin Alper'in Kurak Günler (2022) filmi, taşra sosyolojisi ekseninde analiz edilerek çevresel değişimlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkisi incelenmektedir. Film, su kaynaklarının tükenmesi, tarımsal üretimdeki krizler ve bu çevresel sorunların toplumsal çatışmalarla ilişkisini ele alan çok katmanlı bir anlatıya sahiptir. Ayrıca, filmde çevresel felaketlerin toplumsal etkileri eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmakta olup bu değişimler kültürel metaforlar aracılığıyla ortaya konulmaktadır. Kurak Günler, çevre ve toplum ilişkisini hem estetik hem de sosyolojik bir perspektifle irdeleyerek, güncel çevresel sorunların sosyal dokular üzerindeki yıkıcı etkilerini etkileyici bir şekilde göstermektedir. Bunlara ek olarak; Ortner'in tahakküm ve direniş mekanizmaları kavramı, Kurak Günler filminin taşra sosyolojisi eksenindeki anlatısı üzerinden ele alınmaktadır. Filmde yerel otoriteler, tahakküm mekanizmalarını temsil eden figürler olarak şekillenirken, bireysel direnişin sembolü olarak genç Savcı Emre'nin mücadelesi ön plana çıkar. Bu bağlamda, filmdeki güç çatışmaları ve ahlaki ikilemler, tahakküm ve direnişin taşra toplumlarındaki dinamiklerini anlamak için bir

örnek sunmaktadır. Ortner'in kavramsal çerçevesi, filmdeki çevresel ve toplumsal çöküşün nasıl birbirine bağlı olduğunu anlamada da güçlü bir analiz imkânı sağlamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.2. Kültürel Metafor

Kültürel metafor, bir toplumun veya kültürün karmaşık yapısını ya da değer sistemini bir metafor aracılığıyla açıklayan bir kavramdır (Hofstede, 2001). Bu kavram özellikle antropoloji, sosyoloji ve iletişim çalışmaları gibi alanlarda kullanılmaktadır.

Görsel 1. Kurak Günler (2022) filmindeki obruklar

Kurak Günler filmindeki obruklar bir metafor olarak toplumsal ve çevresel çöküşü temsil etmektedir (Görsel 1). Doğadaki bu fiziksel oluşum, taşranın sosyal yapısındaki çatlakları ve görünmeyen gerilimleri görünür kılmaktadır. Bu da metaforun, bir filmi anlamada ve yorumlamada ne kadar güçlü bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Kültürel metaforlar sosyolojik, psikolojik ve çevresel olguların daha geniş bir çerçevede anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Filmler, sosyal sorunları görselleştirirken metaforlar aracılığıyla izleyicilere eleştirel düşünme ve empati geliştirme fırsatı sunmaktadır. Özellikle çevresel ve toplumsal sorunları ele alan filmler, izleyicilerin farkındalığını artırırken, kültürel metaforlar aracılığıyla karmaşık meseleleri daha sade ve etkili bir şekilde aktarım fırsatı sunmaktadır. Bu bağlamda, sinema, kültürel metaforların hem sanatsal hem de sosyolojik boyutlarını keşfetmek için önemli bir platform oluşturur. Kültürel metaforların işlevleri 3 başlık altında toplanmaktadır (Hofstede, 2001):

1. Karmaşık Yapıları Sadeleştirme: Bir kültürün çok katmanlı yapısını sadeleştirerek anlaşılır kılmak için kültürel metaforlar kullanılmaktadır. Örnek olarak, Japon kültürü için kullanılan "bahçe" metaforunun düzen, uyum ve doğa ile ilişkiyi vurguladığı görülmektedir.
2. Değerlerin ve Normların İfadesi: Metaforlar, kültürün temel değerlerini ve normlarını temsil etmektedir. Türk kültüründe "misafirperverlik" kavramı, "kapı açık" veya "sofra paylaşımı" metaforlarıyla anlatılmaktadır. Örnek olarak, Kurak Günler filminde 'Ziyafet' birinci bölümde; yerel yönetim temsilcileri, Savcı Emre

taşra mekanına ilk geldiğinde ona hoş geldin demek için yemeğe davet ederler. Misafirperverlik metaforu kullanılan bu bölümde Emre'nin bilincini kaybetmesi için uygulanan bir tür tuzak vardır. Kötücül eylemler için yerleşik kültürel değerler kullanılmıştır (Görsel 2).

3. Kültürel Kimliğin Tanımlanması: Metaforlar, bir kültürün kendine özgü kimliğini belirginleştirirken diğer kültürlerden farklılaşmasını sağlamaktadır.

Görsel 2. Kurak Günler (2022) filmi birinci bölüm 'Ziyafet' görüntüleri

2.2. Kent/Taşra Sosyolojisinin Metaforik Temsilleri

Peyzajın inşasında doğal ve kültürel süreçlere bağlı olarak sosyal bir yön bulunmaktadır. Günümüzde, insanların iletişim kurmasına ve doğada vakit geçirmesine olanak sağlayacak şekilde çevreleyen mekânı yaratmak giderek önemli hale gelmektedir. Mekanlar oluşturulurken hem insanlar hem de doğa dikkate alınarak planlanmalıdır. Kentler, kültürel peyzajlarda insanlığın birikimi ve bu birikimin gelecek nesillere taşıyıcısıdır. Kent sosyolojisi, kentsel peyzajların toplumsal yapısını, değerlerini ve işleyişini inceleyen sosyolojinin alt dalıdır (Hillyard, 2007). Kentlerdeki nüfus yoğunluğu, sosyal sınıflar, toplumsal ayrışma, göç, kentleşme, ekonomik faaliyetler, kentsel planlama ve altyapı gibi konuları kapsamaktadır. Bu disiplin, kentlerin sadece fiziksel yapısını değil, sosyal ilişkiler, kimlikler ve kültürel dinamikler üzerindeki etkilerini de analiz etmektedir (Scaglia, 2001). Kent sosyolojisi, toplumsal eşitsizliklerin kent mekânındaki dağılımını, kent içindeki sosyal grupların etkileşimini ve şehirlerin ekonomik, politik ve kültürel boyutlarını araştırır (Flanagan, 2010).

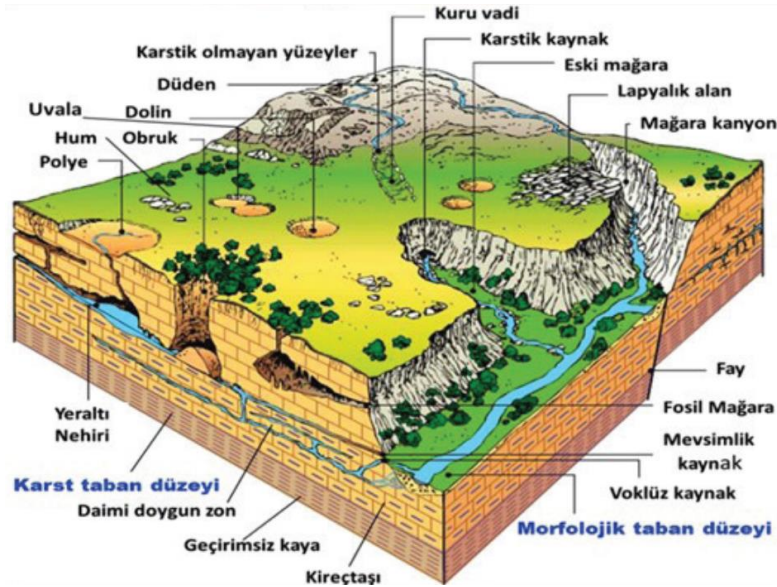
Taşra sosyolojisi, kırsal alanların toplumsal yapısını, kültürel değerlerini ve ekonomik işleyişini ele almaktadır (Jaffe ve Gertler, 2017). Bu alanlar seyrek nüfuslu olup kent merkezinden uzaktadır. Burada yaşayanlar, tarım arazisine ve diğer doğal kaynaklara bağımlıdır. Kırsal alanda nüfus mekânsal olarak dağılmıştır. Kent sosyolojisinin aksine taşra sosyolojisi; kırsal yaşamın geleneksel yapısı, topluluk dayanışması, tarımsal üretim ve doğal çevre ile olan ilişkileri gibi konulara odaklanmaktadır (Markova, 2019). Kent sosyolojisi, modernleşme ve endüstrileşmenin etkileriyle şekillenen hızlı toplumsal değişimleri incelerken; taşra sosyolojisi durağan, ancak modernleşme ve çevresel faktörlerin etkisiyle dönüşen

toplulukları analiz etmektedir. Her ikisi de toplumsal değişimi anlamak için birbirini tamamlayıcı perspektifler sunmaktadır.

Sinemada veya diğer sanatsal ifade biçimlerinde, kent/taşıra oluşumlarının değişen sosyal yapılarını ve çevresel krizlerini yansıtan metaforlar sıklıkla kullanılmaktadır. Metaforların kent içindeki sosyal çatışmaları ve çevresel yıkımı anlatmadaki işlevleri (bkz. obruklar gibi simgeler) toplumsal dönüşümleri anlamlandırma, güç ilişkilerini sorgulama ve değişim süreçlerine eleştirel bir bakış sunma açısından önem taşımaktadır.

2.3. Obruklar

Obruklar, yer altındaki karstik yapıların zamanla eriyerek çökmesiyle meydana gelen çukur ya da göçük alanlar olarak tanımlanmaktadır (Ertek, 2009). Korunması gereken hassas oluşumlar olup çevre düzenlemesi ve risk yönetimi açısından dikkate alınması gereken jeolojik özelliklerdir (Görsel 3). Küresel iklim değişikliği, toprak yapısındaki bozulmalar ve kuraklık gibi faktörler, obrukların meydana gelmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Bostancı, 2018). Obruklar hem doğal hem de kentsel alanlarda görülebilir. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası'na (2023) göre, obrukların oluşumuna, genellikle yanlış drenaj sistemleri ve tarımsal sulamalar, nüfusa bağlı olarak aşırı yer altı suyu kullanımı ve eski maden ocaklarının varlığı gibi faktörler neden olmaktadır.

Görsel 3. Karstik bir arazide gelişen başlıca yeryüzü şekilleri (Nazik, 2018)

2.3. Tahakküm ve Direnç Mekanizmaları

Çalışmada Sherry Ortner'in tahakküm ve direnç mekanizmaları kavramlarına başvurulmaktadır. Ortner, toplumsal cinsiyet, kültür, güç ve toplumsal yapı üzerine çalışmaları bulunan kültür antropologudur. Ortner, bireylerin toplumsal yapılar içinde nasıl hareket ettiğini

ve bu yapıların nasıl şekillendiğini araştırmaktadır. Ortner'in çalışmaları kültürel simgeler ve ritüellerin anlamları üzerine yoğunlaşmaktadır (Ortner, 2006).

Çizelge 1: Tahakküm ve direnç mekanizmaları (Ortner, 2006)

Tahakküm Mekanizmaları	Direnç Mekanizmaları
Bir birey, grup veya sistemin başkaları üzerinde kurduğu iktidar, kontrol veya baskı uygulamalarını ifade etmektedir. Bu mekanizmalar, toplumsal ve kültürel düzeyde, baskın grupların ya da ideolojilerin kendi değerlerini, normlarını ve pratiklerini dayatmasıyla ortaya çıkmaktadır.	Tahakküm karşısında gösterilen bilinçli ya da bilinçsiz tepkileri, karşı koyma çabalarını ve alternatif mücadeleleri belirtmektedir. Direnç, tahakkümle bağlantılı olarak var olmaktadır. Açık veya kapalı bir biçimde, kültürel veya sembolik düzeylerde gerçekleşebilmektedir.

Görsel 4. Hâkime Zeynep (Selin Yeninci) Hanım ve Savcı Emre (Selahattin Paşalı) Bey

Tahakküm ve direnç, sürekli etkileşim içinde olan dinamiklerdir. Tahakküm mekanizmalarının baskı uygulamalarını genellikle rıza ile ürettiği aktarılmaktadır. Filmde baskın grupların rıza üretilmesi için öteki olarak tanımladıkları grupları dışladıkları görülmektedir (Görsel 4). Bu kapsamda kültür, baskın gruplar tarafından, ideolojik bir araç olarak kullanılarak tahakkümün bir parçası haline gelmektedir. Örnek olarak, 'komşu yardımı' adı altında eve fare zehri bırakan taşralı çocuk, kültürel geleneklerden yararlanarak tahakküm mekanizmalarına destek olan bir yapının parçası şeklinde okunabilir. O halde çeşitli tahakküm yollarıyla bir grup, kendi çıkarları doğrultusunda norm ve değerlerini dayatması istemektedir. Buna karşı kültürel pratikler, tahakküme karşı direnç mekanizmalarını da barındırmaktadır. Tahakküm, normların ve ideolojileri dayatılmasını içerirken direnç bu süreçlerin sorgulanmasına işaret etmektedir. Bu dinamiklerin, kültürün sürekli yeniden şekillenmesine katkı sağladığı aktarılmaktadır.

Filmdeki Savcı Emre, taşraya dışarıdan gelen bir karakter olarak, özellikle hukuk ve adalet mekanizmalarını kullanmaya çalışarak sistematik bir direniş sergilemektedir. Ancak taşranın yapısal baskıları, yolsuzluk ve adaletin manipüle edilme biçimleri üzerinden direncinin

sinandığını görülmektedir. Emre, taşradaki hukuksuzlukları ve yolsuzluğu açığa çıkarmak için doğrudan söylemler geliştiren bir karakterdir. Bu, ona karşı yöneltilen fiziksel ve psikolojik şiddetin artmasına neden olsa da Emre'nin kararlılığı bir direnç stratejisidir. Özellikle hukuki bir temelde mücadele etmesi, adaletin sembolik bir savunusunu oluşturmaktadır.

Filmde, özellikle su kaynaklarının kontrolü üzerinden çevresel ve toplumsal gücün bağlantıları okunmaktadır. Doğa üzerinde hakimiyet kuran ticari kuruluşları destekleyen taşra yapılanmaları aslında taşrada susuzluğa neden olmaktadır (Görsel 5). Susuzluk ve kurak her yaşamı olumsuz etkilese de sessizlik sarmalındaki taşra toplumu, yerleşik düzenin sürekliliğinin devam etmesi için eylemde bulunmaktadır.

Görsel 5. Filmde susuzluk ve kuraklık metaforu

3. TAŞRA SOSYOLOJİSİNDE MİKRO-ÖLÇEKLİ ANALİZLERE KATKISI

Çalışmanın bu bölümünde, küçük ölçekli toplulukların sosyal yapılarında güç ilişkilerinin ve toplumsal dinamiklerin ayrıntılı olarak incelenmesi üzerinde durulmuştur. Mikro-ölçekli analizler, taşra gibi yerleşimlerde toplumsal çatışmalar, dayanışma pratikleri ve kültürel değerlerin dönüşüm süreçlerini anlamada önemli bir araçtır. Bu tür bir yaklaşım, geniş ölçekli toplumsal yapı analizlerinin genellikle gözden kaçırdığı bireysel ve yerel dinamikleri ortaya koymaktadır. Taşra sosyolojisinde mikro-ölçekli analizler, kavramsal çerçevede açıklanan Sherry Ortner'in "*direnç ve tahakküm mekanizmaları*" kavramıyla derinlik kazanmaktadır. Ortner'e göre, tahakküm mekanizmaları, gücü elinde bulunduranların sosyal düzeni sürdürmek için kullandığı yöntemleri temsil ederken; direnç mekanizmaları, dışlanan bireylerin ve grupların bu baskıcı yapılar karşısındaki tepkilerini içerir. Bu bağlamda, taşra toplumlarındaki mikro çatışmalar, bireylerin güçle olan ilişkilerini ve toplumsal değişime katkılarını anlamada kritik rol oynamaktadır.

Görsel 6. Filmin birinci bölümünden görüntüler

Taşra gibi mikro-ölçekli topluluklarda toplumsal yapının ve dönüşümlerin analiz edilmesi için genellikle birbirine sıkı bağlarla bağlı ve geleneksel değerlere dayalı yapılar çözümlenmektedir. Bu açıdan taşra toplumunun ataerkil yapısı, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve ötekileştirme pratiklerine bakılmaktadır. Taşra, ataerkil normların hâkim olduğu, kadınların ve ‘farklı’ olanların sürekli olarak kontrol altında tutulduğu bir yerleşim yeri olarak betimlenmektedir. Filmde, taşra toplumunun katı normallik tanımları ve bu tanımlardan sapma gösterenleri dışlama veya cezalandırma alışkanlıkları temsil edilmektedir. Filmde deli olarak anılan genç kadın (Pekmez), taşranın en savunmasız bireylerini yansıtmaktadır. Onun mağduriyeti, taşranın ataerkil ve kolektif baskı mekanizmalarının bir ürünü olarak görülmelidir.

Görsel 7. Kurak Günler (2022) filminin finalindeki obruk sahnesi

Taşra sosyolojisi ve çevresel değişimler irdelendiğinde, kültürel bir metafor ve doğal bir gösterge olarak obruklar, iklim değişikliği, su kaynaklarının tükenmesi ve ekosistemin dengesinin bozulmasını temsil etmektedir. Kültürel açıdan obruklar, taşra toplumunda meydana gelen çatışmaları, kırılmaları ve kutuplaşmalara işaret etmektedir. Taşra sosyolojisi, çevre sorunları ve iklim değişikliği arasındaki bu bağlantı, filmin karakterleri ve olay örgüsü üzerinden işlenmektedir.

Taşra halkının, Emre ve Murat'a yönelik linç girişimi sırasında obruklara düşmesi, topluluğun kendi kurduğu yozlaşmış sistemin kurbanı hâline geldiğini simgeler (Görsel 7). Bu

sahne, hem gerçekçi bir olayın dramatik bir sonucu hem de daha derin bir alegorik anlatı sunmaktadır. Diğer bir ifadeyle finalde halkın obruklara düşmesi, doğanın bu sistematik ihmale karşı verdiği bir tepki gibi okunabilir.

Filmdeki mikro ölçekli taşra toplumu, bireysel anlamda suçlu olanlar ve kolektif olarak bu yozlaşmış ve baskıcı düzeni sürdürenleri içermektedir. Toplumun kendi içindeki çatışmaları ve linç kültürü, sonunda kendi içine çöken bir yapı yaratmaktadır.

Kurak Günler filminde çevresel ve ekolojik tahribat, kültürel yozlaşma ve adaletsizlik gibi konuların taşra sosyolojisi bağlamında eleştirel bir dille ele alınması, filmin anlatısının gücünü ortaya koyan önemli bir unsurdur. Bu yaklaşım, toplumsal, çevresel ve bireysel meselelerin birbiriyle ne kadar iç içe geçtiğini vurgularken, taşrayı fiziksel ve metaforik bir çatışma alanı olarak inşa etmektedir. Taşra yalnızca bir mekân değildir; ideolojik ve kültürel bir yapıdır. Film, bu sorunların birbirinden bağımsız olmadığını, aksine birbirini besleyen sistemik bir çöküşün parçaları olduğunu göstermektedir. Ekolojik yıkım, adaletsizlik ve toplumsal yozlaşma, taşranın bütünsel bir eleştirisini oluşturmaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma, 'Kurak Günler' filmini, taşra sosyolojisinin güncel kavramları ve çevresel sorunlarla toplumsal yapı arasındaki kesişimi üzerinden analiz edilmiştir. Film, sadece bir taşra hikâyesi sunmakla kalmayıp, iktidar ilişkileri, çevresel çöküş ve toplumsal kutuplaşmanın iç içe geçtiği çok katmanlı bir anlatıdır. Çevresel dengenin bozulmasının toplumsal dengesizliklerle paralel şekilde işlendiği yapım, disiplinlerarası bir analizle ele alınarak sosyoloji, sinema ve çevre bilimleri perspektifleriyle değerlendirilmiştir.

Obruk metaforu, çevresel ve toplumsal çöküş arasındaki bağlantıyı temsil etmektedir. Hâkimiyet ve direniş mekanizmalarının filmdeki görünümleri, taşranın sosyal dinamiklerini anlamak için Ortner'in kavramlarının ne kadar işlevsel olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak, iklim değişikliği ve su kıtlığı gibi çevresel sorunlar, toplumsal yapının dönüşümü ve kutuplaşma ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Çevresel dengenin bozulması, toplumsal huzursuzluğun bir tetikleyicisi olarak sunulmuştur. Bu kesişim metaforik anlatımla birleştirilerek, çevresel ve sosyolojik sorunların birbirini nasıl etkilediğini ve bu etkilerin yerel topluluklarda nasıl şekillendiğini anlamaya katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- [1] Ortner, S. B. (1995). Resistance and the Problem of Ethnographic Refusal. *Comparative Studies in Society and History*, 37(1), 173–193. doi:10.1017/S0010417500019587
- [2] Hofstede, G. (2001), *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*, London and Thousand Oaks: SAGE Publications.
- [3] Ertek, T. A. (2009). Obruk Platosu'nda Devam Eden Obruk Oluşumları, TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi, Ekim 2009, Yıl 42, Sayı 503, s.66-71. Ankara.
- [4] Bostancı, H. S. (2018). Dirençlilik Konusuna Kent Obrukları Üzerinden Bakmak. *Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi*. İstanbul/Türkiye.
- [5] Nazik, L., 2018, Yeraltı Karanlıklar Dünyasının Gizemli Oluşumları: Mağaralar; Mavi Gezegen, TMMOB Jeoloji Müh. Odası, Popüler Yerbilimleri Derg., 2018, 24, 20-36
- [6] Ortner, S.B. (2006), *Anthropology and social theory: Culture, power, and the acting subject*. Duke University Press.
- [7] <https://www.ktun.edu.tr/tr/Birim/Index/?brm=LI4ZaR6VzKx3bmsGxi2H4w==> (Erişim Tarihi: 28.11.2024)
- [8] Alper, E. (2022). *Kurak Günler* [Sinema Filmi]
- [9] Scaglia, A. (2001). *Urban Sociology*. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Pages 16082-16087
- [10] Flanagan, W. G. (2010). *Urban Sociology: Images and Structure*, Fifth Edition. Rowman & Littlefield Publishers
- [11] Jaffe, J., Gertler M. (2017). *Rural Sociology*. *The Cambridge Handbook of Sociology* (Ed. Kathleen Korgen). Cambridge University Press.
- [12] Markova, M. (2019). Landscape sociology as developing academic discipline. *Landscape architecture and art* 14:95-101 DOI: 10.22616/j.landarchart.2019.14.09
- [13] Hillyard, S. (2007). *The sociology of rural life*. Berg Publishers
- [14] TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası. (2023). Türkiye'de Obruk Sayısının Artışının Temel Nedeni Yanlış Neoliberal Tarım Politikaları. <https://www.zmo.org.tr/icerik/arti-gercek-gazetesi-turkiye-de-obruk-sayisinin-artisinin-temel-nedeni-yanlis-neoliberal-tarim-politikalari-1-subat-2023-33004> (Erişim Tarihi: 28.11.2024)

ÖLÜ OZANLAR DERNEĞİ FİLMİNİN GELENEKSEL EĞİTİM ELEŞTİRİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

Prof.Dr. Aslı YURDİGÜL

Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi

asli.acar@atauni.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5333-9751>

Prof.Dr. Yusuf YURDİGÜL

Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi

yurdigul@atauni.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9903-4176>

Özet

Ölü Ozanlar Derneği filmi geleneksel prensipler ve değerler ışığında gerçekleştirilen bir eğitim sisteminin kuralcı yapısına eleştiri içeriğinde kült bir yapıdır. “Carpe diem” fikrini merkeze alarak bir sinematografik anlatı kuran film, insanın içinden geldiği gibi, özgürce yaşaması alt metni üzerine bir eğitim sistemi önermektedir.

Geleneksel eğitimin başarılı uygulayıcı kurumlarından olan Welton Akademisi katı kuralları olan bir eğitim kurumudur. Kuralcı yapısı okulun başarılı görülmesinde etkili olurken kuralları uygulayan kişi ve yapıların geri kalmışlığı da film dilinin anlatısında eleştirilmektedir. Aynı okuldan mezun İngilizce öğretmeni Bay Keating geleneksel yapıyı kıracak bir dizi uygulamalar içerisine girer. Film dilinin temel dinamiği sayılan çatışma ve zıtlık unsurları bu öğretmen üzerinden kurulmaktadır. Okul yönetiminin öğretmeni uzaklaştırma girişimlerine karşın öğrencilerin Keating’i savunmak için ellerinden geleni yapması filmin klasik eğitime olan eleştirel bakışını gösteren bir yöntemdir.

Geleneksel eğitim, sinematografik anlatıda eğitim ve Ölü Ozanlar Derneği filmi gibi konular çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Kavramsal çerçevenin belirlenmesi için literatür taraması yöntemi kullanılmaktadır. Film çözümlemesi için de dramaturjik çözümleme yöntemi kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, sinema, film, Ölü Ozanlar Derneği

**ANALYSIS OF THE MOVIE DEAD POETS SOCIETY IN THE CONTEXT OF
CRITICISM OF TRADITIONAL EDUCATION**

The Dead Poets Society film is a cult production in the content of criticism of the prescriptive structure of an educational system performed in the light of traditional principles and values. The film, which establishes a cinematographic narrative by taking the idea of "carpe diem" into the center, proposes an educational system based on the subtext of living freely as a person comes from within. Welton Academy, one of the successful implementing institutions of traditional education, is an educational institution with strict rules. While its prescriptive structure is effective in making the school successful, the backwardness of the people and structures that apply the rules is also criticized in the narrative of the film language. Mr. Keating, an English teacher who graduated from the same school, enters into a series of practices that will break the traditional structure. The elements of conflict and contrast, which are considered the basic dynamics of the film language, are established through this teacher. The fact that the students did their best to defend Keating despite the school administration's attempts to remove the teacher is a method that shows the film's critical view of classical education.

Subjects such as traditional education, education in cinematographic narrative and Dead Poets Society film constitute the conceptual framework of the study. The literature review method is used to determine the conceptual framework. The dramaturgical analysis method is also used for film analysis.

Keywords: Education, cinema, film, Dead Poets Society

GİRİŞ

Sinema, farklı çevre ve koşullarla ilişkili olması, geniş bir kitleye hitap etmesi, gerçekliği sinematografik bir anlatımla sunabilmesi, oldukça güdüleyici bir araç olması ve anımsamayı kolaylaştırması (Jenkins, 1980:352-353) gibi nedenlerden ötürü eğitimle yakın bir ilişki içerisinde. Eğitimle doğrudan ya da dolaylı birçok kişi, olay ya da gelişme çoğu zaman sinema filmlerine de konu olarak sinematografik bir anlatıyla izleyicilere sunulmaktadır. Peter Weir'in yönettiği "Ölü Ozanlar Derneği" de bu bağlamda önemli bir örnek sunmaktadır. Film uyum, yaratıcılık ve bireyselliği sinematografik bir üslup olarak benimserken geleneksel eğitime yönelik dokunaklı bir eleştiri sunmaktadır. Muhafazakâr ve prestijli Welton Akademisi'nde geçen film, Robin Williams'ın canlandırdığı ilham verici bir karakter olan İngilizce öğretmeni John Keating'in savunduğu özgür düşünce ve kendini ifade etme idealleriyle katı eğitim sistemini yan yana getirmektedir. Film, geleneksel eğitim sistemi içinde öğretmen ya da öğrenci olarak sisteme uyum sağlama baskısını vurgulamaktadır. Film anlatısında öğrencilere katı kurallara ve beklentilere uymaları öğretilirken yaratıcılığın

baskılandığı boğucu ortam sinematografinin dili ve yöntemiyle vurgulanmaktadır. Keating, öğrencilerini "günü yakalamaya" (carpe diem) teşvik ederek, onları sadece aileleri ve okul tarafından belirlenen yolları takip etmek yerine, kendileri için düşünmeye ve tutkularının peşinden gitmeye teşvik etmektedir.

Geleneksel eğitimin sıklıkla otoriteye saygıyı vurgulaması film dilinde okulun yönetimi ve onun yerleşik normlara katı bağlılığı aracılığıyla tasvir edilmektedir. Alışılmışın dışında bir öğretmen olarak Keating, bu katı dinamiğe meydan okumakta ve öğrencileri otoriteyi sorgulamaya ve bağımsız düşünmeye teşvik etmektedir. Bu çatışma film anlatısının merkezinde yer alırken toplumsal ve ailevi beklentilere karşı mücadele eden birçok karakterin karşılaştığı trajik sonuçlarla doruğa ulaşmaktadır.

Genel olarak film, akademik başarının gerçek öğrenme ve kişisel gelişimden öncelikli olduğu faydacı eğitim yaklaşımını eleştirmektedir. Keating'in şiir okumalarını ve alışılmadık öğretim tekniklerini içeren yöntemleri, çağdaş eğitimde materyalle anlamlı bir şekilde ilgilenmenin önemini göstermektedir. Bu yaklaşım, notların ve başarıların ötesine geçen bir öğrenme sevgisini teşvik ederken geleneksel eğitim anlayışına da sert bir eleştiri getirmektedir.

Film bireyciliği savunurken aynı zamanda geleneksel normlara meydan okumanın getirdiği riskleri de tasvir etmektedir. Neil Perry gibi karakterler, arzularının peşinden gitmenin ciddi sonuçlarıyla karşı karşıya kalmakta bu da konformist bir toplumda başkaldırının sert gerçeklerini yansıtmaktadır. Bu ikilik, kişisel arzularla toplumsal beklentiler arasındaki çatışmalar hakkında seyirciyi uyarıcı bir üslupla hikâyeyi işlevsel bir anlatıma dönüştürmektedir.

"Ölü Ozanlar Derneği" filmi geleneksel eğitimi, kısıtlamaları ve baskıları göstererek sert bir şekilde eleştirmekte; öğrenmeye daha bütünsel bir yaklaşımı savunmaktadır. Film, Keating'in ilham verici öğretisini ve öğrencilerinin mücadelelerini mercek altına alarak izleyicileri yaratıcılığın, kendini keşfetmenin ve kişisel tatmin arayışında toplumsal normlara meydan okuma cesaretinin önemi üzerinde düşünmeye teşvik etmektedir. Filmin temel mesajı, eğitim sistemlerinin uyumluluğu zorlamak yerine bireyselliği ve tutkuyu teşvik etmesine yönelik bir çağrı niteliğindedir.

FİLM KÜNYESİ

Filmin Adı: Dead Poets Society

Yapım Yılı: 1989

Yapım Ülkesi: ABD

Yönetmen: Peter Weir

Senaryo: Tom Schulman

Görüntü Yönetmeni: John Seale

Filmin Türü: Drama

Anlatı Türü: Klasik Anlatı

Müzik: Maurice Carre

Süre: 128 dk

Dil: İngilizce

Oyuncular: Robin Williams, Ethan Hawke, Robert Sean Leonard, Josh Charles

Yapımcı: Paul Junger Witt, Tony Thomas

FİLMİN KONUSU

"Ölü Ozanlar Derneği", 1950'lerde tamamı erkek çocuklara yönelik prestijli bir hazırlık okulu olan muhafazakâr Welton Akademisi'ndeki bir grup öğrencinin hikayesini anlatmaktadır. Bu muhafazakâr ve seçkinci okul geleneği, disiplini ve mükemmelliği vurgulamaktadır. Robin Williams tarafından canlandırılan yeni İngilizce öğretmeni John Keating'in gelişi, çocuklara şiiri, yaratıcılığı ve bireyselliği benimseme konusunda ilham veren radikal bir öğretim yaklaşımını tanıtmaktadır.

Keating, öğrencilerini (Todd Anderson, Neil Perry, Knox Overstreet ve diğerleri) kendileri için düşünmeye ve günü değerlendirmeye (carpe diem) teşvik etmektedir. Yeni bakış açıları kazanmak için masaların üzerinde durmayı ve yüksek sesle şiir okumayı içeren alışılmadık yöntemleri, öğrencileri büyülemekte ve kendilerini ifade etme tutkusunu ateşlemektedir. Keating'den ilham alan çocuklar şiir okumak ve hayata dair düşüncelerini paylaşmak için bir araya geldikleri gizli bir kulüp olan "Ölü Ozanlar Derneği"ni yeniden diriltmek çabası içerisine girmektedirler.

Öğrenciler cesaretlendikçe ailelerinin ve okulun dayattığı katı beklentilere meydan okumaya başlarlar. Örneğin Neil, babasının isteklerine karşı hareket etme tutkusunun peşinden giderek "Bir Yaz Gecesi Rüyası" yapımına öncülük eder. Ancak babasının olaya karıştığını keşfeder ve hayallerinden vazgeçmesini talep eder, bu da trajik bir yüzleşmeye neden olur.

Hikâye ilerledikçe öğrenciler yeni buldukları bağımsızlıklarının sonuçlarıyla yüzleşirler. Okul müdürü Bay Nolan'ın liderliğindeki katı okul yönetimi, Keating'in aurasına öğrenci topluluğu

üzerindeki hakimiyetini sıkılaştırarak tepki verir. Kendi arzularını babasının baskıcı beklentileriyle bağdaştıramayan Neil, kendi canına kıydığında gerilim yürek burkan bir doruğa ulaşır.

Sonrasında çocuklar acılarıyla ve seçimlerinin etkisiyle yüzleşmek zorunda kalırlar. Keating'e karşı son bir isyan ve saygı gösterisi olarak, Welton'dan ayrılmak zorunda kalırken masalarının üzerine çıkarlar ve onun kendilerine aşıladığı ideallere bağlılıklarını teyit ederler. Film bireyselliğin önemi, kişinin tutkularının peşinden gitme cesareti ve öğrencilerine kendileri adına düşünme konusunda ilham veren bir öğretmenin kalıcı etkisi hakkında güçlü bir mesajla sona ermektedir.

GELENEKSEL EĞİTİM ANALAYIŞI

Geleneksel eğitim anlayışı, yapılandırılmış öğretimi, ezberci öğrenmeyi ve öğretmen merkezli bir yaklaşımı vurgulayarak yüzyıllardır öğrenmenin temel taşı olmuştur. Genellikle resmi sınıf ortamlarıyla karakterize edilen bu yöntem, çok sayıda eğitim reformu ve teknolojik ilerlemeyle devam etmiştir. İlkeleri ve uygulamaları çağdaş eğitimi etkilemeye devam ederek niteliklerini, güçlü yönlerini ve sınırlamalarını incelemeyi çok önemli kılmaktadır.

Geleneksel eğitimin köklerini, bilgi aktarımının öncelikle sözlü gelenekler ve çıraklık yoluyla gerçekleştiği eski uygarlıklara kadar götürebiliriz. Toplumlar geliştikçe, daha organize bir eğitim biçimine duyulan ihtiyaç ortaöğretime yönelik olarak okulların ve yüksek öğrenime dair ise üniversitelerin kurulmasına yol açmıştır (Tezcan, 19997). Orta Çağ boyunca manastırlar, klasik bilgiyi koruyan ve ileten eğitim merkezleri olarak hizmet etmiş, Rönesans'la birlikte, hümanizm ve klasik metinlerin önemi vurgulanarak eğitim reformlarının daha ileriye taşınması sağlanmıştır. 19. ve 20. yüzyıllarda ise halk eğitim sistemlerinin ortaya çıkmasıyla beraber geleneksel eğitim yöntemi daha da resmileşmiş, kurumsallaşmıştır. Yapılandırılmış müfredatı ve zorunlu devamlılığı esas alan Prusya eğitim modeli, dünya çapındaki eğitim uygulamalarını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu model disiplini, standardizasyonu ve öğrencilerin yaşa göre ayrılmasını, hala birçok modern eğitim çerçevesinin temelini oluşturan ilkeleri vurgulayarak bir standartlar ya da karakteristikler dizini ortaya koymuştur (Kılıç vd., 2022:66). Birkaç temel özellik ile karakterize edilen bu standartları şu şekilde sıralamak mümkündür.

Öğretmen Merkezli Öğretim: Öğretmen, bilginin eğitimciden öğrencilere aktığı yukarıdan aşağıya bir yaklaşıma yol açan birincil bilgi kaynağıdır. Bu yöntem, öğrencilerin materyalle aktif olarak ilgilenmek yerine pasif olarak bilgi aldıkları derslere dayanmaktadır.

Standart Müfredat: Müfredat, matematik, fen, edebiyat ve tarih gibi temel konulara odaklanarak sınıflar arasında tek tipleştirme eğilimindedir. Testler ve kısa sınavlar gibi değerlendirme yöntemleri standartlaştırılarak öğrenci performansı belirli ölçütlere göre ölçülür.

Yönlendirilmiş Öğrenme ve Ezberleme: Öğrencilerin genellikle yüzeysel anlayışa yol açabilecek gerçekleri ve rakamları ezberlemeleri beklenir. Bu yaklaşım, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerine kıyasla bilginin kısa süreli tutulmasına sebep olmaktadır.

Disiplinli Ortam: Geleneksel sınıflar, kural ve davranış yönetimine vurgu yaparak tipik olarak yapılandırılmış mekanlar biçimindedir ve oldukça disiplinlidir. Bu ortam dikkat dağınıklığını en aza indirmek ve eğitsel görevlere odaklanmayı en üst düzeye çıkarmak için tasarlanmıştır.

Günümüzde çağdaş eğitim yaklaşımlarının popülerleşmesine rağmen geleneksel eğitim biçimleri ilgili literatüre bakıldığında çeşitli avantajlar sunmaktadır. Bu avantajları da şu şekilde kategorize etmek mümkündür.

Açık Yapı: Geleneksel eğitim hem öğretmenler hem de öğrenciler için net bir çerçeve sağlar. Bu yapı, öğrenme ortamında odaklanma ve organizasyonun sürdürülmesinde faydalıdır.

Disiplin ve iş ahlakı: Disipline ve rutin olana vurgu, öğrencilere çalışmaya bağlılığı ve sorumluluğu öğretmek güçlü bir iş ahlakı aşılacaktır.

Tekdüzelik ve Eşitlik: Standartlaşmış bir müfredat tüm öğrencilerin aynı temel bilgiyi almasını sağlayarak özellikle daha az kaynağa sahip sistemlerdeki eğitime erişim sürecinde standart bir eşitlik düzeyini teşvik etmektedir.

Standart Hale gelmiş Ölçme Sistemlerine Hazırlık: Öğrencileri giderek daha rekabetçi hale gelen iş piyasalarına tutunmalarına, yüksek öğrenime kabul edilmelerine ve iş başvurularında sıklıkla kullanılan standartlaştırılmış testlere ve değerlendirmelere hazırlamaktadır.

Geleneksel eğitim yaklaşımı dünya genelinde eğitim sistemlerinin şekillenmesinde uzunca zamandır önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlayışın yapılandırılmış öğrenmeyi kolaylaştıran güçlü yönleri olsa da katılım, uyarlanabilirlik ve her kesimden öğrencilere sağladığı destek konusundaki sınırlamalar gibi konular bağlamında çağdaş yaklaşımı savunanlarca eleştirilmektedir. Bu eleştiriler geleneksel eğitim anlayışını sorgulanır hale getirmiştir. Eleştirilerin bulunduğu ortak nokta ise; geleneksel eğitim uygulamalarının avantajlarını çağdaş ve kapsayıcı yaklaşımlara duyulan ihtiyaçla dengeleyerek tüm öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayan daha bütünsel bir eğitim deneyimini desteklemektir.

ÇAĞDAŞ EĞİTİM ANLAYIŞI

Geleneksel yaklaşımların ortaya çıkardığı problemlere yanıt olarak, öğrenci merkezli uygulamaları, eleştirel düşünmeyi ve uyarlanabilirliği vurgulayan çağdaş eğitim yöntemleri konuşmaya başladı. Toplumun talepleri de bu doğrultuda geliştikçe, eğitimin temelini oluşturan çerçeveler ve stratejiler de gelişmeye başladı. Çağdaş eğitim, eğitimcilerin teknolojik gelişmelere, toplumsal değişimlere ve öğrenme süreçlerindeki yeni anlayışlarına yanıt olarak reform ihtiyacından kaynaklı, 20. yüzyılın sonlarında şekillenmeye başlamıştır. John Dewey ve Paulo Freire gibi teorisyenlerin önderlik ettiği çağdaş eğitim hareketi, temelde eğitimin öğrencilerin yaşamlarıyla alakalı ve duyarlı olmasına yönelik bir değişimin gerektiği fikri üzerine başlamıştır (Dewey, 1996). Bu değişim, eğitimi aşamalı bir biçimde ezberden uzaklaştırarak eleştirel düşünmeyi, iş birliğini ve öğrenme sürecine aktif katılımı teşvik etmeyi öncelemektedir.

Dijital çağla birlikte çağdaş eğitimin genel eğitim modeli olarak iş görmesi bağlamında yeni yöntemler gelişmeye başladı. Teknolojinin klasik sınıflara entegrasyonu bilgiye erişme ve paylaşma şeklini değiştirerek daha kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimlerine olanak sağlamıştır.

Tıpkı geleneksel eğitim yaklaşımları gibi çağdaş eğitim yöntemlerini de birkaç temel ilke ile karakterize etmek mümkündür:

Öğrenci Odaklı Yaklaşım: Öğretmeni birincil bilgi kaynağı olarak önceleyen geleneksel yaklaşımların aksine, çağdaş eğitim öğrenciye odaklanmaktadır (Alıcıgüzel, 1999: 163). Bu yaklaşım, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını, ilgi alanlarını ve öğrenme stillerini tanımayı ve eğitimlerinde aktif rol almalarını sağlamaktadır.

İşbirlikçi Öğrenme: Çağdaş eğitimde grup çalışmasına ve kişiler arası etkileşime vurgu yapılmaktadır. İşbirliğine dayalı öğrenmeyi, iletişimi, problem çözme becerilerini ve ekip çalışmasını teşvik ederek öğrencilerin birbirlerinden öğrenmelerini ve işgücü için gerekli kişilerarası becerileri geliştirmelerini sağlamaktadır (Kesici, 2009: 68).

Teknolojik Entegrasyon: Dijital araçların ve platformların dahil edilmesi öğrenme deneyimlerini geliştirir. Teknoloji, çok çeşitli kaynaklara erişimi kolaylaştırır, farklılaştırılmış öğretimi destekler ve öğrenmeyi daha ilgi çekici ve alakalı hale getirerek çevrimiçi iş birliğine olanak tanır.

Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme: Çağdaş yöntemleri katı ezbercilik yerine bilgileri analiz etmeye, değerlendirmeye ve sentezlemeye teşvik etmektedir. Bu yaklaşım öğrencileri

eleştirel düşünceye, karmaşık problemlerde gezinmeye ve bilinçli kararlar almaya hazırlamaktadır.

Biçimlendirici Değerlendirme ve Geri Bildirim: Değerlendirme uygulamaları, yüksek riskli testlerden sürekli biçimlendirici değerlendirmeye geçmiştir. Bu yaklaşım öğrencilerin kendi ilerlemelerini görmelerine ve öğrenme stratejilerini buna göre ayarlamalarına olanak tanıyan sürekliliği vurgulamaktadır.

Çağdaş eğitim yaklaşımları öğrenci merkezli, işbirlikçi ve teknolojiyle bütünleşik stratejilere öncelik vererek geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak son zamanların tercih edilen bir eğitim modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu model, hızla değişen dünyanın gerçeklerine hitap ederek öğrencileri 21. yüzyılda başarı için gerekli becerilerle donatmayı amaçlamaktadır. Ancak kaynak ihtisası, değerlendirme ve değişime direnmedeki zorluklar devam hala devam etmektedir (Yalçinkaya ve Öner, 2020: 253). Eğitimciler, politikacılar ve çeşitli gruplar çağdaş yöntemleri benimsedikçe öğrencilerin çağdaş bir eğitim deneyiminden yararlanabilmelerini sağlamak temel amaç olmuştur. Çağdaş eğitimin kısa sürede popüler olması ise geleneksel eğitimden kaynaklanan olumsuzlukların bariz bir şekilde ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Geleneksel eğitime yönelik eleştiriler birtakım başlıklarla kategorize edilerek pek çok mecrada ifade edilir olmuştur.

İLGİLİ LİTERATÜRDE GELENEKSEL EĞİTİME GETİRİLEN ELEŞTİRİLER

Geleneksel eğitim, öncelikle katı yapısı ve ezberci öğrenmeye verdiği önem nedeniyle yıllar içinde önemli eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Akademisyenler ve eğitimciler bu yaklaşımın genellikle öğrencilerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayamadığını ve öğrencileri modern yaşamın karmaşıklıklarına yeterince hazırlamadığını savunmuşlardır.

Geleneksel eğitime yönelik en önemli eleştirilerden biri, öğrencileri katılım ve motivasyon bağlamında ayırma eğiliminde olmasıdır. Çağdaş eğitimin öncülerinden John Dewey'e göre, geleneksel eğitim öğrenmeyi aktif katılımdan ziyade pasif bilgi emilimine indirgemektedir. Dewey, eğitimin eleştirel düşünmeyi ve problem çözmeyi teşvik etmesi gerektiğini öne sürerek, deneyim yoluyla öğrenimin, bir çocuğun eğitim sürecinin merkezinde olması gerektiğini vurgulamaktadır (Dewey, 1996). Bu yaklaşıma göre derslerde ve ezber motivasyonu, öğrenmeyi keyifli bir arayıştan ziyade bir angaryaya dönüştürmektedir.

İlgili literatüre göre geleneksel eğitim, öğrencilerin bireysel öğrenme stillerini ve ihtiyaçlarını göz ardı ederek sıklıkla herkese uyan tek bir yaklaşımı benimsemektedir. Örneğin Howard

Gardner'in çoklu zeka teorisi öğrencilerin dilsel, mantıksal—matematikselsel veya müzikal zeka gibi farklı güçlere sahip olmaları gerektiğini vurgularken geleneksel yöntemlerin genellikle bu yeteneklerin yalnızca dar bir yelpazesini desteklediğini söylemektedir (Başaran, 2004: 8). Eğitimde çeşitliliğin savunucularından Carol Ann Tomlinson'da eğitimin bireysel ihtiyaçları karşılayacak şekilde uyarlanması gerektiğini vurgulayarak, öğrencilerin ilgi alanlarını ve öğrenme tercihlerini yansıtan materyallerle meşgul olduklarında en iyi şekilde öğreneceklerini ifade etmektedir (Onat vd, 2023: 2690).

Eleştirmenlerin vurguladığı diğer bir nokta da geleneksel eğitimdeki ezberci öğrenmenin eleştirel düşünceyi ve yaratıcılığı engellediği yönündedir. E.D. Hirsch, Kültürel Okuryazarlık adlı çalışmada ezberciliğe aşırı vurgu yapılmasının, materyali derinlemesine anlamaktan ziyade aksine yüzeysel anlayışa sebep olduğunu iddia etmektedir (Demir ve Sevgi, 2022:81). Bu eleştiri, geleneksel eğitimin yaratıcılığı bastırıldığını savunan Ken Robinson tarafından da dile getirilmektedir. Robinson, bir konuşmasında insanları yaratıcı kapasiteleri dışında eğitiyoruz diyerek yenilikçi düşünmeyi teşvik eden eğitim stratejilerine duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır (Robinson, 1999).

Eleştirilen geleneksel eğitimin bir diğer kritik tarafı, öğrenci başarısının birincil ölçüsü olarak standartlaştırılmış testlere dayandırılmış olmasıdır. Araştırmalar yüksek riskli testlerin öğrenciler ve öğretmenler üzerinde önemli bir baskı yaratabileceğini ve daha geniş bir içerik anlayışı pahasına test hazırlığında dar bir odaklanmaya yol açabileceğini göstermiştir. Önde gelen bir eğitim araştırmacısı olan Linda Darling-Hammond'un da belirttiği gibi bu test kültürü, daha derin sorgulama ve eleştirel analiz yerine analize ve hatırlamaya öncelik vererek bireyi anlamlı öğrenmeden caydırabilmektedir (Ergün, 2010: 11).

Son olarak, geleneksel eğitim genellikle öğrencilere yaşam boyu öğrenme ve uyum sağlama için gerekli becerileri kazandırmakta zorlanmaktadır. Eğitim teorisyeni Paulo Freire, geleneksel eğitimi, öğrencilerin öğrenimlerine aktif katılımcılar olarak değil, bilginin pasif alıcıları olarak görüldüğü "bankacılık modeli" nedeniyle eleştirmektedir. Freire, öğrencilerin diyalog ve eleştirel düşünmeyle meşgul olduğu, böylece karmaşık bir dünyada gezinmek için gerekli becerileri geliştiren problem oluşturma eğitimini savunmaktadır (Aydın ve Akto, 2021: 1182).

Özetle, geleneksel eğitime yönelik eleştiriler öğrenci katılımı, bireyselleştirilmiş öğrenme, eleştirel düşünme, değerlendirme yöntemleri ve beceri geliştirme konularındaki önemli eksiklikleri vurgulamaktadır. Geleneksel eğitim yüzyıllardır öğretme ve öğrenme için bir temel sağlamış olsa da bu eleştiriler eğitime daha uyumlu, ilgi çekici ve öğrenci merkezli yaklaşımları

benimseyen reformlara olan acil ihtiyacın altını çizmektedir. Literatür, öğrencileri çağdaş toplumun zorluklarına daha iyi hazırlamak için eğitimcileri eleştirel katılım, yaratıcılık ve yaşam boyu öğrenme becerilerine öncelik veren alternatif yöntemleri değerlendirmeye teşvik etmektedir.

BULGULAR/YORUM

Otoriter Eğitim

Filmin merkezinde otorite teması ve bunun öğrenciler üzerindeki etkisi yer almaktadır. Welton Academy disiplini, otoriteye saygıyı ve yerleşik normlara bağlılığı vurgulayan geleneksel eğitim ilkelerinin somut bir örneğidir. Müdür Bay Nolan gibi isimler tarafından temsil edilen okul yönetimi bu ilkelere katı bir bağlılık göstermektedir. Film, bu otoritenin yaratıcılığı ve eleştirel düşünceyi bastırıldığını, öğrencilerin statükoyu sorgulama cesaretini kırdığı bir ortam yarattığını öne sürmektedir. Karakterlerin hemen hepsinin aynı kıyafetleri giymesi ve saç stillerinin bile aynı olması geleneklere bağlı oldukları düşüncesini destekleyen vurgulamalardır.

Ancak Robin Williams'ın canlandırdığı John Keating, öğrencilerini bağımsız düşünmeye ve bireyselliklerini benimsemeye teşvik ederek bu dinamiği bozmaktadır. Yeni bakış açıları kazanmak için sıraların üzerinde durmak ve öğrencileri şiirin güzelliğini takdir etmeye teşvik etmek gibi alışılmadık öğretim yöntemlerini tanıtmaktadır. Masanın üstüne çıkarak 'hayata karşı farklı bakış açısı kazanıyorum' demektedir. Öğrencilerine kitap okurken bile sadece yazarın yazdıklarını değil kendi düşüncelerinizi de ele alın önerisinde bulunmaktadır. Öğrencilerin kendilerini önemsemelerinin kendi eylemleriyle ortaya çıkabileceklerini vurgulamaktadır. Bir başka örnekte, yine avluda işlediği ders esnasında, inançların eşsiz olduğunu, herkesin kendine özgü olduğunu söyler. Böylece herkesin kendi yürüyüşünü, özünü bulmasını ister. Burada vurgulan şey çağdaş eğitimin bireye verdiği değeri öne çıkarmaktır. Keating'in buradaki yaklaşımı okuldaki geleneksel güç yapılarına meydan okumakta ve otoriter kişiler ile kişisel ifade arayışı arasındaki gerilimi ortaya koymaktadır. Film bu çatışmayı

entelektüel meraktan ziyade itaat ve itaate öncelik veren bir eğitim sistemini eleştirmek için kullanmaktadır.

Uyumluluk ve Bireysellik

Filmde hemen hemen bütün sekanslarda bir uyum tasviri bulunmaktadır. Bu uyum tasviri, geleneksel eğitime yönelik eleştirinin merkezinde yer almaktadır. Welton Academy'deki öğrenciler, akademik olarak başarılı olmaları ve toplumsal beklentilere bağlı kalmaları konusunda büyük bir baskıya maruz kalmaktadırlar. Bu baskı özellikle oyunculuk konusunda tutkulu olan ancak babasının daha geleneksel bir kariyer peşinde koşma yönündeki katı beklentilerine uymak zorunda kalan Neil Perry'nin karakterinde belirginleşmektedir. Film, geleneksel eğitimin kişisel tatmin yerine dışarıdan onay almayı nasıl öncelediğini ve bunun bireyselliğin bastırılmasına yol açtığını göstermektedir.

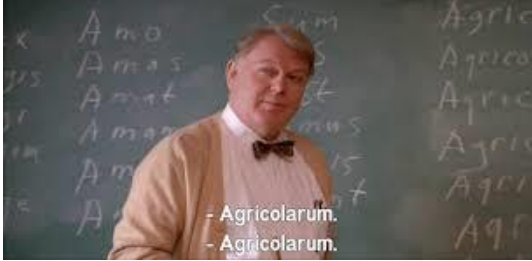

Buna karşın Keating'in öğretileri öğrencilere tutkularını benimsemeleri ve hayallerinin peşinden gitmeleri konusunda ilham vermektedir. "Ölü Ozanlar Derneği"nin yeniden canlanması filmde çok önemli bir dönüm noktası işlevi görürken öğrencilerin şiir ve kendilerini ifade etme yoluyla kimliklerini keşfetmelerine olanak tanımaktadır. Bu gizli grup, Welton Akademisi'nin baskıcı uyumuna karşı isyanın sembolü haline gelmektedir. Ancak film aynı zamanda bu isyanla ilgili riskleri de vurgulamaktadır. Çünkü öğrenciler hem idarenin hem de ailelerinin tepkisiyle karşı karşıya kalmakta ve bu da yerleşik normlara meydan okumanın ne kadar büyük riskler taşıdığını göstermektedir. Örneğin yönetimden sorumlu Dr. Nolan kurallara uymadığı ve düzeni bozduğu gerekçesiyle kendini ifade etmesine olanak tanımadan Charlie'yi rencide edici bir şekilde cezalandırmaktadır.

Tutkuya Dayalı Öğrenme

"Ölü Ozanlar Derneği", gerçek öğrenmenin yerine notlara ve övgülere öncelik veren faydacı eğitim yaklaşımını eleştirmektedir. Film, geleneksel eğitim sistemlerinin genellikle öğrencileri yalnızca sayılara indirgediğini, öğrenme sevgisini teşvik etmek yerine ölçülebilir başarılarla odaklandığını öne sürmektedir. Örneğin Latince öğretmeni (Mcalister) derste ezberci öğretim

biçimini kullanarak ilk olarak kendisi söyler ardından öğrencilerin bunu tekrar etmesini ister. Ya da matematik öğretmeni (Dr. Hager) sadece kitaba bağlıdır ve dersinde ceza yöntemi kullanarak ödevlerini yapmazlarsa final notundan puan düşeceğini belirterek otorite kurmaya çalışmaktadır.

Keating'in yöntemleri, öğrencilerin materyalle anlamlı ve kişisel bir şekilde etkileşime girdiği daha bütünsel bir eğitim yaklaşımını savunmaktadır. Şiir yoluyla öğrencilerini duygularını, düşüncelerini ve isteklerini keşfetmeye teşvik eder. Film, tutkuyla öğrenmenin dönüştürücü gücünü vurgulamakta ve edebiyatla ilgilenmenin nasıl kendini keşfetmeye ve kişisel gelişime yol açabileceğini göstermektedir. Bu yaklaşım, öğrencilerden gerçekleri ezberlemelerinin ve belirlenmiş yolları takip etmelerinin beklendiği Welton Akademisi'nin katı müfredatıyla keskin bir tezat oluşturmaktadır.

İsyan Etmenin Sonuçları

Film bireysellik arayışını savunurken, aynı zamanda geleneksel eğitime karşı isyanın sonuçlarının ciddi bir tasvirini de ortaya koymaktadır. Filmin doruk noktası, hayallerini babasının otoriter talepleriyle uzlaştıramayan Neil'in trajik intihar kararıyla belirlenmektedir. Olayların bu yürek parçalayıcı dönüşümü, toplumsal baskıların tehlikelerini ve uyumun duygusal bedelini vurgulamaktadır.

Neil'in ölümü, geleneksel normlara meydan okumanın risklerini güçlü bir şekilde hatırlatmaktadır. Film, bireysellik arayışının gerekli olmasına rağmen, özellikle kişisel tatminden ziyade uyumluluğa değer veren bir toplumda bunun risklerle dolu olduğunu

aktarmaktadır. Neil'in ölümünün ardından diğer öğrenciler acılarıyla ve seçimlerinin etkisiyle yüzleşmeye sevk edilmektedir. Bunun sonucunda da kendini ifade etmenin ve beklentilere meydan okuma cesaretinin öneminin daha derin anlaşılmasına yol açılmaktadır.

SONUÇ

Peter Weir'in yönettiği ve 1989'da gösterime giren "Ölü Ozanlar Derneği" filmi; eğitim, uyum ve bireysellik arayışıyla ilgili temaları dokunaklı bir şekilde incelemesiyle büyük beğeni toplayan bir yapımdır. Welton Akademisi'nin muhafazakar ortamında geçen film, geleneksel eğitimin katı yapıları ile yaratıcı düşüncenin özgürleştirici potansiyeli arasında keskin bir karşıtlık sunmaktadır. Film, öğrencilerine tutkularını benimsemeleri ve toplumsal normlara meydan okumaları konusunda ilham veren İngilizce öğretmeni John Keating karakteri aracılığıyla, bireysellikten ziyade uyumu ön planda tutan geleneksel eğitim sistemini eleştirmektedir.

Sonuç olarak, "Ölü Ozanlar Derneği" filmi uyum ve bireysellik arasındaki gerilimi, otoritenin rolünü ve tutkulu öğrenmenin değerini vurgulayarak geleneksel eğitimin ilgi çekici bir eleştirisi olarak hizmet etmektedir. Film, John Keating karakteri ve öğrencilerinin deneyimleri üzerinden yaratıcılığı, eleştirel düşünmeyi ve kişisel gelişimi teşvik eden bir eğitim sistemini önermektedir. Toplumsal normlara meydan okuma cesaretini kutsarken, aynı zamanda bu tür bir isyandan doğabilecek sonuçlara dair ciddi bir hatırlatmayla da seyircinin dikkatini çekmektedir. Sonuç olarak film, izleyicileri bireyin tutkularının peşinden gitmesinin önemi ve bireyselliği benimseyen eğitimin dönüştürücü gücü üzerinde düşünmeye teşvik etmektedir.

KAYNAKÇA

ALICIGÜZEL, İ. (1999). Çağdaş Okulda Eğitim ve Öğretim , Sistem Yay., İstanbul.

AYDIN, M., AKTO., A. (2021). Paulo Frere Ve Eğtm Felsefesi, Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 3, sayfa: 1176-1191

BAŞARAN, I. (2004). Etkili Öğrenme Ve Çoklu Zekâ Kuramı: Bir İnceleme, Ege Eğitim Dergisi, (5): 7-15

DEMİR, Ş., KINGİR, S. (2022). Öğretmenlik Mesleğinin Genel Yeterliklerinde Kültürel Okuryazarlık, Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl 8 Sayı 1, Sayfa: 75-103

DEWEY, J. (1996). Demokrasi ve Eğitim , (çev. Tahsin Yılmaz), Ege Üni. Yay., İzmir

ERGÜN, M. (2010). Evolution of Teaching Profession and Training the Future Teachers, Inonu University Journal Of The Faculty Of Education, December, Volume. 11, Issue. 3, pp. 1-13

JENKINS, J. (1980). Örgün Olmayan Eğitimde Film (Çev.Dursun Gökdağ) Kurgu Dergisi, sayı:3, 352-360.

KESİCİ, A. (2009). Çağdaş Eğitim ve Eğitimde Yönetimin Önemi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

KILIÇ, A., ALTINIŞIK, S., KILIÇ, A.A. (2022), Khan'ın Dünya Okulu Kitabı Kapsamında Eğitimi Yeniden Düşünmek, Education & Youth Research, Cilt.:2, Sayı:2, Sayfa:59-80

Ölü Ozanlar Derneği Filmi (1989)

ONAT, M., BAŞOĞUL, M., AYAS, D., YAKUT, A., ÇETİN, S. (2023). Farklılaştırılmış Öğretimin Ülkemiz Eğitim Sistemindeki Yeri Sınıflarda Uygulama Sıklığı ve Öğrenci Başarısı Üzerine Etkileri, International Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences, 9 (63) APRIL, sayfa: 2685-2699

ROBINSON, K. (1999). National Advisory Committee on Creative and Cultural Education, Çevrimiçi: <https://sirkenrobinson.com/pdf/allourfutures.pdf>

TEZCAN, M.(1997). Eğitim Sosyolojisi , Ankara

YALÇINKAYA, E., ÖNER, G. (2020). Dünyada Çağdaş Eğitim Hareketleri, içinde: Eğitim Tarihi, Ed: KÖÇER, M., KOÇOĞLU, E., Pegem Akademi, Ankara

SİNEMA VE EĞİTİM İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA BİR BELGESEL TÜRÜ OLARAK EĞİTİM FİMLERİ

Prof.Dr. Yusuf YURDİGÜL

Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi

yurdigul@atauni.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9903-4176>

Prof.Dr. Aslı YURDİGÜL

Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi

asli.acar@atauni.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5333-9751>

ÖZET

Eğitim filmi konulu sinema literatürüne bakıldığında akla gelen ilk tür belgesel olmaktadır. En genel olarak gerçekliğin yaratıcı bir biçimde yorumlanması biçiminde bir üsluba sahip olan belgesel türü eğitim söz konusu olduğunda daha kişisel olabilmektedir. Özellikle belirlenen bir konu hakkında toplumun bilgilendirilmesi ya da bilinçlendirilmesinde iş görmektedir. Genellikle okullarda ve endüstride kullanılan bir belgesel türüdür. “The specialized film” biçiminde literatürde geçen eğitim filmleri özel konular üzerine belgeselin gerçek ile olan gücünü kullanmaktadır. Bu durumda eğitim konusu birincisi; direk eğitim sürecinde belgesel sinemanın rolü, ikincisi de belgesel sinemada eğitim konusunun işlenmesi sürecidir. Her iki durumda da sinema toplumların modernleşme sürecinde eğitici bir misyona sahiptir.

Eğitim, sinema ve eğitim ve belgesel gibi konular bu çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Çalışmanın kavramsal çerçevesini ortaya koymak için literatür taraması yöntemi kullanılmaktadır. Sinema tarihinden seçilecek örnek filmler ise analiz edilecektir. İçerik analizi yönteminin kullanıldığı bu aşamada sinema ve eğitim konulu filmlere yönelik çıkarılan anahtar kelimeler üzerinden kategorik bir film analizi uygulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Sinema, Belgesel Film

EDUCATIONAL FILMS AS A DOCUMENTARY GENRE IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CINEMA AND EDUCATION

ABSTRACT

When looking at the cinema literature on educational film, the first type that comes to mind is documentary movie. In general, the documentary genre, which has a style in the form of a creative interpretation of reality, can be more personal when it comes to education. In particular, it works in informing or raising awareness of the society about a certain issue. It is a type of documentary that is usually used in schools and industry. Educational films set in literature in the form of "The specialized film" use the power of documentary with reality on special topics. In this case, the subject of education, firstly, is the role of documentary cinema in the direct educational process, and secondly, the process of processing the subject of education in documentary cinema. In both cases, cinema has an educational mission in the process of modernization of societies.

Subjects such as education, cinema and education and documentary constitute the conceptual framework of this study. The literature review method is used to reveal the conceptual framework of the study. Sample films selected from the cinema history will be analyzed. At this stage, where the content analysis method is used, a categorical film analysis is applied based on the keywords extracted for films about cinema and education.

Keywords: Education, Cinema, Documentary Film

GİRİŞ

Çağdaş eğitim ortamında, multimedya kaynaklarının entegrasyonu geleneksel pedagojik yaklaşımları dönüştürerek sinemanın bir öğrenme aracı olarak iş görmesine vesile olmuştur. Sinematografi alanında ortaya çıkan çeşitli türler arasında eğitici filmler, izleyicileri yalnızca bilgilendirmekle kalmayıp aynı zamanda meşgul eden belgesel film yapımını da ortaya çıkarmıştır. Belgeselin alt türü olarak ortaya çıkan eğitici filmler ise bilim ve tarihten sosyal konulara, kültürel çalışmalara kadar çeşitli alanlarda bilgiyi geliştirmek, eleştirel düşüncüyü teşvik etmek ve öğrenme deneyimlerini kolaylaştırmak için iş görmüştür. Eğlence ve eğitim arasında bir köprü görevi görerek, diğer belgesel türleri içinde kapsamlı bir etki alanına sahip olmuştur. Belgeselin etkili bir türü olarak bu filmler bilgilendirirken aynı zamanda ilgi çekici anlatılar ve görsel hikayelerle izleyicileri ilgisini çekmeyi amaçlamaktadır.

Teknolojideki ilerlemeler ve eğitim paradigmalarındaki değişikliklerle birlikte eğitim belgesellerinin önemi de önemli ölçüde arttı. Böylece başlangıcından günümüze sinema ya da sinema yoluyla anlatım bir evrim geçirerek günümüzdeki haline ulaştı. Sinemanın evrimi sadece kendisinin bir araç olarak gelişiminde ortaya çıkmamış, görsel hikaye anlatımının giderek daha güçlü bir iletişim aracı olarak kabul edildiği eğitim teorileri ve uygulamalarındaki gelişmelerle paralel ilerlemiştir.

Belgeseller gerçek hayattaki olayları ve konuları tasvir etme yetenekleriyle eğlence ve eğitim arasında bir köprü görevi üstlenmiştir. Özellikle eğitim filmleri, izleyicilere geleneksel sınıf ortamlarının sınırlarını aşan sürükleyici bir deneyim sunarak bu köprüyü genişletmiştir. Eğitimciler muhataplarının dikkatini çekmek ve karmaşık konuları daha iyi anlamalarını sağlamak için yenilikçi yollar ararken, eğitim filmleri eleştirel düşünceyi teşvik edebilecek ve çeşitli konulara yönelik daha derin bir takdir geliştirebilecek çok önemli bir kaynak olarak ortaya çıkmıştır.

Tarihsel olarak sinema ve eğitim arasındaki ilişki ikili bir ilişkidir. Başlarda sinema genellikle bir eğlence aracı olarak görülürken, bir eğitim aracı olarak potansiyeli zaman içinde keşfedilmiştir. Belgesel film yapıcılığının 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkması, izleyicilere ilgi çekici bir formatta sunulan gerçeklere dayalı içerik sağlayarak sosyal sorunları, tarihi anlatıları ve bilimsel keşifleri ele alabilecek yeni bir türün yolunu açmıştır. Bu belgesel geleneğinden yola çıkan yönetmenler, izleyicileri yalnızca bilgilendirmeyi değil aynı zamanda onlara ilham vermeyi, onları çevrelerindeki dünyayı keşfetmeye ve sorgulamaya teşvik etmeyi denemişlerdir. Bunun dışında belgeselin bu türü propaganda ve askeri amaçlı olarak da kullanılmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı sürecinde ülkelerin ordularını eğitmek ve toplumlarını savaşa motive etmek noktasında eğitici belgeseller tercih edilmiştir.

Çalışma sinematografik anlatıda belgesel türünün eğitim maksatlı kullanımını literatürel olarak ele almaktadır. Bu doğrultuda sinema ve eğitim ilişkisi, belgesel ve türleri, eğitim belgeselleri ve örnek belgesellerin analizi bağlamında bir kavramsal çerçeve üzerinden sürdürülmektedir.

SİNEMA VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

Sinema ve eğitim arasındaki ilişki çok yönlüdür ve sinema bir yandan eğitim uygulamalarını yansıtırken diğer yandan bu uygulamaları şekillendirmektedir. Bir kitle iletişim biçimi olarak sinema, bilginin yayılması için etkili bir araç haline dönüşmüştür.

Görüntünün sinematografik olarak üstünlüğü eğitim noktasında da ortaya çıkmaktadır. Bazin'in meşhur ifadesinden de hatırlanacağı üzere gerçeklik kategorisinin gerçeğe inanma ve görüntüye inanma biçiminde iki ana kategoride düşünüldüğü sinemasal anlatımda eğitim konusu, öncelikle görüntüye olan inancın iş gördüğü bir mecrada işlenmektedir. Film dilinin değişik çevre ve koşullarla ilintili olması, oldukça geniş bir kitleye hitap edebilmesi, gerçeğe yakın durabilmesi, olayları yeniden gösterebilmesi, oldukça güdüleyici bir araç olması ve

anımsamayı kolaylaştırması nedenlerinden dolayı sinematografik anlatıyı eğitim sürecinde tercih edilen bir araç haline dönüştürmüştür.

Sinema ve eğitim ilişkisini iki pratik bağlamında değerlendirmek mümkündür. Birincisi; sinemanın bir eğitim aracı olarak kullanımına dönük daha çok belgesel türü açısından öne çıkan işlevi, ikincisi de; eğitim olgusunun sinema filmleri içerisinde bir amaç olarak yer bulmasına ilişkin olan ve daha çok drama türü yapımlarda karşılaşılan işlevidir.

Eğitim olgusunun sinema filmleri içerisinde bir amaç olarak kullanıldığı durumlar genellikle informal eğitimin söz konusu olduğu durumlardır. Sinema filmlerinin belirli bir konuyu, belirli bir olay örgüsü içerisinde ve halkın tanıdığı, kabullendiği kişiler/oyuncular aracılığı ile işlemesi eğitim aracı olarak kullanılmasında önemli rol oynamaktadır. Filmlerde rol alan oyuncuların giyim-kuşamı, yeme-içmesi, konuşması vb. toplumun filmlere özenmesi, çoğunlukla filmlerde rol alan kişiler gibi olmaya çalışmasıyla sonuçlanmaktadır. Örneğin, köyden çıkmış , okuma yazma bilmeyen genç ve güzel kızın şehre gelmesi, zengin bir ailenin himayesine girmesi, burada giyinmeyi, konuşmayı, yemeyi-içmeyi ve okuma-yazmayı öğrenmesi klasik Türk filmlerinin vazgeçilmez öğelerindedir. Bu yolla izleyicilere de bir ders verilmekte, onların da filmlerdeki gibi giyinip-kuşanması, davranması teşvik edilmektedir. Yani sinema aracılığıyla toplumda olumlu yönde bir davranış değişikliği meydana getirilmektedir (Yurdigül, 2014: 491).

Sinemanın bir eğitim aracı olarak kullanılması, eğitimcilerin filmin öğretme ve bilgilendirme potansiyelini fark ettikleri 20. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Kanada Ulusal Film Kurulu (NFB) ve Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'daki çeşitli hükümet organları tarafından üretilen erken eğitim filmleri, izleyicilere bilim ve tarihten pratik becerilere ve sosyal konulara kadar çeşitli konularda eğitim vermek ve bilgilendirmek için tasarlanmıştır (Yakar, 2013:26). Bu filmler sadece bilgilendirici olmakla kalmayıp, aynı zamanda sinemanın eğitim misyonunu pekiştirerek toplumsal değerleri ve algıları şekillendirmeye çalışmıştır.

Belgesel film yapımı bağlamında eğitim filmleri eğlendirmek yerine eğitmeye yönelik birincil işlevleriyle ayırt edilmektedirler. Belgeseller genellikle gerçeği temsil edecek şekilde tasarlanırken, eğitim filmleri izleyiciye belirli bilgileri veya argümanları iletmeyi amaçlayan yapılandırılmış, didaktik içerik sağlamaya odaklanmaktadırlar. Bununla birlikte belgesel ve eğitim filmi arasındaki sınırlar her zaman net olmamıştır. Bazı belgeseller bir eğitim yaklaşımı benimseyebilirken, bazı eğitim filmleri belgesel teknikleri kullanabilmektedir. Çizgilerin bu

şekilde net olmaması, eğitim filmlerinin geliştiği tarihsel, teknolojik ve pedagojik bağlamların incelenmesini de ayrıca gerekli kılmaktadır.

Eğitim filmlerinin erken tarihine bakıldığında, sinemanın gelişimi ile yakından bağlantılı olduğu görülmektedir. Film teknolojisi ilerledikçe, eğitimciler film potansiyelini bir eğitim aracı olarak hızlı bir şekilde fark etmişlerdir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 1910'lar ve 1920'ler, coğrafyadan ahlaki değerlere kadar çeşitli konuları öğretmek için tasarlanmış filmler üreten McGraw-Hill Film Şirketi gibi eğitici film stüdyolarının kurulduğu görülmektedir (Yakar, 2013:23).

1930'larda ve 1940'larda, hükümet tarafından finanse edilen eğitim filmleri yükselişi geçmiştir. ABD hükümeti, Works Progress Administration (WPA) gibi girişimlerle, halkı sağlık, tarım ve savaş zamanı çabaları da dahil olmak üzere bir dizi konular hakkında bilgilendirmek için tasarlanmış filmlerin yapımını finanse etmiştir. Bir diğer örnek de 1939'da kurulan Kanada Ulusal Film Kurulu, Kanada halkını kültürel mirasları ve sosyal sorunları hakkında eğitmeyi amaçlayan geniş bir film arşivi oluşturarak eğitim filmlerinin yapımında bir diğer kilit oyuncu olmuştur (As ve Parsa, 2023: 433).

20. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde, görsel öğrenme kavramı eğitim çevrelerinde cazibe kazandıkça eğitim filmleri çoğalmaya başlamıştır. 1950'ler ve 1960'larda okullar, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları için çok sayıda filmin üretilmiş, bu dönem eğitim filmleri için altın bir dönem olmuştur. Bu dönem okuryazarlığı geliştirmek, teknik eğitim vermek ve sosyal değişimi teşvik etmek amacıyla belgesel türü filmlerin yoğun olduğu bir dönemdir. Dönemin *The Negro Soldier* (1944) ve *A Place to Stand* (1967) filmleri kamuoyunun nasıl eğitebileceğinin ve etkilenebileceğinin önemli örneklerindedir.

1970'lerde televizyonun baskın bir eğitim aracı olarak yükselişiyle geleneksel eğitim filmlerinin de rolü değişmeye başlamıştır. Bu dönemde eğitim filmleri hem formal hem de informal eğitimin şekillendirilmesinde önemli hale gelmiştir. Genellikle sınıflarda veya özel medya kütüphaneleri aracılığıyla görülen eğitim filmleri, görsel medyanın pedagojik bir araç olarak nasıl işlev görebileceğinin daha geniş bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmuştur.

Bu süreçler neticesinde sinemanın eğitim uygulamalarına entegrasyonu, öğretme ve öğrenmenin gerçekleşme şeklini değiştirmiştir. Eğitici filmler öğrencilerin ilgisini çekmek için yeni yöntemler geliştirmiştir. Araştırmalar özellikle görsel medyanın eğitimde sürekliliği ve

kavrayışı artırabileceğini ve onu modern pedagojide önemli bir araç haline dönüşebileceğini göstermiştir. Görsel öğrenme biyoloji, fizik ve sanat gibi karmaşık veya soyut kavramların tek başına metin yoluyla iletişim kurmasının zor olduğu alanlarda özellikle değerli hale gelmiştir. Bu noktada eğitim filmleri, kavramların görsel temsillerini oluşturarak onları daha erişilebilir ve ilişkilendirilebilir hale getirdikleri için bu alanlarda özellikle etkili olmuştur.

Bunun yanında eğitim filmleri aktif öğrenmeyi teşvik etmektedir. Öğrenciler pasif olarak bilgi almak yerine içerikle ilgilenmekte, onu analiz etmekte ve iletilen mesajlar üzerinde düşündürmektedir. Bu etkileşim eleştirel düşünmeyi teşvik ederken öğrencilerin filmde sunulan materyal ile kendi deneyimleri veya daha geniş toplumsal bağlamlar arasında bağlantı kurmalarına yardımcı olmaktadır. Örneğin, sosyal konular veya tarihi olaylarla ilgili belgeseller, izleyicileri geçmişini düşünmeye ve şimdiki ve gelecek zaman üzerindeki etkilerini düşünmeye teşvik etmektedir.

Bir diğer noktada eğitim filmlerinin bilginin demokratikleşmesine sunduğu katkıdır. Filmlere farklı medya platformlarında erişebilme kabiliyeti geniş dağıtım potansiyeliyle birleştiğinde, eğitimin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Bu imkan, bireylerin kendi zamanlarında ve özel ihtiyaçlarına cevap verebilecek yetişkin eğitimi ve informal öğrenme için vazgeçilmez hale gelmiştir. Ellis ve McLane'e (2005) göre bu filmler karmaşık anlatıları kapsayıcı biçimde ve ilgi çekici bir formatta sunarak farklı izleyiciler için erişilebilir hale getirmiştir. Bu erişilebilirlik geleneksel eğitim yöntemlerinin öğrencilerin katılımını tam olarak sağlamakta sıklıkla zorlandığı bir çağda oldukça önemlidir.

İlgili literatürde eğitim ve sinema ilişkisine dair eğitim filmlerinin fonksiyonunu vurgulayan başka çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri filmlerin eğitim mecralarına dahil edilmesinin öğrenci katılımını ve kavramayı artırabileceğini göstermiştir. Mayer (2009), görsel ve işitsel uyarıyı birleştiren multimedya öğrenme ortamlarının bilginin akılda kalıcılığını önemli ölçüde artırabileceğini ileri sürmektedir. Örneğin, öğrenciler müfredatlarıyla ilgili bir belgesel veya film izledikleri zaman materyali hatırlama ve onu gerçek dünya bağlamlarıyla ilişkilendirme olasılıkları daha yüksektir. Bu, aynı zamanda Bruner'in (1966) öğrenmede anlatının önemini vurgulayan ve hikayelerin bireylerin deneyimlerini ve bilgilerini anlamlandırmasına yardımcı olduğunu öne süren eğitim teorisiyle uyumludur.

Bir başka bakış açısından sinema, eğitimcilere karmaşık sosyal sorunları ele almaları ve eleştirel düşünmeyi teşvik etmeleri için eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Filmler tartışma için

katalizör görevi görebilir ve muhatapları sunulan anlatıları analiz etmeye ve eleştirmeye teşvik edebilmektedir. Örneğin, "12 Angry Men" (1957) ve "Schindler's List" (1993) gibi filmler izleyicileri ahlaki ikilemler, etik düşünceler ve tarihsel bağlarla boğuşmaya teşvik ederek toplumsal yapılar ve insan davranışları hakkında daha derin bir anlayış geliştirmeye teşvik etmektedir (Mayer, 2009). Bu tür çalışmalar, eğitim sürecinde öğrencilerin farklı bakış açılarını değerlendirmeyi ve kendi fikirlerini oluşturmayı öğrendikçe eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesine yol açtığını vurgulamaktadır.

Görsel okuryazarlık yoluyla kültürel farkındalığın artırılması sürecinde de sinema ve eğitim ilişkisi öne çıkan konuların başında gelmektedir. Günümüzün medyaya doymuş ortamında görsel okuryazarlık önemli bir beceri haline gelmiştir. Görsel medyayı yorumlama ve eleştirel bir şekilde değerlendirme yeteneği bilinçli vatandaşlık için oldukça önemlidir. Buckingham'ın (2003) belirttiği gibi, görsel okuryazarlık yalnızca görüntüleri anlama becerisini değil aynı zamanda bunların aktardığı temel mesajları ve ideolojileri sorgulama kapasitesini de kapsar. Görsel bir araç olarak sinema, bu becerilerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynarken öğrencilerin farklı anlatılarla ve kültürel bağlarla etkileşime geçmesine olanak tanımaktadır. Eğitici filmler de genellikle farklı kültürler, tarihler ve sosyal konular hakkında fikir vererek empati ve anlayışı teşvik etmektedir. Örneğin, dışlanmış toplulukların deneyimlerini anlatan filmler öğrenciler arasında bir bağ ve farkındalık duygusunu geliştirmektedir. Bu bağlamda sinema farklı seslerin temsili haline gelip stereotiplere meydan okuyabilir ve öğrencilerin dünya görüşlerini genişleterek daha kapsayıcı bir eğitim ortamına katkıda bulunabilir (Aufderheide, 2007). Çünkü farklı bakış açılarına maruz kalma, kültürel anlayışın işbirliği ve bir arada yaşama için zorunlu olduğu, gittikçe küreselleşen bir dünyada çok önemlidir.

Eğitim ve sinema ilişkisi konusunda dikkat edilmesi gereken bazı hususlar da mevcuttur. Literatür, sinemanın eğitime entegre edilmesinin faydalarının yanında , çeşitli zorlukların ele alınması gerektiğini de vurgulamaktadır. Bunların başında, filmlerdeki yanlış beyan veya önyargı potansiyeli olan durumlar gelmektedir. Rosenthal'ın (1998) ifade ettiği gibi, film yapımcılarının anlatı çerçeveleme ve temsil konusundaki seçimleri izleyicilerin algılarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Bu nedenle eğitimciler, müfredatlarına dahil etmeyi seçtikleri filmleri eleştirel bir şekilde değerlendirmeli ve eldeki konuların dengeli ve doğru tasvirlerini sunmalarını sağlamalıdır.

Buna ek olarak, filmlere ve teknolojik kaynaklara erişimin eğitim araçlarına ulaşmada eşitsizlikler yaratabildiği görüşü de yaygındır. Tüm öğrencilerin okullarda veya evde film izlemek için gereken teknolojiye eşit erişimi yoktur, bu da eğitimdeki mevcut eşitsizlikleri daha da kötüleştirebilir (Buckingham, 2003). Eğitimciler ve politikacılar, filmleri eğitim uygulamalarına entegre ederken bu eşitsizlikleri göz önünde bulundurmalı ve tüm öğrencilerin sinemanın eğitim potansiyelinden yararlanmasını sağlayacak adil çözümler aramalıdır.

Çalışma, sinemanın bir eğitim aracı olarak kullanıldığı durumlarda iş gören bir tür olarak belgesel film üzerinedir. Belgesel bir anlamda sinemanın bir eğitim aracı olarak kullanıldığı durumlarda ortaya çıkan türdür. Sinemada “belgesel” diye adlandırılan tür, sinema tarihinin belli bir döneminde belirgin bir yöntem olarak birdenbire ortaya çıkmamıştır. Belli bir yapımda yeni bir film kavramı olarak birdenbire doğmamıştır. Tersine, belli bir süreç içinde ve somut nedenlerden ötürü gelişerek doğmuştur. Amatör çabalar, propaganda amacına hizmet etme, estetik kaygılar, gerçeği/gerçeğe en yakın olanı gösterme, bilimsel araştırmaları topluma duyurma ve eğitim aracı olarak iş görmesi bu somut nedenlere örnek gösterilebilir.

BELGESEL FİLM

Eğitim de en etkili yöntem olarak öğrenmedir. Belgesel film de görsel bir materyal olması bakımından eğitimi destekleyen, bir araç gereç olarak kabul edilebilir. Belgesel filmler belirli bir amaca hizmet etmek için yapılmışlardır. Bu gördüğümüz ya da deneyimlenen bir olayın ortaya konulması şeklinde olabileceği gibi, bir durum hakkında açık ya da kapalı propaganda yapmak için de olabilir (Battal vd., 2022: 600). İngiliz Belgesel Okulu'nun temsilcilerinden Rotha, belgesel filmin amacını halkı ve onun sorunlarını tespit etmek, toplumları kendi bireylerine ya da diğer toplumlara tanıtmak olduğunu savunur. Bu anlamda belgesel çok geniş bir konu yelpazesi sahip bir türdür. Oldukça geniş bir konu ağında, tüm öğretim seviyelerinde müfredat materyali çok kapsamlı bir alan ortaya koymaktadır. Olay değerlendirme, sorunun çözümlenmesi, soyut düşünceleri somutlaştırma, metaforların (mecaz) gösterilmesi ve tecrübe kazanımı gibi birçok amacı gerçekleştirmede belgesel bir araç olarak iş görmektedir (Tağ, 2003: 70).

Belgesel film, gerçekliğe dayanan farklı bir hikaye anlatma biçimi olarak 19. yüzyılın sonlarından bu yana önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu türün ortaya çıkışı, gerçek hayattaki olayları ve deneyimleri yakalamaya çalışan erken sinema filmlerinin yaratılmasına kadar

götürülebilir. Genellikle kısa ve anlatı yapısından yoksun olan bu ilk filmler, o dönem insanının günlük yaşamını, kültürünü ve önemli olayları ortaya koymuştur.

Gerçeğin yaratıcı bir biçimde sinematografi aracılığıyla yeniden yorumlanması biçimindeki yaygın literatüre göre belgesel sinemayı ilk film örneklerine kadar götürebiliriz. Buna göre belgesel film yapıcılığının doğuşu, 1895'te La Sortie de l'Usine Lumière à Lyon (Trenin Lyotat Garına Varışı) adlı filmlerini gösteren ve fabrikadan çıkan işçileri gösteren Lumière kardeşler gibi öncülerin çalışmalarıyla başlatılmıştır. Bu film, tiyatro gösterilerinden gerçekliğin temsiline doğru bir geçişe işaret ederek gelecekteki belgesel hikaye anlatımına zemin hazırlamıştır. Sonrasında, Robert Flaherty'nin Kuzeyin Nanook'u (1922), bir Eskimo ailesinin hayatına antropolojik bir bakış sunan ilk uzun metrajlı belgesellerden biri olarak kabul edilmiştir. Flaherty'nin sahnelenen olayları belgesel görüntülerle harmanlaması, temsil ve etik açısından türün tarihi boyunca yankı bulacak karmaşıklıkları da ortaya çıkarması başka bir çalışmanın konusuna girmektedir.

1930'lar ve 1940'larda; özellikle Amerika'da çiftçilikle alakalı kurum olan Farm Security Administration'ın (FSA) Büyük Buhran sırasındaki ekonomik mücadelelere ilişkin farkındalığı artırmayı amaçlayan fotoğraf projelerinin etkisiyle, bir toplumsal değişim ve propaganda aracı olarak belgeselin yükselişine tanık olundu. Yine başka bir kurum Works Progress Administration'ın belgesel girişimleri, kamu bilincini şekillendirmede görsel hikaye anlatımının önemini vurgulamıştır (Yakar, 2013:27). Aynı yıllarda İngiltere'de, John Grierson gibi film yapımcılarının türün izleyicileri sosyal konular hakkında bilgilendirme ve eğitime potansiyelini savunmasıyla belgesel hareketi Avrupa'da da ilgi görmeye başlamıştır.

Akabinde savaş sonrası dönem, bireysel anlatılarda ve deneyimlerdeki artışla karakterize edilen yeni belgesel film yapım tarzlarını başlatmıştır. 1960'lar ve 1970'ler, müdahaleci olmayan bir odaklanmayla gerçekliği yakalamayı amaçlayan cinéma vérité hareketinin somutlaştırdığı daha gözlemsel tarzlara doğru bir kaymaya tanık etmiştir. Örneğin Maysles kardeşlerin *Gimme Shelter* (1970) gibi belgeseller, olayları gerçek zamanlı olarak sergileyerek izleyicilerin ortaya çıkan eylemi editoryal kesinti olmadan deneyimlemelerine olanak tanımıştır.

Sonraki yıllarda teknoloji ilerledikçe, belgesel türünde daha fazla ses ve stil çeşitliliğine olanak tanıyan film yapım araçlarının erişilebilirliği de artmıştır. Videonun ve daha sonraki dijital

teknolojinin ortaya çıkışı, film yapım süreçlerini demokratikleştirerek bağımsız film yapımcılarının kısıtlı bir bütçeyle etkili belgeseller üretmelerine sağlamıştır. Bu değişim, 1980'lerde ve 1990'larda, genellikle marjinalleşmiş topluluklara ve sosyal adalet sorunlarına odaklanan çok sayıda kişisel ve aktivist belgeselin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin Jennie Livingston'ın yazdığı Paris Yanıyor (1990) gibi ünlü yapımlar Afro Amerikalı ya da Latin çevrelerdeki LGBT içerikli balo kültürünü incelerken, Errol Morris'in yazdığı The Thin Blue Line (1988) Amerika'da yozlaşmış adalet sisteminin bir adamı haksız yere cinayetten mahkum etmesini ilgi çekici hikaye anlatımı yoluyla yasal sonuçları nasıl etkileyebileceğini göstermiştir.

21. yüzyıla girerken belgesel film yapımı, yayın platformlarının çoğalması ve belgesel ile kurgusal hikaye anlatımı arasındaki çizgileri bulanıklaştıran hibrit formların yükselişiyle bir rönesans yaşamaya başlamıştır. Örneğin *Won't You Be My Neighbor?* (2018) ve *13th* (2016), gibi yapımlar; çağdaş toplumdaki sosyal meseleler, ırk ve kimlik gibi hassas konular hakkında eleştirel tartışmalara girişmiş ve çoğu farklı kesimlerden olan küresel bir izleyici kitlesi üzerinde yankı uyandırmıştır. Ayrıca, sanal gerçeklik (VR) dahil olmak üzere sürükleyici teknolojilerin kullanımı, izleyicilerin ilgisini çekmenin ve etkileyici hikayeler anlatmanın yeni yollarını sunarak belgesel film yapımcılığının geleceğini şekillendirmeye başlamıştır. Daha da ötesi günümüz belgeselleri genellikle realite televizyonundan ve dijital medyadan öğeler içeren, etkileşimi ve izleyici katılımını vurgulayan tarzların karışımını yansıtan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Film yapımcılarının daha geniş kitlelere ulaşmak için sosyal medyadan yararlanması ve izleyiciler için daha katılımcı bir deneyim yaratmasıyla bu tür, çevrimiçi platformlara da yayılmaya başlamıştır.

Sonuç olarak belgesel film, başlangıcından günümüze kadar teknolojik, kültürel ve toplumsal konulardaki değişiklikleri yansıtarak önemli ölçüde gelişmiştir. Hikaye anlatımı için güçlü bir araç olan belgeseller, insan deneyiminin karmaşıklıklarını keşfetmeye ve aydınlatmaya devam ederek izleyicileri çevrelerindeki dünyayla eleştirel bir şekilde etkileşim kurmaya zorlamaktadır.

BELGESEL FİLM TÜRÜ OLARAK EĞİTİM FİMLERİ

Belgeselin türlere ayrılmasına yönelik çalışmalar, 1980'lerin ortalarından itibaren kuramsal çalışmalar içerisinde yerini almaya başlamıştır. Belgesel, kurmaca filmler ya da gazetecilik gibi geniş bir alan olarak düşünülürse, belgesel film türleri, belgeselin çeşitli bölümlerini ortaya koyan parçalar gibi algılanabilir. Bununla birlikte diğer alanlardaki alt türlerden farklı olarak

belgesel film türleri birbirlerinden öncelikle, tarihi dünyayı sundukları üslup açısından, sonra da ele aldıkları konuların doğasından ötürü ayrılmaktadır (Tağ, 2003: 53). Ama belgesel filmlerin gerçek dünya meselelerini araştırmak, gerçekçi hikaye anlatımı sunmak ve kültürel söylemi geliştirmek için önemli bir araç olarak hizmet ediyor olmaları ortak türlerin ortak paydasıdır. Belgesel film türü çok yönlüdür; içeriğin hem anlatımını hem de algılanışını etkileyebilecek çeşitli tarz ve formatları kapsamaktadır.

Belgesel filmler, her biri farklı özelliklere ve izleyiciler üzerinde etkiye sahip olan çok çeşitli türleri kapsar. Bilgi veren ve ikna eden açıklayıcı filmlerden, gerçeği göze batmadan yakalayan gözleme dayalı çalışmalara kadar her tür, insan deneyimine dair benzersiz iç görüler sunmaktadır. Sözelimi katılımcı ve dönüşümlü üslup, film yapımcıları ve konular arasındaki diyalogu daha da genişleterek temsil ve özgünlüğün daha derin bir şekilde keşfedilmesine olanak tanımaktadır.

Tür konusunda literatür belgeselin genel işlevi konusundaki amacına, tarihselliğine ve tekniğin kullanımına vurgu yapmaktadır. Bu şekilde belgeseller dünyayı sundukları üslup ve ele aldıkları konunun doğasından ötürü çeşitli türlere ayrılmaktadır. Ancak literatür bir taraftan tür konusundaki ayrımın altını farklı başlıklarla çizerken diğer taraftan yine bu ayrım konusunda uzlaşım sağlanamamasına da dikkat çekmektedir. Bazı kuramcıların belgesel tür ayrımındaki gerekçelerin farklı oluşu ya da farklı kuramcılarının aynı özellikteki türü sınıflandırırken farklı isimlendirmelerde bulunmaları kimi durumlarda kafa karışıklığına sebep olmaktadır. Belgesel konusundaki tür ayrımı başka bir çalışmanın konusuna girdiğinden bu çalışma tür ayrımı sonrası ortaya çıkan eğitim belgeseline odaklanmaktadır.

Belgeselin türlerine ayrılmasında farklı kuramcılarının yaptıkları sınıflandırmalar bulunmaktadır. Bunlar Wolf Rilla, Bill Nichols, John Izod ve Richard Kilbom, Paul Rotha, John Grierson, Siegfried Kracauer ve Eric Bamouw gibi kuramcı ya da aynı zamanda film yapım süreçlerine katılan uygulayıcılardır. Bunlardan Rilla Eğitim konusunu içerik ve teknik özellikleriyle tür olarak net bir şekilde ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Siegfried Kracauer'da ilk önce kurmaca filmler ve kurmaca olmayan filmler arasında temel bir ayrım yapmaktadır. Daha sonra, kurmacadan kaçınan filmleri haber filmleri (newsreel), belgesel (seyahat, bilimsel, eğitsel filmler), sanat üzerine filmler olarak türlere ayırmaktadır. Belgeseli sınıflandırırken türler arasındaki ayrımın en iyi (amaca göre) yapılabileceğini vurgulayan Rilla eğitim filmlerini The specialized film olarak sınıflandırmıştır (Tağ, 2003:96).

Wolf Rilla	Bill Nichols	John Izod ve Richard Kilborn	Paul Rotha	John Grierson,	Siegfried Kracauer,	Eric Barnouw,
1. Film gazeteciliği konulu filmler 2. Genel konulu filmler 3. Doğa belgeselleri 4. Belirli bir amaca yönelik filmler 5. Sponsor destekli belgeseller 6. Eğitim filmleri 7. Sinema-gerçek.	1. Açıklayıcı belgeseller 2. Gözlemci belgeseller 3. Etkileşimli belgeseller 4. Yansıtıcı belgeseller	1. Açıklayan belgeseller 2. Gözlemsel/doğrudan sinema, 3. Etkileşimli belgeseller 4. Yansıtıcı belgeseller	1. Doğalcı gelenek 2. Gerçekçi gelenek 3. Haber-gerçek geleneği 4. Propaganda geleneği	1. Gezi izlenimleri 2. Sosyal içerikli belgeseller 3. Propaganda belgeselleri 4. Etkileşimli belgeseller	1. Kurmaca filmler 2. Kurmaca olmayan filmler 2.1. Haber filmleri 2.2. Belgesel 2.2.1. Seyahat belgeselleri 2.2.2. Bilimsel 2.2.3. Eğitsel filmler 3. Sanat üzerine filmler	1. Keşif belgeselleri 2. Mühür geleneğindeki belgeseller 3. Resim geleneğindeki belgeseller 4. Taraf tutan belgeseller 5. Savaş propagandası belgeselleri 6. Savaş suçları üzerine belgeseller 7. Şiir geleneğindeki belgeseller 8. Tarihi derleme belgeseller 9. Sponsor desteğiyle gerçekleştirilen belgeseller 10. Gözlemci belgeseller 11. Katalizör belgeseller 12. Gerilla belgeselleri

Rilla ve Kracauer'in sınıflandırmalarına geçmeden önce eğitim konulu belgesellerin özellikleri hakkında ilgili literatüre başvurmakta fayda var. Eğitici belgeseller, gerçekleri temsil etme ve bilgilendirici içeriğe bağlılıklarıyla karakterize edilmektedir. Eğlenceyi veya sanatsal ifadeyi ön planda tutabilen geleneksel belgesellerin aksine, eğitici belgeseller belirli konuların öğrenilmesini ve anlaşılmasını geliştirmek için tasarlanmıştır. Nichols'a (2010) göre, bu filmler genellikle bilgiyi etkili bir şekilde iletmek için net anlatılar ve yapılandırılmış içerik kullanan didaktik bir yaklaşım kullanmaktadırlar.

Eğitim belgesellerinin tanımlayıcı özelliklerinden bir diğeri, uzman ifadelerine ve birincil kaynaklara dayanmasıdır. Pek çok eğitici filmde akademisyenler, uygulayıcılar veya konuyla ilgili ilk elden deneyime sahip kişilerle yapılan röportajlar yer almaktadır. Bu yaklaşım yalnızca içeriğe güvenilirlik kazandırmakla kalmamakta, aynı zamanda izleyicilere farklı bakış açıları da sunmaktadır. Örneğin, Ken Burns'ün (1990) "The Civil War" (İç Savaş) adlı eseri, Amerikan İç Savaşı'nın kapsamlı bir portresini çizmek için arşiv görüntüleri, fotoğraflar ve uzman yorumlarından yararlanarak eğitim belgesellerinin anlatıyı geliştirmek için çeşitli görsel materyallerin nasıl sentezleyebileceğini göstermektedir (Benson, 2017).

Bir başka yaklaşıma göre de eğitim belgeselleri izleyicilerin ilgisini çekmek ve öğrenmeyi kolaylaştırmak için sıklıkla görsel unsurları stratejik olarak kullanmaktadır. Animasyon, canlandırma ve infografikler gibi görsel hikaye anlatma teknikleri, karmaşık kavramları izah etmek için yaygın olarak kullanılmaktadır. Aufderheide'nin (1999) belirttiği gibi, görsellerin eğitim belgesellerine entegrasyonu yalnızca anlamaya yardımcı olmakla kalmamakta, aynı zamanda içeriğin daha geniş bir izleyici kitlesi için daha erişilebilir olmasını sağlayarak akılda kalıcılığı da teşvik etmektedir. Aynı şekilde Mayer'de (2009), görsel ve işitsel bileşenleri içeren multimedya öğrenme ortamlarının bilginin daha iyi anlaşılmasına ve akılda tutulmasına yol açabileceğini savunmaktadır. Dolayısıyla eğitim belgeselleri, bu unsurları birleştirerek

izleyiciler arasında eleştirel düşünmeyi ve tartışmayı teşvik edebilen ilgi çekici bir öğrenme deneyimi yaratmaktadır.

Kimi literatüre göre de eğitim belgeselleri toplumsal değişim ve farkındalık için katalizör görevi üstlenmektedir. E. Barnow'da bu belgeseli katalizör belgeseli olarak sınıflandırmaktadır. Örneğin "An Inconvenient Truth" (Uygunsuz Gerçek 2006) gibi filmler, iklim değişikliği konusunda farkındalık yaratmak ve izleyicileri harekete geçmeye teşvik etmek için önemli bir rol oynamaktadır. Yine Corner'ın da (2013) belirttiği gibi eğitim belgeselleri acil sorunları erişilebilir bir formatta sunarak kamusal söylemi şekillendirirken toplumsal tutumları etkileyebilmektedir. Bu bilgilendirme ve eyleme ilham verme yeteneği, eğitim belgesellerinin savunucu ve eğitim için güçlü araçlar olma potansiyelini vurgulamaktadır.

Potansiyel faydalarına rağmen, eğitim belgeselleri aynı zamanda birçok zorluk ve sınırlamayla da karşı karşıyadır. Bu filmlerin erişilebilirliği önemli bir sorundur. Pek çok eğitim belgeseli çeşitli platformlarda yayımlansa da tüm izleyiciler teknoloji ve kaynaklara eşit erişime sahip değildir. Buckingham'ın (2003) vurguladığı gibi, erişimdeki eşitsizlikler, özellikle de kaynakların yetersiz olduğu eğitim ortamlarında eğitim filmlerinin etkinliğini engelleyebilmektedir.

Buna ek olarak eğitim belgesellerinde konuların temsili sorunlu olabilmekte, bir belgeselin ürettiği bakış açısı, bilginin nasıl sunulduğunu ve anlaşıldığını etkileyebilmektedir. Rosenthal'ın (2010) vurguladığı gib, film yapımcılarının yaptığı seçimler (hangi seslerin dahil edildiği ve anlatıların nasıl çerçevelendiği gibi) izleyicilerin konuya ilişkin algılarını ve anlayışlarını şekillendirebilmektedir. Bu durum belgesel film yapımcılarının temsili, önyargısı ve etik sorumlulukları hakkında kritik soruları da gündeme getirmektedir.

Özetle eğitim belgeselleri, belgesel film ortamında hayati bir türü temsil ederken öğrenme ve etkileşim için benzersiz fırsatlar sunmaktadır. Gerçek içeriği ilgi çekici hikaye anlatımıyla birleştiren bu filmler, izleyiciler arasında anlayış ve eleştirel düşünmeyi teşvik ederek eğitim için temel araçlar olarak hizmet etmektedirler. Ancak etkilerini en üst düzeye çıkarmak için erişilebilirlik ve temsille ilgili zorlukların ele alınması gerekmektedir.

Eğitime yönelik dijital platformlardaki uygulamalar gelişmeye devam ettikçe eğitim belgesellerinin rolü muhtemelen giderek daha önemli hale gelecektir. Gelecekteki araştırmalar, eğitim belgesellerinin çeşitli eğitim ortamlarındaki etkinliğini ve bunların toplumsal değişim ve farkındalığı teşvik etmedeki sonuçlarını araştıracaklardır. Sonuçta eğitim belgeselleri, karmaşık konuları farklı izleyiciler için erişilebilir ve ilgi çekici hale getirerek eğitim deneyimini

zenginleştirme potansiyeline sahip bir tür olarak belgesel film yapımcılarının odağında olacaktır.

SONUÇ

Belgesel filmler uzun zamandır eğitim için önemli bir araç olarak hizmet etmiş ve izleyicilere yaşamın, bilimin, kültürün ve tarihin çeşitli yönleri hakkında iç görüler sağlamıştır. Bu genel bakış, eğitim belgesellerinin sinemanın ilk günlerinden çağdaş filmlere evrimini izleyerek türü şekillendiren dikkate değer örnekleri vurgulamaktadır.

Eğitici filmler de yine uzun bir süredir sinema ve eğitim arasındaki ilişkide önemli bir rol oynamakta, bilginin yayılması ve eleştirel katılım için güçlü araçlar olarak hizmet etmektedir. 20. yüzyılın başlarındaki kökenlerinden çevrimiçi platformlardaki modern yinelemelerine kadar eğitici filmler, muhataplarına karmaşık fikirleri anlatmak, yeni bakış açıları kazandırmak ve sosyal değişimi teşvik etmek için paha biçilmez kaynaklar sağlamaktadır.

Belgesel film yapımcılığının bir türü olarak eğitim filmleri de gerçek içerik ve pedagojiye odaklanmayı sürdürürken, eğlenceden ziyade eğitim amaçlarıyla kendilerini farklılaştırmaktadır. Sinemanın başlangıcından günümüze kadar kamuoyunun bilgilendirilmesinde ve şekillendirilmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. “Nanook of the North” (1922) gibi ilk filmlerden “The Social Dilemma” (2020) gibi çağdaş eserlere kadar uzanan önemli örnekler, türün izleyicileri çeşitli konularda eğitme kapasitesini göstermektedir. Dijital medyanın ve etkileşimli teknolojilerin gelişen ortamı, eğitim filmlerinin rolünü şekillendirmeye devam ederek çağdaş eğitimde uygunluk ve etkililiğini garanti altına almaktadır. Toplum gelişmeye devam ettikçe, eğitim belgeselleri, çeşitli eğitim bağlamlarında anlayışı, farkındalığı ve eleştirel düşünmeyi teşvik etmek için hayati bir kaynak olmaya devam edecek ve hikaye anlatma sanatını bilgilendirme ve ilham verme kabiliyeti merkezinde vurgulayacaktır.

KAYNAKÇA

AS, E., PARSA, A. (2023). Teknolojik Gelişmeler Bağlamında Belgesel Film Yaklaşımları, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 59, Denizli, ss. 423-444.

AUFDERHEIDE, P. (2007). Documentary Film: A Very Short Introduction. Oxford University Press.

- BATTAL, V., SARI, E., OTAN, O. (2022). “Çek Bir Film” Belgeselinin Senaryo Bölümlerinin Eğitsel Boyutu, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 11 (1): 593-608
- BENSON, T. (2017). Documentary in Practice: Filmmaking and the Educational Experience. New York: Routledge
- BUCKINGHAM, D. (2003). Media Education: Literacy, Learning, and Contemporary Culture. Cambridge: Polity Press.
- BRUNER, J. (1966). Towards a Theory of Instruction. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- CORNER, J. (2013). Documentary Media: History, Theory, Practice. London: Routledge.
- ELLIS, J., & MCLANE, S. (2005). A New History of Documentary Film. Continuum.
- MAYER, R. E. (2009). Multimedia Learning. Cambridge: Cambridge University Press.
- NICHOLS, B. (2010). Introduction to Documentary. Bloomington: Indiana University Press
- ROSENTHAL, A. (2010). The Documentary Film Movement: An Anthology, Edinburgh University Press
- TAG, Ş. (2003). Belgesel Sinema ve Türleri, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir
- YAKAR, H.G.İ., (2013). Sinema Filmlerinin Eğitim Amaçlı Kullanımı: Tarihsel Bir Değerlendirme, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı 19 (2013-1) 21-36
- YURDİGÜL, A. (2014). Eğitim Olgusunun Sinematografik Anlatıdaki Yeri Üzerine Bir Yaklaşım Denemesi (“Bal” Filmi Örneği), Ekev Akademi Dergisi Yıl: 18 Sayı: 60, Sayfa: 487-502

COOPERATIVE LEARNING: A CASE STUDY ON TEAMWORK THROUGH COMMUNITY SERVICE PROJECT

Priyadharshini Ahrumugam

Department of Communication & Liberal Arts, Sunway University, Malaysia

Abstract:

Cooperative groups through much research have been recognized to churn remarkable achievements instead of solitary or individualistic efforts. Based on Johnson and Johnson's model of cooperative learning, the five key components of cooperation are positive interdependence, face-to-face promotive interaction, individual accountability, social skills, and group processing. In 2011, the Malaysian Ministry of Higher Education (MOHE) introduced the Holistic Student Development policy with the aim to develop morally sound individuals equipped with lifelong learning skills. The Community Service project was included in the improvement initiative. The purpose of this study is to assess the relationship of team-based learning in facilitating particularly students' positive interdependence and face-to-face promotive interaction. The research methods involve in-depth interviews with the team leaders and selected team members, and a content analysis of the undergraduate students' reflective journals. A significant positive relationship was found between students' progressive outlook towards teamwork and the highlighted two components. The key findings show that students have gained in their individual learning and work results through teamwork and interaction with other students. The inclusion of Community Service as a MOHE subject resonates with cooperative learning methods that enhances supportive relationships and develops students' social skills together with their professional skills.

Keywords: Community service, cooperative learning, positive interdependence, teamwork.

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF UTILIZATION OF SOCIAL MEDIA BY BUSINESS EDUCATION STUDENTS IN NIGERIA UNIVERSITIES

Titus Amodu Umoru

Department of Business Education, Kwara State University, Malete-Ilorin, Nigeria

Abstract:

Global economy today is full of sophistication. All over the world, business and marketing practices are undergoing unprecedented transformation. In realization of this fact, the federal government of Nigeria has put in place a robust transformation agenda in order to put Nigeria in a better position to be a competitive player and in the process transform all sectors of its economy. New technologies, especially the Internet, are the driving force behind this transformation. However, technology has inadvertently affected the way businesses are done thus necessitating the acquisition of new skills. In developing countries like Nigeria, citizens are still battling with effective application of those technologies. Obviously, students of business education need to acquire relevant business knowledge to be able to transit into the world of work on graduation from school and compete favorably in the labor market. Therefore, effective utilization of social media by both teachers and students can help extensively in empowering students with the needed skills. Social media which is a group of Internet-based applications built on the ideological foundations of Web 2.0, that allow the creation and exchange of user generated content, and if incorporated into the classroom experience may be the needed answer to unemployment and poverty in Nigeria as beneficiaries can easily connect with existing and potential enterprises and customers, engage with them and reinforce mutual business benefits. Challenges and benefits of social media use in education in Nigeria universities were revealed in this study.

Keywords: Challenges, opportunities, utilization, social media, business education.

MOBILE COLLABORATION LEARNING TECHNIQUE ON STUDENTS IN DEVELOPING NATIONS

Amah Nnachi Lofty, Oyefeso Olufemi, Ibiam Udu Ama

Department of Biochemistry, Ebonyi State University, P.M.B 053, Abakaliki, Nigeria

Abstract:

New and more powerful communications technologies continue to emerge at a rapid pace and their uses in education are widespread and the impact remarkable in the developing societies. This study investigates Mobile Collaboration Learning Technique (MCLT) on learners' outcome among students in tertiary institutions of developing nations (a case of Nigeria students). It examines the significance of retention achievement scores of students taught using mobile collaboration and conventional method. The sample consisted of 120 students using Stratified random sampling method. Five research questions and hypotheses were formulated, and tested at 0.05 level of significance. A student achievement test (SAT) was made of 40 items of multiple-choice objective type, developed and validated for data collection by professionals. The SAT was administered to students as pre-test and post-test. The data were analyzed using t-test statistic to test the hypotheses. The result indicated that students taught using MCLT performed significantly better than their counterparts using the conventional method of instruction. Also, there was no significant difference in the post-test performance scores of male and female students taught using MCLT. Based on the findings, the following submissions was made that: Mobile collaboration system be encouraged in the institutions to boost knowledge sharing among learners, workshop and training should be organized to train teachers on the use of this technique, schools and government should consistently align curriculum standard to trends of technological dictates and formulate policies and procedures towards responsible use of MCLT.

Keywords: Education, communication, learning, mobile collaboration, technology.

COMPLEXITY LEADERSHIP AND KNOWLEDGE MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION

Prabhakar Venugopal Gantasala

New York Institute of Technology

Abstract:

Complex environments triggered by globalization have necessitated new paradigms of leadership – Complexity Leadership that encompass multiple roles that leaders need to take upon. Success of Higher Education institutions depends on how well leaders can provide adaptive, administrative and enabling leadership. Complexity Leadership seems all the more relevant for institutions that are knowledge-driven and thrive on Knowledge creation, Knowledge storage and retrieval, Knowledge Sharing and Knowledge applications. Discussed in this paper are the elements of Globalization and the opportunities and challenges that are brought forth by globalization. The Complexity leadership paradigm in a knowledge-based economy and the need for such a paradigm shift for higher education institutions is presented. Further, the paper also discusses the support the leader requires in a knowledge-driven economy through knowledge management initiatives.

Keywords: Globalization, Complexity Leadership, Knowledge Management.

EDUCATIONAL PLAN AND PROGRAM OF THE SUBJECT MAINTENANCE OF ELECTRIC POWER EQUIPMENT

Rade Ciric, Sasa Mandic

Higher Education Technical School of Professional Studies in Novi Sad, Skolska 1, Serbia

Abstract:

Students of Higher Education Technical School of Professional Studies in Novi Sad follow the subject 'Maintenance of Electric Power Equipment' at the Electrotechnical Department. This paper presents educational plan and program of the subject Maintenance of Electric Power Equipment. The course deals with the problems of preventive and investing maintenance of transformer stations (TS), performing and maintenance of grounding of TS and pillars, as well as tracing and detection the location of the cables failure. There is a special elaborated subject concerning the safe work conditions for the electrician during network maintenance, as well as the basics of making and keeping technical documentation of the equipment.

Keywords: Educational plan and program, electric power equipment, maintenance, technical documentation, safe work.

TEACHERS' PERCEPTIONS OF THEIR PRINCIPALS' INTERPERSONAL EMOTIONALLY INTELLIGENT BEHAVIOURS AFFECTING THEIR JOB SATISFACTION

Prakash Singh

Nelson Mandela Metropolitan University in Port Elizabeth, South Africa.

Abstract:

For schools to be desirable places in which to work, it is necessary for principals to recognise their teachers' emotions, and be sensitive to their needs. This necessitates that principals are capable to correctly identify their emotionally intelligent behaviours (EIBs) they need to use in order to be successful leaders. They also need to have knowledge of their emotional intelligence and be able to identify the factors and situations that evoke emotion at an interpersonal level. If a principal is able to do this, then the control and understanding of emotions and behaviours of oneself and others could improve vastly. This study focuses on the interpersonal EIBS of principals affecting the job satisfaction of teachers. The correlation coefficients in this quantitative study strongly indicate that there is a statistical significance between the respondents' level of job satisfaction, the rating of their principals' EIBs and how they believe their principals' EIBs will affect their sense of job satisfaction. It can be concluded from the data obtained in this study that there is a significant correlation between the sense of job satisfaction of teachers and their principals' interpersonal EIBs. This means that the more satisfied a teacher is at school, the more appropriate and meaningful a principal's EIBs will be. Conversely, the more dissatisfied a teacher is at school the less appropriate and less meaningful a principal's interpersonal EIBs will be. This implies that the leaders' EIBs can be construed as one of the major factors affecting the job satisfaction of employees.

Keywords: Emotional intelligence, teachers' emotions, teachers' job satisfaction, principals' emotionally intelligent behaviours.

DESIGNING SOCIAL MEDIA INTO HIGHER EDUCATION COURSES

Thapanee Seechaliao

Educational Technology and Communications Department, Faculty of Education,
Mahasarakham University, Thailand

Abstract:

This research paper presents guiding on how to design social media into higher education courses. The research methodology used a survey approach. The research instrument was a questionnaire about guiding on how to design social media into higher education courses. Thirty-one lecturers completed the questionnaire. The data were scored by frequency and percentage. The research results were the lecturers' opinions concerning the designing social media into higher education courses as follows: 1) Lecturers deem that the most suitable learning theory is Collaborative Learning. 2) Lecturers consider that the most important learning and innovation Skill in the 21st century is communication and collaboration skills. 3) Lecturers think that the most suitable evaluation technique is authentic assessment. 4) Lecturers consider that the most appropriate portion used as blended learning should be 70% in the classroom setting and 30% online.

Keywords: Instructional design, social media, courses, higher education.

TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT–CURRENT PRACTICES IN A SECONDARY SCHOOL IN BRUNEI DARUSSALAM

Shanthi Thomas

Universiti Brunei Darussalam, Jalan Tungku Link, Gadong, BE 1410, Bandar Seri Begawan,
Negara Brunei Darussalam

Abstract:

This research paper presents the current practices of teacher professional development, perceived as beneficial by teachers themselves, in a private secondary school in Brunei Darussalam. This is part of the findings of a larger qualitative study on teacher empowerment, using ethnographic methods for data collection, i.e. participant observation, interviews and document analysis. The field work was carried out over a period of six months in 2013. An analysis of the field data revealed multiple pathways of teacher professional development existing in the school. The results indicate that school leaders, the teacher community in the school, students, and the teachers themselves were the agents in a school that facilitated teacher empowerment. Besides contributing to the knowledge base on teacher professional development, the results of this study provide directions for educational policy makers in their efforts to enhance professional development in secondary schools of similar characteristics. For school leaders and the teacher community, these findings offer guidelines for maximizing the opportunities for these professional development practices, by strengthening collegiality and by using the existing structures optimally for the benefit of all concerned.

Keywords: Colleagues and the wider teacher community, school leaders, self-driven professional development, teacher professional development.

CREATING ENTREPRENEURIAL UNIVERSITIES: THE SWEDISH APPROACH OF TRANSFORMATION

Fawaz Saad, Hamid Alalwany

Innovation and Entrepreneurship Institute at UQU and with the Intellectual Property Office at
the University

Abstract:

Sweden has succeeded to maintain a high level of growth and development and has managed to sustain highly ranked position among the world's developed countries. In this regard, Swedish universities are playing a vital role in supporting innovation and entrepreneurship at all levels and developing Swedish knowledge economy. This paper is aiming to draw on the experiences of two leading Swedish universities, addressing their transformation approach to create entrepreneurial universities and fulfilling their objectives in the era of knowledge economy. The objectives of the paper include: 1) Introducing the Swedish higher education and its characteristics. 2) Examining the infrastructure elements for innovation and Entrepreneurship at two of the Swedish entrepreneurial universities. 3) Addressing the key aspects of support systems in the initiatives of both Chalmers and Gothenburg universities to support innovation and advance entrepreneurial practices. The paper will contribute to two discourses: 1) Examining the relationship between support systems for innovation and entrepreneurship and the Universities' policies and practices. 2) Lessons for University leaders to assist the development and implementation of effective innovation and entrepreneurship policies and practices.

Keywords: Entrepreneurial university, Chalmers university, Gothenburg university, innovation and entrepreneurship policies, entrepreneurial transformation.

RELATIONSHIP BETWEEN GENDER AND PERFORMANCE WITH RESPECT TO A BASIC MATH SKILLS QUIZ IN STATISTICS COURSES IN LEBANON

Hiba Naccache

Faculty of Education, Lebanese University, Beirut, Lebanon

Abstract:

The present research investigated whether gender differences affect performance in a simple math quiz in statistics course. Participants of this study comprised a sample of 567 statistics students in two different universities in Lebanon. Data were collected through a simple math quiz. Analysis of quantitative data indicated that there wasn't a significant difference in math performance between males and females. The results suggest that improvements in student performance may depend on improved mastery of basic algebra especially for females. The implications of these findings and further recommendations were discussed.

Keywords: Gender, education, math, statistics.

VOICES AND PICTURES FROM AN ONLINE COURSE AND A FACE TO FACE COURSE

Eti Gilad, Shosh Millet

Achva Academic College, Shikmim Post, 9800 Israel

Abstract:

In light of the technological development and its introduction into the field of education, an online course was designed in parallel to the 'conventional' course for teaching the "Qualitative Research Methods". This course aimed to characterize learning-teaching processes in a 'Qualitative Research Methods' course studied in two different frameworks. Moreover, its objective was to explore the difference between the culture of a physical learning environment and that of online learning. The research monitored four learner groups, a total of 72 students, for two years, two groups from the two course frameworks each year. The courses were obligatory for M.Ed. students at an academic college of education and were given by one female-lecturer. The research was conducted in the qualitative method as a case study in order to attain insights about occurrences in the actual contexts and sites in which they transpire. The research tools were open-ended questionnaire and reflections in the form of vignettes (meaningful short pictures) to all students as well as an interview with the lecturer. The tools facilitated not only triangulation but also collecting data consisting of voices and pictures of teaching and learning. The most prominent findings are: differences between the two courses in the change features of the learning environment culture for the acquisition of contents and qualitative research tools. They were manifested by teaching methods, illustration aids, lecturer's profile and students' profile.

Keywords: Face to face course, online course, qualitative research, vignettes.

LEARNERS' PERCEPTIONS OF TERTIARY LEVEL TEACHERS' CODE SWITCHING: A VIETNAMESE PERSPECTIVE

Hoa Pham

Curtin University, Kent Street, Bentley, Perth, Western Australia, 6102, Australia

Abstract:

The literature on language teaching and second language acquisition has been largely driven by monolingual ideology with a common assumption that a second language (L2) is best taught and learned in the L2 only. The current study challenges this assumption by reporting learners' positive perceptions of tertiary level teachers' code switching practices in Vietnam. The findings of this study contribute to our understanding of code switching practices in language classrooms from a learners' perspective. Data were collected from student participants who were working towards a Bachelor degree in English within the English for Business Communication stream through the use of focus group interviews. The literature has documented that this method of interviewing has a number of distinct advantages over individual student interviews. For instance, group interactions generated by focus groups create a more natural environment than that of an individual interview because they include a range of communicative processes in which each individual may influence or be influenced by others - as they are in their real life. The process of interaction provides the opportunity to obtain the meanings and answers to a problem that are "socially constructed rather than individually created" leading to the capture of real-life data. The distinct feature of group interaction offered by this technique makes it a powerful means of obtaining deeper and richer data than those from individual interviews. The data generated through this study were analysed using a constant comparative approach. Overall, the students expressed positive views of this practice indicating that it is a useful teaching strategy. Teacher code switching was seen as a learning resource and a source supporting language output. This practice was perceived to promote student comprehension and to aid the learning of content and target language knowledge. This practice was also believed to scaffold the students' language production in different contexts. However, the students indicated their preference for teacher code switching to be constrained, as extensive use was believed to negatively impact on their L2 learning and trigger cognitive reliance on the L1 for L2 learning. The students also perceived that when the L1 was used to a great extent, their ability to develop as autonomous learners was negatively impacted. This study found that teacher code switching was supported in certain contexts by learners, thus suggesting that there is a need for the widespread assumption about the monolingual teaching approach to be re-considered.

Keywords: Code switching, L1 use, L2 teaching, Learners' perception.

INFORMATION CONSTRUCTION OF HIGHER EDUCATION IN TEACHING PRACTICE

Yang Meng, James L. Patnao

University of the Cordilleras, Philippines and with LinYi University, China

Abstract:

With the rapid development of information technology and the impact of the epidemic environment, the traditional teaching model can no longer meet the requirements of the development of the times. The development of teaching mechanisms is the inevitable trend of the future development of higher education. We must further promote the informatization of higher education in teaching practice, let modern information technology penetrate and practice in classroom teaching, and provide promising opportunities for the high-quality development of higher education. This article, mainly through the distribution of questionnaires to teachers of colleges and universities, aims to understand the degree of informatization in the teaching of colleges and universities. And on the basis of domestic and foreign scholars' research on higher education informatization, it analyzes the existing problems, and finds the optimal solution based on the needs of education and teaching development. According to the survey results, most college teachers will use information technology in teaching practice, but the information technology teaching tools used by teachers are relatively simple, and most of them use only slides. In addition, backward informatization infrastructure and less informatization training are the main challenges facing the current teaching informatization construction. If colleges and universities can make good use of information technology and multimedia technology and combine it with traditional teaching, it will definitely promote the development of college education and further promote the modernization and informatization of higher education.

Keywords: Higher education, teaching practice, informatization construction, e-education.

INTEGRATING HOTS ACTIVITIES WITH GEOGEBRA IN PRE-SERVICE TEACHERS' PREPARATION

Wajeeh Daher, Nimer Baya'a

Al-Qasemi Academic College of Education, Israel

Abstract:

High Order Thinking Skills (HOTS) are suggested today as essential for the cognitive development of students and as preparing them for real life skills. Teachers are encouraged to use HOTS activities in the classroom to help their students develop higher order skills and deep thinking. So it is essential to prepare preservice teachers to write and use HOTS activities for their students. This paper describes a model for integrating HOTS activities with GeoGebra in pre-service teachers' preparation. This model describes four aspects of HOTS activities and working with them: activity components, preparation procedure, strategies and processes used in writing a HOTS activity and types of the HOTS activities. In addition, the paper describes the pre-service teachers' difficulties in preparing and working with HOTS activities, as well as their perceptions regarding the use of these activities and GeoGebra in the mathematics classroom. The paper also describes the contribution of a HOTS activity to pupils' learning of mathematics, where this HOTS activity was prepared and taught by one pre-service teacher.

Keywords: Higher order thinking, HOTS activities, pre-service teachers, teachers' preparation.

A FLIPPED CLASSROOM APPROACH FOR NON-SCIENCE MAJORS

Nidhi Gadura

Queensborough Community College, CUNY. Bayside, NY 11364 USA

Abstract:

To ensure student success in a non-majors biology course, a flipped classroom pedagogical approach was developed and implemented. All students were assigned online lectures to listen to before they come to class. A three hour lecture was split into one hour of online component, one hour of in class lecture and one hour of worksheets done by students in the classroom. This deviation from a traditional 3 hour in class lecture has resulted in increased student interest in science as well as better understanding of difficult scientific concepts. A pre and post survey was given to measure the interest in the subject and grades were used to measure the success rates. While the overall grade average did not change dramatically, students reported a much better appreciation of biology. Also, students overwhelmingly like the use of worksheets in class to help them understand the concepts. They liked the fact that they could listen to lectures at their own pace on line and even repeat if needed. The flipped classroom approach turned out to work really well our non-science majors and the author is ready to implement this in other classrooms.

Keywords: Flipped classroom, non-science majors, pedagogy, technological pedagogical model.

THE TECHNO-PEDAGOGICAL PIVOT: DESIGNING AND IMPLEMENTING A DIGITAL WRITING TOOL

Justin D. Olmanson, Katrina S. Kennett, Bill Cope

University of Nebraska, Lincoln, NE 68503 USA

Abstract:

In educational technology, the idea of innovation is usually tethered to contemporary technological inventions and emerging technologies. Yet, using long-known technologies in ways that are pedagogically or experimentally new can reposition them as emerging educational technologies. In this study we explore how a subtle pivot in pedagogical thinking led to an innovative education technology. We describe the design and implementation of an online writing tool that scaffolds students in the evaluation of their own informational texts. We think about how pathways to innovation can emerge from pivots, namely a leveraging of longstanding practices in novel ways has the potential to cultivate new opportunities for learning. We first unpack Infowriter in terms of its design, then we describe some results of a study in which we implemented an intervention which included our designed application.

Keywords: Design, innovation, learning, technology, writing.

ANALYSIS OF SUITABILITY OF ONLINE ASSESSMENT BY MAINTAINING CRITICAL THINKING

Mohamed Chabi, Mohammad Shahid Jamil, Mahmoud I Syam

Department of Mathematics, Foundation Programme, Qatar

Abstract:

The purpose of this study is to determine whether paper assessment especially in the subject mathematics will ever be completely replaced by online assessment using Learning Management System and Content Management System such as blackboard. Testing students has moved from the traditional scribbling and sketching on paper towards working online on a screen and keyboard. It is found that online assessment by using selective types of questions like multiple choices, true or false and final answer questions don't reflect the actual understanding of students in solving the problems and teachers can't determine the weakness points of students. In addition, it is showed that OBMCQs are a very good tool for self-assessment and when teachers are testing for knowledge and facts. But when it comes to the skills, OBMCQs are poor tools for measuring the ability to apply knowledge to complex math problem.

Keywords: Paper assessment, online assessment, learning management system, content management system.

FACTORS OF ENGLISH LANGUAGE LEARNING AND ACQUISITION AT BISHA COLLEGE OF TECHNOLOGY

Khalid Albishi

Chairman of General Studies Department at Bisha College of Technology, Saudi
Arabia

Abstract:

This paper participates in giving new vision and explains the learning and acquisition processes of English language by analyzing a certain context. Five important factors in English language acquisition and learning are discussed and suitable solutions are provided. The factors are compared with the learners' linguistic background at Bisha College of Technology BCT attempting to link the issues faced by students and the research done on similar situations. These factors are phonology, age of acquisition, motivation, psychology and courses of English. These factors are very important; because they interfere and affect specific learning processes at BCT context and general English learning situations.

Keywords: Acquisition, age, factors, language, learning.

OPEN EDUCATIONAL RESOURCE IN ONLINE MATHEMATICS LEARNING

Haohao Wang

Mathematics Department of Southeast Missouri State University, Cape Girardeau, MO
63701 USA

Abstract:

Technology, multimedia in Open Educational Resources, can contribute positively to student performance in an online instructional environment. Student performance data of past four years were obtained from an online course entitled Applied Calculus (MA139). This paper examined the data to determine whether multimedia (independent variable) had any impact on student performance (dependent variable) in online math learning, and how students felt about the value of the technology. Two groups of student data were analyzed, group 1 (control) from the online applied calculus course that did not use multimedia instructional materials, and group 2 (treatment) of the same online applied calculus course that used multimedia instructional materials. For the MA139 class, results indicate a statistically significant difference ($p = .001$) between the two groups, where group 1 had a final score mean of 56.36 (out of 100), group 2 of 70.68. Additionally, student testimonials were discussed in which students shared their experience in learning applied calculus online with multimedia instructional materials.

Keywords: Online learning, Open Educational Resources, Multimedia, Technology.

MEANINGFUL GENERAL EDUCATION REFORM: INTEGRATING CORE CURRICULA AND INSTITUTIONAL VALUES

Michael W. Markowitz

Holy Family University, Philadelphia, PA 19114 USA

Abstract:

A central element of higher education today is the “core” or “general education” curriculum: that configuration of courses that often encompasses the essence of liberal arts education. Ensuring that such offerings reflect the mission and values of the institution is a challenge faced by most college and universities, often more than once. This paper presents an action model of program planning designed to structure the processes of developing, implementing and revising core curricula in a manner consistent with key institutional goals and objectives. Through presentation of a case study from a university in the United States, the elements of needs assessment, stakeholder investment and collaborative compromise are shown as key components of a planning strategy that can produce a general education program that is comprehensive, academically rigorous, assessable, and mission consistent. The paper concludes with recommendations for both the implementation and evaluation of such programs in practice.

Keywords: Academic assessment, academic program planning, curriculum development, general education reform.

APPLICATIONS OF BIG DATA IN EDUCATION

Faisal Kalota

CIS faculty member at the Higher College of Technology at the Dubai Men's Campus in
UAE

Abstract:

Big Data and analytics have gained a huge momentum in recent years. Big Data feeds into the field of Learning Analytics (LA) that may allow academic institutions to better understand the learners' needs and proactively address them. Hence, it is important to have an understanding of Big Data and its applications. The purpose of this descriptive paper is to provide an overview of Big Data, the technologies used in Big Data, and some of the applications of Big Data in education. Additionally, it discusses some of the concerns related to Big Data and current research trends. While Big Data can provide big benefits, it is important that institutions understand their own needs, infrastructure, resources, and limitation before jumping on the Big Data bandwagon.

Keywords: Analytics, Big Data in Education, Hadoop, Learning Analytics.

USING FACEBOOK AS AN ALTERNATIVE LEARNING TOOL IN MALAYSIAN HIGHER LEARNING INSTITUTIONS: A STRUCTURAL EQUATION MODELING APPROACH

Ahasanul Haque, Abdullah Sarwar, Khaliq Ahmad

Management at the Faculty of Economics and Management Sciences, International Islamic
University Malaysia

Abstract:

Networking is important among students to achieve better understanding. Social networking plays an important role in the education. Realizing its huge potential, various organizations, including institutions of higher learning have moved to the area of social networks to interact with their students especially through Facebook. Therefore, measuring the effectiveness of Facebook as a learning tool has become an area of interest to academicians and researchers. Therefore, this study tried to integrate and propose new theoretical and empirical evidences by linking the western idea of adopting Facebook as an alternative learning platform from a Malaysian perspective. This study, thus, aimed to fill a gap by being among the pioneering research that tries to study the effectiveness of adopting Facebook as a learning platform across other cultural settings, namely Malaysia. Structural equation modeling was employed for data analysis and hypothesis testing. This study finding has provided some insights that would likely affect students' awareness towards using Facebook as an alternative learning platform in the Malaysian higher learning institutions. At the end, future direction is proposed.

Keywords: Learning Management Tool, Social Networking, Education, Malaysia.

**FOCUSING ON THE UTILIZATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION
TECHNOLOGY FOR IMPROVING CHILDREN'S POTENTIALS IN SCIENCE:
CHALLENGES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN NIGERIA**

Osagiede Mercy Afe

Principal Lecturer with the Department of Primary Education Studies, College of
Education, Agbor, Delta state, Nigeria

Abstract:

After the internet explosion in the 90's, technology was immediately integrated into the school system. Technology which symbolizes advancement in human knowledge was seen as a setback by many educators. Efforts have been made to help stem this erroneous beliefs and help educators realize the benefits of technology and ways of implementing it in the classrooms especially in the sciences. This advancement created a constantly expanding gap between the pupil's perception on the use of technology within the learning atmosphere and the teacher's perception and limitations hence, the focus of this paper is on the need to refocus on the use of Science and Technology in enhancing children's potentials in learning at school especially in Science for sustainable development in Nigeria. The paper recommended measures for facilitating the sustenance of science and technology in Nigerian schools so as to enhance the potentials of our children in Science and Technology for a better tomorrow.

Keywords: Children's potential, Educational system, ICT, Sustainable development.

**TRANSNATIONAL HIGHER EDUCATION: DEVELOPING A TRANSNATIONAL
STUDENT SUCCESS 'SIGNATURE' FOR PRE-CLINICAL MEDICAL STUDENTS –
AN ACTION RESEARCH PROJECT**

W. Maddison

Head of Student Development & Wellbeing at the Royal College of Surgeons in
Ireland, Medical University of Bahrain

Abstract:

This paper describes an Action Research project which was undertaken to inform professional practice in order to develop a newly created Centre for Student Success in the specific context of transnational medical and nursing education in the Middle East. The objectives were to enhance the academic performance, persistence, integration and personal and professional development of a multinational study body, in particular in relation to pre-clinical medical students, and to establish a comfortable, friendly and student-driven environment within an Irish medical university recently established in Bahrain. The outcomes of the project resulted in the development of a specific student success ‘signature’ for this particular transnational higher education context.

Keywords: Global-Local, pre-clinical medical students, student success, transnational higher education, Middle East.

COLLABORATIVE TEAM WORK IN HIGHER EDUCATION: A CASE STUDY

Swapna Bhargavi Gantasala

New York Institute of Technology UAE

Abstract:

If teamwork is the key to organizational learning, productivity and growth, then, why do some teams succeed in achieving these, while others falter at different stages? Building teams in higher education institutions has been a challenge and an open-ended constructivist approach was considered on an experimental basis for this study to address this challenge. For this research, teams of students from the MBA program were chosen to study the effect of teamwork in learning, the motivation levels among student team members, and the effect of collaboration in achieving team goals. The teams were built on shared vision and goals, cohesion was ensured, positive induction in the form of faculty mentoring was provided for each participating team and the results have been presented with conclusions and suggestions.

Keywords: Collaboration, Leadership, Motivation, Reinforcement Teamwork.

THE ANALYSIS OF TEACHER TALK IN "LEARNER-CENTERED" TEACHING MODE

Haiyan Wang

College of Foreign Languages, Qingdao University of Science and Technology,
Qingdao 266061, China

Abstract:

Being main teaching media and major source of comprehensive target language input, teacher talk plays an important role in learners' second-language acquisition. Under the trend of "learner-centered" teaching mode, some researchers think that the best teacher talk means less. But the author holds that, in Chinese second language classroom, it is not advisable to lay too much stress on the formal students' participation, which requires the teacher to say as little as possible and the student to say as much as possible. The emphasis should be put on how to raise teacher talk's quality.

Keywords: Comprehensive language input, "learner-centered" teaching mode, teacher talk, teacher talk's quality.

ON THE CONSTRUCTIVIST TEACHING OF EXTENSIVE READING FOR ENGLISH MAJORS

Haiyan Wang

College of Foreign Languages, Qingdao University of Science and Technology,
Qingdao 266061, China

Abstract:

Constructivism, the latest teaching and learning theory in western countries which is based on the premise that cognition (learning) is the result of "mental construction", lays emphasis on the learner's active learning. Guided by constructivism, this thesis discusses the teaching plan and its application in extensive reading course. In extensive reading classroom, emphasis should be laid on the activation of students' prior knowledge, grasping the skills of fast reading and the combination of reading and writing to check extracurricular reading. With three factors supplementing each other, students' English reading ability can be improved effectively.

Keywords: Constructivism, extensive reading, constructivist teaching.

ACCESS TO HIGHER EDUCATION IN NIGERIA: THE UNIVERSITY OF CALABAR PRE-DEGREE PROGRAM EXPERIENCE

Eni I. Eni, James Okon, Ashang J. Ashang

Federal College of Education, Obudu, Cross River State, Nigeria.

Abstract:

The pre-degree program of the University of Calabar was introduced to help increase access to tertiary Education in science related courses. Its main objective was to provide access to candidates from educationally less developed states (ELDS) and states within its catchment area. An impact evaluation of the program was conducted, from where the aspect of providing access to University Education was reported here. Two research questions were formulated; ex-post-facto research design and purposive sampling technique were adopted for the study. Data collected was analyzed using descriptive statistics in terms of frequencies and percentages. The result of data analysis showed that the pre-degree program of the University of Calabar has provided educational access to Nigerians especially those from educationally less developed states in science related courses. It was therefore recommended that the program be sustained and further be improved upon to facilitate its continued provision of access to University Education in Nigeria.

Keywords: Educationally Less Developed States, Higher Education, Pre-Degree program, University of Calabar,

THE COOPERATIVE LEARNING MANAGEMENT IN THE COURSE OF PRINCIPLES OF MATHEMATICS FOR GRADUATE LEVEL

Komon Paisal

Faculty of Sciences and Technology, Suan Sunandha Rajabhat University, 1 U-tong
Nok Road, Dusit ,Bangkok 10300, Thailand

Abstract:

The aim of this research was to create collaborative learning activities in the course of Principles of Mathematics for graduate level by investigating the students' ability in proving the mathematics principles as well as their attitudes towards the activities. The samples composed of 2 main group; lecturers and students. The lecturers consisted of 3 teachers who taught the course of Principles of Mathematics at Rajabhat Suan Sunandha University in the academic year 2012. The students consisted of 32 students joining the cooperative learning activities in the subject of Principles of Mathematics in the academic year 2012. The research tools included activity plan for cooperative learning, testing on mathematics with the reliability of 0.8067 and the attitude questionnaires reported by the students. The results showed that: 1) the efficiency of the developed cooperative learning activities was 69.76/ 68.57 which was lower than the set criteria at 70/70. 2) The students joining the cooperative learning activities were able to prove the principles of mathematics at the average of 70%. 3) The students joining the cooperative learning activities reported moderate attitude towards the activities.

Keywords: Instructional Design, Pedagogical, Teaching/ Learning Strategies.

RELATIONSHIP OF ARM ACUPRESSURE POINTS AND THAI TRADITIONAL MASSAGE

Boonyarat Chaleephay

Suan Sunandha Rajaphat University, Bangkok, Thailand

Abstract:

The purpose of this research paper was to describe the relationship of acupressure points on the anterior surface of the upper limb in accordance with Applied Thai Traditional Massage (ATTM) and the deep structures located at those acupressure points. There were 2 population groups; normal subjects and cadaver specimens. Eighteen males with age ranging from 20-40 years old and seventeen females with ages ranging from 30-97 years old were studied. This study was able to obtain a fundamental knowledge concerning acupressure point and the deep structures that related to those acupressure points. It might be used as the basic knowledge for clinically applying and planning treatment as well as teaching in ATTM.

Keywords: Acupressure point (AP), Applied Thai Traditional Medicine (ATTM), Paresthesia, Numbness.

RUBRIC IN VOCATIONAL EDUCATION

Azmanirah Ab Rahman, Jamil Ahmad, Ruhizan Muhammad Yasin

Universiti Tun Hussein Onn Malaysia, 86400 Parit Raja, BatuPahat, Johor, Malaysia

Abstract:

Rubric is a very important tool for teachers and students for a variety of purposes. Teachers use the rubric for evaluating student work while students use rubrics for self-assessment. Therefore, this paper was emphasized scoring rubric as a scoring tool for teachers in an environment of Competency Based Education and Training (CBET) in Malaysia Vocational College. A total of three teachers in the fields of electrical and electronics engineering were interviewed to identify how the use of rubrics practiced since vocational transformation implemented in 2012. Overall holistic rubric used to determine the performance of students in the skills area.

Keywords: Rubric, Vocational Education.

DRUG USE KNOWLEDGE AND ANTIMICROBIAL DRUG USE BEHAVIOR

Pimporn Thongmuang

lecturer at College of Allied Health Science, Suan Sunandha Rajabhat University,
Bangkok, Thailand

Abstract:

The import value of Antimicrobial drugs reached approximately fifteen million Baht in 2010, considered as the highest import value of all modern drugs, and this value is rising every year. Antimicrobials are considered the hazardous drugs by the Ministry of Public Health (No. 10). This research was conducted in order to investigate the past knowledge of drug use and Antimicrobial drug use behavior. A total of 757 students were selected as the samples out of a population of 1,800 students. This selected students had the experience of Antimicrobial drugs use a year ago. A questionnaire was utilized in this research. The findings put on the view that knowledge gained by the students about proper use of Antimicrobials drugs was not brought into practice. This suggests that the education procedure regarding drug use needs adjustment. And therefore the findings of this research are expected to be utilized as guidelines for educating people about the proper use of Antimicrobials drugs. At a broader perspective, correct drug use behavior of the public may potentially reduce drug cost of the Ministry of Public Health of Thailand.

Keywords: Drug Use Knowledge, Antimicrobial Drugs, Drug Use Behavior.

**A DEVELOPMENT OF ONLINE LESSONS TO STRENGTHEN THE LEARNING
PROCESS OF MASTER'S DEGREE STUDENTS MAJORING IN CURRICULUM
AND INSTRUCTION AT SUAN SUNANDHA RAJABHAT UNIVERSITY**

Chaiwat Waree

Faculty of Education, Suan Sunandha Rajabhat University, Bangkok, 10300, Thailand

Abstract:

The purposes of the research were to develop online lessons to strengthen the learning process of Master's degree students majoring in Curriculum and Instruction at Suan Sunandha Rajabhat University; to achieve the efficiency criteria of 80/80; and to study the satisfaction of students who use online lessons to strengthen the learning process of Master's degree students majoring in Curriculum and Instruction at Suan Sunandha Rajabhat University. The sample consisted of 40 university students studying in semester 1, academic year 2012. The sample was determined by Purposive Sampling. Selected students were from the class which the researcher was the homeroom tutor. The tutor was responsible for the teaching of learning process. Tools used in the study were online lessons, 60-point performance test, and evaluation test of satisfaction of students on online lessons. Data analysis yielded the following results; 83.66/88.29 efficiency of online lessons measured against the criteria; the comparison of performance before and after taking online lessons using t-test yielded 29.67. The statistical significance was at 0.05; the average satisfaction level of forty students on online lessons was 4.46 with standard deviation of 0.68.

Keywords: Online Lessons, Curriculum and Instruction.

COLLABORATIVE ONLINE LEARNING FOR LECTURERS

Lee Bih Ni, Emily Doreen Lee, Wee Hui Yean

Authors are independent education researcher in Sibul, Sarawak, Malaysia

Abstract:

This paper was prepared to see the perceptions of online lectures regarding collaborative learning, in terms of how lecturers view online collaborative learning in the higher learning institution. The purpose of this study was conducted to determine the perceptions of online lectures about collaborative learning, especially how lecturers see online collaborative learning in the university. Adult learning education enhance collaborative learning culture with the target of involving learners in the learning process to make teaching and learning more effective and open at the university. This will finally make students learning that will assist each other. It is also to cut down the pressure of loneliness and isolation might felt among adult learners. Their ways in collaborative online was also determined. In this paper, researchers collect data using questionnaires instruments. The collected data were analyzed and interpreted. By analyzing the data, researchers report the results according the proof taken from the respondents. Results from the study, it is not only dependent on the lecturer but also a student to shape a good collaborative learning practice. Rational concepts and pattern to achieve these targets be clear right from the beginning and may be good seen by a number of proposals submitted and include how the higher learning institution has trained with ongoing lectures online. Advantages of online collaborative learning show that lecturers should be trained effectively. Studies have seen that the lecturer aware of online collaborative learning. This positive attitude will encourage the higher learning institution to continue to give the knowledge and skills required.

Keywords: Collaborative Online Learning, Lecturers' Training.

A TRAINING COURSE DEVELOPMENT TO PROMOTE LEARNING ACTIVITIES OF 2ND YEAR, FACULTY OF EDUCATION STUDENTS USING MULTIPLE INTELLIGENCES THEORY

Chaiwat Waree, Kalanyoo Petcharaporn

Faculty of Education, Suan Sunandha Rajabhat University, Bangkok, 10300, Thailand

Abstract:

This research aims to develop and evaluate a training course to promote learning activities of 2nd year, Suan Sunandha Rajabhat University, faculty of education students using multiple intelligences theory. The process is divided into two phases: Phase 1 development of training course to promote learning activities consisting of principles, objectives of the course, structure, training duration, content, training materials, training activities, media training, monitoring, measurement and evaluation quality of the course. Phase 2 evaluation efficiency of training course was to use the improved curriculum with experimental group which is 2nd year, Suan Sunandha Rajabhat University, faculty of education students was drawn randomly 152 students. The experimental pattern was randomized Control Group Pre-Test Post-Test Design, Analysis Data by t-Test with the software SPSS for Windows. Research has shown that: 1). the ability of teaching and learning according to the theory of multiple intelligences after training is higher than before training significantly in statistic at .01 level, 2). The satisfaction of students to the training courses was overall at the highest level.

Keywords: A training course, learning activities, multiple intelligences.

LEARNING STYLES OF UNIVERSITY STUDENTS IN BANGKOK: THE CHARACTERISTICS AND THE RELEVANT INSTRUCTIONAL CONTEXT

Chaiwat Tantarangsee

Assistant Professor in English Language Program, Suan Sunandha Rajabhat
University, Bangkok, Thailand

Abstract:

The purposes of this study are 1) to identify learning styles of university students in Bangkok, and 2) to study the frequency of the relevant instructional context of the identified learning styles. Learning Styles employed in this study are those of Honey and Mumford, which include 1) Reflectors, 2) Theorists, 3) Pragmatists, and 4) Activists. The population comprises 1383 students and 5 lecturers. Research tools are 2 questionnaires – one used for identifying students- learning styles, and the other used for identifying the frequency of the relevant instructional context of the identified learning styles. The research findings reveal that 32.30 percent - are Activists, while 28.10 percent are Theorists, 20.10 are Reflectors, and 19.50 are Pragmatists. In terms of the relevant instructional context of the identified 4 learning styles, it is found that the frequency level of the instructional context is totally in high level. Moreover, 2 lists of the context being conducted most frequently are 'Lead'in activity to review background knowledge,- and 'Information retrieval report.' And these two activities serve the learning styles of theorists and activists. It is, therefore, suggested that more instructional context supporting the activists, the majority of the population, learning best by doing, as well as emotional learning situation should be added.

Keywords: Instructional Context, Learning Styles, Learning Style Preference, and Learning Style Questionnaire.

THE LINK BETWEEN DISTRIBUTED LEADERSHIP AND EDUCATIONAL OUTCOMES: AN OVERVIEW OF RESEARCH

Maria Eliophotou Menon

University of Cyprus, Nicosia 1678, Cyprus

Abstract:

School leadership is commonly considered to have a significant influence on school effectiveness and improvement. Effective school leaders are expected to successfully introduce and support change and innovation at the school unit. Despite an abundance of studies on educational leadership, very few studies have provided evidence on the link between leadership models, and specific educational and school outcomes. This is true of a popular contemporary approach to leadership, namely, distributed leadership. The paper provides an overview of research findings on the effect of distributed leadership on educational outcomes. The theoretical basis for this approach to leadership is presented, with reference to methodological and research limitations. The paper discusses research findings and draws their implications for educational research on school leadership.

Keywords: Distributed leadership, educational outcomes, leadership research.

**THE EFFICACY OF NEUROLOGICAL IMPRESS METHOD AND REPEATED
READING ON READING FLUENCY OF CHILDREN WITH LEARNING
DISABILITIES IN OYO STATE, NIGERIA**

A. O. Oladele

Federal College of Education (Special), Oyo, Oyo State, Nigeria

Abstract:

The purpose of this study was to find out the effectiveness of neurological impress method and repeated reading technique on reading fluency of children with learning disabilities. Thirty primary four pupils in three public primary schools participated in the study. There were two experimental groups and a control. This research employed a 3 by 2 factorial matrix and the participants were taught for one session. Two hypotheses were formulated to guide the research. T-test was used to analyse the data gathered, and data analysis revealed that pupils exposed to the two treatment strategies had improvement in their reading fluency. It was recommended that the two strategies used in the study can be used to intervene in reading fluency problems in children with learning disabilities.

Keywords: Learning disabilities, neurological impress method, repeated reading, reading fluency.

E- CAMPUS AS AN ENVIRONMENTAL AND PEDAGOGICAL TOOL FOR ONLINE SUPPORT

Shireen Panchoo

University of Technology, Mauritius, La Tour Koenig, Mauritius

Abstract:

The Internet and the ever growing applications enable communities to share and collaborate through common platforms. However, this growing pattern is not witnessed yet even for elearning. This paper is based on a doctoral research which aimed at researching the ways students interact in an online campus and the supports that they look for and require. Content analysis, based on the Panchoo/Jaillet methodology, was done on four synchronous meetings between a tutor and his ten students. The UNIV-Rct e-campus, analogical to a physical campus, was found to be user friendly and the students enrolled in a master-s course faced no difficulties in using it. In addition to the environmental aspects, the pedagogical implementation of the course has driven the students to interact and collaborate significantly and this has contributed to overcome the problems faced by the distance learners. This completely online model was found to be fruitful in helping distant learners fight their loneliness and brave their difficulties in a socioconstructivism approach.

Keywords: Content analysis, e-campus, interaction, online supports, pedagogy.

CONFIRMING THE IDENTITY OF THE INDIVIDUAL USING REMOTE ASSESSMENT IN E-LEARNING

Olaf Hallan Graven, Lachlan MacKinnon

Buskerud University College, Kongsberg NORWAY

Abstract:

One major issue that is regularly cited as a block to the widespread use of online assessments in eLearning, is that of the authentication of the student and the level of confidence that an assessor can have that the assessment was actually completed by that student. Currently, this issue is either ignored, in which case confidence in the assessment and any ensuing qualification is damaged, or else assessments are conducted at central, controlled locations at specified times, losing the benefits of the distributed nature of the learning programme. Particularly as we move towards constructivist models of learning, with intentions towards achieving heutagogic learning environments, the benefits of a properly managed online assessment system are clear. Here we discuss some of the approaches that could be adopted to address these issues, looking at the use of existing security and biometric techniques, combined with some novel behavioural elements. These approaches offer the opportunity to validate the student on accessing an assessment, on submission, and also during the actual production of the assessment. These techniques are currently under development in the DECADE project, and future work will evaluate and report their use..

Keywords: E-learning, remote identification, assessment.

THE ROLE OF INTRINSIC MOTIVATION IN EXPLAINING STUDENTS- WILLINGNESS TO USE SOFTWARE APPLICATIONS

Anne Sorebo, Oystein Sorebo

Department of economics and social sciences, Buskerud University College,
Hønefoss, Norway

Abstract:

The present study was designed to test the influence of intrinsic ICT-motivation, perceived usefulness and ease of use on business students- willingness to use a particular software package. A questionnaire was completed by 196 business students in Norway. We found that 34% of the variance in the students- willingness to use the software could be explained by the three proposed antecedents. Intrinsic ICT-motivation seems to be the most important predictor of students- satisfaction willingness to use the software package.

Keywords: Spreadsheet, business students, technology acceptance, intrinsic motivation.

THE TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF THE MANAGEMENT IN THE EDUCATION SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Altynai Zhaitapova, Aizhan Satyvaldiyeva

Kazakh National University after Al-Farabi, Kazakhstan

Abstract:

In this article the authors investigate the main tendencies of development of the management in the education system of the Republic of Kazakhstan: problems, solutions and development of the education system of Kazakhstan in the realities of globalization.

Keywords: Change management, education, globalization, innovations management systems, quality of education.

REAL TIME CONTROL LEARNING GAME - SPEED RACE BY LEARNING AT THE WHEEL - DEVELOPMENT OF DATA ACQUISITION SYSTEM

Konstantinos Kalovrektis, Chryssanthi Palazi

Department of Informatics, University of Piraeus, Greece

Abstract:

Schools today face ever-increasing demands in their attempts to ensure that students are well equipped to enter the workforce and navigate a complex world. Research indicates that computer technology can help support learning, implementation of various experiments or learning games, and that it is especially useful in developing the higher-order skills of critical thinking, observation, comprehension, implementation, comparison, analysis and active attention to activities such as research, field work, simulations and scientific inquiry. The ICT in education supports the learning procedure by enabling it to be more flexible and effective, create a rich and attractive training environment and equip the students with knowledge and potential useful for the competitive social environment in which they live. This paper presents the design, the development, and the results of the evaluation analysis of an interactive educational game which using real electric vehicles - toys (material) on a toy race track. When the game starts each student selects a specific vehicle toy. Then students are answering questionnaires in the computer. The vehicles' speed is related to the percentage of right answers in a multiple choice questionnaire (software). Every question has its own significant value depending of the different level of questionnaire. Via the developed software, each right or wrong answers in questionnaire increase or decrease the real time speed of their vehicle toys. Moreover the rate of vehicle's speed increase or decrease depends on the difficulty level of each question. The aim of the work is to attract the student's interest in a learning process and also to improve their scores. The developed real time game was tested using independent populations of students of age groups: 8-10, 11-14, 15-18 years. Standard educational and statistical analysis tools were used for the evaluation analysis of the game. Results reveal that students using the developed real time control game scored much higher (60%) than students using a traditional simulation game on the same questionnaire. Results further indicate that student's interest in repeating the developed real time control gaming was far higher (70%) than the interest of students using a traditional simulation game.

Keywords: Real time game, sensor, learning games, LabVIEW

ANALYSIS AND CATEGORIZATION OF E-LEARNING ACTIVITIES BASED ON MEANINGFUL LEARNING CHARACTERISTICS

Arda Yunianta, Norazah Yusof, Mohd Shahizan Othman, Dewi Octaviani

Faculty of Computer Science and Information Systems, University Teknologi
Malaysia, Skudai Johor Bahru Malaysia

Abstract:

Learning is the acquisition of new mental schemata, knowledge, abilities and skills which can be used to solve problems potentially more successfully. The learning process is optimum when it is assisted and personalized. Learning is not a single activity, but should involve many possible activities to make learning become meaningful. Many e-learning applications provide facilities to support teaching and learning activities. One way to identify whether the e-learning system is being used by the learners is through the number of hits that can be obtained from the e-learning system's log data. However, we cannot rely solely to the number of hits in order to determine whether learning had occurred meaningfully. This is due to the fact that meaningful learning should engage five characteristics namely active, constructive, intentional, authentic and cooperative. This paper aims to analyze the e-learning activities that is meaningful to learning. By focusing on the meaningful learning characteristics, we match it to the corresponding Moodle e-learning activities. This analysis discovers the activities that have high impact to meaningful learning, as well as activities that are less meaningful. The high impact activities is given high weights since it become important to meaningful learning, while the low impact has less weight and said to be supportive e-learning activities. The result of this analysis helps us categorize which e-learning activities that are meaningful to learning and guide us to measure the effectiveness of e-learning usage.

Keywords: e-learning system, e-learning activity, meaningful learning characteristics, Moodle

EXPLANATORY OF RELATIONSHIP BETWEEN LEARNING MOTIVATION AND LEARNING PERFORMANCE

Chih Chin Yang

Department of Microelectronics Engineering, National Kaohsiung Marine University,
Taiwan,

Abstract:

In this paper, the relationship between learning motivation and learning performance is explored by using exchange theory. The relationship is concluded that external performance can raise learning motivation and then increase learning performance. The internal performance should be not completely neglected and the external performance should be not attached important excessively. The parents need self-study and must be also reeducated. The existing education must be improved in raise of internal performance. The incorrect learning thinking will mislead the students, parents, and educators of next generation, when the students obtain good learning performance in the learning environment with excess stimulants. Over operation of external performance will result abnormal learning thinking and violating learning goal. Learning is not only to obtain performance. Learning quality and learning performance will be limited as without learning motivation. The best learning motivation is, the best learning performance is. The learning for reward is not good for learning performance. Strategies of promoting life-long learning are including the encouraging for learner, establishment of good interaction learning environment, and the advertisement of the merit and the importance of life-long learning, which can let the learner with the correct learning motivation.

Keywords: exchange theory, learning motivation, learning performance, learning quality

TECHNOLOGY INTEGRATED EDUCATION – SHAPING THE PERSONALITY AND SOCIAL DEVELOPMENT OF THE YOUNG

R. Ramli, S. Sameon

Department of Information Systems, College of information Technology of Universiti
Tenaga Nasional, Malaysia

Abstract:

There has been a strong link between computermediated education and constructivism learning and teaching theory.. Acknowledging how well the constructivism doctrine would work online, it has been established that constructivist views of learning would agreeably correlate with the philosophy of open and distance learning. Asynchronous and synchronous communications have placed online learning on the right track of a constructive learning path. This paper is written based on the social constructivist framework, where knowledge is constructed from social communication and interaction. The study explores the possibility of practicing this theory through incorporating online discussion in the syllabus and the ways it can be implemented to contribute to young people-s personality and social development by addressing some aspects that may contribute to the social problem such as prejudice, ignorance and intolerance.

Keywords: Educational Technology, Internet, Personal Development, Student Exchange

THE EFFECT OF CONTRIVED SUCCESS IN CALCULATION TASKS ON THE SELF-EFFICACY OF JUNIOR HIGH SCHOOL STUDENTS

Akitoshi Uchida, Kazuo Mori

Tokyo University of Agriculture and Technology, Koganei, Tokyo, Japan

Abstract:

This study examines whether contrived success on a task closely related to school subjects would promote students' self-efficacy. In our previous study, junior high school students who experienced contrived success on anagram tasks raised their sense of self-efficacy and kept it high for a year. We tried to replicate that study, substituting calculation tasks for the anagrams. One hundred eighteen junior high school students participated in this study, 18 of whom were surreptitiously given easier tasks than their classmates. Those students with easier tasks outperformed their peers and thereby raised their sense of self-efficacy. However, elevated self-efficacy did not persist, falling to the starting level after only three months.

Keywords: self-efficacy, contrived success, junior high school students, calculation tasks

STRUCTURE OF DOCTORAL STUDENTS- RESEARCH COMPETENCES IN SUSTAINABILITY CONTEXT

I. Bolgzda, E. Olehnovica

Sustainable Education in Daugavpils University, Latvia

Abstract:

Qualification of doctoral students- and the candidates for a scientific degree is evaluated by the ability to solve scientific ideas in an innovative way, consequently, being a potential of research and science they play a significant role in the sustainability context of the society. The article deals with the analysis of the results of the pilot project, the aim of which has been to study the structure of doctoral students- research competences in the sustainability context. With the existence of variety of theories on research competence development, their analysis focuses on the attained aim approach. Three competence groups have been identified in this study: informative, communicative and instrumental. Within the study the doctoral students and candidates for a scientific degree (N=64) made their self-assessment of research competences. The study results depict their present research competence development level and its dynamics according to the aim to attain.

Keywords: competence structure, doctoral students, researchactivity, sustainability.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONTRIBUTIONS AMONG UNIVERSITY OF MADEIRA (PORTUGAL) STUDENTS

Hélder Spínola

Research and Development Centre in Education of the University of Madeira (CIE-
UMa), Campus da Penteadá, Portugal.

Abstract:

Sustainable development is highly dependent on the implementation of environmental education programs, which has as its ultimate goal to produce environmentally literate citizens that undertake environmentally friendly actions. Efforts on environmental education along past years are now perceived on the increase of citizens awareness on European countries and, particularly, in Portugal. However, we still have a lack of information on the prevalence of specific behaviors that contributes to sustainability, influenced by a new attitude toward the environment. The determination of pro-environmental behaviors prevalence in higher education students is an important approach to understand to which extend the next leading generation is, in practice, committed with the goals of sustainable development. Therefore, present study evaluates the prevalence of a specific set of behaviors (water savings, energy savings, environmental criteria on shopping, and mobility) on the University of Madeira students and discusses their commitment with sustainable development.

Keywords: Pro-environmental behaviors, sustainable development, environmental education, higher education students

ENHANCING LEARNING EXPERIENCES IN OUTCOMEBASED HIGHER EDUCATION: A STEP TOWARDS STUDENT CENTERED LEARNING

K. Kumpas

Educational Science Department, Tallinn University, Narva mnt 25, Tallinn, 10120,
Estoni

Abstract:

Bologna process has influenced enhancing studentcentered learning in Estonian higher education since 2009, but there is no information about what helps or hinders students to achieve learning outcomes and how quality of student-centered learning might be improved. The purpose of this study is to analyze two questions from outcome-based course evaluation questionnaire which is used in Estonian Entrepreneurship University of Applied Sciences. In this qualitative research, 384 students from 22 different courses described what helped and hindered them to achieve learning outcomes. The analysis showed that the aspects that hinder students to achieve learning outcomes are mostly personal: time management, family and personal matters, motivation and non-academic activities. The results indicate that students-learning is commonly supported by school, where teacher, teaching and characteristics of teaching methods help mostly to achieve learning outcomes, also learning material, practical assignments and independent study was brought up as one of the key elements.

Keywords: Learning outcomes, learning quality, student-centered learning

KEY FACTORS OF CURRICULUM INNOVATION IN LANGUAGE TEACHER EDUCATION

Liliana Mățã

“Vasile Alecsandri” University of Bacău, Romania

Abstract:

The focus of the study is to understand the factors of curriculum innovation from the perspective of Language teacher education. The overall aim of the study is to investigate Language educators- perceptions of factors of curriculum innovation. In the theoretical framework the main focus is on discussion about different curriculum approaches for language teacher education and limiting and facilitating factors of innovation. In order to achieve the aim of the study, an observational research is employed. The empirical basis of the study consists of questionnaire with sixty-three language teachers from eight Romanian higher education institutions. The findings reveal variation in Language teachers- conceptions of the dominant factors of curricular innovation.

Keywords: curriculum innovation, factors, Language teacher education

IMPROVING THE QUALITY OF E-LEARNING COURSES IN HIGHER EDUCATION THROUGH STUDENT SATISFACTION

Susana Lemos, Neuza Pedro

Instituto de Educação da Universidade de Lisboa, Portugal

Abstract:

The purpose of the research is to characterize the levels of satisfaction of the students in e-learning post-graduate courses, taking into account specific dimensions of the course which were considered as benchmarks for the quality of this type of online learning initiative, as well as the levels of satisfaction towards each specific indicator identified in each dimension. It was also an aim of this study to understand how these dimensions relate to one another. Using a quantitative research approach in the collection and analysis of the data, the study involves the participation of the students who attended on e-learning course in 2010/2011. The conclusions of this study suggest that online students present relatively high levels of satisfaction, which points towards a positive experience during the course. It is possible to note that there is a correlation between the different dimensions studied, consequently leading to different improvement strategies. Ultimately, this investigation aims to contribute to the promotion of quality and the success of e-learning initiatives in Higher Education.

Keywords: e-learning, higher education, quality, students satisfaction

THE DEVELOPMENT OF A TEACHERS- SELF-EFFICACY INSTRUMENT FOR HIGH SCHOOL PHYSICAL EDUCATION TEACHER

Yi-Hsiang Pan

Graduate Institute of Physical Education, National Taiwan Sport University, Taoyuan

Abstract:

The purpose of this study was to develop a “teachers’ self-efficacy scale for high school physical education teachers (TSES-HSPET)” in Taiwan. This scale is based on the self-efficacy theory of Bandura [1], [2]. This study used exploratory and confirmatory factor analyses to test the reliability and validity. The participants were high school physical education teachers in Taiwan. Both stratified random sampling and cluster sampling were used to sample participants for the study. 350 teachers were sampled in the first stage and 234 valid scales (male 133, female 101) returned. During the second stage, 350 teachers were sampled and 257 valid scales (male 143, female 110, 4 did not indicate gender) returned. The exploratory factor analysis was used in the first stage, and it got 60.77% of total variance for construct validity. The Cronbach’s alpha coefficient of internal consistency was 0.91 for sumscales, and subscales were 0.84 and 0.90. In the second stage, confirmatory factor analysis was used to test construct validity. The result showed that the fit index could be accepted ($\chi^2(75) = 167.94$, $p < .05$, RMSEA = 0.07, SRMR = 0.05, GFI = 0.92, NNFI = 0.97, CFI = 0.98, PNFI = 0.79). Average variance extracted of latent variables were 0.43 and 0.53, which composite reliability are 0.78 and 0.90. It is concluded that the TSES-HSPET is a well-considered measurement instrument with acceptable validity and reliability. It may be used to estimate teachers’ self-efficacy for high school physical education teachers.

Keywords: teaching in physical education, teacher's self-efficacy, teacher's belief

A VIRTUAL LEARNING ENVIRONMENT FOR DEAF CHILDREN: DESIGN AND EVALUATION

Nicoletta Adamo-Villani

Assistant Professor in the Department of Computer Graphics Technology at Purdue University, USA

Abstract:

The object of this research is the design and evaluation of an immersive Virtual Learning Environment (VLE) for deaf children. Recently we have developed a prototype immersive VR game to teach sign language mathematics to deaf students age K- 4 [1] [2]. In this paper we describe a significant extension of the prototype application. The extension includes: (1) user-centered design and implementation of two additional interactive environments (a clock store and a bakery), and (2) user-centered evaluation including development of user tasks, expert panel-based evaluation, and formative evaluation. This paper is one of the few to focus on the importance of user-centered, iterative design in VR application development, and to describe a structured evaluation method.

Keywords: 3D Animation, Virtual Reality, Virtual Learning Environments, User-Centered Design, User-centered Evaluation.

DIGITAL NARRATIVE AS A CHANGE AGENT TO TEACH READING TO MEDIA-CENTRIC STUDENTS

Robert F. Kenny

College of Foreign Languages, Qingdao University of Science and Technology, China

Abstract:

Because today-s media centric students have adopted digital as their native form of communication, teachers are having increasingly difficult time motivating reluctant readers to read and write. Our research has shown these text-averse individuals can learn to understand the importance of reading and writing if the instruction is based on digital narratives. While these students are naturally attracted to story, they are better at consuming them than creating them. Therefore, any intervention that utilizes story as its basis needs to include instruction on the elements of story making. This paper presents a series of digitally-based tools to identify potential weaknesses of visually impaired visual learners and to help motivate these and other media-centric students to select and complete books that are assigned to them

Keywords: Cognitive tempo, digital narratives, digital Booktalk

THE EFFECTS OF THE IMPACT OF INSTRUCTIONAL IMMEDIACY ON COGNITION AND LEARNING IN ONLINE CLASSES

Glenda A. Gunter

Mathematics Department of Southeast Missouri State University, USA

Abstract:

Current research has explored the impact of instructional immediacy, defined as those behaviors that help build close relationships or feelings of closeness, both on cognition and motivation in the traditional classroom and online classroom; however, online courses continue to suffer from higher dropout rates. Based on Albert Bandura's Social Cognitive Theory, four primary relationships or interactions in an online course will be explored in light of how they can provide immediacy thereby reducing student attrition and improving cognitive learning. The four relationships are teacher-student, student-student, and student-content, and student-computer. Results of a study conducted with inservice teachers completing a 14-week online professional development technology course will be examined to demonstrate immediacy strategies that improve cognitive learning and reduce student attrition. Results of the study reveal that students can be motivated through various interactions and instructional immediacy behaviors which lead to higher completion rates, improved self-efficacy, and cognitive learning.

Keywords: Distance Learning, Self-Efficacy, Instructional immediacy, Student achievement.

**DEVELOPMENT, DISPLACEMENT AND REHABILITATION: AN ACTION
ANTHROPOLOGICAL STUDY ON KOVVADA RESERVOIR IN WEST GODAVARI
AGENCY OF ANDHRA PRADESH, INDIA**

Ram Babu Mallavarapu

Research Scholar at the Centre for Regional Studies, University of Hyderabad,
Hyderabad, Andhra Pradesh, 500 046, India

Abstract:

This paper discusses the issue of tribal development, displacement, rehabilitation and resettlement policies, and implementation in the agency (scheduled / tribal) areas of the West Godavari District, Andhra Pradesh State, India. This study is based on action anthropological approach, conducted among the displaced tribal communities i.e. Konda Reddis and Nayakapods of this region, under the 'Kovvada Reservoir' Project. These groups are traditionally shifting cultivators and popularly known as the Primitive Tribal Groups (PTGs) in the government records. This paper also focuses on the issues of tribal displacement and land alienation due to construction of the Kovvada reservoir, without proper rehabilitation and resettlement, although there are well defined guidelines, procedures and norms for the rehabilitation of Project Affected Persons (PAPs). It is necessary to begin with, to provide an overview of the issues in tribal development and policies related to displacement and rehabilitation in the Indian context as a background to the Kovvada Reservoir Project, the subject of this study.

Keywords: Tribal development, displacement, rehabilitation & resettlement policies, and practice.

TRUSTWORTHY IN VIRTUAL ORGANIZATION

Abdolhamid Fetanat, Mehdi Naghian Feshaareki

National University Of Malaysia, Bangi, 43600 MALAYSIA

Abstract:

In open settings, the participants in virtual organization are autonomous and there is no central authority to ensure the felicity of their interactions. When agents interact in such settings, each relies upon being able to model the trustworthiness of the agents with whom it interacts. Fundamentally, such models must consider the past behavior of the other parties in order to predict their future behavior. Further, it is sensible for the agents to share information via referrals to trustworthy agents. In this article, trust is a bet on the future contingent actions of others" and enumerates six major factors supporting it: (1) reputation, (2) performance, (3) appearance, (4) accountability, (5) precommitment, and (6) contextual facilitation.

Keywords: Trustworthy, trust, virtual organization.

THE EPISTEMOLOGICAL CRISIS IN THE THEORY OF VITTORIO GUIDANO

Mauricio Otaíza Morales

Technical University of Ostrava, Faculty of Economics, Department of Management,
Czech Republic

Abstract:

This work shows a basic philosophical difficulty in the constructivist foundations of the cognitive posrationalist psychology of Vittorio Guidano. This is a difficulty caused by the problem of the existential crisis. It will be analyzed how Guidano-s suggestions about this problem depend on felt experience. Then it will appear how Guidano-s philosophy and psychotherapy must turn towards a phenomenological approach. Finally, some references are given about Eugen Gendlin-s philosophy which could be considered as a radical way to confront these questions.

Keywords: Cognitive posrationalist psychology of VittorioGuidano, Epistemological crisis, Existential crisis, Experience asdirectly felt.

MOBILITY ANALYSIS OF THE POPULATION OF RABAT-SALÉ-ZEMMOUR- ZAER

F. Ghaiti

Faculty of Social Sciences, University of Rajshahi, Bangladesh

Abstract:

In this paper, we present the 2006 survey study origin destination and price that we carried out during 2006 fall in the area in the Moroccan region of Rabat-Salé-Zemmour-Zaer. The survey concerns the people-s characteristics, their displacements behavior and the price that they will be able to pay for a tramway ticket. The main objective is to study a set of relative features to the households and to their displacement's habits and to their choices among public and privet transport modes. A comparison between this survey results and that of the 1996's is made. A pricing scheme is also given according to the tram capacity. (The Rabat-Salé tramway is under construction right now and it will be operational beginning 2010).

Keywords: Matrix O/D, Theory of pricing, Urban transport survey.

STUDY ON DIVERSIFIED DEVELOPMENTS IMPROVING ENVIRONMENTAL VALUES-IN CASE OF UNIVERSITY CAMPUS -

Kuriko Iwai, Michihiro Kita

Osaka University, environmental management of facilities and , Japan.

Abstract:

This study aims to clarify constructions which enable to improve socio-cultural values of environments and also to obtain new knowledge on selecting development plans. CVM is adopted as a method of evaluation. As a case of the research, university campus (CP; the following) is selected on account of its various environments, institutions and many users. Investigations were conducted from 4 points of view, total value and utility value of whole CP environments, values of each environment existing in CP or development plan assumed in CP. Furthermore, respondents- attributes were also investigated. In consequence, the following is obtained. 1) Almost all of total value of CP is composed of utility value of direct use. 2) Each of environment and development plans whose value is the highest is clarified. 3) Moreover, development plan to improve environmental value the most is specified.

Keywords: CVM, Development Plans, University Campus, Improvement of Environments Value.

SPATIAL THINKING ISSUES: TOWARDS RURAL SOCIOLOGICAL RESEARCH AGENDA IN THE THIRD MILLENNIUM

Assoc. Prof. Dr. Abdel-Samad M. Ali,

Assiut University, Egypt

Abstract:

This paper addresses the critical role of spatial thinking in shaping rural sociological research agendas for the third millennium. It explores how spatial dimensions influence rural societies, from resource distribution to community development. By integrating theoretical perspectives and empirical case studies, the research highlights key spatial challenges such as urbanization pressures, environmental degradation, and socioeconomic inequalities in rural contexts. The study advocates for a multidisciplinary approach that incorporates spatial thinking to develop effective policies and solutions aimed at achieving sustainable rural development.

Keywords:

Spatial thinking, rural sociology, sustainability, rural development, spatial inequality, environmental challenges

IN SEARCH OF EXCELLENCE – GOOGLE VS BAIDU

Linda, Sau-ling LAI

Associate Professor at the Macao Polytechnic Institute, Rua de Luis Gonzaga Gomes, Macao SAR, China

Abstract:

This paper compares the search engine marketing strategies adopted in China and the Western countries through two illustrative cases, namely, Google and Baidu. Marketers in the West use search engine optimization (SEO) to rank their sites higher for queries in Google. Baidu, however, offers paid search placement, or the selling of engine results for particular keywords to the higher bidders. Whereas Google has been providing innovative services ranging from Google Map to Google Blog, Baidu remains focused on search services – the one that it does best. The challenges and opportunities of the Chinese Internet market offered to global entrepreneurs are also discussed in the paper

Keywords: Search Engine, Web analytics, Google, Baidu

APPRECIATING, INTERPRETING AND UNDERSTANDING POSTERS VIA LEVELS OF VISUAL LITERACY

Dr. Mona Masood, Universiti Malaysia Kelantan, Malaysia
Dr. Zakiah Zain, Universiti Sains Islam Malaysia, Malaysia

Abstract:

This study explores the multifaceted role of visual literacy in appreciating, interpreting, and understanding posters as a communicative medium. By employing a framework that categorizes visual literacy into distinct levels, the research examines how individuals decode visual messages based on their cognitive and cultural backgrounds. Through a mixed-method approach involving surveys and focus group discussions, findings reveal that higher levels of visual literacy significantly enhance the ability to extract meaning and context from posters. The study underscores the importance of integrating visual literacy education into curricula to foster better comprehension of visual media in an increasingly image-driven society.

Keywords:

Visual literacy, posters, communication, media comprehension, cultural context, visual education

MARITAL DURATION AND SEXUAL FREQUENCY AMONG THE MUSLIM AND SANTAL COUPLES IN RURAL BANGLADESH: A CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE

Md. Emaj Uddin,

University of Rajshahi, Bangladesh

Abstract:

This study examines the relationship between marital duration and sexual frequency among Muslim and Santal couples in rural Bangladesh from a cross-cultural perspective. By analyzing survey data and in-depth interviews, the research identifies cultural and social factors that influence sexual frequency over the course of marriage. Findings reveal distinct patterns between the two groups, shaped by religious beliefs, social norms, and economic conditions. The study underscores the importance of understanding cultural dynamics to address sexual health and marital satisfaction in diverse rural communities.

Keywords:

Marital duration, sexual frequency, Muslim couples, Santal couples, rural Bangladesh, cross-cultural analysis, sexual health

